

TEMNO

HISTORICKÝ OBRAZ

ALOIS JIRÁSEK

www.digiBooks.cz

„MÁTIS IN RUKOU TRIUMPHUM“¹

Próteus felicitatis et miseriae Czechicae

„NEBUDEŤ JIM JITŘNÍHO SVĚTLA“

Izaiáš 8, 20

I

Antonín Josef Mladota ze Solopysk, pán na Skalce, měl na slavný vjezd Karla VI. do Prahy v červnu roku 1723 trvalou památku: znamenitý dluh, kterýž udělal v Praze pro ten slavný vjezd a pro korunovaci Karla VI. po tom vjezdu. Kromě toho dluhu zůstal mu na památku drahý postroj na jízdeckého koně, kantár², prsosiny se štrápci a řemení vysekávané, stříbrem hojně kované, i nové sedlo nádherné a pod ně čabraka malinové barvy s mladotovským znakem bohatě vyšíváním. Na ten králův vjezd pořídil si pan Mladota také, a to za kolik set tolarů, novou paruku francouzskou grand in-folio, jejíž husté kadeře hrnuly se mu na ramena a přes týl až na záda, a zlatem premovaný klobouk s krásným bílým peřím i kabát aksamitový, skvostně vyšíváný.

Než drahou paruku a vzácné peří na klobouku zcuchal mu hrozný lijavec, který se náhle spustil, právě když slavný vjezd císařův z pole před Žitnou branou do Prahy se začínal.

¹ „ – mátis in rukou triumphum“ – zvítězili jste; verš z humoristické i elegické skladby „Alegorie. Proměnlivost českého štěstí a bídy“ z roku 1715, jejímž autorem je Jan Florián Hammerschmidt (v textu Hammerschmied); skladba je napsána česko-latinsky, přičemž se k českým slovním základům často připojují latinské koncovky;

² kantár – ohlávka i s udidly;

Škoda z toho na všem veliká. Ale rytíř Mladota se ukázal, jakož se ukázali Mladotové všichni, všecken rod. Mezi pěti sty českými šlechtici, kteří se chystali koňmo provodit krále na Hradčany, bylo jich z Mladotu devět; z nich dva královští krajští hejtmané, František Josef, pán na Zahrádce atd., hejtman kraje Berounského, a Jan Ignác, pán na Předboře, Lhotě atd., hejtman kraje Kouřimského. Vlastně nebylo v tom průvodě Mladotu devět, nýbrž ještě více, třináct.

Desátý Mladota, Karel, v černém kyrysu a v bílé uniformě jel s kyrysary pluku Caraffova, v němž jako kornet³ sloužil; s těmito jezdci jel pod vlajícími praporcei za hlaholu trub a pestře ozdobených kotlů, bílým koňům přes šíje zavěšených, v čele toho nekonečného, oslňujícího průvodu královského, jedenáctý, mladičkový Jan, byl jako edlknob či pachole v komonstvu knížete Filipa z Lobkovic, vévody zaháňského, dvanáctý pak, Josef, societatis Jesu studiosus, a třináctý, František, už kněz téhož tovaryšstva Ježíšova, stál mezi jezovity vítajícími krále na Vlašském placu⁴ u kostela sv. Mikuláše na Malé Straně.

Ten nádherný postroj na jízdeckého koně měl po korunovaci dopravit na Skalku, zámek v kraji Hradeckém, za Dobruškou pod horami Orlickými, Karel Henrych Lhotský ze Ptení. V Praze o tom slavném vjezdu nebyl; teprve až na korunovaci přijel. Koňmo dorazil do Prahy posledního srpna několik hodin po tom, co dojel vůz plný vajec, másla i sádla, plný hus a kapounů, koroptví a zajíců a srnčího, kterýž vůz on jako regent panství skaleckého vrchnosti do Prahy vypravil.

Pan Lhotský byl šlechtic starého rodu, ale chudý, zchudlý. Nemíval mnoho, jenom dvůr v Mastech nedaleko Skalky,“ ale ten před šestnácti lety prodal hraběti Norbertu z Kolovrat Libštejnskému na Rychnově. Musil prodat; meltě dluhů jako kvítí. A dluhy mají nohy a vodí do Chudobic. Hlavně karban mu je nadělal; bývalyť ty čertovy obrázky biblí pana Lhotského.

³ kornet – jezdecký důstojník nejnižší hodnosti;

⁴ Vlašský plac – vyšší, západní část Malostranského náměstí se sochou sv. Trojice;

Když tenkrát sjednání o ten dvůr podepsal, podal mu vrchní rychnovského hraběte smluvenou sumu na cejnové míse, samé tvrdé peníze na hromádky vysázené, stříbrné i zlaté; ale z těch nemnohých tisíc, ani ne plných pěti, zůstalo pánu Lhotskému čistých nemnoho set. Byl sám, starý mládenec, tenkrát v čas prodeje roku 1707 ve věku víc než padesáti let. Nějakou dobu přižívoval se po šlechtických zámcích a dvorech, mezi přáteli a známými, až naposledy na Skalce uvázl. Byltě vlastní bratranec nebožky paní Anny Kateřiny Mladotky, rodem Ostrovské ze Skalky, s kterouž děd nynějšího pána na Skalce vyženil panství skalecké a s kterouž měl šestnáct dětí.

Pan Lhotský, nevysoký, kulaté ruměnné tváře, pořád čilý a rychlého kroku, ještě teď, roku 1723, ač sedmdesátník, dobře si pamatoval jména všech těch šestnácti dětí, z nichž bylo synů sedm a dcer devět. Znal ta jména z paměti; ale měl je také zapsána i s daty, kdy kdo z tohoto hojného potomstva se rozloučil se světem, počínaje Janem Jiřím, otcem nynějšího pána na Skalce, a konče Rudolfem a Filipem, u kterých obšírněji poznamenal:

„Ti dva byli dvíčata, poslední, a po nich jejich paní mater umřela na Skalce a v Oujezdě⁵ odpočívá v kostele Proměnění Krista Pána. Její manžel taky na Skalce svůj věk dokonal a též v Oujezdě při nich odpočívá.“

Z těchto šestnácti dětí žilo toho roku 1723 už jenom jediné, jedenáctá z nich, panna slečna Poxlina Lidmila Mladotovna. Přechkala také svého nejstaršího bratra, pána na Skalce, a zůstala tu u jeho syna, stará slečna, dobrých šedesáti let. Pan Lhotský, chystaje se po korunovaci z Prahy domů na Skalku, těšil se na tuto svou letitou neteř a vlastně na to, jak jí bude vypravovat, co novin jí vysype. Den před svým odjezdem vypravil vůz, ten, který sem přivezl ze skaleckého dvora to rozmanité a hojné živobytí. Vypravil jej opět napřed, aby povoz mohl stejně s ním dorazit na Skalku. Vůz ten vyjel z Prahy hodně lehčí, ačkoliv ne prázdný.

⁵ Oujezd – Bílý Oujezd;

Veze truhlu se slavnostními šaty pana Lhotského a tři bedny. Dvě z nich chovaly to skvostné řemení a sedlo, třetí pak různé nákupy, jak je slečna Polexina svému panu strejci uložila, pěkné fábory, brokátu kus a stříbrné krajky na šatečky její Panně Marii, kromě toho limouny, různé koření a také vzácné zrní ze zámoří, nevelký pytlík kávy. To všecko pan Lhotský opatřil nebo dal si opatřit. Sám do té bedny přidal nemnohé dárky a také balík tabáku.

Pěknou „kalantérii“, kterou koupil slečně Polexině, a kolečko pestrých, kvítkovaných pentliček Helence myslivcově vložil do tlumoku za sedlem svého koně. Do toho tlumoku přistrčil také hru nových trapulí⁶ a hru německých karet, ne aby je měl na „passadieci“ nebo na „pod hromádky“, na ty hazardy divoké, jako před léty hrával o veliké peníze. Toho již dávno nechal. Ty karty byly vlastně také pro slečnu Polexinu; hrával s ní za zimních večerů, na skalecké samotě zvláště dlouhých, ne však o zlato, ale také ne o zdrávasy a otčenáše jako páni pátres jezovité, nýbrž jen o krejcary a nejvýše o groš.

Tak tedy dal ten tlumok za sedlo upevnit a před sedlo do holster zastrčil dvě ostře nabitě bambitky, ne proto, že titulární kalendář, na který z osobních příčin hleděl s opovržením, ve svém „diskursu astrologickém“ na tento rok náramně důvtipně, jako vždycky, kladl, že „silnice a stezky od takové neřesti loupežníků a lotrů prázdné nebudou“, ale proto, že opatrnost tak kázala.

Bambitky u sedla, dobrý kord po boku, tak vyzbrojen vydal se na cestu v černém prostém klobouku na tři facky a v plášti, jenž mu šel hodně do týla, dost vysoko na kadeřavou paruku španělskou. Z Prahy vyjel dne 9. září, čtvrtý den po královské korunovaci. Hned za Poříčskou branou dostal se do širé krajiny⁷. Že však byla hustá mlha, mnoho kolem sebe neviděl. V ní ztratila se Vltava nalevo a lada při ní; Žižkov vpravo tyčil se jako ohromný chmurný stín. Vinice v jeho svahu a pod ním a bělavé domky

⁶ trapule – italské karty o 36 listech;

⁷ Hned za Poříčskou branou dostal se do širé krajiny – Karlína nebylo;

viničně sotva rozeznal. I stádo ovcí nedaleko za branou, i pasák u něho opodál silnice rozplývali se bez kontur v bělavé zátopě.

Teprve když už měl Prahu daleko za sebou, roztrhal se a rozplynul hustý ten závoj; slunce však nevysvítlo. Bylo pod mrakem, Zasmušilo kolem krajinou. Bledě plavá strniště, hnědé ouhory táhly se dlouhými pruhy ke kalnému obzoru. Louky posečeny, jen tu a tam ještě některá s kupami otavy. A prázdno, ticho všude. Pan Lhotský necítil, nevnímal toho smutku v podzimní krajině. Rozhlížel se jen okem hospodáře a myslivce. Ale ještě více meškal v duchu v Praze, ve které již léta nebyl a která jej za těch slavných dnů zrovna omámila. Divže se mu hlava nezatočila z toho lidstva domáciho i cizinců, z panstva, vojska i různého lidu, z laufřů⁸, hajduků a lokajů, ze sta a sta kočárů čtyřmi i šesti koňmi tažených, z muziky a střelby, z toho babylónu tolikerých řečí. Na venkovského šlechtice, jenž za tolik let samoty při dvorské čeládce a robotnících hodně zasedlačil, bylo toho všeho příliš.

Všecko se mu ještě míhalo jako po nějakém divůplném snu. Teď cestou se rozpomínal; a jen mu to ono divné připadlo, a již něco ještě divnějšího mu do toho skočilo. Začal si rovnat a rozkládat, jak všecko své neteři poví. O tom však nemusil uvažovat, co z toho nejdříve. Toť jisté bez přemýšlení, že především a nejprve to, a cítil jakoby triumf, už když na to myslil, no tak kalendář, hloupý titulární kalendář, ten že všecko má, všemu rozumí, na všechno že má radu, že na sv. Pavla poustevníka je dobře vlasy stříhat, aby rostly, a na sv. Arkádia že je dobře děti odstavovat a ptáky lapat, tak jako na sv. Eufrozinu nejlépe je krev pouštět lidem cholerickým a dobře jest černou zvěř lovit; to a jiné že ví a všemu na ten rok prorokuje, i těhotným matrákám, a že má poznamenání všeho duchovního i světského stavu, že má všechny hraběcí rodiny, svobodné pány, rytíře, mezi těmi všechny známé, Mateřovské, Deymy, Straky, Vraždy, Údrcké, Kordule, Vančury, Dobřenské, Kunáše, Brandlinské, Mladoty, Hoberky, Materny, Malovce etc. a i jakéhosi Bošinského z Božejova v městě Světlé v

⁸ laufr – livrejovaný sluha běžící před panským kočárem a uvolňující cestu; hajduk – ozbrojený osobní sluha;

Čáslavském kraji, jistě už nějakého řemeslníčka nebo domkáře nebo snad i dokonce, s odpuštěním, ševce, ale jeho, Lhotského ze Ptení, rodu starodávného, že ten hloupý titulární kalendář neuvedl ještě ani jednou –

Ten pan Anton Bošinský v titulárním kalendáři je, ten tam je – Ale o korunovaci u Sv. Víta ne, tam nebyl, a na sněme o holdování stavů den před královskou korunovací, to také ne, žádný Anton Bošinský z Božejova, ale Karel Henrych Lhotský ze Ptení. Ten tam byl, ten císaři jako králi českému ruku políbil, když mu ji líbali o tom holdování arcibiskup, preláti, biskupové, a zaháňský vojvoda Filip Lobkovic, a nejvyšší purkrabí hrabě z Vrtby, a nejvyšší kanclíř hrabě Kinský, on, Franc Ferdinand, a prezident nad apelacemi hrabě Kokořovec a jiní páni, baronové, rytíři (na občanské reprezentanty královských měst ani nevzpomněl), a mezi těmi pány a rytíři také on, Lhotský ze Ptení. A jeho císař a král. katolická Majestátnost mu hlavou pokynula tak jako pánům a baronům, všem stejně, jen když arcibiskup přistoupil, to že pošoupla kloboukem, ale jen jemu, arcibiskupovi.

To poví Polexině především a nejprve, aby věděla, co takový hloupý titulární kalendář. To jí poví a jaký pořádek byl v Praze, že smetí a hnůj se nesměly v ty dny na ulici vyhazovat, a kde měli dříví před domy narovnané, to že musili pěkně uklidit, a na mostě, kdyby věděla, na Kamenném mostě jaká krása, co nových statuí, že když on byl naposledy v Praze před šestnácti lety, že jich bylo jenom asi šest, a teď že těch statuí plný most vpravo vlevo, a večer co světél, to že teď je také novota, také pro ten císařův příjezd, věc nebývalá, lucerny, na dvě stě luceren, ty že teď každý večer hoří v ulicích od Prašné brány přes rynek a Jezovitskou ulicí a přes Kamenný most, Malou Stranou až nahoru na Hrad, celou Ostruhovou ulicí⁹, jistě na dvě stě luceren, lojem a slaninou v nich svítí, ta řada světél na Kamenném mostě, to že je tuze pěkné.

Tak se mu to cestou všechno na mysl hrnulo, a míhalo se a míchalo a chvílemi opět zaráželo. Nejelt' samotou, ale veřejnou silnicí, a tu přes tu

⁹ Ostruhová ulice – nyní Nerudova;

chvíli nějaké vyrušení. Troubení jej nejprve vytrhlo; slezská pošta jela proti němu, těžký kočár čtyřmi tažený. Také se musil formanským vozům uhýbat. Potulných šumařů s cimbálem, niněrou, houslemi, krosnařů, bradatých židů ve vysoké čepici, se žlutým kolečkem na plášti, vandrovních si ani nevšiml. Jen když jel forajtr před panským kočárem, ohlédl se po něm, po kočáru, po panských koních.

Pak zarazil svou hnědku pod dubem u cesty, v němž chladný vítr harašil, nacpal si holandskou bílou dýmku, zakřesal a zapálil. A jak dále jeda chutě pokuřoval, liboval si, to že je tabáček, to že se bude myslivec, myslil jejich myslivce na Skalce, oblizovat, až mu z tohohle dá, to že bude chválit, a musí hodně chválit před tím Matějem, ať má ten svatý Matěj zlost. Ten „svatý“ Matěj byl Matěj Čermák, správce u nich na Skalce, který teprve rok tam úřadoval. Lhotskému se nepodobal, hned když jej synovec Mladota přijal do služby. A pak teprve měl na správce svrchu, když se dověděl, že o něm kdysi v Dobrušce v hospodě vypravoval směšnou historii z časů, kdy Lhotský ještě panoval na svém dvoře v Mastech. A pak ten správce nenáviděl tabák a kouření, za hřích je měl a sedlákům vyražel dýmky z úst.

Že ten pražský tabák tak voněl, vzpomněl pan Lhotský i na Hirschla Lieberlesa, jenž u nich tabák prodával. Ten Hirschl Lieberles byl starý žid z osady židovské pod jejich zámečkem, pod Skalkou, ve vsi Podbřeží, kdež ta osada měla i svůj hřbitůvek stranou v lese. To že by Hirschl, připadlo Lhotskému, vyvaloval oči na tenhle tabák a co by šelma stará za něj chtěl, kdyby takový měl, a že měl jet také do Prahy, podívat se, jak tam úřady s židy zatačejí a zatočily obzvláště, když chtěli v ukrutné drahotě těch dní kdekoho oškubat, jak musili své Židovské Město každý den hned zvečera zavírat, a nahoru na Hradčany že žádný z nich nesměl ani kročit, žádný, leda když měl písemné povolení.

Jak obláčky modravého dýmu uletovaly panu Lhotskému kolem hlavy vzad, vykouznil se mu i les, jejich les, i to, jak si s myslivcem po honu usedne pod stromy a pokouří. Bude zase honit, bude chodit s puškou v ruce lesem, polem. Jako by mu prosvitlo, když se mu přimihlo lesní šero a hony

ted' za podzimních jiter. Těšil se na ně, to že bude něco jiného než v Praze na tvrdém dláždění a v těch smradech všelijakých, v tom křiku a shonu.

Tak se pan Lhotský zabýval Prahou i Skalkou skoro celý den. Navečer chytl jej před Chlumcem hustý déšť; proto zabočil do nejbližší formanské hospody u silnice a tu přenocoval.

II

V noci přestalo pršet, ale nevyjasnilo se. Ráno bylo zase pod mrakem. Pan Lhotský vypravil se velmi časně. Jen vyjel z nádvoří dřevěnou branou na silnici, už zaklel. Žebravý mnich se mu namanul do cesty. A to neměl za dobré znamení. Ale když si pak zapálil a kouřil, zapomněl na frátera a zabýval se opět Skalkou. Počítal, kde asi pacholka s povozem dojede, vzpomněl, že Polexina se bude mrzet, poněvadž v Praze nenavštívil její sestřenici v šlechtickém „štiftu“¹⁰ a tetu jeptišku v klášteře voršilek, jak jej o to požádala; ale až jí vyloží, že v tom shonu nebylo možná – Zato ji potěší novinou, že „paní hrabinka“ na Skalku ted' na podzim nepřijede, letos už ne, a myslím, že do jara ne, že zůstanou v Praze. Ta „paní hrabinka“ byla synovcova žena, paní Mladotová ze Solopysk, dcera hraběte Goltze. Stará slečna ji někdy tak s ouštěpkem pojmenovala, ale jen před ním, před panem strejcem.

Z Chlumce jel pan Lhotský do Hradce Králové, kdež se nestavil. Vyjížděje z města, potkal kus za Slezskou branou dva jezovity hradecké koleje. Byli na koních, oba v kloboucích a v tmavých pláštích. Vraceli se odněkud do Hradce. Za nimi jel na nevysokém klusáku jejich fámulus, student. Pan Lhotský se s jedním z obou jezovitů dobře znal, s P.

¹⁰ šlechtický „štift“ – (ústav zchudlých šlechticů) tenkrát byl tam, kde je dnes všeobecná nemocnice;

Mateřovským, prohlášeným zvláště tady na Hradecku, jenž pocházel ze šlechtického rodu Mateřovských z Mateřova.

Byl velké postavy, hladce oholen, krevnaté tváře, smolných, lesklých očí, nad nimiž se černalo husté obočí jakoby uhlem širokými oblouky namalované. Jeho společník, také vysoký, ale hubenější, bez ruměnce na líci, měl široká, přísná ústa a silnou bradu.

Mateřovský už zdaleka rukou kynul. Pan Lhotský živě pohnul hlavou, když od něho uslyšel, že ten druhý je páter Firmus. „Ach, tak to ty,“ mihlo se Lhotskému a maně smekl se mu pohled po střevících pátera Firma. Ale hned zase vzhlédl k Mateřovskému, jenž se ho ptal na cestu, na Prahu a co Jeho císař a král. katolická Majestátnost. A pan Lhotský nic o korunovaci, nic o holdování, že také on Jeho katolické Majestátnosti políbil ruku, ale hned o tom, co by jezovitům polahodilo, že císař, jak přijel do Prahy, hned nazejtří šel se pomodlit k hrobu blahoslaveného Jana Nepomuckého.

„Svatého!“ ostře a jako s výtkou vpadl P. Firmus, jenž do té chvíle v sedle se ani nehnul a dubově, chmurně mlčel.

„Jistě svatého,“ přisvědčil P. Mateřovský vážně, ale mírněji, konejšivě pohledem Lhotského, zaraženého nenadálou přísnou opravou. „V nebesích svatého a bohdá že brzo i na tomto světě.“ A zas o Praze. P. Firmus opět mlčel, až pak, když Lhotský velebil, jaká panovala nádhera, jak Praha slavila, jak se vyšňořila, znovu přísně uhodil:

„Ale dřív by se měla očistit“

Pan Lhotský nerozuměl. P. Mateřovský na jeho tázavý pohled vysvětlil přisvědčuje:

„Měla, to měla. Dosud není všechna čistá. Ve vinicích u Prahy pořád ještě dost toho ohavného, černého koukolu kacířského.“

„Tam je hloupý, zmámený lid, to bejlí se tam vyplnit,“ přikládal P. Firmus, „ale horší je to bejlí světské moudrosti a pekelných novot v panských domích a palácích.“

Vtom se P. Mateřovský kvapně zeptal:

„Hraběte Šporka¹¹ jste v Praze o té slávě neviděl?“

Lhotskému, jenž Firmovi nerozuměl, co ty novoty v panských domích, poněkud svitlo touto otázkou. Ale přece nejistě odvětil, že nikoliv, hraběte Šporka že neviděl.

„To věřím,“ přisvědčil Mateřovský s úsměškem. „Pan hrabě zasedá raději v tajných koutech a schůzích než poklonit se jeho Majestátnosti. To víme; no, a jak u vás –“

„U nás? Jako co se toho kacírstva týče? Och, u nás nic; všecko při svaté samospasitelné víře katolické. Žádní nevěrci.“

Do toho mu P. Firmus špičatým slovem: „Myslíte?“

A Mateřovský přidal:

„Nesmí se nikdá důvěřovat. Pravda, o Skalce není slyšet nic. Ale zlé sousedství máte. To je všecko bludařstvím prolezlé, Opočensko, Smiřicko. Právě se odtud vracíme. Tam všude pořád ještě dost lutrijánů a husitů.“

Když jezovité dali sbohem, Mateřovský vlídně, s úlisností, P. Firmus zkrátka a zasmušile, hleděl Lhotský za nimi, vlastně za P. Firmem. Do té chvíle ho neznal, slýchal však o něm, o jeho obuvi, že když chodí do chalup a do statků, má podešve pobité ostrými hřebíky a že těm, které pro víru vyslýchá, šlape po bosých nohách, že se jim na ně staví v těch ostře okovaných střevících, a že ty lidi za vlasy třepe a za uši tahá, ať povědí, kde mají kacírské knihy, kam je schovali, ať povědí –

A co s tím bejlím v panských domích a palácích – bejlí – tajné kouty a schůze, uvažoval Lhotský, pobídnuv koně. Zase něco větrí, jdou po stopě, to zase něco na Šporka, toho mají v žaludku, ostrého souseda. Pan Lhotský o tom leccos zaslechl. I na Skalku se zaneslo, co hrabě Špork svým sousedům, jezovitům v Žirči u Jaroměře, vyvádí, že jim dal na samých hranicích svého a jejich panství, zrovna proti oknům jejich žireckého zámku postavit statui, takového obra, a ten že má pěst s mečem vzhůru a hrozí, pořád hrozí jim zrovna do oken, že toho obra mají pořád na očích. A to pan Lhotský také věděl a zasmál se, když poprvé slyšel, že hrabě Špork

¹¹ hrabě Špork – František Antonín Š. (Sporck, 1662-1738), podporovatel umění a vědy, vydával v německých překladech francouzskou nábožensky vzdělavatelnou literaturu;

dal na Kalvárii v kostele namalovat peklo, v tom šeredné čerty, a ti čerti že jsou v obličejích kontrfekty žireckých jezovitů.

To setkání Lhotského netěšilo. Nechovalť jezovitů v obzvláštní lásce; jen respekt z nich měl, strach, třebaže si ho nedoznal. Ten P. Firmus! Mateřovský je všude prohlášen, po vsích se ho bojí, ale ten Firmus – Ten by se nic neohlížel, ten by třeba pro slovíčko, pro důmnění člověka obžaloval. Na Skalce nic, a přece nevěří. „Myslíte?“ si řekne, a jak špičatě! A kterak jej, Lhotského, hned zostra opravil! „Ale dobře ti,“ řekl si Lhotský v duchu. „Dobře ti. Proč se ohýbáš, proč se lísáš.“

Pan Lhotský doma i jinde říkal jako všichni „svatý“ Jan; ale tu před jezovity se mu připletlo, že musí říci „blahoslavený“, že se jim zachová, když papež prohlásil „blahoslavený“. A páter Firmus za to jej hned pokropil. Pan Lhotský se na něj hrubě dohrál. Začal sice o jiných věcech uvažovat, než ten páter se mu znova vedral do myšlének, i Mateřovský. Ten také takový, jen napovrch hladší, a všichni Mateřovští takoví, to že je rodina. Tenhle jezovitou a jeho bratr také, v Praze, tři sestry jeptiškami, jedna u voršilek v Praze a druhé dvě v Doksanech, a jedna z nich tam docela i matkou převorkou – no – a – co vypravoval starý Deym, jak bývalo, ten pamatoval třicetiletou vojnu a věděl, jak co konfiskační komisi komu pobrala, ten také o Mateřovských, že čtyři z nich byli při té rebelii proti císaři, dva že dostali pardon, a dva že se vystěhovali pro víru ze země a z těch jeden že sloužil u Švédů, že byl rytmistrem v švejdském rejtarstvu.

Pravda, jeden Lhotský, mihlo se mu, také se vystěhoval, Hendrych Lhotský, starší dědův bratr, ten v Sasku v Pirně zemřel. To byl jeden, ale Mateřovští čtyři. A teď z toho rodu dva jezuviti a tři jeptišky. Dva Mateřovští jezovity a třetí – Vida! Na toho se ten páter nezeptal; na Šporka hned, ale na strýce v Praze ne, na starého strýce ne, to proto, že se pošetil, že jim překáží, blázen, v tom bláznovství „starý kníže“ –

Pan Lhotský se nezastavil až v Třebechovicích. O pacholkovi zvěděl, že tudy jel, ale již dávno, že ho sotva dohoní. V Opočně uslyšel totéž; v Dobrušce se již ani neptal. Pospíchal, neboť se již připozdívalo. Ve vsi Cháborech zahnul ze silnice na polní cestu vedoucí k nim na Skalku.

Nalevo od té cesty samá pole, teď pustá, ponenáhlu stoupající k černému lesu. Napravo od cesty, pod ní, lučinatý ouval, kterým pod skupinami starých olší a javorů protékal Zlatý potok. Na konci toho ouvalu, tam, kde se říčka náhle obracela, přicházejíc od severu, vybíhal do jejího ohebu zleva ostroh, tady nad vodou skalnatý a srázný.

Skoro na samém konci toho ostrohu proběhlávala se stará tvrz Skalka, které teď zámek říkali; snad pro cibulovou věžičku, kterou nynější pán dal postavit prostřed šindelové střechy toho kamenného stavení, zbudovaného v šestnáctém století. Z polní cesty, kterou pan Lhotský jel, z aleje ovocných stromů nebylo záměčku zplna viděti pro stavení příslušná k starému dřevěnému dvoru, rozloženému na té výšině nalevo od záměčku, hned při něm.

Když pan Lhotský dojížděl, bylo všude kolem ticho. Jen ze dvora nesl se do soumraku klepot cepů. Rád uslyšel ty dunivé, v rychlém tempu neúnavně pršící zvuky. Zveselilo se v něm. Upřeně hleděl k starému sídlu. V šeru podzimního podvečera vjedno splývaly střechy rozlehlého dvora kryté došky a šindelem. Černaly se tak jako sad za dvorem a les dále za sadem; černala se rozložitá koruna ohromného topolu ve dvoře hned za branou té chvíle ještě dokořán otevřenou. Nikdo však v ní ani před ní. Ale za ní na prostorném, velkém nádvoří skupina čeládky u vozu pod bělavou plachtou. Koně už vypraženi a náklad odnesen. Lidé však tu ještě stáli. Byl to vůz té chvíle vzácný; přijelť z Prahy, z daleké Prahy.

V dlouhé stodole o dvojích vratech a dvojím humnu na konci nádvoří náhle ztichl rytmický tepot cepů. Z jedněch vrat vykročil šafář nesa velkou rozsvícenou lucernu a bral se směrem k vodní nádržce prostřed nádvoří, kamením vroubené. Nad ní kolem dokola černaly se lípy nad pluhy, haky a kolečky k nim různě u nádržky postavenými.

Za šafářem bralo se šest mlatců, robotníků ze vsi, každý s cepem na rameni, mladší muži i starší, shrbení a zedření. V ratejně, v nevysokém stavení vpravo u samé brány, rudě prosvitlo v nevelkých oknech a také v oknech myslivny, jež stála rovněž u samé brány nalevo u toho ohromného topole. Byla vyšší než ratejna, ač ne do patra; k jejím dveřím skoro na konci

stavení na straně k bráně vedly vyšlapané schody bez zábradlí, ne však přímo ze dvora, nýbrž bokem podél stěny, takže tvořily výstupek přede dveřmi.

Právě když pan Lhotský vjížděl branou do nádvoří, rychle vyšel z myslivny na ten výstupek myslivec vysoké postavy, vyholený, dlouhých vlasů, bez čapky; za ním vyběhl výrostek také prostovlasý s lesním rohem v ruce. Do té chvíle vyhlíželi zadním oknem ven do cesty; jak spatřili v setmělé aleji pana regenta, chvátali ven dopředu. Výrostek, stanuv na výstupku, nasadil lesní roh ke rtům a zatroubil nadobyčej lehce a dovedně. Veselá lovecká fanfára rozletěla se tichým, temným nádvořím pánovi na uvítanou.

Mezi roubeným dvorem a před zámečkem přes nádvoří proti bráně náhlý ruch a hlasy. Nejvíce bylo slyšet pana Lhotského, jak dojel k vozu a ptal se na truhlu a ostatní náklad, jak poroučel, ať tlumok za sedlem odepnou a odnesou. To již slézal s koně. A dál jedním proudem k šafáři, jenž mu políbil niku a po něm starší robotníci, ca mlátí, a hned na myslivce, jenž přistoupil, kde je Tomáš, čertův kluk, to že měl nápad, zatroubit.

„Ach, tu jsi!“ Hrábl do výrostkových hustých vlasů na větru se čepejřících, aby jej pohladil. „To se mně líbilo, Tomáši, a tatík –“ Už se zas po myslivci obracel. „Tak slyšíš, zítra, a hned ráno si vyjdeme, a časně, a zakouříš si pražského tabáku z nové fajfky. Vezu ti. Tak tedy časně, ráno.“

To již krácel k zámečku, k němuž vedl měkkým nádvořím pruh primitivního dláždění z oblázků. Tam u vchodu, kde se vzal, tu se vzal, stál pod několika schody, vedoucími k hlavním dveřím s přístřeškem na dvou prostých sloupích, muž prostřední postavy, asi padesátník, klobouk v ruce. Hluboko se ukláněl a začal něco na uvítanou. Než pan Lhotský hned mu do řeči:

„Hele, správče, pozdrav bůh, nic se nepříhodilo?“ Nečekaje na odpověď, rychle pokračoval: „No, až zítra, až zítra, na kanceláři, ale ráno ne, a ne na kanceláři, přijdete ke mně, až odpoledne. Ráno půjdu na hon.“ A krácel do schodů. Na ty padl v ten okamžik záchvěv zardělé záře. Černo ze síně uskočilo vzad, jak je zaplašilo plápolavé světlo žlutavé svíčky, kterou v

pozdvižené pravici nesla urostlá dívka patnáctiletá, myslivcova dcerka. Vedle její štíhlé postavy statná dáma; vedle dívčí svěží hlavy s pletenci po zádech stará tvář, ale svěže zardělá a ne vrásčitá, v čepečku à la Fontange¹², ne přehnaně vysokém a nikterak už módním.

Ten čepeček a pod ním tvář s malým lalouškem, tvář energického výrazu, v ten okamžik radostí zjasněná, byly v plném světle a bělostný krajkový límec ležatý, zlatý křížek mezi jeho cípy a bělostné tacle u rukávů, jak slečna Polexina Lidmila Mladotovna vztáhla ruce vstříc panu strejci. V temnu však zůstaly její šedé šaty pod plochými ňadry a v pasu dost širokém.

Vítali se a již také zacházeli síní. Zardělá zář pokmitovala po jejím klenutí, dál a dál dozadu; černá tma vrazila zase dopředu a přes práh pod stříšku na schody. Pod nimi dosud stál správce. Klobouk už dal na hlavu, ale ještě naslouchal; přitom však hleděl před se, k vozu, k hloučku u něho. Zamračeně hleděl a mrzutě myslel na Lhotského, to že je „regent“; správce si ani nevšimne, ale s myslivcem, s člověkem poddaným, s poddaným, ne svobodným, hned takové řeči, i s jeho klukem, a jej, správce, že tak zkrátka pomine. Zlostně si odfoukl, až se mu tváře vzduly, a rozběhl se k vozu, aby si tu vylil zlost; rozkřikl se, co tu dělají, ať se klidí, bránu že nechávají otevřenu, nedbalci, šafář, všichni.

„A co vy!“ utrl se na robotné mlatce ze vsi, kteří také poslouchali pražské noviny, „co tu čumíte! Takhle byste vydrželi, a ráno pak chrápat a hnít a ne do roboty. Plácát, žvejkat, to dovedete a takhle si ještě zakouřit, a snad pražského tabáčku, fajfku zapálit, plíce udit, z huby komín dělat!“

To už lítalo za robotníky; jako pokropení, schlíple, skrčeně, mlčky se šourali k bráně, kterou šafář a jeden z čeládky za nimi zavřeli a trámem napříč zatarasili. U vozu prázdné. Čeládka zmizela v ratejně. Myslivec už předtím, nežli rozkohoutěný správce se přihnal, odešel se synem do myslivny.

¹² čepeček á la Fontange – jemný krajkový čepeček bohatě zdobený, jímž byl kryt vysoký účes, módní ve Francii koncem 17. století;

Jen správce zůstal na širém nádvoří, do něhož zalehlo z chlévů táhlé zabučení. V tmavé výši nesl se Šumot obrovského topole, starých lip u zčernalé nádržky i šumot stromů z panské nevelké zahrady na konci ostrohu mezi zámečkem a myslivnou. Správce obešel chlévy, stodoly, kolnu, od té napříč k bráně, k ratejně, přikrčil se k ozářenému oknu a díval se dovnitř. Zaclonil světlý pruh, stál v něm černý. Jen tvář do okna nachýlená, široká tvář zatuplého nosu, zažloutlá, se vyzářila a část šedé kamizoly pod tmavým kabátem.

Upřeně se díval do rozlehlé ratejny, kdysi vybílené, kdež za ohromným dlouhým stolem seděla čeládka u večeře. Každý kousal a polykal, žádný však na jídlo nehleděl; všichni obraceli oči po pacholkovi, jenž se vrátil z daleké cesty a dál vypravoval pražské divy.

Správce Čermák odtrhnuv se od okna, pokročil a ohlédl se po myslivně. Svítily tam, ale okenice kryly okna.

„Aha, zas,“ zjistil si. Za ten rok, co tu na Skalce úřadoval, dosud ani jediný večer neviděl myslivnu bez zavřených okenic.

Psi tam zaštěkali. Obrátil se, zamířil k zámečku. V oknech regentova pokoje světlo. Na slečnina okna, dozadu nad východním svahem ostrohu, hustě porostlým, nebylo vidět. Správce zašel do vedlejších dveří v přízemí, kdež měl byt a kdež byla kancelář.

Na širém, temném prostranství pusto a prázdno. Lípy u nádržky a stromy na zahradě šuměly hlučněji, neboť vítr se prudko zdvíhal; primárus mezi nimi byl ohromný topol, jehož koruna se nad branou i nad střechou myslivny začala zlobivě potřásat, klátit, zmítat, nejprudčeji nalevo, jako by chtěla dosáhnout až na nedaleký komín a smíst ho ze staré šindelové střechy.

III

Pan Lhotský zašel po prvním uvítání do svého pokoje, upravit se, tlumok rozdělat a také aby dal otevřít bednu s objednaným zbožím a dary. Nemohl se již dočkat, až před svou neteří vše vyloží. Ta mínila zatím počkat ve svém pokojíku. Nebyl prostranný, a přece zplna na něj nestačilo světlo dvou svíček na stole. Pološero v koutech i výše po stěnách, zvláště v pozadí nad dvěma okny, mezi nimiž visel krucifix. Jasněji vynikala španělská stěna kvítkovaná před koutem napravo ode dveří vedoucích do ložnice. Nad tou španělskou stěnou visely nahoře tři nevelké obrazy svatých na plátně malované; pod prostředním z nich, pod bolestnou Matkou boží, tiše hořel plamínek v rudé skleněné lampičce.

Neurčitá, smíchaná vůně silně vanula pokojem. Nebyla z voňavek, nýbrž z léčivých bylin, jež báby kořenářky nosily slečně dle jejího objednání z nedalekých hor, z hlubokých lesů na Vrchmezí, Deštné i na Marušině kameni. Vzácnější z těch bylin chovala v pokoji v balíčkách uložených na římse vedle poličky s knihami poblíže širokých kamen. Velká sklenice s arnikou v páleném naloženou stála pořád na okně tak jako na síni na okně skleněná nádoba s pijavicemi.

Bylo, jak oujezdský farář řekl, že pokoj panny slečny Mladotovny je jako apatyka, že hlava panny slečny je živý herbář a paměť její jako protokol receptů, že radí lidem ke zdraví a pomáhá gratis. Radila a pomáhala nejvíc ve dvoře čeládce a jejím dětem; než pomáhala také robotníkům ze vsí, když o radu požádali. K radě přidala obyčejně hned i lék své výroby. Nic se neštítla zajít do ratejny ve dvoře, nevalně čisté, k lůžkům ubohého ustláni, přehlídnout nemocného, donést mu lék, nebo bylo-li potřeba, obvázat, převázat ránu, když se někdo při díle potloukl. A všecko, rozumí se, jak oujezdský farář řekl, a někdy i za postranní nevďěčné bublání a hubování, když nemocný nechtěl poslechnout nebo nechutě vykonával, co urozená panna slečna přísně přikázala a z čehož nic

neslevila. Bylať dle potřeby energická i na nemocné, tak jako byla stále energická na šafářku i ve všem hospodářství.

Na strýce chtěla čekat ve svém pokoji; ale jen se tu otočila, šla do kuchyně nahlédnout, pak přes síň do velkého pokoje, do jídelny, kdež chystala na stůl Helenka myslivcova. Slečna Polexina byla upřímně ráda, že se pan strýc vrátil; plných čtrnácte dní ho neviděla a už jí hrubě scházel. Hned jak se vrátil, ještě na síni, se ho zeptala na synovce a jeho paní, kdy přijedou. Uslyšela, že teď ne, snad teprve až na jaře. Pan Lhotský si dobře všiml, že se jí zjasnily oči, když to uslyšela. Tak to čekal. Měla radost, že se strýc vrátil, ale tato jeho novina přidala ještě k tichému jejímu veselí.

Synovce byla by ráda viděla; choval se k ní šetrně, s úctou. I s jeho ženou celkem vycházela. Srdečnosti však se nedostávalo mezi oběma dámami. Paní Mladotka, o hodně mladší než slečna Mladotovna, byla z rodu hrabat Goltzů, Němkyně. Francouzsky mluvila plyně, nevalně česky. A slečna Mladotovna, jejíž matka německy neuměla, tak jako slečnina zesnulá švagrová, matka panujícího teď Mladoty, rodem Kordulová ze Sloupna, jen chatrně hovořila německy, a proto nerada. A francouzsky neuměla.

Ta neznalost řeči vadila; nebylo však jen o to. Stará slečna, jež v tom zákoutí nevalně si hleděla velkého světa a módy, zato víc hospodářství, která širokého rajfroku¹³ zvonového na sebe nevzala, ani když se nejslavnostněji vystrojila, cítila, že „paní hrabinka“, dáma á la mode, hledí na ni jako na bytost ze starého vydání, jakoby z jiného světa, tak trochu skoro jako na selku, že se dívá nějak povýšeně, jako se střemene na ni a na všecku Skalku; dobře viděla, že synovcova žena tu nerada bydlí, že odtud pokaždé pospíchá, že jí nevolno na starém záměčku.

Slečna s trpkostí slyšela, když synovcova žena teď čím dál tím častěji nadhodila, takhle že to nemůže ostat, že by bylo nejlíp to staré stavení strhnout a postavit nový zámek, pěkný zámek à la mode. Tato nevážnost k starému sídlu hnětla slečnu a také to, že „paní hrabinka“ neměla žádných

¹³ rajfrok – krinolína;

dětí. Ona, slečna, byla ze šestnácti, její bratr, otec panujícího Mladoty, měl tři syny a tři dcery, ale syn jeho bez dědiců. Vinna tedy jenom jeho žena. Pro koho by stavěli, pro koho by se měl zbořit starý zámek? Leda aby to pak zdědil někdo z těch Němců, z těch Goltzů. Slečna Polexina, která se na Skalce narodila a tu strávila skoro všechn svůj věk, přilnula k starému záměcku, v němž staletí přebývali Ostrovští, její předkové po přeslici, a Mladotové už v třetím koleně.

Pro toto vše bylo staré slečně volněji bez „paní hrabinky“, a proto také ráda uslyšela, že tak hned sem nepřijede.

Když se vrátila z obhlídky zase do svého pokoje, zastala tu strýce; právě vešel, ne už v jízdeckých botách, nýbrž, v černých punčochách a ve střevících s přezkami. Skládal na stůl dary, zatímco Kačka kuchařka ve velkém bílém čepci stavěla u dveří na vykládanou truhlu pytlíky a krabičky.

„Jste jako svatý Mikuláš, pane strejče!“

„Jen aby se ten svatý Mikuláš jak náleží zachoval.“ Lhotský si zamnul ruce. „Tak tady,“ ukázal na truhlu, „tu jsou limouny, tu je koření, tady je kafe. No, můžeš jít,“ pokynul kuchařce. „Kafe, milá Polexino, a dobré kafe. Toho se teď v Praze vypije –“

„Věřím, v tento čas.“

„Nejen v domácnostech u panstva, ale již také veřejně, to nebývalo, už jako pivo nebo víno je prodávají, kafesídrové. Na Koňském trhu je také, to jsem viděl; a slyšel jsem,“ vymrštil obočí a zdvihl pravici, „že i v Židech, i v Židovském Městě! A tady –,“ sáhl na stůl a vybalil polychromovanou sošku blahoslaveného Jana Nepomuckého, slušně ze dřeva vyřezanou. „Tu jsem ti přivezl, ta je podle té statue na Kamenném mostě.“

Slečna sáhla po ní chvatně.

„Však jsem si ji, abych se přiznala, v duchu přála, uhodl jste.“

„A je svěcená.“

Slečna sošku hned políbila.

„A tuhle na ty šatičky.“ Vybalil brokátu kus, roztáhl jej proti světlu i pruh stříbrných krajek, jež se na světle zamihotaly kovovým leskem, tak jako živěji zahořely barvy brokátu a zlato jeho vzorců. Slečna prohlížela,

živě chválila, jaká to krása, jaký pěkný mustr, pak pojednou odstrčila španihelskou stěnu. Za tou v koutě pod třemi obrazy, pod lampičkou rudého plamínku stál na stolku zastřeném bělostnou látkou s vyšíváním pruhem oltářík, dva stupínky ze dřeva na mramorovo omalované. Na nejvyšším soška Panny Marie, oděná v hedvábných, tuho odstávajících šatečkách jakoby v rajfroku, s perličkami a korálky na krku, korunku na hlavě, děťátko také korunované na ruce. Vpravo vlevo od sošky po cínovém svícnu s voskovicemi bohatě ozdobenými voskářským dílem; na nižším stupni zase po svícnu, ale s červenými svíčkami a po majolikové váze s dělanými květinami. O tento stupínek opřené stály už na samé menze dva obrázky v zlacených rámečkách, sv. Václav a sv. Ludmila, po jejichž stranách bělaly se dvě voskovice ozdobené mašličkami z bělostných pentlí hedvábných.

Slečna sňala z oltáře sošku Panny Marie a zkoušela na ní horlivě, všecka zaujata, brokát a stříbrné krajky. Pak zase postavila ji na oltář, pod ni na nižší stupeň sv. Jana, poodstoupila, přehlížela i chválila potěšená, že zrovna sem se dobře hodí. Lhotský přisvědčoval, přešlapoval, zamnul nice, po stole se ohlédl.

„A teď ještě něco světského!“ Vzal se stolu balíček, vyňal z něho kožené pouzdro nevelké a s tajemným úsměvem, těše se na překvapení, přistoupil k neteři, jež divíc se i zvědavě sledovala jeho ruce, jak otvíraly pouzdro. Tlumeně vykřikla, když strýc vyňal a na oči jí obrátil pěkný šperk s modrým smalem, na „duplovaném“ dukáte malovanou sv. Trojici.

„Tuhle kalantérii, milá Porexino, tobě; prosím, přijmi ji na památku na Prahu, na tu korunovací.“

„To mně?“ ptala se přísně, káravě, ale s úsměvem. „Tobě, zkus.“

Prohlížela šperk s netajeným zalíbením, odšoupla křížek nad řadry a vtiskla tam kalantérii. Vtom stanula ve dveřích Helenka myslivcova, hlásíc, že jest večere. Slečna ihned skládala šperk do pouzdra a nepostřehla, jak Helenčiny oči uvázly na rozloženém brokátu a stříbrných krajkách, jak zůstaly na nich uvábeny jejich leskem a barvou.

Zato starý pán si toho všiml.

„No, Helenko, líbí se ti to? Abys věděla, tobě jsem také něco přivezl.“

Náhly svit radostného překvapení a očekávání zjasnil děvčeti krásné oči dlouhých řas. Lhotský se obrátil k slečně:

„S dovolením.“ Vzav se stolu nevelký kolorovaný obrázek v zlaceném rámečku, podával jej Helence.

„Tak tu máš.“ A významně, aby ocenila, hlásil: „Je to sv. Jan Nepomucký, a svěcený.“

Helenka, jež rychle vykročila, náhle, na toto jméno stanula zaraženě, jako by se lekla. Slečna, majíc to za ostýchavost, domluvila jí, co se stydí. Helenka sáhla po obrázku a chtěla s ním odstoupit; slečna však ji káravě zastavila:

„Slyšelas, že je svěcený, polib ho!“

Helenka k ní plaše vzhlédla, okamžik váhala, pak rychle povznesla sv. Jana k ústům, a to tak spěšně, že slečna nepostihla, že děvče se obrázku rty nedotklo, nýbrž své ruky. Pan Lhotský byl právě obrácen ke stolu, odkudž bral druhý dárek, kolečko pestrých, pěkných pentliček.

„Ještě tohle, Helenko.“

Dlouhé řasy jejích očí zamžikaly, a hned, bez pobízení sáhla dychtivě po pentličkách a hned také políbila Lhotskému ruku.

IV

Lustr v jídelně nerozsvícen; čtyři svíčky ve dvou svícnech hořely ha velkém stole bělostně pokrytém, na němž mdle pobleskovaly cínové misky a talíře. Pan Lhotský a slečna Polexina seděli v starých křeslech kolmých lenochů, modrým sukrem potažených. Na velké dubové kredenci, plné cínového a majolikového nádobí, u níž stála Helenka myslivcova, hořely

dvě svíčky. Tu jasno; v pozadí kolem velkých zelených kamen s krancly¹⁴ příšeří. Rovněž na obrazy nad dubovým táflováním nepadalo plné světlo, na několik krajin na plátně se zčernalým, hustým stromovým a na jeden „landšaft marinářský“, z něhož nejjasněji vyrazely zežloutlé, někdy bělostné plachty korábu v bouři. Na stěně proti dveřím visel samojediný obraz, na plátně malovaný kontrfekt nebožtíka císaře Leopolda I. v alonžové paruce.

V celé komnatě, v jejím nábytku, v obrazech, ve všem ještě sedmnácté století; a ti dva, starý zeman a stará slečna Mladotovna, také ještě z něho. Hodili se do té komnaty nezcela svým oblekem, zcela však většinou svých let, svým vychováním a smýšlením.

Panu Lhotskému po cestě chutnalo, ale také chutě vypravoval o své cestě, o Praze. Rozumí se, že především o korunovací a přitom o hloupém titulárním kalendáři, jak on, Lhotský ze Ptení, byl o holdování stavů a jak políbil Jeho Majestátnosti ruku. A dál vypravoval, jak si to cestou urovnal na první hovor; nedodržel však ve všem, neboť připlítaly se mu novinky, o kterých nemohl pomlčet. Tak omlouvaje, že se nedostal ani do štifu šlechticů, ani do kláštera voršilek, vytasil se hned, že zato navštívil bratrance slečnina, že on, bratranec, Ferdinand Antonín (byl pán na Ostředku a Souticích), kupuje v Praze dům, veliký dům, že ho jistě koupí, nemá-li ho již, veliký dům se zahradou na Dobytčím trhu,¹⁵ ale jaký dům, dost prokřičený.

„Ano, prokřičený,“ opakoval, když slečna s úžasem k němu vzhledla. „Mnoho se o něm povídá, čertův dům, straší tam, jistě prý straší. Před dávnými časy tam ostával veliký čarodějník, doktor Faust, ten se čertu zapsal; však ho pak čert také odnesl a zrovna z toho domu na Dobytčím trhu, stropem s ním vyrazil. Díra v tom stropu ostala, jistě ostala, a slyšel jsem, že tam je dosud.“

„A straší tam?“ ptala se slečna tišeji.

„Jak by nestrašilo, straší. Proto tam žádný nemohl dlouho vydržet.“

¹⁴ kranc – římsa;

¹⁵ Dobytčí trh – nynější Karlovo náměstí;

„A že by Ferdinand –“

„Všechn zapálený. Půjde tam, nadmíru se mu líbí, a pak, odpusť pánbůh, on prý také tak trochu alchymikus a těm čertovinám se jen směje. A ještě si mne zve, abych jej tam navštívil, že mně dá zřídít krásný pokoj. Pěkně děkuji, snad ten toho čarodějníka. No, nejsem zajíc, ale na tu noc tam bych se zrovna netěšil.“ –

Z Faustova domu zase na Hrad, k Sv. Vítu, ke korunovací. Slečna poslouchala všecka zaujata, napjatě. Větru a stromů, jež pod okny ve svahu ze tmy chvílemi hlučněji zašuměly, jako by neslyšela, a na Helenku zapomněla. Ta čekala u kredence na rozkazy a na to, až bude třeba talíře vyměnit, do sklenic nalít. Stála tiše jako myška a poslouchala jako zapomenutá, o Praze, o které teď poslední čas i ve dvoře často hovořili, o které už předtím leccos zvěděla, jak je tam krásně, co divných věcí a paláců a panstva. Ted' starý urozený pán ještě o císaři, o císařovně a jejich dvou malých princeznách, ty že vzali z Vídně s sebou, o slavných průvodech, jak víno teklo z kašny a jak peníze lidem rozhazovali, o dámách, jež slečně jménem jmenoval, o hraběnkách, kněžnách, o lucernách a světlech po ulicích, o Kamenném mostě, o divadle schválně vystavěném, tam že hrálo sta muzikantů, ale to bylo dřív, nežli on přijel, sta muzikantů hrálo, sta zpěváků zpívalo, z Prahy i z ciziny, z Vídně, až i z Itálie, a že při té opeře se i střílelo, jak Porsenna král¹⁶ obléhal Řím, z pušek i z kanónů se střílelo, až si lidé prý uši zacpávali. On že to neslyšel, ale u Sv. Víta, to že byla také muzika a zpěv, a v pražských kostelích vůbec.

Toho se chytla slečna, aby si také mohla na Prahu nahlas vzpomenout, na jeden z jejích kostelů. Hned přisvědčila, ano, tak že je, to že také pamatuje, když meškala zamlada nějaký čas v Praze. A Loreta! Ach Loreta! Rozhovořila se o ní, jako by se z ní právě Vrátila, jak tam je krásně, a tenkrát na jaře to teprve, když stromy kvetly kolem po zahradách. Jarního času bylo, pozdě odpoledne, když s nebožkou paní tetou Vostrovcovou tam vešly. To však nevyslovila, co se jí v ten okamžik živě zjevilo, že s nimi

¹⁶ Porsenna – etruský král z 5. stol. před n. 1., hrdina Fuxovy opery *Costanza e fortezza* (Stálost a pevnost);

tam vkročil mladý kavalír, pan Vilím Kunáš z Machovic, který předtím s náležitou uctivostí ji poprosil, aby jej za služebníka přijala, a který jí celý ten čas, co v Praze prodlévala, náležitě rytířsky sloužil a při paní tetě Vostrovcové a při jich milostech pánech přátelích ve vší náležitosti vyhledával, aby se mu k stavu manželskému dostala.

Vzpomínkou stržena vypravovala Lhotskému, jak se tenkrát v ambitech v Loretě už přitmívalo, když vycházeli. Tu nedořekla, že pan Vilím šel s nimi, že se podívali na místo, kdež se kněžna Drahomíra propadla do země, že je doprovázel a že se s ním dívali na Prahu z Hradu, jak to vše bylo krásné, zahrady dole, město, ostrovy, řeka, kostely a věže. Přeletělo jí to myslí jako vidění v podvečerním světle májovém, v květech a vůni. Jen přání vyslovila, Loretu že by ráda ještě jednou uviděla. „A teď tam mají zvonky,“ dodala, „ty hrají písničku k Panně Marii.“

„A proti Loretě Černínský palác. To je!“ Jak přitom pan Lhotský zašermoval rukou, shodil nůž se stolu. Helenka se vytrhla, přiskočila, zvedla nůž a odnesla jej na kredenc. Teď teprve si slečna všimla děvčete a vzpomněla na hodiny, ať si jde Helenka domů, že už jí nebude třeba, Kačka že sklídí. Helenka políbila jí ruku, políbila ruku i starému pánovi a zmizela.

Na síni u kuchyně sáhla vespod otevřené police, kam si uložila obrázek z Prahy. Ani se na něj nepodívala, pentličky však z kapsy vytáhla; kradí je obrátila proti světlu a chvatně je zase zastrčila. Nahnula se do kuchyně, zavolala „dobrou noc“ a již byla ve dveřích. Jako srna se mihla pod tmavým přístřeškem, po schodech dolů, kmitla se temným nádvořím kolem hučících lip a vtom už vyběhla do schodů ke dveřím myslivny, na něž zatloukla.

V panské jídelně pak už dlouho neseseděli. Lhotský byl by ještě vypravoval, slečna však pamatovala, že po dva dny byl v sedle.

„O to unavení není,“ bránil se, „ale kdybych i do rána vypravoval, nebyl by ještě konec. Tak až zejtra dál a pozejtří a tak dál. Milá Polexino,“ dodal žertovně, „těch novin mám na celý podzimek, věru na celý podzimek a ještě něco zbude na zimu.“

Když slečna vešla do svého pokoje, vzala v zamyšlení láhev s arnikou, pozdvihla ji proti světlu, prohlížela projasněnou tekutinu jantarové barvy, ale zamyšleně ji dala zase na okno, postála u něho, pohleděla do noci, na černé stromy dole ve svahu; pořád ještě byla v Loretě, v přítmi jejích ambitů, a zase nad Prahou ozářenou posledním světlem májového dne.

Tenkrát po tom večeru psal jí mladý Vilím Kunáš z Machovic. To psaní, jež pak tak často si četla, zachovala sobě i v paměti, doslova, zvláště místo: „To mne hrubě souží, že Vám, nejmilejší panno, panno slečno Poxino, nemohu každé hodiny jako své pěkné bohyni s poníženou reverencí sloužiti. Ale tomu se těším, že až ta šťastná chvíle přijde, Vaše bílé ruce políbím a Vám, nejmilejší panno, panno slečno Poxino, sloužiti moci budu. Vinšuju Vám kontent¹⁷ srdce –“

Nepolíbil. Baron Schirnding se v rozjařené společnosti kavalírů pošklibl jeho znaku, jeho klenotu erbovému, že tam má „ein hussitisches Männlein“, husitského mužíčka, a připíchl ještě něco o husitském rodu, jako by pochyboval o jeho, páně Vilímově, a všech Kunášů katolické pravověrnosti. A to bylo smrtelnou urážkou potomku starožitné rodiny někdy horlivě husitské, jehož předkové, Smil a Kunáš, byli hejtmany táborskými a přáteli Žižkovými a z jehož pozdějších předků tři po bělohorské bitvě pro odboj přísně pokutováni. Pro tu urážku souboj.

Pan Vilím v něm padl. Slečně Poxině bílých rukou již nepolíbil. A kontent srdce – Tenkrát byla zoufalá bolestí. Teď už kontent, němý kontent vyhaslého srdce, bezradostný klid, jež dala léta i zbožnost –

Slečna odstoupila od okna, prohlédla si ještě jednou, dosud v zamyšlení, brokát na šatičky Panně Marii, pak rozsvítila dolejší dvě svíčky s bělostnými stuhami, klekla před oltářík a modlila se jako každý večer za rodiče, za paní mater obzvláště, za sourozence, za příbuzné, za duše v očistci a za něj, za pana Vilíma. Dnes přidala tři otčenáše.

¹⁷ kontent – spokojenost;

V

Pan Lhotský šel pozdě spat, ale časně vstal a vypravil se na hon. Málomluvný, vážný myslivec v zelenavém kabátci širokých výložků u rukávů, opásaný tesákem, v černém prostém klobouku třírohém, ve vysokých botách čekal už pod utišeným topolem, pušku za řemen na rameni. S ním tu stál jeho Tomáš, výrostek šestnáctiletý; kromě pušky měl ještě brašnu. Pan Lhotský, čilý a čiperný, svěže zardělý, v zeleném kabátě, sotva k nim došel a již se ptal, no tak co Helenka, co říkala, měla-li radost z obrázku a pentliček. Myslivec palcem potáhl řemen své pušky, pohodil ramenem, a pak, že děkuje, že Helena měla radost a že teď, když odcházeli, rovnala si ty pentličky a prohlížela.

„A co obrázek sv. Jana –“

„Ten si už pověsila –,“ a hned se ptal, kam půjdou, kam urozený pán poroučí. –

Když byli dávno ze dvora, ukládal po snídani šafář, jak mu pan regent poručil, do široké nenatřené skříně, stojící na síni vedle dveří do kanceláře, sedlo a řemení z Prahy přivezené. Správce Čermák stál u něho a prohlížel si nádherný postroj. Šafář chválil, obdivoval se, správce mlčel, až pak pojednou, když šafář poslední kus zavěšoval, usmál se a řekl s ouštěpkem:

„Na tomhle řemení by si psi nepochutnali.“ A odešel do kanceláře.

Byla to narážka na příhodu, která se stala panu Lhotskému před léty, když ještě byl samostatným pánem, když ještě panoval na svém dvoře v Mastech. Měl tu málo koní a málo skotu, málo ovcí a vepřů, a ještě všecko hubené, málo obilí na sýpce i málo píce; měl tu všeho málo, jen dluhů mnoho a psů honících.

Tenkrát stalo se, že jednou v zimě večer přijel na své karetě nějaký císařský hejtman se svým sluhou do městského dvora. Jel někam do Rychnova nebo kam; než kočí za hrozné vánice sněhové zabloudil a tak se dostali divnou náhodou až do Mast, do dvora. Pan Lhotský přijal hejtmana velmi laskavě, nabídl mu nocleh, pozval jej k večeři, a pak, aby host měl

nějakou kratochvíli, zahrál si s ním v karty. Tu kratochvíli hejtman draho zaplatil; prohrál, a znamenitě.

Záhy zrána jej Lhotský probudil, poněvadž hejtman chtěl časně odjet. Ale když už na cestu připraven seděl s hostitelem u snídane, přišel kočí a ošívaje se oznamoval, že nemohou dál, že nemůže zapřáhnout, že, no, že hladoví psi páně dobyli se v noci z psince a ohlodali, okousali všecko řemení lojem namazané (viselo pod stříškou u konírny), všecko okousali a místem i přehryzali.

Hejtman klel, pan Lhotský se zlobil, že není možná, že jeho psi, jak by mohli – Než přesvědčil se, že tomu tak, a nezbylo než poslat do Podbřeží pod Skalku pro žida, jenž byl trochu řemenářem i sedlářem, a čekat, až řemení spraví. A tu pan Lhotský, aby zkrátil hejtmanu mrzuté čekání, prý mu zase nabídl, aby si hodili barvičku, ale hejtman se prý po čertech pěkně poděkoval.

To byla ta příhoda, o které Matěj Čermák v Dobrušce po kostele v hospodě vypravoval, kdy ještě nebyl na Skalce správcem, a na kterou si teď vzpomněl, když viděl nádherné to řemení lesklé, mastnotou nenamazané, nýbrž stříbrem pobité. A s ouštěpkem si vzpomněl. Neměl pana regenta v lásce.

Nemohlť mu zapomenout, že s novotou, kterou on, správce, po svém nastoupení zavedl, tak ostře zatočil. Správce totiž dal o své vůli, nikomu nic neohlásiv, do kanceláře, kdež visel velký krucifix pod namalovaným mladotovským znakem, vpravo vlevo u toho krucifixu zavěsit na červených pentličkách po pamfilu¹⁸ a pod každou tu kartu připevnit dýmku. Dole pak pod krucifix s tou divnou ozdobou zavěsil vyobrazení lavice s nahou figurou sedláka na ní ležícího hřbetem vzhůru, kteréž figuře kanuly z očí slze surově jako vše namalované. A pod to nápis: Soudná lavice.

Když pan Lhotský vstoupil do kanceláře a hroznou tu ozdobu spatřil, ustrnul.

„Co je to! Kdo to dal udělat?“ vybuchl.

¹⁸ pamfil – shorek, filek v kartách;

„Já, prosím.“

„A nač?“

„Pro strach sedlákům, aby nehráli v karty a nekouřili, aby měli respekt.“

„Respekt! Takhle? A co ty karty a fajfky?“ Ty karty a dýmky regenta, bývalého karbaníka a teď silného kuřáka, bodly víc než ubohá figura slzy ronící.

„To, prosím, aby sedláci se lekli, hned jak sem vkročí, aby nehráli v karty a nebánili.“

„Myslíte, že to pomůže? Pryč s tím!“ poroučel regent rozhorleně. „Fajfky, karty i tu lavici pryč! Tohle u Krista Pána, taková paráda? Karty, fajfky, všechno pryč! Lavici máme opravdivou i lískovku, té sedláci se bojí ažaž.“

„Měli jsme to na Rychnovsku,“ odvážil se správce obhájit své novoty. „Měli –“

„Měli neměli, ale já to nechci!“ Lhotský odešel popuzen, v duchu laje správci, chlap pitomá, nemotorná, že by bodal kartami v očích, a nevzpomene, že on, regent, kouří. A ta lavice – jako v nějaké mučírně –

Tak jen krucifix pod mladotovským znakem zůstal v kanceláři; a v mysli správce Čermáka zarazila se zlost, že mu regent zkazil novotu, na které si zakládal. Nezapomenul mu to. Také nad tím se pohoršoval, že regent nebyl, po jeho, dost pobožný. „Lehkovážným dědkem, starým hříšníkem“ jej v duchu jmenoval, zvláště když jednou za hovoru o pekle Lhotský prohodil s úsměškem, že je v pekle daleko levněji, než se káže, a že kněží vždy horčejší peklo dělají, než je samo v sobě. Tenkrát byl Machovec myslivec při tom a ten se jen usmál, když regent to pronesl, jako by přisvědčoval, a jistě také jemu, správci, na posměch. A správce věděl, že mu regent hrubě nepřeje, jak se ukázalo také včera, když jej tak zkrátka odbyl. Zato jak jednal s myslivcem – Tomu dar i jeho děvčeti dar, svěcený obrázek, jak zvěděl od Kačky kuchařky. Na něj si v Praze nevzpomněl.

O tom se najisto přesvědčil, když odpoledne přišel podat ouřední zprávu. Regent ji vyslechl a dost, ani slova, žádný obrázek sv. Jana z Prahy, nic. Ba ještě posměšek a ťafku.

„Chtěl jsem taky vám fajfku přivést, ale když nekouříte, když kouření pronásledujete –“

„Prosím, jen u sedláků, u poddaných, těm se to nesluší“

Správce odešel s tajenou zlostí. Ještě se pro to ohavné udání omlouvat!

Když si Lhotský odbyl toto úřední jednání, zašel k slečně Polexině a zavedl ji ke skříni, ukázat jí nádherné sedlo a řemení, jež přivezl z Prahy. Slečna se obdivovala, ale když se vrátili do pokoje, připomenula přísně a káravě, to že je přílišná outrata, co v tom peněz, co to stálo, tohle a nový kočár, nové koně a pozlacená kareta, jak o tom také od Lhotského zvěděla, a pak projížďky, assemblée¹⁹, pankety, nové šaty a rajfroky, všecka ta sláva, to že se paní hrabinka ukázala, ale na to že jistě nestačilo a nemohlo stačit, co oni tady na Skalce nahospodařili.

„Na to ještě dluhy,“ dodala zkoumavě, ale najisto.

Lhotský přisvědčil.

„U žida?“

„To ne, milá Polexino. Nějaký Březina půjčil“

„Lichvář –“

„Ó ne, nikoliv. Možný měšťan, sládek. Teď se to měšťanstvo v Praze hrubě rozmáhá. Už i svobodství²⁰ kupují, jako nějaký Müller, ten koupil velký svobodný dvůr za Prahou a ještě půjčuje. Pan Cikán, jen co jsem slyšel,“ mínil rytíře Václava Romediho Cikána z Čermné, „také si u něho vypůjčil, a pan Vunšvic, a pan Tunkl také. Ten prý už i poddané prodává.“

Slečna pohnula pohrdlivě dlaní.

„Pan Tunkl! To je outěcha!“ –

Toho dne večer bylo u Správce Čermáka zase modlení jako každé soboty a v čas postu dvakrát týdně. Vybílená jeho jizba klenutá, samý

¹⁹ assemblée – společnost;

²⁰ svobodství – svobodný statek;

svatý obrázek, většinou rytiny křiklavě kolorované nebo černé. Visely po stěnách i v koutě nad stolem, kdež na prkénku mžikala věčná lampička. Na dveřích přibitý velký arch s hrubými dřevoryty čtrnácti svatých pomocníků s modlitbou k nim, tlustým švabachem vytištěnou.

V této jizbě klečel správce každé soboty večer na podlaze před stolem a modlil se růženec; s ním modlili se šafář nebo šafářka, někdy oba dva, a Kačka kuchařka ve velkém bílém čepci. Na jaře klekal tu s nimi hospodářský praktikant, písař kancelářský, synek sousedský z Dobrušky, příčinlivý hoch. Ale nerad tu klekal, nerad se tak dlouho modlil; kleče za správcem, obyčejně usnul. Tím si správce popudil tak, že mu službu všelijak sladil a nakonec jej po šesti nedělích pustil domů do Dobrušky, protože prý není k ničemu.

Tak správcevi zůstali jen šafář a Kačka, ti s ním klečovali; a on, oči obrácené k obrázkům nahoře v koutě, pouštěl na růženci zrníčko po zrníčku, říkal nahlas otčenáše a zdrávasy se zvláštním hlasu povyšováním a zase klesáním, nepřirozeně protahuje slabiky nebo je tak ukracuje; a přitom přes tu chvíli zhluboka povzdychoval.

Tyto pobožnosti, které konal už na dřívějším svém místě, začal tu hned, jak se na Skalku dostal. I před myslivcem Machovcem o nich mluvil a pak už jej na ně přímo pozval. Než myslivec jako by nerozuměl a na to pozvání odvětil bez obalu, že nemůže, že se vracívá pozdě z lesa, a je-li doma, že se pomodlí sám.

„Tak by děti mohly přijít.“

„Ty se modlí se mnou.“

Toto odbytí urazilo správce. „Modlíš ty se asi,“ pomyslil si tenkrát, a zlobně. „Takhle s regentem se peklu smát a mně!“ V tom mínění, že o pobožnost hrubě nedbá, utvrdilo jej také to, že myslivec šel jenom jednou do roka, v Čas velikonoční, do Oujezda k zpovědi a k přijímání. A on, správce, byl u správy každý měsíc. A pak ty zavřené okenice – Nač je zavírá? Snad strojí nějaké myslivecké čáry. Pobožnost by nemusil okenicemi schovávat. Nebo je to pobožnost – A jak to podezření mu šlehlo

nitrem jako náhlý, ostrý plamínek, zakmitaly se mu oči z koutka, do koutka. Pobožnost, která by se musila schovávat –

Toho podezření už nezapudil z mysli, nebránil se mu. Utrzovalo se v něm a sílilo; skoro každý večer chodil se podívat, má-li Machovec okenice zavřeny. Za nimi záhada, nějaké tajemství. Také druhého večera po příjezdu Lhotského, prve nežli začal své modlení, byl se na ně podívat. Myslil na ně, na myslivcovu pobožnost i pak, když ve své jizbě poklekl na modlení. Ani růženec mu nezahnal těch podezíravých myšlenek; vtíralyť se dnes silněji, vnucovaly se, dnes, kdy se zlobil na Lhotského a tím ostřeji záviděl myslivcovi regentovu přízeň.

V tu chvíli, co se správce Čermák vzdychavě modlil se šafářem a Kačkou, pokračoval pan Lhotský ve svém vypravování a svých vzpomínkách na Prahu, sedě nahoře v jídelně sám se svou neteří. Zavadil také o své malé dobrodružství s hradeckými jezovity, kterak se s nimi potkal, ale nic o tom, jak jej P. Firmus opravil a jakou pochybnost, ano podezření o skaleckém panství vyslovil, a nic také o svých úvahách o rodu Mateřovských, o jeho proměně. Připadlotť mu včas, že z Mladotu jich také kolik, jak mu starý rytíř Deym vypravoval, odešlo po té rebelii pro víru ze země, ale zato teď že z nich bylo a je kolik duchovních, též u jezovitů, že si Polestina na tom zakládá, zvláště že s hrdostí vzpomíná na nebožtíka bratrance, jenž byl kanovníkem u Sv. Víta v Praze. Jako vzácnou památku chovala jeho duchovní řeči, české, tiskem na světlo vydané.

O jezovitech nic dál, ale na sv. Jana Nepomuckého došlo už hned při obědě a obšírněji teď po večeři. Mluvili o „svatém“, a ne o „blahoslaveném“, o svatém, jímž byla teď nadšena všecka česká koruna, všecky její země, o jehož zázracích, o těch, které už dřív se staly, i o těch, které nedávno, vzrušeně hovořili všude, v palácích, v sousedských domech i v selských chatrčích, jehož obrazy teď všude v horoucí úctě zavěšovali po stěnách v bytech, v kaplích, kostelích, jehož sochy se množily v úžasný počet a všude se zjevovaly, ve výklencích domů, na oltářích, pod osamělými stromy v polích, u lávek přes potoky i nad řekami na klenutých mostech, jehož slávu hlásali kněží z kazatelen a zapálení misionáři

jezovitští pod širým nebem, k jehož počtě konaly se hodinky duchovní a sloužilo se mší tisíce tisíců, pro něž se všude rozčilovali, zůstane-li, jak bylo předloni papežem vyhlášeno, že je blahoslavený, nebo povolí-li Řím to, čeho si v Čechách toužebně přáli, povýší-li blahoslaveného na svatého, kterým doma již byl.

Pan Lhotský o tomto právě vykládal, jak pro to všechna Praha hoří a že neustanou, arcibiskup, kanovníci, obzvláště že se jezovité přičiňují, aby vymohli v Římě komisi, ta že bude znova vyšetřovat o těch zázracích a stran svatořečení, ale to že bude stát peníze, taková komisi v Římě že je drahá věc, ale že se ty peníze seženou, jak by se nesehnaly.

A jak pan Lhotský v hovoru přeskakoval, došlo ze sv. Jana Nepomuckého na Eugenia Savojského, toho slavného feldmaršála že také viděl; o korunovaci že ten princ v kostele nebyl, to postonával, ale o holdování stavů že stál za císařem, takový mužíček nepatrný v ohromné paruce.

Ten mužíček nepatrný rázem zajal mysl slečny Porexiny, ne svou válečnou slávou, ale že v jeho pluku sloužil jako kapitán synovec jejího Vilíma v souboji padlého, také Vilím, Vilím Šťastný Florián Kunáš z Machovic, a ten že ve vojště prince Eugenia, v ležení zemřel, v půlnoční Itálii, když táhli na Turín, u Carmagnoly města že zemřel. Jen to strýci připomenula a on hned novinou se odsloužil, to že asi neví, že vdova po nebožtíku královském podkomořím Janu Václavu Kunášovi se teď nedávno vdala. Slečna Porexina užasla. Bylť nebožtík podkomoří mladší bratr jejího Vilíma, znala jej i ženu jeho, rodem Harrachovu.

„Dvanáct let seděla na vdovské stoličce,“ vykládal Lhotský, „dvanáct let,“ a pozdvihl prst, „a teď se teprve vdá.“

„Za koho –“

„Za Vidersperkara na Mutěnině. V Plzni měli oddávky.“

Při těch svatbách už odbytých náhle mu připadly jiné, jež se teprve připravovaly. Pověděl, co slyšel, že nejstarší císařově princezně, Marii Terezii, už chystají ženicha, prince „z Lotringen“, ten princ že také přijel

ted' do Prahy a jistě že tam je s dvorem dosud, patnáct let že mu je a princezně teprve šest, ta že bude dědičkou.

„Ale vždyť by mohl ještě dědic přijít –“

„Mohl, císaři je teprve osmatřicet. Ale abys věděla, co se v Praze povídalo, proč vlastně se dal ted' korunovat. Dvanáct let panuje a ještě nebyl v Cechách, až ted' pojednou. To si vzpomněli na to, co se od starodávna povídá, že se českému králi nenarodí syn, dokud by ten král nebyl korunován. A opravdu samé dcery a žádný princ, a tak se císař pojednou odhodlal. To by mohlo tak být, a i to, že císař s císařovnou přijeli se pomodlit u hrobu sv. Jana Nepomuckého, aby to byl dědic, syn –“

„Jak! Což snad –“

„Ano, ano. Císařovna je sama druhá; Už to i veřejně a s velkou slávou vyhlásili. Arcibiskup tomu již také připíjel, po korunovaci, o hostině, o té slavné hostině ve Vladislavském sále; nejprve na zdraví císařovo pil, pak na císařovnino a pak ‚dero Hansels im Keller‘.“

Slečna upřela tázavě oči na zardělou, usmívající se tvář strýcovu. Tomu rčení nerozuměla.

„To tak Němci říkají,“ vesele vysvětloval, „to jest arcibiskup pil na zdraví toho, co císařovna nosí pod srdcem, to je ten Hansel im Keller.“

„Ach –“

„Kdyby to byl syn, to jest kdyby sv. Jan Nepomucký jej vyorodoval –“

„To by byl nový zázrak!“

VI

Pan Lhotský hrubě nenadsazoval, když řekl, že s pražskými novinami vystačí na celý podzimek. Skoro každého večera a někdy také při obědě zabloudil do Prahy a jejích slavných dnů. Pokaždé ovšem tak dlouho nevypravoval jako ze začátku. Někdy také, nevěda, opakoval, co již předtím pověděl, obzvláště o „hloupém titulárním kalendáři“, to jest jak holdoval králi atd.

Někdy slečna Polexina sama jej zavedla na to opakování, když si na něco vzpomněla, co již sice slyšela, ale co ji obzvláště zajímalo, jmenovitě korunovační hostina, kterou pan strejc na své vlastní oči viděl ne sice jako stolovník, ale jako divák mezi šlechtici, když jí připadlo zeptat se, jak císař seděl u povýšené tabule a s kým, jak hosté při ostatních tabulích, jak byli rozsazeni, když žádný nesměl být k němu zády, kteří z mladých šlechticů nosili mu jídla a jaká.

Lhotský mnoho o tom věděl, neboť si těch věcí schválně, kvůli ní bedlivě všímal a i se dotazoval, aby mohl doma o tom vyprávěti. Pamatoval si všechny znamenitější hosty, obzvláště vyslance Benátské republiky, nezapomněl ani na postříbřený bochník chleba, který dědičný kráječ hrabě Valdštejn podal korunovanému králi. Nejvíce však se neteři zachoval, když i o konfektech²¹ a dortech měl zevrubné líčení, to že byly celé bělostné stavby s figurami, bělostné, ale i s barvami, s pozlátkem; na jednom dortu příkladně že stála figura Čech a ještě jedna, ta že držela znaky Moravy a Slezska, a na jiném dortu, také náramně velikém a nákladném, že byl jiskrně bílý portál a pod ním figura zbožnosti, ta že jiné figuře, a to byly zase Čechy, věšela kolem hrdla zlatý řetěz.

To o figuře zbožnosti a zlatém řetěze vypravoval pan Lhotský živěji, s patrnou chutí, s radostným uspokojením; a starou slečnu to až dojímalo. Žádný z nich neuvážil a již ani nemohl uvážit, jaký původ té „zbožnosti“,

²¹ konfekt – konfet, cukrovinka;

jaké kruté změny pro ni po veškeré koruně, co v jejím jménu dál se koná, co ten řetěz, třeba zlatý.

Tak Praha, korunovace a její slavnosti krátily dny i večery na Skalce. Občas také karty, německé a někdy také trapulky, když měli třetího, když si pozvali faráře z Oujezda, jenž těm obrázkům znamenitě rozuměl. Na panovníkův dvůr, kdy asi už vyjede z Prahy, nejednou vzpomněli. Ale zpráv o něm teď neměli. Na jejich samotu tak rychle nedocházely a novin, ani německých, ani českých Resenmüllerových Český postilión, neodbírali.

A tak v ten čas nic nezvěděli o velkém, nádherném divadle, jež jezovité po korunovací uspořádali králi a jeho dvoru, že sto padesát z jejich studentů sehrálo hru o sv. Václavu²² s hudbou od královského polského komorního hudebníka Jana Zelenky²³, rodáka lounského, v kterémž kuse, plném pochlebenství přítomnému králi, hrál úlohu sv. Václava mladý hrabě Kinský, také nic o velikých honech v poděbradské oboře a jinde, kam císař vyjížděl, nic o „muzikální serenádě Contessa de Numi“ od Čaldary, provozované na Hradě v Španělském sále, nic o jiných zábavách.

Pan Lhotský chodil s Machovcem a jeho synem na hony, slečna Polexina, ušívši své Panně Marii brokátové šatičky, hleděla si své apotéky a hospodářství. Nevycházela leda na rozlehlý dvůr nebo do zahrady; do té jen za pěkných dní v září, dokud ovoce zrál a pak se česalo. Jinak se tam neomeškala. Pustlo tam; listí pršelo z ovocných stromů i v nedlouhé aleji lip prostřed zahrady, jež „paní hrabinka“ dala před několika léty vysázet a pak jim po módě koruny přistřihovat.

Slečna Polexina se teď pod nimi neprocházela a nevkročila na konci toho krátkého stromořadí do prkenného lusthauzu s dřevěnými sloupky, s zelenými žaluziemi a lomenou šindelovou střechou. Byl zavřen a vítr zavíval zlaté i brunátné listí na jeho kryt i práh.

²² hra o sv. Václavu je melodram *Sub olea pacis et palma virtutis* (Pod olivou míru a palmou ctnosti);

²³ Zelenka – Jan Dismas Z. (1679-1745) pocházel ve skutečnosti z Louňovic pod Blánkem a byl nakonec dvorským skladatelem v Drážďanech;

Tak míjel podzimek toho roku hrubě nevlídný. Často přelo, zvláště v říjnu. Šíré nádvoří rozmoklo, bylo plno kalužin, spadlého listí a bláta, z něhož se leskly mokré oblázky v úzkém pruhu dláždění vedoucího k portálu starého zámku. V polovici listopadu, již kolik dní po Všech svatých, kdy vítr sháněl z ohromného topolu poslední žlutavé listí, došlo z Prahy psaní synovcovo, v němž mimo jiné také oznamoval, že císař s dvorem odjeli dne 6. listopadu z Prahy, císař v krytém voze, císařovnu však, hledíc k jejímu stavu, že nese šest nosičů v zavřené sesli, ministři že většinou už předtím odjeli, také princ Eugenius, vůbec že všechen odjezd odbyl se v tichosti, tak jak si toho císař přál.

To byla poslední novina na Skalce. Ticho v zámku, ve dvoře i v stodolách. Těžká jejich vrata deštěm ošlehaná byla zamčena. Robotníci měli na čas pokoj s mlácením; zato však sedali v ratejně, nejvíce ženské, a přadly vrchnosti nebo draly peří. V tento čas i pak, když mrazy uhodily, sáhala slečna Poxina do poličky svého čtení, nejčastěji po Šteyerově Postile katolické. Vedle té stála také nehruhá knížka v zelené koži vázaná, obsahující německé kázání proslovené P. Kašparem Mayerem, když za jeptišku do kláštera sv. Voršily v Praze byla roku 1711 přijímána „die wohl edel geborene Fräule, Fräule Maria Anna Mladota aus dem alten böheimischen ritterlichen Geschlecht von Solopisk unter dem geistlichen Namen und Prädikat Maria Josepha vom hl. Xaverio“. K tomuto kázání přivázán byl český „Přátelský vinš k vejlování“²⁴ D. C. H.²⁵ rozené slečně Joachimě Mateřovské z Mateřova, sv. premonstrátského řádu v Doksanech professae,²⁶ léta, kterého velebná panna slečna Mateřovská požehnaný vejl dostala –“ Tato knížka po celý čas netknutá stála tu jen pro památku. Spíše si slečna někdy prohlédla tištěné řeči nebožtíka bratrance Adama Ignáce, kanovníka, v desky vložené, ne tak jeho „Poníženost vyzdvižená a ctnost korunovaná“, promluvenou při slavnosti korunování kněžny Františky

²⁴ vejlování – přijímání do řádu, vlastně zahalení jeptišky závojem při přijímacím obřadu (*vejl – závoj jeptišek);

²⁵ D.C.H. – dvojí cti hodná;

²⁶ premonstrátského řádu ... professae – která se zaslíbila premonstrátskému řádu;

Heleny Zirony z Galliana, „z boží milosti kněžny abatyše kláštera sv. Jiří“, jako jeho „Vale aneb Poslední žehnání a loučení –“, pohřební to řeč nad rakví Kateřiny Anny šlechtičny z Řičan. Toto proslovení se obzvláště líbilo slečně Polexině a dojímallo ji pokaždé, kdykoliv je znovu četla.

Tak trochu společnicí stávala se jí teď Helenka myslivcova, od jara její komorná. Děvče přiběhlo ráno z myslivny, aby pomohlo slečnu učesat, ustrojit, přicházelo v poledne a navečer posloužit při stole. I za dne bývala po ruce, když slečna připravovala zavařeniny nebo různé dryáky z jeřabin, trnek a jiné. Někdy ji nechala u sebe celé odpoledne, když se jí zachtělo být její učitelkou. Utvrzovala ji v šití nebo zaučovala ji umělejšímu vyšívání.

Přála vtipnému děvčeti, jemuž před dvěma roky zemřela matka, na němž nebylo nic selského ani v zevnějšku, ani v chování. Helenka chodila sice v červených punčochách a doma, ale jen doma, v pantoflíčkách, někdy i v dřevákách; ostatní však oblek, sukni, živůtek, měla po městském střihu. Mezi dvorskou mládež nemíchala se ani za dětství; sám myslivec o to dbal i nebožka jeho žena. Drželi dle možnosti své děti doma, nenechávali však jich samy sobě. Hleděli si jich, zvláště myslivcova.

Do školy jich neposílali. Dole pod Skalkou ve vsi žádné nebylo a do Bílého Oujezda měli daleko. Myslivec se vymlouval také na učitele. A měl proč. V dřevěném, bídém stavení bídě učil a víc metlou a bitím hrůzu plodil starý voják, jenž kdysi proti Turkům u Zenty bojoval a raději o nich rozkládal nežli vyučoval, zvláště když se opil, což se stávalo dosti často. Myslivec Machovec sám byl svým dětem učitelem, a velice svědomitým. I matka s nimi četla.

Helenka teď, co dospívala, vůbec nepřišla mezi dvorskou mládež, od které se nápadně lišila. Neštěbetala, nerozesmála se hned, třeba pro nic, jako děvčata jejích let. Do služby a společnosti urozené slečny vpravila se napodiv rychle. Jen to byla by si slečna Polexina přála, aby její mladička komorná, tichá jako myška, byla hovornější. Zdála se jí zamlklá, málo sdílná; bystře však pozorovala a všeho si všimla, jak se někdy prozradila pohledem, plachým úsměvem nebo když jí náhle zakmitaly její dlouhé řasy. Také vycítila každé přání staré slečny; jen na oči jí hleděla, a co v nich

postřehla, vykonala hned a s něžnou pozorností. Udělala vše, jak měla slečna ráda, a pamatovala si její libůstky. To slečna cenila, i to, že děvče vždy čistotně oblečené mělo citlivý smysl pro pěkné chování, i to, že má otce i bratra tak ráda a že na nebožku matku vřele vzpomíná. O té se nejspíše rozhovořila.

Proto slečna Polexina přála Helence; přála také jejímu bratru, že byl hoch jako jiskra, i jejímu vážnému, skromnému otci, věrně oddanému své vrchnosti, tak jako byl otec jeho i děd, kterého slečna také pamatovala.

VII

Na Skalku občas zabloudili potulný písničkář nebo hudec, olejkář, žebravý student nebo pocestný obchodník, někdy také krajkář. Těm se tu teď za správce Čermáka valně nedařilo, zvláště pocestným obchodníkům a krajkářům. Každý z nich musil nejprve na kancelář k němu, na ostrý výslech, kdo je, odkud a kam jde, co prodává, nemá-li s sebou zapovězených knih.

Předtím se na Skalce tak břitce nebralo, co nařizoval všem vrchnostem královský patent před šesti lety vydaný a pak několikrát zostřený, aby hlídaly všechny potulné kramáře, tajně-li neroznášejí bludařských, husitských knih z ciziny podloudně sem dopravených. Teprve správce Čermák začal tvrdě vykonávat tvrdé ty příkazy, hrozící polapeným těžkými tresty. Jednal tak i z ouřední, slepé horlivosti, i z náboženského svého zanícení. Na ty pocestné neměl žádného ohledu. Ale co teď po korunovací dotčený patent byl znovu a krutěji vyhlášen, hlídal chudé ty kramáře jako drak. Nejenže je vyslýchal a slídivě prohlížel jejich vaky, krosny a uzle, ale již také poroučel drábovi, aby zvlášť podezřelé přímo šacoval, jim kapsy, oblek prohledal, neskrývají-li nějakou zapovězenou knihu.

Než jeden z těch potulných obchodníků mu přece ušel. Správce div nezesínal, když jednou odpoledne začátkem prosince mu šafář ohlásil, že tu ve dvoře byl nějaký krajkář a ten že odešel bez prohlídky, on, šafář, že ho neviděl, ani dráb, že jen o něm zaslechl; ten člověk s uzlem na zádech že přišel a rovnou do myslivny, ale odtud že se hned vrátil a pryč, dále do dvora nikam že nev kročil a do zámku také ne. Když se šafář začal po něm shánět, byl už ze dvora ten tam.

Správce na chvíli oněměl, pak prudce vyrazil: „A byl myslivec doma?“

„To byl.“

„Co říkal?“

„Nic.“

„Je doma?“

„Je.“

Správce se rozběhl k myslivně; nedošel však. Machovec právě vycházel. Setkali se u schodů. Správce na něj zostra, že byl tady v myslivně krajkář.

„Byl,“ přisvědčil myslivec zachmuřeně, ale s klidem.

„Odkud?“

„Na to jsem se ho neptal.“

„A co chtěl?“

„Co chtěl, prodat. A já, že nic nekoupím. A tak šel.“

„Ale na kanceláři nebyl. Že jste ho nezdržel, že jste ho tam neposlal!“

„To není mou povinností. A žádný vám neujde, každý musí na kancelář. Myslil jsem, že už tam byl.“

„Nebyl, a hned se ztratil, upláchl.“

„To nevím. Já byl v sednici, dál jsem se o něj nestaral.“

Správce pohlédl pátravě na Machovce, pak nepromluviv už ani slova, mrzutě se obrátil a hned poslal drába honit toho krajkáře. Ale dráb, ač měl dlouhé nohy a dlouhý svůj krok zrychlil, seč byl, vrátil se s nepořízenou. Když v kanceláři oznámil, že po krajkáři ani slechu ani dechu, správce uhodil zlostně nožem, kterým si právě brk ořezával. Ušla mu „škodná“.

Byltě přesvědčen, že ten kramář nebyl kramář, nýbrž přestrojený emissarius z „Lutriján“, ze Žitavy, toho hnízda a útočiště kacírských emigrantů. A teď už také byl přesvědčen, že přišel k myslivci jako k známému, nevěda o něm, o novém správci, a myslivec že mu dal avízo, aby hned zmizel. Nadarmo myslivec okenic nezavírá – A peklu se směje; a minulý pátek jedl maso, postu nedbá, ten pátek strkal kus uzeného masa do brašny, když se chystal do lesa, dráb to zahlédl. V pátek maso. To jen nevěrec udělá.

A obrázek sv. Jana. To děvče, mínil Helenku, se tak zarazilo když ji druhého dne po návratu regentově z Prahy na nádvoří potkal a jí se optal, no tak obrázek sv. Jana Nepomuckého, jak se jí líbí, že slyšel, jak je pěkný, že by se na něj také rád podíval. A děvče hned, že musí k jemnostslečně, že pro ni vzkázala, aby hned přišla, že obrázek mu přinese pak, až se vrátí. „Tys ho nepověsila?“ zeptal se maně. Přisvědčila, že ano, ale hned jako by se lekla, tak že by obrázek přinesla. A on, že není nakvap, že počká. Chvátala k slečně, ale kolikrát se po něm obhlédla, jak se ubíral ke kanceláři. Nedošel však. Když děvče zašlo do zámku, otočil a rovnou do myslivny. Vešel směle, poněvadž věděl, že myslivec není doma, a pro děvečku měl záminku. Prošel oběma světnicemi, sv. Jan však nikde. Děvče lhalo. Obrázek nepověsilo, jak řeklo. Tatík asi nedovolil, jistě, je-li –

Odpoledne obrázek uviděl. Tomáš přinesl mu jej do kanceláře. Pochválil, že je krásný; o stěně však a zavěšení se nezmínil. Mohli se všelijak vymluvit, a nechtěl jich plašit. V duchu se usmál, teď že obrázek jistě zavěsí na stěnu. Nikomu se o tom nezmínil, ale nezapomněl na to. –

Kromě kramářů, mendíků²⁷ a zpěváků přicházel na Skalku pravidelně každého roku žebravý mnich z hor, z osamělého kláštera nad Králíky, fráter²⁸ Marcián, kterého však ve dvoře jinak nepojmenovali než fráter Nedělka. Byl už starší člověk, červený jako brabenec, veselý dobrák. Děvečky a mladé žehy dvorské tropívaly si z něho šašky, když kde mohl se k nim přitácel, a rozdávaje jim obrázky, hleděl je pohladit, do tváře do paží štipnout a přitom přimhuřoval blýsknavá očka a zširoka, mlsně se usmíval.

²⁷ Mendík – žebravý student;

²⁸ fráter – mnich laik;

Místo něho zjevil se tu druhého dne po tom, co ten krajkář tak nápadně zmizel ze Skalky, jiný mnich, hubený, přihlédly, zapadlých tmavých očí, vážný, zachmuřeného vzhledu. Přišel už pozdě odpoledne. Čeládka pozorujíc jej, vzpomínala na frátera Nedělku, to že bylo něco jiného; na jeho nástupce si nikdo netroufal. A on si čeládky hrubě nevšiml. Jen správce si hleděl a získal si ho. Vážný mnich, jenž za hovoru občas položil obě dlaně na prsa a oči vzhůru obrátil, se mu zalíbil. Pozval jej k sobě, i nocleh mu nabídl.

Po večeři s ním dlouho seděl za stolem pod svatými obrazy, pod věčným světýlkem u nich, při světle lojové svíčky. Její zarudlá zář pokmitovala po obrázcích na stěnách. O těch obrázcích se mnich rozhovořil, o Pannách Mariích nejhorlivěji, a s obzvláštní úctou a s nadšením o svatohorské a mariacelské, o těch poutnických jejich místech, pak o sv. Salvátoru chrudimském, ten že den ode dne více přitahuje provázky svaté lásky (položil dlaně na prsa a obrátil oči), jak mocné a vznešené, tak i ponížené, že nebožtík císař Leopold, když byl s dvorem v Pardubicích, dal si ten zázračný obraz z Chrudimě do Pardubic na zámek přinést, tři dny že ho měl u sebe a pak že jej vrátil skrze dvorského kaplana a sto dukátů že poslal darem; a teď také tak tenhle divotvůrce –

Mnich upřel oči na rytinu sv. Jana Nepomuckého. Okamžik mlčel. Zasmušilá tvář se mu vyjasnila náhlým paprskem světlého pomyšlení as radostnou, zbožnou pochlubou hlásil správci, klada si dlaně na prsa, že viděl vlastnoruční podpis sv. Jana, že byl tak šťasten a že jej mohl políbit.

„Kde, kde,“ vydechl správce, jenž seděl přihrben s rukama na kolenou sepjatýma, nespouštěje z mnicha očí. Nedbal, že venku tmou studeného večera spustil se déšť a prudký vítr.

„V Litomyšli. Tam mají starý pergamen latinský a na tom jet podepsán.“

„Svatý Jan! A vlastní rukou!“

„Joannes Welflini²⁹, tak“

²⁹ Joannes Welflini – otec Jana z Pomuka se jmenoval Wolflin;

„A je to pravé?“

„Jistojistě pravé. Vždyť to litomyšlský magistrát poslal do Prahy velebné konzistoři³⁰ a tam potvrdili, že to podepsání s vlastní rukou neb písmem sv. Jana Nepomuckého se srovnává. A tak jestliže předtím ten podpis v účtě měli, teď tím více, a každý, kdož mohl, nemeškal na něj se podívat a políbit ty svaté písmeny.“

„Och, kdo moh!“ teskně i závistivě povzdechl správce.

„Však také tím líbáním, jak se lidé hrnuli, začal se ten svatý podpis kazit, a tak dal litomyšlský magistrát ten pergamen do řezbářského rámu a za sklo, a tak je teď vyvěšen v rathauze k veřejné cti a slávě svatého Jana.“

„Kdybych tam mohl! Ale kdež –“ Správce stáhl čelo. „Náš pan regent,“ mávl rukou, „ten by mne nenechal. Starý člověk, ale lehkovážný, nic pobožný, snad ani v peklo nevěří. Alespoň říká, že tam není tak, jak kněží kážou. A čertem d'áblem hází –“

„Jen aby se mu nezjevil, hned by přestalo klení, do smrti by se neusmál.“

„Je hrozný čert –“

„Hrozný.“ Mnich povzdechl. „Podívání na něj – To jednou –“

Správce nahnul se dychtivě nad stůl, aby byl fráterovi blíže. Ten začal:

„V Paříži se to stalo. Tam tři studenti měli při sobě spiritum familiarem, to jest špiritusa d'ábla. Toho užívali za lokaje. Čert sloužil jim už několik měsíců v lidském způsobu, a velmi pilně a ochotně. Jednoho pak času, když ti studenti seděli spolu v jednom pokoji a ten pekelný služebník jim posluhoval, dali se s ním do rozprávky. Všelíjak se ho dotazovali, až pak ve své zbujnosti ho požádali, aby na sebe vzal svou tvářnost, aby se jim v ní ukázal. Čert se zdráhal, toho aby na něm nežádali, že toho pohledu lidská mdloba nesnese, že člověk od toho hned umře. Ale všeteční hejskové nedali, mocně ho k tomu měli, že by třeba na všechny d'ábly a zatracence mohli pohlídnout. Inu, tehdy když nechtěli polevit, složil čert ze sebe lidskou tvářnost a proměnil se ve svou podobu.“

³⁰ konzistoř – poradní sbor arcibiskupův;

Správce vzrušen napětím a dychtivostí třeslavě povzdechl.

„A hle,“ mluvil mnich zvolna jakoby zkormoucen, „sotva se na něj podívali, ihned se tak zděsili, že jeden z nich tu náhle zcepeněl, druhý hrůzou chtěl utéci, vyskočil z okna a srazil hlavu.“

„A třetí –“ Správce měl oči vykuleny.

„Ten zůstal sice naživě, ale ihned zbělel jako sníh a jako osika se třásl, až bylo líto na něj pohledět. Když přišel k sobě, vypravoval, co se stalo, a pak, aby své hříchy mohl oplakat, vstoupil do řádu františkánského; ale dřív než odbyl noviciát³¹, sešel ze světa.“ Fráter položil dlaně na prsa, neobrátil však očí ke stropu, nýbrž sklopil je. Chvilku tak seděl jakoby v teskně zbožném zamyšlení. Správce, jemuž proskočily zarudlé skvrny ve tváři, se ani nehýbal. Věčné světýlko pod obrazy mžikalo zlekaně, lojová svíčka na stole čadila a tekla. Do dusného ticha klenuté jizby zahlomozil venku vítr a déšť kropil okna zalitá černou tmou.

Mnich spustil zvolna dlaně z prsou, pozvedl víčka a vyzýval měkce tlumeným hlasem:

„Pomodleme se za ubohé, ztrápené dušičky v očistci.“ Vstal, klekl na podlahu tváří k obrázkům nad stolem a chopil se svého růžence. Správce padl vedle něho na kolena. –

Když nazejtří ráno vyprovodil frátera až za bránu a tam se s ním rozloučil, vyzvav jej, aby se zas brzo stavil, zahlédl od lip v nádvoří Machovce s puškou na rameni, vycházejícího z myslivny. Myslivec mlčky pozdravil a vykročil z brány. Vtom docházel od ratejny šafář, jenž prohodil k správci:

„Pan myslivec dnes sám. Tomáš asi vyspává.“ A usmál se. „Byl na čekání?“

„I nebyl, ale dost pozdě přišel domů. Potkal jsem ho tady u brány. Už byla tma. Nějaký uzlík si nesl.“

„Kde byl?“

„Že v Mezříči, povídal.“

³¹ noviciát – zkušební doba a příprava čekatelů na řeholní stav;

„V Mezřiči?“ opakoval správce. „Co tam dělal?“

„Má tam strýce, Klance sedláka. Nebožka myslivcova byla z Klancova statku, sestra tohohle hospodáře.“

„Ach tak. A co si to nesl?“

„To nevím, snad nějakou výslužku.“

„Výslužku, tak, tak.“ Správce se usmál a šel do kanceláře.

Myslíl na Tomáše, na jeho cestu i výslužku. Jakou výslužku teď, v tenhle čas. A šel tam pojednou a všedního dne, do Mezřiče – Ta Mezřič a celá ta strana, Rohenice v sousedství a dál Slavětín, Šestovice, všechno samá prohlášená hnízda.

Seděl v kanceláři a ještě na ně mysli. Chtěl namočit brk, ale zapomněl; drže jej mezi prsty, zadíval se upřeně do okna a mysli na Mezřič a ty vesnice a všechnu tu stranu plnou tajných nekatolíků, kdež svaté misie, jak už na Rychnovsku slýchal, dosud skoro nic nepořádily. Z Mezřiče byla myslivcova žena. A že by ten myslivcův zničehonic všedního dne se rozběhl k strýci? A zrovna – Správce šoupl nataženýma nohama, jež prudce strhl, když jím škublo pomyšlení, že to bylo druhého dne po tom, co ten krajkář se tu na Skalce zjevil a hned odtud zmizel.

A hoch se vrátil s uzlíkem, s výslužkou. – Snad přinesl v tom uzlíku to, co ten krajkář nesl nejprve sem, ale nemohl to tu složit, když mu dal myslivec avízo. Asi tajné spolky, snad – Ale žádné snad, nýbrž jistojistě. A regent nedbá. Copak jemu svatá katolická víra. Když se může peklu smát – Že se však nebojí královských patentů vyhrožujících přísnými tresty vrchnostem nedbalým, liknavým ve stíhání kacírů. To by pak na něj, na správce, všechno svalil. Nu, tak on mu, dá pánbůh, ukáže, s kým chodí na hony, komu z Prahy vozí prezenty a svěcené obrázky, komu tak tuze přeje. Ale až zví a slečna, kdo jest jejich myslivec, kdo její komorná, ještěrka, co se děje za těmi zavřenými okenicemi, tak říkajíc před jejich očima, u nich, pravověrné katolické vrchnosti!

VIII

Správce Čermák stal se od této chvíle ještě ostražitějším a přísnějším.

Nedůvěřivý, podezřavý, věřil teď ustavičně nebezpečnoství. Nevěřil myslivci, nevěřil poddaným, zvláště když začalo hustěji proskakovat, co se děje v sousedství, na Opočensku, tam že se jistě konají tajné pobožnosti, že ti tajní evangelíci scházejí se za nocí na samotách i ve vsích, že se společně modlí a zpívají kacírské písničky.

Také o tom se povídalo, že tu a tam opět se ukázal emissarius z Lutriján, ze Saska, to že se ani neví, co knížek evangelických přinášejí a tak že nahrazují těm beranům knihy, které jim pátres jezovité pobrali. Na oujezdské faře uslyšel i jméno jednoho z těch svůdců, který je všech kápo, nejsmělejší a nejchytřejší ze všech, nějaký Klejch, ten že měl na litomyšlském panství statek, ale z gruntu že zběhl pro svou husitskou víru, před lety, tenkrát ještě mladý člověk, že utekl i s celou svou rodinou do Saska, a tam v Žitavě že teď tiskne a vydává ty knížky a odtud je rozváží a roznáší tady po Hradecku a jinde, i na Moravu, do Slezska, ano že i do Uher přepadá, všude vleze, všude se odváží, pokaždé v jiném přestrojení a že si jména dává, a tak že roznáší ty své knížky, takové malé jako špalíček, ty že schválně tak vydává, aby se daly snadno schovat i roznášet, to že je pravý čertův služebník. Kolikrát prý už byl v pasti a jako chycen, ale pokaždé že se šťastně vytrhl a upláchl, jistě s d'áblovou pomocí.

Správce Čermák se pak teprve zarazil a zlobil, když uslyšel, že ti emisaři nejen rozšiřují ty ohavné knížky, ale sedláky také k tomu svádějí, aby utekli z gruntů a vystěhovali se za hranice, do Saska, tam že budou mít svobodu, tam že je všechno lepší nežli tady v Čechách, tam že nikdo jim nebude bránit ve víře a ve všem že tam je lehčí živobytí.

Správce byl přesvědčen, že když stopuje a hlídá ty svůdce cizí i domácí poddané, že koná nejen to, co patenty nařizovaly, ale tím že také pečuje o duše poddaných. Ale kdyby začali opouštět své statky, utíkali za hranice, jaká z toho ujma a škoda vrchnostem! Lekl se té zprávy, zároveň

však pocítil i škodolibé zadostiučinění, jak si přitom vzpomněl na regenta. Tohle že by panem Lhotským hnulo, to že snad otočí a uzná, že je nutno ostře zakročit

Správce Čermák nespouštěl přitom myslivce Machovce z očí. Pozoroval jej bez únavy, hlídal každý jeho krok. Už i po jeho otčenáši pásl. Hořel zvěděti, jak se Machovec modlí „Otče náš“, on a jeho děti, říkají-li tu modlitbu se závěrkou „nebo tvé je království“. Zaslechlt', že evangelíci se tak modlí. Než marně po tom pátral. Doma nebylo možná o tom se přesvědčit a v oujezdském kostele o bohoslužbě málokdy setkal se s Machovcem. A když, modlil se myslivec, maje ruce sepjaty, s hlavou skloněnou, vroucně, ale tiše. A jeho Tomáš také tak.

Helenka pak chodila do kostela se slečnou Polexinou, která sedala výš, u hlavního oltáře v prastaré panské stoličce, na jejímž dřevěném lenochu byly vymalovány erby jejího praděda Vilíma Ostrovského ze Skalky a její prabáby Markéty Ostrovské z Doubravice s českými nápisy a s letopočtem 1597. V této stoličce slečna sedala obyčejně, a ne nahoře v malé oratoři. A vedle této panské stoličky stávala nebo klečela Helenka, když slečnu sem doprovodila.

Po tom otčenáši myslivcovu pátral správce nadarmo; jiné však znamení jeho kacířství měl, že myslivec jedl v pátek maso a jistě že i dál postu nedbá. Než to ještě nestačilo, ani ten obrázek svatojanský, aby proti němu vyrazil.

Za těchto starostí a za toho slídění minula zima a přišlo jaro. Slečna Polexina vycházela zase do zahrady prohlížet pučící květiny a sazenice. Jednou v dubnu za slunečného odpoledne zastavil se u ní v zahradě pan Lhotský. Ale jen s ní usedl na lavičku na sluníčko, vstoupil oujezdský farář, krevnatý, červený, v plášti. Omlouval se, že vyrušuje, prosil za četných poklon uctivých za odpuštění, ale že se právě vrací z Dobrušky, vůz že čeká dole pod zámkem, že nemohl Skalku minout, když nese takovou novinu, která právě došla do města, jemnostslečna a urozený pán že snad neráčeji vědět –

„Co, co –“

„Co se stalo!“

„Císařovna, prosím, povila.“

„Prince!“ zvolala slečna v radostném překvapení; pan Lhotský také tak a rychle vstal. „Bohužel ne, zase princeznu.“

Okamžik trapné ticho náhlého zklamání. Slečna čekala najisto prince, poněvadž věřila, že sv. Jan Nepomucký vyslyší modlitbu císařských manželů. Mlčela zaraženě, pan Lhotský však se netajil.

„Hleďme, hleďme!“ zvolal. „To se ve Vídni asi málo radují: A modlili se u hrobu sv. Jana, v Praze, u hrobu sv. Jana Nepomuckého, císař i císařovna.“

Farář pokrčil rameny a řekl měkce a sladčeji, jako by omlouval:

„Svatý Jan se snad přimlouval, ale nebyl vyslyšán.“

„Byly už křtiny? A jak se princezna jmenuje?“ ptala se slečna.

„Marie Amálie.“

„Tak to je třetí princezna. Prvorozená Marie Terezie.“

„Ano,“ přisvědčoval farář sladce a ochotně, „té je teď sedm let, ta bude královnou, císařovnou.“

„Už asi jistě,“ dotvrzoval pan Lhotský, ale hned otáčel, že pan farář jistě nespíchá, a že když jim přivedl třetího, sám sebe, tak že by si mohli – však že rozumí, trapulky že už dávno nebyly.

Farář hned samý kompliment záře radostnou ochotností, ať ráčí urozený pán poroučet, trapulky že se vždycky pěkně hrají, ať v zimě u kamen, nebo na sluníčku, „pod zelenou“.

To bylo začátkem jara. Když se pak lípy v krátké aleji zahradní i v nádvoří hustě zelenaly a zahrada prokvétala kvítím „věnečným“ i sazenicemi léčivých bylin, sedala slečna Polecina často v altánu sama nebo s Helenkou myslivcovou. Nevyhlížela odtud dolů pod zahradu, pod sráz kolmé skály na cestu, ani do kraje, k lesnatému Chlumu. Díla si tu hleděla. Buď vyšívala, nebo sušila léčivé květiny prvního jara. Ale pak tu mívala společnost, synovcovu ženu, „paní hrabinku“, a synovce, rytíře Antonína Josefa Mladotu ze Solopysk.

Přijeli v červnu s dvěma komornými a s dvěma lokaji. Správce Čermák a Machovec myslivec uvítali vrchnost u brány, regent, pan Lhotský, pod přístřeškem u hlavních dveří a slečna Polexina nad schody u pokojů. Rytíř Mladota v tmavohnědé dlouhé paruce, ne v té korunovační, dobrý čtyřicátník, hubený, uvadlý, jako unavený, pod jehož tenkými lýtky v černých punčochách se zdály široké mašle na střevících ještě větší a rozletitější, přijal uvítání úředníků s vážnou blahosklonností. Paní jeho, elegantní dáma víc než třicíti let, přismědlá v tváři, modrooká, jen přikývla s hrdou vznešeností. S panem Lhotským a slečnou Polexinou uvítala se vlídně, ale bez srdečnosti.

Bylo zase, jak bývalo. Paní Mladotová trávila skoro celá dopoledne ve své ložnici. Dlouho spala, dlouho se strojila. Vycházela si do zahrady nebo vyjížděla v kočáře. Slečna Polexina nikdá jí nedoprovázela. Jen večer poseděla s ní déle, se synovcem a s panem Lhotským. Ten také nehořel nadšeností pro mladou paní a také ne nedočkavostí na hovory jejího muže, jenž byl samá politika a málokdy o honech a myslivosti se rozhovořil. Zato vypravoval o Vídni, o císařském dvoře, Holanďanech, Angličanech, Francouzích a Španihelích, o sjezdu jejich vyslanců v Cambrai³² městě; s velkou jistotou vykládal, co se tam nyní děje, o čem jednají, co z toho pojde, a to s velkou, sebevědomou určitostí, to že nastanou převraty, jak on o tom jistou zprávu má, a to všecko proto, aby císař dosáhl uznání pragmatické sankce ode všech monarchů.

Pan Lhotský přerušil jeho výklad všetečnou poznámkou, no monarchové, ministři, to že bude smlouvání, když už tady v Čechách všem z panstva se do toho nechtělo a raději na sněm nešli.

„Ale kolikpak, a kdo –,“ rytíř Mladota primykaje levé oko, mávl pohrdlivě rukou. „Těch několik, kteří by raději bavorského kurfirsta než císařskou princeznu – Sweerts, Vrbna, hrabě Paradis – A Špork, to se ví! Ten také nepřišel na sněm. Ale měl za to, arest v Daliborce.“

³² Cambrai – (vysl. kanbré) franc. město, v kterém se r. 1724 sešel neúspěšný evropský kongres;

„Jakže za to?“ žasl pan Lhotský. „Já slyšel, že ten advokát Neumann³³ ho tam dostal –“

„Ach, Neumann, doktor, šelma, liška podšitá. Chytrý advokát.“ Rytíř Mladota vyslovoval to vše spatra, s opovržením. „Ale myslíte, že by byl vymohl arest proti říšskému hraběti, proti skutečnému tajnému radovi Jeho Majestátnosti, kdyby nebyl Špork proti pragmatické sankci? Toho procesu se užilo, aby byl Špork citelně potrestán, ten arest v Daliborce byl za ten jeho odpor, třebaže tichý –“ A se spokojeným, povzneseným úsměvem hleděl na překvapeného starce. Než ten hned vesele obracel:

„A to hled'me, kdo by řekl! To tedy hrabě Špork jak náleží prohrál, to mu štěstí nesvědčilo.“

„A kdy vyhrál,“ ptal se pan Mladota ironicky. „Procesy pořád prohrává.“

„Nu, tomu již trochu dávno, víc než dvacet let, to byl Špork ještě mladý pán, co vyhrál, proces ne, ale vyhrál, a na kom, na jakém pánu! Na polském králi, v Karlových Varech, v kartách vyhrál, tisíc čtyři sta species dukátů³⁴, pravím tisíc čtyři sta, ty musil polský král³⁵ pěkně vyplatit. Však z toho prý vystavěl Špork Belvedere³⁶, kapli na Vysoké na malešovském panství. Tisíc čtyři sta dukátů vyhrát za jediný večer!“

„Co byste vy, pane strýce, vystavěl, kdybyste byl tolik vyhrál,“ zeptala se paní Mladotová s úsměvem, jenž nebyl bez úštěpku a zlomyslnosti.

„Já, má zlatá? Já nic, já bych –“ Nedořekl, ale usmíval se.

„A co –“

„Nu, já bych byl hrál dál; ovšem tenkrát před dvacíti lety.“

„A dnes byste také nestavěl; a moudré by to bylo. Ledaže byste,“ dodal Mladota kousavě, „zařizoval jako Špork školy hloupým sedlákům,

³³ Neumann – Václav N. z Puchholce, t. č. děkan právnické fakulty, proslulý právník, sepsal latinsky mnohé právnické spisy, jako De specialitatibus juris bohemicis (O zvláštnostech českého práva) aj.;

³⁴ tisíc čtyři sta species dukátů – v hotovosti;

³⁵ polský král– August II.;

³⁶ Belvedere – kaple sv. Jana s třemi poustevnami na hoře Vysoká u Malešova (jižně od Kutné Hory); v textu bylo omylem „vystavěl Belvedere a kapli“;

slevoval jim roboty jako on na škodu nám všem, a snad byste jim i knížky tiskl jako on, haha – knížky, sedlákům!“

„Ne, to by pan strýc také nedělal, ale horthy by sedlákům přenechal, dovolil střílet zvěř,“ zaškádlila slečna Polexina.

„A to ne, to teprve ne,“ vyhrkl Lhotský a divže nevyskočil; vida však, že té jeho opravdovosti se usmívají, obracel, zamlouval, nu, Špork že je podivín, pravda, ale o tom jeho procesu že páni pátres jezovité jistě také věděli, a snad že se i o ten arest přičinili.

„Jak by ne, to zajisté,“ přisvědčil Mladota nad svůj obyčej živě. „Což by měli být pro něj, když je proti nim, když takové pamflety proti nim tiskne. Oni berou sedlákům kacířské knihy, a on ve své tiskárně tiskne prý docela bludařské. Nu, a ten tajný spolek proti nim –“

„Je to pravda?“ ptala se slečna Polexina.

„Je, scházejí se tajně, Špork a ti jeho – a nejen oni, šlechta, ale i měšťany mezi sebe připouštějí.“

Slečna Polexina i pan Lhotský žasli, že také měšťany!

„Nu, filozofové,“ ušklíbl se rytíř Mladota a zase přimkl levé oko. „Ale jsou jim na stopě, hlídají je, a jak!“

„Páni pátres –,“ mínil pan Lhotský.

„Ti obzvláště. Vždyť ten tajný spolek jest nejen proti nim, ale také proti náboženství.“

„Proti náboženství, proti kněžím! Spolek proti náboženství!“ opakovala rozhorleně slečna Polexina.

Za tohoto jednání nebylo v té malé společnosti žádných různých mínění. Panu Lhotskému, kterému byl hrabě Špork sympatický hlavně proto, že se nebál jezovitů, se sice zdálo, že všechno asi tak není, že Mladota straní jezovitům a na Šporka že má svrchu; neodvážil se však to nahlas povědět.

Ale také zase mrzuté chvílky mívala slečna Polexina, když „paní hrabinka“ po nějakém čase začínala opět povzdychovat. Po svém příjezdu mlčela o Skalce za delší čas; koncem léta však nadhodila dost často, nepřímou i přímo, před svým manželem a pak i před starou tetou, že Skalka

je přece jen malá, že nestačí, žádné v ní pohodlí, že by se mělo stavět, pěkně podle módy, takhle že to nemůže zůstat.

Slečna Polexina bránila starou tvrz, chválila ji, ale pak prudčeji se ozvala, když i synovec své ženě přisvědčil, že ano, přestavovat že by nešlo, že bude nutno bourat – Toto hrozné slovo, a že je vlastní synovec, Mladota, vyslovil, pobouřilo starou slečnu. Večer toho dne nepřišla ani do společnosti; zůstala ve svém pokoji.

Pak se už o starém a novém zámku nikdo nezmínil. Bylo zase ticho, ale jako ve stínu; než i tu nastalo sblížení, aspoň na chvíli, když se občas rozhovořili o sv. Janu Nepomuckém. Tu i slečna Polexina uznala velikou horlivost své neteře, její nadšenou úctu k novému světcí. Rytíř Mladota jindá jako unavený tu oživoval; zvláště se rozehrál jednoho letního večera, kdy seděli před altánem v zahradě a když tetě a rytíři Lhotskému vypravoval o starobylém obraze, který viděl u rytíře Ledvinky a na který se šel schválně podívat.

Vykládal oběma starým, jaký to vzácný obraz, kolik set let starý, na plátně malovaný, hned jak sv. Jan Nepomucký byl utopen, to že vyplavala jeho mrtvola u kláštera sv. Kříže většího³⁷, a tam že také sv. Jan byl nejprve pochován. Ale dříve než ho uložili do hrobu, zavolali malíře, a ten že v kostele namaloval mrtvého sv. Jana, to že bylo čtvrtý den po utopení. Ten obraz se pak za husitských bouřek dostal z kláštera, že byl chován tajně jako poklad, až ho koupil rytíř Ledvinka; tři tisíce zlatých za něj dal.

„A je ten obraz opravdu tak starý?“ zeptal se pan Lhotský.

Rytíř Mladota nemile dotčen vyrušením i tou pochybností, přivřel levé oko, mávl mdle rukou a řekl s tlumeným úštěpkem:

„Pan strýc jako nějaký antijohaneist, nerad věří.“

„Ó, ó, věřím, to já –“

„Každý musí věřit, kdo viděl obraz a také ten starý pergamen. Starý pergamen se totiž zachoval a na tom pergamenu je starou, divnou literou napsáno svědectví o tom obraze. A tři tisíce za něj dal rytíř Ledvinka.“

³⁷ klášter sv. Kříže většího – stával u Vltavy nedaleko kláštera milosrdných [nynější nemocnice];

„Jak je sv. Jan na tom obraze?“ ptala se slečna Poxlina.

„Bledý, umrlý, v kanovníckém plášti, hvězdy nad hlavou a tři anděličkové nad ním, ne celé figury, jen hlavy s křídélky. Na ty dávné časy dost pěkné malování –“

O tomto obraze hovořili pak zas i o tom, jak asi vyřídí papež žádost zaslanou do Říma, dovolí-li nové zkoumání o mučednické smrti a zázracích Jana Nepomuckého, dojde-li papežovo svolení, nepotáhne-li se to příliš dlouho.

Koncem srpna, když se rytíř Mladota a pan Lhotský provázeni myslivcem a jeho Tomášem vraceli navečer z honu, čekaly na ně venku nad schody pod přístřeškem i paní Mladotová, i slečna Poxlina, obě patrně v radostném vzrušení.

„Pojďte, pojdte,“ volala slečna na docházející a „paní hrabinka“, nemohouc se dočkat, hlásila jim vstříc po německu:

„Psal pan páter Xaver,“ byl její pražský zpovědník, jezovita, „oznamuje, že papež povolil komisi o svatořečení.“

Oba šlechtici radostně překvapeni vykročili rychleji. Myslivec a Tomáš, kteří nesli pušky pánů, stáli pod schody. Nerozuměli urozené paní, která hned zašla s pány do síně. Zvěděli však, co oznámila. Slečna Poxlina ve svém radostném pohnutí, jemuž třeba bylo sdílnosti, jim pověděla. A dodala:

„Teď už jistě bude sv. Jan i prohlášen za svatého.“ Ani si nevšimla, že myslivec stoupaje do schodů náraz se zastavil, že na ni udiveně pohleděl, ale hned oči sklopil a mlčel. Ještě mu, pospíchajíc za společností, přikázala: „Slyšíš, myslivce, řekni to také správci.“ A zašla do síně.

Myslivec stál, ohlédl se, pak podal rytířovu pušku Tomášovi, jenž nesl ručnici Lhotského i růžek z bílé kosti pěkně vyřezávaný.

„Jdi, zanes to pánům.“

„Řeknete to správci?“ ptal se Tomáš, temně, jako by se bál, že otec přisvědčí. Ale ten řekl zkrátka „ne“ a obrátil se. Tomáš ode dveří zahlédl, že jde rovnou domů, do myslivny, ale volnějším krokem.

Správce Čermák se nedověděl toho dne nic. Nazejtří ráno potkal slečnu jdoucí do zahrady. Hned se ptala, tak že slyšel tu novinu. Byl překvapen.

„Myslivec vám řekl –“

„Ne, urozená jemnostslečno, nic neřekl.“

„O komisi, že ji papež povolil, komisi na svatořečení sv. Jana Nepomuckého.“

„Ne, nic.“

„A měl vám to říci, hned včera!“

„O sv. Janu – To on –“

„Neviděl vás, zapomněl.“

Správce se jen usmál. Chtělo se mu říci, to že si vybrala čistého posla. Ten a o sv. Janu Nepomuckém! Ale přemohl se.

IX

Pak opět uslyšel o novém světcí, v říjnu, kdy vrchnost odjela do Prahy. Hned první dny po tomto odjezdu zastavil se na Skalce žebravý mnich, který loni tu byl poprvé po fráteru Marciánovi, řečenému Nedělka; rovnou zase ke správci zamířil. Byl opět jeho hostem, a když správce začal o komisi papežem povolené, fráter nejenže o ní věděl, ale také hned posloužil novinkou, že zkoumání o mučednické smrti a zázracích začne v Praze teď v zimě a že bude snadné, když se zázraky dějí ještě teď, jako nedávno.

„Kde, kde – A sv. Jan?“ dychtivě se ptal správce.

„Ano, sv. Jan Nepomucký. Stalo se to letos o žních, v Pohledu u Německého Brodu. Tam se vracel správce, hospodářský pan správce, z pole, o žních, jak povídám, v pravé poledne, sám. A protože byl a je veliký ctitel sv. Jana, zastavil se u jeho kapličky pod stromy u cesty. Zastaví se,

poklekne u kapličky – „mnich přitiskl své dlaně k prsům a obrátil oči vzhůru, „a začne se vroucně modlit k sv. Janu Nepomuckému. A jak se tak modlí, bylo, povídám, v pravé poledne, kolem ani živé duše a ticho všude, jak se ten pan správce modlí, uslyší pojednou hrát na varhany, ale jakoby z hloubky, zpod země, a vtom se také ozve zpěv celého houfu, ale v cizí řeči, a také tak jako ty varhany –“

„Ze země –“ ozval se správce tišším hlasem.

„Ze země, z hloubky se to ozývalo. Správce obešla hrůza, vyskočí a pryč, domů. Přiběhne bez dechu, bez sebe, nemohl ani promluvit. A když pak vypravoval, co se mu přihodilo, nechtěli mu věřit a mysli, že má horečnou nemoc. A on to byl nový zázrak sv. Jana Nepomuckého.“ Mnich obrátil oči k nebi.

Správce, jenž naslouchal jako pěna, povzdechl:

„Kdyby tak našinec –“

Na zázračnou hudbu a tajemný zpěv myslil i pak, když mnich, jenž přišel ráno, vydal se odpoledne na další žebravou pouť. Večer pak četl správce v postile velmi roztržitě a v noci ve snách klečel u nějaké kaple pod starými stromy, ze které vycházely postavy v černých hábitech a mezi nimi fráter Jakub, jenž mu kynul, aby utekl, a on, správce, chtěl, ale nemohl vstát, nemohl se hnout. Až se zpotil.

Ráno potkal v nádvoří myslivce Machovce. Chtěl ho tím novým zázrakem ohromit i zkoumat.

„Poslouchejte,“ pravil, „když jste mně to o sv. Janu Nepomuckém, to jest o té komisi, nevyřídil –“

„Zapomněl jsem.“

„No, zapomněl, jak jinak.“ Správce se usmál. „Zato vám povím, co jsem včera slyšel.“ A pověděl to o správci, kapli, varhanách a zpěvu, a že pak mysli, že ten správce mluvil z horečné nemoci.

Myslivec poslouchal, hledě do země, pak upřel oči na správce a řekl:

„To by byl jistě zázrak. Ale snad ten správce opravdu stonal a měl fantas.“

„Žádnou fantas, zázrak to byl! Vy nevěříte?“

„Já při tom nebyl.“

„Bodejť, vy –“ Správce nedořekl a mrzutě se obrátil. Ale v duchu ostře hodil po myslivci: „Berane beranská!“ Zanedlouho pak se mu ještě ostřeji ozval. Po Novém roce začal správce uctívat židy zvláštní přezdívkou. Říkal jim ábelesové, a jmenoval-li některého z těch, kteří byli pod zámek v Podbřeží usedlí, přidal k jeho jménu také ábeles, a to ještě s nějakým urážlivým doplňkem. Tak říkal „Hirschl, ten starý zlodějský ábeles“, „Stark, ten šilhavý ábeles“, „Löwy, ten prašivý ábeles“ a vyražel tu přezdívkou i s tím ošklivým doplňkem vždycky zlostně a s opovržením.

Toho ábelesa měl z „Nového hospodářského a kancelářského kalendáře na rok 1725“, ve kterém našel nové, nebývalé čtení, a to „Vejtah inkvizitorního procesu, který v hlavním J. Mil. cis. rezidencí král. Star. Městě pražském v Království českém od plavné královské apelací – tribunálu – leta 1694 proti oboum židům pražským, totiž Lazarovi Ábelesovi a Löblovi Kurzhandlovi, za příčinou z nenávisti víry křesťanské od nich židův zamordovaného dvanáctiletého pacholete Šimona Ábelesa, vlastního syna téhož prvního žida, veden byl –“

Tento „Vejtah“ líčení strašlivé pře četl správce Čermák po kolik zimních večerů u kamen ve své klenuté jizbě, kdy do jejího ticha zaléhalo z nádvoří hučení starých lip a kdy sníh šlehal do oken. Všechno to, titul i otázky soudců i odpovědi nebohých obžalovaných i Haněli kuchařky, svědkyně, četl s žhavou dychtivostí fanatika. Až na samém konci se zamrzl na to čtení. Konec „Vejtahu“ žádný konec, jako by usekl.

Tu smutnou historii znal už dříve, třebaže jen povšechně, ale věděl, jak to s obžalovanými dopadlo, že Lazar Ábeles, zoufaje, oběsil se na okně svého žaláře, že Löbl Kurzhandl byl na popravišti zdola, od noh, nahoru kolem lámán, že v ukrutných bolestech dal se od přítomného jezovity pokřtít, že však si nepomohl, že byl přece utracen a tělo jeho do kola vpleteno a na kůl vyzdviženo. To správce věděl, proto však přece byl by se rád dočetl celého, podrobného líčení a konce jeho. A místo toho jenom dva řádky:

„S tímto inkvizitorním procesem budu, dá-li pánbůh, na rok 1726 laskavému čtenáři dále kontinuírovati.“

To bylo správci k zlosti; dál až za rok, celý rok čekat! Když dočetl, odplivl si a zlostně zamumlal: „Ábelesové!“ Tím obvinil všechny. Věřil, že Lazar Ábeles zamordoval svého synka Šimele, protože se stal křesťanem; ale správce byl také přesvědčen, že by tak každý žid i teď učinil, jakož také věřil, že židé pomáhají dopravovat tajným kacířům zapovězené knihy, že jim ty knihy vozí ve svém zboží, mezi plátny, v pytlích, v ovsu. Tímto čtením se proti židům ještě více zatvrdil.

Nejprve to ucítil mladý Lazar Kiš, přízák, dole z Podbřeží, osady pod zámkem. Kiš kupoval po vesnicích od pradlen a prádelníků přízi a vozil ji do Prahy. Nedlouho po tom, kdy správce dočetl „Vejtah“, chystal se tam opět I šel nahoru na zámek, hodlaje na kancelář, požádat správce o cedulku, jak byla předepsána, aby se jí mohl v Praze v bráně vykázat, kdo je a odkud. Na kancelář však nedošel. Zahlédlt' správce na nádvoří pod lipami sněhem ošlehanými. Mladý Kiš v umaštěném kožichu smekl opelichalou liščí čepici a poprosil o cedulku.

Dostal ne cedulku, ale spoustu zlostných slov, cože on jeden ábeles, neví-li, kde je kancelář, má-li on, správce, všeho nechat a rozběhnout se, jak se takovému ábelesovi uráčí.

Když Kiš, příkrčen, mačkaje svou ryšavou čepici pod paždí, odvážil se něco prohodit na omluvenou, rozkřikl se správce, neslyšel-li, ať táhne, ať čeká u kanceláře, chce-li cedulku; a nepůjde-li, že mu – A správce se po něm rozpřáhl.

Mladý žid, zimou a strachy bledý, jemuž mrazivý vítr čuchal černé kudrny, už ani nehlesl a přihrben šoural se ke kanceláři, ač věděl, že tam správce teď schválně nepřijde, že ho nechá hodně dlouho čekat na cihlové podlaze promrzlé síně. Ale ohlédl se a na okamžik se zastavil, když zaslechl u lip jiný ještě hlas. Myslivec Machovec s puškou na rameni, chystaje se do lesa, zahlédl a slyšel, jak správce na mladého žida se rozkatil. Takové jednání se mu přičilo, a správce neměl rád. Proto tím více

se pohoršil. Neudržel se a zeptal se, jda kolem správce, zkrátka a zamračeně se optal, čeho se Kiš dopustil.

„Co se do toho pletete?“ odbyl ho správce.

„Nepletu se, ale myslím si, že nic tak hrozného nevyvedl.“

„Abyste se vy žida nezastal! Nu, pravda, nevěrec – a všelijací nevěrci – těm jste patronem, s těma vy –“ Naráz však se odmlčel; vzpamatoval se v ten okamžik. Zadržel, čím chtěl myslivce bodnout, že by také nevěrců lutri-jánských nedal, těch také ne a husitských kacírů. Myslivec kvapně a prudce přistoupil k němu.

„Jaký patron, a co ti všelijací nevěrci, co ti nevěrci,“ ptal se chmurně.

Správce hleděl na něj okamžik s posměškem v očích i na rtech a pak se optal mírněji, ale s ouštěpkem, je-li ten Kiš ábeles věřícím a kdo byl teď jeho patronem?

„Ale vy jste mluvil o nevěrcích! O jakých?“

„O jakých. Ted' jste to slyšel, o těch ábelesích, o židech.“ Otočil se a šel ke stodolám. Myslivec hleděl okamžik za ním, pak zamířil branou ven. Kráčel s tváří zasmušilejší.

Správce na žida Kiše zapomněl; myslivce Mach ovce měl v hlavě. Odfukoval si, až se mu tváře vzdouvaly, odfukoval si, jako by chtěl tajenou svou zlost z nitra vyrazit dechnutím. To že je křesťan, opakoval si popuzen, takhle se žida zastávat! A sám na sebe se také mrzel, že by byl málem všecko pokazil, kdyby byl, jak v té zlosti vyhrkl, dále vyčítal. Je lišák ten myslivec –

To bylo koncem ledna. Zanedlouho, v únoru, přišla pozdě odpoledne z Prahy novina, která vzrušila všecku Skalku, pány i poddané, tak jako již vzrušila všechnu Prahu a vzrušovala dál celé království. Rytíř Mladota poslal slečně Polexině list, kterým jí a panu Lhotskému oznamoval, že komisi papežem povolená sešla se koncem ledna; v kapli svatováclavské že se sešli, arcibiskup, kanovníci, znalci, doktoři medicíny a chirurgie, chirurgové³⁸, a ti když odpřisáhli, že byl přinesen jazyk sv. Jana

³⁸ chirurg – zde ranhojič;

Nepomuckého v křišťálové schránce, zlatem, stříbrem a drahým kamením ozdobené, z tabernákula na oltáři sv. Jana Křtitele u Sv. Víta, a tu že znalci jazyk zkoumali tím způsobem, jak bylo předepsáno z Říma. Zkoumali pečlivě, s úzkostí; až je svatá hrůza pojala, když zpozorovali, že jazyka přibývá, že nabíhá i že barvu mění. Když jej přinesli, byl temně, do hněda červený, ale za toho zkoumání že pak byl šarlatový.

Myslili, že se klamou, že je to světlem, a tak zkoumali zas a pozorovali. Celé dvě hodiny trvalo to zkoumání, až se přesvědčili, že se ta změna stala skutečně a že se nemohla jinak statí než z milosti boží, sumou že to je zázrak, nový veliký zázrak. Všecko to komisí zapsala, jak bylo, a že to pošlou do Říma, tam že teď nastane proces o svatořečení, ale že uplyne ještě drahně času, než dojde na prohlášení, takový proces že trvá třeba léta –

Slečna Polecina četla čím dál tím vzrušeněji; a vzrušeně také poslouchal pan Lhotský. Jak přečetla to o těch létech procesu, přestala a zachmuřila čelo.

„Léta, nač léta –“

„Ale bude to, jistě bude! To je novina! Farář jistě ještě nic neví. Abych pro něj vzkázal.“

„Vzkažte, pane strejče, pošlete, ale aby také správce zvěděl, to je takový ctitel sv. Jana Nepomuckého.“

„A myslivec aby také zvěděl.“

„Všichni, to všichni.“

Za chvíli už stáli správce i myslivec v pokoji slečny Poleciny, která jim s vyjasněnou tváří oznámila, co se stalo. Správce to vyslechl jako u vytržení, Machovec překvapen, užaslý, ale mlčky. Když pak vyšli z pokoje, zeptal se ho správce:

„No tak, to je také fantas? To také nebudete věřit, když jste tam nebyl?“

„Byli tam jiní,“ uhnul myslivec a víc neřekl.

Farář z Bílého Oujezda přichvátal už samý soumrak. Novinu vyslechl s nadšením a děkoval s poklonami slečně a panu Lhotskému, že si v té

radosti ráčili na něj vzpomenout, on že ten zázrak v kostele oslaví, na kázání ohlásí, to že bude, až to lid dole uslyší! Nežli odešel, pomodlil se s panem Lhotským a slečnou Polexinou, na její vyzvání, svatojánské litanie. Klečel před slečniným oltáříkem; hořely na něm všechny voskovice, bílé s bělostnými mašlemi, červené i ty, jež byly ozdobeny bohatým dílem voskářským a jež postavila slečna k sošce sv. Jana Nepomuckého. –

Za týden v neděli vypravila se všechna Skalka do Bílého Oujezda do kostela na velikou slavnost kostelní, zámek i dvůr, vrchnost na kočáře, ouřad i čeled', skoro plným počtem, pěšky. Správce jen vykročil, už vyhlížel, jde-li také myslivec. Šel. Ale jeho syna s ním neviděl. Pak v kostele ho také nespatriil a dcerka myslivcova také nestála jako jindy vedle panské stolice, ve které seděla slečna Polexina v staromódním, ale vzácném kožichu a vedle ní pan Lhotský ze Ptení, vyholený, svěže zarudlý, ve sváteční dlouhé paruce, v tmavém plášti.

Děti myslivcovy nepřišly. To nedalo správci pokoje. Proč, proč nepřišly – To není jen tak, náhodou. Přímo zeptati se nechtěl, nemohl. Teprve když se vraceli z kostela, zvěděl od šafáře, že Tomáš myslivcův se včera večer rozstonał a Helenka ze zůstala u něho. Správce zakroutil hlavou. Pomyslił, že jistě není tak zle, aby to děvče musilo zůstat doma; snad jen tatík je tak opatrný, aby mu kuřátka nezabloudila, aby děti nic nezvěděly a neprohlédly.

On sám přišel, poněvadž nebylo vyhnutí; on sám to vydrží, beran – Když farář kázal o svatém mučedníku, o jeho utrpení, o jeho smrti a hrdinství, byl kdekdo v kostele pohnut a oči měl zakaleny, a i plakali, mnoho jich plakalo. A on, Machovec, stál s hlavou sehnutou, oči do země jako vždycky, to jistě aby mu do nich nebylo vidět, aby se pohledem neprozradil; stál jako kamenný sloup. Beran, jistě beran.

X

Altán v zahradě na Skalce zase prohlédl. Staré listí kolem něho odmetli, zelené žaluzie vytáhli, dveře, okénka otevřeli. Jarní, svěží vzduch provanul dřevěným domkem, proud zářivého světla vyjasnil několik rytin po jeho ztemnělých stěnách.

Slečna Polexina občas tu poseděla v zlatém proudu hřejivém a zase začala tu sušit léčivé byliny. Helenka myslivcova nosila jí po jejím návodu dary prvního jara, zlatý podběl, bělostné trnkové květy, fialky, zardělé trsy plicníku. Chodila na něj a na jiné kvítí pod jižní zámecký svah, pod zámek i dál hustě zarostlý. Pod tím prudkým svahem ve stínu vysokých, košatých olší tiše ubíhal Zlatý potok čiré, přecisté vody. Pěkně se tu chodilo loukou pod zámeckou skalou opukovou a dál proti vodě údolíčkem po stezníku; vedl pod buky a habry v samém úpatí lesnatého svahu, pod olšemi u klidné říčky, pod krytem mladě zelených, jarně prozářených korun, v nehnutých stínech i zlatých prosvitech chvějících se na šedých kmenech i lesní půdou i po stezce.

Ale kam vedl ten tichý, opuštěný chodník ruchem a životem omlazujícího jara! U černých dřevěných vrat mezi dvěma zděnými pilíři končil. Pilíře byly neomítnuty; kryly je velké placaté kameny, po nichž se zelenal i zardíval tučný, hustě se rozrůstající netřesk. Za pilíři vlevo vpravo zeď a vzadu zeď; mezi nimi židovský hřbitov s márnicí za černými vraty.

Zeď nalevo a ta vzadu ve stínu lesa, zčásti ve svahu; ta vpravo táhla se pod olšemi nad samou říčkou, jež nedaleko, oklikou přitékajíc, zrovna proti hřbitovu, padala a šuměla přes splav ve stínu černého lesa tmícího se po obou stranách toho jezu. Jeho voda se leskla a bíle pěníla v těch stínech a šuměla, bez únavy šuměla do mrtvého ticha zapadlého hřbitova v osamělém zákoutí.

Helenka dříve, před léty, když byla dítětem, někdy sem zabloudila s bratrem a tu se odvážili nahlédnout vraty do zarostlého hřbitova

židovského, jemuž se lidé i za dne vyhýbali. V husté jeho trávě trčelo několik, kolmo postavených desek kamenných s nápisy hebrejskou literou. Myslivcovy děti dívaly se tam v úzkostné zvědavosti a pak náhle utíkaly jakoby náraz postrašené, jako by byly opravdu zhlédly starého Feiwla Árona dlouhé šedé brady, o kterém nahoře ve dvoře slýchaly, že nemá v hrobě pokoje, že o půlnoci sedá na kameni s tím podivným židovským písmem a plačtivě zlatáky počítá a běduje.

Ted' toho jara 1725 měla tu Helenka myslivcova také divé vidění. Hledajíc jednou pozdě odpoledne slečně kvítí, došla bezděky, nepovšimnuvši sobě, skoro až k samému hřbitovu. Stromy stály tiše; nehnul se ani lístek, nehnula se tráva kolem pomníků na hřbitově, nezachvěla se ani lodyha mladé divizny vyrůstající nad černými vraty na jednom z pilířů. Splav šuměl do hlubokého ticha nehlučně, jako by sám se pro to ticho tlumil. A žádný jiný zvuk. Pojednou však, když se Helenka zase shýbala, zazněl. Mužský hlas promluvil:

„Ale, ale, děťátko, vítám vás!“

Znělo to měkce a srdečně.

Helenka se prudce vztyčila, jako když ohnutý, vláčný prut se vymrští. Zarazila se tím více, že nebylo vidět toho, jenž ji tak vítal. Ohlížela se ulekaně. Kousek před ní nalevo nad stezkou za starým rozložitým bukem u zeleného keře vychýlil se suchý mužík v zeleném kabátě, sedě na zemi, hladce vyholený, dlouhých černých vlasů za uši sčesaných, přibledlý, hustého černého obočí, se zardělou bradavicí jako puchýřkem na pravém víčku.

Podivný obličej poloskrytého mužíka v zeleném kabátě, nenadálý ten zjev tady v lesním příšeří u vody, u šumějícího splavu postrašil Helenku. Hastrman byl její první pomyšlení. Leknutím se nemohla ani hnout, ani promluvit. Nenadálý hastrmánek to zpozoroval a hned chlácholil zase měkkým hlasem, usmívavě: „Ale, ale, děťátko, nebojte se, nic se nebojte. Jsem pocestný, hodinář pocestný jsem, děťátko. Bloudil jsem, dlouho jsem bloudil. A teď si tu hovím, odpočívám. A vy, děťátko,“ usmíval se a mluvil

přívětivě, „odkudpak jste, ze vsi? Ale to ne, děťátko, jak vidím; snad ze zámku tady, vidíte.“

Helence nepřipadlo v tom zaleknutí, že „bloudící“ ví o zámku, kterého nebylo odtud vidět, a hned přisvědčila, že je ze zámku. Z ochoty i z bázně tak učinila; nebyloť jí volno v opuštěném zákoutí židovského hřbitova s cizím mužem tak podivným.

„Ale, ale, to jsem si hned pomyslel, podle šatů. A víte-li pak, je-li pan správce doma?“

„Je, byl v kanceláři.“

„A pan myslivec –“

Helenka překvapeně pohlédla na cizince. „Je, pantáta je.“

„Ale, ale, děťátko – Tak vy jste myslivcova!“ zvolal cizinec potěšen a rychle vstal. Všimla si mžikem, že není velký, že má světlé koženky po kolena, šedé punčochy a že na zemi u klobouku a hole leží kožený vak srstnatý z černého telete.

„Myslivcova,“ opakoval; pojednou však zeptal se zkoumavě:

„Tak to v Mezříči máte přátele.“

„Mám, strejčka.“

„Kterého, děťátko.“

„Klance.“

„Ale, ale, toho znám, dobře znám. Ten chodí před tváří Hospodinovou.“

Strach padal z Helenky. Cizinec, jenž za posledních slov svých zkoumavě na ni oči upíral, přiblížil se na krok a tišeji, důvěrně oznamoval: „Byl jsem taky u něho, předloni na podzim, ba už na zimu, to jsem šel tady přes Skalku. To jsem taky mluvil s pantátou, ale vás jsem neviděl, děťátko, dlouho jsem tu nepobyl.“

Helenka se zarazila, jak se jí mihlo, že ten čas tenkrát stávil se u nich krajkář. Ale cizinec rychle mluvil dál:

„Dnes bych už nemoh mluvit s pantátou. Je pozdě nahoru.“

„Řekla bych mu.“

„Prosím vás, že jsem tady, že bych se třeba zítra stavil. Ale jinému to neříkejte, rozumíte mně. Neříkejte žádnému, jen pantátovi.“

„Ne, já vím. Spánembohem.“

Rychle odcházela, ne po vodě dolů stezkou pod olšemi, nýbrž svahem přímo nahoru pod buky a smrkovými stromy, vzrušená pomyšlením, že to jistě „Žitavec“, tajný bratr a snad ten krajkář.

Mžikem byla nahoře na travnatém sadu za dvorem. Pod jeho jabloněmi a třešněmi běžela k zadním vrátkům do dvora, nádvořím kolem nádržky pod lipami k myslivně. Tajný bratr – jistě – tajný bratr. Vzrušující událost i nebezpečnost – Bez dechu vrazila do myslivny. Dveře do světnice ze síně, kdež se černalo ohniště, byly otevřeny. Otec cídil pušku. Chvatně zavřela za sebou dveře. Machovec si toho všiml.

„Co je!“

Začala tlumeně vypravovat o tom setkání. Myslivec nechal pušky a pokynul Helence, aby postoupila dál až do kouta. Začal se vyptávat hlasem rovněž tlumeným, jak ten cizí člověk vypadá, má-li červenou bradavici na oku.

„Má!“ Helenka úžasem přisvědčila nahlas.

„Ten tu byl předloni, to ten krajkář, bratr Vostrý.“

„Povídal, že je hodinář.“

„Teď; ale tenkrát –

Myslivec vyptav se na všecko, ukládal dceři vážně a důtklivě:

„Rozumíš, co dělat. Ani slova nikomu, ani slova!“

„Ale kdyby ho tam někdo stihl –“

„Je hodinář, má jistě cechovní atestaci. A teď tam nikdo nepůjde. Tam je v dobré skrejši, tam se už jednou schoval, předloni, když ho správce honil.“

„Na židovském hřbitově?“ ptala se Helenka, žasnouc, že otec o tom před ní i před Tomášem mlčel.

„Tam.“

„Přijde k nám?“

„Jak by mohl!“

„Chce s vámi mluvit.“

„To bude. Půjdu k němu.“

„Ale kdyby někdo – správce –,“ vyrazila úzkostně.

„Neboj se. A jdi k slečně, ať se po tobě neshání. Ale pamatuj se! Byli bysme všichni nešťastní.“

Šla, ne však uklidněna, nýbrž ještě víc, znepokojena posledními slovy otcovými, jež řekl tak vážně a s tváří zasmušilou. A lekla se, když přicházejíc ku přístřešku hlavních dveří, zahlédla správce vystupujícího z vedlejších. Jako by už věděl, jako by šel jí naproti, aby ji zastavil a na ni uhodil, co je. Maně sklopila hlavu a vyběhla do schodů jako vítr, až se správce Čermák zastavil a po ní ohlédl. –

Den pohasl i večer přešel. V temnotách ztratil se židovský hřbitůvek. Buky a vysoké olše u jeho zdi jako by výše vyrostly hustým, nekonečným temnem. Říčka pod nimi zmizela a v černu lesa i splav. Jen hlas jeho zůstal; ze tmy se nesl sílený velikým tichem.

Lesnatým svahem dolů stoupal stezkou nestezkou Machovec, pušku na rameni. Opatrně se bral ke hřbitovu. Nad ním se zastavil, chvilku čekal, dolů vyhlížel, pak vychýliv se promluvil před se do tmy nahlas: „Bratr.“

Okamžik ticho, pak opět myslivcovo: „Vostrý.“

Nato u hřbitovní obruby, kdež se černala houština, náhlé chrastění a pak tlumený hlas měkce přívětivý:

„Ale, ale, vítám vás.“ A ze země se vztyčil bratr Vostrý, „hodinář“. „Tak vaše d'oučátko dobře vyřídilo, pozdrav ji pánbůh.“

Machovec mu nahlédl do tváře a stiskl mu ruku. „Taky vás vítám.“ Mluvil rovněž přitlumeně. „Ale sedněme si a pojezte, máte jistě hlad.“ Vytáhl z torby chléb, kus masa a sýr.

Bratr Vostrý nedal se zvát. Jedl chutě, rychle a přitom také horlivě vykládal na otázku myslivcovu, odkud jde, že přichází velkou oklikou, doma že se stávil, v Hlavňově, ví-li, tady za Policí, pod skalami, na panství těch černých klášterníků polických, že už léta nebyl doma, no a z Hlavňova že se bral po bratřích, podívat se na „ukrytý semeno“ (mínil tajné bratry souvěrce), nejdříve že se stávil u bratra Urbana ve Žďárkách, v sousedství,

na panství náchodském, len Urban, že je pevný sloup, i jeho familie, obzvláště jeho nejstarší syn, Jiřík, to že je velký písmák, že pro pravdu boží jen hoří, a ze Žďárek že šel do městyse Hronova, hned v sousedství, tam že nocoval u bratra Jiráska, ten že minulý podzim byl dodán ku právu náchodskému, na zámek, pro kacírství, že také proto upadl v podezření, protože o misii říkal jezovitovi „vy“, a ne „oni“, a že ten bratr měl na zámku ostré examen a pak arest až do jara a těžkou práci, že ukovaný na řetěze s kolečkem jezdil na panské dílo.

Odtud, z Hronova, vykládal Vostrý tiše a rychle, že šel k Novému Hrádku a tam v těch kopcích po vesnicích a v mlýnech samotách že míval s bratřími schůzky, že se cvičili v pobožnosti a potěšovali se pobožnými písněmi, a že také pomoc sbíral pro impresi žitavskou, aby mohli dál vydávat posilu a potěšení, knížky slova božího, pravé evangelické.

„A odtud,“ vypravoval tlumeně Vostrý, „dál, dolů tady při Zlatém potoku, nejvíc po mlýnech, a všude jsem nechal to nejlepší občerstvení duše, knížky.“

„Klejchovy.“

„Ty i starší. A to abyste věděl, že míní sem, v tuhle stranu, kazatel z Lubáně³⁹ Moc.“

„Och, a kdy!“

„Snad ještě do žní. Však o tom vám pošlou bratři vzkaz.“

„Kam se chystáte –“

„Odtud? No, do Mezříče, Rohenic, do Slavětína, pak do Černilova, Tam prý loni, slyšel jsem, spálili jezoviti na návsi kolik pytlů pobraných knih.“

„Spálili, večír před Janem Křtitelem; ten Mateřovský,“ myslivec vyrazil to jméno prudčeji, v hněvivém pohnutí, „a páter Firmus.“

„Ach, ten s okovanými střevíci.“

„A ještě přitom zpívat potupnou písničku! Sami sobě!“ Myslivec mávl rukou.

³⁹ Lubán – město blízko hranic severně od výběžku Frýdlantského; byla v něm tiskárna českobratrských knih;

„Zapalte kacířské bludy,“ maně zacitoval Vostrý, „zkazte pekelné obludy – Tak to musí zpívat i naši –“ Umlkl a zahleděl se jako u vidění před se, směrem ke splavu, nad nímž začínalo prosvítovat od vycházejícího měsíce. A pak si opakoval: „Pálí, pálí – Ale neupálí –“ Obrátil se k myslivci. „A s boží pomocí ukrytýho semena nevyhubí. Knihy berou a kazí, ale nevezmou, co je v srdci.“ A živěji dodal:

„To tedy musím do Černilova, a odtud na Smiřice, Hořice, k Jičínu, na kopidlanské panství. Taky tam jsou bratři, Svoboda myslivec, na panství hraběte Šlika, na Veliši, věrná duše. Tři syny má, všichni jsou myslivci a všichni věrní jako pantatík. Ale tam je obzvlášť zle, protože vrchnost je na bratry ukrutná a fedruje jezovity, on, hrabě Šlik, a ještě víc hraběnka, rodu kolovratského, u ní je jezovita pánbůh, peníze jim dává a on hrabě taky, na jezovitské knížky, aby je tiskli.“

„To hrabě Špork je něco jinšího,“ vzpomněl Machovec.

„Je, ten jezovitům zatápí –“

„A i knížky tiskne, jim na zlost, slyšel jsem.“

„Ale, ale, copak je to platno; nejsou pravé evangelické a všechny jsou v německé řeči. Tak co, kdyby i pravé byly. A drží na toho Jana Nepomuckého, vím to, byl jsem v Kuksu na noc, loni. Ctí toho Nepomuka jako svatého, i štátuli mu dal postavit. Tak co –“

„Hrabě Špork Nepomukovi štátuli a já na něj peníze.“ Myslivec se hořce usmál.

„Aha, sbírají na něj, aby zaplatili jeho svatost. Ale, ale – no, víme, že Řím si dá všechno zaplatit, i nebe.“

„Že prý bude brzo kanonizován, jak říkají; na to je potřeba přes padesát tisíc renských, kázal farář. V Oujezdě v kostele sbírali, já musil taky dát.“ Myslivec potřásl zmařeně hlavou. „Náš správce slídil, mnoho-li, a opakoval před regentem, že jsem se asi nepředal, a mně vyčetl do očí, že mé děti nedaly nic.“

„Ale, ale –“

„Pořád stopuje, špehuje mne i lidi po všich. Rychtáři musí přehlížet, jsou-li poddaní všichni večer doma, nemají-li tajné schůzky. Má strach ze stěhování, že by chtěli za hranice utíkat.“

„Není to nic plátno. Už se stěhují, už to začalo. Tady z Veselého u Hradce bratr Kopecký a před ním bratr Zlatník.“

„Ach bylo by líp –“ Myslivec povzdechl. V měsíčním rozjasňujícím svitu, který se už i do jejich úkrytu zapřádal, viděl Vostrý, jak Machovcova tvář zesmutněla.

„Líp, líp,“ opakoval myslivec. „Málo mít se spokojeným svědomím než se trápit takovou zlou sběří zevnitř a od červa vnitřně. Být pořád takový dvojitý a hrdlouhat a zapírat lidem sebe a pravou víru, přetvařovat se, jednat proti svědomí. To je červ a ten hlodá. A tak pořád, bez konce, a žít ustavičné v nejistotě, nebýt jist ani hodinu –“

„Pravda, pravda, misionárusové přepadají znenadání.“

„A hůř je teď, co ten papeženec, ten správce je na Skalce. Kdyby se mu zvedlo a usvědčil mě, a já měl odpřisáhnout – Aby člověka vedli z arestu s černou svíčkou v ruce do kostela a tam odpřisáhnout a potupit víru našich předků, jak by mně to páter předříkával, a přitom aby odkopl kalich ode mne, jak to dělají. A strach o děti –“

„O děti?!“

„Abych je zachoval v staré víře. A nejvíc o dceru mám strach.“

„Ale, ale, to je milý děťátko, a dobře jste ji vychoval.“

„Dosud jsem všecko zmáhal. Chránil jsem děti od spolků s římány, jak jen bylo možná. Sám jsem je učil a nebožka žena mně ve všem horlivě pomáhala. Do kostela jdou, jen když je nezbytně nutno. O Tomáše, o syna, bych se tak nebál. Ale dcera je teď skoro pořád s vrchností, u slečny.“

„Musila k ní?“

„Musila, slečna si ji vyžádala, nebylo obrany. Doposud nepozoruju nic. Děvče je při mně, pevně při naší víře, má mě rádo. Ale posila žádná, nepřijde mezi své, mezi bratry a sestry. A v té službě mohla by si zvyknout. To víte, svědomí se pomalu uspí, přichází pokušení, mysl se zmámí, začne upadat v tesknost, kolísat, tátova víra bude obtížnou –“

„Co dělat, bratře. Vyjít ze země ejpské do země zaslíbené.“

Myslivec prudko se obrátil po Vostřem a hleděl mu do tváře, bledší teď v měsíčním přísvitu.

„Do země zaslíbené,“ opakoval Vostrý zanícenějším hlasem, „kterou nám Hospodin pán ukazuje svými proroky. Od zlého ducha jste ofouknutý, bratře. Jako jelen vody živé žádá, tak žádáme slova božího a svobody jeho, a ta je za hranicemi.“

„V cizí zemi.“

„Ale je tam svoboda, a doma otroctví.“ „A všeho tu nechat, všechno opustit, jít s holýma rukama – A děti – děti –“

„Kdyby nebylo jinak možná – Hospodin nás přikryje pláštěm svého milosrdenství.“

Níže na chodníku jako by suché větve někomu pod nohami zapraskaly. Vostrý naráz umkl a rychle vstal, ale myslivec zůstav sedět, prudko jej strhl; oba chvíli mlčeli, čekali i pátravě vyhlíželi. Ale nepostřehli nic. Nikdo tam nebyl. Přece však řekl myslivec, a ještě tlumeněji, že bude lip, hnou-li se, a že ho vyvede.

„Ale, ale, to jsem si právě pomyslí. Rád bych do svítání dorazil do Mezříče ke kantoru Taucovi.“

Sebral vak, hodil jej na záda, vzal hůl a stoupal za myslivcem, jenž se obrátil opět svahem vzhůru, ale víc vpravo, dál ode dvora.

U židovského hřbitova ticho. Zjasněné stromy a keře se nehnuly. Měsíc plně vysvítal a splav byl plný jeho světla. Zářivé pruhy letem, bleskotavě sjížděly stavem dolů. Pod ním jako var tekutého stříbra, prošlehy, pablesky, jiskření, jež lítalo, kmitalo po vlnách a haslo s nimi v černu schýlených olší a houštin. Naproti prosvítla hřbitovní zeď mezi obrovitými stíny stromů, prosvítly opukové pilíře u černých vrat i kolmé desky pamětné hustých hebrejských řádků. Tráva kolem nich se nehnula; ani na hrobě starého Feiwla Áróna –

Před tímto večerem zahlédl správce Čermák z kanceláře Helenku myslivcovu chvátat nádvořím domů. Všiml si jejího nápadného spěchu a pomyslí, že se jí snad něco přihodilo. Poté, když vycházel z kanceláře,

spatřil ji zas, když šla k slečně. Už tak nespíchlala; než jak jej zhlédla, patrně se lekla, jako by za ni vystřelil, a naráz vyběhla do schodů. Ze je myslivec té chvíle doma, správce věděl, i to, že se před chvílí vrátil z lesa.

Ale pak večer, když správce hodlal branou ven a z vnější strany postavit se pod myslivcova okna, zahlédl Machovce vycházet z domu a s puškou na rameni. Správce včas ustoupil za lípu. Jak Machovec zašel, sledoval jej opatrně, zpovzdáleči. Divil se, že vyšel brankou u stodol. Tudy také jeho děvče přiběhlo.

Na těch výzvědech dostal se správce až na sad; tu však musil zarazit a krýt se mohutným tělem staré jabloně. Dále nemohl. Šelť myslivec velmi ostražitě, každou chvilku se ohlížeje. Správce vystihl jenom to, že se dal vpravo lesnatým svahem dolů, směrem k židovskému hřbitovu. Tudy za hustého šera, za tmy pod stromy nemohl ho stopovat neslyšán a nezpozorován, byť sebeopatrněji se plížil. A také mu připadlo, že by to bylo snad zbytečno, že to jen noční myslivecká obchůzka. Ale že tak najednou, podruhé se rozběhl do lesa – a tudy – Kam tudy – O pytlácích teď ani slechu. Správce vrátil se znepokojen a nespokojen. Ráno pak zvěděl, že myslivec přišel do dvora hrubě pozdě, po půlnoci. –

Za týden potom došel na kancelář připiš krajského úřadu, kterýž připiš správce Čermáka vzrušil. Obsahovalť seznam a popis pěti emisarů, kteří chodí obzvláště Hradeckým krajem, husitské knihy roznášejí, lid v nevěře utvrzují, tajné schůzky puntují v stodolách, na půdách, v mlejnech, ve kterých se i přijímá podobojí, a také svádějí lid, aby se stěhoval za hraniče.

Jak to správce přečetl, nemohl se dočkat regenta; jen pan Lhotský vkročil, už mu horlivě, s tajenou škodolibostí oznamoval, co došlo. Regent, ježž takové přípisy hrubě netěšily, poněvadž byly pro starost, přečetl listinu a řekl mrzutě:

„U nás nic nebylo a není, my tu máme pokoj. Ale ohlásit se to musí.“

„Hned obešlu rychtáře.“

„Machovec to četl?“

„Ne, ten –“

„Ať si to také přečte. Chodí po lesích á v polích, ten by nejspíš mohl na takového ptáka uhodit.“

„Tak, tak,“ přisvědčoval správce, v duchu však se pošklíbl, ten že by ty ptáčky divně chytal.

Když Machovec přišel a vzal listinu do ruky, nespustil správce z něho očí. Myslivec však, mrknuv do papíru, pojednou se obrátil do okna, takže mu do tváře nebylo vidět. Četl, zvolna četl, pak položil listinu na stůl a řekl zamračen, ale klidně:

„Dobře; dám na ně pozor.“

A odešel. Správce za ním začernil, foukl z nadutých tváří a pomyslíl si: ‘ „Pěkný pozor, ty!“ –

Pozejtří přišli, jak nařízeno, rychtáři a nejstarší konšelé. Stáli v klenuté kanceláři před velkým krucifixem hrozně polychromovaným, visícím na zdi pod mladotovským znakem. Naslouchali, ti zkroušeně a v bázni, ti s tupou odevzdaností, správci Čermákovi, jenž stojí za černým stolem nejprve jim znovu četl s tváří zamračenou a přísnou, hlasem ostrým královský patent předloni vydaný „stran těch, jenž se opovažují v svých domích v městech, městečkách, ve vesnicích nebo taky v jiných na samotě ležících příbytkách kacířským učitelům zdržování a doupě dávat a je skrejvat, též kacířské soukromé a tajné conventicula neb shromáždění držet neb také kacířské knihy vevláčet a vydávat, též podobně respectu⁴⁰ kacířských emissariorum neb vyslanců, podstranních a lesních kazatelův –“

To přečetl; sám pak tvrdě připomenul, že rychtáři jsou za to všechno obzvláště zodpovědní, že mají každého hned udat nebo jej zavřít, nejen ty cizí svůdce nebo toho, kdož by je fedroval, ale i takového poddaného, když by nebyl jistý, kdyby byl v podezření, že se snad chystá na outěk za hranice, to že musí rychtář zkazit bez prodlení, sic že trestán bude nejen žalářem a bitím, ale i na statku –

Pak opět vzal papír do ruky a četl popisy stíhaných emisarů.

⁴⁰ respectu – (lat. vysl. respektů) co se týče;

Nejprve o Jakubu Mikuleckém, jenž si také jméno Krejčí dává a je poddaný z panství litomyšlského, okolo čtyřicíti let, řemesla svého švec, prostřední osoby, prsa že vypíná i hlavu, jako by sobě mnoho smejšlel, nos že má malý, prohnutý, oči modré, vlasy nedlouhé, kaštanové, kabát nosí žemlové barvy a pobělavou kamizolu a na hlavě čepičku po uši staženou žitavskou a přes ni klobouk a tabák že s sebou má, že šňupá a kouří.

Tu přestal správce číst a vykřikl z ošklivosti k tabáku: „Prase!“ a uplivl se. Pak četl dále:

„Druhý: Martin Cihlář, poběhlý z Chvaletic, prostřední postavy, nosí uherské šaty, chodí s plátýnky mlynářskými po Labi a všude po potocích a kde je voda. Chodí do Žitavy, odtud knihy přináší.

Třetí: Jiří Vostrý z Hlavňova, na panství polickém, osoby nevelké, suchý, má dlouhé černé vlasy a na pravém oku červenou bradavicí, nosí zelený kabát s knoflíky a na zádech pytel z černého telete. Když se sejde s nějakým známým, říká: Ale, ale, děťátko, vítám vás.“ |

Tu správce naráz přestal a zmačiv se blýskl zlostně po rychtářích, proč sebou vrtí, co podbřežský huhlá sousedovi do ucha, a zahřměl:

„Co je!“

„Prosím poníženě,“ hlásil podbřežský rychtář, „tohohle, jak ráčili teď číst, jsem viděl.“

„Koho!“

„Toho v tom zeleném kabátě, s tou bradavicí na voku a černý tele na zádech.“

Správce vykročil rychle od stolu a žasna ptal se dychtivě, kdeže ho viděl.

„Tady v Dlouhého mlýně.“

Mínil mlýn samotu v dolině pod vesnicí Dobrým, asi malou hodinku od Podbřeží. Správce, listinu v ruce, zrovna skočil k sedlákovi a v náhlé radostné dychtivosti jal se ho vyslýchat, kdy to bylo, který den, kterou dobu denní a jak. Ale tu byl suk. Rychtář nemohl hned naurčito udat. Vypravoval, že byl v Dlouhého mlýně podívat se na mlynářovu kobylu, že ji chtěl vyhandlovat, jak docházel do mlýna, že odtud vykročil cizí člověk,

nějaký vandrovník, zrovna takovýhle, jak tu napsáno, bradavici na oku, zelený kabát, černé tele na zádech, že si ho dobře všiml a že se i ptal, kdo to, a mlynář povídá, že nějaký hodinářský.

Rychtář musil vzpomínat, jak správce naléhal; i počítal, počítal, až najisto vypočítal, který den to bylo. Správce si to hned zapsal, a ne klidně; na Machovce myslil. Kmitl se mu hned, jak se rychtář ozval, že viděl toho tady vypsaneho. Pak četl dál, a to již roztržitěji, popisy posledních dvou „svůdců“ a zeptal se, viděl-li někdo některého z nich. Nikdo se však nepřihlásil.

Když rychtáři odešli, uvažoval správce, co bylo toho dne, kdy rychtář zahlédl v Dlouhého mlýně toho „hodinářského“. Chodě sem tam kanceláří, rozpomínal se, počítal, až pojednou stanul, tváře vzedmul, odffoukl z nich, rukou mávl a bezděky nahlas zavolal: „Tak to je!“ To se dopočítal, že téhož dne přišel Machovec pozdě odpoledne z lesa a že pak večer, mimo obyčej, si vyšel a zamířil svahem dolů směrem k židovskému hřbitovu, tedy v tu stranu Dlouhého mlýna.

„Hade jedna!“ zasoptil v duchu správce a pohrozil zaťatou pěstí.

XI

Fileček a Sameček, psali se Filetschek a Sametschegk, scházeli se skoro denně v pivovaře U Březinů⁴¹ na Koňském trhu v Praze. Sedali večer v klenuté jizbě hostinské u stolu v koutě vpravo ode dveří, každý na svém určitém místě; Sameček na lavici u zdi, Fileček na židli vždycky proti němu. Sameček míval po pravé ruce své Mikuláše Kroupu, jenž s nadšením a obdivem hovořival o vzácném domu Brandlinských ze Štěkře⁴², Fileček pak po levici své Jana Kubíčka, jenž s nadšením a obdivem mluvíval o vzácném domu Hubrykovském⁴³. Občas pohovořil o české kronice, v níž on, dědeček sedmdesáti let, čilý a červený a bělovlasý, pilně čítal a pořád ještě bez brejlí; občas zmínil se také o malovaných obrázcích, kterých byl milovníkem, a někdy také, a pokaždé srdečně a něžně, o Ančičce, staré své sestře, kteráž jemu, vdovci, spravovala domácnost.

Pátý však z jejich společnosti, Florián Mariánek, byl neposeda. Jednoho večera seděl vedle Filečka, druhého vedle Samečka; někdy i za jediný večer poseděl chvíli u toho a chvíli zas u onoho a ještě pak přitáhl židli k starému Kubíčkovu a vyslychal, kdožví už pokolikáté, že on, Kubíček, sloužil ode dne mladosti až do sešlosti věku, to jest přes padesát let, Jeho Milosti panu rytíři Hubrykovi a celému vysoce vzácnému jeho rodu, kterýžto rytíř Hubryk či Hoberk z Hennersdorfu měl dům na Mikulandovic ulici ve čtvrti Zderazské.

Těchto pět už léta sedávalo skoro každého večera u Březinů v přátelské shodě i v přátelském škorpení. Z tohoto přátelství bylo Filečkovu a Samečkovu nejtuzší. Už jejich povolání je sbližovalo.

⁴¹ pivovar U Březinů – na jeho místě stojí dům č. 829/23;

⁴² dům Brandlinských ze Štěkře – starý palác ve Voršilské ulici č. 130/8;

⁴³ (Hubrykovský) dům na Mikulandovic ulici – palácový dům č. 122 v Mikulandské ulici;

Ignác Fileček byl komorníkem u zemských desk a Filip Sameček komorníkem⁴⁴ při královském ouřadě perkmistrovském hor viničných pražských. Každý z nich asi padesátník, Fileček hubenější, oba svobodní, to jest Fileček bezdětný vdovec, Sameček pak starý mládenec. Každý z nich měl dům, Fileček na Starém Městě při Uhelném trhu, Sameček za kostelem sv. Jindřicha; oba byli sodály či členy bratrstev, Fileček sodálem veleslavného bratrstva či kongregací Všech věrných dušiček v kostele sv. Ducha na Starém Městě Sameček sodálem veleslavné české kongregací pod titulem Panny Marie zvěstování v kostele Božího těla na Novém Městě⁴⁵.

Každý z nich rád šňupeček dobrého bresilu; oba nosili v hluboké kapse kabátu stříbrnou tabatěrku, Fileček s figurou Turka, vyrytou na víčku, a Sameček s figurou ženštiny, vyrytou vnitř na dně, o níž Florián Mariánek najisto tvrdil, že je jako pramáti Eva, docela nahá a ještě nahatější, jelikož ani fíkového listu nemá. Sameček popíral, to že ne, a že je třeba přesvědčí, že jim tu pannu ukáže, až vyšnupe. Ale přitom se tak obojetně usmíval a staral se, aby mu tabák nikdy až na dno nevyschl; vždycky včas hustě přistrouhal.

Tak v mnohém podoba mezi oběma komorníky; i v obleku. Oba chodili v kaštanových kabátech a cajkové kamizole téže barvy, oba jako měšťané v poloviční španělské paruce, španihelskou hůl v ruce. Kdo jich neznal, měl je za bratry bližence, neboť i tváří se hrubě nelišili; nízké čelo, ústa, brada, všecko u nich stejné, obzvláště nos, hodně dlouhý nos, na konci bambulový. Sumou jako dvojani.

Než přesto a že by z přátelství se byli jedinou jahodou podělili, občas se pohádali. Ale ani po takovéto potyčce se nestalo, aby šli z hospody každý zvlášť; do odchodu se vždycky usmířili. Nejčastěji je popichoval a někdy i počertil pro své a všeho stolu potěšení Florián Mariánek.

Byl také bezdětný vdovec, ale chudý. Chodil bez paruky, v hřebíčkovém kabátě bez taclí, v sešlapaných střevících, v létě obyčejně bez

⁴⁴ komorník – zde úřední posel, sluha;

⁴⁵ kostel Božího těla na Novém Městě – stával před nynějším kostelem sv. Ignáce na Karlově náměstí;

šátku, u krku rozhalený. On jediný z této společnosti neměl svého domu, neboť i starý Kubíček, i Mikuláš Kroupa, nemnoho Kubíčka mladší, bydleli ve svém, Kubíček u Sv. Vojtěcha pod Zderazem, Kroupa v Štěpánské ulici. Kdys i Mariánek spával pod vlastním krovem; v tom svém příbytku měl krám, v tom krámě mnoho zboží a za branou nějaké pole a vinici. Než v tom krámě zboží mu hrubě sesýchalo. Naposledy ho tam neměl snad ani za sto zlatých, nýbrž jen škatule koudelí vycpané, koudel papírem přikrytou a pak teprve něco málo koření na to potroušeného. To když už pole prodal a vinici; pak mu i dům prodali a on zavřel krám. A když jej zavřel, napsal křídou na jeho tmavé dveře velkou literou: „Dokonáno jest!“

Byl pak už jen „obyvatelem“⁴⁶, žil v podružství v Jindřišské ulici a živil se tím, on, jemuž dům prodali, že jiným domy dohazoval, domy a byty, a také skládáním všelijakých vinšů, nejvíce k svátkům svatých patronů, a že také obstarával pohřby.

O těch „svých“ nebožtících a někdy také o cizích měl i svou matriku mortuórum, do které nezapisoval jenom jméno, rok a den úmrtí, ale také okolnosti smrti nebožtíkovy nebo i jeho stručnou charakteristiku, jakoby kontrfekt Když loni na Štědrý den zemřelo v jeho sousedství malé děvčátko, jemuž pak pohřeb obstaral, zapsal do té své matriky: „Na den Štědrého večera šťastně skonalo a ke štědré večeri nebeské povoláno dítko Kateřina, Pavla Kraysingera dcera.“

Rok předtím a také zrovna na Štědrý den skonala mladý hrabě Přehořovský, ne však v Praze. Zpráva o tom dojala Floriána Mariánka, ač pohřbu neobstarával, tak, že zaznamenal:

„Dne 24. prosince 1723 zemřel v Táboře vysoce urozený pán, pan hrabě Fr. K. Přehořovský z Kvasejovic, poslední toho rodu, jedá na svou svatbu, ženich. Ale mocnější nevěsta Smrtholka právo přijala. Dejž bůh, aby s ní dostal za věno věčné království.“

⁴⁶ Byl pak už jen „obyvatelem“ – nájemníkem (obyvatel – nářeční označení původně pro vesnického nájemníka);

A počátkem tohoto roku poznamenal: Dne 23. ledna 1725 † starý Tomáš Lejsek. Byl muzikus dobrý, humoru pokojného, různic nemiloval, klevet nespravoval.“

Florián Mariánek zásoboval svou společnost u Březinů novinami, hlavně o tom, kdy kdo z „větších pánů“ přijel do Prahy, ubytoval-li se ve svém domě nebo u Jednorožce, nebo u Zvonů, v Lázních, nebo u Zlatého vokouna. Ale také když se něco zmechlo, když se strhly všelijaké „handle“, přišel s tím k „dvěma komorníkům“ nebo „blížencům“, jak žertem přezdělí u Březinů stolu, u něhož panovali Fileček a Sameček.

Ovšem, když Mariánek pohřby sháněl, věděl vždy první, kdy kdo v sousedství i v okolí odešel na onen svět. To vždycky on první přinesl. Ale jednou po velikonočních svátcích, venku poletoval ještě sníh, přišel ke stolu starý Kubíček s novinou, jsa přesvědčen, že jí překvapí i samého Mariánka, že totiž dnes odpoledne u nich v sousedství zemřela –

„Já už vím,“ vpadl Mariánek.

„Není možná!“

„Marijána Fukerová.“

„Tak, Marijána Fukerová, bohabojná panna.“

„Komorná –“

„Tak, u jemnostslečny Kokořovcovy.“ A starý Kubíček žasl ještě víc, když mu Mariánek pověděl, co ani on, Kubíček, soused její, nevěděl, že všecko odkázala svému bývalému kálánu a ženichovi, u hraběte Černína lokaji, jenž ji nechal a opustil, a přece že mu všecko odkázala, na tři sta zlatých, pět stříbrných lžic, velký růženec a prsten, který jí daroval, když jí manželství sliboval, a že mu vzkázala umírajíc, že snad bude spokojen a na modlitbách aby na ni pamatoval.

„Šlechetná, bohabojná panna!“ vře se obdivoval staroch.

„Pošetilá osoba!“ Mariánek na to. „Ten hundsut a pamatovat, leda zle, až všecko propije, i ten růženec.“

„Tak co o ní napíšete?“ zeptal se Fileček.

„Nic.“

„Tak! A – a – co byste o mně napsal,“ vyhrklo nerozvážně Filečkovi.

„O vás? Tohle: Desk zemských komorník, lidem pŕuhony k soudu ohlašoval. Sám ted' nejvyšším soudcem pohnán k soudu nebeskému, Ignác Fileček, nesa velký filec⁴⁷ plný hříchů a nepravostí.“

Kolem stolu i vedle hlučný smích. Fileček zmaten, popuzen na Mariánka, ale i na Samečka, poněvadž se chechtal, až se ohýbal, mžikal očima, až se utrhl, a co, co o něm, o Mariánkovi, to že by napsali čistou věc.

„A to vám taky povím. Tohle napíšou: Florián Mariánek, trouba, utrativ pole i dŕm, na stará kolena živil se vinšema k svátkům a za malé peníze byl kurátorem⁴⁸ všech Funusů.“

Toto přísné sebezposouzení Filečka poněkud uchlácholilo; ale zlost na Samečka vřela v něm po celý večer. Přestal mluvit, byl nerudný, až ježatý. Mariánek se jen šklíbil a čekal, až z těch divných humorů uhodí, že Fileček šňupne Samečkovi něco mezi oči, že mu jedovatě strčí, čím jindá ho jen škádlil, že u „perkamtu“ mají víc férií než na vysokém učení, že mají férie ženné a hned nato vinné a všelijaké jiné, a kromě toho férie pořád, férie ad placitum, a že Sameček zato hned začne Filečkovi na zlost uvažovat o svém bratrstvu Panny Marie, že je vzácnější než Filečkovu Všechných věrných dušiček, že privilegovaný oltář jeho, Samečkova, bratrstva u Božího těla má víc odpustků nežli privilegovaný oltář Filečkovy kongregace u Sv. Ducha.

Ale nic. Fileček pořád nos do stolu a Sameček se varoval; ani nezavadil. Chránil se dost, ale neuchránil. Z vody pojednou šarvátko, z říční, vltavské vody, když Sameček začal vykládat, co pochytil od jednoho sladkovského, od staršího Čírtka, jenž vařil „u staré paní“. Všichni věděli a rozuměli, že Sameček myslí paní Lerchovou, nákladnici piv vaření u Pražáků poblíže Sv. Haštala, matku nebožky paní Březinové.

Ten starší poučil Samečka, že v Moldavě řece je trojí voda, moldavská prostřed a dvojí po stranách, při každém břehu jiná, to že je v Praze znát, ty vody u břehů že jsou z řek a potoků, co Moldava nad Prahou přibírá, že ten rozdíl vod je dobře znát, když je pěkný, jasný den.

⁴⁷ filec – ranec;

⁴⁸ kurátor – obstaravatel;

„Hloupost,“ utrhl se zostra Fileček, jenž kloně nos nad stolem, na přítele ani nepohlédl.

„Jaká hloupost!“ odrazil Sameček, zapomenuv opatrnosti. A hned sázel zostra: „Povídal to zkušený člověk starší Čírtek, a podstarší u Pražáků to taky povídal. Jaká hloupost, když to je znát i na pivě; z vody u malostranského břehu vaří se lepší bílé pivo⁴⁹, a tady u staro- a novoměstského břehu vaří se lepší hořké. A povídali, a taky je to zkušená věc, že zdejší hořké je lepší než na Malé Straně.“

„A není!“ vyrazil Fileček rozpaluje se. „U Globiců je taky dobré, anobrž lepší –“

„Než tady?“ vyjel Sameček. „Než tady, příkladně tady u Březinů?“

„Než tady u Březinů. Lepší!“ odsekl Fileček umíněně, ač mu tady hořké nejlíp chutnalo. A pošklebně dorazil: „Lepší, vašnosti!“ Jak začal vašnostovat, bylo zle. Zlostný ten titul jen pobodl. Sameček se opřel, a tak se strhl prudký spor u stolu; než také u sousedních stolů chytlo a hořelo ne již pro vltavskou vodu, ale pro hořké pivo staro-novoměstské vůbec a březinovské zvlášť. Bouřka zachvátila všecku místnost, zvláště když se zapálil pan Venci, tady u Březinů písař pivovarský, a Jiří Kocourek, někdy student, kněžství kandidát, pak kantor a posledně švec, rejpal divoký, a když také studenti, většinou juristé, jejichž kordy visely nad nimi na zdi, začali se pro švandu plést do toho boje a hádat se. Statná a rázná šenkýřka⁵⁰ v bílém čepečku, s kapsářem pod zástěrou, v pantoflích, nesoucí v každé ruce kolik džbánek, musila zůstat u dveří; nemohla s pivem dál, jak se hospoda rojila a byla vzhůru pro čest hořkého piva, kterým ona všechny napájela. Starý Kubíček nechtěl zůstat v té mele, a proto se tiše a nepozorován vytratil.

Pan Venci, hubený, vysedlých lícních kostí a špičaté brady, křičel, ať se přihlásí, komu je milejší malostranské od Globiců, ať to ještě jednou řekne. A bodal očima Filečka.

⁴⁹ bílé pivo – pivo vařené z pšenice;

⁵⁰ šenkýřka – číšnice;

Ten vyděšen tím, co spáchal, už mlčel; bojechtivost ho přešla. Vstával, plaše se rozhlédl, jen na pana Vencla se nemohl podívat, sedl opět, oči sklopil, když vtom Sameček nad ním, no tak že u Globiců je lepší, no až to pan starý tady, myslil Březinu, uslyší! To ťalo do živého. U Březinů byli jako doma, pan starý k nim občas přisedl, bresilu podal, pohovořil, znali se s ním přátelsky, znali se s jeho rodinou –

Mariánek jako štika do vody hozená; vrtěl sebou, vstával od stolu, křičel do té bouřky a zase po Filečkovi se ohlížel, smál se jeho rozpakům a ouzkosti, až pak, když Fileček k němu ulekaně vzhlédl, jako k svému outočišti, slitoval se a začal bouři zažehnavati. Pokročil doprostřed s pintou v ruce, dál ke studentskému stolu, a zanotoval svým nevalným barytonem:

*Ach můj Březinův ječmínku,
trunk piva dobrého –*

Dobrou vnaďu hodil, i že zazpíval, i že místo „ach můj nejsladší“ – vsadil „Březinův ječmínku“. Studenti hned se chytli a zpívali dál:

nejposlednější krůpějčku –

A vtom už hlaholilo celou místností:

*ječmínku plný sladkosti,
jenž ji v hojnosti dáváš –*

Do toho pojednou struny, loutna u dveří se ozvala; Žufnička „lautenist“ tam spustil, nevelký, náramně hubený, dost pocuchaných, dlouhých vlasů, v dlouhé pruhované kamizole sahající mu až na stehna, v dlouhém kabátě zarudlé, ale již vyrudlé barvy, jenž měl velké knoflíky u rukávů široce přeložených a šel Žufničkovi hodně přes kolena, přes tenká lýtka v modrých punčochách. Nevpadl svou hrou do hlučného zpěvu sám o své vůli, nýbrž z přinucení, na rozkaz mladého Jana Rainera a mladého

Losa z Losenfeldu, kteří jej na ulici potkali a sebrali. Žufnička se bránil, že jde k Áronům, že má tam hrát, že tam musí být; řekl to pln strachu a třesa se. Znal pana Losa, že je rváč, že už nejednou vzat byl do varty. S nikým se nesnesl, ani doma s matkou a sestrami, kteréž jej darmochleba živily; zato jim často ztropil veliké křiky jako onehdy i za kajících dnů, kdy v té hádce popadl svou matku a hodil ji ode dveří až k oknu.

A tento mladý pán z Losenfeldu, velký a síly plný, rozkřikl se venku na chuděru Žufničku malého a slabého a hned kordem hrozil. A mladý Rainer, také hejsek a outrata, jenž svému otci pomohl do hrobu, popadl jej za rukáv. Tak se ubohý lautenist ocitl místo u Áronů⁵¹ v hlučné společnosti u Březinů. Jak mezi těma dvěma nevítanými mecenáši více řvoucími než zpívajícími postupoval ode dveří klenutou místností hraje i zpívaje, sebral Fileček chvatně svůj klobouk a ven jako zloděj, ani se neohlédnuv. Ani za dveřmi nedal na hlavu; teprve na konci průjezdu, odkudž bylo vidět na strážnici⁵² naproti a na vojáka před ní, se zastavil a dával si svůj třírohý klobouk na hlavu. A tu za ním, bez úsměšku, s účastenstvím: „Tak už domů?“ Fileček se ulekaně obrátil.

Sameček za ním! Ptal se, jako by dnes nebylo hřmělo, a dodal:

„Já taky.“ A s rozhořčením, jež mělo jít Filečkovi do noty a mělo šetrně zastříť náhlý Filečkův útěk, doložil: „Kdo by to tam poslouchal. Hejskové!“

A Fileček v duchu potěšen a vděčen, s ochotnou rozhořčeností na to:

„Dopijánové!“

A tím všecko spraveno. Nic o sobě, nic o té zlosti. Kráčeli vedle sebe mlčky, ale každému z nich bylo volněji, že jdou spolu jako každého večera. Sameček byl by tam u stolu sám nevydržel. Jak se pozlobili, tak se usmířili. Ale dnes šel Sameček s Filečkem dál nežli jindy, až k zavřeným kotcům a boudám černajícím se dole ke konci Koňského trhu. Tam podal Filečkovi ruku a nějak měkčeji mu přál:

„Tak dobrou noc.“

⁵¹ U Áronů – nyní U Vořechovských (Voříkovských z Kundratic) v Liliové ulici č. 219/5;

⁵² strážnice – stávala v náměstí proti domu č. 792/40 [Wiehlův dům];

A Fileček také tak:

„Tak dobrou noc.“

Sameček opět zpátky nahoru Koňským trhem, pak do ulice nalevo, kdež zmizel za zdí nevelkého hřbitova, rozloženého v temnu a tichu kolem kostela sv. Jindřicha.

XII

Nazejtří večer u Březinů u stolu blíženců i po veškeré místnosti klid. Po bouři ticho a vyjasnění, svornost a jedna mysl i v tom, že březinovské hořké chutnalo všem, i Filečkovi, jenž, jaksi z pokání, je i nahlas pochválil. To Florián Mariánek nebyl ještě u stolu. Nepřicházel nadobyčej dlouho. Tak tedy svorně pili a svorně soudili o nočních výtržnících, o mladém Rainerovi a Losovi z Losenfeldu.

Když starý Kubíček, jenž včera před časem se vytratil od stolu, o těch dvou teď uslyšel, začal o nebožtíkovi Rainerovi, otci toho hejska, och chudák starý, takový hodný, dobrý člověk, svého kumštu malířského výborně znalý –

„Byl také sodalis naší české kongregací u Božího těla,“ připomenul Sameček.

„Tak, tak, i pobožný byl, ale tomu synáčkovi tuze důvěřoval. Svěřil vám tomu větroplachu třicet a několik kusů obrázků, přes patnáct set zlatých si je cenil, svěřil mu je ku prodeji, aby s nimi jel do Lipska, on, ten synáček, a mladší jeho bratr Rochus s ním. Tak jeli. No, dobře dojeli, oba však se nevrátili, jen mladší, Rochus, a pěkně, s prázdnou.“

„Neproдали –,“ hádal Kroupa.

„I prodali, dost prodali, to jest ten starší, Johan, ten některé kusy, a to ty nejpěknější, tam v Lipsku prodal, ale Rochovi nedal nic, peníze většinou prohejřil a s ostatními obrazy ujel do Vídně. Tak se ten mladší, Rochus,

vrátil. Však jsem se k tomu právě hodil. Šel jsem si pro obrázek Krista potícího se v zahradě Jetsemanské, měl jsem ho zamluvený, však teď visí u mne nedaleko okna, je v modrém rámu zasazený.“

„Co starý Rainer –“

„Co chudák, zlobil se, naříkal nad nezvedeným synem. Psal mu, do Vídně mu psal, aby se vrátil, jak s těmi obrazy, prodal-li je, co stržil. Ale pan Johanes nic; a tak starý Rainer psal zas, a důtklivěji. Tu ten hej sek odpověděl, ale jak, ale co samé kudrlinky; o obrazech, o penězích nic, ani slova, ale samé noviny, téma otce odbejval, co všechno ve Vídni viděl, Turkey, a že tam Moškvanové přijeli v drahých kožichách a taliánská komedie že tam je, to že je podívaná, že mají krásnou kalupinku – nestyda – a jak se ta kalupinka⁵³ umí převlíkat, nestyda nestydatá, – tohle psal pantátovi, takové tlachy a sprostoty, zrovna na posměch. Starého Rainera popadla ještě větší zlost a lítost. No trápil se, že upadl do těžké nemoci. Do té ho ten nezvedenec přivedl a do hrobu. Jistě on. A to se pak hned vrátil, ale ne aby litoval. Po nocích se toulá, viděli jste, hejří.“

„A z čeho je živ?“

„Snad trochu v kostelích podělkuje u bratrance Václava, malíře, když kostely maluje, víte-li, Václav, to je chlapík, ten je ze všech Rainerů nejlepší kumštýř, však se teď bude ženit, Herzogovu si bude brát, Herzogovu na Perštejně u Zderazské brány, – ten –“

Starý Kubíček náhle umlkl, ohlédl se, když se ostatní obrátili po vysokém muži starém, jenž právě vstoupil a u jejich stolu stanul jako zjevení, velký, hubený, bez paruky, bílých dlouhých vlasů, klobouk na hlavě, na levém rameni plášť, zpod něhož čouhal kord. Stál, ruce v bocích[^] velitelsky, hlavu poněkud k levému rameni, hledě zpod víček na celou společnost. Nesmekl, nepozdravil, a nedbaje překvapení všech, začal pomalu, dost tichým hlasem:

„Při vysoce slavné Jeho cis. a král. katolické Majestátnosti,“ tu nadzvedl klobouk, „kanceláři místodržické v Království českém ráčejí sedat

⁵³ kalupinka – kolombína (postava z italské komedie);

Jejich Excellence pan hrabě z Vrtby, nejvyšší purkrabí, pan hrabě Šafgoč, víte-li, na Panské ulici nad Černým kocourem, vladař domu Jindřichova Hradce pan hrabě Černín proti Loretě a ostatní páni, jedenáct pánů místodržících, jedenáct, s panem kanclířem dvanáct, a všichni dohromady –“ naklonil se nad stůl, opatrně se ohlédl a pak zašeptal, jako by svěřoval hluboké tajemství, „všichni dohromady – nic, ani nejvyšší kanclíř, všichni nic. Všechno ve Vídni – ve Vídni. A žádný pardon.“ Náhle se vztyčil, a jako by zamlouval, spustil hlasitě, zase velkopansky chlubně:

„Mluvil jsem s panem legátem, jednali jsme, když tu byl o korunovaci.“

„S kterým legátem, urozený pane z Mateřova?“ ptal se s úsměvem Sameček. Stařec mu neodpověděl, ale rozkřikl se na něj:

„Vaše Jasnosti! Hlupáku! Vaše Jasnosti, nevidíš-li, kníže, starý kníže.“ Vypjal se a nadzvedl lokte rukou do boků opřených.

„Ráčeť prominout. Jasnosti,“ omlouval se Sameček, ale oči se mu smály. „S kterým legátem –“

„S benátským, vysoce slavné Republiky benátské, ke korunovaci vyslaným.“

„S tím ráčili mluvit, Jasnosti?“ divil se naoko Sameček.

„S kýmpak! Povídám to,“ utrl se starý Mateřovský. „Navštívil mne a pana prefekta.“

„Jezovitů?“

„Mne povídám. Přijel ke mně šestima, dva lauffři napřed, hajduk na kozlíku, peří na čepici a takovéhle frňousy,“ rukou ukázal, jaké měl hajduk kníry, „a lokajové vzadu. Jasnosti, povídá on, ambasador, ten lid zdejší je hlavatý a rád se bouřil, slyšel jsem to, byl nespokojený, a hrubě; jsou toho pamětníci. Jsou, jsou, a byl, byl nespokojený, povídám já. Ale teď už je zkrocen, povídá ambasador. Je a poslouchá, och! povídám. Ale bylo dobře, zas on, že Jeho Majestátnost se objevila v Čechách, třeba jen nakrátko, získala si tím posvátnou úctu. A na to já: Posvátnou úctu, neboť zapomněli.“ Umlkl, sklopil oči a jako by přemýšlel. Nevšiml si, že se u

stolu usmívají, že také ostatní hosté se po něm obracejí, ano že pan Venci, švec Kocourek a jiní zvědavě přistupují.

„Kdo, Jasnosti?“ ptal se Sameček, „kdo zapomněl?“

„Každý, kdo se ptá. Teď je snadný regiment⁵⁴. Dvanáct místodržících, a všechno nic. Ve Vídni všechno za ně udělají, ve Vídni, v Praze nic.“

Pan Venci prskaje smíchem mžikal na ostatní a dával znamení, že něco vyvede; a najednou se rozkřikl za zády starému Mateřovskému:

„Velebný pan páter jich hledá, Jasnosti!“

Jasnost sebou nápadně škubla a ptala se chvatně:

„Kdo, kdo?“

„Velebný pan páter Mateřovský, pan synovec. Už jde!“

„Že jde, že jde –“ Stařec spustil ruce, nechal náraz hrdé vážnosti, s jakou mluvil, a stal se nepokojným, nervózním. „Že jde,“ opakoval ulekaně. „To mu půjdu naproti, to půjdu.“

Jako prve s hlavou vztyčenou, zvolna, s grandezzou vstupoval „starý kníže“, tak nyní plaše a chvatně vykročil ven ubohý stařec, bojící se jako ohně svého synovce, pátera z jezovitské koleje u Sv. Klimenta. Prchl už na to zavolání, nedbaje pokřiků a smíchu ševce Kocourka a pana Vencla. Zmizel, ale v hovoru zůstal. Rozpovídali se o něm, jak ho páter Mateřovský přísně hlídá, ale že starý, jak může, mu uteče, že se pak toulá Prahou a kolikrát prý už za bránu zaběhl, do vinic, to že pak bylo po něm shonu. Kubíček „knížete“ litoval, že je stařec více než osmdesáti let, ubožák na rozumu pomatený, že mnoho zkusil a to že o něm slýchal, že se tady v Čechách nenarodil, nýbrž někde v říši, v Němcích, v exiliu, když se otec jeho pro víru vystěhoval, ale pak že se po letech vrátil, pokání učinil a přestoupil na katolickou víru, to že „kníže“ byl tenkrát pacholík.

„A tak, tak, to snad i on –,“ hádal Kroupa.

„Nu, povídá se, pravda, že byl zrozen v lutrijánské víře.“

„Není možná!“

„Bylo by možná, pročpak ne, vždyť –“

⁵⁴ regiment – zde vlada, režim;

Florián Mariánek vstoupil; mnul si ruce, usmíval se zširoka, až mu bylo vidět i dolní zuby s mezerou prostřed, a přitom se tak tajemně a vítězoslavně rozhlížel. Viděli na něm, že něco nese. Hned nechali starého Mateřovského a Sameček přímo se optal Mariánka, co je, co nese. A ten vyhrkl:

„Svatby budou!“ Oči mu jen hrály.

„Svatby – či –“

„Dnes odpoledne stala se přípořád, ženich a nevěsta si dali prsteny, všecko jak náleží.“ Doráželi, ať poví.

„Tady budou svatby, tady pravím, u Březinů. Náš pan starý, pan Johanes Březina, se bude ženit.“

Hluk úžasu. Pan starý, dobrý padesátník, třetí rok už vdovec. Pan Venci spustil, to že není pravda, tó že by musil také něco vědět, on jako jeden písar.

„Byl u toho písar,“ smál se Mariánek, „ale ne sladkovský, anobrž juris licenciát⁵⁵, ten pěkně smlouvu napsal.“

Mluvil s takovou jistotou, že přestávali pochybovat. Tím dychtivěji pak doráželi, koho si bude pan starý brát, kdo je nevěsta. A Mariánek slavnostně ohlašoval:

„Ctná a šlechetná panna, panna Antonie Monika rozená Výšinová z Klarenburku.“

⁵⁵ juris licenciát – kandidát doktorátu práv;

XIII

Všecko svatá pravda, všecko tak, jak to Mariánek přinesl. Toho večera bylo to ještě tajemstvím, ale nazejtří věděl o tom všechen Koňský trh od velké Scheidlerovské zahrady⁵⁶ nahoře u Koňské brány až dolů k příkopům, všechen Koňský trh po obou stranách. Stůl „u blíženců“ jednal o té zprávě po kolik večerů. Vzrušovala jej, poněvadž se týkala jejich pana starého a jeho rodiny, jejíž osudy sledovali s vřelým účastenstvím, jako jmenovitě před sedmi lety, když měl pan starý Březina těžkou alteraci⁵⁷ pro nejstaršího syna svého Vojtěcha, teď, tohoto času, kaplana v Plzni, když veselý student i outrata tenkrát nechtěl přistoupiti k důstojnosti kněžské. A s druhým, Ondřejem, teď cisterciákem, nebylo o nic lépe.

Doma měl pan starý ještě dva syny, Jindřicha, jenž byl při živnosti, a Jiříka, nejmladšího. Ten chodil tohoto roku 1725 do rétoriky⁵⁸ k jezovitům v koleji u Sv. Klimenta.

Děti tedy dospěly, a přece se Březina odhodlal, že promění svůj stav vdovecký. Nejprve to oznámil matce nebožky své ženy, a stará paní u Pražáků, která sama byla potřetí vdovou, nebránila mu, nevymlouvala, přesvědčujíc, že takto není možná vésti živnost jak náleží. Také uznala, že dobře volil, že si vybral nevěstu z rodu sladovnického; bylť její otec, Karel Vyšín z Klarenburku, starší nákladník⁵⁹ a jeden z deseti pánů⁶⁰, majetníkem pivovaru U Štiků⁶¹ a bohatý muž; jeho bratr, syndikus⁶² Starého Města, také zámožný a ostatní příbuzenstvo rovněž znamenité.

Jen to se staré paní nezdálo, že je nevěsta o dvacet let mladší, a také o to se starala, bude-li dost k domácnosti, když její pantáta v útlém jejím věku

⁵⁶ Scheidlerovská zahrada – rozkládala se nad nynější třídou Jana Opletala;

⁵⁷ alterace – potíže, trápení;

⁵⁸ rétorika – pátá, nejvyšší třída nižšího stupně jezuitských škol (gymnázia);

⁵⁹ nákladník – majitel domu s právem vařit pivo;

⁶⁰ desetipáni – členové soudu, jenž rozsuzoval pře o dluhy;

⁶¹ U Štiků – později U štiky, U modré štiky, na rohu Karlovy a Liliové ulice;

⁶² syndikus – zde právní úředník;

choval ji nejenom tancmistra, ale i preceptora a na instrumentu hráti ji učiti dal; a snadže i špráchmajstra měla. To bylo na pováženou dle mínění staré paní, která uměla číst, ale dost těžko podpisovala své „Rozyna Terezye Lerchová, rozená Trauštynova z Heydeíbergku“, znamenitě však počítala. Zeti se o té „učenosti“ nezmínila a jen srdečně mu přála, aby mu dal pánbůh štěstí a obzvláště aby nevěsta byla hodná na děti, na její vnuky.

Oddavky měly být koncem měsíce května. Pro ně se dostalo Floriánu Mariánkovi veselejší služby, nežli když chystal nebožtíkům poslední výpravu. Pomáhal v přípravách k svatbě. Stal se pravou rukou pana Vencla, měl dobré nápady a rady a sháněl za dva. Večer přinášel ke stolu k blížencům zprávy o tom, co všecko už vykonali, obzvláště ve velkém pokoji, kdež bylo nutno upravit „portiry“, záclony a sukna při oknech, postavit dlouhý stůl ze tří kusů, sumou opatřit všechno pro velikou hostinu.

S obdivem přitom líčil, jaké je bohatství u Březinů, v nábytku, náčiní, ve všem, co cínu, majoliky a měděného nádobí a co od stříbra, nejen lžíce, lžičky, cukrtác, ale i konvice půlpinetní a koflíky, co skla, sklenic, lahví, a mezi těmi jedna obzvláště krásná, rejsovaná, se sv. Václavem. To že je bohatství, jen co vidět, a co toho ještě v almarách obyčejných a do zdí vsazených, a v malém pokoji u postele s hedvábnými nebesy umývadlo stříbrné, celé stříbrné, a špalíry po stěnách menších dvou pokojů jakého čistého malování, ty že dal pan starý nově potáhnout.

Ale do toho líčení Fileček s velkou vážností: „Všeho dost, pravda. Ale jedno schází.“

„Co – ,“ vyhrkl Mariánek.

„Fon.“

„Co fon –“

„Aby byl pan starý fon. Nevěsta je fon.“

„Co není, může být.“

„A Mariánku,“ ozval se starý Kubíček, „co Jiříček, když bude mít macechu.“ Ptal se měkce, s účastenstvím na nejmladšího Březinova syna, studenta.

„To, pane, nevím, ani jsem ho nezahlíd. Sedí pořád v pokojíčku, v knihách leží nebo hraje na housličky.“

„Ten si eklesiastické⁶³ duchovenství jistě oblíbí, u toho nebude jako u pana pátera Vojtěcha.“ –

Poslední dílo vykonal Mariánek časně ráno o svatebním dnu. Za jeho dozoru ozdobila čeládka čerstvým chvojem, břízkami a kytkami vchod do průjezdu z Koňského trhu a vchod z průjezdu na dřevěné schody vedoucí k pokojům. Toho časného rána přišel v obyčejném svém obleku. Ale pak, když výzdoba skončena, zaskočil do svého bytu a vrátil se všechen zušlechtěn, učesan, bílý šátek na krku, v slušných střevících; i tacle s lacinými krajkami proběhlávaly se z rukávů jeho kabátu jak se patří vycíděného.

Jak on, tak i všichni u Březinů sváteční, i dvůr.

Byl umeten, vozejčky, na nichž se rozváželo pivo šenkýřům, zatáhli do kouta a povalující se sudy urovnali. Také „řemeslo“, vandrovní sladovnický, jenž včera u Březinů zarazil, oblekl lepší, zelenou kamizolu a ozdobil splavec⁶⁴ zelenými pentlemi. Stál pak mezi chasou, jež čekala svatební průvod, vracející se z kostela od dominikánů. Venku před průjezdem velký zástup, jenž se shlukl „na čuměnou“.

A uviděli.

Řada krytých vozů dojížděla k Březinovu prostornému domu, v čele dva kočáry ženichovy; v prvním z nich spřežení běloušů, vyzdobených fábory a kvítím. V poledním slunci krásného májového dne zářily, hořely barvy bohatých obleků, leskly se a třpytily šperky svatebních hostí, jak vystupovali a řadili se pár za párem.

V prvním ženich Jan Václav Březina, dobrý padesátník, ale statného a svěžího vzhledu, v kadeřavé paruce, dlouhé až na ramena, v drahocenném bělostném šátku s vyšívanými cípy, široce rozloženými na černém kabátě se zlatými knoflíky, v rukavičkách zlatem vyšívaných, stříbrný kord po boku. Vedl si nevěstu ztepilou, ale subtilní, křehkou, jemné tváře aristokratického

⁶³ eklesiastický – církevní, tj. zde světské duchovenství;

⁶⁴ splavec – sekerka sladovnická s dlouhým topůrkem, kterou „řemeslo“ nosil;

vzezření, s perlovým pentlíkem a věnečkem rozmarýnovým na hlavě, v brokátové sukni zvonové, zdobené zlatou krajkou.

Za ní její družičky v panenských pentlíkách, v nákladných šatech životů dlouhých, utáhlých se špicí, růžových punčochách hedvábných, v špalíčkových střevíčkách. S nimi mládenci hladcí a mladí, v parukách, v černých kabátech, bělostné měkké tacle u rukou, v černých punčochách tak jako ženich, pestré favory⁶⁵ a kytky na prsou. Za nimi hosté, vzácní měšťané a měšťanky z Nového i Starého Města, většinou nákladníci piv vaření i členové městských správ, radní s titulem „urozených a statečných vladyků“, členové „šestopanského“⁶⁶ úřadu nebo desetipánů, měšťané sousedských jmen, Karel Palma, sládek z Dobytčího trhu, a bratr jeho Bernard z Koňského, ze Zeleného domu podle Zlaté husy, oba v parukách, v černém obleku, starý, tlustý Jiří Halánek v staromódní, vlasaté paruce, v šarlatovém svátečním plášti, Karel Bepta, jen o málo slabší, z pivovaru od Kalivodů⁶⁷, a z Jindřišské ulice Daniel Raitknecht v bílém plášti, dlouhý a hubený, sládek a leutenant při městském rejtarstvu novoměstském.

Mezi nimi měšťané se šlechtickými přídomky, Michal z Bláhy, sládek a hejtman nad jednou kompanií staroměstskou, pan starý od Štiků Karel Vyšín z Klarenburka, nevěstin otec, v tmavém plášti, dva Zahořanští z Vorlíka, oba v rudých pláštích, Jan Leopold, novoměstský syndikus, v právních licenciát, bydlící v svém domě U Podušku⁶⁸ na Dobytčím trhu, a hubený Václav, výrazného, vážného obličeje, od Sokolů nedaleko novoměstské vápenice. Před nimi v doktorském plášti královský zemský fyzikus⁶⁹ Ph. a Med. Dr. Jan Globic z Budčina od Tří koulí⁷⁰, vysoký a mohutný, pak vážný Jan V. Vejvoda, čtyřicátník, „urozený a statečný vladyka“ staroměstský v paruce plné širokých kadeří od temene až po

⁶⁵ favor – stuha věnovaná dámou;

⁶⁶ „šestopanský“ úřad – na Starém Městě zvláštní úřad pro hospodářské, tržové a stavební záležitosti;

⁶⁷ U Kalivodů – později U Bachorů, na rohu Štěpánské a Žitné ulice;

⁶⁸ U Podušku – nyní č. 313/9;

⁶⁹ královský zemský fyzikus – graduovaný lékař, pověřený kromě lékařské praxe též dohledem na veřejné zdravotnictví;

⁷⁰ U tří koulí – na Perštýně;

ramena, v černém obleku, s bělostným „obojkem“, kord po boku jako všichni, a vysoký Samuel Tatyrek z Heldenburka v červeném plášti a v bílém Václav Karlík, „pan otec“ na Helmových mlýnech.

Tak se řadili a s nimi jejich ženy, mladé i starší, mnohé s laloušky pod bradou, svěže zardělé, všechny po levici svých mužů, kterýmž vykaly a „pane“ říkaly, všechny „panímámy“, ať mladší, nebo starší, všechny v zlatých čepcích nebo v biretkách z dykyty a sametu různých barev s ozdobou krajek a drahých, kvítkovaných stuh, všechny v nákladných šatech hedvábných i brokátových, dlouhých životů se špicí, v sukních na obručích. Paní Tatyrková z Heldenburku, čilá a usměvavá, jež neuměla německy tak jako paní radního Allia z Löwenthala a jako mnohé jiné vzácné měšťanky, ale také nedovedla se podepsat, byla v černém damaškovém „štrikroku“⁷¹, kdežto paní Beptová v rudém. Všechny si nesly modlitební knížky, všechny mušelinové nebo hedvábné krajkové šátečky, všechny byly plny třpytu ze zlatých řetězů na krku, ze šňůr perel nebo granátů, ze zlatých nebo korálových náramků, z drahého kamení v prstenech. –

U zelené, chvojové brány, u háje mladých břízek se pestrý průvod na okamžik zarazil, co starší, maje podstaršího po boku, v čele chasy přednesl krátké uvítání a přání, aby novomanželům dal pánbůh dlouhý věk a dlouhé na tom světě panování, končící srdečným „dej bůh štěstí!“ Z průjezdu zahřmělo „vivat“! Bodré chasy, nad jejíž hlavami zamával řemeslo svým splavcem, až ozdoba jeho, zelené pentle, prudce zaplápolaly.

Do vivatů jásavý tuš hudebníků dál u schodů, u těch pak nový vinš, jež přednesl Florián Mariánek za všechny hosty hospodské vůbec a za stůl „u blíženců“ zvlášť. Po tomto vinši nové, hlučnější vivat, nový tuš a pak veselá hudba. Ta provázela svatební průvod, stoupající do schodů, a hrála ještě, i když zmizel v pokojích.

Ruch po všem domě, nahoře v pokojích, v průjezdě, dole na rozlehlém dvoře i nad ním na pavlačích, spočívajících na mohutném podezdění obloukovém. Venku zahrčely každé chvíle kočáry, jak družba,

⁷¹ štrikrok – rajfrok, krinolína;

mladý Šmíd od Černého orla na Dobytčím trhu, jak mládenci svatební svázeli hosty k tabuli pozvané. Zvědavých před domem pořád ještě dost; vytrvali, neboť chtěli všecko vidět i dočekat se hostí v maškarách, kteří měli přijet až po hostině k tanci.

Dole v nádvoří se ozvaly housle a harfa s nimi, pak zpěv rozveselené chasy, když hudba zahrála píseň „Pojďme my sládci do hvozdu –“

Tak ubíhalo odpoledne v šumu a veselí. Než se kdo nadál, nachýlilo se. Nebe ještě zářilo, na pavlačích však už hasl poslední zlatý pruh světla; a v nádvoří dole všude už stín. V něm nová kratochvíle. Jeden ze sladovnických chytl mladou děvečku a začal se s ní vrtět, zanotovav:

*Že nevíte, pane kmotře,
proč k vám jdu.*

A housle, harfa hned vpadly a kamarádi tleskajíce zpívali dál:

*Ztratila tu naše máma zástěru.
Jaká byla? Pane kmotře, strakatá –*

V tu chvíli stanul nahoře na pavlači nejmladší Březinův syn, Jiřík, rétor sedmnácti let, mládenec štíhlý, ale drobný, v černých punčochách, v černém obleku s širokými cípy bělostného šátku krajkového na prsou. Byl bez klobouku, v studentské nevelké paruce tmavé, v níž podlouhlá, jemná jeho tvář zdála se ještě outlejší a bledší.

Prchal od svatební hostiny. Neměl vůbec rád hlučné společnosti, a do té chvíle byl v ní jako zaklíněn. Bylo mu nevolno mezi paními a pannami, a tím více, že musil sedět nedaleko své macechy, že se musil dívat na otcovo a všech veselí, kterým se nemohl rozehrát, že musil poslouchat všeliké žerty, které ho nemohly rozesmát. Nebylo mu do smíchu. Necítil žádné hořkosti ani hněvu, ale svírala jej divná, teskná tíseň. A ta jej pudila ven. Jak se její poněkud uvolnilo, když podávali medenice s vonnou vodou a ubrusy na očištění prstů, když začali mluvit o tanci, nevydržel. Nastávající

tanec mu dodal; míval tanečního mistra, uměl, ač ne dokonale, sarabandu, kurantu, menuet i trakanár, ale nebylo mu do tance.

Prchal z toho veselí, na pavlači však se maně zastavil a nahlédl dolů v šeré nádvoří do veselého víru, z něhož se rozléhaly a k němu nesly zpěv, hudba, smích, hlučný hlahol bujné radosti. A do toho od průjezdu náhlý pokřik:

„Maškary! Maškary!“

Najednou všečen ten var ze dna nádvoří, jako když proud z kotle pustí, hrnul se a letěl do průjezdu. A z náměstí druhý, proud zvědavých, kteří chtěli zblízka vidět maškary přijevši, jak při slavných svatbách bylo obyčejem, aby účastnily se tance a rozmnožily veselost. Černá, červená domina, bílý poličinel⁷² zapadli do tlačenice. Cestu jim klestil, hlavně lokty, Florián Mariánek, z průjezdu napravo do schodů, kdež s nimi zmizel.

Zvědaví v průjezdu hádali, kdo v tom mumraji⁷³; pan Venci, stoje na schodech, volal do toho šumu, aby ustoupili, aby počkali venku, pak že se dovědí, on že nic neví, že musí také čekat až do třetího; Mínil třetí tanec, po němž, dle zvyku, musily maškary o svatbách sdělat larvy s tváře.

V tom hukotu a v tlačenici žádný sobě nepovšiml, že se houfem v průjezdu protáhl nejmladší Březinův syn, student, v klobouku a v plášťku, a že vyrazil ven na Koňský trh.

⁷² poličinel, pulčinel – šašek z italské komedie;

⁷³ mumraj – zde maškarní oblek, maska;

XIV

Dal se jím dolů, za příkopy přes Můstek, kolem Staré rychty, kolem vojenské strážnice při koticích⁷⁴, dlouhém to stavení s řadou krámů a krámků, kůrkami⁷⁵ krytém; kolem něho a za ním v podloubí u Sv. Havla mezi boudami a stánky dosud šum a ruch tandlmarku, ač se den už nachyloval. Jiří se po tom rojení ani neohlédl. Pospíchaje přešel Celetnou ulicí, dál šerým průjezdem, nevalně čistou uličkou Templovou ke klášteru sv. Jakuba.

Minulé neděle sem pospíchal do kostela. Zaslechl u svého učitele hudby, varhaníka u Sv. Martina Brixiho⁷⁶, že u Sv. Jakuba zahraje o hrubé veliké sólo ten taliánský houslista, jenž tu v Praze zbyl od předloňska, od korunovace po představení Fuxovy slavnostní opery, Giuseppe Tartini, nyní v domácí kapele hraběte Kinského.

Jiřík znal toho umělce a ještě více o něm slyšel od svého bývalého informátora Hubátia, a proto v neděli tak chvátal k Sv. Jakubu. A Tartini tam opravdu hrál. Jiřík, sám nadšený houslista, naslouchal u vytržení, a ještě když se vracel domů, byl jako u vidění, maje duši plnou těch kouzelných zvuků.

Ted' chrámové dveře zavřeny a ticho kolem. Ohlédl se po kostele a chvátal dále do končin u Sv. Haštala. Tam nedaleko kostela stál nákladnický dům jeho babičky, staré paní Lerchové, řečený U Pražáků⁷⁷, velké patrové stavení zasmušilého vzhledu, vynikající nad své nevýstavné okolí, nad sousední menší a užší domy, většinou šindelem kryté, mezi jejichž střechami dřevěné žlaby čouhaly ven nad ulici. Obyčejná domácí lucerna visela vedle vrat starobylého pivovaru.

⁷⁴ kotce – bývalá soukenická tržnice;

⁷⁵ kůrka – oblá vydutá taška, prejš;

⁷⁶ Brixí – Šimon B. (1693-1735), otec skladatele Františka Brixiho (1732-1771);

⁷⁷ dům U Pražáků – v Haštalské ulici; na jeho místě nový dům č. p. 49;

Paní Lerchová měla dva syny: z prvního manželství Rafaela Bláhu, z druhého Karla Wirtha. Oba byli sládci. Na tomto třetím pivovaru, U Pražáků, hospodařila sama. Vládla hojnou čeládkou jak mužskou, tak ženskou, kterou namnoze „vejhosty z poddanství vyjednala“, to jest koupila a tím do své poddanosti přivedla.

Jiřík často k ní docházel. Jednu z těch nejprvnějších návštěv za dob útlého mládí vykonal podivně vystrojen. Bylo mu asi pět let, když se ubíral k babičce přát jí, on a mladší jeho sestřička, která pak záhy zemřela; on v bílé kutně mnichů dominikánských, s černým škapulířem, sestra pak v hábu jeptišek řádu sv. Voršily, jak tenkrát začínala móda děti takto strojit na vycházky.

Jiřík si živě pamatoval, jak jej doma oblékali za mnicha a nebožku sestru za jeptišku, jak matka, která si (za ofěru⁷⁸) vymohla povolení k tomu v klášteřích u dominikánů i u voršilek, radostně si je prohlížela, a pantáta potěšen jak postavil maličkou jeptišku na stůl a jak jej, Jiříka, i Rézinku otáčeli, prohlíželi, celý dům, nahoře v pokoji a ještě i dole v průjezde, jak se jim všichni obdivovali a jak pak matka a Maří děvečka je vedly sem k Pražákům a jak babičce se zakalily oči, když zhlédla mniška a roztomilou malou jeptišku, když jí oba najednou odříkávali přání a pak on sám, poněvadž Rézinka, malá jeptiška, pojednou se zajíkla, zarazila a nemohla dál. –

Pak chodíval k babičce sám o svátcích, na koledy i jen tak jako školáček, i když vstoupil do gymnázia; nejčastěji teď, co osiřel, co mu zemřela matka.

Dnes chvátal do starého nákladnického domu, že se mu dostalo zase matky, neboť právě proto tím vroucněji ozvaly se mu vzpomínky na nebožku, tím více se mu zastesklo. Neubráníl se a chvátal tam, kde by jí byl jakoby blíže, když bude u její matky, u babičky, která chovala její památku tak jako on.

⁷⁸ ofěra – milodar věncích v kostele;

V průjezdě trůnila jako jindy šenkýřka Voršila na stolicí sedací; houfec se džbáanky v rukou, čekající na pivo, tlačil se kolem ní. Jiřík se mihl kolem a rovnou po dřevěných schodech do patra k velkému pokoji. Ale nevkročil, na síni se zastavil, neboť zaslechl z pokoje, jak byly dveře otevřeny, známý hlas. Babiččin podstarší Franta, jemuž v domě Vašíček říkali, pokorně žádal:

„Prosím vás, panímaminko, slevte mi něco na té pokažené várce.“

A na to babiččin přísný hlas:

„Slyšíš, podstarší, porovnej ty se se starším, jak chceš. Já s ním tak uděláno mám, aby on mně třeba dvacet várek pokazil, on jest mně povinen za všechno stát, já mu nic nepřehlížím. On je u mne už dvacet let, já nevím, co sobě naspílá, porovnej ty se s ním sám, já ti pomoci nemohu.“

A jako by hůl klepla do podlahy.

Jiříkovi bývalo vždycky nevolno až trapno, kdykoliv babička někomu z čeládky ostře domlouvala nebo jej plísnila. Tu, mohl-li, odešel, zmizel. I teď nechtělo se mu vkročit do toho nemilého jednání. Proto se obrátil k druhým dveřím, vpravo, vedoucím do babiččina „malého sklípku“, to jest do malého klenutého pokoje. Ten velký, ve kterém paní Lerchová právě meškala s podstarším, byl stropu dřevěného.

Jiřík měl rád ten klenutý pokojíček, který jej jako útlého chlapce tolik vábil; tenkrát ne tak svou útulností jako tím, co choval, co zdobilo jeho stěny. Pamatoval se na první dojem v něm, jak vstoupiv uviděl krucifix v koutě, ne v plném světlé, jak v tom příšeří se leskly zlacené paprsky kolem hlavy korunované zkrvaveným trním; ty jen mdle, kovovým leskem, jasně však třpytilo se v boku Ukřižovaného, jak z rány tam prokmitovaly zářivé pablesky. Tenkrát neviděl, že šlehají z broušených křišťálů do boku vsazených, on jen žasl nad divem těch blesků a toho záření ze svaté rány.

Z krucifixu úžas i tichý záchvěv strachu; libost však a zjasnění z obrazu naproti na stěně, z jeho zahrady plné kvítí, kdež Kristus vstávší z mrtvých zjevil se Maří Magdaléně. Ježíš v tmavorudém plášti, v klobouku a před ním na kolenou mladá žena zlatovlasá, v pozadí temno stromů a

křovin a za nimi obloha v prvním úsvitu ranním. Na tomto obraze, pod nímž visely dva uschlé věnečky od Božího těla, oči nechával.

Ještě jednu vzácnost měl malý sklípek: skleněnou skříňku na prádelníku mosazí kovaném. V ní soška Panny Marie s Ježíškem, mezi dvěma umělými stromečky ostré zeleni a vedle ní Jezulátko voskové. Na dně akštejnový⁷⁹ růženec, dotýkaný, mezi dvěma voskovými sloupky, hojně ozdobenými, a modlitební knížky se stříbrnou sponou. Mezi listy té knihy několik suchých, vybledlých květů, jež přinesl nějaký poutník z Palestiny a jež paní Lerchová chystala si do rakve. Tato kvítka dojala jejího vnuka, když je jako chlapeček spatřil; vyrostlať v Jetsemanské zahradě, v těch místech, kdež Kristus za noci se modlil v úzkostech, s duší zarmoucenou až k smrti, jak o tom s pohnutím slyšel a pak i sám četl.

Tu ve sklípku sedával s babičkou již jako studentík, když staré paní se zachtělo samoty a ticha, aby měla chvíli pokoj od lidí a hospodářských starostí, kdy zatoužila po onačejším slově. Jiřík jí tu čítával. Ráda poslouchala, co říkal svým ne silným, ale příjemným hlasem buď z Hájkovy kroniky, nebo ze Šteyerova díla „Zrcadlo svaté anebo Životové světic milých božích“; ráda poslouchala a přitom s tichým potěšením hleděla na útlého chlapce přibledlé jemné tváře, upírajícího oči dlouhých tmavých řas po řádcích v knize.

Četl rád babičce, líbilo se mu, když tak sami dva v tichu seděli; a čtení samo, ať děje dávných časů, nebo utrpení a hrdinství světic, jej poutalo a často i dojímalo. Sám tu také jednou naslouchal, ne čtení, ale vypravování, to ještě nežli vstoupil do principie, jednou za listopadového odpoledne, kdy k nim do malého sklípku vkročil P. Daniel Suk, starý jezovita, bratranec babiččin, jenž sem k Pražákům dost často návštěvou docházel. Nikdy nebyl misionářem; dlouhá léta učil po různých kolejích svého řádu, nejdéle v Klatovech a pak tu v Praze u Sv. Klimenta. Poslední však léta přestal učit; a místo katedry dali mu zpovědnici.

⁷⁹ akštejnový – jantarový;

Tento páter Daniel, vlídných tmavých očí, krátkozraký, hrubě roztržitý, oblíbil si vnoučka své sestřenice. Tenkrát, když jej stihl ve sklípku, babičce čtoucího z Hájkovy kroniky, pohladil ho a pochválil, to že je dobře, dobře, ale sám ať si také čte, nebožtík pan páter Bohuslav, páter Balbín, aby věděl, že už jako hošík přečetl Hájkovu kroniku pětkrát za sebou.

Tu měl hned Balbína, jakož i jindy často. P. Daniel rád o něm vypravoval, a ne bez pochluby to, že s tímto učeným mužem žil tady v koleji u Sv. Klimenta a že mu jako mladý kněz mohl i posloužit, že ho páter Balbín měl rád, a když byl šlakem raněn, že si jej, pátera Daniela, vyvolil, aby mu cedulky rovnal a shledával, a také že mu často diktoval a on, P. Daniel, psal, a Balbín že byl spokojen a jak děkoval, bože, takový milý, hodný muž, takový učený, a jak skromný!

P. Daniel, jenž s nadšením mluvil o Balbínovi, s hrůzou však a ošklivostí o Žižkovi a husitech a nazýval Luthera a Kalvína plazícími se slepější, začal tenkrát, když Jiříka zastal u kroniky a když pak paní Lerchovou ze sklípku vyvolali, sám vypravovat. O sv. Vojtěchu mluvil, o jeho životu, o písni „Hospodine, pomiluj ny“, kterouž měl nad jiné rád. Jiříkovi živě a nadšeně vykládal, že ji sv. Vojtěch sám složil, svou svatostí posvětil, mocí biskupskou potvrdil a také nadal spasitelnými čtyřicítidenními odpustky.

Vypravoval o biskupu Vojtěchovi, jak opustil Čechy, jak se vydal daleko na půlnoc až poblíže k moři, jak tam v pruské zemi pohanům kázal a mučednickou smrt podstoupil, jak jej zabili pod dubem v posvátném háji. A když mu hlavu usekli a v plášti zahalenu ji nesli, tu jeho sřatá hlava začala hlasitě zpívat „Hospodine, pomiluj ny –“

Tenkrát seděl Jiřík ve sklípku nehnutě, tiše jako pěna, s očima rozšířenýma. V duchu viděl vše, háj a pruh moře za ním, starý dub, takový, jaký měli na žižkovské vinici, a slyšel, jak pod ním zpívá mrtvá hlava, jak do šera se temně ozývá „Hospodine, pomiluj ny“, a viděl, jak vrahové pohané, polonazí, bradatí, jaké vídal v kostelích namalované na mučednických obrazech, padají v hrůze na kolena –

Od těch dob P. Daniel často vypravoval ve velkém pokoji, kdež obyčejně sedali, ale nic už Jiříka tak nedojalo jako to, co slyšel o starodávne písni za listopadového soumraku v šeřícím se klenutém malém pokojíku.

Ted' tam rychle vkročil, aby nemusil slyšet babiččino přísné jednání s podstarším. Pod klenutým vybíleným stropem a v koutech už příšeří. U jediného okna nad zahrádkou světleji. Na okně Hájkova kronika v tmavé staré vazbě kožené, na ní v novější Zrcadlo svaté, vedle prostý kalamář, několik brkových per a několik starých, pořezaných vrubů⁸⁰. Nad nimi na zdi v okenním výklenku přibitý arch už zežloutlý s tištěným novoročním vinšem „všeho časného i věčného prospěchu vysoce urozeným, urozeným a statečným, všem duchovním i světským vyššího i nižšího stavu pánům bratrům, paním a pannám sestrám veleslavné kongregací české pod titulem Vítěz- a slavného nanebevzetí Panny Marie v chrámu Páně betlémském“, kterýžto vinš „služebně“ přednášel „Josef Zelenka, téhož veleslavného bratrstva (p.t.)⁸¹ sakristán“. Pod tím přáním byl i seznam sodálů, bratří a sester, kteří roku minulého, 1724, zemřeli. (Stará paní Lerchová byla horlivým členem této české kongregace v Betlémské kapli tak jako její zeť Březina.)

Jindy byl by Jiřík sáhl po kronice. Ted' stanuv u ní, ani si jí nevšiml. Zahleděl se dolů do zahrádky, kdež se svěže zelenaly keře i javor poblíž okna a kdež květin kvetlo dosud málo. Zahleděl se, zamyslíl. Zatanulo mu, jak nebožka matka jej a sestru malou vodívala dolů do zahrádky, když navštívili babičku. Vtom za ním hlas úžasu. Obrátil se. Babička. Stála ve dveřích, statná stařena šedých vlasů, v čepci, šátek křížem přes ňadra, v modré zástěře, v soukenných tmavých střevících, rovnou, prostou hůl v ruce. Výrazná hlava s krátkým masitým podkrčím; tvář bez ruměnce, plná, povadlá, hnědé však oči jako mladé, s moudrostí zkušených let, přímé a bystré.

„A tohle! Jiříku!“ Šla k vnukovi těžkým krokem o holi, ale nebelhájíc. „Co se stalo – Svatebčan přec, a tady ve sklípku!“ A jakoby unavena usedla

⁸⁰ vrub – tyč, do které se dělaly vruby při počítání a záznamech;

⁸¹ p.t. – pleno titulo (lat, vysl. plénó tytuló), plným titulem;

u okna na vykládanou truhlu, ve které měla složeno své sváteční šatstvo. Nestrojila se už do něho a nejkrásnější a nejdražší kusy z něho určila již za dary kostelům jmenovitě damaškové manto⁸² se stříbrnými krajkami Panně Marii škapulířové k Sv. Haštalu.

Jiřík teď teprve živě pocítil, že vyvedl něco divného. V rozpacích přisedl k babičce.

„Stalo se něco? Tobě snad?“ ptala se zkrátka, dost zostra, už napřed uchystaná zastat se svého vnuka.

„Ne, babičko, nic.“

„Tak tedy co –“ A pojednou, kloníc se k němu, zeptala se měkčeji: „Bylo ti smutno, vid’ –“

„Bylo, nemohl jsem tam vydržet.“

„A tak jsi se rozběh k bábě. No, rozumím.“ Pohladila ho po rameni: „Taky dnes vzpomínám, milý hochu, ba, vzpomínám.“ Ale ztlumivši záchvat citovosti, dodala mírně káravě: „Ale odcházet jsi neměl. Pantátu to bude mrzet, a taky abys u nové panímámy polévku nerozlil. Mluvila s tebou?“

„Mluvila, ale ne mnoho. Pořád kolem lidi a já –“

„A tys se tuze k ní netlačil. Všimne si toho, a ne-li ona, tedy jiní. Musíš se vrátit.“

„Teď už tancují.“

„Tím spíš si povšimnou.“

„Ale já nechci tancovat.“

„To nemusíš. Ale ukázat se musíš. Nic platno. Tak už tancují –“ Začala se vyptávat na hosti, jak bylo u traktace, až pojednou skončila a rozhodně připomenula:

„Tak, Jiříku –“

„To jsem si, babičko, nemyslil –“ A sklopil oči.

„Ale na to taky nemyslíš, že budeš s novou matkou žít, že s ní budeš pořád, že ty nesmíš nic začít, aby si nemohla stěžovat.“

⁸² manto – plášť, pláštík;

Jiřík, jenž zasmušen naslouchal, máje hlavu sklopenou, upřel, když domluvila, na ni zrak, a tak, že ji to překvapilo. V pohledu jeho šedomodrých očí, jindá měkkém a tichém, trpkost a zklamání, smutek a výčitka. A pojednou vstal. Ale stará paní jej chytla za ruce, přitáhla jej k sobě, zase jej hladila a chlácholila:

„Mlč, milý hochu, mlč, já rozumím, já bych radši, abys tu ostal, jseš hodný, ale pro dobrou vůli, aby neřekli, pantáta, že jsem tě schválně nechala, a nevěsta, macecha, žes před ní utekl. Přijď zejtra, Jiříčku, přijď jistě, a to si pamatuj, že tě nedám, kdyby – To věř, že ne, ne, nedám –“

Jiřík stržen tím vroucím projevem své babičky, vždy rázné a přísné, chytl ji, objal, mlčky, srdečně, pak se vytrhl a rychle odešel.

XV

Za chvilku, to již byla paní Lerchová zase ve velkém pokoji, vstoupil P. Suk, v černé sutaně, třírohý klobouk v ruce, stařec nevelký, bělovlasý, svěží tváře. Jak vkročil, přimhouřil tmavé své oči, aby jistěji viděl. Paní Lerchová, sedíc v tmavé lenošce, srdečně jej uvítala. Byla jeho vlastní sestřenicí, ale jako knězi, jako posvěcenému, vykala mu.

„Je tu Jiřík?“ ptal se usedaje.

„Není, vždyť je na svatbách.“

„Jakých – ach pravda, pravda, u Březinů svatby, zapomněl jsem. To je asi slávy a přitom hříšné parády, to si myslím, drahé čepce, kokrhele, Neumodi-Hauben, to se ví, to se zas panenky i panímaminky vyšperkovaly, vylicily, vystrojily a přistrojily – a štrikrok – to se ví – pánbůh jich netrestej. Tuhle jsem potkal panenku, ne vdanou, panenku, a ta ti měla sukni na obručích – širokou, širokánskou – věř, Rózičko, že kdyby pod srdcem nosila tolik dětí, kolik dní do roka, žádný by nic nepoznal. To jsou sukně? To jsou bečky!“

„A co se tak horšíte, já jich nenosím,“ s úsměvem se bránila paní Lerchová a hned zamlouvala:

„Cože dnes tak pozdě?“

„Pozdě, opravdu pozdě, ale když – To ti, Rózičko, svatý bože, nemohl jsem dřív, a ještě jsem přišel jen na skok, abys ještě dnes zvěděla a Jiřík, abyste hned uslyšeli o tom hrdinství. Věru hrdina, tak říkajíc mučedník.“

„Kdo –“

„Náš páter Koniáš.“

„Co se stalo – Snad na svaté misii?“

„Tak, tak. Na misii. Vyšel zase do kraje, kázat, jak pořád chodí s bezpříkladnou horlivostí a poráží s pomocí boží a Panenky Marie a potírá hada nevěry a vybírá hnízda jedovatá, plná kacířských knih.“

„Stalo se mu něco?“ ptala se paní Lerchová již netrpělivě.

„Stalo, stalo. Dnes odpoledne přijel ad referendum, když se zhojil –“

„Proboha! A co –“

„Byl plný ran, plný modřin a tadyhle –,“ páter Daniel vstal, a obrátiv se k staré paní zády, ukazoval si na lebku nad týlem, „tadyhle má dosud bouli, hroznou bouli.“

„A tak přece – co se mu stalo, kde ho tak –“

„Sedláci ho tak nekřesťansky ztloukli, sedláci, kacíři, bludaři, v Čáslavském kraji, v jedné vsi, když tam pátral po kacířských knihách. Přišel do jednoho statku, ten statek byl i o samotě, a když chtěl, aby mu vydali zapovězené, kacířské knihy, a začal hledat, popadli ho, tloukli ho, bili, a když byl už skoro bez sebe, hodili ho, jej kněze posvěceného, zavřeli ho, salva venia⁸³, do prasečího chlívku a tam ho nechali.“

„Je-li možná!“

„Nechali ho, tak jak byl, plného ran, krví zalitého, ani vody mu nepodali, a tak tam ležel pak už v zimnici od ran celý den a celou noc a ještě den a noc, dva dni, dvě noci, a napít mu nedali, o hladu, o žízni ho nechali a v bolestech. Jako by tam nebyl, jako by neslyšeli jeho volání. A

⁸³ salva venia – (lat) s odpuštěním;

tak se už milý bratr na smrt chystal, čekal ji a jen se modlil a Panenku Marii vzýval. A ejhle, vyslyšela ho –“

Paní Lerchová bezděky sepjavši ruce, nachýlila se v napětí a vzrušení z lenošky.

„Třetího dne odpoledne odešli ti chrapouni všichni ze statku; do krčmy, to se ví. A vtom zahlédl páter Koniáš skulinou v roubení nějakou ženu, šla právě kolem. Sebral všechnu sílu, volá na ni –“

„Uslyšela ho –“

„Uslyšela. A žádná kacírka, hodná, pobožná žena. Ta hned otevřela dvířka a pan páter pospíchal, jak mohl, hlady a žízní a tím bitím zmořený, a pak, musím to říct, má herniam⁸⁴, to jest škodu⁸⁵, a tak s velikou bídou utíkal. Ale Panenka Maria se smílovala. Dostal se do blízkého lesa a odtud na nejbližší faru; ta žena ho pořád vedla. Ale jen vkročil do dvorečku na faře, klesl, dál už nemohl. Odnegli ho a hned do postele. Na té faře ostal kolik dní a teď, když se trochu sebral, přijel do Prahy, do koleje. Je na něm vidět, co zkusil, je tuze přepadlý, a ta boule –,“ páter Daniel opět vstal, a otočiv se, znovu ukazoval na své hlavě, kde má P. Koniáš bouli. „Jako vejce; ta se neztratila, a doktor povídal, že se mu již asi neztratí, že ji bude mít na památku. Hrdina, opravdu hrdina a málem mučedník jako P. Burnatius, toho, víš-li, sedláci na Jičínku u Libuně vsi utloukli, P. Burnatia v poli a jeho fámula, studenta, sodála mariánského Rokytu, mládence nevinného, toho na hnoji u chléva. Mučedníci oba. A páter Koniáš by málem taky – Ale nezastrašili ho, nebojí se, tak jako se nebál P. Bridelius⁸⁶, toho jsem znal, ale jenom jednou jsem ho viděl, ten taky tak směle mezi ty berany, do hor, do lesů, rovnou mezi ně i do jejich tajných shromáždění.“

„A co ti sedláci –“

„Byli kolem lámání, kacíři, ti v Jičíně.“

„A tihle, ti, co pana pátera Koniáše –“

⁸⁴ hernia – kýla;

⁸⁵ škoda – zde tělesná vada;

⁸⁶ Bridelius – Bedřich B. (1619-1680), jezuita, misionář, nejlepší protireformační básník;

„Už je mají, taky si to odskáčou, zapeklití berani. A co Jiřík; proč nepřišel?“

„Povídala jsem, je na svatbách.“

„Ach tak, pravda; jen kdyby přišel.“

„To už dnes nepřijde.“

„Tak zejtra. Ať uslyší o tom hrdinství, ať vidí nový důkaz toho, co mu říkám o nepřemožených svaté církve zástupcích z tovaryšstva Ježíšova, kteří tu jako diví, bez bázně k nemocným, i do samé morové rány se dávají a směle s hlízami se potýkají, a tam zase krvavé rány snášejí –“

„Pan páter Koniáš –“

„Ó, ten se už, zase chystá, teď do Hradecka, duše zachraňovat, ohavné knihy kazit a pálit. Ještě tam, jen ještě tamty kraje, obzvláště ten Hradecký, a pak bude čistá celá česká země, země sv. Václava, sv. Vojtěcha!“ Tvář P. Daniela zjasnila se nadšenou důvěrou a radostí nad nastávajícím vítězným dokončením dlouhého a těžkého zápasu.

Vzal klobouk a mlčky v svém zanícení kráčel ke dveřím. Ale paní Lerchová zastavila jej otázkou, co urozená paní, stůně-li ještě, jak se jí daří. Mínila starou paní Vančurovou z Řehnic, rodem Bzovskou z Porube, jejímž zpovědníkem byl páter Suk.

„Bud' pánbůh pochválen, teď je zase líp.“

„Chodíte ještě k ní?“

„Chodím, chodím; do kostela ještě nemůže, leží, ale včera, to již seděla a těšila se, že bude moci zase do kostela. Nemůže se už ani dočkat. Dobrá, zbožná paní a pravá, stará Češka,“ dodal s vřelým uznáním. „To je, ona ještě z těch starých, ale kolem ní už, mladí, to už proměna jako všude. To teď v panstvu německá řeč se rozlízá, a francouzsky, to se ví, á la mode. Čertovo á la mode!“

„A paní Turková, jak se jí daří?“ ptala se paní Lerchová; to na vdovu po Kryštofovi Turkovi z Rosenthalu, rodem Payerovou z Payersberku, vzácného rodu měšťanského, stařenu víc než osmdesáti let, která již před mnohými lety odkázala všeliký svůj statek a jmění páteru rektoru koleje tovaryšstva Ježíšova u Sv. Klimenta, to jest jezovitskému řádu.

Připomínka ta trhla páterem Danielelem.

„Hlele, paní Turková, Rózičko, vidíš, zapomněl jsem,“ ohlédl se po oknu, „už se stmívá, musím k paní Turkové.“ Než proto přece ustoupil ode dveří zpátky zase k sestřenici.

„Teď, tak pozdě?“

„Právě v tuhle chvíli; večer chodí na ni veliké ouzkosti.“

„Knoflíky už nepočítá?“ vzpomněla paní Lerchová a vypravovala, jak tuhle navštívila paní Turkovou a ta že sedíc v posteli měla před sebou na svrchnici hromadu stříbrných knoflíků z kabátů a kamizol svého nebožtíka muže a svých dvou zemřelých synů a že ty knoflíky přerovnávala, počítala, a co jich má. A páter Suk hned na to:

„Přes čtyřicet větších in forma ováli a hromadu menších in praefata forma⁸⁷, taky takové; celá libra jich je, libra stříbra, a čistého, pravého. To jest její kratochvíle.“

„A jak chudáček vypadá! Až jsem se jí lekla, pánbůh mne netrestej! Kost a kůže, už je jenom oči, takové vyjevené oči zapadlé, veliké, a hlavička jako pěst, seschlá, celá v čepci, a tak vyschlá – No když Švejdu pamatuje, když Prahu šturmoval.“

„Seschlá, seschlá, ale proto – Jen kdyby těch ouzkosti neměla! V noci, teď po dvě noci slyšela pokojem kroky, ale ne nohou, ne střevíců, ale jako když kopyta dupou. Kopyta, ko-py-ta. A nikoho neviděla, ač měla světlo, svítí celou noc, jeromyška⁸⁸ byla u ní a ta seděla u postele. A kdyby i chodila, ta se jen šourá, a ono to dupalo, kopyta, koňská kopyta –“

„Pánbůh s námi a zlý pryč!“

„Však právě to, tohle si myslí a leká se, že to byl zlý duch, že obchází. A pak ještě ty ouzkosti o duše v očistci, o nebožtíka muže a syny, a taky o ty opuštěné, zapomenuté, na které nikdo nevzpomene, které nemají příbuzných a nikoho, kdo by za ně prosil. Zjevují se jí a oupěnlivě prosí. A ona se třese, co nebožátka zkusí, co vytrpí, když ta muka jsou tak veliká, když ta nejmenší z nich jsou bolestnější nežli největší muka tohoto světa. A

⁸⁷ in praefata forma – (lat, vysl. in prefátá forma) téhož tvaru;

⁸⁸ jeromyška – členka řádu jezuitů sv. Jeronýma, věnujícího se ošetřování nemocných;

taky jsou –“ Páter Suk, zapomenuv na cestu, zabíral se do výkladu. „Jsou. Co je zemský oheň proti plameni očistcovému, to jako plamen nějakého papíru. A za jedno okamžení nemají ve svých bolestech odpočinutí, když jsou vedeny z trápení do trápení, a nadarmo volají tisícerým vzdycháním k bohu. Pánbůh jako by si před jejich hlasy své božské uši zacpával. A tak na ubohé dušičky pořád myslí paní Turková, už ani spát nemůže. A nejhůř večer. Proto mně vzkázala, proto tam chodím a modlím se, aby se upokojila. A taky všecko udělá, co poradím, co dušičkám pomáhá, přijímat za ně velebnou svátost, získávat za ně odpustky, mše svaté, almužny –“ Do ticha šeřícího se pokoje zavanul třesoucí se povzdech staré paní Lerchové; nehnutě sedíc, úzkostně naslouchala líčení bratrance kněze, jenž pro to líčení muk zapomněl na paní Turkovou a na cestu k ní. Ale když vtom vstoupila služka, nesoucí hořící svíčku v cínovém svícnu, vytrhl se a rychle krácel ke dveřím.

„Jděte, jděte,“ pobízela jej stará paní, „potěšte nemocnou, a prosím vás, že ji pozdravuju a dobrou noc přeju.“ Paní Lerchová chopila se hole opřené o křeslo a vstala. „Vyřídím, ano, a Jiřík ať přijde. Dobrou noc.“ Bílá hlava pátera Suka mihla se ve dveřích. Prve nežli paní Lerchová k nim došla, hodlajíc jej vyprovodit, zmizel.

XVI

Jiřík domů nespíchal. Šel volným krokem, s hlavou sklopenou. Uvažoval, že se musí tedy ve velkém pokoji zas ukázat. V tom hodlal povolit vůli své babičky. Ale jen ukázat, a ne zůstat, tak se rozhodoval, a budou-li ho vyzývat do tance, měl-li by jít mezi tanečnice, to raději zase zmizí. Vracel se nerad, a přitom temně tížilo pomyšlení na macechu, bude-li muset k ní, otec že bude toho vyžadovat.

Soumrak už nastal. Když se blížil od kláštera svatého Jakuba k Čertově krčmě u Štupartů, kdež v průjezdu již rozsvítili a kdež bylo za stoly plno, ozval se ze Staroměstského náměstí zvonec. Na radnici začali zvonit na znamení všem domácím, kteří měli na svých domech lucerny zasazené předloni před slavným vjezdem královým, že je čas, aby je rozsvítili. Nebyly jejich, měli však povinnost v čas zvonem ohlášený je rozsvěcovat, konat to, co bylo povinností dvou „vizitátorů“, rozsvěcovačů, při svítilnách na veřejných budovách.

Když Jiřík přecházel Celetnou ulicí, hořelo tam už několik málo luceren. Dál za Celetnou ulicí opět šero, i na Koňském trhu.

Po domech už svítili. Nejjasněji zářil dům U Březinů; všechna okna v průčelí byla jasně osvětlena a z průjezdu se rozléval do náměstí široký pruh červenavé záře zelenou branou z chvoje a hájkem mladých břízek. A rozléval se také proud šumu a hluku.

V průjezdě živo kolem šenkýřky na stolicí sedací, hlučno v šenkovně, jejíž dveře byly dokořán otevřeny. Za stoly, na nichž planuly lojové svíce, všude plno. Ze směsi hlasů vyrážel drnkot strun i zpěv. Žufnička v červeném vyrudlém kabátě tam hrál na loutnu a zpíval. Přišel sám, poněvadž se nadál hojného výdětku, že jeho partes či muzikantský talíř bude plný.

Když se Jiřík plaše ubíral průjezdem, obávaje se, aby ho někdo nezastavil a se ho nevyptával, pěl právě Žufnička s citem, s velikou vroucností tenkým svým tenorem:

*Adio, vale, stvoření drahé
když tě mít nemohu,
poruč pánu bohu,
Marii Panně –*

*A za tvou lásku kompliment skládám,
ještě naposledy,
andělské stvoření,
hubičku žádám – –*

Nahoře ve velkém pokoji už dávno připili ženichu a nevěstě i pannám družičkám o věnec, už také tabule sklizena, už voskovice hořely na stolcích v koutech i na stěnách, šest hudebníků na pódiu v koutě už drahnou chvíli hrálo; housle, violy a flétna v lahodné souhře vábily hosti do kola. Začal je družba, mladý Šmíd, s nevěstou. Tančili sami dva, žádný jiný nesměl. Dlouho však netančil; nevěstu tanečnici přivedl ženichovi. Ten zas měl teď sólo, a teprve když odtančil, směli mládenci se svými tanečnicemi do kola.

Pak přišuměly maškary, poklonily se ženichovi, nevěstě, poklonily se jejímu pantátovi, její panímámě, pannám družičkám a pak hned do tance. A tančilo pak všechno, mládenci černě odění s bělostnými šátky a taclemi, pestré maškary se škraboškami na tváři, vystrojené družičky v panenských korunkách a pentlíkách, mladší měšťanky ve zvonových sukních, zardělé, lesklých očí, vážní sousedé ve velkých parukách až na ramena i obstarlá, ale vystrojená vdova, paní obrstvachtmistrová Zuzana Richtrová, všecka zardělá, dobrá známá Březinových i staré paní Lerchové.

Vášnivě ráda tancovala, tak jako neúmorně vypravovala za každé příležitosti o svých válečných výpravách, o bitvách, obzvláště u Petrovaradína a Bělehradu, o princí Eugenovi a hlavně o svém nebožtíku

muži, Kristiánu Richtrovi, jak sloužil „von Pik’ auf“⁸⁹, že začal u kyrysarů v Caprariho regimentu, pak v Hyserlově regimentu, také kyrysarském, z toho pak že přestoupil jako kaprál do regimentu Jeho Excellence generála Heistra, až umřel jako obrstvachtmistr⁹⁰ v dragonském pluku vévody Virtemberského, špatný sice písař, ale znamenitý rejtar, jemuž palaš byl lehký, ale pero těžké.

Paní obrstvachtmistrová tančila hned od počátku, hned jak hudebníci spustili důstojnou sarabandu zvolného tempa, nevynechala ani menuet, ani trakanár a chutě a směle dala se i do prudší kuranty, v níž mladí tanečníci ohnivě sekali smělé kaprioly⁹¹, prosté i křížové.

Když Jiřík stoupal do schodů, bylo již chvíli po třetím tanci maškar. Hned na schodech o nich zvěděl. Potkal Mariánka, jenž všečen zardělý a již zapocený od samého honu chvátal dolů na okamžik ke stolu. Chvátal, ale Jiříka zastavil, volaje s úžasem, kde je, že se po něm už ptali.

„Taky pan Hubátius vás, pane Jiříčku, sháněl.“

„Je tu? V maškarách?“

„V maškarách, on, a mladý pan Tatýrek a hofmistr pana barona Vraždy, také ten Francouz, špráchmajstr, pan Herbais, a – no, však uvidíte. Musím dolů, tak jen jděte, pane Jiříčku.“

A již skákal se schodů.

Zato Jiřík krácel zvolna, od schodu do schodu volněji, znepokojen tím, že se po něm sháněli, jistě i otec, že bude vyptávání. Hudba linula proti němu. Na síni, na chodbě jasně osvětleně viděl přecházející služebné i hosty. Nad posledním schodem popadl ho znenadání do náručí bílý pulčinel, urostlý mladý muž rozjařený, bez škrabošky, blýskajících se očí, rozesmátý, rozveselený, František Hubátius, bývalý jeho preceptor, dobrý hudebník, jurista, kterého ještě teď občas navštívil a s ním hrával na housle.

„Jiříčku, co děláte, kde jste? Pojd’te, pojd’te!“

„Přijdu hned, jen co tadyhle plášť a klobouk –“

⁸⁹ von Pik’ auf – (něm.) od píky;

⁹⁰ *obrstvachtmistr – major;

⁹¹ kapriola – taneční poskok;

Vstoupil do menšího pokoje jasně osvětleného, jenž teď byl garderobou. Na stole, na židlích, na rohatině u dveří i na stěně samý plášť a třírohý klobouk a kord, pláště rudé, bílé i tmavé, zakrývající zčásti kartušové malby, většinou krajinky se štafáží. Dveře do velkého pokoje byly vysazeny. Jiřík se do nich postavil, ale tak, aby ho nebylo zcela vidět. Kolo plno. Páry proti sobě, mohutné paruky se ukláněly vpravo, vlevo; samá vážná, obřadná poklona, a zase houpavý krok a ve výši ruce v malebném, vlnitém pohybu, jak tančící pánové drželi pravicí levou ruku své tanečnice, a hned zas obrat, poklona za lichotné hudby houslí a viol.

Jiříkovy zraky marně hledaly macechu v tom pestrém, rozhoupaném, rozkvetlém makovišti, v němž paruky se odrážely jako tmavé makovice. A najednou, tu – lekl se. Nevěsta matka před ním opodál proti svému tanečníku, proti panu Zahořanskému z Vorlíka. Něžné, pěkné prsty její, na nichž bleskotaly diamanty prstenů, špetkou lehounce a malebně držely brokátovou sukni zvonovou; urostlá, křehká, bělostná plet, s živějším od tance ruměncem v líci ukláněla se svému tanečníku s půvabnou elegancí, ale vážná, se sklopenými víčky.

Pojednou však vzhlédla; její zrak maně utkvěl u dveří, kdež stál Jiřík. Jak jej spatřila, tvář se jí zjasnila a rty, oči se vlídně a mile na něj usmály. Jiřík se začervenál po tváři, po čele až za uši. Ale jen se mu kmitla; tanec už odnášel mladou paní dál. Ještě se ohlédla, hlavou zlehka pokynula a vtom zmizela v pestré směsi volné taneční figury. Jiříkovi strnuly oči; vzrušen hleděl před se a ještě viděl i pohled, i úsměv sličné své macechy.

Byl zaražen, ale i mile překvapen, v rozpacích ne nepříjemných. Ten pohled i úsměv byly tak vlídný. Jeho zrak začal ji hledat mezi tančícími. Sledoval ji, ale když hudba dohrávala kus, přece nevyčkal, nevykročil do velkého pokoje, nýbrž ustoupil do menšího, a pak, když se tam tanečníci hrnuli, do druhého. Tichá bázeň podivná, mocný ostych jej pudily pryč. Nemohl se odvážit. V druhém pokoji zastal Hubátia, jenž se tam posiloval vínem ve společnosti dvou maškar, hofmistra barona Vraždy a s tím Francouzem, práchmajstrem Herbaisem. Ten právě jim vypravoval chatrnou němčinou, co se mu předešlého stalo, že když bylo tak krásně, že

si vyšel s panem Putzem do Buben, že měl na sobě tuhle novou paruku, to že je pravá pařížská, že si sedli v hospodě pod pavlačí, a vtom že šel monsieur Brüll, kupec proti mincovně, s ženou kolem nich, a tu ona že se tak podívala a ušklíbla, no tohle že je velká paruka, ale velké parády že nenadělá, a že si šli sednout na pavlač.

„A protože tu jiný nebyl s tak velkou parukou nežli já, tak já hned za nimi na pavlač a ptám se, koho madame mínila. A ona hned ostře, a on, Brüll, taky, a hned z toho hádka. A ona začala nadávat ‚Flegel’⁹² a ‚hergeloffener Kerl’⁹³ a křičela, že ví, že primátor a doktor Globic jsou moji patroni, ale proto že ona –“

Vtom spustila hudba ve velkém pokoji. Mládenci hned vyskočili a do taneční síně. Hubátius se chvatně ještě optal, a tak co, co on, Herbais.

„Žaloval jsem ji, kanálii.“

Zmizeli. Jiřík zůstal sám. Okamžik váhal, má-li se vrátit do velkého pokoje. Chtěl, už pokročil do menšího, do garderoby, zase však se otočil. Macecha jej tu před chvilkou viděla, poví pantátovi, že je tu. Tak sám sebe omlouval. A za chvíli se opět vrátí. Ohlédl se, čekal, pak chvatně se dal do svého pokojíku. Jak rozsvítil svíčku, zaleskla se deska houslí na stěně, prohlédly hřbety knih nad tmavým stolem, u něhož stál pulpitek; zabělaly se záclony zelené postele v koutě. Otevřeným oknem zaléhalo sem ze šera májové, hvězdnaté noci drnkání harfy a hlas houslí zdola, ze dvora.

Jiřík zavřel okno; ale hudba, ta z taneční síně, pořád mu v duši zamženě zněla. Vytáhl svazek Vergilia (nebyl „expurgatus“⁹⁴, školního vydání), začal číst; než za chvilku toho nechal. Zahleděl se od světla před se; živě se mu zjevilo tančící kolo, vystrojené mladé panny, kmitla se mu jejich zardělá líce, bílá hrdla, zjevila se mu štíhlá paní, jeho macecha, jak se usmála, jak na něj pohlédla, – a hudba mu tiše zněla, lahodný, lichotný menuet. Vytrhl se, ohlédl se plaše, sáhl po malé knížce na stole ležící a

⁹² Flegel – (něm.) klacek, pacholek, hulvát;

⁹³ hergeloffener Kerl – (něm.) zatracený chlap;

⁹⁴ expurgatus – (lat) vyčištěný, tj. upravený, vyškrtaný;

začal, jak náhodou otevřel, čisti. Byl to Kadlinského⁹⁵ Zdoroslaviček v kratochvilném hájičku postavený, který mu onehdy přinesl páter Suk. I četl:

*Ach ryzozlaté lucerny,
měsíčné tovaryšky,
světlosti rodičky věrny,
noční paní družičky,
hvězdy s měsíchnou jasností,
drobet se pozastavte
a mé bolestné stížnosti
svědkové pozůstaňte –*

Dále již nečetl. Zahleděl se opět do prázdna. Na nebožku matku již drahnou chvíli nevzpomněl a nemyslí; a přece mu bylo smutno, teskno, temně bolno. A přitom jakoby z dálky ozval se tiše zase ten menuet.

Vtom se otevřely dveře. Lekl se. Matka, macecha vstoupila. Byla mu v ten okamžik jako vidění. Stanula ve dveřích, nejisté se usmívajíc; její zrak upřel se na něj laskavě, a přece zkoumavě. A vtom, ani kroku jejího nezaslechl, stála před ním, u něho samého.

Vonně jej ovanulo jakoby dechem levandule. Do očí musil jí pohledět; byly jasny, milého pohledu. Pocítil rozpaky, ne však ouzko. Prve zapomněl na matku, teď na macechu. Viděl sličnou, mladou paní vystrojenou, jež se mu zdála krásnější než prve. Tam se jí bál, že snad je hrda; teď se nad ním vlídně sklonila, ruku mu lehce na rameno vložila. A jímavě zněl její hlas, když se ho vážně, ale s nelíčenou srdečností zeptala:

„Jiříčku, proč utíkáte?“

Nemohl odpovědět. A nepřipadlo mu, že mu vyká. A dál se ptala, s tichou výčitkou, a přece měkce a šetrně:

„Přede mnou?“

„Ne, to ne –,“ popřel horlivě.

⁹⁵ Kadlinský – jezuita Felix K. (1613-1675); jeho Zdoroslaviček je sbírka duchovní lyriky, sepsaná podle německé předlohy;

Svitlo jí v očích, vážně však dodala:

„Vím, matku nikdo nenahradí. Ale my dva se dobře srovnáme, vid’?“ ptala se s půvabným úsměvem.

To „vid’“, to „ty“, ač se samo sebou rozumělo, mile jej překvapilo a ovanulo teplou srdečností. Na tváři, v očích jeho bylo vidět, že upřímně přisvědčuje.

„A teď, Jiříčku,“ začala s rozmilou naléhavostí, „uděláš mi něco k vůli. Půjdeš teď se mnou k pantátovi. Půjdeš, vid’ –“ Pohlédl na ni překvapen; ale jen pohlédl a již ochotně vstal:

„Ano, půjdu.“

„To bude mít, Jiříčku, pantáta radost.“

XVII

Rytíř Mladota ze Solopysk poslal začátkem června list, kterým svou tetu a pana Lhotského nemálo překvapil. Nepsal z Prahy, nýbrž z Karlových Var, oznamuje, že se tu na nějaký týden usadili, jak lékař jeho paní poradil, odtud že se vrátí do Prahy a pak že snad pojedou na Mašťov (mínil zámek a panství svého tchána), na Skalku že by se podívali až na podzim.

Pan Lhotský se nad tou novinou nezarmoutil; nevyslovil to však a jen prohodil, když dočetl a vracel list slečně Polexině, to že už asi vůbec letos neprijedou, a co asi paní Kateřině je, co že Karlovy Vary – Slečna hned naurčito rozpoznala, jako by stála u lože svého nemocného:

„To vám, pane strejče, povím, co jí je. Skalka ji tlačí.“

Pan Lhotský vesele přisvědčil:

„To je, pravda, těžká nemoc.“

„Je to Skalka, jistě, starý zámek. A lík by věděla nemocná sama. Rozbořit Skalku a stavět zámek á la mode. Slyšel jste loni, ‚bourat‘ jen

bourat'. Rozbořte starou Skalku a paní hrabinka bude jako rybička. Nu, zatím ať stůně. Je jí přitom také dobře. V Karlových Varech!“

„S veselou společností.“

„A na Skalce jen stará teta –“

Tak jednali oba staří v sobotu při obědě. Odpoledne přišla za slečnou na zahradu Helenka myslivcova a požádala ji, aby ji slečna na zítřejší neděli propustila, že by ráda do Mezříče k babičce, že je stonává, že jí babička vzkázala, aby k ní přišla.

„Co je babičce?“ hned se ptala slečna z lékařské zvědavosti.

„To nevzkázala. Ale, na nohy už dlouho nemůže, už ani ven nevychází.“

„Jdi si. A přeptej se, nač babička nařiká, poslala bych jí líky. Kdy se vrátíš?“

„Zítřa večer. Strejček mne vyveze.“

„Půjdeš sama?“

„Tomáš by taky rád, poprosí pana regenta.“

„Nu, řeknu sama panu regentovi.“

Slečnu Polexinu až překvapilo, jak se Helenka rychle sklonila, ruku jí políbila, jak to zamlklé, málo sdílné děvče živě poděkovalo. To že z velké radosti, pomyslila slečna, ti lidé mají se tak rádi, děti mezi sebou a tatíka a jistě i bábu –

Helenka přišla ještě nazejtří, v neděli ráno, slečně posloužit. Po deváté se vydala s Tomšem na cestu. Správce Čermák viděl je vycházet. Když od šafáře uslyšel, kam jdou, ihned se optal, co myslivec, půjde-li také.

„Ne, je doma, chystá se do kostela.“

Správce jen pokývl hlavou a neřekl nic.

Myslivcovy děti vykročily bystře z dvorské brány na polní cestu v aleji ovocných stromů. Tomáš nedočkavě, patrně se těše, Helenka vážněji. „Všimla sis správce?“ zeptal se Tomáš, když byli kus za Skalkou. „Kdyby věděl!“ Tomáš se ušklíbl.

„Jen aby nezvěděl!“ A pojednou vzpomněla, má-li Tomáš kancionálek. „Jak bych neměl!“

Z polní cesty pak zahrnuli na bílou, zaprášenou silnici, vedoucí rovnou čarou do Dobrušky. Den byl krásný, luka kvetla, obilí po lánech vpravo vlevo tiše se vlnilo v lehkém vání. V Dobrušce se nestavili. Za městem zahrnuli do polí. Tomáš znal tudy dobře cestu do Meziříčí. Dříve, dokud jejich matka žila, bývali tam kolikrát do roka. Obyčejně jezdili povozem, který jim ochotně půjčoval nebožtík správce. Když správce Čermák se dostal na Skalku, přestaly ty jízdy. Myslivcova byla již nebožkou, a myslivec sám s dětmi často nemohl a říkat správcovi o povoz pro ně nechtěl. A Helenka se pak dostala do služby k urozené slečně.

Ted' po delším čase putovala zase k babičce. Těšila se, že ji zas uvidí; mělat' na ni mnoho pěkných vzpomínek, na jízdy k ní, na vážnou stařenu samu, o které od nebožky matky tolik slýchala a pak od otce, co babička pro víru zkusila, již jako děvče, když byla doma u rodičů; tenkrát před padesáti a více lety přicházeli misionáři s vojáky a ti sedláky trápili. Také ji, babičku, malé ještě děvče, mučili, aby pověděla, kde mají rodiče knihy schované; bičovali ji tak, že když ji pustili, zanechávala za sebou krvavou stopu. A přece ani slova z ní nevyrazili; nepověděla.

Pak když se vdala, uhodilo soužení znovu; na examen ji a jejího muže honili, misionáři dvakrát prohledávali u nich ve statku, na kanceláři v Opočně hrozili a všelijak je týrali a sužovali, až nebožtík dědeček, tím vším zmořen, už chtěl knihy odvést a přiznání učinit; ale tenkrát se mu babička tvrdě opřela a tak mu promluvila do duše, že se zastyděl a vytrval a trpěl dál.

Proto děti Machovcovy hleděly na stařenu nejen jako na hodnou babičku, ale také jako na hrdinku. Ale proto také pomýšlela na ni Helenka na této cestě ne bez obavy. Tísnilo ji pomyšlení, že babička jistě nechválí její službu u slečny, že se bude přísně vyptávat. A ještě jiný neklid ji vzrušoval: nešlat' jen k babičce, nýbrž měla se také s bratřími sejít, vstoupit do jejich tajného shromáždění. To rozechvívalo její mysl. Byla žádostivá je spatřit, těšila se na shromáždění tak tajné a tajemné; než také strach ťukal na srdce pomyšlením na Skalku, na jemnostslečnu a kdyby správce Čermák zvěděl –

Bylo již poledne, když se před nimi z přívrší přicházejícími otevřela rozlehlá rovina, spousta luk, rozkládajících se širošířými lány od jihu na půlnoc, traticích se tam v houštinách porostlin, stromů i háje při Zlatém potoku, jenž se jimi vinul velikým obloukem až ke chlům u Rohenic. Před touto vsí nebylo dnešních Roheniček vísky; všude jen luka a dál pole.

Za touto nedohlednou spoustou kvetoucích luk na jižním konci mokrých i bahnitých⁹⁶, kdež po hladině hluboké tůně v obrubě rákosí a sítin vyšlehovaly pablesky poledního slunce, tyčily se koruny ovocných sadů jako hradba a v nich doškové střechy vesnice Meziříčí, tenkrát ne tak rozsáhlé jako dnes. Nad ní, nad stromy a statky bíle se vypínal gotický kostel⁹⁷ a jeho zvonice.

K němu zamířil Tomáš s Helenkou. Přešli dřevěný most; za ním starý kostel prostřed hřbitova ohrazeného obrubou ze starých, ztemnělých klad pod šindelovou vetchou stříškou. U mlýna v roubeném stavení s nevelkou zahradou fara, nedaleko škola pod došky, chatrná a nevzhledná. Tu se měli, jak otec přikázal, stavět nejprve u kantora Tauce.

Bohoslužba již dávno skončena; před kostelem i kolem mezi statky a chalupami placho⁹⁸ a prázdno. Helenka s Tomášem zašli rovnou do školy. Na síni s hliněnou podlahou kmitl se jim cizí muž v černém městském kabátě, v černých punčochách, v střevících bez přezek. Vyběhl z klasy vlevo a zmizel napravo v komoře. Za ním vykročil z klasy kantor Tauc, vyholený, asi čtyřicítiletý, nedlouhých tmavých vlasů, širokých, přísně sevřených úst. Byl v tmavozeleném kabátě, v černých nohavicích po kolena a v černých punčochách.

Zastavil se na prahu klasy, hleděl zkoumavě na příchozí, pak rychle k nim pokročil.

„To jseš ty, Tomáši! A tohle snad –“

„To je sestra, Helenka.“

⁹⁶ *luka na jižním konci mokrá i bahnitá – nyní v těch místech dvůr Ostrov, založený v letech 1868-1872;

⁹⁷ *gotický kostel a jeho zvonice – nynější kostel vystavěn r. 1752;

⁹⁸ placho – pusto;

„Vidíš, děvče, už jsem tě nepoznal. Však jsem tě už dávno neviděl; a vyrostlas. Přišli jste k slovu božímu?“

„Přišli.“

„Co pantáta?“

„Vzkazuje vás pozdravovat, a že přijde, jestli mu to někdo nezkazí.“

„Aha, rozumím; bratr Vostrý taky povídal.“

„Mám říct,“ Tomáš se ohlédl, „že bratra Vostrého honí. Přišlo na kancelář –“

„Já vím, na Opočen taky. Ale bratr Vostrý už je dávno ten tam a myslím, že už je zase převlečený. Černé tele nechal tu. Povídal o Skalce, všecko, a taky, Helenko, o tobě.“

Helence překmitl čelem ruměnec.

„Tak pojďte dál,“ zval kantor zkrátka.

„Děkujeme, musíme k babičce.“

„To jděte, tam uslyšíte ostatek. A z babičky si vezmi, Helenko, příklad,“ napomínal vážně a přísně kantor, „kdyby přišlo pokušení; vzpomeň si, jak je babička věrná a stálá v pravdě boží a že v ní všechny své děti vychovala a utvrdila, taky tvou nebožku matku; ta byla jako ona.“

Dveře u komory se otevřely. Přes práh vykročil ten cizí muž; sehnul se, dveře mu nestačily. Byl starší než Tauc; v tmavých jeho očích, v celé tváři vážnost a mírnost.

„Slyšel jsem vás,“ pravil měkkým hlasem, „a není potřeba zavírat dveře. Pozdrav vás bůh, mladí přátelé.“

„To jsou děti myslivce na Skalce,“ ohlašoval kantor.

„Vnuci sestry Klancové, rozumím. Řekněte babičce,“ ukládal cizinec Machovcovým, „že ji pozdravuju a že ji před shromážděním navštívím. A vy mějte se statečně.“ Položil Tomášovi a Helence ruku na hlavu na znamení přátelské přízně a ustoupil opět do komory.

Učitel vyprovodil Machovcovy až před stavení, a tam nahnul se k nim, zašeptal:

„To je bratr Moc, kazatel z Lubáně. Uslyšíte ho. Co vám uložil, vyřídíte, ale jinde nic o něm; mlčet!“ Zdvihl prst a také pohledem zdůraznil své napomenutí.

Helenka nepromluvila ve škole ani slova. Ale ani když vyšli, nerozvázala, zaražená i vzrušená z toho, co viděla a slyšela. Kantorova slova jako napomenutí a varování; cítila temný nepokoj v duši, jako by se byla něčeho dopustila i tou službou u jemnostslečny, a zároveň ovanutí strachu, co by slečna říkala, kdyby věděla, že tu mluví s bratrským knězem

—

Zato Tomáš jaře vyskočil a hovořil živě, ač tlumeným hlasem. Jej nejvíce zajímal ten kazatel, jenž přišel z daleka; z otcových vypravování znal Lubán, věděl, že je v saské zemi.

Vykládal Helence, co tušil a hádal, že kazatel Moc dorazil asi v noci na dnešek tajně do školy, že té chvíle o něm nikdo nic neví. „Ani farář,“ dodal s úsměvem. „Ten by vyvalil oči, kdyby uslyšel, že tu je a zrovna v jeho sousedství!“ Tomáš měl kazatele plnou hlavu. Dosud neslyšel ještě žádného bratrského; a ve velkém shromáždění bude kázat!

Na vesnici samé nebylo znát, že to shromáždění se tu má odbývat. Stavení vpravo vlevo jako opuštěná odpočívala na plném, sálavém slunci v poledním tichu, v polední dřímotě. Vysoká tráva na sadech se nehnula. V ní tiše stály stromy plné zeleného ovoce. V zahrádkách u stavení hořely pivoňky, zardíval se keř stolisté růže nad temně zelenými kopečky šalvěje, božího dřevce, tymiánu. Tu tam zakrývaly výhled na stavení spousty divokého chmele, jenž hustými proudy; splýval z vysokých tyčí u plotů zaražených.

Taková zelená, neprůhledná hradba zacláněla také čelo dřevěného Klancova statku. Ticho v jeho nádvoří. Nad vyschlým hnojem míhaly se a hemžily nesčetné roje drobných mušek; na roubené stěně chlěva a konírny pobleskovaly kovovým svitům mosazné kotouče dvou chomoutů.

Horký, dusný vzduch prosycen pryskyřicovou vůní; ji dýchala hromada schnoucího roští u starého srubu⁹⁹ s pavláčkou. Za ním stála zavřená dřevěná stodola, po jejíchž slehlých, ztemnělých doškách zelenaly se pruhy sametového mechu. Té chvíle na střeše prázdno; holub se tam nezabělal, tak jako ptáček neodpočíval na vysoké váze roubené studně u stavení.

Do dusného ticha opuštěného nádvoří uhodil hnědý Vořech, jenž probudiv se na záspi, zlobivě vítal Tomáše a Helenku.

V stavení pojednou ruch. Klancová, statná selka, srdečně vítala mladé příbuzné a hned hlásila, že strejc, její muž, přijde hned, že je u souseda.

„Co babička?“ ptala se Helenka.

„Pořád stejně; ze sedničky nemůže ani na krok.“

„Leží –“

„Leží, sedí. Ale dnes jsme ji musili přistrojit, že přijdou hosté. Pojd'te k ní.“

Šli přes síň; selka otevřela nenatřené nevysoké dveře celkové¹⁰⁰, trhnuvši dřevěným uchem, neboť neměly ani kliky, ani závory.

„Tak tu vám je vedu,“ vesele hlásila, stojíc u prahu. Sama do světničky nev kročila, neboť spěchala přichystat příchozím oběd.

⁹⁹ srub – zde sýpka;

¹⁰⁰ dveře celkové – jednokřídlové;

XVIII

Vroubené sedniče hnědých trámů, ve které nalevo při delší stěně stála odestlaná postel a napravo u dveří malovaná truhla, seděla u stolu vysoká, přihrbená stařena v bílém prostém čepci přiléhavém, v bělostných rukávcích, v černém živůtku s proramenicemi, v tmavozelené mezulánce, v červených punčochách, bez střevíců. Vysoký věk dal jí šediny, vyschlé paže, popelavý, vráscitý obličej; v její tváři, v šedivých očích přísná vážnost z přešlých utrpení, z uzavřeného života, za stálého ohrožení pro tajenou víru.

Jako vesnická Sibyla seděla u dubového stolu s trnoží; před ní stará bible zažloutlých stran s usmolenými rohy v tmavých, zašlých deskách. Seděla v tichu nízké sedničky v přisvitu jediného nevelkého okna plného muškátu a šedé rozmarýny. Bylo jí vidět do sadu na staré jabloně ve vysoké trávě bělostně postříknuté krupičkou kvetoucího kozího pysku. Šeřilo se tam zeleným zamžením, jež i okenní tabulky zadýchalo.

Stařena tiše četla v úplném ponoření duše v slova Svatého písma. Do toho hlubokého klidu pojednou snašín hlas. Výměnice zasmušila čelo, ale jen na okamžik. Jak vstoupila vnoučata, zjasnilo se jí v očích. Vítala je sedíc, nemohouc sama volně povstati, pohladila je, vyptávala se. Odpovídali, jak se dostali ze dvora, co otec, o škole a kazateli z Lubáně. Babička tiše pokývala hlavou, když Helenka jí oznamovala, že přijde sem k ní, navečer, a povzdechla v blaživém uspokojení: „Tak přijde – Dlouho jsem čekala – Přijde a posilní a potěší člověka. Bud’ pánbůh pochválen!“

Vstoupil hospodář, její syn, vysoké postavy, čtyřicátník; byl v koženkách po kolena, bez vesty, v bílé košili, v týle olověným knoflíkem zapjaté. Vítal děti nebožky své sestry, upřímně vítal a hned také zval, aby se šly posilnit, tetka že čeká.

Za drahnou chvíli vrátily se opět k babičce. Usedly k ní, hovořily, a nejvíce zas o Skalce. Tomáš si stěžoval do správce Čermáka, jaký je tuhý

říman, jak po otci a po nich pase a je hlídá, že slídí jako ohař; Helenka povídala o urozené slečně. Sama o ní nezačala, nýbrž babička. Zevrubně se vyptávala, jak je se službou, s pobožností, s kostelem, a zakroutila pak hlavou překvapena, když slyšela, že urozená slečna chce jí poslat léky.

„Bud’ opatrná, a když přijde pokušení nebo protivenství, vzpomeň si, Helenko, na nebožku mámu, a ty taky, Tomáši, abyste ostali v tom, v čem jste se narodili. Smrtelně byste hřešili, kdybyste někdy couvli. Ať táta nemusí nad vámi plakat. Držte se Písma, to vás posilní, zkusila jsem to sama, v tom je outěcha.“ Osmahlou, vyschlou a žilovatou rukou postrčila bibli a pobídla vnučku, aby četla.

Tichou sedničkou zněl Helenčin čistý, příjemný hlas. Četla plynule a upřímně. Začala tam, kde babička prve přestala, v evangeliu sv. Matouše:

„Vystříhejte se pak lidí; neboť vás vydávati budou do sněmů a v shromážděních svých budou vás bičovati.

A budete v nenávisti všechněm pro jméno mé, ale kdož setrvá až do konce, tenť spasen bude –“

V sedničce se smrákalo, když Helenka přestala číst na babiččino vyzvání. Vtom na síni hlasy.

„Snad už jde!“ Stará výměnice se obrátila dychtivě po dveřích. Tomáš k nim skočil, povyhlédl a hlásil: „Ne, to není kazatel. Přišli dva cizí; strejc je vítá.“

Za chvíli oba vstoupili do sedničky, Jiří Urban, mladý sedlák ze Žďárek, prostřední, skrovné postavy; nápadný byl krevnatou, podlouhlou tvář špičatého, tenkého nosu, přižloutlými vlasy s pačesy do čela a světlým obočím. Měl tmavozelený kabát s mosaznými placatými knoflíky, koženky po kolena, bílé vlněné punčochy a střevíce hustě zaprášené. Za ním o něco větší, ramenatý selský synek, tmavých, za uši sčesaných vlasů dlouhých, v bílém šerkovém kabátě, v koženkách a v botách s holínkami. Byl Jan Jiráskův z Hronova; oba z náchodského panství.

Ráno za tmy se vypravili z kopců od kladských hranic sem do kraje. Dobrých osm hodin putovali. Do Meziříčí mohli dorazit ještě za světla, z opatrnosti však zůstali v lese u Bohuslavic a tu čekali na soumrak. V tom

lese skrývalo se už také několik bratří ze Šonova, z Krčina, od Hrádku. Z lesa nevydali se všichni najednou, nýbrž jednotlivě, po dvou a tady v Meziříčí se opatrně rozešli k souvěrcům, k Hubáčkom, Kolčarom, Vaněčkom a jiným.

To všecko živě a řečně vypověděl žďárecký Urban; modré oči se mu jen leskly. Druh jeho byl málomluvný; ale stará Klancová se po něm obrátila a znova mu ruku podala, když Urban o něm za řeči pověděl, že sed'al za víru v arestě na náchodském zámku, tam že ho také bili a že musil v železech a poutech na panském díle pracovat.

A dále vypravoval Urban v šeré světničce, jak je u nich na náchodském panství, že tam zase měli misii, pátery jezovity, Mateřovského a toho Firmusa a ještě jednoho, ten že nekázal, ale jen zpovídal, ale ti dva taky, a po knihách že pátrali, toť se ví, a jak – Na bratra Vostrého z Hlavňova se doptával a vtom na Novoměstsko vzpomněl, to že snad slyšeli, tu hrůzu do nebe volající, jak sestru Tlaskalovou z Provodova zavřeli na Novém Městě na zámku, ta že ve vězení slehla, dvojani že se jí narodili, a když prosila, aby směla po čas šestinedělí být doma u mámy, že ji nenechali a že pak v tom areste umřela i obě děti.

„A co její muž?“ ptala se chmurně stará Klancová.

„Ten ušel do Saska.“

Vtom chvatně vešel kantor Tauc; když se příchozí k němu hlásili, podal jim upřímně ruku.

„Vítám vás, horáci, však si ještě pohovoříme.“ A hned se k stařeně obrátil a hlásil: „Tak už jde,“ a k sedlákov:

Oba vykročili rychle ven pro kazatele Moce jež kantor tajně zavedl za humny do Klancova statku.

V sedničce náhlý ruch. Selka přinesla lojovou svíčku v dřevěném svícnu, postavila na stůl, na nějž prostřela bílý ubrus a na nějž Helenka položila opět bábinu bibli. Stařena zůstala u stolu. Bylo na ní zřejmo, jak ji kantorova zpráva vzrušila. V ten okamžik zapomněla na bratry z hor i na vnoučata. Majíc ruce na bibli sepjaté, ohlížela se nedočkavě po dveřích; rty

se jí pohybovaly, jako by bezzubé dásně něco překusovaly. A pojednou poručila: „Chleba a ještě svíčku!“

Selka jí přinesla bochník chleba, talíř a nůž. Dvě světla na stole v té komoře něco neobyčejného, svátečního. „A okno –,“ připomenula neklidně výměnice.

Helenka rychle zatáhla plátěnou bílou záclonu. Vcházel Moc v tmavém plášti provázen kantorem a hospodářem, jenž přinesl a na truhlu postavil ozdobný korbílek z bílých a hnědých dužin s vyřezávaným víčkem. Šum v sedničce náhle zmlkl. Do hlubokého, jako kostelního ticha zaznělo z prahu kazatelovo vážné „Pán s vámi!“

Stará Klancová viděla jenom kazatele; jen na něm tkvěly její oči. Byla dojata jeho příchodem, jeho zvláštní návštěvou, i vzrušena pomyšlením, že jí přináší večeři Páně. Chtěla povstati, ale mohla jen vztáhnouti k němu své ruce. Moc se s ní srdečně pozdravil, pak i s ostatními. Uvítali jej, ale nezůstali. Sednička jim nestačila, a pak mělo v posvátnou chvíli být v ní volno. Hospodář vyšel rychle na síň zavřít branku i hořejší polovici dveří. Vrátil se, ale již nevkročil do sedničky, nýbrž zůstal, jakož i selka i hosté z hor, u dveří a v nich. Když také Helenka s Tomášem chtěli vyjít, zadržela je babička, aby zůstali, aby byli s ní. Zatím kantor Tauc nakrájel z bochníku několik „rybiček“, tenké, čtverhranné kousky střídy bez kůrky, jež položil na talíř, a ustoupil ke dveřím.

Sednička stala se pojednou svatyní. Kazatel sdělal plášť, vyňal z torby, kterou pod ním nesl, nevelkou, ale silnou knihu, agendu¹⁰¹, cínovou paténu¹⁰² a prostý kalich cínový, položil a postavil vše na stůl bělostným ubrusem zastřený. Stařena majíc ruce sepjaty, sledovala každé jeho hnutí. Šedé její přísné oči oživly leskem vzrušení a zbožného pohnutí.

Kazatel, stojí u stolu tváří k ní, zanotoval neplným hlasem: „Již se všecko vyplnilo.“ Kantor Tauc hned vpadl a za ním všichni ve dveřích a u nich a v sedničce Tomáš s Helenkou; i stařenin vetchý, třesoucí se hlas

¹⁰¹ agenda – zde příruční kniha obsahující popis církevních obřadů;

¹⁰² paténa – miska na hostii;

ozval se v malém tom sboru, jenž nezvučel zcela a jasně, nýbrž ztlumeně, zaraženě, aby nepronikal za stěny ven.

Když dozpívali, vzal kazatel agendu a četl z ní vyznání hříchů i prosbu za odpuštění. Stará Klancová říkala tu modlitbu s ním potichu. Ale pak se ozvala, když se jí optal, lituje-li svých hříchů. Hlasem odpověděla: „Lituju z milosti boží.“

„Věříš-li, že jsou ti odpuštěny pro utrpení a smrt Kristovu na kříži?“

„Věřím z milosti boží.“

„Na takové tvé vyznání zvěstuji ti, když hříchů svých srdečně želiš, milost boží a odpuštění.“ j Pak vzal jednu z rybiček, položil ji na cínovou patěnu mdle se lesknoucí, nalil z korbílka do kalicha víno, požehnal chléb na patěně a víno v kalichu, ulomil z rybičky a podal ten kousek stařeně, proslovuje:

„Vezmi a jez, to jest pravé tělo Krista Ježíše, Spasitele tvého, za všechny naše hříchy na smrt vydané. To tě potěšuj, posiluj a zachovej v pravé víře k životu věčnému. Amen.“

Stařena přijala ten kousek střídý a vložila jej do úst. Bylo vidět, jak se jí ruce třesou.

Kazatel vzal kalich, přistoupil až k ní a zase tím obřadným tónem proslovil:

„Vezmi a pij, to jest pravá krev Krista Ježíše, Spasitele tvého, za všechny naše hříchy vylitá. Ta tě potěšuj, posiluj a zachovej v pravé víře k životu věčnému. Amen.“

Kolem ticho plné zbožné úcty a vroucího účastenství. Všichni upírali své zraky na kazatele a stařenu. Ale Helenka, stojíc jako zapomenutá, měla na očích jen babičku. Dojata, s pohnutím patřila, jak zbožně a zkroušeně přijímá tělo Páně, viděla, jak nachýlila šedou hlavu do týla a jak přivřela oči, když ucítila na rtech kalich, víno –

A v ten okamžik vyhrkly stařeně zpod víček slzy – Helenka ucítila své srdce prudce bít; rozechvěná hleděla na ty slze, jež hojně se ronily a stékaly po uvadlých tvářích k bradě.

Kazatel poklekl a poklekli všichni a říkali modlitbu na poděkování. Helenka sepjala ruce, ale nemodlila se, ač do hloubi duše své nábožně dojata. Hleděla na babičku, která bledší a jako bělejší seděla za stolem nehnutě, s očima přivřenýma. Na lících se jí leskly stopy radostných slz; a tvář všecka zjasněna výrazem pokory, tiché blaženosti a zbožného vytržení.

XIX

Luka po šíru daleku na jih od Meziříčí a na sever k Rohenicům zatemnila se nocí. Kde za dne svítila oslnivými pablesky kovově třpytná hladina hluboké tůně, tam vyhaslo, slepo v černu rákosí a sítin. Houštiny po březích říčky i v jejím oblouku ztemněly; nad nimi jako nad shlukem stanů táborových vztyčené šandáry mladých topolů až po korunku osekanych. Skupiny stromů u řeky i stará doubrava za ní rozlehly se v masu obrovitých siluet měkkých obrysů.

Do těchto zčernalých luk brali se z různých stran jako stíny mužové a ženy. Vycházeli z Meziříčí za humny ze statků i chalup, brali se jednotlivě nebo po dvou po třech. Jiní docházeli z rohenické a slavětínské strany, od Královky Lhoty, z Bohuslavic i z Pohoře. Z těchto sousedních i vzdálenějších vesnic putovali polem, chodníky, po mezích vlhkých rosou, mezi lány hustého obilí, kolem pustých ouhorů i opuštěnými ouvozy, v jejichž březích černaly se trnkové houště nebo osamělá planá hruška. Šli bez hlasu, chvílemi se tratili v olupadech, pojednou se zase vynořovali a kráčeli vyšším chodníkem, stín za stínem, až náhle mizeli v lukách, jako by utonuli v černém, mlčícím jezeru.

Také Tomáš s Helenkou vyšli té noci do luk. Brali se kus za strýcem Klancem. Kráčel se žďareckým Urbanem a Janem Jiráskovým, jehož bílý šerkový kabát jim naznačoval cestu v hustém šeru. Helenka kráčela jako u

vidění, Z babiččiny sedničky vyšla v hlubokém dojmu. Ještě se v ní chvěl a již se brala do nového vzrušení. Už noční cesta sama napínala mysl.

Před nimi tmavá, nekonečná luka, vpravo, na východ, obzorem pásma Orlických hor v zamžení par, v němž se tratily Dešenský kopec i Marušin kámen a ostatní hory a splývaly v hradbu ohromného stínu. Nad širou, černou rovinou vysoké nebe a po něm v tichém jiskření hvězd bělavá oblaka nehnutá. Do vlažného vzduchu červnové noci stoupal chlad z orosených luk; pojednou zavanula odněkud, z kusu již posečeného, kořenná, těžká vůně schnoucího sena.

A ticho, veliké ticho nade vším od hor po Šíru daleku. Jen chvílemi udeřil do něho z odlehlých rákosin, z močálu vrbami porostlého chraptivý, ostrý hlas vodního chřástala.

Znenadání vynořily se dál nalevo na jiném chodníku jiné tři postavy, dva muži a žena v plachetce. Zastavily se s Klancem a jeho druhy, pak kráčely s nimi společně dál Tomáš, kterého tajemná ta pout' vábila i zjařovala, hádal, kdo to asi. Helenka však se mu neozvala. V svém napětí a v dychtivém očekávání, v němž chvěla se i tichá bázeň, ani nevěděla, že mlčí. Dopředu upírala zrak, kam jdou, kde již dojdou, kde to shromáždění. A bude-li tam otec, bude-li možná, aby přišel. Kdyby ho stihli, kdyby správce – A slečna, slečna! A pan regent! Co by bylo –

„Pozor, Helenko!“ zvolal Tomáš. „Podej mně ruku.“ Dostaliť se do chrastin, do husté porostliny na stezník mokřinou. Než nedala se vést, teprve až pak, když se jim nad hlavami zavřelo husté černo pod korunami starých olší, u lávky přes říčku, kdež na ně čekal strýc s ostatními. Nad nimi tma, pod lávkou černo; v něm tiché hrčení vody.

Když překročili lávku a vyrazili ze stromoví zase na volno, začernala se před nimi za loukou doubrava na nevalném chlumu. Tam byl konec jejich pouti. Tomáš si všiml, že stranou doubravy stál nějaký mužský, druhý pak ještě dále v lukách a vpravo ještě jeden. Stáli nehybně, jako by na někoho čekali. Zeptal se na ně.

„To jsou varty, hlídají,“ vysvětlil strýc. U doubravy však ani člověka; jako by tam nikoho nebylo. A doubrava sama všecka černá, bez světýlka.

Ale když vkročili pod její hustý kryt, zahlédli mužské i ženy prosmykující se jako černé stíny mezi kmeny z různých stran jednotlivě nebo v skupinách, všichni směrem do středu starého háje. Pak už také zablesklo světlo spleť černých haluzí.

Hořelo v dřevěné svítilně zavěšené na haluzi svalovitého dubu. Druhá lucerna s planoucí svíčkou lojovou stála na zemi stranou dubu mezi vyvstalými, křivolakými kořeny. U ní veliký korbel a košík bílou plachetkou zakrytý. Třeslavá zář luceren míhala se po kmenech starých stromů i po paloučku jimi obklopeném.

Poblíže té visuté svítilny stál kazatel Moc v tmavém plášti a kantor Tauc s několika sedláky v tmavých dlouhých kabátech i v bělavých šerkách, s širokými klobouky na hlavách. Mezi nimi Meziříčtí, které Tomáš dobře znal, Hubáček, Kolčař a Vaněček, všichni tři statní sedláci nejlepších let. Z přespolních ukázal Helence na bělovlasého Piksu Jakuba z Rohenic a na vysokého, hubeného Matěje Kupku slavětínského, nápadného dlouhým krkem. Tomáš tyto dva také dobře znal.

Na ostatní se přeptával a uslyšel, že ten zavalitý je Vilímek z Královky Lhoty a ten velký vedle něho, v šedivém kabátě, černých dlouhých vlasů, že je slavětínský mlynář, že mluví s Němečkem z Šestovic (ten byl nevelký), a ten hned u nich že je také ze Slavětína, Jakl, on, Mikuláš. Dle jména znal skoro všechny z vypravování otcových a u strýce, věděl, že jsou bratři zvláště horliví a zvláště vážení.

Ostatní kupili se kolem neveliké té prostory a již se dělili: na jedné straně muži, sedláci, chalupníci, na druhé ženy ve svátečním obleku v kabátkách nebo jen v kordulkách, vdané i svobodné, v bílých prostých čepcích, v plachetkách. nebo prostovlasé s pentlíkem nad čelem, pletence po zádech.

K té skupině předních u kazatele zavedl Klane oba horáky, Jirásk a Urbanem, jenž řečně se hlásil k Mocovi a živě ho vítal.

Helenka stojíc mezi ženami pozorovala tuto skupinu i ostatní shromáždění tak tajemné v šeru háje i v míhavých, mdlých prosvitech svítilen. I otce vyhlížela, není-li mezi muži. Pak znenadání ho spatřila

naproti přes trávník. Právě došel hrubě chvátaje, jak bylo zřejmo na zardělé, zpocené tváři a zrychleném dechu. Kazatel a ti kolem rádi jej uviděli, živě ho vítali.

Šum hovorů mezi stromy náhle ztichl, když mužové u dubu smeknuvše ustoupili mezi ostatní. Jen kazatel tam zůstal a s ním kantor Tauc. Moc sňal plášť a položil jej pod strom. Bez paruky, v černém sousedském kabátě, v černých punčochách s agendou v ruce stanul tváří v tvář shromážděným. Mužští smekli. Kantor zanotoval „Zpívejme my nyní –“ a všichni, i kazatel, zpívali s ním. Světlo mohli v doubravě utajit, zpěv však celého houfu plným hlasem zpívaný byl by pronikl z háje ven a zalehl nočním, hlubokým tichem daleko do luk a do polí. Proto všichni tlumili své hlasy.

Helenka měla tak jako Tomáš kancionálek s sebou, než v tom hlubokém šeru nemohla ho vytáhnout z kapsy, třebaže i v sousedství, v zástupu zaplanula třetí lucerna. A také ho nepotřebovala; umělat' tu píseň zpaměti. Dosud jí nikdá neslyšela ve sboru. Teď ji zpívali osmahlí muži, mladí i staří šedivci, sestry vrásčitých i hladkých, svěžích lící. Zpěv ten dojímal i v tom přidušení hlasů i tím, kde zněl, jak se tlumeně nesl pod černým krytem rozložitých korun a zanikal mezi starými kmeny plnými žluté plísně v třeslavé červené záři luceren a dál se tratícími v hlubokém temnu.

Když píseň utichla, zaznělo od dubu do ticha kazatelovo pozdravení shromážděným; pak začal zvučným, jímavým hlasem promlouvat:

„I nasázel Abrahám stromoví v Bersabé a vzýval tam jméno Hospodina, boha silného, věčného. Také my, bratři a sestry, sešli jsme se pod stromy, pod těmito duby jako v skrejši, abychom vzývali pánaboha svého podle víry předků svých, neb mocní tohoto světa vzali nám naše modlitebny a vy musíte chodit do papežských kostelů a jejich knězi poslouchat, obrazy a figury a všelijaké tatrmány rukou lidskou udělané vzývat, klanět se starým i novým svatým, což všechno je proti čisté pravdě Písma svatého.

Jsme drobtý, ode všech utiskání; ale Kristus Pán o nich poručil, aby nebyly zkaženy, ale zachovány.“

Myslivec Machovec nestál, jako v oujezdském kostele stával, s hlavou sehnutou, oči do země, aby mu do nich nebylo vidět; nebyl jako kamenný sloup, jak o něm správce Čermák zlostně řekl. Srdce myslivcovo teď všecko otevřeno kazatelově řeči. Zpočátku se jednou dvakrát ohlédl po svých dětech, ale pak už oči svých od kazatele neodvrátil. Než pojednou je sklopil na okamžik, když slyšel:

„Z donucení jste služebníci hříchu, z donucení vyznáváte ústy jinak, než srdcem věříte, a způsobem pokrytským jste živi.“

Hleděl na kazatele upřeně, s výrazem úzkostného napětí v tváři, jako by očekával rozsudek.

„Nemůžete být a nejste v svém svědomí upokojeni,“ rozbíral kazatel, „poněvadž, jak Kristus Pán praviti ráčil u sv. Matouše, ‘kdož by pak mne zapřel před lidmi, zapřímť ho i já před otcem svým, kterýž jest v nebesích’.“

Myslivec tajně, zhluboka povzdechl.

„A poněvadž sluší více boha poslouchati než lidí,“ mluvil kazatel, „máme i ústy vyznati, jak srdcem věříme, jak bůh přikázal v Knize Jozue: Ať neodchází kniha zákona toho od úst tvých, ale přemýšlovati budeš o něm dnem i nocí.“

Ta slova žehla. Myslivcovo svědomí ozvalo se slovy kazatelovými. Často mu vyčítalo zrovna toto, zrovna tím se znepokojoval, zrovna o tom často uvažoval v lesní samotě i doma v bezesných nocích, kdy bodalo ho v nitru, ať se rozhodne, že se musí rozhodnout. Tady všechny ty výčitky a domluvy, všecko svědomí nabylo zvuku, tady to slyšel nahlas.

Helenka za té řeči přes tu chvíli vzhlédla po otci, kdy to ono slovo kazatelovo ostřeji se doteklo i uhodilo. Všimla si, jak otci se mění tvář, jak se jí překmitují chmury, jak sebou trhl a maně si dvakrát prudce hrábl do vlasů, když kazatel uváděl, že tu tam bratři to poznali, la uváděl jich jména i osad jejich, že nechali toho obojetnictví, že se vytrhli z toho zajetí babylónského a vydali se do země zaslíbené, za hranice, kdež svobodně

vyznávají víru svých předků. Helenka se lekla toho vyzvání i zřejmého otcova pohnutí.

A slyšela dál, jak kazatel napomínal, aby všichni zůstali věrni víře svých předků v těchto dobách protivenství, kdy se vyplnilo, co Písmo dí, že Hospodin vodit je bude mezi národy a prožene je pod hůl, jak vyzýval, aby se posilovali příklady těch, kteří pro víru statky i hrdlo vážili, aby se utěšovali svatým čtením a zpíváním pobožných písní a teď aby se posílili a utěšili nejmocnější posilou, večerí Páně.

I byla k ní příprava. Moc předříkával hlasitě vyznání hříchů a prosbu za odpuštění a tuto modlitbu říkalo všecko shromáždění šeptem za kazatelem. Pak proslovil obřadné otázky o lítosti a všechen houf odpovídal na ně hromadně. Po veřejném rozhřešení všech přijímání podobojí.

Kantor Tauc stal se té chvíle pomocníkem kazatelovým. Podával mu z košíka chléb už na rybičky nakrájený. Moc jej požehnal, jakož i víno, jež Tauc mu lil z korbele do kalicha. Muži i ženy přistupovali blíže k dubu. Kazatel lámal chléb a podával z patény do ruky každému z „hodovníků“; Tauc pak jda za ním s kalichem nachyloval jej k jejich rtům.

Helenka zahlédla Tomáše, jak se přibočil k otci a přistoupil s ním ku přijímání, zahlédla i otcovu zkroušenou tvář – Vtom jí zmizel i bratr a sama se ocitla s nejbližšími sestrami v řadě vpřed, aby přijímala. V ten okamžik jí zase zatanuly třesoucí se ruce babiččiny, vrásčitá její tvář, lesklá slzami – Ji samu zamrazilo a zachvěla se, když kazatel podal jí požehnaný chléb. A když vtom se jí pod očima zaleskl kalich, cítila, že zbledla.

Pak padla na kolena jako všichni na poděkování pánubohu. Zbožný tlumený zpěv opět zazněl a nesl se míhavou, jako zamženou, červenavou září chudých světél i ostrými stíny poletujícími po sloupoví drsných kmenů výš do černé klenby tichých, nehnutých korun.

Helenka nezpívala; nemohla pohnutím. Ale bylo jí blaze; pokrm a nápoj těla stal se jí pokrmem a nápojem duše. Všelická tíha z ní spadla; cítila ulehčení, rozjasnění i přilnutí ke všem tu s ní klečícím. Byla s nimi jedna duše a zbožnou, vroucnou jejich píseň zpívala v svém srdci.

XX

Správce Čermák vstal ráno po této neděli velmi záhy tak jako vždy. Umyv se, pomodlil se kleče na podlaze obrácen k obrazům v koutě nad stolem a vyšel pak ven. Dvůr byl už dávno vzhůru. Všude v něm ruch časného díla, hlavně u chlévů a konírny. Správce nevydal se k nim na přehlídku jako jindy; po myslivně se rozhlížel, pak k šafáři zašel, na krmení se ptal a jako za řeči také na to, jsou-li myslivcovi doma.

„Myslivec je, ten už přišel, ale děti ještě ne.“

„Byl také pryč?“

„Ani jsem to nevěděl, ale ráno jsem ho potkal, když se vracel, a pozdě, už svítalo.“

„Tak pozdě? A kde byl?“

„Povídal, že jde z lesa, že stopuje rysa; rys prý sem přepadá, odněkud ze sedloňovských lesů, hrozná škoda prý dělá.“

„Rys – hm – tak ne pytlák –“

„Ne, rys povídal.“

„Ale nemá ho!“ Správce to řekl vážně, a přece s úsměškem.

„Nemá, povídal, že musí nalíčit železa.“ Správce odešel k stájům. O tom rysu nechtělo se mu věřit. Byl-li také rys tam u židovského hřbitova, pomyslí jízlivě. Ty noční toulky – Ted' pojednou rys a železa. Jen aby myslivec sám se v nich nechtyl.

Když ve dvoře snídali, přihrčel k bráně vůz sedláka Klance z Meziříčí. Nevjel do nádvoří, nýbrž hned otočil, když Tomáš a Helenka z něho slezli, a zajel dolů pod zámek do vsi. Nikdo nebyl té chvíle v nádvoří. Správce však, stoje v kanceláři u okna, zahlédl vracející se myslivcovy děti.

Včerejší cesta, probdělá noc i dnešní jízda nezmohly Tomáše. Byl čilý jako mník. Helenka však vypadala unaveně. Celou noc oka nezamhouřila. A těch dojmů v babiččině sedničce, v doubravě za pobožnosti a po ní, když se všichni zase tiše a ponenáhlu rozcházel!

Ztráceli se v temných lukách, tak jak přišli. Helenka kráčela s Tomášem opět se strýcem a s jeho dvěma hosty. S otcem promluvili jenom několik slov. U babičky se nemohl s nimi stavit; musil z doubravy rovnou na Skalku, aby dorazil domů dřív než oni, aby zachoval zdání, že se vrací z lesa.

A pak rozloučení s babičkou, jež sedíc na posteli, čekala na ně celou noc dychtivá jejich zprávy. Když jim dávala sbohem, žehnala je a připomínala jim, tak aby pamatovali – Ještě v šerém srubu se stavili, kdež strýc schoval oba horáky; a pak na vůz. Byl už bílý den, když vyjeli z Meziříčí. Vůz hrčel suchou cestou mezi orosenými lukami a lány obilí. Vše kolem vyzářeno krásným červnovým jitem. Ale Helenčina mysl pořád ještě v taji a šeru minulé noci. Zamyšleně hleděla před se; nedbala čilého hovoru Tomášova se strýcovým čeledínem. Promluvila, jen když se Tomáš optal. Lány obilí, luka, stromoví vpravo vlevo ubíhalo vzad, pak i stavení se tak kmitala, lidé u nich i na cestě. Než Helenka se neohlédla. Teprve pak, když jeli polní cestou, alejí ovocných stromů, když se Skalka před nimi zabělala, trhla sebou. Zalekla se. Teď tam zas – a hned k slečně. Bála se té cesty, slečny, hovoru s ní, jejích otázek. Bylo jí stydno lhát slečně k ní vždycky laskavé. A nikdá se jí nepříčilo přetvařovat se a zapírat víru tak jako teď. Pocítila to, když vstoupila do slečnina pokoje, v němž té chvíle nikdo nebyl, a když zhlédla odstavenou zástěnu a oltářík, u kterého slečna právě ranní pobožnost vykonala. Ty sošky na něm, Panna Marie v brokátových světských šatečkách a ten nový svatý – Ozvalo se jí, co kazatel v doubravě pověděl o těch figurách a obrazech, o novém svatém. Nezpozorovala, že ve dveřích ložnice stanula slečna Polexina.

„Nu, Helenko, omeškalas se, ale nezmeškala jsi,“ promluvila s úsměvem.

„Tak co babička?“ ptala se svým způsobem, jadrně, až úsečně. Když o její nemoci uslyšela podrobně, hned se rozhodla, že jí pošle mazání, to že

zmíry dobře hojí, a také koření, to ať dají babičce do mejtele¹⁰³, v té vodě že si bude babička nohy koupat a že bude dobře, jen jak to poslat.

„Strejčkův čeledín je dole ve vsi, krmí koně.“

Slečna hned zabalila koření, přinesla hrneček masti a dala Helence, ať to zanes a poví čeledínu, jak s tím. Ta ochotně vyrazila z pokoje. Chvátala ne tak proto, aby čeledína stihla, nýbrž aby byla už ven, aby slečna se dál nevyptávala.

Odpoledne ten čtvrtek potom přinesl servus města Dobrušky na Skalku psaní. Odevzdal je na kanceláři. Správce nebyl doma; vyšel obhlédnout pole a hlavně luka, jež robotníci sekali. Písař podíval se na adresu a četl: „Urozenému a statečnému vladykovi Hendrychu Lhotskému ze Ptení, na panství skaleckém dobře zřízenému regentovi, vysoce, vzácně váženému, na Skalce.“ Ihned zanesl ten list regentovi. Zastal jej na zahradě v malé aleji lipové. Seděl na lavičce a kouřil z holandské bílé dýmky, až měl oblak dýmu nad hlavou.

Regent psaní hned rozpečetil. Četl patrně překvapen, četl a čím dále tím rychleji vybafoval kotouče dýmu. Tak kouřil, i když dočetl a ubíral se kvapným krokem k slečně Polexině. Teprve nahoře na klenuté síni přestal a položil dýmku na okno. Slečnu zastal u starého psaného herbáře.

„Něco nesu!“ volal už ve dveřích a pozdvihl otevřený list nad hlavu. Slečna postihla hned z výrazu jeho tváře, že to psaní ho hrubě netěší.

„Z Prahy? Z Karlových Varů?“ ptala se dychtivě. „Ne tak z daleka. Z Hradce.“ Sedl proti ní a hned začal čísti z dvoulistu většinou tištěného. Jen několik prázdných míst v tištěném textu bylo rukou psáno, tak jakož i nadpis. S tím začal:

„Urozený a statečný vladyko, pane regente vysoce vážený, vzácně příznivý a náchylný!“

Pod těmito psanými řádky bylo tiskem: „V čas ze všech stran napadajících potřeb nejlepší prostředek jest s vroucnou kajícíností požehnání boží a hojné potěšení z nebe vylouditi.“ Regent se usmál,

¹⁰³ mejtel – mýtel, koupel;

pohlédl na slečnu a opakoval: „Vylouditi. Na nebi, na pánubohu vylouditi. Slyšíš?“ A četl dále: „Pročež dle milostivého zřízení vysoce důstojné biskupské konzistoře kající pobožnost začítí míním –,“ tu regent zvýšil hlas čta další, rukou vepsané řádky: „v Jeho hraběcí Milosti městě Dobrušce šestou neděli po sv. Duchu 1. července ráno v osm hodin“

„Misie!“ zvolala slečna překvapena, nikterak však nemile. „A kdo, prosím vás, pane strejče?“

„Ano, misie,“ vpadl starý regent mrzutě a četl dále teď zase tištěný text: „Spolu jménem Jich hraběcích Excelencí a Milostí královských pánů, pánů místodržících a dotčené biskupské konzistoře uctivě žádám, aby k té celé obci křesťanské potěšitelné práci s všemožnou pomocí a dispozicí laskavě přispěti se líbilo.“ Regent mávl listem a zardělejší než prve prohodil zostra:

„To patří Opočenským, ale že tu Dobrušku máme před nosem, tak –“

„Ale, pane strejče,“ kárala slečna.

„I, je to pravda! Budou s tím starosti. Honit chlapy na kázání.“

„Čtěte, prosím vás – co dál –“

„Co dál, to je vlastně pro dobrušské sousedy, to nám nepatří.“

„Jen čtěte.“ A regent četl:

„Potřeby k té pobožnosti patřící pokorně oznamuji. Předně: Poslušně žádám, aby se dva sprostý pokojíčky v jediném neb v jiném a jiném domě pro kazatele pohodlně dle možnosti připravily. Žádný dokonce příbytek vápnem bíliti se nemá.“

„Dva tedy přijedou,“ vpadla slečna.

„To jistě, dva, ne-li tři.“ A hned četl dále:

„Za druhé: Příbytek, kde se strava držeti bude pro všecky, aby se připravil kupříkladu u nějaké pobožné matróny, která by na jisté vyplacení naše potřebnou stravu nám připravila. Za třetí: Dubové neb jiné silné dřevo na kříž boží dvacet loket dlouhé neb poněkud kratší časně se poraziti může. Za čtvrté: Trámů neb rokví¹⁰⁴ asi čtrnáct, neb jsou-li dlouhé, poněkud méněji

¹⁰⁴ rokev – krokev, koza ke stavbě lešení;

zapotřebí bude pro lešení, prken asi tři kopy.“ Regent spustil ruku s cirkulářem na koleno, upřel na slečnu oči a prohodil s úsměvem: „A teď tohle.“ A četl:

„Za páté: Město se pivem a chlebem zaopatřiti má, nebo pokudž se ohlášky fedrovati budou, čím více se ta práce ohlásí, tím hojnější lid se sejde.“ A regent opakoval položiv list na stůl: „čím hojnější lid se sejde, tím více, vezte, vy milí dobrušští sousedé, tím více se piva vypije. To je v tom. Nu, a Dobrušští to schopili. Rozesílají ohlášky, které jim misionáři poslali, a my je máme fedrovat! Hojnější lid, aby duše měla i tělo.“

„Ale, pane strejče, je to svatá misie.“

„Je, je, a pátres jezoviti – a sumou starost.“

„Ale kdo přijede, čekám, až povíte.“

„Z hradecké koleje pátres. A ještě tohle.“

Četl i tyto přetržené řádky: „Já některé ohlašující psaní odesílám a zdvořile prosím, aby se ihned bezpečnou a jistou příležitostí na svá místa dodaly. Strany ostatních věcí snázeji oustně promluvím.“ Pak i konec nepřeskrtnutý: „Zatím jak sebe, tak tuto apoštolskou práci do příznivé náchylnosti poníženě poroučeje, zůstávám urozeného a statečného, vysoce vzácného pana regenta pokorný v Kristu Pánu služebník Fr. Mateřovský, S. J. missionarius.“

„Ach, to jsem si myslila! Ale kdo ještě s ním?“

„To nevím, tady nic není. Snad také ten páter Firmus, jenž okovanými střevíci šlape sedlákům po bosých nohách; ten i mně nadhodil –,“ regent zapomněl, že to slečně tenkrát, když se vrátil z Prahy, zatajil, „– že i Skalce není co věřit, co se víry týče.“

Slečna Polecina se úžasem vypjala.

„Co pravíte, pane strejče? Skalce? To že řekl? A kdy, kde? To není možná!“

Pan Lhotský podřeknuv se, musil teď vše vypovědět, jak tenkrát bylo. Stará slečna stáhla obočí. Podezření, jež P. Firmus vyslovil, ji hnětlo, urazilo.

„Jak to mohl říci! Ví něco? Ať se přesvědčí,“ dodala přísně a rázně, „ať to dokáže!“

„To se mu nepovede i při všech praktikách.“ –

Když pan Lhotský se vracel od slečny, potkal u kanceláře myslivce Machovce.

„Kdes byl?“ zeptal se ho, tykaje mu jako člověku poddanému.

„V kanceláři, urozený pane, stran lesní roboty.“

„Nu, neřekli ti, že došlo pěkné psaníčko z Dobrušky?“

„Správce se dosud nevrátil a písař nic neříkal.“

„Tak abys věděl, do Dobrušky přijde misie, páter Mateřovský a ještě jeden nebo dva s ním.“ Maně přestal, hlavou hnul a oči rozšířil údivem nad tím, že se myslivec tak zarazil, zrovna lekl, a že nějak popleten se optal, přijdou-li také sem.

„Kam? Na Skalku?“ žasl pan Lhotský. „Ne, já myslil, zdali do Oujezda.“

„To ještě! V Dobrušce se ohlásili a my musíme tam za nimi, shánět jim tam ovečky.“

„A kdy prosím?“

Regent mu pověděl a dodal s úsměvem:

„Myslím, že máš ty černé anděly hrubě rád; ale jistě ne tak jako správce.“

Zašel do kanceláře. Za chvíli poté vstoupil tam správce. Jak regent na něj pohlédl, ihned vystihl, že něco nese, že je nějak vzrušen. Než schválně se nezmínil a jen se optal, jde-li z luk.

„Jdu.“ A hned udal, co nese, že když se vracel, potkal na silnici oujezdského faráře, ten že byl v Dobrušce na děkanství.

„Aha, misie,“ vpadl pan Lhotský ne bez škodolibosti, že zkazí správcevi překvapení novinou. „Ráčíte už vědět –“

„Přišlo ouřední psaní z Dobrušky. Jen kolik jich bude, není udáno. Páter Mateřovský, to vím.“

„A pan páter Firmus.“

„Ten s těmi pěknými střevíci; to jsem si myslil. Ještě třetí?“

„Pan páter Koniáš. Ten se nedávno dostal z Prahy do Hradce; mladý ještě. Toho prý dobrušský jemnostpán pan děkan náramně chválil, jaký to kazatel a jak horlivý proti kacírům, a nic že se nebojí, všude vejde, když pátrá po husitských knihách, až prý tuhle na Čáslavsku ho sedláci ztloukli a do chlívka zavřeli. Hlady ho chtěli umořit.“

„V chlívku, hlele, pěkná rezidence,“ prohodil regent s úsměškem. „Tak ten taky k nám.“

„Však už je, urozený pane, svaté misie potřeba. Kacířstvo se tu krajem zle hýbe a takřka už vejřevně. Tady v Mezříči, povídal pan farář –“

„Co?“

„– měli nějakého Žitavce, predikanta, a konali pobožnost v noci v lukách.“

„Jděte! To farář slyšel nějakou klevetu.“

„V dobrušském děkanství mu to pověděli. Je to jistotná pravda, minulou neděli se ti berani slezli, jak byly –,“ a to sázel volněji, hledě na regenta, „myslivcovy děti v Mezříči.“

„A snad na té pobožnosti,“ utrl se s úsměškem pan Lhotský.

„Já nic neříkám, urozený pane, jenom to, že tu neděli právě –“

„Ještě řekněte, že tam byl také myslivec!“

Správce pokrčil rameny, a přemáhaje své hněvivé pohnutí, řekl zastřenějším hlasem:

„Já prosím povídám, co part farář vypravoval. Ti husiti a lutrijáni se v noci slezli, to je jisto, a vejřevně, pod širým nebem. Kdo tam byl –,“ znovu pokrčil rameny. „A co se myslivce týče, ten povídal, že tu noc prý byl v lese, na rysa.“

„A také že byl a děti jeho u své báby.“ Pan Lhotský vyslovil to tak ostře, že správce musil o tom přestat.

„Jste hrubě důmněnlivý, a beze vší příčiny,“ vytkl mu regent ostře. „Tadyhle si přečtete to psaní z Dobrušky a dejte to ohlásit.“ Nerudně to přikázal a odešel z kanceláře.

Správce hleděl za ním. Už se nepřemáhal. Nadul tváře a zlostně foukl za regentem. Blýskavice tlumeného hněvu vyšlehla. Přeletěla mu tváří, zasvítla v očích.

„Bodejt' bys na myslivce dopustil!“ pomyslí. „U tebe nepořídím. Ale –“

XXI

Misie, misie, všude jen o misii. Z dobrušské radnice, z vrchnostenských kancelářů rozběhly se zprávy o ní, z kazatelen ji hlásili, všude o ní mluvili, všude na opočenském panství, na skaleckém a pak, po obilním trhu dobrušském, i dále po vsích v Orlických horách. Očekávali ji jako událost a leckde také s obavami, s tajným strachem. Věděliť, že nebude jen okázalou pobožností plnou ohnivého horlení, ale i bojem, že misionáři nepřijdou jen nadšeně kázat, ale i prohledávat a stíhat.

Tak se strachovali nejvíce po vesnicích; než i v Dobrušce o tom tiše a tajeně mluvili, a budou-li misionáři knihy veřejně pálit. Jednali o tom doma v samotě koutků i za večerů na podsíních kolem náměstí, vroubeného tenkrát vesměs příbytky dřevěnými. Také to se rozneslo, že misionáři nebudou bydlet na děkanství, nýbrž že městské právo vyhledalo jim po jejich přání dvě světnice, jednu u staré Sádlové, která jim bude také vařit, tu že budou bydlit dva z těch jezovitů, a třetí u vdovy Paškálové, matky městského aktuára¹⁰⁵.

Tři dny před příjezdem hradeckých jezovitů začala městská správa stavět kazatelnu, ne na hřbitově u farního kostela, předloni nově dostavěného, kdež nebylo vhodné prostory, nýbrž prostřed náměstí, tenkrát ještě bez statue, poblíže zděné radnice, s kamenným schodištěm vně přistavěným a s vysokou věží. Od rána do večera tu robotil tesařský

¹⁰⁵ aktuár – dříve písař u soudu nebo správního úřadu; stativo – zde trámová kostra;

mistr se svými tovaryši, od rána do večera tu bouchaly sekery, kladiva a ozývaly se pokřiky tesařů, slušně zapíjejících dílo plné potu v úpalu červnových dní.

Houfec zvědavých stál ustavičně kolem nich, přihlížeje, jak roste stativo z trámů, trámů a krokví, jak je odívají prkny, jak chystají schody se zábradlím na tu vysokou, neobyčejnou kazatelnu. Stáli tu zvědavci mladí, staří; zastavovali se tu kolemjdoucí, postáli a podívali se. Hlásný nahoře na radničně věži vydržel co den dlouhé chvíle na ochozu i v slunečním žáru, zapomínaje vyhlížet do kraje. Nachýlen dolů do náměstí pozoroval, jak roste dílo, pozoroval tesaře, zdrobnělé hloučky se zkrácenými stíny. Vídal sousedy, děvčata, kluky, vídal vozku zastavujícího povoz, vídal i pány své, právo městské; nejčastěji purkmistra Floriána Suvarta a syndika městského Varadajna. Všichni z konšelů a starších se tu zastavili, jenom ne radní Mikuláš Doubrava.

A také ne žádný z židovské „čtvrť“, jež se krčila při plácku za náměstím, šest dřevěných nevzhledných domků, pět obydlených, šestý synagóga. Nepřišel nikdo z těch židovských rodin se podívat, ani zpozdálí se nezastavil, poněvadž se bál, že budou na něj pokřikovat, spílati mu a hroziti, aby jen počkal, až přijdou misionárusové, to že uslyší, ti že povědí, co ta rota židovská; toho se báli nebo že jim za zády nebo do očí výsměšně zazpívají: „Hej Saulem lechem¹⁰⁶, židi, víte, co nového –“

Děkan Junk, zavalitý, kulatý, byl se tu podívat hned prvního dne, když dílo začínali. Nazejtří v pátek, odpoledne vypravil se tam zas, ač bylo parno. Po nedlážděné, zaprášené ulici placho, prázdno. Obílené stěny roubených příbytků až oslňovaly svou bělostí na sálavém slunci. Do ospalého ticha pojednou hlahol svěžích hlasů. Z malých dvou oken nízké dřevěné školy rozlil se ten zpěv, jež housle provázely.

Pro něj se děkan opodál zastavil. Ale vtom si všiml, že přes cestu proti škole vyhlédl z otevřeného okna přízemního domku bělovlasý Jiří Lemfeld, jeden z nejstarších sousedů dobrušských. Byloť mu osmdesát let. Stříbro

¹⁰⁶ saulem lechem – šalom alechem, židovský pozdrav „pokoj vám“;

jeho vlasů vysvítlo na slunci, jak naslouchaje hlavu vystrčil. Ze školy se rozléhal sbor tenkých dívčích i chlapeckých hlasů:

*Zapalte kacířské bludy,
zkazte pekelné obludy,
spalte pohanskou nevěru
i každou babskou pověru.
Hoříž, hoříž, Jene Huse,
ať nehoří naše duše!*

Starý Lemfeld náhle ustoupil a prudce zavřel okno. Děkan se podivil; pomyslí si, že starocha mrzí ten hlučný zpěv, že chce mít ticho. Nepřipadlo mu, že jej snad popíchla tato písnička sama i to, že kantor cvičí mládež v ní, aby ji mohla zazpívat u ohně, kdyby misionáři tu v Dobrušce pálili pobrané knihy.

Děkan jda kolem školy, zahlédl kantora Vondřejce, hrajícího před škamny na housle, a vedle něho jeho „mládence“, jenž rákoskou dával takt a zpíval s dětmi. Děkan na znamení své spokojenosti pokýval do oken; a hned vjel oheň do učitelů. Kantor přitlačil šmytec a hrál, až se v bocích rozkýval; hubený mládenec začal rázněji šermovat rákoskou a mladé, svěží hlasy spustily naplno, jako když se náhlý déšť rozšumí:

*Hoříž, Martine Luthere,
čert se o tvou duši dere.
Hoříž, ty Jene Kalvíne –
ať nás oheň věčný mine!*

Děkan Šel dál a za ním se neslo plným sborem:

*Hoříž; Jiří Poděbradský,
zasloužilš dvě mastné facky!*

*Hoříž, hoříž, Jene Žižka,
jak v smůle smažená šiška –*

Děkan těchto slov už jasně nerozeznával; ale nápěv zaléhal za ním ještě, když už do náměstí vstupoval. U tesařské stavby zastal purkmistra s konšelem Kilingrem, kteří přihlíželi, jak vztyčovali u kazatelny dubový kříž na patnáct loket vysoký.

V tu chvíli vyšel z radnice Mikuláš Doubrava, radní; rychle sestupoval se schodů a chtěl rovnou dál, pryč. Než musil se zastavit, když jej purkmistr i děkan volali. Dlouho však se s nimi nedíval; vymluviv se neodkladným dílem, zamířil domů. Ale pak, pozdě večer, bez pobídky se tu zastavil, když vyprovázel starého Lemfelda, jemuž do té chvíle ve svém domě při zavřených dveřích v přítomnosti své ženy četl z Kralické bible.

Starý Lemfeld, tajný bratr, jenž sám už nemohl čísti, chodíval k němu, věrnému bratru, na slovo boží. Lemfeld byl bezdětný vdovec a neměl doma nikoho, kdož by s ním stejně smýšlel a komu by mohl důvěřovat. A tak mu sloužil Doubrava, jenž měl v své jizbě obrazy svatých a růžence na zdi, jenž sedal každé neděle v kostele o hrubé v radní stoličce a chodil k zpovědi a k přijímání.

Když toho červnového večera doprovázel starého Lemfelda, musil náměstím. U kazatelny skoro již hotové se oba maně zastavili. Mlčky stáli u vysokého lešení, k němuž vedly dřevěné schody a nad nímž se vypínal mohutný kříž. Černal se a lešení všecko pod nočním nebem ve mdlém svitu hvězd a bledého srpečku, ježž chvátající oblak přes tu chvíli zaclonil.

„Tak to je – tak to je – zas –,“ zavzdychal bělovlasý Lemfeld nahrbený, opřen o rámě Doubravovo. „To už je třetí. Už třetí misii pamatuju, bože, věčný bože. V Ejptě jsme, v ejpském zajetí. Izrael v Ejptě křičel a Hospodin ho slyšel a vyslyšel. A my nesmíme ani hlesnout, ani hlesnout.“

„Ani ne nahlas vzdychat, strejčku,“ napomínal zasmušile radní Doubrava.

„Ale zpívat, zpívat, to musíme. Slyšels, co jsem ti povídal, co škola odpoledne. Z hlavy mně to nejde. Škola, škola! A tam vedou děti, aby zpívaly: Hoříž, Jene Huse!“

„Nás to pálí,“ Doubrava mluvil temně, „ale děti už ne, ty zvykají, a přivedou je, aby měly v ošklivosti a nenávisti všechno, co není římské. To je smutné a hrozné.“

„Tak, tak – my jsme už ti poslední – o zem námi udeřili, je zle, a ještě zpívat a chodit sem poslouchat ty černé –“ Staroch zdvihl třesoucí se ruku k tmavé kazatelně a ke kříži nad ní.

„Pojďte, strejčku, radši půjdeme, kdyby tak někdo – A copak vy,“ dodal, když vykročil, „vy můžete ostat doma, nikam nemusíte, že jste starý.“

„To ne, ne, to nepůjdu,“ vpadl hněvivě stařec, „a ne že jsem starý, nešel bych ani mladý, to ne. Truněček je proti mně mladík a taky povídal, že nepůjde, těch černých že nebude poslouchat.“

„Ale já musím, já radní –“ Doubrava vzdychl. „Ale vítat jich nepůjdu, to nepůjdu. Sem,“ ohlédl se po kazatelně, „sem budu musit, tady stát a zkroušeně poslouchat.“

„Nebudeš sám. Co jich seženou sem z vesnic. A co on myslivec na Skalce,“ vzpomněl pojednou staroch.

„Tiše, někdo jde.“

Starý Lemfeld poslechl; capal šouravými, stařeckými kroky, opíraje se o Doubravu, a zticha povzdychoval: „Bože, svatý bože! Kdypak se smiluješ!“

XXII

Obloha za noci jasná po ránu se zaklopila hustými šedými mraky. Pozdě odpoledne začalo mžít a mžilo i zvečera. V té nepohodě přijela silnicí od Opočna svatá misie. Napřed jeli dva jezovité v širokých černých kloboucích a v tmavých pláštích, P. Mateřovský a P. Firmus, každý na hnědém koni; za nimi jejich fámulus, student, také na tmavém klusáku s dvěma vaky vpředu zavěšenými. Za tím kráčela bílá kobyla, která nesla dva jezdce. Napřed seděl jezovita, P. Antonín Koniáš, rovněž pláštěm zahalený, a za ním jeho služebník, pachole, studentek Vpředu u sedla přivázán pytel silně nacpaný a nevelký tlumok. Kněžím nebylo dobře vidět do tváře pro široké klobouky i pro vysoké límce velikých plášťů. A smrákalo se.

Zvony se rozhlaholily.

Lidé přistupovali k oknům, vybíhali přede dveře, v náměstí na podsíně i před ně, podívat se na ty, o kterých už tolik dní všude rokovali a které s napětím očekávali. Dívali se na ty dva přední, nejvíce však a nejdéle na toho na bílé kobyle a na jeho mladičkého spolujezdce. Ukazovali si na tu dvojici, tam s ouštěpkem a smíchem, tu s nevolí, až i zlostně, jaká to jízda, že ten studentík se pěkně má, ubožák, ten že si posedí a co zkusí! Nejostřeji mluvil Lukáš Truněček perníkář a žena jeho nahlas nadávala, to že je týrání toho hochy i koně, ať se podívají na ten pytel vpředu, to že není obrok, ale knihy, ať se podívají, jak je hranatý, pobrané knihy že v něm jsou, jistě, a ten páter, tomu že se to sedí, ale toho že by měli strčit, stáhnout dolů, ať kluše blátem.

Radní Doubrava stál opodál, nehlesl, jen po Truněčkovi mrkl, usmál se plaše, ale hned se ztratil, když zahlédl, že purkmistr, konšel Kilinger a syndikus vyrazili z podsíně jezovitům naproti. Smekli a stáli před nimi v tom mrhlení s obnaženou hlavou; vítali je a pak je provázeli z náměstí ulicí k děkanství. Bylo u kostela, stavení staré, dřevěné s šindelovou

lomenou střechou. Košatá lípa před ním, ale blíže černých vrat vedoucích na hřbitov u kostela.

Děkan Junk s kaplanem kvapně vykročili uvítat misionáře, kteří pod lipou slezli s koní. Vešli do děkanství, bez měšťanského však průvodu. Purkmistr s konšelem a syndikem vrátili se do města. Farský čeledín odvedl koně do hospody v rynku; s ním kráčeli také oba studenti, aby opatřili vaky do připravených bytů.

Jezovité měli stravu zmluvenu u staré Sádlové; na tuto však první večeri musili zůstat na děkanství. Na prostřeném stole hořely dvě voskovice. Zasedli v prostorné vybílené jizbě s mohutnými tmavozelenými kamny, s několika tvrdě malovanými obrazy svatých a s velikým krucifixem křiklavě polychromovaným. P. Mateřovský i P. Firmus jedli chutě, P. Koniáš však jen málo. Piva a pak vína se ani nedotkl. Pil jenom vodu.

Bylo mu čtyřiatřicet let; zdál se však starší a proti oběma vysokým a kostnatým druhům i proti zavalitému, kulatému děkanovi vypadal, ač nebyl malý, postavou subtilný. Sutana jeho umlená, otřelá, tmavé vlasy jeho nečesané, pocuchané, brada a bledé, vyholené tváře dost vysoko zamodralé. Vedle krevnatého obličej P. Mateřovského byly ještě bledší, až asketicky přepadlé. V tmavých však očích jeho žádný svit blouznění a vytržení, nýbrž oheň bojovné síly a rozhodnosti.

U stolu dlouho neposeděl. Záhy vstal a prosil za odpuštění, že by rád do svého pokojíčku. Děkan v hostitelské horlivosti nechtěl ho pustit; přestal však jej pobízet, vida, jak páter rozhodně a již nějak podrážděně opakoval, že musí jít. A děkan také postřehl významný pohled P. Mateřovského, aby ho nechal.

P. Koniáš odešel. Děkan, který ho dosud osobně neznal, mnoho však už předtím zaslechl o jeho veliké horlivosti a kazatelském umění, podotkl s účastenstvím, že není asi dosti zdrav.

„To není,“ přisvědčil P. Mateřovský, kdežto P. Firmus dubově mlčel jako do té chvíle. „Má herniam.“ P. Mateřovský vymrštil černé obloučky hustého obočí. „A přeukrutné bolení hlavy mívá. A již léta. Teď je líp, ale

předloni, povídal, že byl literární práce dokonce neschopen, ani půl hodiny nevydržel číst.“

„Až Panna Maria pomohla,“ ozval se pojednou P. Firmus, ale chmurných očí neotočil, hledě před sebe. „Pomohla,“ přisvědčil horlivě Mateřovský, „Panna Maria Jičínská, nejdobrotivější uzdravitelkyně. Prosil ji nejenom skrze sobotní, nýbrž i každodenní pobožnost a tu býval pak bolestí zproštěn několik hodin po sobě. Ale když se také nešetří. Málo spí, dlouho ponocuje, třeba do svítání prohlíží kacířské knihy a ráno káže a přes den zas a třeba třikrát, pětkrát. Už i slabostí omdlel –“

„O, ó! –“ žasl děkan.

„A teď si začal novou práci. ‚Běřeme lidu kacířské knihy,‘ říká, ‚a tak musíme mu dát za ně jiné, pravé a lepší. Běřeme mu husitský kancionál, a lid tak rád zpívá. Pořád bude utíkat k bludařskému zpěvníku, dokud nebude mít jiný.‘“

„A tak chce pan páter –“

„Tak, chce, a již chystá nový kancionál katolický. Sbírá staré písně a také skládá nové. Snad už to dá brzo do tisku.“

„To je, pane, to je, panečku, práce! Už to sbírání, shledávat to a ještě sám skládat při takové práci misionářské. A to vylepšování kacířských knih!“ divil se děkan.

„Při všem ještě tělu všecko odepře. Viděl jste, co jedl. A nic nepije, ovoce se netkne.“

„A proč?“ žasl děkan.

„Aby tělo trestal. To zrovna nenávidí, a všelijak je krotí, když se mu vzpouzí,“ vykládal Mateřovský.

Vtom silná brada P. Firma se pohnula, široká jeho ústa zas úsečně prohodila:

„O chcíplém psu povězte –,“ a P. Firmus na pobídku otočil zelenavé oči po svém druhovi.

„Jsme sic už po večeři,“ na to P. Mateřovský s úsměvem, „ale přece snad –“

„Tak to povím sám,“ vpadl P. Firmus nerudně. „Byl jsem s P. Koniášem, kázali jsme za Hradcem –“ To již hleděl na děkana. „A tu v jedné vsi, jak šel P. Koniáš za humny, někde tam v stodole pátral po knihách, ucítil ukrutný puch až hrůza – no, sumou – zdechlý pes tam ležel už plný červů.“ Děkan se otrásl.

„Máte toho dost?“ zeptal se ho P. Firmus zkrátka, káravě. Děkan byl by rád přisvědčil, než bál se, že by hosta urazil, a tak žádal, aby dopověděl.

„Vy byste se byl obrátil a utekl,“ v chmurných očích P. Firma svitlo jako úsměškem, „a já taky. Ale víte, co udělal páter Antoni? Aby potrestal tělo, nos, že se bránily tomu puchu, že měly odpor, šel, lehl si opodál zdechlíny na zem, a ležel a dýchal otevřeným nosem tak dlouho ten smrad, až přemohl v sobě ten odpor.“

Děkan se tiše uplivil a P. Mateřovský hned vpadl, zamlouvaje:

„Až jej uslyšíte kázat –“

„Alter Bridelius¹⁰⁷,“ P. Firmus opět úsečně a mračně. „Bridelius?“ opakoval děkan.

„To byl před padesáti léty náš nejlepší kazatel,“ vysvětloval P. Mateřovský. „A neohrožený misionář. Ten směle chodil mezi husity a kacíře, vlezl do jejich tajných shromáždění v lesích, pustinách, tisíce jich obrátil, s jejich predikanty se potýkal, a jak! To jednou, bylo na Čáslavsku, srazil se v lese s takovým tajným kazatelem a tam v lese měl s ním hádání. A víte, jak to skončilo? Ten pekelný predikant doznal veřejně, že byl poražen, písemně to dal, ne na papíře, ale na tom místě, kdež se hádali, vyryl do kmene, do buku: Zde jsem měl půtku s páterem Brideliusem; přemohl mne slovem božím.“

„Ach, ach, to jsem neslyšel!“ divil se i liboval si děkan. „A páter Koniáš pravíte –“

„Alter Bridelius!“ opakoval důrazně a chmurněji P. Firmus a vstal. Pokřižoval se a říkal tiše modlitbu po jídle. P. Mateřovský a děkan, oba červení jako raci, vstali a modlili se také –

¹⁰⁷ alter Bridelius – druhý Bridelius;

P. Koniáš zatím už došel k vdově Paškálové, matce městského aktuára; snadno se na ni doptal. Zastal ji ve světnici s fámulem, studentem, kterého vyčastovala vydatnou večeří. Pána jeho uvítala s velikou, pokornou úctou. Ruku mu políbila a hned se omlouvala, aby ráčil odpustit, nebude-li v sedničce všecko jak náleží. Provázela jej tam, nesouc mu hořící svíci, a ještě cestou se omlouvala, a kdyby ráčil – Ale páter přerušil stařenin hovor. Vzal si svíčku, poděkoval a dal dobrou noc.

Vešed, postavil světlo na stůl a hned přistoupil k nevelkému oknu podívat se, kam hledí. Bylo do zahrady. Pod ním nějaká křovina. Její pruty prokmitovaly v tichém větru jako černé stíny před tabulkami slabě orosenými. Světnička s obrázky v koutě nad stolem byla pěkně vybílena, s čistou postelí bělostných peřin, všecka bílá i útulná. Na stole v skleničce zardívaly se z tmavé zeleni božího dřevce a levandule dvě rozvité stolistky s líbezným poupětem.

P. Koniáš vytrhl kytku ze skleničky, otevřel okno a vyhodil ji jako hříšnou lahodu světskou ven do tmavého křoví. A hned bořil dál. Bílé peřiny, svrchní a spodní, podhlavnice i prostěradlo prudce strhl a naházel vše na truhlu u dveří. Na posteli zůstal jen slamník z rezného, hrubého plátna. Změkčilé pohodlí z postele odklidil, zato však si ji ozdobil jinak. Z hluboké kapsy svého pláště vytáhl kus křídý a namaloval jí v hlavách postele, na její čelo: I. H. S.¹⁰⁸, a to I. H. S. napsal také na dveře.

Rozdělal tlumok na židli položený, vyňal z něho kostěný kalamář, lahvičku čínského inkoustu¹⁰⁹, brková péra i hrubý sešit popsáný a kladl vše na stůl. Tam také dal tři knihy, jež vytáhl z pytle dobře zavázaného, dvě menší, třetí hrubou bez titulu a rejstříku, kterou i tak mohl určit za sváteční postilu nějakou. Všecky tři byly staré a jako učouzené, v tmavých kožených vazbách odřených a velmi sešlých. Sebral je jako podezřelé cestou v Ocelících před Opočnem. Teď chtěl se o tom přesvědčit, jaké kacírstvo nebo bludy obsahují. Nejprve však hledal osvícení a posilu k té práci.

¹⁰⁸ *I.H.S. – Jesus, Hominum Salvátor, Ježíš, lidstva spasitel. U jezovitů také: Jesus, Hostia Sanctissima [Ježíš, nejsvětější hostie] nebo: In Hoc Sanitas [v tomto (znamení) je spása];

¹⁰⁹ čínský inkoust – tuš;

Poklekl na podlahu a sepjav ruce modlil se polonahlas, obrácen k obrázkům nad stolem, otčenáš, zdrávas i zvláštní modlitbu k Panně Marii a k sv. Antonínu Paduánskému, patronu všech hledajících a pátrajících; pak požehnáv se třikrát křížem říkal, a vroucněji a hlasitěji, zbožná slova, v něž věřil jako v přemocná, že zvláštní silou pomáhají v tom pátrání:

Ecce cruce Domini, fugite partes adversae! Vicit leo de tribu Juda, radix David, alleluja!¹¹⁰

Vstal, nahmátkou prudce otevřel podezřelou postilu a dychtivě zrakem přelétl nadpis zežloutlé strany švabachem tištěné. Bylo to čtení na svátek Navštívení Panny Marie. Nečetl ho, obrátil nedočkavě list, druhý, třetí. A tu zarazil. Za tím listem, hle, čtení na svátek mistra Jana Husa.

Páteru Koniášovi zasvítlo v očích, že uhodil na pravou stopu, že našel, co tušil a hledal, husitské kacírstvo. Stojel, nahnut nad stolem, znovu četl nadpis i kousek dál, pak listy obracel a chvatně přehlížel, hledaje konec toho čtení. Pojednou chytl ten první list s nadpisem svátku Husova; zatímco jeho levice plnou dlaní a roztaženými prsty přidržovala postilu, škulil listem a škubal, trhal, až vyrván, celý mu zůstal v hrsti. Zmačkal jej, odhodil a dále škubal druhý, třetí. A jak je pak vyškubnuté na kusy trhal a mačkal v netvárný chumel, vydýchl uspokojením a potěšen.

Chvilku stál jakoby váhaje, pak namočil péro a napsal na první stránku postily „abolendum“, že to dílo má být zničeno, že je odsouzeno na oheň, a hodil je pod stůl. Vzal druhou knihu a sednuv začal v ní číst a hned ze začátku. Za chvíli však už namočil druhé péro do čínského inkoustu a zamazal tou hustou černí několik řádků. A zase četl a četl, „vylepšoval“ a zapomněl na vše kolem i na čas. –

Vlahou, vlhkou nocí červnovou ozval se táhlý zpěv hlásného z ochozu radnické věže nad černým lešením kazatelny a nad misionářským křížem a zaléhal do zčernalých dřevěných podsíní kolem náměstí, oznamuje dvanáctou hodinu a vyzýváje, aby opatrovali světlo, oheň. Ale plameny v

¹¹⁰ Ecce cruce Domini... – (lat., vysl. ekce kručem dominy) Ejhle kříž Páně, prchejte, odpůrci! Zvítězil lev z kmene Judova, z kořene Davidova, aleluja!;

nístějích¹¹¹ a na ohništích už dávno pohasly i světla v jizbách, i na děkanství, i v bytě obou jezovitů u staré Sádlové. Jen z okna sedničky Koniášovy táhl se pruh zardělé záře přes ibišek u okna na kus trávníku a část kmene staré hrušky opodál.

Bylo již drahně po půlnoci, když Koniáš pozvedl hlavu od hustých rádek staré knihy. Připadloť mu, aby se ještě podíval na kázání. Sáhl po rukopisném svazku, z něhož čouhala popsaná škartka. Vzal ji, chtěje ji vložit do knihy jako znamení, kam až dočetl. Maně utkvěl mu zrak na řádcích toho listu a bezděky jal si je, svůj plod, čisti, kus rýmování, které si v Hradci začal. To měl na mysli Manniho¹¹² hrozný Pekelný žalář, jemuž zdrojem byla vznešená Božská komedie. Tam z velkolepé, gigantické básně Dantovy příšerné, surové líčení a z tohoto pak tu ta Píseň o mukách pekelných, mající lidu oživovat a připomínat trápení zatracenou, kteráž fanatický misionář na svých kázáních tak palčivě a strašidelně maloval. I četl si tiše:

Rozškleb se, tlamo pekelná, zatmělá jeskyně, buď mi aspoň dnes zřetelná, ať vkouknu do tvé síně.

Chtěl se jen na začátek podívat, než autorská láska mu nedala; četl dál, zapomenuv na kázání. Říkal si, už ne šeptem, ale polonahlas:

*Neb mám bídu všemu lidu
zatracencův malovat,
jejich muky, d'áblův hluky
všem vykontrfektovat¹¹³.*

Tu se jeho dílo končilo. Umlkl, hleděl před se rozšířenýma očima, jako by nazíral do města věčné strasti za pekelnou bránu s hrozným

¹¹¹ nístěj – topeniště v kamnech nebo peci;

¹¹² Manni – italský jezuita Giovanni Battista M. (1606-1682); jeho kniha se jmenuje Věčný pekelný žalář;

¹¹³ vykontrfektovat – zobrazit;

nápisem: Nech naděje, kdo sem vstoupíš! Náhle, jakoby stržen, vzal péro a psal:

Slyšán jsem. Stojí dokořen

ten žalář otevřený.

Duch můj jest ve mně umořen,

strachy jsem omámený.

Ach nevím sám, kde začít mám

žalostnou píseň zpívat –

Péro mu vypadlo, oběma dlaněma chytl se za spánky; tupá bolest, která mu ryla za očima, začala zuřivě píchat a bodat ve spáncích, v zadní části lebky. Chvilku tak seděl všecken bledý, strnulý; pak vstal a v těch mukách přešel prudkými kroky jizbu. Pojednou padl na kolena, chvatně rozpínal na prsou kleriku a vytáhl odtud malý obrázek Panny Marie Jičínské. Políbil jej, pozvedl v prstech oběma rukama jako hostii před svou tvář, zavzdychal a začal se úpěnlivě modlit.

XXIII

Regentova zpráva o misii polekala Machovce až do zmatku. A ještě nová obava jej zneklidnila, zdali regent sobě nepovšiml toho jeho leknutí. V tom došel upokojení. Pan Lhotský ani slovem, ani pohledem neprojevil nějakého podezření. Tento mrak myslivcovi záhy zaběhl. Ale misie – Regent pravda řekl, že jezovité do Oujezda nepřijedou, ale budou tak blízko – Myslivci také připadlo, co řekl Vostrý tenkrát, když s ním v noci seděl dole u židovského hřbitova, že misionárusové přepadají znenadání. A pak správce –

Kvůli němu, schválně, zeptal se, když se s ním a s regentem nazejtří, v pátek ráno potkal, kdy budou misie, v kterou hodinu jezovité přijedou. Správce zamžikal očima, zlehka nafoukl tváře, když regent vykládal, co věděl z psaní P. Mateřovského a z jeho oznámení. V poledne pověděl myslivec dětem, co slyšel, a dodal zasmušile:

„Pro všechno budeme uklízet.“

Rozuměly, že knihy.

„V neděli musíme do města, aby správce nic nemoh. A já půjdu i na kázání, poslouchat ty –“

„My ne?“ zeptal se Tomáš.

„Nerad bych. Bude tam lidu jako mhy, kdopak si toho povšimne, ztratíte-li se a počkáte-li u starého Lemfelda do té chvíle, až bude po všem. Já bych k němu taky rád, ale kvůli správci není možná.“

Nazejtří, v sobotu, v poledne vrátil se na Skalku zámecký dráb, kterého poslali pro zevrubnější zprávy. I přinesl, že v Dobrušce čekají pátery jezovity dnes odpoledne, i to, kde mají pro ně byty, a stran kázání všecko, zítra v neděli že budou dvě, jedno ráno, druhé odpoledne. Slečna Poxlina, která již druhý den polehovala, litovala, že zítra nebude moci na kázání.

„A já bez tebe nepojedu,“ ochotně se chystal pan Lhotský. „Ostatek není spěchu; zítra tam bude beztoho celá Skalka.“

Tak tomu bylo. Ráno vypravila se skoro všechna čeládka ze dvora i ze zámku; správce Čermák již za jitra dal si osedlat koně a odjel do Dobrušky. Myslivec chystal se tam až po obědě, čekaje na Helenku. Přiběhla dříve nežli jindá v poledne, oznamujíc, že ji slečna pustila, ale že jí také uložila, ať jak náleží poslouchá, že jí, slečně musí pak povědět, jak všecko bylo, co pan páter jezovit kázal.

Myslivec se zamračil a hned rozhodl: „Chvilku se musíte dívat a poslouchat, ale pak se ztraťte. Ostatní o kázání vám povím, až půjdeme domů.“ –

O nejhlučnějším trhu, nikdy, nebylo v Dobrušce tolik lidstva jako té neděle. Mnozí tu meškali už od rána, jiní došli nedávno a jiní ještě docházeli jednotlivě i v houfcích. Všecky hospody plny, na podsíních nesnadno projít, na náměstí četné skupiny a celý zástup kolem kazatelny, jejíž zábradlí bylo od rána pokryto červeným sukem.

Všude většinou samí venkované z okolních vesnic, z blízkých i vzdálenějších, z kraje od Opočna i z hor od Hrádku, Bystrého a Dobřan, muži, ženy i chasa mladá, mužští v kloboucích, ve vysokých čepicích s mašlemi, v tmavých kabátech i kazajkách s mosaznými knoflíky, v bílých šerkách, ženy v plátěných bílých čepcích, v šátkách kolem hlavy zavitých a děvčata prostovlasá s pletenci po zádech, v kabátkách, různobarevných živůtkách, v sukních mezulánových i soukenných, v červených punčochách, v pantoflích nebo ve střevících.

V té směsi živých barev tu tam panský dráb v kabátě vojenského střihu, „pan kancelářský“ nebo písař v kabátech tmavších barev, kteří stáli u houfců poddaných, zamračeně čekajících. Všude pestrota barev; nikde však nesvítila, nehořela. Nebylo slunce. Nebe se ráno nevyjasnilo, ale bylo dusno.

Nesnadno dostal se myslivec Machovec s dětmi zástupy plnými hluku a šumu do hospody U jelena. Ptal se tam po správci. Věděl, že se tu vždycky stavuje. V jizbě ho nenašel; zato v nádvoří zastal čeledína, jenž

měl na starosti správce koně. Od tohoto sluhy zvěděl, že správce odešel na děkanství, že se brzo vrátí, jak povídal, a má-li mu něco vyřídit.

„Nic, nežli že jsme tu byli.“

Machovec se vracel znepokojen. Na děkanství šel – Co tam chce, proč? Snad má něco vyřídit od jemnostslečny, nebo šel se poklonit těm jezovitům, nebo –

Potkali známé, musili se s nimi zastavit; uslyšeli od nich, jak bylo dopoledne, jak ráno vyzváněli všemi jako o velkých svátcích, po ranní že bylo kázání; dva jezovitě že zpovídali v kostele od časného rána až do poledne, a ten třetí, P. Mateřovský, že kázal tady na rynku, jaký to je kazatel, ale ten, co bude teď kázat, páteř Koniáš, že prý káže ještě líp, ten že to umí rozebrat.

Nad šum a hluk, nad všecku směs hlasů rozlil se proud kovového hlaholu. Všecky zvony se rozezvučely. Slavné vyzvánění ohlašovalo začátek kázání. Jako veliká voda vyhrnuli se lidé z podsíní; odtud a z různých míst a koutů náměstí i z ulic hnaly se houfy doprostřed rynku k radnici, tam, kde nad spoustou hlav trčely kazatelna, z prken sbitá, a vysoký dubový kříž. Většina se tam tlačila; leckde však šli také bez té dychtivé zvědavosti, jen na rozkaz drábův nebo pana kancelářského, kteří je vedli.

Prostora kolem kazatelny zatopila se lidstvem; jako by tmavý mrak, prostříkaný živými barvami, plný šumu a ruchu lehl na to prostranství. Také schody k radnici, plocha nad nimi u dveří do radnice, vše plničko. Tu samí onačejší a vzácnější, purkmistr, radní, konšelé a hosté, správce Čermák a páni z opočenského zámku, vyšší úředníci. Tu nejedna tmavá paruka, plná kudrn, splývající až na ramena, tu většinou samý černý oblek, černé punčochy, sváteční pláště, bělostné šátky na krk s lehounkými, načechranými cípy přes prsa, sněžné tacle měkké s krajkami.

Výše nad pány, nahoře na věži na ochozu, kdež jindy hlásný, sám jediný dolů hledíval, rovněž plno. Teď tu také několik sousedů řemeslníků, a kluků jako vrabců. Dole v domech do náměstí proti kazatelně a radnici okna nad podsíní všecka otevřena; v nich pestro a živo od měšťanů a měšťanek, jejich dětí, menších i mládenců a panen, nedělně vystrojených.

Také v každém okénku v lomenicích vyzírala tvář, dvě. Zvědavci i na střechách, chasníci, učedníci, v oužlabí střech, divže nasedli na dřevěné žlaby, čouhající mezi střechami ven do náměstí.

Zvony hlaholily, jejich hlas panoval. Do něho pojednou vyvřel, vyrazil zdola, z náměstí hluk a šum čekajícího lidstva. Začalo se hýbat, obracet, tlačit, jak se rozkřiklo, že kazatel už jde, už jde –

Machovec s dětmi se nijak nenamáhal, aby se dostal blízko ke kazatelně; spíše hleděl, aby ho nezatiskli dopředu, aby zůstal blíže podsíně. A také pak, když se kolem rozšumělo, že misionář je tu, netlačil se, aby ho spatřil. Jen náhlé zvlnění před sebou postřehl, jako by někdo strakatou brázdu v té spoustě rozháněl, živou ulici, kteráž jen se otevřela, ihned se semkla. Ale toho, kdož se jí bral či prodíral, nebylo viděti.

Machovec chránil Helenku, drže ji za rameno, a volal na Tomáše, ať se jich drží, ať se neztratí. A vtom sehnul se pošeptal mu do ucha:

„Až ten páter vyleze, ztraťte se.“

Jen to řekl, strhly se kolem i dál šum i pokřiky překvapení a úžasu. Všecko upínalo oči ke kazatelně.

XXIV

Na schodech k ní vynořila se nad spoustou hlav postava misionářova. P. Koniáš v černém vysokém kvadrátku na hlavě, v černém hábitě přepásaném širokým černým cingulem, stoupal vzhůru po stupních, zvolna, v ramenou přikrčen, jakoby pod nějakou tíhou.

Myslivec jej chmurně pozoroval, Helenka i Tomáš vzrušeně. Bylť to první jezovitský misionář, kterého viděli, jeden z těch, o kterých slýchali jako o největších, úhlavních nepřátelích, kterých se musili bát. A ten tu vypadal děsivě. Před nimi a kolem šum, hlasy i pokřiky podivení, úžasu nad kazatelem a nad tím, co to má na sobě, co nese, řetěz, že prý řetěz – Měl, najisto se přesvědčili, když stanul nad schody na kazatelně, nesa velký krucifix v ruce.

Železný řetěz hrubých článků visel mu od týla přes prsa dvakrát otočený, dole spjatý železným hákem do posledního článku. Těžký ten růženec se neleskl a té chvíle ani nezachřestil, neboť P. Koniáš, bledý, s pocuchanými vlasy, zpod kvadrátku vyřázejícími, stál nehnuté, až se šum dole utišil.

Do toho ticha pak se ozval nad zástupy zvučný, plný jeho hlas: „Nejmilejší! Vzývejme s vroucnou pobožností Ducha svatého, aby nás při našem kajícím rozjímání božským svým světlem osvítil.“

Vykročil k vysokému kříži u kazatelny, sňal kvadrátek s hlavy, padl na kolena, až řetěz zachrastil, a sklonil tvář do sepjatých rukou. Kantor Vondřejc zanotoval dole pod kazatelnou „Otče náš, milý pane!“ a všechen zástup kol kolem i panstvo na schodišti i radní Doubrava zpívali starou tu píseň. Na skloněné hlavě kazatelově vyřázel nad týlem z tmavých vlasů červený vršek boule, která mu zůstala ze selského uvítání za poslední výpravy na Čáslavsku. Klečel, ani se nepohnul, pohřížen v pokornou modlitbu.

Všichni dole zpívali, jen Machovec mlčel i jeho děti. Nikdo si toho nepovšiml, neboť oči všech upíraly se na misionáře, zhrouceného jako bez ducha. Když píseň doznívala, naklonil se Machovec k Helence a přišeptal, teď aby se ztratili, ale pomalu. Nebylo to nesnadno, neboť stáli na kraji zástupu při samé podsíni. Tomáš chvilku otálel; byl by tu nyní bez nechuti zůstal. Vábilat' jej podívaná na podivného kněze. Také Helenka váhala. Chtěla něco z kázání uslyšet, aby mohla slečně povědět. Než i zvědavost ji držela, ač plná neklidu i tísnivá. Nezmizeli tedy tak rychle, jak mohli. Uviděli, jak P. Koniáš, když píseň dozněla, prudce se vymrštil, jak rychlými kroky stanul u zábradlí tváří proti nim, bez kvadrátka, prostovlasý, krucifix v ruce. Za ním po zasmušilém nebi v pozadí vyvstával temný mrak.

Bylo dusné ticho. Jím rozlehlo se hlasem zastřeným děsivou vážností:

„A porta inferi erue, Domine, animas eorum –“ A jasnějším tónem rozváděl misionář:

„Tak církev svatá, když se modlí hodinky za mrtvé, třikrát opakuje tento veršík: A porta inferi erue, Domine, animas eorum, to jest od pekelné brány vysvobod', Pane, duše jejich, od pekelné brány, od věčných muk a trápení bez konce, od věčné tmy a věčného ohně, od propasti pekelné, kdež panuje největší nepřítel lidského pokolení, d'ábel.“ A líčil d'ábla, šerednost jeho a jaké ouklady člověku strojí už hned od svého svržení. Machovec ohlédl se po dětech, které zatím ustoupily nenápadně k dřevěnému sloupu podsíně, právě když Koniáš vykládal, jaké hody měl d'ábel v Čechách, když tu před třemi sty lety panoval král Václav Lenivý, ten, jenž dal utopiti sv. Jana Nepomuckého. Ten král že se dal do všelijakých prostopášností, takže se říci mohlo, že český král spí a Václav hoduje a všem žalostem hoví.

„Sotva to d'ábel zhlédl“ pokračoval, „tak hned sobě na krk převěsil několik rozsívek, totiž Jana z Husince, a ten začna v Praze, po celém království chodil a ten ohavný černý koukol kacírského učení tak pilně rozsíval, že v nedlouhém čase víceji se zdálo v Čechách koukole než pšenice.“

Machovcem ta řeč o Husovi škulba. Hned se zas obrátil po dětech a pohledem jim dával znamení, aby šly. Poslechly, zmizely. On sám zas upřel oči ke kazatelně, z které P. Koniáš dále hlásal, mávaje tu levicí, tu pravou s krucifixem, že když d'áblovi spálili Husa v městě Konstanci, tu že d'ábel vzal hned zas jinou rozsívku, Jana Žižku, a tu skrze něho rozsíval v Čechách hrozná vraždy, loupení a boření, cizoložstva, krádeže, krve lidské a hlavně duchovní nelítostné prolévání.

Machovci se pohnula ústa k úsměšku, ale stáhl obočí, zamračil se, když si všiml, jak tváře všech kolem jsou plné napětí, jak oči všech rozšířené tkví na misionáři. Sám sklopil hlavu a tak chvíli poslouchal, nerad, s odporem, kterak d'ábel, když mu Žižka zahynul hroznou nemocí, převěsil si nové rozsévačky, Kalvína, Luthera, ale ti že nebyli lidé, ale hadové, kteří lahodným jedem svého učení otrávilí kolik království a zemí a také České království.

Machovec pozvedl prudce hlavu; oči jeho, hořící tajemným hněvem, upřely se na kazatele, pak na schodiště, na pány. Hledaly tam radního Mikuláše Doubravu. Našly ho, v pozadí shromážděných, samotného; klobouk držel ve svislých rukou, hlavu měl do prsou schýlenu. Chvíli jej pozoroval, mysle také na děti, teď že sedí u starého Lemfelda, ty že neuslyší této jezovitské nepravé, podvodné řeči.

Zatím P. Koniáš vykládal, že světlo víry katolické v Čechách málem by se bylo udusilo, kdyby milosrdný bůh nebyl udělil na Bílé hoře vítězství císařskému vojsku proti nepřítelům Ferdinanda císaře a českého krále, kteří byli také a nejvíceji nepřátelé samospasitelné víry katolické. „Tam na Bílé hoře svatá římská církev zvítězila na přímlovu nejsvětější Panenky Marie a vítězí dál a s pomocí boží vyhladí zbytky kacířstva a napraví bludné ovce, které za Luterem chodí a jiní Jana Husu, jiní Kalvína a jiní jinšího bludníka a svodníka následují. A těchto bludařů je nejvíce v tomto kraji!“ vyrazil Koniáš, a potřásaje pravicí před sebe, jako by na ně ukazoval, opakoval:

„Ano, tady všude po panstvích, v městech i vesnicích, zůstávají ještě mnozí ve tmách bludů, pořád ještě jsou jim kacířské knihy nejmilejší, pořád je ukrejvají jako poklad nejvzácnější. Kdyby skrejše a sklepy, truhly a

almary, kdyby komory a sroubky a špejchary mluvití mohly, ukázaly by nám pikhardské, zapověděné bible; kdyby se všechny došky rozpadnouti měly, vypadly by z nich postily jednoty bratrské, modlitby i kancionály žitavské a jiné, z Lutriján tajně donesené.

Ale tito zatvrzelí písmáci zapomínají, že ten hrozný hřích na jejich vlastní vrub se vroubí, do jejich vlastních dlužných rejster se zapisuje. V své zaslepenosti se domnívají, že Svatému písmu lépeji rozumějí nežli kněží a učení. Sami si je vykládají a o něm mudrují. A kdo, kdo to jsou? Ať lásky vaše poslechnou: sviňáckové, skotáckové, kopáckové, sedláckové, ano i babice za doktory a vykladače Písma se počítají! O nešťastné krtice, slepí vejrové, kteří věříte všelijakým svodníkům slepákům, Žitavákům nebo husitským písmákům!“

Za řeči maně položil krucifix na zábradlí, nezaraziv proud své řeči ani na okamžik. Jen rychleji mluvil a prudčeji. Jeho hlas zmohutněl i změkkl, když pronášel:

„Krvavé slze bych proléval nad skalnatou tvrdošíjností těch, kteří s neústupným srdcem blud svůj poznat nechtějí. Kdybych já zde před sebou všechny podezřelé vlastence, všechny čtenáře a písmáky měl, všem vesměs, ano k nohám jednoho každého bych padl a skrze všechny rány Ježíše Krista pro uvarování věčného ztracení bych úpěnlivě prosil –,“ nahnul se dopředu, ruce do výšky spínaje, „aby hříšně nemudroval a duši svou nezatracoval.“

Náhle se vzpřímiv, postoupil k velikému kříži, ukazoval na něj a s vášnivou naléhavostí volal:

„Sem, sem ke Kristu Ježíši, kdo ještě bloudíte, kdo učení Husovu a Lutherovu věříte a bludařské knihy ukrejšváte, sem, rozmilí Čechové, podvodným čtením zavedení vlastencové, sem mysl, sem srdce a rozum k samospasitelné římské víře se vši snažností obraťte!“

Ticho kolem jako by ještě tichlo za těch slov plných zanícenosti. Všichni hleděli na misionáře patrně stržení jeho plamennou vroucností.

I Machovec zapomněl na odpor a poslouchal ne bez úžasu. Ale vtom jako by jej udeřilo, když P. Koniáš rychle pokročiv od kříže až k samému

zábradlí, chopil se krucifixu, vychýlil se, a krucifix pozdvihuje, volal vášnivě:

„Redite ad unitatem! Vraťte se k jednotě, k samospasitelné víře katolické, vydejte kacířské knihy, zřekněte se bludů. Kdo jednotu víry ruší, kdo jednu víru v ústech i v srdci, vnitř i zevnitř nevyznává, k jednomu bohu nedostane se navěky!“ Vykřikl to s planoucíma očima, potřásaje pozdviženým krucifixem.

Machovcovi jako by do duše zahřmělo. Tu zas uslyšel, co jej tak dlouho a stále a všude, ať v samotě lesní, nebo doma, tísnilo a soužilo, čím nedávno jej v doubravě o nočním shromáždění bratrský kazatel udeřil: „Kdo zapře mne před lidmi, zapřímť ho i já před otcem svým, kterýž jest v nebesích.“ To mu bůh teď skrze toho jezovitu zase připomenul – Svědomí se Machovcovi vzbouřilo.

„Kdo jednu víru v ústech i v srdci, vnitř i zevnitř nevyznává –,“ znělo mu a na mysl lehlo. Slyšel další řeč misionářovu, jeho slova i výkřiky, ale jejich smyslu již nedbal. „Kdož by pak mne zapřel před lidmi. – –“

Hleděl před se, ale již hrubě o to nestál, co viděl, co se kolem dalo. Před ním spousta hlav mužských vlasatých i lysých, ženských v čepcích i barevnými šátky zavitých; nad tou strakatinou rudý pruh sukna na kazatelně, nad tím bledý kněz v černé sutaně. Za ním, za vysokým křížem rostl černý mrak. V jeho stínu ztlumily se všechny barvy po domech, v zástupu; přišeřovalo se jako pod ohromnou tmavou klenbou. .

Pod ní do dusného ticha rozléhal se hlas misionářův, tu mírněji rozkládající a hned zase hřímající.

Ale pak Machovec zamžikal, když P. Koniáš pojednou chytl svůj velký krucifix vespod prostřed, a prudce se nahnul přes zábradlí, prudce jej dolů vystrčil, jako by jej chtěl do zástupu hodit, a kouleje planoucíma očima vášnivě volal:

„Tu ho máte, Krista Pána, syna božího! Tu ho máte, bičujte ho, kopejte ho, plvejte na něj, křižujte ho znova, když od svých bludů, od své zatvrzelosti nechcete pustit!“

Ten onen v zástupu uděšen trhl sebou, zasykl, tlumeně vykřikl; a všude strnutí, všichni jako zmámení upírali nehnuté, rozšířené oči na kazatele, jenž opět se vzpřímiv, dále bouřil. Prve domlouval i prosil, teď hrozil hněvem a trestem božím a věčným zatracením.

„O nox, quam longa es,“ volal, „quae facis unum senem!“ Tak praví Marcián veršovec, to jest ta noc ó jak dlouhá, když od večera do rána může člověk ušedivět. Za jedinou noc ušedivět, hrozně zkusit. Ale copak proti této noci ta nejdelší noc, po níž není dne, noc věčná! A to je peklo!“

A jako by se jeho zraku otevřelo jako minulé noci, hleděl před se a začal je malovat. Pot mu vyvstal na čele, než ani na okamžik neustal, aby si oddechl. Mluvil rozčileně, gesta jeho byla prudší, vášnivější a všechny jeho pohyby. Tu ustoupil ke kříži, ale hned zase byl chvatným krokem u samého zábradlí, obraceje se ke shromážděným na schodišti u radnice, a zas, a to nejčastěji, do čela, na stranu do náměstí k valnému zástupu. Rozháněl rukama, zdvíhal krucifix, pojednou chytl levou za řetěz, potřásl jím, až řinčivě zaharašil, nadzdvihl jej, volaje, to že hle znamení kajícnosti, ale také že připomíná žalář, v němž pykají odsouzení zločinci, pekelný řetěz, pekelný, věčný žalář, z něhož není žádného vysvobození.

„Tu budou přebídní zatracenci mít ustavičně na očích hrozné, d'ábelské obludy, šeredné příšery a potvory, v uších nepřestávající hluk od hrozných křiků, láni a naříkání, na jazyku hořkost, v ústech neuhasitelnou žízeň, v srdci hrozný strach a v životě horší než vlčí hlad a po všem těle pekelné pálení. Ale nejhorší z muk jejich jest svědomí, kteréž je jako červ ustavičně hryže a neumírá –“

Mraky letem stoupaly výš, kupily se a honily a slévaly se v ohromnou černavu. Vítr se zdvíhal. V něm třáslo se rudé sukno na kazatelně, v něm zavlály pocuchané vlasy nad bledým čelem Koniášovým, zavlály mu nad hlavou, právě když líčil strašlivá muka pekelná, jako by se ježily hrůzou.

Dole v zástupu, nad nímž houstlo bouřlivé šero, zamlklá hrůza; ale když se pojednou tiše zablesklo, bylo znáti nepokoj, ulekané hnutí v celé té spoustě lidí. Vyděšeně se křížovali, a když nad nimi v ten okamžik P. Koniáš hřímavě volal: „Křížujete se a lekáte se božího posla, jediného

blesku. Ale co je oheň blesku proti pekelnému ohni, co je rachocení hromu proti pekelné bouřce?“, tu zaječel do dusného, ustrašeného ticha náhlý, úzkostný výkřik ženského hlasu, zakvílení a hned v to zoufalý, křečovitý pláč, prudké štkání. Rozruch v tom místě kolem vyděšené ženy; a pohnutí běželo, odtud dál zástupem jako vlna náhle vzbouřená.

Machovec v ten okamžik ustoupil bez uvažování bez váhání na šerou podsíň, a jak stanul pod jejím stropem a zahlédl z ní volný východ, už se neudržel. Jakoby puzen pospíchal odtud. Nezhlédl už, že kazatel záhy si vymohl ticho; hlas jeho opanoval a všechny zas jako by ukoval. Zněl pozdvižené, vyzýváje shromážděné, aby se káli, obzvláště tajní bludaři, aby nesloužili knížeti temnoty, ďáblu, tyranu lítému, ale aby se obrátili k svému králi milostivému, Kristu Ježíši, aby se utekli do města a pevnosti jeho svatých ran, odtud že bezpečně budou s ďáblem a bludy bojovati, tak že je mine věčná tma pekelná, tak že uvidí boha vtěleného, spasitele svého – A pak Amen.

To již Machovec neslyšel a neviděl, jak P. Koniáš odchází z kazatelny. Potem zalit a bledší, mdlejší krokem sestupoval. Vtom rozkvílel se na zvonici děkanského kostela zvon; na divoká mračna zvonil, aby se rozletěla bez škody a zkázy.

Té chvíle seděl starý Lemfeld doma ve své jizbě s Helenkou a Tomášem. Bělovlasý staroch vykládal jim tlumeným hlasem, přes tu chvíli naslouchaje nebo po dveřích se ohlížeje, o jezovitech; mluvil o nich tiše, ale s netajeným pohnutím, s nepokrytou záští, o těchto, kteří včera přijeli, i o jejich tovaryšstvu vůbec, on že je zná, ó, tohle že už je třetí misie, co pamatuje, to že zase bude nepokoj kolik dní, a v pátek, budou-li tu do pátku, a jistě že budou, ti že hned tak neodlezou, v pátek aby si dali lidé i v kuchyních pozor, že budou ti misionárusové i do hrnců se dívat, nevaří-li někdo maso – A knihy – najdou-li – že budou pálit, ó, jistě, kantor že už na to cvičí mládež, bože, bože – A tenkrát, to bylo o první misii – Začal vypravovat příhodu, když také u nich, u jeho rodičů byli a stavení a všechno prohlíželi a prohrabávali.

Machovec vstoupil. Helenka vyskočila chtíc mu naproti; hned však zarazila krok, jak mu pohlédla do tváře a postřehla, že je rozrušen, že se mu něco stalo. Mlčky podal ruku starému Lemfeldovi, jenž jej hovorně vítal. Machovec však nedbal; mlčky usedl na židli jako zmožený, opřel lokte o stůl, čelo do dlaní, přes které se mu svezly se spánků jeho dlouhé vlasy.

Ve světnici, ve které se stmívalo od blížící se bouře, trapné ticho. Tomáš žasl, Helenka úzkostně pozorovala otce, bělovlasý Lemfeld starostně se dotazoval, co je, co se stalo. Machovec mu neodpověděl, ale spustiv ruce, sepjal je na prsou, prsty do prstů zatiskl a ztěžka zaúpěl:

„Hřešíme, tuze hřešíme. Krista zapíráme. Bůh mne zas upomenul a skrze toho tam – skrze toho, och! Děti, děti!“

XXV

Slečna Polexina dověděla se zpráv o misii v Dobrušce později, nežli se nadála. Bouřka, jež se pozdě odpoledne strhla, zdržela tam všechny Skalecké. A slečna nemohla se dočkati. Dvakráte poslala Kačku podívat se, jsou-li myslivcovi už doma;- stará kuchařka přišla pokaždé s ohlášením, že se ještě nevrátili, a nikdo. Pan Lhotský se v duchu divil, cože neť je těchto novin tak žádostivá, nicméně ji těšil, však že se zítra sama přesvědčí, že jí nazejtří bude jistě tak dobře, aby mohla jet do Dobrušky na misii. Když pak Kačka přišla potřetí a hlásila, že správce právě přijel, dala si ho slečna zavolat, ačkoliv pan Lhotský mínil, že by mohli ještě chvílku počkat, že myslivcovi už také brzo přijdou. Než slečna čekat nechtěla.

Správce přišel a nadšeně vypravoval, jak byla krásná svatá misie, co lidstva sešlo se ze všech stran, kdo přijel z Opočna ze zámku, kteří vyšší ouředníci, a kázání, och, takové že ještě co živ neslyšel, to že je kazatel, ten pan páter Koniáš, kterak do duše mluvil, a už hned jak vystoupil, že lidé žasli, když měl řetěz, těžký železný řetěz na krku, že jej tak kajícně nesl.

Pan Lhotský, jenž seděl stranou u okna a vyhlížel na nebe dosud zamračené, prudko se obrátil a zvolal:

„Řetěz? Řetěz že měl na sobě?“

„Měl prosím, urozený pane.“

Regent stáhl koutky rtů, mávl rukou, nic však neřekl.

Správce si toho povšiml, ale jako by nic nezahlédl, dál vypravoval slečně, jak pronikavé bylo to kázání, jak dojímalo, lidé že trnuli a plakali a jedna žena že i omdlela, když kázal o pekle, jaká muka stihnou hříšníky, obzvláště zatvrzelé kacíře a nevěřící. To řekl důrazněji.

„Myslivcových jste neviděl?“ vskočil mu do řeči pan Lhotský.

„Neviděl prosím.“

„Ale byli tam,“ znělo to s úsměškem. Správce jej cítil a rozuměl, co regent tím chce; dohřát, stržen popuzením, neudržel se a zkrátka odvětil:

„Alespoň tam šli.“

Vtom slečna se ptala na druhé dva misionáře, z nichž P. Mateřovského, šlechtice rodem, dobře znala.

„Ti v kostele zpovídali,“ odpovídal správce, „ráno i odpoledne. Všechno se hrnulo k jejich zpovědnicím, zvláště po kázání.“

„A zítra?“ ptala se slečna.

Pověděl, že bude zase kázání, ale zítra jenom jedno, odpoledne, a pak zase zpověď. Všecko zevrubně oznámil, jen jedno zamlčel: že byl také na děkanství a že tam mluvil s P. Firmem.

Když správce odešel, vstal pan Lhotský a zase tak jako prve a ještě nechutněji vyhrkl:

„Řetěz, na krku řetěz o kázání!“

„To je kajícnost.“

„Ať se kaje doma!“

„Ale dává tím příklad.“

„To může i bez řetězu.“

„Pane strejče, vám by se myslím nezachoval ať s řetězem, nebo bez řetězu.“

„Protože, ech –,“ mávl rukou, „protože je to –,“ chtěl říci komedie, ale nevyslovil toho jména, aby slečna se nepohoršila; neumkl však, nýbrž ostře pokračoval: „Tenhle s řetězem, onen zas jinak. Milá Porexino, mám rád pobožnost a příkladné kázání, ale co tihle – Věříš-li, já před lety slyšel v Rychnově jednoho kázat, že jezovité jsou andělé, že nejedí, nepijí, to že se jen zdá, že jedí a pijí, a haha, viděl jsem ho pak na zámku, jak chutě polykal koroptve a bažanty a zuňkal vínečko i pivečko. Ale to všechno se jen zdálo, jejich hlavní, skutečné jídlo, jejich šau-essen¹¹⁴ je moudrost a umělost, to také kázal, a to mu šlo asi nejvíce k duhu, po tom byl červený, buclatý.“

„Jeden nejsou všichni.“

„A tak slyš! Hned druhý den kázal druhý,“ odrážel pan Lhotský, už zardělý, „na to se také pamatuju, takové věci se pamatují, ten kázal, že Panna Maria je panímáma, která nám od nejvyššího táty pápu¹¹⁵ a papati zjedná a vyprosí. A třetí, to bylo na Opočně, ten zas, že zatracence v pekle krmí ropuchami a hady. Tohle má člověk s pobožnou myslí poslouchat a nepohoršit se? Takhle nemají mluvit, i kdyby kázali jen chlapům poddaným a hloupému lidu.“

Vešla Helenka, vážnější než jindy, nějak zaražená. Slečna, kterouž rozhorlené, prudké výpady strýcovy netěšily, byla ráda, že děvče přišlo. Pobídla ji hned, aby šla a pověděla. Ale pan Lhotský už nevyčkal; nechtěl podruhé slyšet o kázání s řetězem. Odešel.

Machovec myslivec byl té chvíle v myslivně sám. Helenka meškala u slečny, Tomáš odešel dohlédnout do psince pana regenta. Myslivec přecházel jizbou s hlavou pochýlenou, zamyšlen. V nitru jeho zjitřený boj. Už dříve nejednou v něm vykřiklo, ať vše rázem skončí, ať se vystěhuje. Než nevzchopil se, neodhodlal. Neměl dost síly opustit slušné, jisté bydlo, odejít bez jmění s dětmi do ciziny hledat si chléb. Nevzchopil se a trdil se dál, sám sobě vyčítal a zas omluvy hledal. Od té chvíle však, co mu bratr

¹¹⁴ šau-essen – něm. Schauessen, slavnostní hostina, ke které měli přístup diváci; zde pokrm, který se staví licoměrně na obdiv;

¹¹⁵ pápu... zjedná – nejspíše: papež zjedná (lat papa), slovní hříčka s následujícím slovesem papati;

Vostrý tenkrát v noci dole u židovského hřbitova svědomím otrásl a pak ještě mocněji kazatel v doubravě, teprve neměl klidu v duši; uznával se vinnějším, cítil, že tak nemůže zůstat, že se musí rozhodnout.

A teď do třetice ten jezovita – Věřil, že bůh tím misionářem jej upomenul. Vrátil se rozhodnut o sebe již nedbal, o sebe neměl už žádných starostí. Ale děti! Vyvést je s holýma rukama za hranice, do nejistého – Než jiní také uprchli napřed sami a po čase vrátili se pro rodinu; Vostrý je jmenoval i kazatel Moc v doubravě. Děti tu samotný – Co by se jim mohlo stát, když by o ničem nevěděly. A nesměly by nic zvědět, aby jich nemohli vinit, trestat, aby jim usnadnil výslech, do kterého by se najisto dostaly. Chudáci – opustit je, nechat je tu samy –

Přestal přecházet šerou jizbou, stál v hlubokém zamyšlení, až se pak vytrhl a chvatně rozsvítil. Ze stolu vytáhl kus papíru, z okna vzal kalamář a brk a začal psát všechn rozrušený. Psal, ustával a znovu psal. Pak otevřel truhlu, klekl u ní se světlem, a vyňav tam ode dna měchuřinu pokrytou šaty, vysypal z ní na dlaň hromádku stříbrných. Jen je přepočítal, ozval se na síni Tomáš, volaje na Helenku, jež patrně docházela. Myslivec hodil váček do truhly, přirazil víko, skokem byl u stolu, do něhož strčil popsaný list papíru, zavřel zásuvku na klíč a uklidil pero, inkoust. Vtom vešly děti, Tomáš jaře jako vždy, Helenka klidnější, než když odcházela. Pochodilať dobře, nezapletla se v řeči u slečny, která se ani tolik nevyptávala, jak se Helenka nadála. Vědělať už skoro vše od správce.

Machovcovi sevřelo se v útrobách, když děti vkročily, když se mu mihlo, tak že dnes naposledy – Tomáš připomenul, že okenice nejsou zavřeny.

„Ba, pravda, zapomněl jsem. Zavři je.“ Jindá nikdy na ně nezapomněl a zavíral je pokaždé sám.

Helenčin první pohled byl, upokojil-li se už otec, nebo je-li ještě tak, jak se vracel z Dobrušky. Zdálo se jí, že je klidnější, a také víc hovořil. Po večeri, když zavřeli dveře, vyňal Tomáš na jeho vyzvání ze skryše pod truhlou nevelkou knihu, Komenského Praxis. Machovec jindá čítal sám a děti poslouchaly. Dnes také začal. Helence i Tomášovi se zdálo, že čte

jiným hlasem než jindy, temnějším a ne tak pevným. A také záhy přestal. Přistrčil knihu a vybídl: „Čti, Helenko, ty, mne pálí dnes oči.“ Nepálily ho, ale žádaly hledět na děti, když, jak byl přesvědčen, seděl s nimi naposledy. Seděl nehnutě a zdálo se, že pozorně naslouchá. Zbožná slova Komenského však ulétala mu mimo. Těžké myšlenky svíraly mu nitro. Zítra večer – kde bude, dorazí-li šťastně na hranice? A děti – kdy je zas uvidí a zví-li o nich?

Hleděl na osmahlého, statečného Tomáše, na něžnou tvář Helenčinu. V očích jeho hluboké pohnutí, lítost. Byl by je chytl, přitiskl –

Když ulehli, nemohl usnout. Také Helence spánek nepřicházel. Náměstí v Dobrušce, dav lidu, kazatelna, bledý jezovita pod zamračeným nebem vraceli se jí na mysl.

Na babičku vzpomněla, že takovýhle misionář k nim přišel a s vojáky, a ti ji bičovali – A zas otce viděla, jak přišel k starému Lemfeldovi, jak zaúpěl a prve jak jí dával dobrou noc – Pohládl ji, což nečiníval, a že opakoval „dobrou noc“, a tak, až se toho lekla. A nespí. Slyšela otevřenými dveřmi, jak se neklidně obrací, zaslechla i jeho hluboký, třesoucí se povzdech. Toho všeho příčinou ten hrozný misionář. Pocítila odpor k němu i hněv.

Ráno odešla jako obvykle k slečně. Tomáš vydal se do lesa sám. Machovec jej poslal, on sám že teď ráno nepůjde, až odpoledne. Když osaměl, dal se ihned do díla, aby dokončil přípravy. Svou mysliveckou brašnu nacpal prádlem a nejnutnějšími věcmi, kancionálek do ní strčil i peníze z truhly tam dal, ne však všechny. Část jich nechal v měchuřině. Hůl si vybral, na pušky na zdi se zahleděl. Z nich jednu sňal, svou nejmilejší, a chvíli držel ji v rukou. Smutek jej chytl. Dobrá, milá ručnice. Už jí nebude nosit. Co se s ní nachodil po lesích ve dne, v noci, sám na čekání a s regentem! Ach, starý pán – Rozzlobí se, ale nad dětmi se snad nezatvrdí.

Vtom vběhl Tomáš všečen udýchaný, vyjevený. „Jezuiti,“ vyrazil, „jedou sem, dva, a s nimi služebník!“ Myslivec zbledl. „Pro tebe,“ ozvalo se mu, a v to hned: „To je udání, to správce –“

„Kdes je viděl?“ vyhrkl. „Z kopečka jsem je zahlídl.“

„A sem, k nám že jedou?“

„Sem, do dvora, nejsou daleko.“

„To musím pryč!“

„Kam?“ divil se Tomáš.

„Do lesa, na ten čas, co tu budou. Nesmím, nechci tu ostat.“ Popadl hůl, přehodil si brašnu. Tomáš mu podal pušku.

„Tomáši, ty tu ostaneš. Kde je Helenka?“

„U jemnostslečny, už by tu měla být.“

„Tomáši, peníze v truhle hned schovej. Ale Helenka, bože – Řekni jí –“, mluvil chvatně a vzrušeně, na přeskáčku. „Nepřijdu-li hned, nelekejte se. Já přijdu, já jistě přijdu. A Helenka – už jí –“ Zavzdychal a chvátal ke dveřím. Vtom vstoupila. Chytl ji, přitiskl, políbil, pohladil; úžasem ani nehlesla. Pustil ji, podal Tomášovi ruku.

„Tak s Pánem, Tomáši,“ hlas se mu třásl, „a čekejte, buďte stálí. Nechod'te za mnou, ostaňte tu. Spánembohem!“

Vyrazil ven.

Na dvoře zmírnil krok. U zadních vrátek, vedoucích na sad a k lesu, na okamžik stanul a ohlédl se. Naposledy viděl myslivnu pod rozložitou korunou ohromného topola.

XXVI

Za chvílku poté kráčel pan Lhotský ze Ptení nádvořím, chutě si pokuřuje z bílé holandské dýmky; mířil do zahrady. Na schůdkách k myslivně zahlédl Tomáše. Zdálo se, že něco upřeně vyhlíží. Pan Lhotský na něj zavolal, co tatík. Všiml si, že výrostek sebou škubl a jako ulekaně vyrazil, že šel do lesa. A nesběhl se schodů tak čiperně a vesele jako jindy.

„A co ty, co tu děláš, na koho číháš?“

„Jedou sem, prosím –“

„Kdo –“.

„Ti misionáři z Dobrušky, dva –“

„Blázníš! Kdo ti to povídal?“

„Viděl jsem je, budou tu co nevidět.“

A byli; jen dořekl, už vjížděli. Pan Lhotský překvapením přestal kouřit. Užaslý hleděl na nenadálé hosty. P. Firmus! A ten druhý, to není Mateřovský, to snad ten, co káže s řetězem. A takový nečesaný, a střevíce plné suchého bláta. Pan Lhotský bezděky pohlédl i po střevících P. Firma. Byly čisté a nekovány, bez hřebíků. Nemilá návštěva; než přemáhal se, aby nedal najevo nepříjemné překvapení, a když slezli ze sedla, šel jim naproti.

P. Firmus pozdravil zkrátka, zasmušile a dodal úsečně:

„Tu pan páter Koniáš.“

Ten pozdravil velmi zdvořile a prosil, aby směli se také urozené slečně Mladotovně poklonit. Pan Lhotský je zval, aby pokročili, a vedl je do zámku. Tomáše, který stál opodál, nikdo z nich si nevšiml. Díval se za nimi, pojednou však uskočil na schůdky k myslivně, v jejíchž dveřích právě stanula Helenka všecka ještě polekaná náhlým odchodem otcovým.

„Jdi, jdi domů!“ volal na ni tlumě hlas. Zmizela ve stavení a on za ní. To se vyhýbal správci Čermákovi, kterého zahlédl kvapně vycházeti z kancelářské síně.

Správce do té chvíle seděl v kanceláři a psal. Myslivce prve nezahlédl. Ale pak zalehly do kanceláře hlasy a dusot koní. Spatřiv jezovity, vyrazil ven v náhlém rozčilení. Když včera P. Firmovi mezi čtyřma očima svěřil, co věděl, čeho se domýšlel o Machovci myslivcovi, uznal P. Firmus jeho horlivost i to, že podle všeho je ten myslivec hrubě podezřelý, a že se o něm přesvědčí; kdy a jak, to neřekl. A tu jsou znenadání. Zahlédl je zacházet s regentem do zámku. Nu, ten jich neobrátlí. P. Firmus také ví, jaký je horlivec a že se pecku směje –

Správce cítil škodolibou radost, vítězství; ale do toho vyzáření mráček mu padl: což kdyby nic nenašli, kdyby myslivci nemohli nic dokázat – Necht'; mají právo hledat a pátrat, a kdo je navedl, neprozradí. „Jako by to bylo zповědní tajemství,“ ujistil ho P. Firmus.

V tu chvíli uváděl pan Lhotský hosty do pokoje slečny Polexiny. Byla velmi překvapena, ne však nemile. Chovalat', jsouc hluboce zbožná, velkou úctu ke kněžím; a ti tu byli členy svaté misie. Zajímalo ji seznat je, zvláště včerejšího kazatele. Ten ji teď i svým zevnějškem hodně nepečlivým překvapil; jinému by jej měla za zlé, než u kazatele s řetězem hned si jej omluvila jako zvláštnost neobyčejného muže. Pozvala jezuity do jídelny, chtějíc je uctít.

P. Koniáš děkoval, že dopoledne nic nejídají ani nepijí, a pak vůbec že není možná, poněvadž nesmějí promeškat čas, že přišli také se ohlásit a žádat o svolení –

V to uhodil jako sekerou P. Firmus:

„Přišli jsme se přesvědčit o tajném kacířství, o bludařských knihách ukrytých.“

„Tady? U nás?“ ptal se pan Lhotský, a s úsměvem. Tak to pokládal za nemožné.

Slečna vztyčila uraženě hlavu a pohleděla zpod víček na P. Firmu. V to pan Lhotský zažertoval, u něho že budou brzo hotovi, s modlitbami katolickými, s nějakým starým kalendářem a s knihou o myslivosti.

„Nebo snad tady?“ Slečna Polexina řekla to ostře a ukázala na poličku s knihami. „Snad pohřební řeči nebožtíka pana strýce mého, kanovníka u Sv. Víta?“

„Neračte se horšiti,“ žádal zdvořile P. Koniáš a uklonil se i slečně, i panu Lhotskému. „Ani nám na mysl nevstoupilo, ačkoliv, račte věriti, také v knihárnách urozeného panstva i dobrého katolického smýšlení našly by se husitské knihy, ovšem po předcích zděděné. Předkové umřeli, ale knihy neumřely. Ty zůstaly, třeba zapomenuty a zastrčeny, nikdo jich z panstva nečte, snad o nich ani nevědí, ale bývají, skutečně se nalézají. Já sám, račte dovolit, abych pověděl, dle své zkušenosti jsem se přesvědčil, a sice tady, v Hradecku, u vzácného pána staročeského rytířského rodu, svatě římské církvi věrně oddaného. Na jménu nezáleží.

Ten urozený pán sám mne pozval, abych si jeho knihy prohlédl. A ejhle, víc než třicet knih bludem nakažených jsem našel. Ten pán trnul, lekl se, ale hned vzal ty knihy a sám, vlastníma rukama je do svého pivovaru u zámku vnesl a všechny pod kotel do ohně vmetl, a nic se nebál nějakého zahanbení, ještě mně děkoval, že jsem ho zbavil nepřítele božího, kterého nevědomě až posavad přechovával.“

Pan Lhotský za té řeči nepokojně sebou vrtěl v křesle a špičatě prohodil, že oni zde tak zatápět pod kotlem nebudou, protože nic nemají.

„Proto jsme také nepřišli,“ vpadl Koniáš. „Ale jinde musíme vykonat svou svatou povinnost. Dokud bludné knihy budou v rukou lidu, není naděje, že by katolické náboženství v jeho srdci se ujalo. Kacířské ty knihy jsou jako ponechané kořeny zla, ze kterých zlo ustavičně pučí.“

„Tedy u našich poddaných myslíte?“ ptala se slečna nejisté, nemohouc uvěřiti, že by bylo možná. „Ve vsi dole –“

„Tam není podezření,“ odpověděl Koniáš, „ale –“

„Tady, myslivec,“ uhodil zase znenadání P. Firmus a zahýbal svou mohutnou bradou.

Pan Lhotský zrudnuv vyskočil z křesla a zvolal: „To není možná, v tom je pomluva, to –“ Chtěl vyrazit, to že jej asi správce očernil, jak se mu blesklo; nedořekl však.

Slečna úžasem, leknutím okamžik mlčela, až vydechla: „Myslivec? Náš myslivec? Machovec? Velební pánové,“ vstala a bránila ne bez rozhorlení, „jeho rodina byla vždycky věrně katolická, on i otec jeho; i děda jeho jsem znala, všichni věrně poddaní –“

„A věrní snad také tajnému kacírství,“ doložil chmurně P. Firmus.

„A kdo, páni pátres, vám na myslivce žaloval?“ zeptal se Lhotský všecken popuzený.

P. Firmus obrátil na něj přísně, káravě zelenavé oči, cože se ptá, co si myslí, a P. Koniáš, jako by té otázky nezaslechl, zeptal se zdvořile, ale rozhodně:

„Ráčíte-li dovolit, abychom se přesvědčili?“

„Je Machovec doma?“ zeptala se pana Lhotského slečna, již na tvářích proskočily rudé skvrny. I na hlase bylo znát její pohnutí.

„Není, šel do lesa. Počkáte,“ obrátil se k jezovitům, „až se vrátí?“

„Nemůžeme, musíme začít bez prodlení,“ odpovídal Koniáš. „Libo-li však pro myslivce poslat – My půjdeme hned se přesvědčit.“ Vstal a P. Firmus také.

Když Helenka na vyzvání Tomášovo uskočila do jizby, zvolala ulekaně, že jdou snad pro pantátu.

„Snad navštívit jemnostslečnu,“ pokoušel se Tomáš chlácholit. Vtom si vzpomněl, co mu otec přikázal. Chvatně otevřel truhlu, ve které bylo všecko přeházeno; navrchu ležela měchuřina s penězi. Schoval je do kapsy, zavřel truhlu a hned zase přistoupil k Helence úzkostně vyhlížející oknem přes nádvoří k zámku. Nová obava jí přišla: což kdyby se otec teď, v tu chvíli navrátil, kdyby přišel, vzali by ho, odvedli.

„Jak by mohli! Proč?“ popíral rozhodně Tomáš, snaže se, aby slova jeho zněla jistě. „Kdyby hledali a našli –“

„Nic nenajdou. A my nic nepovíme, rozumíš, Helenko?“

Babička jí připadla, jak také měla vyzradit ukryté knihy a nepověděla, i když ji bičovali.

„Vidíš ho, potvoru?“ vykřikl Tomáš popuzeně, zhlédnuv, že správce Čermák jde s písařem a drábem k zámeckým dveřím. Ti dva zůstali dole u schodů, správce sám vystoupil až na kraj síně.

„To se už nemůže dočkat,“ zlobil se Tomáš. „Jistě, on ty pátery pozval.“

Vtom Helenka tlumeně vykřikla. Rozšířené její oči spatřily zvláštní průvod, jenž se od zámku bral přes dvůr směrem k nim; napřed oba jezovité a s nimi správce Čermák, za nimi student fámulus s písařem a poslední, dráb. Ty viděli, i jak se před myslivnou postavili, jak si stavení a zvláště střechu prohlíželi. To však myslivcovi nezhlédli, jak před chvilkou správce u zámeckých dveří čekající oběma jezovitům od slečny přicházejícím hluboko se poklonil, ruku jim políbil, a jak P. Firmus se tvářil, jako by ho neznal.

Ale to uviděli, jak poníženou ochotností všechen pohrbený je vedl a jim s nasládlou uctivostí odpovídal. Pak uslyšeli jeho hlas na síni, kdež bylo ohniště, jak vykládá, tady napravo že je komora a schody na půdu a tady nalevo aby ráčili – Vešli do světnice nevysokého dřevěného stropu, z níž vedly dveře, té chvíle otevřené, do menší světničky. Helenka jako zaplašené kuře stála poblíže kouta, Tomáš lesklých očí, rozčilený, ale odhodlaný, s hlavou vztyčenou.

Jezovité vešedše rozhlédli se pátravě světnicí, po všech koutech a stěnách, všeho si všimli, nábytku, pušek, Tomšova lesního rohu mezi okny na parozích zavěšeného, i toho, že tu nikde obrázku sv. Jana Nepomuckého. Zvědělť včera P. Firmus jeho historii od správce, jak se ten obrázek sem dostal, jak jej myslivec ze strachu pověsil a patrně poslední dobou zas uklidil. Než neptali se na něj, jako by o něm nevěděli. Nejzkoumavěji však pozorovali myslivcovy děti, kterých se správce Čermák otázel, kde je otec.

„V lese,“ odvětil pevně a určitě Tomáš.

„V kterém?“

„Pantáta nic neřekl, do kterého půjde.“

Pak hned otázky Koniášovy, mají-li jaké knihy, bibli nebo jiné, aby je ukázali. Tomáš hned a zase tak jistě, že nemají. Koniáš vážně a důrazně jim

připomenul a hrozivě varoval, ať nezapírají, ať povědí pravdu, že by zapíráním zle posloužili nejen otci, ale i sobě, a znovu se tázal, teď přímo Helenky, aby pověděla. Musila pohledět do jeho bledé tváře, do zapadlých tmavých očí přísného, pronikavého pohledu. Zalekla se ho a mlčela. A vtom P. Firmus, zahýbav mohutnou bradou hladce oholenou, zamodralou, tvrdě uhodil:

„Máte takové knihy, víme to. Kde je máte, pověz, nezapírej!“ A postavil se těsně před Helenku, jako by jí chtěl šlápnout na nohy. Ale na tu jeho hrůzu její tiché, ale pevné:

„Nemáme.“

„Tak si je najdeme!“ P. Firmovi zablesklo hrozivě v očích. Šel ke stolu a chtěl vytáhnout zásuvku. Byla zavřena. Koniáš na něj po latinsky, ve stole že knihy nejsou, ale že si stůl dají otevřít, až pak, teď aby jinde hledali. Otevřel truhlu a poručil drábovi, ať všechno z ní vyhází. Dráb vyhazoval, přetrásal všecko až na dno, knihy však nevytáhl. Pak na rozkaz jezovitův rozházal postele, prohledal slamníky, ve velké světnici i vedle, kdež stála Helenčina postel. Nikde nic.

Proslídili polici, almaru ve velké světnici, všecko, každý kout, v sedničce Helenčinu truhlu, malý stůl, a všechno marně. Koniáš nařizoval písaři, drábovi, přihlížel i sám hledal. P. Firmus číhavě si hleděl přitom myslivcových dětí; z očí jich nespouštěl, každé jejich hnutí pozoroval, každé pohlédnutí. Musily s misionáři všude, i na síň, kdež pátrali v studeném ohništi, pod komínem, pod špalkem u ohniště, i do komory. Než ani tu se hledání nezdařilo.

„Podíváme se na půdu,“ rozhodl Koniáš s vydrážděností vášnivého lovce, slídícího po zvěři.

XXVII

Slečna Poxlina pozbyla tou nenadálou návštěvou svého klidu i své rozhodnosti. Pobouřilo ji, že k nim na Skalku přišli za takovým účelem a že vůbec bylo možná s takovým podezřením na ně si troufat. Lekla se ho, vzpírala se mu, pocítila žár hanby při pomyšlení, že by snad přece bylo pravda. A na Machovce se rozhorlovala, co kvůli němu je a že by mohl on, jemuž tak důvěřovali a jemu a jeho rodině přáli, tak jednat, takové zahanbení jim způsobit! Mluvila o tom s panem Lhotským, znovu se rozčilovala a hned se zase konejšila, že to přece není možná.

„Není, a není pravda,“ jistil regent, ačkoliv si připomenul, že Machovec tenkrát, když mu pověděl, že přijde jezovitská misie, se tak tuze zarazil, ano až lekl –

Slečna přistoupila k oknu podívat se, nejdou-li už; hned se však prudce obrátila.

„Podívejte se,“ ukazovala ven na dvůr.

Pan Lhotský uviděl pacholky, děvečky i několik robotníků, kteří všichni se vyrojili do nádvoří. Stáli pod lipami a hleděli k myslivně, u jejíž schodů čekalo několik žen a houfec dvorských dětí.,

„Tak to vidíte,“ hněvala se slečna, „to už teď. A co pak, kdyby něco našli, až by se rozneslo, že na Skalce –“

„Poděkujme se přehorlivému panu správci.“

„Vy byste myslil –“

„Jistě, kdo jiný.“

„Myslivec nejde, a je už skoro poledne. Děti tam samy, Helenka –“

„Samy, pravda,“ opakoval pan Lhotský vážně. „Jistě na ně dorážejí, ten P. Firmus – Přece bych se měl tam podívat.“

„Jděte, jděte, pane strejče,“ pobízela slečna obměkčená pomyšlením na myslivcovy děti, zvláště na Helenku.

Prve se panu Lhotskému nechtělo jít s jezovitskou komisí, nechtělo se mu „čenichat a špehovat“, jak si v duchu řekl. Ale teď, když mu slečna připomenula myslivcovy děti, když mu připadlo, že správce bude je tisknout tak jako ten P. Firmus a ten druhý, vydal se do myslivny. Na dvoře se rozkřikl nadobyčej prudce na čeládku, cože čumí, ať táhnou. Jako by na hejno vrabců bouchl; okamžikem se všecko rozuteklo.

Když vstoupil do myslivny, vraceli se jezovité se vším svým průvodem z půdy. Nepřinášeli nic, ačkoliv tam všechno bedlivě prohledali a prosmejčili, ačkoliv P. Koniáš znalecky zkoumal i trámy, nejsou-li v nich záseky a v těch skrejše pro jednotlivé knihy. Všecko bylo marné. Správce se mračil a v duchu zuřil i lekal se, že snad už nic nenajdou. A teď ještě regent, jenž je vítal s úsměškem, tak že se páni pátres a všichni nadarmo namáhali, tak že nic –

„Dosud nic,“ odvětil nerudně P. Firmus.

„Cože tatík nejde,“ obrátil se regent na Tomáše, z jehož očí prosvítalo tajenou radostí. „Zběhni pro něj, a ty, Helenko –“

„To prosím, urozený pane,“ vpadl P. Koniáš velmi rozhodně, „rače někoho jiného poslat, ale ti tu musí zůstat tady.“

Správce hned se vší ochotou, že někoho pro myslivce pošle, a vyšel hned ven. Zavolal na šafáře, ať sežene posla do lesa za myslivcem, ať ihned přijde a on, šafář, ať zběhne dolů na židovský hřbitov, ať tam na něm a kolem všecko prohledá, není-li tam někdo schován, ale dřív aby jemu, správci, poslal dláto a kladivo.

Když šafářka ty nástroje přinesla, byl správce opět ve světnici, kdež dal P. Koniáš odtáhnout postel a zkoumal podlahu pod ní. A zase nepořídil. Než nepolevil.

„Truhlu odtáhnout!“ poručil už prudce, rozčilen a popuzen marným hledáním. A jen rozkaz dozněl, oznamoval P. Firmus po latinsky: „Lekli se!“ To postihl, že Tomáš uslyšev Koniášův rozkaz, prudce zamžikal očima, že se mu změnila tvář a že Helenka po něm se kvapně obrátila.

Vtom zasadil správce dláto do stolu.

„Co děláte!“ zvolal pan Lhotský káravě.

„Velební páni chtějí se podívat do stolu.“

„Tam toho najdete! Což by ve stole nechával knihy, kdyby jaké měl?“ Pan Lhotský rozmrzen, nechtěje na to déle dívat, otočil se a vyšel na síň. Byl by správce nejraději odehnal a dláto mu zahodil. Ale když páni pátres poroučejí, řekl si v duchu zlostně, co dělat, ouřední pomoc musí se jim dát, v tomhle jsou pány a neohlíželi by se na nic, na nikoho, hned by hodili třeba i po něm šeredným podezřením. A ten správce! Vystrčit ho nejenom odtamtud, ale i ze dvora – Jaké pobouření svedl, jakou ostudu, jistě ostudu; dobře má Polexina, ta ostuda a ohavná pomluva zůstane, byť i s nepořízenou odtáhli.

Slyšel ze světnice bouchání, to jak páčili stůl, a v to ještě jiné, nové rány. Co to – obrátil se, naslouchal. Pokřik! Chvatně vkročil do světnice. Zhlédl správce, jak nechav vypáčené zásuvky, přiskočil k místu, kdež prve truhla stála, kdež právě panský dráb vylomil, vytrhl krátké prkno, nástavku dlouhého podlahového prkna, a kdež P. Koniáš padl na kolena a sahal do nějaké díry pod tím vylomeným prknem. Skrejš! Už ji mají!

Pan Lhotský zaleknuv se stál na prahu a div že nezaklel, když P. Koniáš se náhle vymrštil drže v pravici za desku starou knihu; rozchlíplou ji vyzdvihl do výše a volal vítězně jako lovec ukazující dlouho stíhaný, ulovený krásný kus: „Tu je! Ecce! Tu je!“ Jen chvatně se na ni podíval a zas už klečel nad skrejší a lovil volaje radostně: „Hnízdo, celé hnízdo!“ Vytáhl opět knihu, menší, drobnější, za ní třetí, čtvrtou; správce záře vítězstvím, odbíral mu je s radostnou ochotou.

Pan Lhotský stál ohromen, zmaten, jakoby sám poražen. Hněvivá závist jím zalomcovala nad vítězstvím správcovým a „těch černých“, ale také náhlá zlost na Machovce. Maně se obrátil po jeho dětech a obořil se na ně v tváři brunátně zrudlý.

„Takhle vy – a tatík – kacířské knihy – tak nám lhát, tak se přetvařovat, taková faleš, a léta, léta. Tak lhát mně, slečně, ty, Tomáši, a ty –“, blýskající se oči upřel zlostně na Helenku. Do té chvíle oba ustrnulí hleděli na P. Koniáše vybírajícího jejich knihy. Ted' před regentem sklopili hlavu.

Venku z vížky na zámecké střeše rozklínal se zvonek Oznamující poledne. V myslivcově jizbě žádný ho nedbal. Regent ve svém hněvivém vzplanutí nedbal jezovitů u knih, nevšiml si, že správce teď teprve prohlížel vypáčenou zásuvku a že z ní vytáhl list papíru a že do něho dychtivě nahlédl. Až když zaslechl za sebou správcovo pokorné s tajenou škodolibostí: „Urozený pane, tadyhle to psaní –,“ utrl se na něj, co chce. A vtom vzal P. Firmus správcovi list z ruky, nahlédl do něho a hned jej četl nahlas:

„Urozený pane regente, urozená jemnostpanno slečno, Vaše Milosti!“

Regent se prudce obrátil, Tomáš, Helenka pozvedli ulekaně hlavu. Regent ve svém překvapení, stržen úžasem, nesáhl po listu. A P. Firmus četl:

„V ouzkostech a v trápení se k Vaším Milostem utíkám a pro boha za odpuštění prosím mou vrchnost milostivou a za všechno děkuju, co mně dobrého ráčili přát a mým dětem.“

Helenka, bledá, začala se třást; než nikdo si jí nevšiml, všichni byli obráceni k P. Firmovi, jenž dále četl:

„Srdečně rád bych Vaším Milostem a Jeho Milosti urozenému pánu, vrchnosti mé, byl ve všem poslušný jako dosud, a co patří své vrchnosti a co má povinnost je, rád bych vybejval, kdybych mohl přitom mít svobodnou vůli podle zákona božího pánubohu sloužiti. Toho ale zde nemůžu dojít a mé svědomí –,“ P. Firmus zvyšoval hlas a zlý úsměšek mu přitom zasvítíl očima i tvrdou tváří, „a mé svědomí od kněží velkou mocí potlačeno jest, a já mému svědomí víru jejich vnutit nemůžu. S bolestí poznávám, že hřeším, když jsem pravou víru svou zapíral, ale už dál tak živ být nemůžu a nesnesu, a proto odcházím –“

P. Firmus přestal; musil. Helenka vykřikla a vypukla v pláč, Tomáš, jemuž teď vysvitlo, co ráno jej obešlo zlým tušením, stál až do tohoto místa nehnuté, s rozšířenýma očima, poněkud vychýlen. Ale jak Helenka se rozplakala, chytl ji a konejšil. Dál už P. Firmus nečetl. Pan Lhotský vzal si list a chvatně si potichu dočetl ostatek:

„Pro všechno prosím, aby mně milostivá vrchnost odpustila a děti mých za mne nekárala a netrestala. Děti nic nevědí, co chci udělat a co taky musím udělat, o ničem nevědí, ve všem jsou nevinny a pro boha prosím, aby jim nebylo ublíženo. Jejich Milosti ponížený služebník Václav Machovec.“

Regent se obrátil po jezovitech a řekl po německu: „Utekl, ale děti nevědí, jak je vidět, o ničem, co tu psáno.“

Podal jim list. Oba si konec jeho dychtivě četli. Pan Lhotský přistoupil k myslivcovým a ostře, ač už ne tak prudce a zlostně jako prve, se jich optal, kam se otec chystal, kam utíká.

„My nic nevíme,“ odtušil Tomáš, „ani o tomhle psaní, ani že chce pryč. Ráno šel jako jindy do lesa, řekl nám, že jde do lesa, a nic jiného.“

„Zapíráš!“ odbyl ho pan Lhotský, ač odpověď Tomášova zdála se mu pravdivou celým svým tónem.

„Ne, Milosti, je to tak, je to pravda,“ ujišťoval Tomáš pohnutě.

„A ty, co ty víš?“ spouštěl regent na Helenku.

Pozvedla k němu oči plné slzí.

„Milosti, jen to vím, co jsem teď slyšela, že pantáta odešel, že nás –“ Nedomluvila, znovu se dala do pláče.

Pan Lhotský mávl rukou; zlobil se, ale už také soucitné hnutí zachvělo se v jeho pobouření. –

Slečna Polexina nemohla se dočkat strýcova návratu. Již odzvonili poledne, již Kačka oznámila, že v jídelně prostřela, má-li dát oběd. „Musíme počkat, až přijdou.“

Slečna znovu se postavila k oknu a vyhlížela. Že dlouho se nevracejí, uvažovala, to že ještě hledají, a nemohou asi nic nalézt. Pak zahlédla strýce vycházejícího z myslivny. A nikdo za ním, přicházel sám. Odstoupila od okna a rovnou, dychtivě ke dveřím. Vstoupil všecken změněný.

„Nenašli,“ zvolala slečna, toužíc, aby tak bylo.

„Bohužel, našli, v skrejši pod truhlou, kolik knih. A všechny jsou nekatolické, husitské, jak ten P. Koniáš hned uznal.“

Slečna jako by zkameněla.

„Je to pravda,“ dotvrzoval pan Lhotský, „podváděli nás, myslivec, šelma, po léta nás šidil a klamal.“

„A děti, Helenka –“

„Ty s ním.“

„Bože!“

„V lese není a nevrátí se, to jest nechytanou-li ho. Tuhle!“ Vyňal z kapsy list a četl ho. Slečna jako zmámená usedla do křesla.

„O tomhle děti zdá se nevědí,“ pan Lhotský poklepal vrchem prstů na Machovcovo psaní, „ani Tomáš, ani to děvče. Dala se do pláče a hrozně se lekla, když to slyšela. Ale ten bláznivý tatík jejich – A jak to nastrojil! Tolik času vyzejskal na útěk. Ale ještě není za hranicemi. Chytanou-li ho –“

„Budou jej honit –“

„Správce právě za ním posílá. Slyšíš?“

Ze dvora ozval se dusot koní. Slečna i pan Lhotský přistoupili k oknu. Viděli, že tři pacholci na koních jedou k bráně.

„Ti jsou první,“ vykládal regent, „a dopíše se k ouřadům, pošle se jeho popis, bude se za ním psát. Správce hned na to připadl, ten si pospíší s takovouhle ouředlní povinností.“ Pan Lhotský se ušklíbl.

„Co páni páteři –“

„Budou se správcem vyslýchat Tomáše a to děvče.“

„V myslivně?“

„Ne, na kanceláři. Správce to chce. Nu, darebnost je to, co Machovec vyvedl, ale správce, měla bys ho vidět, jeho radostnou horlivost, jak mu oči svítí; ten on se v duchu směje, a mně obzvláště. Co dělat, mlčet, když je to ouředlní jednání.“

„K obědu páni páteři neprijdou?“

„Nejedí, nepijí,“ pan Lhotský se zlostně usmál „a teď mají šau-essen. Toho si dají, obzvláště ten P. Firmus. A ten druhý také. Neprijdou, dokud nebude po výslechu. Nebudeme na ně čekat.“

Zasedli k obědu, žádnému však nechutnalo. Slečna sotvaže se jídla dotekla, už položila vidličku a řekla před se, v zamyšlení:

„Tak je vyslýchají.“

„Vyslýchají,“ opakoval zamračeně pan Lhotský. „Nu, okovaných střevíců nemá, ten P. Firmus, na bosé nohy šlapat jim nebude. Ale umějí vyslýchat ti pátres i bez mučení. A správce, ten kdyby mohl, ten by je dal natáhnout na skřípec.“

„Nevědí-li opravdu o tom útěku, budou-li na ně naléhat,“ slečna se obrátila po regentovi, jenž nechav jídla, vstal. „Pane strejče, měl byste se podívat –“

„Takovéhle vyslejšání a s těmi pro mne není. Ale, je pravda, měl bych tam skoro – Nu, podívám se tam.“

Vrátil se až za dlouhou chvíli. Pověděl, co viděl a slyšel, že písař všecko píše, otázky, odpovědi.

„Jak myslivcovi – ?“

„Tomáš, to se nedivím, ten byl vždycky jako jiskra a smělý. Taký směle a jistě odpovídá. Ale to děvče – Vždycky taková tichá, zamlklá –“

„A teď hovoří?!“

„Také řečí nenadělá, ale jak si vede! Nic spletená, nic ustrašená. Stojí rovně, hlavu vzhůru a tak jistě odpovídá.“

„Směle –“

„Ne protivně směle, spíš tiše a smutně, ale tak pevně, a – a – milá Polesino, správce, ten by ji rád popletl, zamotal. Všecko smíchá, a co toho ví! Že se prý myslivcovi nepostili, že v pátek jedli maso, a – slyšíš-li – ten obrázek sv. Jana Nepomuckého, co jsem jí z Prahy přivezl po korunovaci –“

„Ten svěcený obrázek, co –“

„– Že si ho ani nepověsili. Ale Helenka tak jistotně, že ano, že pověsili. Na to správce jízlivě, tak kde je, že ho na stěně neviděl a velební páni také ne. Vidíš tedy, odkud vítr, odkud to všecko.“

„Co Helenka –“

„Že jim obrázek nedávno spadl, sklo že se rozbilo, že ho chtěli dát do města na správkou.“

Slečna zakroutila nedůvěřivě hlavou.

„A já do toho řku: Páni pátres,“ pokračoval pan Lhotský rozohňuje se, „viděl jsem tenkrát, jakou měla radost, když jsem jí ten obrázek přivezl.“

„Vy jste jí ještě pomáhal!“

„I, pomáhal, když správce mne tak dohříval, když jsem viděl, jak sočí. A pořád na něco připadal; také to, že myslivec se scházel s těmi emisary ze Saska, přestrojenými za krajkáře a hodináře.“

„A děti –“

„Že o tom nic nevědí, otce s žádným takovým neviděly, že k nim žádný takový nepřišel. A misionáři, ti také sypou otázky, jaké jsou víry a mluvil-li otec proti víře katolické, proti svátostem, říkal-li co rouhavého proti rodičce boží.“

„A oni –“

„Že jsou víry katolické a tatík že nikdá nic takového nemluvil. A hned zas, zdali přijímali doma podobojí, a oni že ne. A tu se správce rozkřikl, pravím rozkřikl a tváře nafoukl, to se ví, a tak najisto řekl, to že ví, že byli na kacířské večeři, a sice v Mezříči. A tu ti Tomáš se mu ozval, jak to správce může říci, má-li svědka, v Mezříči že, pravda, byli, ale u babičky, ta že je stonavá, na nohy že nemůže.“

„To mně to děvče tenkrát řeklo. A což ty knihy –“

„To nezapřela, a hoch také ne; věděli o nich, a tatík že jen někdy vzal z nich jednu, bibli, a z té že jim někdy četl.“

„A z těch ostatních ne? Podíval jste se, jaké to knihy jsou?“

„Podíval. Nu, jak pravím, bible, postila nějaká, kancionál a tak, a jedna také –,“ tu mu svitlo úsměvem v tváři, „z té měli páni misionáři asi největší potěšení. Jezuitův zrcadlo se ta kniha jmenuje, je to čtení o jezovitské chytrosti, obmyslnosti a praktikách, jak je na titulu psáno.“

„To že Machovec měl, takové čtení?“

„To jsem měl vědět!“ Pan Lhotský se obojetně usmál. „A správce pořád polínka přikládal!“

„Ale vy jste, pane strejče, jejich advokátem!“ žasla slečna.

„Když správce s takovou zlobou na ně; ta je zřejmá, už jí ani neskrejvá.“

„A kdybyste se, pane strejče, opravdu nemýlil, jedno zůstává: co myslivec napsal a že utekl.“

„Pravda, pravda, blázen! Takový znamenitý myslivec! Škoda, škoda ho, radost byla s ním chodit, a tohle vyvede! Pro bludařství, a nechat všeho, děti opustit! Co teď s nimi? To děvče –“

„Ani vidět ho nechci. A hoch také nemůže zůstat při myslivosti.“

„Také mně připadlo,“ přisvědčoval pan Lhotský ne dost ochotně a ne dost rozhodně.

Misionáři vešli. P. Firmus nemluvný, zasmušilý, ale přece ne tak tvrdého výrazu jako prve. Svit uspokojení povyjasnil jeho přísnou tvář. Na P. Koniášovi bylo zřejmo vnitřní potěšení; než ani slovem ho neprojevil. Omluvil se zdvořile, že způsobili takový nepokoj. Když slečna, Polesina začínala o myslivci sobě na omluvu, jak se v něm klamali, kdož by se mohl nadít, hned ji utěšoval, že nejsou sami, kteří byli tak šizeni, takových a podobných tajných husitů že je dosud dost a dost, o sedlácích ani nemluvě, ale i mezi měšťany.

„Obzvláště tady v Hradeckém kraji,“ dokládal. „I po městech a městečkách je hojně falešných a pokrytých katolíků, žádný by neřekl. Do chrámu Páně chodí první, v odchodu bývají poslední, růžence v rukou, katolické knížky, k svátosti svaté zpovědi a přijímání přistupují i nad povinnost, na mše svaté dávají, svíček nakoupí i na poutě chodí, ale doma, v soukromí, při zavřených dveřích čte takový katolík kacírské knihy zlořečené, Husovu nebo Motěšického¹¹⁶ postilu, svaté obrazy nazývá maňasy a svaté obřady ďábelským kejklářstvím. O, známe takové praktiky! Ale bývá těžko dokročit na ty tajné ptáčky. Avšak nepolevíme, to bejlí se musí vytrhat, má-li být vítězství svaté římské církve úplné. Především brát jim a hubit ty knihy, pro které i život dávají.“

„I život!“

„Tak jest, jemnostslečno, i život, a hloupí sedláci, ne učení lidé, sedláci. Jakkak tomu dávno, co tady na Náchodsku jistý člověk, chalupník,

¹¹⁶ Motěšický – exulant Kašpar M. (zemřel r. 1689) je autorem Křesťanské domácí postily (1682);

raději do rybníka skočil a hanebně sobě zoufal, nežli by duchovnímu správci bludné knihy odvedl.“

„Hrozné, hrozné!“

„Proto my po těch knihách jdeme jako po kořeni všeho zla a proto také ráčíte nám odpustit, že jsme i sem tak znenadání přišli, bez odpovědi. Jinak to nemůže být.“

Pan Lhotský mlčel. Cítil, že nemůže se ozvat, že je odzbrojen; slečna v nitru obdivujíc se té horlivosti misionářů a ceníc jejich účel, nahlas uznala, co P. Koniáš vyslovil, a znovu litovala, že se tak mýlila a tolik lidem důvěřovala, ona i pan strejc. Ten ani teď nepromluvil a jen hlavou přikývl. Slečna zvala, a již vřeleji, misionáře do jídelny, aby se posilnili. Přijali, ale P. Koniáš hned podotkl, že jim mnoho času nezbývá, že za chvíli odjedou, protože musí ještě dnes kázat, po čtvrté hodině že bude mít kázání.

Když skutečně za chvíli odjížděli, slečna se s nimi vřele rozloučila, zvláště s P. Koniášem, jenž si svou horlivostí a veškerým svým výmluvným jednáním získal její uznání. Zato pan Lhotský zůstal při jejich odjezdu jako za jejich příchodu, jenže teď se ještě víc přemáhal než předtím, aby nechuť jeho a nevůle nebyly na něm znát. Vyprovodil pátery až pod schody v nádvoří. Díval se za nimi, když vyjížděli branou. I jejich fámula pozoroval, pytel, který měl připevněný u sedla, pytel s Machovcovými knihami, a pomýšlel si, že jednu z nich by chtěl, to Jezuitské zrcadlo, čtení o jejich chytrosti, obmyslnostech a praktikách –

XXVIII

Tomáš s Helenkou byli tou chvílí zase v myslivně. Ale jak se tam vrátili! Po výslechu nepustili jich z kanceláře, aby volně odešli domů. Správce jim dal průvod, dráb je vedl. U ratejny, u stodoly, pod lipami u nádržky vody stála čeládka a dívala se v bezohledné, lačné zvědavosti na myslivcovy děti jako na chycené zločince. Ten onen, ta ona na ně i pokřikli, posměškem hodili. Helenku polilo horko, zamžívalo se jí před očima; viděla lidi, ale nerozeznala nikoho. Pod zámeckými okny sklopila oči. Dívá-li se slečna, připadlo jí, vidí-li ji takto, s drábem – Tomáš rozhořčen správcovým jednáním, pln odporu i vzdoru kráčel vztyčen, ani se neohlédnuv.

Pak všechno přestalo, pokřiky zmlkly, ticho kolem. Vešli do myslivny. Dráb zůstal na schůdkách u domových dveří, jež ihned zavřel, jak vkročili do síně, a odešel. Zvuk rachotícího klíče jim připomenul, co teď jsou. Helenka ulekaně vzhlédla k Tomášovi; ten skočil ke dveřím, chytil kliku, chtěje otevřít. Zalomcoval jí, až zrudl, ale marně.

„Tak jsme zavřeni! Abysme jim neutekli!“ zvolal zlostně i s úsměškem. Ale ten zmizel, jak překročili práh, když se rozhlédli pustou, prázdnou jizbou. Postele a všechn nábytek odstrčeny ze svých míst, z truhly, z almary vše vyházeno. Pohled na zásuvku ze stolu, dosud povytaženou, a na osudnou skrejš zející dojal nejbolestněji. Helence se zakalily oči.

„Že nás nevzal s sebou!“ povzdechla smutně i s výčitkou.

„Ba, měl, ale nemoh. On sám se dostane za hranice, ale tři najednou bysme těžko utíkali. Chytli by nás cestou, na to pantáta jistě myslel.“

„Ale nepodaří-li se mu, chytnou-li ho –“

„Nechytnou, je daleko napřed, o celé půldne. To moh už na jisté místo doběhnout, třeba do Mezříče, a tam se zatím schovat.“

„Kdyby se u babičky stavil! A myslíš, Tomáši, že pro nás přijde?“

„Přijde, vzpomeň si, co řekl, když odcházel, když –“

Hlasy a hluk v nádvoří. Tomáš přiskočil k oknu; sehnul se vyhlížel a hlásil, že jezovité odjíždějí, správce že je vyprovází, pan regent že stojí na schodech a slečna že je u okna.

Pojednou přeběhl jizbu, naproti k zadnímu oknu, hledícímu ven do polí na cestu ze dvora a zámku.

„Až za bránu je vyprovází, správce, ten – Jak se klaní! A naše knihy!“
Hlenka přistoupila chvatně k oknu.

„Vidíš,“ ukazoval Tomáš, „ten student má je v pytli u sedla.“

„Kdyby to pantáta viděl!“

„Hned bych do těch černých střelil! Budou je pálit, spálí je, bibli a všecky!“ –

Šafářka vešla s jídlem a s vodou. Bylo jim divno, že ona to přináší. Tomáš se optal po Veruně, jejich staré děvečce, kterou prve, když je vyváděli z kanceláře, zahlédli všecku polekanou čekající u kancelářských dveří. Šafářka, jež se na ně zpytavě i nevlídně podívala, odbyla Tomáše zkrátka:

„Nesmí k vám. Pěkně jste jí nadrobili, staré osobě. Musila taky k výslechu, chudák, taky se dostala do ostudy jako vy. To si měl tatík rozmyslet A tak vás tu nechat, v arestě. No, však oni vám ho přivedou, chytnou ho.“

„Honí ho?!“ zvolal Tomáš.

„Bodejt' by ho nechali jen tak ulítnout.“ A jmenovala pacholky, kteří se jízdecky za ním pustili. Tomáš se chtěl ještě ptát, šafářka však se otočila a vyšla ven. Slyšeli, že zase zavírá na klíč domové dveře.

Zajatí teď jen na otce mysli, podaří-li se mu uniknout. Hovořili o tom, smutně se odmlčovali. Tomáš pak zatahoval odstavený nábytek na bývalá místa, Hlenka uklízela rozházené šatstvo a prádlo. Přes tu chvíli ustávali, naslouchali nebo kradí se k oknu připlížili, tu Hlenka, tu Tomáš, vyhlédnout do nádvoří, co se děje, nevedou-li jejich otce. To byla teď jejich trapná, mučivá starost.

Příšeří se rozcházelo z koutů světnice, houstlo pod stropem. Kovový svit lesního rohu na parozích mezi okny zhasl. V jizbě tíživé, trudné ticho. Z nádvoří zaléhal k nim ohlas posledního ruchu. A pojednou hlučné hlasy. Zahlédli jezdce. Jeden z pacholků se vrátil a všechen dvůr se sběhl.

„Vrátil se sám!“ vzkřikl Tomáš. „Ó, už ho nedostanou!“ Ale vtom uskočil od okna, i Helenka. Titam od pacholka, jenž odváděl koně do stáje, hnali se k myslivně. „Jdou na nás!“ lekla se Helenka. „Tomáši!“ vykřikla a chytila bratra, jenž skočil k ručnicím. Venku začal někdo kopat do domových dveří a lál; pikartů jim dával a beranů a ostatní pod okny hned do toho surovým sborem.

„Pust', Helenko!“ škubal sebou Tomáš. „Jestliže vypáčí dveře, střelím. Pust'!“

Ale vtom venku náraz ticho. Viděli, že se zlolajícny houfec rozchází.

„Někdo je rozehnal. Hele, Tomáši, pan regent –“ Poznali i v šeru jeho nevelkou, zavalitou postavu, stojící na stupni u zámeckých dveří. Něco volal; co, neslyšeli, jen viděli, že prudce mává pravou rukou.

Pak už nerušené ticho. Tomáš s Helenkou chvílemi vyhlíželi do nádvoří i na protější straně světnice na cestu v ovocném stromořadí. Všimli si, že mužský, kterého tam prve zahlédli dál pod stromem stojícího, je tam dosud. „To je správčova varta!“ prohodil Tomáš s úsměškem. Tak vyhlíželi a zase na lavici seděli a vzpomínali, kde otec asi je, jak bylo včera těmihle časy, jak četli, jak jim otec dával dobrou noc. – Pak se zahleděli přes dvůr na temný zámček, na osvětlená okna panské jídelny. Jemnostslečna tam s panem regentem – Mluvili o nich, o tom, jak se jich pan regent přece ujal, ale že se zlobí. A slečna! A začali starostně uvažovat, jak se rozhodne a co pan regent –

Po jedenácté hodině uhodil do hlubokého ticha koňský dusot. Pacholek vjel na koni do nádvoří, a sám, sám; nikoho nevedl. Z kanceláře k němu vyběhl muž, patrně správce, jenž jistě do té chvíle nedočkavě čekal. Pacholek jen skočil s koně a již přijel druhý čeledín, poslední, a také nikdo s ním. Tomáš mávl bujně rukou.

„Pantáta jim ušel! A správce, vidíš ho, jak s nimi jedná! Haha – čekals, číhals, nemohls se dočkat. Ale zmešlo ti, kate!“ –

Když šafářka ráno přinesla snídání, byla nerudnější nežli včera. O pacholcích se nezmínila ani slovem a jen se utrhla, když se jí Tomáš schválně na ně zeptal. Za chvíli poté, když odešla, zahlédla Helenka jemnostslečnu. Šla kolem jejich oken do zahrady. Když ji Helenka spatřila, lekla se. Rozčileně ji pozorovala a dychtivě i s bázní čekala, ohlédne-li se. Slečna však hlavou nepohnula, jako by tu myslivny ani nebylo. Sklíčenost, smutek i bázeň novou silou obešly Helenku.

I toho dne zůstávali vězni. Po druhé hodině odpoledne zahlédli, že naproti před zámek přijel panský kočár krytý a že pak do něho vstoupila urozená slečna ve svátečních šatech a pan Lhotský ve sváteční paruce až po ramena kučeravé a v plášťku. Jeli do Dobrušky na misionářské kázání. Pan Lhotský nic se již nevytácel, když slečna Porexina ráno jej vyzvala, že odpoledne pojedou do města. Přisvědčil a dodal: „Teď musíme.“ Cítil, že po tom, co se včera událo, není vyhnutí, aby snad i na nich neostal nějaký stín.

Tomáš s Helenkou zůstali i nazejtří, ve středu, zavření. Toho dne se přesvědčili, že stará jemnostslečna na ně zanevřela tvrději než regent. Šla kolikrát kolem myslivny, ale ani jednou se neohlédla po jejich oknech. Zato přistihli pana Lhotského, že pokouje si podíval se rychle a plaše po myslivně, ale že ihned se obrátil, když je zahlédl u okna jako vězně za mříží.

Červencový parný den se jim jenjen plížil. Bylo jim smutno v rodné světnici, jež se jim stala žalářem. Vzpomínali na otce, tížila je nejistota, co s nimi bude; a Tomášovi se stýskalo po lese. Byl jako lapený pták v nízké kleci. Nemohl se rozběhnout, vyletět.

Nazejtří, ve čtvrtek odpoledne, přišel pro ně dráb a provázel je přes dvůr. Zarazili se, když seznali, že je vede do kanceláře. Helence se ozvalo srdce, že snad je tam otec, že ho zatím chytili. Nebyl, jenom správce a písaře tam zastali. Správce seděl za černým stolem mračný a přísný. Když

před ním stanuli, chvíli upíral na ně oči, pak nadul tváře, odfoukl a jako soudce zločincům oznamoval:

„Váš tatík se těžko prohřešil proti samospasitelné víře římské katolické a proti milostivé své vrchnosti. Vy jste sic všecko zapřeli, ale nevěříme vám, v podezření jste zůstali a zůstáváte. Tatík váš se sám odsoudil tím, že hanebně zběhl a utekl ze své poddanské povinnosti. Na jeho místo přijde jiný a vy se z myslivny vystěhujete. Ty –,“ obrátil se k Tomášovi, „odevzdáš flinty a všechno a půjdeš jako poddaný člověk do jiné práce. Ať šafáře ve všem poslechněš, ať si nemyslíš, že jseš ještě myslivec!“ Tomáš škubl rameny. Nadál se té rány, a přece jako by znenadání a rázem uhodila. Z myslivny pryč a nesmět už do lesa –

„A ty,“ ještě ostřeji uhodil správce, hledě na Helenku, „ty bys obzvláště zasloužila. Tys urozenou naši jemnostslečnu tak šidila, nestydatá. Ani nevíš, jakou milost ti prokazovala. Tak teď budeš mít, sloužit budeš, mezi děvky půjdeš!“

Helenka zbledla, hlavu pochýlila. A vtom nad ní ještě zahřmělo:

„Klid'te se!“

Jak vyšla ven, nevěděla. V ten okamžik, když vystoupila do nádvoří, spatřila pana Lhotského, an vycházeje ze zámečku, chtěl sestoupit po stupních dolů. Ale jako by ho někdo za rameno chytl, stanul na nejhořejším a nehýbal se. Tomáš se po něm obrátil, chtěje na něj promluvit. Než dráb jej strčil, křiče, cože se ohlíží, ať táhne.

Pan Lhotský maně zdvihl ruku, hodlaje zavolat, aby ho nechal. Než ruka mu ihned klesla a nevyrazil ani slova. Mlčel, ale také na chvíli zapomněl, kam chce jít. Stál a díval se za myslivcovými, až Helenku zavedli do ratejny a Tomáše do stodoly; vázali tu povřísla, jichž bylo potřeba na blízké žně. Díval se za ním a měl před očima jeho pohled, jeho pronikavou prosbu i výčitku. Myslíl na něj, i když sestupoval, na něj, na všechn ten výjev, na myslivcovo děvče urostlé, jež musilo kráčet před drábem jako zlodějka. Vždycky tak způsobná a milá, však jim ty dny scházela, a teď tak zahanbená, pokořená. Ale tak nějak hrdinsky kráčela, neplakala – A ten hoch, Tomáš, ten mu bude teprve scházet, bystrý kluk,

rozený myslivec. Tak nikdo nezatroubí na lesní roh jako on. Tak se to vždycky lesem mile rozlíhalo. Jaká teď bude bez něho a bez tatíka myslivost, jaké hony –

Pak to i vyslovil v zahradě před slečnou Polexinou, sedící v otevřeném lusthauzu ve stínu odkvetlé již kaliny a střemchy. Slečna svěže zardělá tvář energického výrazu, v lehkém čepečku á la Fontange, se za jeho řeči tvrdě zasmušila. Stará slečna upírala na něj okamžik oči a pak řekla:

„Kdo tím vinen, pane strejče? My? Tatík kacír a oni kacírstvím nakažení –“

„Nu pravda, pravda,“ přisvědčoval staroch, „já jen tak, nu, člověk polituje, ani neví, nu –“

„Co by řekla svatá misie?“

„Hm, hm,“ pan Lhotský bubnoval neklidně prsty do stolu.

„A té hanby! Není-li to pro Skalku ostuda?“

„Nu je, pravda, pravda.“

„Mně to není také jedno,“ tón slečniných slov nezněl už tak příkře. „To děvče –“

„Vidiš, vidiš,“ chytal se pan Lhotský čile, „bude nám scházet. A Tomáš! Milá Polexino, toho je škoda.“

„Není pomoci. Mít kacířské lidi u sebe –,“ znělo to zase přísně, ano příkře. „Zasloužili si to.“

Pan Lhotský, jenž začal si cpáti svou bílou holandskou dýmku, netroufal si to popírat; ale také „nu, pravda, pravda“ neřekl. Jen hlavou pokyvoval mlčky, se zasmušilou rezignací. –

Tomáš té noci poprvé ulehl na lože v rozlehlé, málo čisté ratejně mezi mužskou čeládkou. Na druhém konci v koutě vedle postele staré děvečky měla Helenka svou postel. Do samého večera prala prádlo za všelijakých úštěpků a posměšků. Přemáhala se, snesla je mlčky, ale tady v té nevlídné místnosti, ke spaly celé rodiny i svobodní, plné neklidu, hrubých řečí a dětského křiku, zmohla ji sklíčenost. Takhle teď bude pořád. A jak s ní jednají, jak jí otce, víru vyčítali. Kdyby to babička slyšela! Zatanula jí

sedící v komůrce u bible a ozvalo se jí, co tenkrát babičce četla: „Budete v nenávisti všechněm pro jméno mé, ale kdož setrvá až do konce, spasen bude.“

Ta slova i vzpomínka teď jí zavanuly jako chladivý větříček v těžkém dusnu; bylo jí, jako by ji babička pohladila, jako tenkrát, když se s nimi loučila, když ji napomínala, aby pamatovala, a když přijde pokušení a protivenství, aby si vzpomněla na nebožku mámu – Slze jí vyřinuly a tekly po tvářích. Ale nepálily.

Tomáš té chvíle zatínal zuby, přemáhaje se, aby se neozval zostra. Pacholek, soused jeho, jej pokoušel; posměšně mluvil o myslivcově útěku, a uteče-li také on, Tomáš, do Lutriján, nebo půjde-li zítra podívat se do Dobrušky, že tam budou pálit knihy, také ty jejich, a vezme-li sestřičku s sebou, to že bude podívaná na ohniček, až budou přikládat to nečisté kacírstvo.

XXIX

Nazejtří, v pátek, loučila se svatá misie s Dobruškou. Po slavném vyzvánění všemi zvony pozdě odpoledne měl P. Mateřovský na rynku kázání. Bylo poslední, ne však závěrkou celé šestidenní činnosti hradeckých jezovitů. Ta se měla stát po kázání na hřbitově.

Tam na volném místě za kostelem přichystal hrobař hranici suchého dříví. Oba jezovitští fámulové vytahovali u ní ze tří pytlů knihy většinou staré, ale také zánovní, hlavně ze Žitavy tajně sem dopravené, všechny tady pobrané. Byly mezi nimi také ty, které P. Koniáš přivezl si z Očelic, které sebrali na Skalce, a jiné, které lidé přinesli po kázáních, hlavně Koniášových, sami, dobrovolně na děkanství nebo je tam tajně poslali.

Také tři knihy starého Lemfelda, všecka jeho bibliotéka, dostaly se mezi ty na hranici odsouzené. Stařec sám jich nevydal, nepřihlásil se s nimi,

aniž je tajně poslal; P. Koniáš mu je vydral. Stopu k nim našel na Skalce. Mezi knihami Machovcovi odňatými byla jedna s podpisy a zápisy rodu Jiřího Lemfelda, kterou měl Machovec vypůjčenu. Koniáš zeptal se na děkanství, hned jak se vrátil ze Skalky, znají-li někoho toho jména.

Uslyšel o starém měšťanu a že nic proti němu není, v kostele že sic často nebývá, protože je vysokého věku a stonavý, ale ke správě boží že chodí jak náleží. Koniáš jen pokyvoval hlavou, jako by rád slyšel, hned však nazejtří časně ráno zašel s P. Firmem a s fámulem do Lemfeldova stavení. Dlouho se tam neomeškal. Za půl hodiny se vrátil na děkanství a položil tam, usmívaje se, tři knihy na stůl a ukázal na ně kulatému, žasnoucímu děkanovi:

„Tu ho máte, zbožného, pravověřícího křesťana Jiřího Lemfelda!“

Ted' ležely ty tři knihy na hřbitově mezi ostatními obnažené, oškubané. Strhl' z nich kostelník tak jako ze všech větších starých desky. Celá hromada desek se tu kupila, dřevěné desky koží potažené, prosté i s kováním, mosazných rohů, se sponami i bez nich nebo s řeménky. Desky strhali, aby obsah jejich snáze chytil a rychleji vzplanul a shořel. Knihy byly označeny cedulkami s jmény dosavadních majetníků, jimž byly pobrány. Knihy však těch, kteří je dobrovolně odevzdali na děkanství, byly bez cedulek.

Jména kajících majetníků neměla tu u hranice být vyvolána; té potupě ušla. To byla odměna za tu poslušnost.

Kázání skončeno; po něm šum a hluk zástupu beroucího se za jezovity z náměstí do kostela na poslední misijní pobožnost. Před kněžími houfec žáků a žaček, jež vedl kantor Vondřejc a jeho mládenec. Zpívaje mariánskou hrnul se zástup ulicí kolem děkanství do hřbitovních vrat, do kostela, z jehož příšeří mihotaly se na oltáři plameny svíc trojí řadou jako zlaté hvězdy.

Když pobožnost dokonána, když varhany dohrály, valilo se vše z kostela ven k přichystané hranici. Žáčkové a žačky s kantory před třemi misionáry v černých klerikách a vysokých kvadrátkách, před kulatým děkanem a jeho kaplanem v bílých komžích. Hřbitov nestačil, tíseň všude. I

na obrubě stáli chlapci a výrostkové. Všichni byli dychtiví divadla, každý chtěl spatřit zvláštní tu popravu.

Smrákalo se, ticho, ani zavanutí. Byl dusný červencový podvečer. Ani lístek se nehnul na kvetoucích lipách u kostela; všude po hřbitově i dál za něj těžká jejich vůně. Pojednou v sraženém zástupu šerém, jako vjedno slitém, rudě prošlehlo. Plameny zapraskaly v hranici, prolézaly jí, vyrazily z ní a šlehaly do výše. Červená zář poletovala nejostřeji po těch, kteří stáli nejbliže: bledý Koniáš, krevnatý Mateřovský i P. Firmus, jehož široká brada začala se radostným dojmem hýbat, i děkan s kaplanem a za nimi městské právo, purkmistr, syndikus, radní, mezi nimi také Mikuláš Doubrava.

Ti vzadu v zástupu se tlačili, krky natahovali, na špičky se stavěli, zvláště když od ohně se ozval misionářův hlas; to Koniáš měl krátké proslovení: ať zhynou ty knihy, kořen zla, dílo d'áblovo, plné bludů a kacírství, ať se s nimi spálí hříšná láska k nim. Pokynul a student fámulus podal první svazky a volal: „Knihy Václava Machovce, myslivce ze Skalky!“ Kostelník je vzal a hodil nejprve starou bibli odranou, bez desek, do plamenů. Vtom kantor Vondřejc švihl pravicí nad hlavou, dupl nohou a zanotoval:

Zapalte kacírské bludy –

Do toho hned mečivý tenor učitelského mládence i přívál svěžích hlasů dívčích a chlapeckých:

*– zkazte pekelné obludy,
spalte pohanské nevěry –*

Za biblí padla do plamenů druhá, třetí kniha. Listy starých tisků žárem se prudce kroutily, čepejřily, černaly a v okrajích hned řeřavěly, hořely. A zase do nich žuchlo, jak kostelník i fámulus přihazoval nové; chomáče jisker vyletěly a zase chytal svazek za svazkem a zase volal student fámulus

jména majetníků, Jiřího Lemfelda, jež prudčeji hnulo zástupem, jména sedláků ocelických.

Kniha za knihou míhala se nad žízňivými plameny, padala do nich. Hořely a hynuly radost a chlouba předků, utěšení nejednoho pokolení ve chvílích úzkosti a zármutku, hynula jediná útěcha, opora i útočiště posledních věrných víře svých otců. V popel se rozpadávaly bible svatá i postila Husova, Komenského Praxis, Hlubina bezpečnosti, zánovní Klejchova Koruna pobožnosti a jiné a jiné. Měkké chuchvalce tmavého dýmu letěly rovně k tmějícímu se nebi a s nimi hlahol školních zpěváků, uvábených neobyčejným divadlem, zpívajících chutě, plnými hlasy strašlivou kletbu, kteréž nerozuměli, která, jakož všechno to autodafé¹¹⁷, utvrzovala a sílila vštěpovanou jim ošklivost a nenávist k slavné minulosti a k velikým jejím duchům. Plným hlasem zpívali a slavili to, co, jak jim kázali, bylo pro spásu všech:

*Hoříž, hoříž, Jene Huse,
ať nehoří naše duše –*

Na tvářích misionářů uspokojení; právo městské za nimi ve vážném postoji, jako by přihlíželo náboženskému výkonu. Jen radní Doubrava víc klopil zrak, nežli se díval do plamenů, nebo úkosem pohlédl po hrozných misionářích a myslel na starého Lemfelda a Machovce myslivce, ten že se statečně rozhodl, a on, Doubrava, že pořád obojetný, jinou víru v srdci a jinou v ústech. A myslel na svých sedmnáct nekatolických knih a lekal se, jak dlouho ještě bude možná je ukrývat, jak dlouho ještě bude moci sám sebe tajit-

Plameny vysoko šlehaly, praskaly, kotouče dýmu hustěji se valily a hlaholně nesl se dusným červencovým večerem zpěv dětí nad hroby, za obrubu a dál mezi ztemnělá stavení roubená.

¹¹⁷ autodafé – (řec.) zde pálení knih;

Starý Lemfeld seděl doma v koutě u dveří skleslý, sepjaté ruce na klíně, hlavu pochýlenu, sám a sám. Nikoho neměl a lidé z domu odběhli na hřbitov. Nikoho neměl, a co mu zůstalo drahého po předcích, staré knihy, jeho poklad, té chvíle pálili. A zpívali k tomu. Děti, odcizené děti zpívají, jak je ve škole učili! Temný ohlas jejich hlaholu zalehl až do šeré jizby, do smutného jejího ticha.

V tmavém koutě u dveří vztyčila se bílá starcova hlava. Okamžik naslouchala, ale vtom už se potřásala od bolestného pláče.

XXX

V září toho roku 1725 přijeli do Prahy jízdečtí verbíři a usadili se na Koňském trhu v hospodě U zlaté husy podle Zeleného domu sládka Bernarda Palmy. Tu rozbili svůj stánek, tu vábili mladé muže, aby se dali „pod dragouny“; vábili je, lákali, mámili, aby uvěřili, „že na tej vojně, tam že hojně“ a veselo a jaká krása sloužit na koni v dragounském mundúru a rystuňku.

Ten mundúr a rystuňk verbíři vyvěsili na znamení „verbuňku“ a jako volavého u Zlaté husy v přízemním okně pěknou novou uniformu slavného pluku savojského prince Eugenia, bělostný dlouhý plášť s červeným límcem a s takovou podšívku, vedle kabát šarlatové barvy s černými výložky rukávů širšími a s černým obšitím šosů lehko zahnutých. Na těch šosích, na výložkách, vpředu na kabátě třpyt žlutých kovových knoflíků. Nad rudým kabátem černý klobouk na tři facky s lesklým premováním a níž pod kabátem a běležlutou kamizolou jezdecké boty s ostruhami jako stříbrnými, třpytný palaš vedle, karabina, pistole dvě.

To v okně; v průjezdě pak verbířská muzika hlučná. Veselo při ní a zpěvu dost a pití dost, piva, vína, tam i v hospodské místnosti. Proti ní přes průjezd klenutá jizba, v ní stůl s registrovými archy, kalamárem, péry, a za

ním dragounský důstojník v uniformě lesknoucí se zlatými portami a prýmky, stará vojna krevnaté tváře, plné brunátných, zamodralých žilek, hladce vyholený, červeného krku, v paruce á la brigadiere¹¹⁸. Nad ním oblaka tabákového dýmu, kolem něho dragouni, starý strážmistr šedých knírů, kaprál od verbuňku a tři obecní dragouni, všichni v pěkných nových uniformách jako na parádu.

Před tou jizbou v průjezde plno mladých mužů, tovaryšů, plavců z Podskalí, pacholků od koní. Ta nádhera v okně, žádost peněz i zvědavost je přilákaly; a toho onoho i dešperace sem vehnala. Venku před Zlatou husou pořád plno, stále houf zvědavých, starých, mladých. Tlačili se, aby se dostali do průjezdu, aby viděli na muzikanty, oficíra, na dragouny v červených kabátech, aby se podívali na rozjařené, opilé synky, kteří svou kůži už prodali a teď zpívali, výskali a pili, verbuňk tanec tančili a i plakali. To bylo divadlo; na to se lidé tlačili, ale také čekali, až vyrazí verbířský průvod z Husy ven na Koňský trh, jak se alespoň jednou denně dalo.

Na ten se podívat přišel také Ignác Fileček, komorník desk zemských. Netlačil se v průjezdu, nýbrž čekal kousek výše na chodníku a hleděl k Zlaté huse, odkudž právě vyrážela ně tuze ladně písnička opilých odvedenců:

*Já voják, ty voják, dva vojáci,
dáme si vína dát po sklenici
za zdraví všech hezkých pražských panen,
zvlášť kerý jsme milovali,
víc nebudem –*

Vtom před Filečkem jeho blíženec, Filip Sameček, komorník při královském ouřadě perkmistrovském hor viničných pražských. Oba v polovičních, španihelských parukách pozdravili se, zdvořile si navzájem pikslu nabídli (španihelskou hůl každý pod paždí), Fileček stříbrnou s

¹¹⁸ paruka á la brigadiere – (franc.) její vlasy byly zvednuty z obou stran copu;

obrazem Turka na víčku, Sameček stříbrnou s tajenou figurou nahé ženštiny ha dně pod tabákem. Oba občerstvili své hodně dlouhé, na konci bambulové nosy, oba však nestejně míry: Fileček spokojeně usmívavý, Sameček, jindy samý šprým, té chvíle mrzutý. A hned se začal durdit, když měl odpovědět, jak se má; že by se radši neviděl, tisíc láteř, že je jako honicí pes.

„Co, co se stalo?“

„Co se stalo. Samá štrapací. Vždycky se mně smějou, že my v perkamtě máme víc férií než na vysokém učení, ferie ženné a hned nato vinné, ferie pořád, ad placitum. Čisté ferie!“ Sameček se uplivl. „Člověk nemá ani v noci pokoje, nic, pořád jen lítat.“

„Lítat! Sakrherte, lítat! Nějaká ta citací¹¹⁹ –“

„Ano, citací za citací.“

„Ty mám taky.“

„A v horoucích peklích špunty vysekávat¹²⁰, jako včera až v Radlicích.“

„Vždyť se jim za to všechno platí; u perkamtu se platí za každý krok, i když si člověk jen sáhne na perkmistrovu kliku.“ Fileček tím štípnutím chtěl zahnat Samečkovy zlé humory. Než nepochodil. Sameček se ještě více čepejřil.

„Ono se jim řekne, ale do Radlic, konec světa, a takovou cestou, samé bláto a výmol, a mezi takovou rotu, mezi vinaře, beztoho je to samý pohyn a kacíř. A ještě pak ta nesnáz –“

Co se stalo?“

„No, trochu jsem se zdržel, a tady už samý večer zahlídnou člověka v plášti, starce, měl bílé vlasy, u cesty pod vinicí, tady u Košíř. Právě ho tam zavedl jakoby z vinice nějaký člověk, ten starého vedl pod paždí. Ale jak mne zhlíd, zmizel ve vinici. Ten starý seděl v trávě. Co s ním měl ten chlap, myslím si, dle všeho nějaký vinař, a proč utíká, a co ten staroch? Jdu k

¹¹⁹ citací – [obeslání, předvolání] k viničnímu soudu;

¹²⁰ špunty vysekávat – znamení vyseknuté ve vratech vinice „zvedené“; zvod, druhý krok či stupeň exekuce;

němu a on – kdo by řekl – hned na mne, co že nejdou, že mají přijet čtyřma pro něj.“

„Starý kníže!“ hádal Fileček. „Starý Mateřovský!“

„Byl to on, byl. Že mají pro něj přijet čtyřma. Nu, byl by toho potřeboval. Už chudák nemohl.“

„A kdo ten chlap, co utekl –“

„Ptal jsem se ho, a on, to že byl anděl, který ho vedl, – no co, blázen, pošetilý staroch – jaké řeči. Volám na toho ‚anděla‘, ale uletěl, zmizel. Tak jsem dělal anděla já. Starého Mateřovského nemohl jsem tak nechat.“

„A šel?“

„Nechtělo se mu, pořád mlel jednu, že mají pro něj přijet, a čtyřma. A tak tu já, že velebný pán, jako synovec jeho, páter Mateřovský, bude mít starost a že ho jistě už hledá –“

„To si dal říct?“

„Dal; hned vstal a šel. Ale jakápak chůze s takovým starcem. Už bylo tma, když jsem ho dovedl domů. To byla cesta! Už se mně po ní ani ke stolu nechtělo.“ Mínil ke stolu v hospodě U Březinů. „A ráno jsem nebyl ještě z postele, a už perkmistr vzkazuje cito¹²¹, cito shánět asesory¹²². Co dělat, člověk nesmí odporovat. A odpoledne zase služba, teď teprve jdu z perkamtu. Tak to mají ty férie. To oni u desk –“

Umlkl. Řinčivá hudba zarazila mu řeč. Hlas polní trouby, pronikavého klarinetu, píšťaly a temný rachot bubnu rozlehly se před Zlatou husou. Verbířský hudební sbor rozrazil tam hustý zástup a zatácel Koňským trhem vzhůru. Za hudebníky dragoun s velkým smolným džbánem na hlavě, vedle něho jiný s půlpinetní sklenicí cínového víka, plnou piva. Třetí za nimi měl v rukou cínovou hlubokou mísu s tolary a zlatníky a potřásal jí a hrkal jí ustavičně, až mince hlasně drnčely a chřestily. Chvilku hrábl také do nádoby, do peněz, plnou hrst jich vybral a zas je z vysoka pomalu pouštěl do mísy, aby dobře bylo vidět stříbrný ten děšť.

¹²¹ cito – (lat, vysl. citó) rychle;

¹²² asesor – [přisedící] viničného soudu;

Za dragouny synkové a mladí muži, kteří se už dali naverbovat, snítky, kytky za klobouky i na prsou i pestré fábory. Šli řadou, ruce jeden druhému na ramenou nebo kolem krku. Tak objatí kráčeli, nepevným krokem, zardělí, rozjaření, zpívající. A zase vykřikovali, výskali, zvláště když dragoun před nimi vyšvihl sklenici piva nad hlavu a volal velikým hlasem po německu: „Jeho císařská a královská Milost, náš nejmilostivější pán, Carolus vivat, vivat!“ a když hudba v to spustila břesknou fanfáru.

Lidé stáli a zastavovali se na chodnících i na prostranství, kluci, výrostkové i nejeden tovaryš hnal se za průvodem nebo vedle něho dál, vzhůru kolem strážnice prostřed trhu, výš, směrem k bráně.

Sameček zapomněl na vinaře, na perkmistra i jeho asesory a díval se s Filečkem a díval, obracel zraky za hlučným průvodem. A vtom jemu i Filečkovi někdo znenadání pleskl na rameno a volal na ně vesele:

„Tak co, chasníci, dáte-li se taky pod dragouny! Dáte, vidíte!“

Mrzutě se otočili. Florián Mariánek! Smál se, až mu bylo vidět všechny jeho nažloutlé zuby i mezeru po vyraženém v dolní řadě. A smál se zas, když ho Sameček odrazil, co by verboval, ať on se dá, on že by byl na koně.

„Ale dal bych se, opravdu,“ notoval Mariánek, „dal, ale musil bych opustit vás, stůl blíženců a pana Kroupu a pana Kubíčka starého, a to ne, to kdyby mne hned i obrstvachtmistrem udělali a třeba jenerálem, to ne. Vás opustit! Ustýskal bych se pro vás na vojně, umřel bych. A víte-li,“ obracel vážněji, „že se mladý lid blázní, že se šmahem dávají na vojnu, však právě běžím k Zlaté huse přesvědčit se, že prý od nás ze sousedství Marka barvíře mladší tovaryš se dal taky naverbovat, kvůli nějaké panně, nadosmrtné na vojnu, blázen. A žádný obr, a dá se –“

Hudba, jež vzdálivši se zněla tlumeněji, pojednou zase sílila. Obrátil se průvod před Koňskou branou a postupoval opět prostranstvím dolů.

„Tak co večír, uvidíme se, přijdete,“ vzpomněl a rychle pověděl Mariánek, obraceje se po průvodu. „Teď se půjdu podívat po tom chlapci. Sbohem zatím.“ A již byl z chodníku na prostranství, už se tam ztratil mezi

čekajícími a vyhlízejícími. Průvod se blížil, hudba na okamžik umlkla. Tím plněji vyrazil a rozléhal se zpěv naverbovaných:

*Mý zlatý rodiče, kříž děláte,
kdo ví, zdali mne už uhlídáte.
Adio, bratříčku, poroučím se,
mý zlatý sestřičky, též loučím se –*

I v oknech z obou stran domů, tenkrát nevysokých, většinou jen patrových, plno diváků. Také štíhlá, mladá paní Březinová v domácím kabátku přiléhavém krátkých rukávů s krajkami, v bělostném čepečku, jenž jí velmi slušel, půvabná i v tom domácím obleku, stála u okna a dívala se za průvodem, jenž hluče míjel jejich dům a zacházel dolů prostranstvím mezi zástupy na něj zevlujícími. Zadíavši se ani nezpozorovala, že vstoupil její muž. Přišel ve sváteční paruce, v hnědém nedělním kabátě a v takové kamizole.

„Sama? Myslil jsem, rozmilá Toničko, že tu je Jiřík. Slyšel jsem vás před chvílí muzicírovat –“ Maně se podíval po loutně ležící na stole.

„Už jsme dohráli a dozpívali.“ Mile se usmála přistupujíc blíže k muži. „S Jiříkem ráda hraju.“

„A on zas, že krásně zpíváte i na loutnu hráte.“

„Jde nám to, těším se vždycky.“

„Jiřík jistě taky. Vidíte, rozmilá Toničko, bál jsem se ho –“

„Jiříka?!“

„Proto jen, že je tak plachý, že se vás bude stranit, abyste pak o něm nemyslila zle, a že kvůli němu nebude snad dobrá vůle.“

„To jste se, pane, zbytečně lekal. Dobrá vůle mezi námi s Jiříkem je, a jaká! To ta muzika –,“ dodala žertovně.

„Ta pomohla, snad, ale dříve vy sama, Toničko, vy hlavně, vy máte tu zásluhu. Však to i panímáma uznává.“ Mínil starou paní Lerchovou, matku nebožky první své ženy. „Včera jsem se u ní zastavil, chválila vás.“

Lehounký červánek překmitl po tvářích mladé paní.

„Zná mne málo, jak mne mohla chválit?“

„To má z Jiříka –“

„Vyptávala se ho –“

„Snad, no, je to vlastní jeho bába. Ale jak jsem u ní naposledy byl, řekla mně, že Jiřík sám o vás tak pěkně mluvil. Ale kam šel –“

„Z muziky do muziky. Povídal, že jde k panu Hubátiusovi, dnes že bude poprvé hrát v jeho novém kvartýru. Pan Hubátius se přestěhoval.“

„A zase hned hrát?“ ptal se Březina vážněji, jakoby starostně.

„Jsou vagací, má teď čas.“

„Ale nenamáhá-li ho to. Není tak pevného zdraví –“

„V muzice si odpočine. Je to jeho potěšení.“

„To jsem věděl, jak pochodím, že ho, Toničko, nedáte.“ Březina se usmíval. „Tak rozmilá Toničko –“

„Kam jdete, pane –“

„To byste neřekla. Baron Mladota mne pozval.“

„Baron Mladota?“

„Však se domnívám proč. Mám u něho peníze.“

„Chce zaplatit“

„I to asi ne, ale abych mu ještě půjčil, myslím si, byli v Karlových Vařích, a dlouho, a snad i ve Vídni, a to se rozejde peněz.“

„To dlouho nebudete.“

„Přijdu brzo, milá Toničko. Však víte, teď vždycky pospíchám domů, to mohu říct, a vy to víte, a proč pospíchám, to taky, vidíte?“ Vážný pán v dlouhé paruce usmál se a naklonil senes ohněm, ale s něžnou důstojností k své mladé ženě a políbil ji na čelo.

XXXI

Před pěti léty začal František Hubátius, tenkrát ještě filozof, denně chodit k Březinům na Koňském trhu, ne však dolů do hospodské jizby klenuté, nýbrž do patra, do nevelkého pokoje, kdež na něj vždycky čekal Březinův nejmladší, Jiřík. Tyto návštěvy nastaly nedlouho po tom, co Jiříka přijala prima seu infima classis grammaticae seu principiorum¹²³ v jezovitské koleji u Sv. Klimenta.

Tam suma všeho učení byl „mateřský jazyk jezovitů“, latina. Latina a pořád latina. Číst, psát a mluvit po latinsky, to bylo všecko. Jiříkovi to ze začátku hrubě nešlo, ač se dost přičinil a paměť mořil. Měl trápení s latinou a ještě ho jí pokoušel Ph. a MedDr.¹²⁴ Jan Globic z Budčina, královský zemský fyzikus, přítel pana starého Březiny a domácí lékař. Ten, kdykoliv přišel, spustil na Jiříka po latinsky nebo žádal, ať říká, ale hodně zčerstva: „Pietatem ama“¹²⁵. Studentík poprvé vyhověl a vysoký, mohutný fyzikus v černém kabátě, v černých punčochách se řehtal, až se mu husté kučery jeho dlouhé paruky potřásaly, a volal, co to Jiřík mele, že říká: „Pije táta, máma.“ A vesele dokládal: „To ne, pije táta, máma. Nebo kde táta piják a máma pivoňka, tam syn pijáček a dcera pijavka. Ale pi-e-ta-tem a-ma!“

Malý principista pak raději uskočil nebo se schoval, když viděl, že doktor Globic přichází, nebo když zaslechl z chodby nebo ze schodů jeho mohutný hlas.

Bylo zjevno, že se Jiřík bez pomocníka neobejde. Jen se pan starý o tom zmínil, že by rád nějakého spolehlivého studenta, už hlásil Florián Mariánek, že by preceptora měl, tuze hodného, filozofa z metafyziky¹²⁶, Franc Hubátius jménem, a z vážné famílie, otec jeho že je v Táboře syndikem. Březina Mariánkovi důvěřoval a hned přijal jeho kandidáta.

¹²³ prima seu infima classis... – (lat) první čili nejnižší třída gramatiky neboli počátků;

¹²⁴ Ph. a MedDr. – (čti filosofijé a medycíné) doktor filozofie a medicíny;

¹²⁵ Pietatem ama – (lat, vysl. pijetátem amá) miluj zbožnost;

¹²⁶ metafyzika – třetí ročník filozofického studia;

Ten přišel v tmavém kabátě, v skořicové kamizole, v černých punčochách, statný, urostlý jonák pěkných, veselých očí hnědých. Panu starému se zalíbil a hned jej zavedl do synkova pokoje. Hubátius zastal tu u stolu u knih přibledlého, slabého hošíka, jenž ulekaně k němu pozvedl svých šedomodrých očí dlouhých černých řas. Báł se pana preceptora. Ale již na konci té první hodiny spadl z něho strach. Druhé návštěvy se již nelekal, na třetí a dále na ostatní, na každou hodinu se těšil. Preceptor byl vlídný, „dobrých humorů“, jak říkal Mariánek, dobrý společník, a dobře učil. Jiřík už druhého roku, když byl v sekundě a četl ve škole a doma s preceptorem důvěrné listy Ciceronovy a i některé básně Ovidiovy, nelekal se už tlustého doktora Globice, neschovával se před ním a troufal si mu po latinsku odpovědět. Nebyla to sice ciceronská latina, ale tou nehovořil ani urozený a vysoce učený doktor duplex¹²⁷ a královský zemský fyzikus. A „pije táta, máma“ přestalo nadobro.

Ten znamenitý pokrok Jiříkův v latině byl zásluhou Hubátiovou. Veselý preceptor, jenž se uměl tak srdečně, zhluboka smát a s humorem deklamovat, obzvláště česko-latinské verše týnského faráře Hammerschmieda, satiru „Próteus felicitatis et miseriae Czechicae“, nedávno vydanou, jejíž měli u Březinů všichni rádi a nejvíce Jiřík, byl také výborný hudebník i zpěvák basista. Na housle hrával nejen doma ve své studentské světničce, ale i pod širým nebem, za jarních a letních nocí, když tichem pražských ulic se ozývaly kasace¹²⁸ pořádané na počest a pro potěšení milých panen. Veselý filozof Hubátius a pak jurista, tu již s kordem po boku, nejednu kasaci sehnal sám, v jiných vypomáhal z ochoty k zamilovaným kolegům nebo také za peněžitou odměnu. Ať tak či onak hrál, jeho housle v kvartetu vždycky zrovna zpívaly pod arkýři nebo v tmavém koutě uličky při měsíčku nebo za svitu hvězd.

Houslemi si také pomohl tam, kamž se ani leckdo z urozeného panstva nedostal, do nádherného divadla v královské zahradě na Hradčanech, zřízeného před dvěma roky, když tam o slavnostech

¹²⁷ doktor duplex – (lat) dvojnásobný doktor;

¹²⁸ kasace – zastaveníčko;

korunovačnících dávali Fuxovu velikou operu *La costanza e fortezza*. O tom představení v orchestru mezi dvěma sty vybranými hudebníky z ciziny i domácími hrál také jurista Hubátius. Měl pak co vypravovat a také často vypravoval i Jiříkovi, kterýž tenkrát právě vychodil tercii či syntaxis. Vypravoval mu o dekoracích krásně malovaných a divných strojích při nich, nejvíce však o zpěvácích, zpěvačkách, o hudebnících, o Tartinim, houslistovi, jenž v Praze zůstal i po korunovaci, o Zelenkovi, komponistovi, s tím že se tam seznámil. Zelenka¹²⁹ že zpíval z ochoty ve sboru, to že je ten, co jezuitům pro jejich tyátr o korunovaci složil muziku na kus o sv. Václavu. Ale opět a opět se vracel k Tartinimu, bože, to že je houslista, na tom že je vidět, co říká starý Brixi¹³⁰, co je muzika. A co se všechno o tom Taliánu vypravuje, že se s nějakou pannou, neterí kardinála Cornara, dal v Padově tajně oddat, že jej proto stíhali a že se utekl do Assisi do kláštera, tam že se ho ujal P. Černohorský¹³¹, tady od Sv. Jakuba, jenž tam je varhaníkem, a ten že ho jak náleží na housle doučil, že ten Talián má moc a moc od P. Černohorského, ale také prý, jak se povídá, od čerta, d'ábel že se Tartinimu zjevil, tomu že se zapsal, od toho že má ten hlavní kumšt a tajemství, od čerta – A tu se Hubátius srdečně, zhluboka zasmál a směje se opakoval, že má čerta, jistě že má, ale tady – a zdvihnuv pravici, třepotal a mihotal prsty, v těch že má d'ábelskou moc –

Jiřík naslouchal dychtivě vypravování o dobrodružstvích Tartiniho i jeho umění, o pražských hudebnících a varhanících, s nimiž skoro se všemi se Hubátius znal. Bylť Jiřík už také hudec a housličky obzvláště miloval. Už třetí rok se na ně učil, hned od principie, u regenta chori u Sv. Martina ve zdi, u Šimona Brixiho, od něhož hráli nejedno „concertum seu offertorium“¹³² a „Regina coeli“¹³³ navečer před sv. Janem Nepomuckým,

¹²⁹ *Zelenka – Jan Dismas Zelenka;

¹³⁰ starý Brixi – Šimon B.;

¹³¹ Černohorský – Bohuslav Matěj Č. (1684-1742), minorita, studoval hudbu v Itálii, působil jako ředitel kůru a učitel hudby;

¹³² offertorium – skladba (obyčejně vokální) doprovázející obětování při mši;

¹³³ Regina coeli – (lat, vysl. regína cílí) Královno nebes;

když byla na Vltavě na lodích „musica navalis“¹³⁴. Hubátius ho k Briximu zavedl. Tenkrát nežli se s ním k Briximu vydal, připravil studentíka a poučil ho, jak mluvit.

„Až přijdeme, až se mu přihlásíš, Brixí se na tebe podívá přes okuláry, takhle“ Hubátius to ukázal, „a zničehonic na tebe uhodí: ‚Tak ty chceš být muzikantem; a tak mně pověz, co je muzika?‘ Tak se tě optá. Tak co bys mu, Jiříku, řekl?“

Jiřík pohlédl udiveně na Hubátia.

„Vidíš, mlčel bys jako každý, a starý Brixí by se ušklíbil a řekl by ti, jako vždycky říkává:

*Tu mi hřej, můj papoušku,
povíš, co víš.
Pověděl bys víc,
ale neumíš nic.“*

„Co mu tedy mám říct –“

„To, jak on to chce a žádá. Ty se postavíš a řekneš: ‚Muzika jest jeden kumšt.‘ On sebou škubne, podívá se na tebe přes okuláry a vyhrkne: Aj, aj! A když to víš, tak mně ještě pověz, co jsou housle. Tu mi hřej, můj papoušku –‘,,

„A já?“ ptal se Jiřík.

„A ty hned: ‚Housle jsou jeden hlasitý muzický inštrument.‘ Nu, on se zamračí a utrhne se: ‚To je pravda, mládenečku, ale co jsou tvé uši? Na to se neptám, o tom se přesvědčím.‘,,

A tak se stalo. Brixí byl překvapen, kroutil hlavou, ale přijal Jiříka do učení a byl pak i s jeho ušima výborně spokojen. K Briximu chodil od principie skoro po celá svá „studia inferiora“, dobrá čtyři léta. V poetice přestál. Ale tu také Hubátius poctivě prohlásil, že Jiřík jeho podpory už nepotřebuje, že mu všechno jde znamenitě a skládat latinské básně, které

¹³⁴ musica navalis – (lat, vysl. muzika navális) hudba provozovaná na lodích;

dostávali za úkol, že lépe umí nežli on; on, Hubátius, že na „poetickou robotu“ není, že mu verše tuze kulhají, že aby měl pořád Alerovy „berle“¹³⁵ po ruce.

S Jiříkem už neopakoval; ale k Březinům dost často docházel, víc už domácí přítel, a hrával s Jiříkem na housle. A ten také Hubátia dost často navštívil.

Také toho odpoledne, kterého Fileček a Sameček dívali se na verbířský průvod, ubíral se k Hubátiovi, poprvé do jeho nového bytu. Přestěhovalť se, poněvadž se rozzlobil na svou kvartýrskou. Pantátovi svému do Tábora psával většinou latinsky, adresu vždy po francouzsku, nebo psal psaní kus latině, kus česky. Otec mu odpovídal zpravidla česky. A tu Hubátius pojednou zpozoroval, že poslední listy nebyly neporušeny, že mu je kvartýrská otvírá. Oznámil to otci a žádal, aby psal jen po latinsku. Než ani to nic nevydalo.

Hubátia už předtím dohřívala mlsnota paní kvartýrské. Tu mlsnotu osvědčila pokaždé, kdykoliv mu z domova poslali tunčici¹³⁶ soleného másla nebo koláče nebo když rakařka tábořská mu přivezla raky. To ještě mlčel. Ale to otvírání jej dohřálo. Uhodil na kvartýrskou, a ona hrubě nezapírala a smála se, však že nic zlého nechtěla, že si jen myslila, že ta psaníčka jsou od jeho Amázie. A na to si Hubátius v duchu řekl: „Já ti dám Amázii, kozo mlsná!“ A dal jí výpověď.

A tak se vystěhoval od Bílého Indiána či Krocana v Celetné ulici do starého domu U božího oka poblíže svatojakubského kláštera. Dům ten stál při Týnském dvoru, ale vcházelo se do něho ze Štupartské ulice. Do toho domu vstoupil Jiřík Březina dotčeného odpoledne poprvé. Z prostorného klenutého průjezdu mohlo se nalevo na nevelké uzavřené nádvoří s dvojí pavlačí a přímo na dřevěné, ne hrubě světlé schody, vedoucí do pater. V

¹³⁵ Alerovy „berle“ – Gradus ad Parnassum (Stupeň k Parnasu) od jezovity Pavla Alera, slovník udávající kvantitu latinských slov, jejich synonyma, obraty z klasických básní, ve kterých se uvedená slova vyskytují;

¹³⁶ tunčice – soudeček;

druhém a posledním, jež mělo okna menší nežli první patro, bydlil Hubátius.

Na chodbě dvoje dveře. Jiřík nevěděl, do kterých. Jak uvažoval, na které zaklepat, ozvaly se níž na schodech kroky. Nahoru stoupal nevelký muž v třírohém klobouku, v paruce, v tmavohnědém kabátě. Pod paždí nesl plno starých knih. Jak stanul na chodbě, v modrých punčochách, ve střevících bez přezek, viděl Jiřík, že příchozí je nevelký, slabý, asi padesátník, uvadlé tváře, pěkných modrých očí, vlídně usmívavých. Přivřely se a jakoby zjasnělé se otevřely, když se Jiřík zeptal, kde tu ostává pan Hubátius. Mužik pokývl hlavou, usmál se a řekl:

„Pan muzikus, veselý muzikus.“ Ukázal na dveře vpravo a dobrácky, tlumeně, jako by tajemství svěřoval: „Tady, tadyhle.“ A pošoupnuv knihy pod paždí, zmizel ve dveřích nalevo.

Vtom se otevřely ty napravo a jimi vyhlédl Hubátius podomácku oděný, v kamizole bez rukávů, a hlučně vítal svého bývalého žáka, teď mladého přítele. Jiřík vkročil do nevelkého, nevysokého pokoje o jednom okně. Zhlédl tu mnoho známého z bývalého bytu Hubátiova: pult pro partesy, postel černou, pácovanou¹³⁷, bez nebes, s peřinami ve strakatém povlečení, kord na stěně, vedle něho dvoje housle, loutnu, na stole u zdi postavenou „bibliotéku“ asi o šesti knihách, mezi nimiž vynikaly svou někdy bílou vazbou *Compendium institutionum* a *Jus feudale*¹³⁸. O toto se opírala ta „berlička“ v tmavé vazbě, Alerův *Gradus ad Parnassum*, vedle ní latinské modlitební knížky v černém papírovém pouzdře a stoh partesů.

Jiřík to všecko dobře znal, i knihu v kvítkované vazbě s opisy různých písni a písniček, českých, německých i latinských. Z tohoto rukopisného svazku opsal si loni dlouhou píseň i s notami, oslavující bělohorskou porážku: „Aria o bílohorské bitvě a viktorii anno 1620, 8. novembris“, s refrénem: „Viktoria, viktoria v celé české zemi.“

¹³⁷ pácovaný – mořený;

¹³⁸ *Compendium institutionum*, *Jus feudale* – (lat. vysl. kompendyjum instytucijónum, jús feudále) tehdejší základní právnické učebnice;

To všechno Jiřík znal už od Bílého Indiána; na to sotva pohlédl i na ostatní všední nábytek nového bytu. Ale hned k oknu přistoupil; to jej vábilo, podívaná odtud. Impozantní průčelí kostela sv. Jakuba vypínalo se před ním opodál nalevo. Za kostelem přes ulici rozlehlý, starý Stupartův dům s Čertovou krčmou, vpravo domy Týnského dvora s východní jeho branou. Hubátius se smál, že má teď blízko i do kostela, i do krčmy, a hned také zatahal Jiříka za šos, tak aby šel, že si zahrají, že má nové, krásné duo.

Když se stavěli před pult, vzpomněl Jiřík na Hubátiova souseda. Zeptal se, kdo je.

„Mé auditorium, pan Johanes Svoboda, deklamátor¹³⁹ u zemských desk. Myslil jsem si, když jsem se tu usadil, že bude proklínat mou muziku. A ne, ona nás skamarádila. Pan soused sám mne zastavil a pochvaloval si, jak se teď má, co vedle hraju.“

„Je muzikant –?“

„Dokonce ne, na nic neumí. Jen si snad někdy zazpívá; ale taky žádný zpěvák. Jednou jsem ho slyšel. To ti zpíval takovou divnou, nějak starodávnou. A zrovna se lekl, když jsem mu pak pověděl, tentokrát že jsem já poslouchal, a styděl se a omlouval, že není zpěvák, to že si tak někdy zazpívá nějakou pobožnou, a že kdyby byl věděl, že jsem doma, že by se byl neproducíroval –“

„To poslouchá za stěnou, ve svém pokoji?“

„Teď už někdy přijde sem ke mně, když jsem ho pozval.“

„Prve nesl si tolik knih –“

„Ty on snáší jako sysel, a většinou staré; i v Židech je kupuje. Tak začněme, Jiříku.“

Ale jen přehráli dva tři řádky, otevřely se dveře a jimi tiše proklouzl pan deklamátor už po domácíku oblečený, v kamizole s rukávy, bez paruky, kterou doma nastrčil na stojánek a za kterou si natáhl na hlavu černou vlněnou čepičku. Již ve dveřích kýval dlaní, aby se nedali vyrušovat; usedl na židli u studených zelených kamen s krancem, pobožně poslouchal a

¹³⁹ deklamátor – pomocný úředník;

nehnul se, až když dohráli. Pak přistoupil k hudecům a chválil, to že byl pěkný kousek, krásné duo, a že jim to šlo, tady mladý panáček, mínil Jiříka, že je taky houslista, opravdu.

Hubátius je seznámil. Pan deklamátor mluvil, mluvil, bylo však zřejmo, že chce něco jiného říci. Za hovoru kolikrát hmátl na kapsu své kamizoly, hmátl, tiskl. Hubátius se tiše usmíval, tuše, že deklamátor nese zas nějakou knížku. Uhodl však jen napolo. Nebyla to kniha, co konečně z kapsy vytáhl, ale noviny, číslo Rosenmüllerova Českého postilióna. Hned je rozdělával, vykládaje, že šel přes Uhelný trh kolem Rosenmüllerovy impresí, kolem Zlatého kříže, a tak že si tam koupil tuhleto numero, tam že jsou noviny – začal se usmívat –, co se ve světě děje, co se píše z Říma – to již četl nadpisy z čísla samého, z Bryslu, z Těšen, z Petršpurku.

„A z Prahy nic?“ zažertoval Hubátius.

„I taky, taky. Tady medle –,“ rychle obrátil list a četl: „Vysoce urozeného pána, pana Františka Josefa svaté římské říše hraběte z Trautmannsdorfu a Weinsberku, svobodného pána na Gleichenberku atd. paní manželka, též vysoce urozená paní, paní Terezie hraběnka z Trautmannsdorfu, rozená šlechtična z Račina, 29. dne minulého měsíce srpna v svém obydlí v královském Novém Městě pražském jedním mladým panem hrabětem obveselila, který na křtu svatém František Tadeus jméno dostal –“

„Tak pana hraběte obveselila jedním mladým panem hrabětem –,“ smál se Hubátius. „A jiného z Prahy nic?“

„Nic, ale tady z Vídně,“ hlásil deklamátor Svoboda jakoby zapálen čtenářskou vášní. „To je také novina.“ A četl:

„Z Vídeňského Nového Města zprávu máme, že tam Jeho cís. a král. katolická Milost náš nejmilostivější pán minulý outerý s honbou své vyrazení míti a nato do Baden přijeti, tam s Její cís. Milostí slavně panující římskou císařovnou obědvati, odpoledne zase s honbou svou kratochvíli míti a navečer zase do Nového Města navrátiti se ráčil –“

Četl s velkou vážností, ale oči, jež k oběma zvedl, usmívaly se čtverácky. A hned zase pokračoval:

„Jest slyšeti, že oboje slavně panující –“

„Co je?!“ vykřikl Hubátius a skočil k oknu. A hned hlásil, že je dole nějaký shon, že lidé běží branou do Ungeltu.

Deklamátor složil noviny a strkal je zase do kapsy, dobře postřehnuv, že už není vhodná chvíle na čtení, a řekl, usmívaje se, tam dole že je asi také nějaká novina. Když viděl, že Hubátius chvatně skládá partesy, že již nebudou hrát, poděkoval, to že byla čistá kratochvíle, tuze pěkná produkci. Usmál se rty, očima, pokýval hlavou a zmizel zase tak, jak přišel.

„Nějaký čtenář,“ mínil Jiřík.

„To je; už kolikrát přišel s knížkou, pochlubit se, co koupil, nebo i nabídnout, abych si ji přečetl. Ale kdepak, není času, a pak takové staré špargály. Už jdeš?“

„Je čas.“

„Půjdu s tebou, podívat se, co se v Ungeltu stalo.“ Tam nic; uslyšeli však, že na rynku je náramný shon. „Pojďme tam!“ vybízel Hubátius.

Kvapně prošli Týnským nádvořím plným vozů kupeckých cizích a venkovských. Kupců i vozků u nich málo. Také ouředníci ungeltu, kteří tu právě meškali, nechali na chvíli své povinnosti a rokovali ve skupině o tom, co se stalo, vážný královské váhy Tollenstein, Wussín, jeden z pře-hlídačů zboží, a Beránek, štemplíř koží, jimž všem živě něco vykládal Anton Rasch, „sklepů verwalter“.

Hubátius s Jiříkem kvapně odtud prošli Týnskou ulicí kolem krámků mezi pilíři Týnského kostela. Všude tu dost lidí, spěchajících na náměstí nebo odtud se vracejících. Z výkřiků, z otázek, úryvkových hovorů vyrozuměli, že někoho chytili, nějakého zločince, že ho zavedli do šatlavy na Staroměstské radnici. Když vyrazili z temna úzké ulice na volné prostranství Staroměstského náměstí, ozářeného posledním světlem denním, zahlédli ohromný tmavý zástup kolem radnice, nejhustší v tu stranu Sirkové ulice¹⁴⁰, nad nějž trčel potměný sloup mariánské státnice. Dále vpravo, kdež stála strážnice pod zažloutlým stromem, bylo teď volno.

¹⁴⁰ Sirková ulice – nyní Melantrichova;

Voják v bílé uniformě, v černých gamaších, s puškou na rameni přestal přecházet po prkně sem tam; stál obrácen k radnici, k zástupu a zvědavě pozoroval.

Jiřík byl by zůstal na kraji náměstí, Hubátius hnal se však dál až do houfu. Tu zaslechli, že na Hradě u Sv. Víta chytili nějakého mladého člověka, ten že oloupil hrob sv. Jana Nepomuckého, že se dal v poledne v kostele zavřít, ale odpoledne po nešporách že ho dopadli, že ten mládenec uřezal z baldachýnu nad hrobem sv. Jana Nepomuckého zlaté prýmy a zlaté šňapce, že to u něho našli, a jak vypadal lotr, když ho sem přivedli, oškubaný, cáry že z něho visely, a potlučený, že je samá krev, plný ran, lidé že ho chtěli roztrhat, rouhače ohavného.

XXXII

Jiřík dlouho nevydržel v zástupu rozčileném tím zločinem, rozpáleném dychtivou zvědavostí a lačném nových zpráv a podrobností. Bylo mu tu nevolno. Trnul nad krádeží spáchanou v kostele, ale zachvěl se také a otřásl nad surovým týráním chyceného zloděje. On, jenž se odvracel i odcházel, když babička plísnila někoho z pivovarské chasy nebo čeládky, měl poslouchat o krvavých ranách, pod kterými zatčený klesl polomrtev na ulici.

Hubátius šel kousek cesty s Jiříkem, pak se vrátil, chystaje se do své hospody. Jiřík přidal do kroku, neboť se již připozdilo; mířil rovnou domů. Tenkrát o svatbách otcových vracel se loudavě, nerad od babičky; ostýchalť se macechy i tajně se jí strachoval. Ale hned toho večera sama mu zažehnala ty obavy. Naklonila si jej takřka okamžikem. A jak si jej získala, tak si jej udržela. U ní pozbyl své divné bázně a tísnivé ostýchavosti. Sblížení to utvrdila pak hudba, kterou mladá Březinová milovala tak jako její pastorek. Čeho se paní Lerchová bála, že zeťova druhá žena je „učená“, to bylo požehnáním pro vnuka staré paní. Hudbou se vřeleji spřátelil se

svou macechou. Když hrávala na loutnu a zpívala, doprovázel ji na houslích.

Bylo to něco neobyčejného. Stará paní Lerchová žasla, když od Jiříka uslyšela, že macecha s ním muzicíruje; broukala, to že se vdané ženě nesluší, obzvláště ne paní staré, ta že si má hledět klíčů, kuchyně á čeládky. Ale sám pan starý tak přísně nesoudil. Mladé jeho ženě pěkně slušelo, když hrála a zpívala, rád na ni hleděl; a když Jiřík ji doprovázel, těšila jej ta dvojí harmonie obzvláště.

Když se Jiřík toho odpoledne vypravoval k Hubátiovi, myslil, že bude panímámě pak vypravovat o jeho novém bytu a co hráli. Mimo nadání přibyla mu zpráva o Hubátiově podivném „auditoriu“, o panu deklamátorovi; a na konec ještě ta novina o smělé krádeži u Sv. Víta.

V tu chvíli dole v šenkovně u stolu blíženců seděli proti sobě oba blíženci Fileček a Sameček; po pravé Samečkově Mikuláš Kroupa a po levici Filečkově starý Jan Kubíček, jenž měl té chvíle slovo. Nemluvil však, jak často mluvíval, s nadšením a obdivem o vzácném domu Hubrykovském ani o české kronice, aniž vykládal o malovaných obrázcích, kterých byl milovníkem, nýbrž huboval a zlobil se na komedii a komedianty, na německou bandu v Staré rychtě i na taliánské zpěváky a zpěvačky v opeře na Poříčí.

Nejostřeji však tepal ty komedianty na Staré rychtě, jakou tropí neplechu na divadle a také jinde, že tuhle provozovali nějakou komedii o židech, a tu že dělali také obřízku, na tyátru veřejně židovskou obřízku! Ať si tropí ze židů šašky, to nic, ale obřízku veřejně –

„Tak se vám nelíbila,“ zaškádlil Sameček.

Starého Kubíčka jako by vosa píchla. Zčervenal, začal sebou škubat a utrhoval se, co si Sameček myslí, že by on, Kubíček, šel mezi takovou luzu, že by se šel dívat na takové hajdaláky, tatrmany prostopášné, které po smrti ani na krchov nepřijmou a někde za plotem je zahrabají.

„Čistá podívaná, jak slyším,“ zlobil se dále. „Vždyť ono se to pere mezi sebou, ten jejich principál, ten Pantalón¹⁴¹, ty své lidi na tyátru fackuje a včera jedné z těch svých agentin¹⁴² veřejně k nadal, veřejně, na ulici –“

„Ale na Poříčí ten taliánský tyátr je lepší,“ schválně chválil Sameček. „Pěkně hrají a zpívají, panstvo tam chodí.“

„Panstvo, panstvo, toť víme, že shání takovou rekreací, třebaže to hříšná věc.“

„Pan hrabě Špork dává do toho peníze, teď jim ten tyátr krásně přestaví –“

„Ó, ještě nestaví! Hrabě Špork, poloviční nevěrec a samé takové bláznovství. Ale počestné měšťanstvo se už ozvalo. To nevíte, že tam sousedství, celá Poříč se bouří, že podali protestací ke kanceláři místodržické, aby tu stavbu páni místodržící nepovolovali, že to je samá neplecha a taky jaké neštěstí by se mohlo stát pro pád ohně. Kovárna hned vedle a –“

Vtom vešel jiný ze stálých hostů, Jiří Kocourek, někdy student, kněžství kandidát, pak kantor a teď švec a vždycky rejpal. Kvapně vešel všechnen vzrušený a hned u prahu volal:

„Páni sousedé, víte-li, co nového?“ Hned šum a neklid u všech stolů.

„Svatého Jana Nepomuckého na Hradě u Sv. Víta okradli!“

A měl senzaci, jak chtěl a si přál a jak čekal. Ten tam Pantalón, ti tam němečtí a taliánští hajdaláci a tatrmani. Ta svatokrádež rozčilila všecky. A oheň pak rozdmýchal ještě Florián Mariánek, jenž přinesl určitější a zevrubnější zprávy, kterak se krádež udála, kterak zloděje chytili, co je s loupeží, tu že všecku mají na rathouze. Věděl už i to, že bylo ukradeno šest zlatých střapců a těch zlatých prým uřezaných z baldachýnu že je třicet dva loty a tři kvintle.

Co s tím zlodějem, rokovali a pak se i přeli. V tom všichni byli zajedno, že bude popraven, než o to se zhádali, jak. Jedni jej odsuzovali na

¹⁴¹ Pantalón – Jan Leinhas, proslulý herec Pantalona [komická postava italské lidové komedie], principál německé herecké společnosti, který pořádal také loutková představení;

¹⁴² agentina – herečka;

šibenici, druzí, a mezi nimi divoce Jiří Kocourek, na hranici, že musí být upálen. Do toho přišel pan Venci, Březinův pivovarský písař. Kocourek hned jemu naproti, ví-li, co se stalo u Sv. Víta, aby poslechl –

Než pan Venci mu zkazil potěšení, když mu nedal domluvit, to že on už také ví.

„A pane Mariánku!“ volal ke stolu blíženců, „mám vám vyřídit, abyste přišel na chvíli k panu starému.“

„Už jdu.“ Mariánek bera si klobouk, nežehnal se se svou společností. Zeširoka se usmívaje, hlásil, však že ještě přijde.

XXXIII

Toho večera meškaly děti myslivce Machovce již druhý den v Praze v rozlehlém domě hraběte Goltze na Staroměstském náměstí¹⁴³. Plné tři dny sem jely ze Skalky. Náhle, znenadání musily se na tu cestu vypravit. Od toho dne, co jezovité P. Koniáš a P. Firmus odjeli s pobranými knihami ze Skalky, zůstávaly mezi dvorskou čeládkou, Helenka mezi děvečkami, Tomáš mezi pacholky.

Správce jim v ničem nevyhověl, neměl žádného ohledu. Až si toho pan Lhotský povšiml. Promluvil se správcem určitými slovy a sám poručil šafářovi a jeho ženě, aby myslivcovým neukládali hrubé a těžké práce. Pocítili úlevu v díle, ne však v duševní strážni. Nejistota, co se stalo s otcem; tížila stále; zpráv o něm neměli žádných. Zběhnout do Mezříče, přeptat se u strýce, promluvit s babičkou, na to ani pomyšlení. Hlídalit' na Skalce každý jejich krok. Helenka s Tomášem se těšili, že snad z Mezříče tajně jim vzkážou; než týden za týdnem míjel a nikdo se u nich nezastavil. Snad tu již někdo byl, ale nedostal se k nim, nepustili ho.

¹⁴³ dům hraběte Goltze na Staroměstském náměstí – na místě tohoto domu je dnes palác Kinských;

Také vespolek se nemohli často scházet. Různá jejich práce je rozváděla. Ani celé neděle neměli pro sebe. Dopoledne musili do kostela do Oujezda, a vždycky s čeládkou, která, jak cítili, je hlídala. Jen odpoledne spolu poseděli před ratejnou nebo pod lipami prostřed nádvoří, odkudž měli trudnou vyhlídku na jejich někdy myslivnu pod starým rozložitým topolem; odtud také vídali nové její obyvatele, myslivce, děti jeho, hrající si na stupních nebo u zahrady. Nejednou, když se zahleděli na rodný svůj domek, přestali hovořit a smutně mlčeli.

O těchto nedělních schůzkách vzpomínali na otce, na Meziříčí, ale jednali také o svízeli a své lopotě a také o regentovi a slečně Polexině. Dověděli se, že pan Lhotský jim uvolnil; to však těžko nesli, že tak jako slečna nikoho z nich nezastavil, když je potkal, a nepromluvil. Tomáše to zvláště hnětlo; poslední čas, po žních, kdy nastal čas honů, sevřelo se mu pokaždé srdce, když ráno zahlédl od své robotné práce ve dvoře vycházet pana regenta s puškou, se psem do lesa. Jak bývalo za takových jiskrných jiter podzimních, když s panem regentem a s pantátou chodili polem, lesy, když si mohl o honu vesele zatroubit!

Tu bývala mu jeho práce, nechutná mu a nemilá, břemenem zvláště těžkým, tu chodívalo pokušení, aby prchl. Ale jen pomyslil, už zarážel. Sám by snad mohl se odtud dostat, ale co pak Helenka?

Tomáš netušil, že pan Lhotský, když jej za těch jiter zahlédl u stodoly nebo v nádvoří u práce, byl by nejraději na něj zavolal, aby skočil, aby šel s ním. Nemohlť na nového myslivce zvyknout; nebyl mu jako Machovec a neměl žádného Tomáše. Když jezovité odjeli, doufal pan Lhotský, že s dětmi Machovcovými tak stále nezůstane, že bude možná Tomáše zase vzít k myslivosti. Pak, po žních, začal o tom před neteří, dobře vida, že jí Helenka také hrubě schází, že si příliš na ni zvykla. A náhrady za ni neměla. A také se mu zdálo z toho onoho slova, z přereknutí, že jest jí Helenky přece jen líto, že ji nemůže vidět v tom ponížení a hrubé práci –

Jen však nadhodil, že by si Tomáše někdy, jen tak občas přibral na hony, zvážněla energická stará slečna a přísně pohlédla na strýce.

„Vy, pane strejče, Tomáše na hon, a já abych to děvče zase k sobě nechala, ne-li? Co by tomu lidé řekli? Nejprve trestat a pak milost prokazovat, aby si ukazovali, hle, nemohou být bez těch kacírských dětí! Myslíte, že v nich z tatínkova bludařství nic neuvázlo?“

„Kacíři nejsou.“

„Ale jsou jistě porušení. A mít u sebe a kolem sebe někoho, kdo vás tak dlouho šidil a klamal, kterému nemůžete věřit, vydržel byste to? Měla bych to děvče zase pustit do pokoje k oltáři, kde je Panna Maria a sv. Jan Nepomucký? Jen si vzpomeňte, jak bylo s jeho obrázkem. Mně je, abych pravdu řekla, děvčete líto, přála jsem jí, byla jinak hodná, lituji jí pro to, kam se teď dostala, ale také že byla tatíkem tak zavedena. Někdy mně je až ouzko, věřte mi, o její spasení, že jistě tajně zůstává v tom bludařství jako ten hoch. Přemýšlím, co dělat, jaká tu medicína. Vy ani já jich nevyléčíme. Přivést je na pravou cestu, utvrdit v naší katolické víře, na to myslím, to bych chtěla, právě proto, že jsem jim přála a že jsou jinak hodní. Ale co tady – Na faru daleko a farář by mnoho nepořídil, není na to. A pak si pomyslete –“

„Co –“

„– že pořád není jistoty, že jejich tatík se nevrátí, že jich neukradne, tajně neodvede.“

Pan Lhotský se kroutil, prsty na stůl tiše bubnoval, ale neodpíral a jen opakoval: „Nu, uvidíme –“ To se v duchu ještě plně nevzdával své myšlenky a toho, že Porexina si časem dá říci, že neostane tak přísná. Záhy však se přesvědčil, že se mýlil. Když v druhé polovici září jednou při obědě se zmínil, že vůz do Prahy je přichystán, že jen ještě máslo a vejce a drůbež se má naložit, trhla sebou slečna Porexina náhlým nápadem, zadívala se na okamžik před se a pak hlásila:

„Víte-li, pane strejče, že bude nejlíp, pošleme-li také myslivcovy děti s tím vozem do Prahy! Tam budou jisty, tam jich tatík neukradne, tam bude také o jejich poučení jak náleží postaráno.“

Pan Lhotský byl přepaden tím návrhem. Začal se bránit, že je to tak náhlé a že by Antoni, mýnil synovce, měl být dříve otázan. Než nevytrval v

odporu, když pomyslí, tady že by teď Tomáše k myslivosti nedostal, spíše později, až by se časem z Prahy navrátil, a že se tam bude mít líp i Helenka a správce že bude mít zlost – Poddal se, ale jen to si vymínil, aby si to neř sama vzala na starost, aby synovci psala ona, on že by nemohl omluvit, proč toho dříve neohlásil. Slečna Polexina rázně přisvědčila, že ano, že napíše psaní, však že Antoni uzná, až mu vyloží, že tu jde o spásu dvou mladých duší.

Pan Lhotský dobře tušil, jak se správce potěší. Škubl sebou, zčervenál i tváře nadul a začal se bránit tím, co pan baron řekne, že se na něj rozhněvá, poněvadž –

„Nerozhněvá se na vás, já to беру na sebe –“ energicky vpadla mu slečna do jeho protestu.

Správce odešel všecken v duchu popuzen a vzkázal, jak pan Lhotský mu nařídil, dětem myslivcovým, aby přišly k jemnostslečně.

Helenka i Tomáš se lekli. Poprvé po tolika měsících měli předstoupit před urozenou slečnu.

Co se stalo, proč je volá? Nejistě, ve strachu vstoupili do pokoje, kdež také pan regent seděl. Helenka se zachvěla, když ji ovanul vzduch známé jí komnaty, prosáklý míšenou vůní lékařských bylin, jí tak dobře povědomou, když zahlédla místnost, ve které denně meškávala a které už tak dlouho nespátřila, když uslyšela zase slečnin hlas. Zněl přísně, ale ne ostře a zle. Začala o tom, že oba sice přiznali víru římskokatolickou, ale ta že je v nich porušena, a proto, aby se jak náleží napravili, aby byli pořádně poučeni, že budou posláni do Prahy, zítra že vyjedou.

To byla rána z čistá jasna. Oba vzhlédli v ulekaném úžasu na slečnu, ze slečny na regenta, jenž vida jejich ohromení, začal, pokašlávaje, že to jenom na čas, že když budou hodní, mohli by se zase navrátit

„To se uvidí,“ vpadla slečna, aby pan strýc něco neslíbil. „Bud’te hodní,“ obrátila se k myslivcovým, „nechte zatvrzelosti, a ty –,“ pohlédla na Helenku, „bud’ upřímnější, nežli bylas ke mně.“ Znělo to káravě, ač ne tvrdě. „Tak jděte s pánembohem.“

Helenka majíc oči plny slz políbila jí ruku. Slečna jí nebránila a maně, měkčeji opakovala: „Spánembohem –“

Pan Lhotský, jemuž nebylo volno a jenž děti litoval, pokašlával a říkal nejistě a těšivě: „Nu, nu – však to – nu, není snad navždycky. Tak spánembohem –“

Vyjevení, zmámení vykročili myslivcovi z panského obydlí. Teprve venku, pod lipami, pod nimiž se stmívalo, neboť byl už soumrak, uhodilo Helenku pomyšlení, že mají, že musí hned zítra odjet, že už babičku neuvidí, že jí nedají spánembohem, že ani vzkázat jí nemohou, co se s nimi stalo, kam je zavezou, ba že už ani do Oujezda nemohou, na hřbitov, zastavit se u matčina hrobu.

Jen to bratru pověděla, již tu byl šafář pobídnout je, ať si jdou věci uchystat a hned pak ať lehnou, že vyjedou časně ráno, ještě za tmy. Doprovodil je až ke dveřím ratejny. Za drahnou chvíli přišel zas a rovnou k Tomášovi.

„Tuhle urozený pán ti posílá –,“ a podal mu lesní roh, který Tomáš předtím také musil nechat v myslivně, „máš si ho vzít s sebou do Prahy, že ti ho dává, že bys ho moh tam potřebovat, a tuhle na přilepšenou.“ Byly to tři tolary v papírku zabalené.

Tomáš lesní roh zrovna popadl. Myslí, že ho vícekrát už neuvidí; a teď mu ostane, milá památka na myslivnu, na otce, na pana regenta, na les a veselé lovy.

Za chvíli pak druhý dar, Helence. Stará Kačka, kuchařka, jej přinesla, balíček od slečny, v tom že je jídlo na cestu a také lahvička s kapkami, kdyby přišla slabost, mdlo, a také že posílá hrníček masti na bolest, na rány –

Nic však nemohla poslat na zkonejšení nejistoty a sklíčenosti. Tomášovi a Helence nebylo nemilé, že je vytrhli z ratejny, z té ponižující služby; ale zmátlo je, že se stalo tak náhle, že snad bude ještě hůř, a tížilo je, že nemohli dát babičce spánembohem a že jí snad už ani neuvidí a že teď tím tíže se s otcem shledají. Nejisto před nimi, nevěděli, co s nimi

hodlají v Praze. Jindy by se byli na ni těšili, teď se jí lekali, zvláště Helenka.

XXXIV

Časně ráno je vzbudili. Do hustého šera vykročili za vozem plným zásob ze Skalky. Zámeček, myslivna, dvůr, všechno v temnu; lípy a topol, alej v zahradě černaly se mlhavým, sychravým vzduchem. Za branou naposledy se obrátili po myslivně, nad níž rozložitá koruna starého topole zašuměla jako ze spaní.

Helenka s Tomášem kráčeli za vozem; poklasný, průvodčí vozu a jejich strážce, s nimi. Sešli dolů, dostali se pod strmou opukovou skálu, na níž čněla Skalka, do vsi pod ní a dále v dolině. Ve všech staveních tma; vesnice spala, černá byla, jenom před roubeným příbytkem mladého žida Lazara Kiše hořela svítilna u vozu, do kterého Kiš zapřahal svého koníka. Jak Tomáš žida zhlédl, chvatně k němu zaběhl a chvatně ho žádal, aby, kdyby někdo z Mezříče se u něho stavil, aby po něm strýci Klancovi vzkázal, že je odvezli do Prahy a že strejče a babičku pozdravují, on a Helenka, a že budou-li moci, že časem do Mezříče vzkážou.

Lazar Kiš byl překvapen, ale hned slíbil, že to obstará, jistě.

„Vyřídím, opravdu, váš pantáta byl na mne hodný, zastal se mne, a vždyť taky pro víru zkouším; mlč, já to udělám. A co byste, poklasný – prudčeji se ozval, když poklasný volal na Tomáše, co má s židem, ať táhne, a rychle přistoupil k Helence.

„Helenko, až přijedu do Prahy s přízí, stavím se u vás a povím vám o babičce, povím, já vím, dobře vím, kde pan baron Mladota ostává, je to blízko Ungeltu a tam musím vždycky s fúrou. No, no, poklasný, co se zlobíte, mějte svědomí, jsou to nešťastní lidé, a tak spánembohem, aby se vám v Praze dobře vedlo –“

To bylo poslední, a vlídné, slovo na Skalce. Potěšilo samo, když se tu všichni od nich odvrátili, potěšil i slib, že vyřídí vzkázání a přinese zprávy o babičce.

Když zahrnuli na silnici, ohlíželi se vpravo přes ouval pod ní, přes vrcholy černých stromů na březích jeho říčky, na strmou skálu za ouvalem, na zámeček na ní, na dvůr, ztemnělé v mrákotách podzimního jitra, na černý koš ohromného topole nad myslivnou. Ten viděli nejdéle a poslední.

Putovali studeným šerem za vozem, vedle pod bělavou plachtou, jehož vozká seděl na podsedním koni, za světla putovali pustnoucím krajem, vesnicemi, městy, polem, kolem vybledlých luk.

Chvílemi se vezli, když je poklasný vyzval, a pak opět kráčeli zaprášenou cestou. Nocovali bídne v rozlehlých starých hospodách s velkými nádvořími, plnými formanských vozů. A zase dále časným jitem ještě za tmy a po celý den, mezi ouhory, kolem žlutavých strnišť, kolem revírů, před kterými trčely tabule s hrozícím nápisem, že každý, kdo by tu byl při pytláctví postižen, bude potrestán šibenicí.

Potkávali kramáře, jezdce, židy se žlutými koly na pláštích, potulné hudce, kočáry i nákladní vozy, zahlédli žebravého mnicha s nějakým mužským, jenž za ním na trakaři vezl vyžebrané zásoby. U Českého Brodu zachvěla se Helenka pohledem na cikána a na cikánku, nesoucí na zádech dítě do temna osmahlé, černých kudrnatých vlasů. Cikán i cikánka měli přes uši plátěný, krví prosáklý obvaz, zpod něhož vyřázely cikánovi spečené kučery. Poklasný hned, to že je jistě z Brodu vymrskali a každému pravé ucho uřízli, aby měli cejch, ta mrcha cikánská i ten chlap, že je měli raději pověsit, však že katu neujdou; až jim ještě i druhé ucho uříznou, pak už bude konec – S hrůzou i dojata ohlížela se Helenka za nešťastnými kočovníky, jež štváli jako škodnou zvěř.

Machovcovi šli s poklasným, kráčeli a chvílemi jeli nekonečnou silnicí kolem božích muk na rozcestí, kolem bílých kapliček pod starými lipami u cesty, kolem zánovních soch sv. Jana Nepomuckého, brali se roubenými vesnicemi a viděli jiné dál krajinou, nad nimiž tu tam trčela ze žloutnoucího stromoví stará ještě tvrz nebo novější zámeček barokový

červené, cihlové střechy, až koncem třetího dne v zamžení prvního soumraku spatřili za pastvinami a vinicemi ve svazích Žižkova rozlehlé město v hradbách a za těmi siluety vysokých kostelů a věží.

Pak se nad nimi zašeřilo pod klenutím Poříčské brány. Vcházeli do Prahy, o níž Helenka doma vždy s dychtivostí naslouchala, když ve dvoře o ní vypravovali, jak je tam krásně, co divných paláců a panstva, a pak onoho večera před dvěma léty, když regent vrátiv se po korunovaci z Prahy, vykládal slečně Polexině o slavnostech a slávě, o průvodech a jak víno teklo z kašny, jak lidem rozhazovali peníze, o hraběnkách a kněžnách, o Kamenném mostě a nových statuích na něm, jak sta muzikantů a zpěváků hrálo a zpívalo, a kdy slečna Polexina vzpomínala na nějaký krásný kostel.

Ted' vcházela Helenka do toho města tenkrát jí čarovného, ale jak, jak – Smutná byla ta cesta, ale samá v ní novota, jež zajímala mysl; už sám pohled na Prahu, pak vstup hlučnou branou plnou vojáků a dál ulice plné hluku a šumu. Nikde však se neomeškali; poklasný, jak soumrak houstl, víc a více pospíchal a zastavil se teprve na Staroměstském náměstí před domem, před kterým jejich vůz zarazil. Byl blízko Týnského kostela, jehož věže a vysoký štít mezi nimi chmurně ztemnělé trčely do šera nad domy před ním stojícími.

Dům hraběte Goltze byl vyšší než Skalka zámček; tři patra měl, vysokou cihlovou střechu, arkýř v průčelí, arkýřovou věž v nároží. V širokém, dunivém jeho průjezdu zmizeli. Poklasný je zavedl do nějaké klenuté jizbice vzadu, kdež je opustil. Odešel hlásit vůz s „forotem“ a je, mladé poddané. Usedli unaveni dlouhou chůzí, zmožení spoustou nejrůznějších dojmů. Tady zas ozvala se lekavě nejistota, napjaté očekávání, co teď bude, co se s nimi stane, i obava, že si je baron dá zavolat.

Čekali dlouho, poklasný však se již nevrátil. Někáká žena v bílém čepečku, se šátkem přes ňadra křížem uvázaným k nim pak přišla; dala jim chléb, sýr a džbán vody a vyzvala je, aby si to vzali s sebou a šli s ní. Vedla je po dřevěných schodech výš a výše. Bylo těch schodů o hodně víc než u nich na újezdské zvonici. Až někde pod střechou v komoře nevysokého

dřevěného stropu byl konec jejich pouti. Že jsou tak vysoko, seznali také, když vyhlédli jediným oknem té světničky, v níž byly dvě staré postele, chatrný stolek a dvě židle.

Viděli jenom na část náměstí, na domy před Týnem, na jejich podsíně, z jejichž černá mrkala dvě tři světélka dřevěných krámců při pilířích, viděli na domy při ústí Celetné ulice; ale užaslé jejich zraky obracely se po temném sloupu mariánském, štíhle se nesoucím nad zčernalými sochami na balustrádě, a k radnici za ním. Všecko ztemnělo, domy, prostranství; jen v krámcích pod radní věží červenala se světýlka. Svítila tam v nároží jenom mdle a nedaleko zaháněla večerní šero. Lidí už pořádku; jako černé stíny kvapili prostranstvím, ten onen s hořící lucernou.

Hluk až k nim nahoru do komory nedorážel. Ticho. A do toho ticha zakvílel znedaleka, z výše Týnského černého chrámu hlas malého zvonku, toho, který prý dala ulít šlechtična zardousivší v náhlém vzteku svou služku, když děvče ji strojíc ustalo na chvílku za klekání, aby se pomodlilo. Lkavý hlas zvonku zaléhal do komory Goltzoya domu; s těmi zvuky přivanula nevýslovná tesknost. Helenka přestala vyhlížet. Soumrak na Skalce se jí zjevil, kdy z vížky záměčku rozcinkal se zvonec; vzpomněla na domov, na otce, na babičku a zastesklo se jí až k pláči.

Nechali okna; Tomáš rozžehl lojovou svíčku a začal hned Helence i sobě pro potěchu, že Kiš žid to tady dobře zná, že je najde, a kdy asi přijede do Prahy, na to že se ho zapomněl optat, ale že asi jistě ještě teď do zimy, a že přinese zprávy z Mezříče a snad už také o pantátovi, á co babička, chudák, ta že ještě o nich neví.

Po dlouhé a namáhavé cestě záhy usnuli. Vstali osvěženi a s nocí přešla tesknost. Bílý den, jeho ruch, život dole v náměstí dal jim toliko nového, že pozapomněli na svou tíseň. Jasně, v plném slunci uzřeli vše, co se jim včera v šeru podzimního večera černě jevilo, domy před Týnem, socha mariánská, radnice. A hlučněji všude. Tomáš přes tu chvíli volal, na něco neobyčejného upozorňoval, zvláště na dva muže nesoucí zelený „senf“, nosítka, v nichž seděla nějaká paní.

Žena, která je sem večer zavedla, přinesla jim polévku a chléb. Zůstali pak opět dlouho sami, většinou u okna na vyhlídce. S úžasem pak se zadívali k Celetné ulici, ze které vyběhli dva mladí mužové v červených aksamitových kamizolkách premovaných a v suknících šarlatové barvy se stříbrnými trásněmi, červené čepičky na hlavě. Hůlku v ruce kvapili klusem směrem k radnici; za nimi vyhrčel z Celetné ulice veliký kočár tažený šesti hnědáky. Kočí v paruce, péro na třírohém klobouku, více stál na vysokém kozlíku, červeným aksamitem pokrytém, než seděl; po stranách vozu dva obrovští muži v čepičkách s červeným a bílým peřím. Vzadu na kočáře na prkně stáli dva lokajové v šarlatové livreji, na hlavách klobouky s peřím. Kočár volně hrčel za běhouny a zmizel za radnicí v Jezovitské ulici.

„To se divíte, venkovští volkové, co –,“ ozvalo se za Machovcovými, kteří vyhlíželi za skvělým pro ně divadlem.

Hladce vyholený lokaj v červeném premovaném kabátě, sám červený, vypasený, je tak oslovil. Poznali ho. Býval s vrchností na Skalce. I on se na ně pamatoval. Začal se vyptávat, a hodně zvysoka, co vyvedli, co tatík, a co si myslila jemnostslečna a regent co si myslí, že je, Machovcovy, sem poslali, co s nimi tady, že nikoho nepotřebují, a k čemu by byli, pan baron že se tuze zlobí, že je chce poslat zase zpátky, a teď aby šli dolů, aby pomohli uklízet.

Zmatení a zaražení tou nenadálou zprávou, sestoupili. Z průjezdu spatřili kočár venku čekající, čtyři koně v něm, u dvířek lokaje, na stupátku za kočárem dva. Jak se Machovcovi bezděky zadívali, strhl se za nimi šum. Urozená paní Mladotka, „paní hrabinka“, sestupovala se schodů; dvě komorné za ní. Jako bohyně se nesla v nádherných šatech na ohromném rajfroku, ve vysokém účesu s pštrosím pérem, plná krajek a stuh a šperků. Takto jí na Skalce nikdá neviděli, ani když jela do kostela. Tomášovi se kmitl černý starý kočár na Skalce a v něm dvě staré vranky, které vozí slečnu a regenta do kostela. Co je to proti této nádheře –

Hleděl napjatě a ne bez obavy vstříc paní baronce tak jako Helenka, oba v dojmu slov lokajových, že se baron zlobí, že je chce poslat zpátky. Co teď paní baronka – Viděla je, všimla si jich, znalať je dobře, zvláště

Helenku; ale jen si je z vysoka prohlédla a pyšně šustěla dál ke kočáru. Zmizela v něm, kočár odjel, zmizeli lokajové, komorné se vrátily, a Tomáše s Helenkou pobídl vrátný, ať jdou, ať se chopí díla. Ohlíželi se, není-li tu někde poklasný. Tomáš se na něj i zeptal, odejel-li. Že ne, uslyšel, až zítra že se vydá na cestu.

K obědu šli v té domněnce, že také oni nastoupí nazejtří zase tu dlouhou cestu. Skaleckého dvora a jeho roboty se báli; jen to jediné výhodné by měli, že by byli babičce blíž, že by spíše zvěděli, kde je otec, a spíše by je tam našel, až se vrátí.

Po obědě šli zase dolů do nádvoří do práce. Z té je pak vytrhl známý jejich tlustý lokaj, jenž je vyzvaly aby šli s ním. Domnívali se, že je vede k baronovi. Nestoupali vysoko. V prvním patře vešli za svým vůdcem do pěkného pokoje, v němž nebyl nikdo. Lokaj odešel, vrátil se však za chvíli s nějakým pánem v paruce, v pěkném hnědém kabátě a v takové kamizole. Podíval se na ně, prohlédl si je, zeptal se, jak se jmenují, kolik jim let. Tomáše také, umí-li trubit. Pak řekl lokajovi něco po německu a odešel do druhého pokoje, ze kterého byl vkročil.

„A teď můžete zas na komoru,“ pobídl je lokaj.

„Kdo je to, prosím vás?“ zeptal se Tomáš.

„Tuze bohatý pán, má moc peněz, pan starý Březina, však o něm možná ještě uslyšíte.“ Divně se usmál a dodal, ať si jdou zase nahoru na komoru. Vrátili se tam znepokojeni novou obavou. Baron jich tu nechce, ohlásili jim, že je pošle zpátky na Skalku; a teď pojednou je zavedli před toho sládka, který si je prohlížel a vyptával se. Mluvili o tom v zlém tušení.

Pak na to vše pozapomněli, když Tomáš vyhlédnuv oknem, zavolal, ať jde se Helenka podívat, že se něco děje, tolik lidstva že je dole. Vyhlíželi na sběh zástupů, jež se shlukly kolem radnice; stály tam jako zeď a noví zvědavci pořád ještě k nim přibíhali ze sousedních ulic jednotlivě i v hloučkách.

To byl sběh pro toho zloděje, kterého od Sv. Víta přivlekli do radnice. Pro ten shon a pro tu událost omeškal se také pan starý Březina; domů se vrátil později, nežli se nadál, již v soumrak. Mladá jeho žena ještě nic

nevěděla. S ustrnutím vyslechla jeho novinu o tom zlodějství. Vykládal o něm obšírně, o sběhu lidu. Vtom vešel Jiřík.

„Slyšels, co se stalo?“ ptala se ho macecha, jak jen práh překročil. Že slyšel, přisvědčil, a i že viděl ten shluk u radnice.

„Proto jsem se tak zdržel,“ pokračoval Březina, „od barona Mladoty jsem tu mohl být už hodnou chvíli.“

„Jak jste pochodil, co chtěl?“ ptala se Březinová.

„Jak jsem povídal. Nezaplatil, a ještě o peníze mně říkal, abych mu ještě půjčil. A přitom tak mrzutě vykládal, že mu z panství tentokrát poslali málo na penězích a nadto ještě takový návdavek. Řku, jaký návdavek, urozený pane? Ach, povídá on, poslali vůz, jak na podzim bývá, se zvěřinou a s forotem z hospodářství a přitom dva mladé poddané, že mají tam na panství o ně strach, to jest že by mohli utéci. A také o jejich spasení že se bojí.“

„O jejich spasení?“ žasla Březinová. Jiřík, jež ta peněžní záležitost nezajímala a jenž se probíral v notách na stole ležících, obrátil se kvapně po otci, jenž dále vykládal, že ti dva mladí poddaní, bratr a sestra, jsou z kacírské rodiny, že jejich tatík, myslivec, tajný husita nebo co, pro víru zběhl ze služby a pryč za hranice, jak to tam v Hradecku ti nevěrci dělají.

„Proč nevzal děti s sebou?“ zeptal se Jiřík.

„Nemohl, utekl náhle před misií. Děti pak na čas zavřeli, aby nemohly uprchnout, a pak je dali mezi čeládku.“

„Což byl ten myslivec poddaný?“ ptala se Březinová.

„Byl. A teď prý tam na panství měli o ty jeho děti strach, obzvláště teta baronova, stará slečna, že si tatík pro ně tajně přijde. A pak, jak jsem řekl; měla slečna starost o jejich spasení. Myslila, že budou v Praze ve všem lip opatřeny. Psala o tom dlouhé psaní, povídal baron.“

„A baron se zlobí?“

„Zlobí, že se ho ani nezeptali. A pak prý co s těmi mladými berany, lokajů a služebných že má tu dost, že jich nemá kam dát. A tu se zničehonic obrátil na mne, že bych je mohl přivést do své poddanosti. Nu, a tak jsem je

vyjednal z baronova poddanství. Chtěl sto kop za oba vejhosty, ale deset slevil.“

„A viděl jste ty dva?“

„Ovšem, lokaj mně je přivedl. Hochovi je osmnáct a tomu děvčeti sedmnáct. Hoch zdravý, statný a tak trochu muzikant, prý pěkně troubí na valdhornu.“

„Je cvičený?“ zeptal se kvapně Jiřík.

„Myslím, že tuze ne. A to děvče, pěkné, opravdu pěkné, urostlé a jako by ani z venkova nebylo. Hned jsem si vzpomněl, že by se vám, Toničko, dobře hodila.“

„Ta evangelická?“

„Prohlášená není.“

„Ne, děkuju, já jí nepotřebuju. To bych musila Lyzlu pustit, to bych nerada, jsem s ní spokojena a dvou nepotřebuju.“

„Tak jsem nepochodil.“ Březina se usmál. „Nu, musím ji tedy jinak opatřit.“

„A co s tím hochem?“

„Toho si nechám, do vinic by se mi hodil, je silný, a taky teď nikoho nemám, kdo by troubil na dělníky.“

„Jak rozumíte, pane. A co pan Hubátius?“ Březinová se obrátila s úsměvem k Jiříkovi. Ten hned začal chutě vypravovat o bytu u Božího oka, jak to tam Hubátius má, a také o jeho auditoriu, o panu deklamátorovi zemských desk Johanu Svobodovi.

XXXV

Nazejtří dopoledne vstoupil tlustý lokaj v červené livreji do komory k Machovcovým dětem a oznámil jim usmívaje se, tak že se budou loučit, tady že neostanou. Tomáš prudce vstal a ptal se, pošlou-li je zpátky na Skalku.

„Ne, to ne, na Skalku nepojedete, do toho hnízda se už nikdá nevrátíte.“

Machovcovi nemohli hned promluvit.

„Pan baron vás nechce, ale v Praze ostanete. Ten pan starý Březina si vás vyjednal z poddanství našeho pána barona; už od včerejška jste v jeho, toho sládka, poddanosti.“

Prodání! V tom uleknutí Helenka první se ozvala. Stísněným hlasem se optala, zdali oba.

„Oba, to se rozumí, oba dva. A buďte rádi. Ostanete v Praze a nemusíte na tu pitomou Skalku, do toho hnízda. Tam je živobyť! A myslím, že se vám nebude u Březinů stýskat.“

Vstoupil Florián Mariánek. Zširoka se usmívaje pozdravil lokaje, podíval se zkoumavě po Machovcových a hlásil, tak že si jde, pan starý Březina že ho posílá, aby tady tuhlety mladé přivedl, tak aby se přichystali, že už je všecko vyřízeno, vejhosty, všechno jak se patří.

„A nejprve ty, synku,“ obrátil se k Tomášovi, „tebe zavedu nejdřív, a pak tuhle holčici.“

Helenka jako by náhle stanula na pokraji propasti, prudce se chytla Tomáše, vyjeveně hledíc na Mariánka, jenž jí připadal hrozným.

„Co tuhle sestra?“ ptal se prudce Tomáš.

„Pro tu přijdu pak, až tebe zavedu.“

„Proč ne se mnou, proč ne oba najednou, vždyť jsme oba v jednom poddanství.“

„Jste, jste a taky v něm ostanete, ale pan Březina nemá pro oba místa, a tak musí tuhleta děvečka –“

„Kam?“

„Taky do dobrého místa.“

„Tady v Praze?“ vpadla Helenka s úzkostnou dychtivostí.

„Kdepak jinde,“ zasmál se Mariánek. „U paní Lerchové, chceš-li vědět. Ale v poddanosti pana Březiny ostaneš, abys věděla. A nebudete kraj světa od sebe; ty,“ mluvil k Tomášovi, „na Koňském trhu a ty, panenko, u Sv. Haštala. Nebudete mít k sobě daleko. Jen žádné nářky. Pro tebe přijdu odpoledne, a ty, mládenče Tomáši, Tomáš ti říkájí, vid', ty pojď.“

Nebylo ani odvolání, ani pomoci. Tomáš poslechl; bral svůj uzlík, hůl.

„A co trumpetu, tu bys tu nechal? Pro tu tě pan Březina obzvláště potřebuje.“

Tomáš zasmušilý dával Helence sbohem. Tiše plakala. Její oporu a poslední útěchu jí odváděli. Vyšla za nimi ven až nad schody, po nichž sestupoval tlustý lokaj, za ním Florián Mariánek a pak Tomáš. Mariánek ji ještě ze schodů těšil, ať se netrápí, že nebudou daleko od sebe. Nedbala jeho slov a jen za Tomášem hleděla. Nachylovala se přes zábradlí, až zmizel v zatáčce a v temnu. Vrazila do komory a plačíc sklesla na židli u stolu.

Toho dne odpoledne nevalně jasného šel Jiřík Březinův navštívit svou babičku, jak to teď o vagacích¹⁴⁴ skoro denně činíval. V průjezdě starého nákladnického domu U Pražáků ticho; kolem šenkýřčiny stolice prázdné. Byloť ještě záhy a chladný podzimní den nezaháněl nikoho před časem jako za parného léta, aby se u šenkýřky občerstvil. Zato z nádvoří, plného sudů a dvoukolových kar, zazníval zpěv. Mladý sladovnický mazal tam jednu z dvoukolek, na kterých se pivo rozváželo hospodským, a přitom si zpíval:

Pan starej mne předvolává, odpuštění z práce dává, z práce děkuje, štěstí vinšuje, štěstí vinšuje-é-e.

¹⁴⁴ teď o vagacích – trvaly od druhé polovice září do začátku listopadu;

Toto sentimentální protahování a prolamování slova i nápěvu neslo se za Jiříkem až na dřevěné schody. Bezděky mu naslouchal stoupaje do patra, přestal však hned, jak dokročil na poslední schod nahoře. Na vybílené síni u dveří stálo mladé děvče s uzlem v rukou, nápadné svou urostlou postavou. Na hlavě měla čapku kožešinou obšitou s nevelkým černým střípcem v dýnku. Šedivý soukenný kabátek byl na ní jako ulitý; sukně tmavá, červené punčochy. Venkovské děvče, asi z malého města. Stálo nehnuté, hledíc úzkostně ke dveřím velké světnice; rychle se však ohlédla, když zaslechla kroky na schodech. Plachý a ulekáný byl její pohled.

Ale Jiřík sám se také zarazil, jak mu v ten okamžik připadlo, to že je snad to děvče kacířské, jak o něm pantáta včera večer mluvil a pro které si pak dal zavolati Mariánka, aby zítra je zavedl sem k babičce. Zalekl se a hned mu také napadlo, aby nešel rovnou do velkého pokoje, aby nemusil kolem děvčete, nýbrž aby zahnul hned vpravo do „malého sklípku“. Než vtom se ozval za dveřmi velkého pokoje hlasitý, rychlý hovor nějakého muže a hlučněji vyrazil, když se otevřely dveře. Florián Mariánek už na odchodu obrácen do pokoje tak hovořil a usmívavě pořád posvědčoval „tak, tak, paní maminko“ a zas „ano, ano, to se ví, pravda, pravda, paní maminko, jakpak ne –“ Vtom se obrátil a volal Helenku:

„Tak, děvče, pojd', jen pojd'. Ach, pan Jiříček!“

Paní Lerchová o hůl se opírajíc, stanula ve dveřích. Usmála se na vnuka, pokývala šedou hlavou a zvala ho, aby šel na chvíli do sklípku, ona že tu má řízení, že za chvíli přijde.

Mariánek, spokojen výsledkem svého poslání, chutě a hbitě sestupoval po schodech; dole však na konci průjezdu stanul a okamžik se díval na několik sladovnických, kteří nakládali sud piva na dvoukolovou káru. Dlouho však mlčky jich nepozoroval. Usmál se zeširoka a začal na pošádlenou sladovnických zpívat:

*Kočár s dvěma koly,
na něm pivo vozí,*

*šenkýrkám spouštějí,
tam se s nima čičmají –*

Do toho náhlý sbor sladkovských od „kočáru s dvěma koly“. Lijavec jadrných nadávek a hrozeb se na něj spustil, a když jeden se od káry odtrhl, jako by se chtěl hotovými odměnit, zpěvák narychlo uhnul a směje se pospíchal zrychlenými kroky směrem k Dlouhé třídě.

Jiřík, vcházeje do malého sklípku, ohlédl se na prahu a viděl a slyšel, že babička to děvče vyzvala, aby vstoupilo; ale nepobídla ho tak vesele jako Florián Mariánek, nýbrž vážně, až přísně. Chvilku na ně myslel, ne však na to, že je podobná, urostlá, ale na to, a to s jakousi temnou bázní i s bezděčným politováním, že je snad kacírka, když otec zběhl pro víru. Přitom si však všiml, že děvče, jak babička je vyzvala, ihned vstoupilo do pokoje, ale bez uzlíku, ten že slušně nechalo venku u dveří.

Snad a snad jistě tajná kacírka. S takovou jednat – Už od dětství slýchal o jinověrcích, jmenovitě o luteránech a husitech, mluvit vždy s opovržením a odporem; slýchal to doma, ve školách, v kostele na kázáních, psaly tak kronika i postily. Takového zaleknutí z nevěry už jednou zažil, a také tu, v babiččině starém nákladnickém domě, před léty, jako chlapec.

To mu babička jednou v zimě za soumraku vypravovala, že tento její dům je tuze starý, před sto léty že patřil bohatému měšťanu, David Kukla z Tagenberka že se jmenoval, bohatý nákladník že byl, čtyři domy měl a vinice, ale že byl lutriján a že se přidal k té rebelii proti císaři, a tak, když ta rebelie byla na Bílé hoře přemožena, že byl ten Kukla také přísně potrestán. Vzali mu vinice, vzali mu všechny domy a také tenhle, jak se tady od starodávna, od nepaměti říká U Pražáků. Odtud ten David Kukla odešel do vyhnanství. Ale že musil nakvap, zrovna prchat, nemohl ani všechno prodat, ani s sebou vzít, jmenovitě stříbrné nádoby, a toho že měl – A když to nemohl vzít s sebou, roztavil poslední noci před odchodem všechno stříbrné nádoby, talíře, misky, konvice, a tekuté to stříbro nalil do velikého pekáče, jenž měl podobu ryby. Když to z pekáče vyklopil, měl velkou stříbrnou rybu a tu tady, v tom domě, tajně zazdil. Vzít ji s sebou nemohl, i

že byla veliká, i že bylo hrubě nejisto, a také si myslel, že se zase vrátí, vždyť tenkrát ti evangelíci všichni věřili, že přijdou zas. David Kukla odešel z domu U Pražáků, ale víc se nevrátil. Umřel ve vyhnanství a žádný nezvěděl, kde tu velkou stříbrnou rybu zazdil. A tak ten poklad že je tu v domě dosud, ale kde, toho že se nikdo nedoví, leda až by dům rozbořili, a ještě i pak kdožpak ví – Toto babiččino vypravování vzrušilo tenkrát Jiříka chlapce. Bezděky se užasle rozhlédl sklípkem; tady ten kacír Kukla ostával, tady snad té poslední noci lil tu stříbrnou rybu a snad ji tady právě někde zazdil. A tak užasle rozhlížel se starým domem, když odcházel, a pak ještě dlouhý čas, kdykoliv navštívil babičku. Všechny šeré, zastrčené kouty staly se mu tajemnější; do nich kladl tajný poklad, stříbrnou rybu, do nich nebo jindy zase dolů do hlubokých sklepů. A všude v starém domě, na všem jako by ležel stín bohatého Davida Kukly. Zbožný hoch bál se i litoval tajemného mu kacíře, jenž byl tak zatvrzelý, ale i nešťastný, protože v té zatvrzelosti vytrval a v ní také zemřel a jistě do pekelných muk se dostal.

To bylo tenkrát, když Jiřík měl už tabulku s A, B, C, D i slabikář odbyty, když šel z katechismu do svatého evangelia, kdy o něm matka jeho s radostí a chloubou vypravovala babičce, jak je pobožný a svědomitý, že tuhle zapomněl se pomodlit za duše v očistci a že pak nemohl usnout, ne a ne, ale pak, když mu připadlo, co omeškal, a za dušičky se pomodlil, že ihned zavřel oči a pak líbezně spal. Jindy zase líčila Březinová babičce, jak ten jejich pacholík každý den ve svém pokojíčku obraz Panenky Marie růžemi a kvítím korunuje a ondy opět že věnečkem, který sám uvil, hlavu mariánskou okrášlil.

Jeho matka se tím radostně pochlbovala, nechápajíc, že v té vroucí zbožnosti, v tom korunování růžemi a kvítím je neuvědomělé poetické cítění, kteréž ho povznášelo v kostele za bohoslužebné nádhery, kdy modravé oblaky kadidlového dýmu, sluncem prozářené, stoupaly k vysoké klenbě plné živých maleb, bohatého, bělostného štuka i bleskotu zlacených ozdob, kdy z kůru jásaly zvučná hudba, umělé zpěvy; a jindy ho jímalo v hlubokém tichu kostelním, kdy zadíval se na oltáře, na jejich obrazy, zapomenuv na modlení, kdy mysl jeho dojímaly a okouzlovaly postavy

světic a svatých, milostných i asketických, kadeřaví, zlatovlasí andělé, otevřená nebesa s oslňující září z nich proudící na skupiny živého koloritu nebo zase zašeřená pozadí divných architektur, měkkých skupin stromových a keřů, nebe za nimi zářivé nebo s hasnoucimi červánky.

Tenkrát také nemohl se dočkat, když měl poprvé na Zelený čtvrtek jiti nahoru na Hrad k Sv. Vítu, jak mu to doma slíbili. Když se tam vypravil v průvodu Maří děvečky, pospíchal, jen aby už byl v kostele; a pak se tam tlačil zástupem, aby uviděl to, po čem byl dychtiv, svaté ostatky, které toho dne ukazovali, obzvláště však dva jemu nejžádoucnější: kus stolu, na němž Kristus Pán večeřel, a kus ubrusu s toho stolu, jak o nich svato svatě věřil tak jako všichni.

Taková pobožnost byla mu tenkrát vštípena; ji pak utvrzoval babiččin bratranec, P. Daniel Suk; ale také v něm rozněcoval nechuť, odpor k jinověrcům, velebě zásluhy tovaryšstva Ježíšova v boji proti nekatolíkům.

Jednou odpoledne šel Jiřík, to už studentek v principii, s P. Danielem přes Kamenný most. Tam se bělovlasý páter pojednou zastavil před zánovní sochou Ignáce z Loyoly a řekl:

„Heled', Jiříku, podívej se na statui toho svatého. Kdo je to?“

„Svatý Ignatius.“

„To víš, a to snad taky, že Kalvín a Luther nebyli lidé, ale hadové. Ani Herkules nic nesvede proti dvěma, ale svatý Ignác zmohl více než Herkules. Ten ty dva hady přemohl. A teď přečti, co tu na desce napsáno. Čti!“

Jiřík slabikoval:

„Hic stat, quo opem ferente Christiana in fide orbis stat.“

A P. Daniel hned volně překládal: „Zde ten anděl stojí, jehož silnou pomocí ve víře křesťanské veškeren svět pevně stojí.“

Tenkrát Jiří v svatém obdivu, mlčky vzhlédl vzhůru na sochu zakladatele tovaryšstva Ježíšova. Slova, jež starý kněz tak fanaticky zaníceně promluvil, nepřevanula, ale zapadla do srdce útlého, přibledlého hochy.

A teď po letech v starém domě někdy Davida Kukly z Tangeberka, „lutrijána a rebela“, na kterého už nemyslí a nevzpomínal, když sem teď přicházel, setkal se s děvčetem také takového původu, snad tajně kacírským, lutrijánským. Hned mu nevyšla z mysli. Ve sklípku nesáhl jako jindy po Hájkově kronice, na níž leželo v zánovní vazbě Šteyerovo Zrcadlo svaté anebo Životové světic milých božích, aniž se zadíval dolů do zahrádky. Na to děvče myslel, je-li opravdu takové, a co řekne babička, nechá-li si je –

Dříve však uslyšel jinou zprávu. Krátkozraký P. Daniel ji přinesl. Vstoupil přimhuřuje vlídné tmavé své oči. Jak seznal, že tu je Jiřík, zvolal potěšen:

„Ach, ach, Jiříku, to jsem rád, žes tu, však jsem na tebe vzpomínal, kdybych ti mohl říci, co nesu. Víš-li, přišla novina z Říma, poslouvej jaká, že tenhle měsíc, počátkem, při držane kongregací rituum¹⁴⁵ bylo ze dvanácti hlasů sedm jich pro kanonizaci blahoslaveného Aloisia Gonzaga. Tak teď už je svatým. Nový svatý a z našeho tovaryšstva, a přitom jej Svatý otec vyhlásil za patrona všech studentů! Nastávající pane filozofe, máš nového patrona, a jakého! Svatého mládence andělských mravů, před každou ženštinou oči klopil, a – a – tak trochu, no pravda, jen trochu Čech, ne rodem, ale s českým panstvem spřízněný. To snad ani nevíš, že jedna Pernštejnka, slavného rodu perňštejnského, měl bys číst, co o něm náš páter Balbín napsal, ta Pernštejnka se provdala za bratra blahoslaveného, teď svatého Aloisia, jistě, a – a – to ostatní příbuzenstvo – pojď, sedni si, o tom ti ještě povím –“

Jiřík usedl na vykládanou truhlu u okna a P. Daniel živě pokračoval:

„Když jsem byl v gramatice, no tomu je přes padesát let, páter Bernard Frank učil v gramatice, Bernardus Frank, a ten pamatoval, jaká byla tady v Praze slavnost nedlouho po tom, co byl Aloisius Gonzaga prohlášen za blahoslaveného. A co pamětihodného, milý Jiříku, že při té

¹⁴⁵ kongregací rituum – (lat) sbor při papežské stolici, který projednává věci bohoslužebných obřadů a svatořečení (kanonizaci);

slavnosti bylo také příbuzenstvo samého blahoslavence, opravdu, vlastní příbuzní.“

P. Daniel usmívaje se přimhouřil oči a zahleděl se na Jiříka, jako by cíhal na účinek svých slov. A Jiřík skutečně překvapen opakoval:

„Vlastní příbuzní? A tady v Praze? Kdy to bylo?“

„Na začátku třicetileté vojny. Jistě, pokrevní přátelé, a sice neť blahoslaveného, teď svatého Aloisia, ta byla provdána za Jiřího z Martinic, ta se dostala do českého rodu, a bratr její tu tenkrát také byl. Jeho hofmistr přijal tu kněžství a měl zrovna na den blahoslaveného Aloisia svou primici, u nás, u Sv. Salvátora. O tom nám pan páter Bernard vypravoval, jak to bylo krásné, jaká sláva, kostel vyšpalírovaný, plný kvítí a věnců, a co světel, a oni, studenti, P. Bernard byl tenkrát v syntaxí, všichni ve svátečním obleku, to se ví, a každý měl v ruce lilii a na hlavě růžový věnec, všichni přistoupili k svatému přijímání. Ten novosvěcenec je podával.

Napřed přistoupil synovec blahoslaveného Aloisia, pak neť, provdaná Martinicová, a její pan manžel hrabě Martinic, a ještě čtyři Martinicové, po nich studenti, ti syntaxisté, každý lilii v ruce a růžový věnec na hlavě, a ten věnec pak každý z nich pěkně složil pod obraz blahoslaveného Aloisia. Když nám to P. Bernard vypravoval, zakalily se mu oči. A my poslouchali! Bože, bože, bodejt' taková událost, taková –“

Stará paní Lerchová vstoupila volným, těžkým krokem, opírajíc se o hůl. Bratrance kněze jen uvítala, ihned mu hlásila, že se podiví, koho dostala do domu. P. Daniel, jenž přišel s novinou, musil nejprve její novinu vyslechnout, o nové pomocnici, kterou jí tady Jiříkův pantáta poslal.

I vypravovala obšírně vše, jak od Mariánka zvéděla, o Helence a Tomášovi, o slečně Mladotovně, že je poslala do Prahy proto, aby byli jak náleží poučení a v svaté katolické víře utvrzení.

P. Daniel horlivě přisvědčoval a pochvaloval si, to že je pravá křesťanská láska a starost, a také oni, myslil sebe a paní Lerchovou, musí pomoci a starat se o zbloudilé.

„A děvče podobné,“ připomínala stará paní, „nehloupé; byla jako za komornou u té urozené slečny –“

„Tím líp, tím líp –,“ pochvaloval P. Daniel a přikyvoval bílou hlavou.

Když Jiřík odcházel, bezděky se ohlédl na síni na místo u dveří, kde prve Helenka stála. Nespatriil tam nikoho; i ten uzel zmizel.

XXXVI

U stolu blíženců jednali po kolik večerů o té krádeži u Sv. Víta, o mladém zloději, o tom, že tvrdošíjně zapírá i na mučení, že už byl vhozen na žebřík i boky že mu pálili. Pro tuto vzrušující událost zapomněl starý Kubíček i na tatrmány a maňasy, na Pantalona ze Staré rychty i na taliánskou operu na Poříčí. Pak vypravoval Florián Mariánek podivnou historii o dvou venkovských, o Helence a Tomášovi, proč je do Prahy poslali, jak je rozváděl na místa a jak ti tajní berani se mají rádi.

Za týden a víc po verbuňku překvapil stůl blíženců novinou, že Marka barvíře mladší tovaryš, co se dal pod dragouny, má již po vojně i po smrti, že když jej s ostatními vedli k regimentu, cestou, a nedaleko za Prahou, před Berounem, náhle zemřel. Sameček hned píchl, o tom že Mariánek asi nic nenapsal.

„I napsal, napsal –“

„Co byste, prosím vás, mohl napsat, jak vy píšete.“

„Jak já píšu, napsal jsem tohleto: Na marši nastoupil voják Bernard Mník od regimentu Safoyen marš na onen svět. Nedotkl se ještě kvartýru berounského, a již měl kvartýr na nebesích.“

„Ach, ach, to je fortelně napsáno. Ale, Mariánku, dnes jsem si na vás vzpomněl, to že by byl zápis či nápis, kdyby ten starý rybák umřel. Ukazovali mně ho na trhu, že tomu dědkovi je sto pět let. Tady za Oujezdskou branou ostává.“

„V Lahovicích, starý Danihel.“

„Vy ho znáte?“

„A dobře. Ten byl už rybářem, když Švejdové oblehali Staré Město, to už tenkrát lovil v Moldavě ryby a prodával je Švejdům, a pěkně za hotové, protože měl salvaguardu¹⁴⁶. O tom, milý pane Samečku, nebudu psát nic, ten mne ještě přečká.“

„Tak o staré paní Turkové, ta prý také pamatuje Švejdy.“

„Ta s nimi tancovala,“ pošklíbl se Fileček, nevěře té zprávě.

„Tancovala netancovala, ale jistě je pamatuje, bylo jí osm let, když před Prahou leželi.“

„Tak to jí teď je –,“ počítal starý Kroupa. „Pětaosmdesát.“

„Pane Mariánku, to bude funus. A dědictví!“

„Funus bude slavný, to se ví, a na to dědictví zeptejte se pánů páterů z koleje u Sv. Klimenta.“ A Mariánek se šibalsky usmál. –

Jak podzimek postupoval, jednávali u stolu také o vínu, jak se urodilo a jak zraje, o nastávajícím vinobraní. Také k navyklým svým hovorům se vraceli. Starý Kubíček vykládal občas nějakou kapitolu z české kroniky, jak ji právě četl, nebo srdečně a něžně vypravoval o Ančičce, staré své sestře, a když Mikuláš Kroupa začal s nadšením a obdivem o vzácném domu Brandlinských ze Štěkře, začal on s nadšením a obdivem o vzácném domu Hubrykovském.

Pak zase Florián Mariánek škádlil oba blížence nebo popichoval, aby se počertili. Začátkem listopadu jednou večer, když začal padat sníh, vzrušil všechn stůl i všecku hospodu novinou o tom, co se stalo v křivoklátských lesích, že tam večer před sv. Šimonem a Judou za tmy a hrozného větru přepadli osamělý dvorec, asi dvanáct chlapů, všichni že měli obrácené kamizoly a tváře začerněné, jeden z nich že byl červeně přepásán, tomu že ostatní říkali „pane“, ti chlapi že vyloupili dvůr, peníze pobrali a všecko, co se dalo, lidi že svázali, ale nikoho nezamordovali, jen jednoho pacholka, když se chtěl bránit, že hrozně ztloukli, až byl bez sebe –

Pak, to již v druhé polovici listopadu, přišel milovník kroniky a malovaných obrázků starý Kubíček s novinou, že ten nejznamenitější ze

¹⁴⁶ salvaguarda – vojenská ochrana;

všech Rainerů, výborný kumštýř, Václav, bude mít brzo svatbu, a jakou, to že je v domě nevěstině u Herzogů na Perštejně chystání, to že bude veselá svatba, co maškar se chystá, bodejť kumštýři, to že je rozpustilá chasa, kopulací že bude ve středu jedenadvacátého tohoto měsíce v kostele u křížovníků, jakpak ne, když si ho Václav tak krásně vymaloval, celou tu báň, bože, to že je krása, to že nikdo tak nedovede na stropě a na stěnách malovat.

Byl by se rozpovídal o tom malování, ale divoký Kocourek vrazil a hned se tázal celé hospody, udýchaný, oči vykuleny, vědí-li, tak že ten zloděj, co sv. Jana okradl, je odsouzen, vědí-li, jaký ortel, že tady u Březinů mají všichni pravdu, i ti, kdo se hádali, že bude oběšen, i ti, tak jako on, že ten lotr bude upálen, a on ten zloděj že bude i oběšen, i upálen, na čekanu oběšen a pak spolu s tím čekanem na hranici upálen –

V ten čas byl Jiřík Březinův už filozofem; chodil do logiky, do prvního ročníku filozofie. Dost často navštívil Hubátia, aby s ním hrál na housle. Obyčejně býval jejich auditoriem deklamátor zemských desk Svoboda. Po těchto produkcích se vždy hned nerozcházel: někdy chvíli hovořili nebo měl deklamátor výklad o novém přírůstku své bibliotéky.

Za těchto návštěv a hovorů si Jiříka oblíbil, poněvadž mladý filozof horlivě poslouchal, když jemu a Hubátiovi vypravoval o svých starých knihách. Ba koncem října pozval Jiříka, aby se přišel na ně podívat. Když Jiřík poprvé vkročil do jeho pokoje, ihned si všiml, že na stěnách není žádného svatého obrazu, nic; jen u dveří visel pod cínovou kropeničkou tmavý růženec. Zato hojně knih ve dvou stojanech u zdi a kupa jich, velkých, malých, také na stole kolem stojánku, na němž naražena trčela deklamátorova paruka. Jiřík zhlédl tam knihy, o kterých slýchal, ale kterých neznal, jako Balbínovy Spisy, než dost také takových, které mu byly vůbec neznámy, většinou samé historické, české a latinské.

Deklamátor, jenž tak chutě o svém pokladu mluvil, byl rád, že našel někoho, kdo s chutí si prohlížel jeho miláčky, kdo nezamlouval, nevytácel se, když mu začal o jednotlivých knihách vykládati, co je to, jaká znamenitost, kde ji poprvé zhlédl, kde ji našel a koupil a jak, u kterého

vetešníka, jak tu onu knihu, kterou teď obzvláště uctivě choval, ji hladil a jí se pochlboval, našel zastrčenu, povalující se v prachu mezi starými papíry v špinavém kotci u Sv. Havla nebo v tmavém židovském krámku. Spokojeně se přitom usmíval a černou vlněnou Čepičku pošupoval, libuje si, kdyby ten žid byl věděl, co má, ten že by mu ji byl vycenil, a jak se kolikrát on, deklamátor, musil přemáhat, když zhlédl knihu dlouho a toužebně hledanou, na niž se mu srdce smálo a po níž se mu ruce třásly, aby se neprozradil, kterak mu na ní záleží.

Jiřík přicházel zpočátku do Svobodova bytu po těch houslových produkcích u Hubátia; ale pak už také v jinou chvíli, když jej deklamátor pozval, aby se přišel podívat také jindy odpoledne nebo navečer, to že je vždycky doma. Také byl, jen večer chodíval do tiché hospůdky blíže Týnského kostela, jak tam U Vorlíčků říkali. Jiřík jej pokaždé zastal doma. Buď četl, nebo něco opisoval, nebo spravoval staré knihy. Tu míval zástěru, kdysi zelenou, a na stole hrníčky s kličem nebo mazem; opravoval vazby, přelepoval natržené listy, vlepoval listy čistého papíru, dopisoval neúplná slova, vlastně dokresloval je literami starého tisku.

Jednou za takové návštěvy všiml si Jiřík, když neslyšán vstoupil, že deklamátor, jeho příchodem překvapen, knížku, ze které četl, chvatně sklapl a chvatně mezi papíry a jiné knihy na stole strčil a že ji víc nevytáhl a slovíčkem se o ní nezmínil. A podruhé, bylo v listopadu, když Jiřík vkročil, zastal deklamátora v černé čepičce klečet u otevřené almary. Dole na jejím dnu zahlédl Jiřík divnou skříňku podlouhlou a tmavě okutou. Deklamátor ihned zavřel skříň a hned zavedl Jiříka ke stolu. Ta skříňka byla neobyčejná, zvláštní, a přece Jiřík o ní tak dlouho neuvažoval jako o tom, jaká asi byla ta knížka, kterou deklamátor onehdy tak spěšně, skoro ulekaně zastrčil a schoval a o ní pak mlčel.

Někdy za hovoru o knihách zavadil deklamátor Svoboda též o jiné věci, hlavně z historie, o minulých časech. Jiříkovi, jenž přitom často pocítil své nedostatečné vědomosti, nejednou za těchto hovorů jako by před očima kříslo; světlo mu z nich vyšlehlo a ozářilo ledacos, čeho si nevšiml nebo o

čem neměl ani tušení. Než také o denních novinách se deklamátor někdy zmínil i rozhovořil, u Hubátia, i když byl doma s Jiříkem sám.

Ten den před sv. Mikulášem stala se poprava mladého zloděje, jenž obloupil hrob blahoslaveného Jana Nepomuckého. Hubátius, jenž tak jako Jiřík nebyl se podívat, mínil odpoledne, když se chystali na houslovou produkci, že snad jim něco o té popravě poví pan deklamátor; nepověděl však nic, ani nepřišel. Ale doma byl, zaslechli ho, zatloukal tam něco do stěny.

Za týden o nejbližší produkci auditorium přišlo. Soused deklamátor se tiše protáhl dveřmi, ale neusedl jako jindy micky u kamen, aby poslouchal, nýbrž rovnou k hudcům; a již také vytahoval papír z kapsy, poslední číslo Rosenmüllerova Českého postilióna, a bez omlouvání jim ohlásil, tohle že si musí oba poslechnout, co je tady v tom numeře o tom nešťastném mladíku Kašparu S., který u Sv. Víta tu krádež spáchal, a také o jeho popravě; nedbaje rozložených not i naladěných houslí, začal čísti o tom mládenci, že minulou středu před polednem ze staroměstské šatlavy na popravní místo byl vyveden.

„Podle vynesého ortele na čekanu oběšen a spolu s tím čekanem na hranici upálen býti měl. Když pak popravní mistr jej již zavěsil a jemu krk zlomiti chtěl, provaz se přetrhl a ten zločinec ještě živý na hranici spadl. Nato do jedné blízké u silnice stojící kapličky donesen byl a tam v nějaké chvílce umřel. Tělo jeho tam až do včerejšího dne při silné stráži ležeti zůstalo až k vyplnění vynesého ortele včera dopoledne na hranici vyhozeno a upáleno bylo“

Tato novina nebyla jim už novinou, ale zajímalo je, že noviny o ní píšou, a Jiříka také to, jak to deklamátor četl, s jakou vážnou, zasmušilou tváří, a jak, když dočetl, řekl:

„Tady u Sv. Jakuba to bylo jinak.“ A ukázal palcem přes rameno ven směrem k blízkému klášteru a kostelu sv. Jakuba. „Tady si Panna Marie sama chytila zloděje.“

Mínil pověst, dle které socha Panny Marie na jednom z oltářů u Sv. Jakuba chytila za ruku člověka, jenž ji chtěl oloupit o perle a zlaté peníze, a

nepustila ho, až když mu ruku uťali. Jiřík se až zarazil a žasl ještě více, když deklamátor dodal:

„Kdyby ho taky sv. Jan nebyl pustil –,“ zamlčel se, pak tlumeně vyrazil: „– byl by to nový jeho zázrak.“ Obrátil modré oči vzhůru, ale vtom už, přihnut, spěchal ke kamnům a tam usednuv žádal usmívavě, aby domini musici spustili, že už nebude meškat, že už poslouchá; přichoulil se a zamnul si ruce, jako by se těšil a nemohl se již dočkat –

Jiřík teď k babičce tak často nedocházel jako o prázdninách. Za první návštěvy, týden po té, o které zahlédl Helenku Machovcovu nahoře na síni před velkým pokojem, stoupal k té síni v jistém napětí, nezahlédne-li snad opět to děvče. Nezahlédl je, ale uslyšel o něm. Paní Lerchová sama začala, že s tou holčkou myslím nechybila, že je způsobná, ochotná a ke všemu šikovná.

„Je vidět,“ dodala stará paní, „že byla v mistrné, panské škole a taky že měla asi dobré vychování. No, pravda, myslivcova dcera. A psát umí, a jak pěkně. V tom se mně uleví.“

„A jak je s vírou?“ zeptal se Jiřík vážně, s připomínkou tlumeně varovnou.

„Takhle by se zdálo, že nic, že je katolička; nic není pozorovat, kříž dělá, růženec se umí modlit, všecko. Ale těm lidem není co věřit. Pan páter,“ myslila bratrance, pátera Daniela, „povídal, že je mladá a nic zarytá, takže se dá všechno ještě spravít, kořínky bludu vytrhat, to že si vezme na starost –“

XXXVII

U Pražáků se měla Helenka líp než poslední čas na Skalce. Stará paní Lerchová neukládala jí žádné hrubé práce. Helenka zůstávala skoro pořád u ní službou a pomocí. Zato však neměla pokoje pro víru. To by byla trpělivě snesla, že všichni na ni zpočátku hleděli cize, a ne vlídně a ochotně. Tak se měli k ní také na Skalce, a ještě hůř: Ale tu v nákladnickém domě setkala se s knězem jezovitského řádu, na který měla tak smutnou památku. S hrůzou i odporem vzpomínala na ty dva, kteří k nim na Skalce vrazili, kteří jim knihy vydrali a pak je spálili, kteří Tomáše a ji tak krutě vyslýchali, ten bledý, rozcuchaný, s pronikavýma, planoucíma očima, a druhý, s velkou bradou, jenž se před ní stavěl, divže jí po nohách nešlapal, a tak na ni hleděl zlýma očima a tak hrozil a otázkami dorážel –

Tady pak ji zavedli hned druhého dne do menšího, klenutého pokoje, kdež seděl bělovlasý, starý kněz. Přimhuřuje oči, prohlížel si ji a hned začal, u přítomnosti staré paní, se jí dotazovat jako ve zpovědnici. Byl to skoro takový výslech jako tenkrát v kanceláři na Skalce, když stála s bratrem před jezovity a správcem Čermákem, jenže P. Daniel se vyptával vlídně, shovívavě, na otce, jak mluvil o Panně Marii, o svátostech, kdy byla naposledy u svaté zpovědi, má-li modlitební knihu, růženec. Když pověděla, že růžence nemá, modlitby že jí vzali na Skalce, ihned přinesla stará paní růženec a knížky pak za dva dni P. Daniel.

Když jí je odevzdával, začal také výklad, tentokrát ve velkém pokoji a bez paní Lerchové. Když stará paní odcházela z pokoje, lekla se Helenka, že sama teď bude poslouchat jezovitovy domluvy a odpovídat na jeho otázky. Mihlo se jí, kdyby tak babička v Meziříčí věděla, kdyby slyšela, jak ten jezovita jí vykládá o římské víře, o nepravostech a bludech evangelického učení – Vřelo v ní, až jí v spáncích tepalo. Klopila oči, svěsila hlavu, pak bezděky zamnula, stiskla prsty sepjatých rukou; bylo jí dusno, musila vydýchnout, když slyšela o krticích a slepějších, o Lutrovi a

Husovi. Vzpomněla na otce, jak za pozdních večerů při zavřených dveřích v myslivně o těchto mužích vážně mluvil nebo předčítal, jak by teď zahořel hněvem, kdyby to slyšel. Byla by vykřikla, vytrhla se, utekla. A musila pokorně mlčet. Níž klonila hlavu, když cítila, že se jí slzy hrnou do očí.

P. Suk postřehl hned její první pohnutí. Měl je za účinek svých slov; ve své horlivosti mluvil tím naléhavěji, dorážel tím ostřeji na jinověrce. Až když zahlédl její slzy, mírnil oheň své řeči. Potěšen tím, že je dojata, začal chlácholivě, konejšil, těšil, že Ježíš jest věčné slitování, že na přimluvu Panny Marie jí vzejde světlo a útěcha pravé víry, napomínal, jen aby vzývala svaté jméno Maria, aby pamatovala, co v něm je, z jakých písmen se skládá, co v každé písmeně, M ... mediatrix, to jest milostná matka, A... auxiliatrix, outočiště naše, R... restatrix, rameno padajících, I... illuminatrix, jaro světlé, A ... advocata, advokátka; jako Kristus jest u boha otce naším advokátem, tak Panna Maria jest u syna svého advokátkou, v tom jméně že je celá modlitba i outěcha, to aby vzývala a vzývati nepřestala.

Helence vyvstával na čele pot. Zardělá, nechutě naklonila se k ruce P. Daniela, kterou jí k políbení nastavil, když dokončil; měkce a vlídně ji propouštěl, tak aby šla s pánembohem a vštípila si do srdce vše, co slyšela.

—

Ze starého nákladnického domu, plného chasy a čeládky, plného šumu a ruchu, nevyšla první týdny ani na krok nikam jinam než v neděli ráno do blízkého kostela u sv. Haštala, kamž ji provázela šenkýřka z průjezdu. Paní Lerchová ji nepobídla, aby si šla do města, a sama aby si řekla, toho si netroufala. Cítila i viděla, že ji hlídají. Byla jako ve vězení; toužila z něho, ne však aby uviděla Prahu, nýbrž aby sešla se s bratrem. Nic o něm nevěděla. Mariánek ji těšil tam v Goltzově domě i pak cestou sem, že se bude s bratrem vídat.

Čekala, že přijde, čekala ho toužebně, nedočkavě. Myslila na něj, vzpomínala, jakou má asi službu, jaký je nový jeho pán, musí-li také tak jako ona chodit k nějakému jezovitovi. Nejednou vzpomněla v té tesknosti

také na žida Lazara Kiše, vyřídil-li o nich v Mezříči, a kdy asi přijede do Prahy a najde-li je teď, když už nejsou v domě, kde baron Mladota ostává.

Až třetí neděle, za kalného říjnového odpoledne spatřila Tomáše. Znenadání vstoupil do její komůrky. Helenka v náhlém, radostném překvapení zrovna k němu skočila. Vypravoval jí, že dříve sem nemohl, že ho nepustili, protože bylo pořád mnoho práce a hlídání ve vinici, dnes že poprvé vyšel, a ještě ne sám, že mu dali mladého sladovnického za průvodce, ale jistě také za hlídače, a ten že na něj také čeká, ale dříve nežli sem, k ní, že musil k paní staré a ta že se důkladně na všechno vyptala, hlavně na vinici a na jeho práci.

Tentokráte se v té skromné světničce, ve které Helenka dosud jen v smutku a tesknosti meškávala, vyjasnilo. Otázky jen pršely; ptala se Helenka, ptal se Tomáš. Na žida Lazara Kiše připadli oba, a hned, byl-li tu. Domluvili se, že u žádného se dosud nestavil. Tomáš vypravoval, jak byl první dny u Březinů v pivovaře, pověděl, co zvěděl a vypožoroval o nových pánech, o Březinovi a jeho rodině; sám uslyšel o staré paní Lerchové, o Helenčině přijetí a službě a zas už vypravoval, že se z pivovaru dostal zanedlouho na vinici, za bránu, pod kopcem, tomu že Žižkov říkají, tam ve vinici že je pěkně, že je pořád venku, teď že bylo a je mnoho práce s vínem, a jaká je podívaná na všechny vinohrady a na Prahu, to že se podivil, to že by jí přál uvidět, z pánů že teď přes tu chvíli někdo na vinici přichází, včera že tam byl pan Březina s paní a se synem studentem.

„Ten tu bývá u staré paní, u babičky,“ vpadla Helenka. „A ten si mě dal zavolat, abych přišel s valdhornou.“

„Ty? A co chtěl?“

„Ptal se mne, umím-li troubit, učil-li jsem se. Já řku, že sám, že mnoho neumím, ale on, jen abych zatroubil. To jsme stáli stranou za viničným domem, pod dubem, stojí ti tam krásný starý dub. A jak jsem pod ním stál, vjelo to do mne, jako bych byl u nás v lese, jako by pan regent řekl, jak říkával: ‚Tomáši, zatrub!‘ Tak jsem s celou chutí zatroubil a ono se ti to od toho dubu vinicí dolů a kolem tak vesele rozléhalo – Mladý pán zaplácal, a že mám dobrý sluch a že pěkně troubím, že bych se měl učit. A

starý taky tu mou muziku pochválil. Takhle by tam bylo pěkně, nemohl bych si naříkat, no, desetkrát lip je tam než na Skalce v rátej ně u toho rasa správce.“

„A stran víry – Nenutili tě?“

„Dosud nic.“

„K páteru jezuitovi tě nezavedli?“

„Ne –“

„Ach, kdybych to mohla taky tak říct!“ Helenka vypravovala, ale tišším hlasem, o P. Danielovi, jak musila dvakrát k němu na cvičení. Tomáš se zachmuřil. Když dopověděla, ohlédl se a tiše povzbuzoval:

„Pamatuj na pantátu, Helenko, a na babičku, víš? Nějaký čas to musíš snášet. Ale to si říkám, v noci, když chodím vinicí a hlídám, kdyby stran víry chtěli na nás něco násilou, že utečeme za pantátou, že nebudeme na něj čekat.“

Užasle upřela na něj oči.

„Opravdu, Helenko, a víš-li, že odtud z Prahy se dá spíš utéct nežli ze Skalky, to mně věř.“

Smrákalo se v sedničce, ale oni toho nepozorovali. Až Tomášův průvodce vešel a připomenul, že je čas, že už musí.

Tomáš odcházel napohled veselý, těše sestru, že teď přijde dřív; v duchu však si odnášel starost o Helenku, znepokojen jejím vypravováním o páteru jezuitovi. Zato Helenka byla spokojenější. Mluvila s bratrem, měla jistotu, že mu není zle; jen kdyby byla s ním, kdyby mohla alespoň k němu se podívat. A mladý pán se jí připlctl do těch myšlenek, že požádal Tomáše, aby zatroubil, a že ho pochválil.

Za čtrnáct dní, to bylo již v listopadu, jednou odpoledne počítala paní Lerchová ve velké světnici; nějaké účty rovnala. Helenka psala cifry. Pojednou si stará paní vzpomněla na vruby v malém sklípku; Helenka pro ně vyběhla. Když se s nimi vracela, setkala se na síni s „mladým pánem“, Jiříkem. Právě když brala za kliku a chtěla do velkého pokoje, zaslechla za sebou kroky. Ohlédla se a vtom Jiřík zavolal nějak nejistě:

„Počkejte!“

Stál na schodech váhaje a jako by se lekl, co udělal, že na ni zavolal a že jí řekl vy. Helenka poslechla, čekala; musil promluvit, musil jí říci, co chtěl jí po někom vzkázat

„Dole v průjezdě se po vás někdo ptá,“ hlásil plaše a skoro ostýchavě, „nějaký žid.“

Viděl, jak ji ta zpráva radostně překvapila. A hned v tom překvapení oznamovala:

„To je od nás, ze Skalky, Lazar Kiš.“

Ale Jiřík o žida nedbal; ostýchal se dalšího hovoru. Jen se optal, je-li babička ve velkém pokoji. Zamířil tam. Helenka zůstala u dveří. Když k ní došel, řekla mu tlumeným hlasem: „Děkuju.“ Vešel a ona za ním. Položila vruby na stůl a hned prosila starou paní, nesměla-li by na chvílku dolů do průjezdu, že má tam vzkaz z domova, že přišel –

„Kdo – ?“

„Ze Skalky žid, Kiš.“

Paní Lerchová se na ni nedůvěřivě podívala. Vtom Jiřík dotvrdil, že je, že ten žid jemu říkal. „Jdi si tedy, ale nebuď dlouho.“

Když Helenka kvapně zmizela, zeptala se stará paní Jiříka, jaký je ten žid.

„Venkovský, ne starý, a tolik žádal, že to děvče už tak dlouho hledá.“

„Tak teď piš za ni, Jiříku, tadyhle ty cifry, vidíš?“ Jiřík psal, ale na očích měl Helenku, jak proti němu stála na síni, jak se jí rozjasnilo v očích, jak jí ruměnec přeletěl přes tváře. Ten žid jí nese vzkaz z domova. Od koho? – Otec je pryč, utekl pro víru. Tím pomyšlením se vytrhl. Začal bedlivě opisovat sloupec číslic.

Helenka sběhla se schodů jako střela. Lazar Kiš stál v průjezdě u dveří. Byl v kožichu, na černých kudrnách měl starou liščí čepici. Doma na Skalce hleděla na něj jako všichni jen jako na žida; teď chvátala k němu jako k milému krajanovi a se zřejmou radostí jej uvítala. Kus domova s ním přišlo a nesl, jak doufala, zprávy tak dlouho očekávané.

Že včera přijel do Prahy, vypravoval, a že hned včera, jak jen koně a vůz opatřil, zašel do domu pana hraběte Goltze, nu ale že jich tam nenašel a

že to trvalo, nežli se domluvil a doptal, jak je těžko, když všude člověka, mínil sebe jako žida, všude odbývají, obzvláště v takovém domě, ale že se nedal odbýt, až to vypátral; nejdříve zašel na Koňský trh, k Březinům, ale tam mu řekli, že bratr, jako Tomáš, je na vinici, a tam že nemohl, že je kus za branou, a tak že s Tomášem nemluvil, škoda, že by ho byl tuze rád viděl, tak aby ho pozdravovala –

„Co babička?“ vpadla Helenka dychtivě, „viděl jste někoho z Mezříče?“

„Jak bych neviděl, viděl, mluvil jsem s nimi. Byl jsem tam. Nu a babička, stará osoba, to víte,“ vykal Helence, ctě v ní pořád ještě myslivcovu dceru, „ta trochu marodí, jak už staří lidé.“

„Ví o nás?“

„Pravda že ví, ode mne to zvěděla. A to, co s vámi ten správce dělal, jak vás trápil, to už předtím věděla, a tu k vám poslala vnuka, strejcova syna, ale ten se k vám nedostal, správce ho nepustil.“

„O tom jsme ani nezvěděli.“

„To věřím, to ten zlý člověk taky nedopustil, ani zvědět jste o tom nesměli.“

„My jsme to hádali; a co náš pantáta –“

„Nu, chvála bohu,“ Kiš se ohlédl a mluvil tlumeně, „už je myslím za hranicemi.“

Helenka se zalekla, že to jistě neví. Kiš se znovu ohlédl a ustoupil dál ode dveří; Helenka za ním. Poletoval sníh, bylo mrazivo a ona jen v lehkém domácím obleku; nedbala však, necítila zimy. Oči jí tkvěly na Lazarovi Kiši, jenž rychle a skoro již šeptem oznamoval, že tenkrát, když pantáta prchal ze Skalky, skrýval se přes den v lesích, v noci pak že dorazil šťastně do Meziříčí, tam že jej u strýce Klance schovali, ale hned druhé noci že se vydal, už bez flinty.

„O té flintě to nezapomeňte, to Tomášovi řekněte, ta byla myslím pantátovi tuze milá; nezahodil ji, ale šťastně až do Mezříče donesl, ale tam ji nechal, kdyby ji jednou potřeboval, a když ne, tak že tam ostane pro Tomáše, to povídal, to mně v Mezříči výslovně řekli.“

„Ach, kdypak teď –“, povzdechla Helenka. „A jak dál, co pantáta dál –“ ?

„To už mnoho nevím. Povím, co jsem slyšel, co mně strejc Klane pověděl. Nu, nevím, jestli mně všechno řekl; snad řekl, snad neřekl, a když ne, nedivil bych se, takové věci se každému nepovídají, a je dobře, když člověku všechno nesvěří, nemusí se bát oplétání. Ale mně mohli věřit, pánbůh ví, že mohli, vždyť já si pamatuju, jaký ten správce na nás je, žádný nás tak nenávidí tak jak on, a váš pantáta nebyl na nás nikdá zlý, nikdá nás neutiskoval a mne se ještě zastal. A tak abych pověděl, co vím. Povídali mně v Mezříči u vašich přátel, že se pantáta chystal nejdřív k Jičínu, tam že je nějaký myslivec vaší víry, u toho se chtěl zastavit a nějaký čas se schovat, a pak s jeho pomocí za hranice. Tolik mně řekli.“

„Víc nic?“

„Nic; jen tolik ještě,“ kvapně těšil, vida Helenčino zklamání, „že se to pantátovi jistě zdařilo. Kdyby ne, kdyby ho byli chytili, byl by už dávno zpátky na Skalce, byli by ho tam v poutech poslali. A tak je dobře.“

„Nic nevzkázal –“

„Do té doby, co jsem byl v Mezříči, ne, a tomu budou teď tři neděle. Psát nemůže, to se ví, posla myslím taky hned neměl, a je to kus světa, musíte povážít, a v tenhle čas! Mějte, Helenko, strpení a těšte se, že šťastně vyvázl a že dá pánbůh, přes čas uslyšíte víc. A tohle všechno povíte bratrovi, to se ví. Jakpak se má?“

Helenka mu chvatně pověděla, hned však se zas na babičku ptala, viděl-li ji –

„A pravda že viděl, jak jsem povídal, a mluvil jsem s ní. Když slyšela, že jsem vás viděl do Prahy odvádět, zavzdychala a tolik vás oba litovala, chudák stará, a jakou zkoušku na vás pánbůh dopustil. A když slyšela, že sem pojeďu, že budu s vámi mluvit, zrovna oživila, usedla na posteli a povídá: Řekněte jim, že je pozdravuju, nastokrát pozdravuju, že na ně pořád myslím, ve dne v noci, a modlím se, vzývám Hospodina, aby nezapomněli, to jim řekněte, ať pamatujou, co jsem jim řekla, ať ostanou, v čem se narodili, aby nad vámi nemusili plakat. To řekla. Stará žena, ale –“ Vtom

přišla shora děvečka, oznamujíc, že se paní stará shání, co tu Helenka dělá, že tak dlouho nejde.

„Už jdu.“ Poděkovala rychle Kišovi, chvatně se zeptala na regenta, na slečnu a poprosila Kiše, aby, až by někoho z Mezříče viděl, všechny pozdravoval od ní a od Tomáše. Když vyběhla nahoru pobledlá mrazem, uvítala ji stará paní přísně, co s židy má a že tak dlouho ostala. Jiříka se babiččin hlas ostře dotkl; byl by nejraději vstal a odešel, aby nemusil další kárání poslouchat. Té chvíle však nebylo možná. A tak zaslechl Helenčinu tichou, mírnou odpověď, že ten žid jí vyřizoval a bratrovi pozdravení od strýce a od babičky.

„Babičku máš,“ vpadla stará paní, „tam, odkud jsi –“

„Ne, babička není na Skalce, ta je v Mezříči u Opočna.“

„Víte o vás, o tobě a bratrovi, kde jste?“

„To ještě neví, ale to slyšela, že jsme musili do Prahy.“

„Což vy jste u ní nebyli, nežli vás odvezli?!“

„Nebyli, nesměli jsme, nepustili nás. Navečír nám to řekli a ráno jsme musili jít. Ani jsme nemohli dát babičce spánembohem.“ Hlas Helenčin se slabě zachvěl.

Jiřík pozvedl kvapně hlavu skloněnou nad úzkou, dlouhou knihou účetní; šedomodré oči jeho upřely se na Helenku. V tichém jindy jejich pohledu byl úžas nad tvrdým jednáním i měkký svit soucitu.

XXXVIII

Hubátius řekl jednou koncem zimy Jiříkovi, že Jiřík snad už přestane k němu chodit a že se pomalu přestěhuje k panu deklamátorovi. Řekl to žertem a směje se dodal, že Jiřík ještě bude také chodit do Židů a že bude domů nosit staré špargály. Jiřík se jen usmál a odpověděl, že má deklamátor nejen mnoho knih, ale že si s ním také pěkně pohovoří.

A pak si už od něho knihy vypůjčoval. Deklamátor Svoboda sám se mu nabídl, a Jiřík s radostí přijal. První kniha, kterou mu ze stojanu knihami nabitého vytáhl, byla maličká, do hrsti, ale krásně tištěná v cizozemsku, v Lejdě¹⁴⁷, v knihtiskárně Elzevirské, s pěknou rytinou českého lva a znaků zemí Koruny české na titulním listě; byla to Pavla Stránského *Respublica Bohemiae*.

„Tu si přečtete, panáčku, vzácná kniha, ta je má outěcha, tu jsem už kolikrát přečetl. Kdo ji napsal, nebyl sice katolík, z toho si nic nedělejte, ale byl pravý, dobrý, starý Čech. Z té knížky se mnoho dovíte, jak u nás bývalo, jinak než za našich časů; to, milý panáčku, když se páni stavové dali vynajíti nahoře na Hradě v zemské světnici¹⁴⁸, to nebylo jen, aby poslušně vyslechli císařské postuláty, jak je z Vídně vzkazují jako dnes, to ne, a taky německá řeč tam nepanovala, ani u nás v zemských deskách.“ Suchý, jako uvadlý mužík pošoupl černou vlněnou čepičku, upíraje na Jiříka modré své oči. Vtom se k němu nahnul, a jako by mu tajemství svěřoval, tlumeně dokládal:

„Kdybyste se podíval k nám, do zemských desk, na staré zápisy, to je všechno česky; ale teď, to byste se podivil, jak se německá řeč rozlízá. Německých zápisů i kšaftů pořád přibývá, milý panáčku, och, přibývá, já to vidím.“

¹⁴⁷ Lejda – holandské město Leiden;

¹⁴⁸ zemská světnice – tzv. stará sněmovna v sousedství Vladislavského sálu;

Jiříka, jenž se o zápisy do zemských desk nikdá nestaral, překvapil ten povzdech.

„Ano, ano, divíte se, panáčku. A když ono se nic neví a zapomíná se, a jak, a to je to nejhorší, a páni stavové nedbají. No když ve Vídni u dvora všecko po německu, tak panstvo taky tak. A už nejen veřejně, ale i mezi sebou začínají všecko po německu, ti mladší nejvíc. A pak, milý panáčku,“ a zase přitlumil hlas, jako by něco tajemného svěřoval, „je naše řeč ve Vídni Rebellensprach, rozumíte-li, Rebellensprach, to pořád nemůžou zapomenout, jak se české panstvo před sto lety vzbouřilo. Rebellensprach – A tak páni a kdo se chce zachovat, no, rozumíte. A co jsou Němci a cizozemci, ti pak naši řeč teprve odstrkují.“ Chtěl se obrátit ke stojanu s knihami, náhle však se zastavil a zase přistoupil k Jiříkovi.

„A tohle exempli gratia¹⁴⁹, připadlo mně, jak se zapomíná, to vám povím, tornám taky od nás z desk. To mně dal, není tomu dávno, asi čtrnáct dní, dal mně pan registrátor Ramhofský přečíst psaní, z Brna bylo, poslal mu je nějaký Schellenberger; skrze tohoto Schellenbergera žádal urozený pan Salava z Lípy, ten, co měl před pěti lety náramnou starost o ten pragmatický zákon, aby ho moravští páni stavové uznali, myslím, že tam také všichni pro něj nehořeli tak jako u nás, příkladně pan hrabě Špork, povídá se, a jiní,“ to zase zašeptal, „no, abych nezamluvil, tak ten pan Salava, Anton Franc, dvorský sudí, psal skrze toho Schellenbergera, psal k nám do desk panu registrátorovi Ramhofskému, aby se vyhledalo, co jest v našich deskách o jeho rodu. Víte, panáčku, ten rod salavovský býval původně v Čechách, a slavný. Tak ten pan Salava z Lípy žádal, aby se hledalo v zápisech jmenovitě circa annum¹⁵⁰ 1572, co by v deskách bylo pro honore¹⁵¹ jeho domu, a že už roku 1427 Salavové na vojně sloužili, ‚haben selbste Kriegsdienste versehen‘¹⁵², tak to napsal –“ Deklamátor se usmál. „Tak pan registrátor dal to vyhledat a stran těch Kriegsdienste se obrátil na

¹⁴⁹ exempli gratia – (lat, vysl, exemplií grácií) například, pro příklad;

¹⁵⁰ circum annum... – (lat, vysl. cirkum) kolem roku ...;

¹⁵¹ pro honore – (lat, vysl. pró honoře) ke cti;

¹⁵² haben selbste Kriegsdienste versehen – (něm.) prokázati význačné vojenské služby;

mne. ‚Pane Svoboda,‘ povídá, ‚oni jsou takový kronikář, vědí o tom něco?‘ Řku, pane registrátor, vím; v ten čas L.P. 1427 byli Salavové husité tak jako Kunášové a Malovcové a jiné panstvo u nás, a jeden z těch Salavů, Matěj Salava z Lípy, byl husitským hejtmanem a bojoval s Žižkou, v jeho vojsku. To jste měl, milý panáčku, vidět!“

Deklamátorova tvář se náhle změnila; modré jeho, vlídně usmívavé oči zasvítily úštěpkem. „To jste měl vidět, jak pan registrátor spráskl ruce a zkoprněl, jak vykřikl, tohle že by měl oznámit panu dvorskému sudímu do Brna, panu Salavovi z Lípy, co si myslím, to že by bylo pěkné pro honoře jeho domu. ‚Mlčet,‘ poroučel, ‚o tom mlčet, o Žižkovi, o tom loupežníku, o husitech, o tom nic psát!‘ A tak se mlčelo. Hm, pro honoře –“ V deklamátorových očích pohasl náhle úsměšek, uvadlá tvář mu zvážněla a mlčky, zasmušile pokyvoval hlavou.

Jiřík vraceje se domů přemýšlel celou cestu o tom, co u deklamátora slyšel. Dosud nikdy neuvažoval o těchto věcech, ani mu na mysl nepřípadlo. A že by česká řeč byla Rebellensprach – Řeč sv. Václava a sv. Vojtěcha, jak ji P. Daniel jmenoval. Ještě více však se zarážel nad tím, jak deklamátor Svoboda mluvil, jakým tónem, obzvláště o panu Salavovi, tomu jako by se posmíval; a jeho předky, husity, takřka chválil, slavným rodem je nazval.

A z toho ta malá knížka, kterou si nesl, začala jej nějak tížit. Bylať od nekatolíka sepsána; ale deklamátor ji tolik chválil.

Jiřík neodolal. Jen vkročil do svého pokojíčku, začal si ji zevrubně prohlížet, pak i číst. Sedl a četl, dlouho četl. A četl zase večer i nazejtří. Dovídal se tolik nového, kniha se mu líbila a nic v ní, co by tupilo katolickou církev. Vzpomněl si, že tato knížka jistě nebyla ta, kterou deklamátor tenkrát před ním sklapl a rychle uschoval. Svědomí se mu hnulo; snad by měl říci P. Danielovi, jakou knihu teď čte. Ale nač –

Deklamátor sám mu řekl, že ta knížka není katolická. A Balbína má i Hájka i novou kroniku Beckovského¹⁵³, katolické knihy.

Jiřík tedy neřekl nic P. Danielovi; zato Hubátiovi tak napolo vyznal své pochybnosti. Hubátius se zasmál, cože si myslí, deklamátor že sic o víře nedišputýruje, ale katolík že je, to se ví, třebaže to nedával tak znát, ale že růženec má, to že Jiřík sám viděl, a na mše že také chodí, to zas že ví on, Hubátius. To Jiříka upokojilo.

K babičce chodil v zimě i zjara, jak obyčejně předtím. Sedával s ní, někdy také s P. Danielem, někdy meškal sám v malém sklípku. Nic se nezměnilo, jenom to, že teď, když vstupoval do babiččina domu, čekával, uvidí-li Helenku. Neuvědomil sobě, že si toho přeje. Býval pak už nespokojen, když se nemihla síní, když nevstoupila do pokoje; to pak vždycky otálel s odchodem, kdyby snad se ukázala, a když se přece nedočkal a musil odejít, pomaleji sestupoval se schodů, kdyby snad – A ještě dole v průjezde se ohlížel.

Do této doby, do dubna, byl Tomáš v domě U Pražáků od své první návštěvy pětkrát. Už věděl od Helenky, co přinesl Lazar Kiš, už mohl určitěji mluvit o svém otci a dohadovat se s Helenkou o tom myslivci na Jičínsku, to že jistě ten, o němž bratr Vostrý, „ale, ale, děťátko, vítám vás“, pověděl jejich pantátovi tenkrát, když s ním v noci seděl u židovského hřbitova.

Tomáš se těšil s Helenkou, že by Kiš mohl zas už přijet a že snad už přinese určitou zprávu o pantátovi.

Za každé návštěvy vyptával se Helenky, a horlivě se vyptával, na toho jezovitu, na P. Daniela. Uslyšel, že každý týden ji poučuje v katechismu, jak ji nabádá a že jí pokaždé přinese obrázek Panny Marie nebo nějakého svatého, tuhle posledně že jí přinesl beránka z vosku, pěkně bílého, s červenou korouhvičkou, a uložil jí, toho aby si postavila ve své komůrce vedle obrázků Panny Marie, ať se před nimi horlivě modlí, aby jí dal Ježíš, beránek boží, světlo pravé víry, aby se smíloval nad ní, nad bratrem i jejich

¹⁵³ Beckovský – křižovník Jan František B. (1658-1725) vydal r. 1700 první díl své Poselkyně starých příběhův českých;

otcem. Tomáš se zamračil a zeptal se, co s tím udělala. Helenka klopíc oči odvětila, co může dělat, že musila poslechnout, to jest že těch obrázků a toho beránka v komoře nemohla uklidit jako na Skalce obrázek toho Jana Nepomuckého. A na to ostatní proč se ptá, to že ví.

Za poslední návštěvy mohla mu oznámit, že se jí posledních čtrnáct dní ulevilo, že ani jednou nemusila na katechismus, že ten starý jezovita sem teď nechodí, teď že každý den navečer je u nějaké urozené paní Turkové, tuze staré, ta že se tak duchů bojí, a že jak stoličná¹⁵⁴ jí, Helence, pověděla, odkázala všechno své jmění, a prý hrubě veliké jmění, těm jezovitům.

Také paní Lerchová odešla jednou odpoledne koncem dubna navštívit paní Turkovou z Rosenthalu, o které se doslechla, že tuze schází a že již dlouho nebude. Toho odpoledne zůstala Helenka ve velkém pokoji a šila, jak jí stará paní uložila. Uvolnilo se jí, byla sama v klidu a tichu, mohla volně vzpomínat. Nikdo nepřišel, nikdo nevyrušoval; až pozdě odpoledne se otevřely dveře. Vzhledla od šití. Ne stará paní, ale mladý pan Březina. Lekla se a nevěděla proč. A Jiřík byl v rozpacích. Pokročil, začervenel se. Zeptal se na babičku.

Helenka pověděla, kde je, že přijde o šesté, a pohlédla na dřevěné hodiny na zdi. Jiřík bezděky také. Šestá docházela. Obrátit se, odejít, když babička mohla každým okamžikem vstoupit, to nemožná. A zůstat s tím děvčetem, toho se bál. A přece nechtěl jen tak beze slova otočit. Než co povědět. Její bratr mu připadl. Zeptal se, byl-li tu.

„Málokdy tu bývá.“ Tichý stesk se ozval v těch slovech.

„Je teď mnoho práce na vinici,“ bezděky omlouval. „Už jsem tam dlouho nebyl. A pěkně troubí,“ pojednou si připomenul.

„Vypravoval mně na podzim, jak musil pod dubem troubit.“

„Kdyby se naučil z not –“ Nedomluvil. Paní Lerchová vstoupila. „Ach, ty odcházíš, Jiříku!“

„Ne, teď jsem přišel.“

¹⁵⁴ stoličná – číšnice, pokladní v pivovare;

„Tak pojď dál.“

„Byla jste u paní Turkové, babičko?“ Usedl u stolu proti ní.

„Byla.“ Stará paní povzdechla. „A myslím, že naposledy, že ji živou víc neuvidím. Už je jako plamínek, když dohořívá; na zhasnutí. Mluví, mluví, ale už to není to. Jindy vždycky začala o smrti, o funusu, co a jak má ustanoveno, a jeromyška mně povídala, že ji, jeromyšku, přes tu chvíli upomínala, ať na to na ono nezapomene, ale dnes už nic. Mně pokaždé, když jsem k ní přišla, opakovala, a zrovna jako by se chlubila, že bude pochována v kostele sv. Salvátora, u pánů páterů jezovitů, a tak že bude oučastna všech zásluh tovaryšstva a služeb božích a modlení, jak je vykonávají za své dobrodince, to že už má s pány pátery jezovity vyjednáno. Inu, když jim všechno poslední vůlí odkázala. A také na dvě stě mší, o funuse, to mně jeromyška taky povídala.“

Stará paní se rozhovořila a zapomněla na Helenku, která stranou u okna šila.

„Ale na bratrstva také pamatovala,“ pokračovala paní Lerchová. „Českému bratrstvu Blahoslavené Panny Marie v Betlémě odkázala tři. sta zlatých na nové korouhvičky, bratrstvu Všechných věrných dušiček u Sv. Ducha deset liber svíček a české kongregaci u pánů páterů jezovitů na Starém Městě padesát zlatých.“

„Na chudé nezapomněla?“ zeptal se Jiřík.

„A ne; pět strychů¹⁵⁵ dobré žitné mouky jim odkázala, z toho aby napekli chleba, a každému podarovanému aby dali s bochníčkem lžíci soli. A to ještě, bodejt', to mně jeromyška dnes pověděla, každý den že jí teď připomínala: Víš-li, jeromyško, ten povědomý kornout, nezapomeň, to ti povídám.“

„Jaký kornout?“

„Kornout plný šestáků, ten už má dávno uchystaný pro žebráky o funuse, aby se za ni modlili. A funus chce mít večer, dvacet fagulí, kondukt s pozouny, a bratrstva, rozumí se. A to ještě, Jiříku, na to bych byla

¹⁵⁵ strych – stará dutá míra, asi 90 l;

zapomněla. Odkázala taky na fundaci u Sv. Salvátora za své předky a za ty dušičky, na které si nikdo nevzpomene a v očistci trpí. Na to dvě stě zlatých.“

„Povídali, že se jí zjevují.“

„To mívala takové ouzkosti obzvláště navečer a po kolik nocí slyšela pokojem kroky, jako když kopyta dupou. A nikoho neviděla a jeromyška taky ne, a svítily. No, v tomhle má teď pokoj, to pan páter,“ mínila P. Daniela, „zažehnal; vykropil pokoj, modlil se. Pan páter je tam teď každé odpoledne, i navečer, a modlí se a těší paní Turkovou.“

Helenka přestala šít a ohlédla se po staré paní a po Jiříkovi; ale hned zas chopila se jehly.

„A co vám říkala, babičko, paní Turková?“ zeptal se Jiřík.

„Ba, milý zlatý, ani mne hned nepoznala. Je už jako na jiném světě. To jindy začala o funuse, jak jsem povídala, nebo o mladých letech, když Švejdvé obléhali Prahu, to si dobře pamatovala, to jí bylo osm let, a vždycky, jaká hrozná střelba byla, a taky o dlouhém páteru, to byl pan páter Plachý.“

„Ten vedl studenty.“

„Ten; toho dobře znala a pamatovala si, jak u nich, ona je rodem Payerová z Payersberku, jak u nich byl, jak k nim přišel pro jejího bratra, že měl na hlavě helmu ten pan páter a na rukou železné rukavice. A to vždycky s takovou radostí o tom povídala, teď že tu helmu a rukavice nosí na tyči při slavném procesí k Panence Marii na rynku¹⁵⁶, a to že ona viděla na živé hlavě a na rukou ,dlouhého pátera‘.“

Jiřík poslouchal dychtivě. Znalť P. Jiřího Plachého z vypravování, hlavně z nadšeného líčení P. Daniela, znal helmu, pancíř a rukavice P. Plachého z mariánských procesí.

„O tom vždycky paní Turková vypravovala nebo zas jak putovala do Mariazell, ona a paní Zatočilová z Löwenburka a její muž a nebožtík pan Vyšín z Klarenburku s ženou a mladá paní Halánková a ještě jiní, a jak

¹⁵⁶ *k Panence Marii na rynku – k bývalé státui na Staroměstském náměstí; stržené r. 1918;

když uviděla mariacelskou zázračnou Pannu Marii, jak před ní klekla a dala se do pláče a jak tam vykonala generální zpověď. A teď, chuděrka, ani mne hned nepoznala. Ale pak přece se jí v hlavě rozbřesklo, rozpomenula se a tiše, tak dětinsky se zasmála a povídá mi: ‚Rózičko, tak už nemám pantátu ani Václava ani Jeníčka.‘ To myslila svého nebožtíka muže a oba syny, všichni jí umřeli o tom velkém moru, o tom prvním¹⁵⁷. Už po nich nemám nic, povídat mně, už nerovnám stříbrné knoflíky, všecko jsem obětovala pánubohu, všecko. Pan páter Daniel to všecko přijal, a písemně, všecko.“

„Co tím myslila?“

„Jeromyška mně to při odchodu na síni vysvětlila. Všecky stříbrné knoflíky z kabátů a kamizol po muži a synech, a bylo těch knoflíků přes libru, a samé dobré stříbro, obětovala na extrafundaci u privilegovaného oltáře českého bratrstva u páterů jezovitů, na extrafundaci za ty její nebožtíky a za sebe. P. Daniel to musil připsat k poslední vůli a ona to podepsala; ale než podepsala, jen si pomysli, jak ještě byla opatrná, povídá panu páteru Danielovi, a což kdyby té fundace, těch mší svatých ani ona, ani její rodina nepotřebovali, jako kdyby nebyli v očistci.“

„Tak co?“ ptal se Jiřík rychle.

„No, pan páter věděl si rady; napsal k poslední vůli, že paní Turková obětuje to stříbro a peníze s tou intencí a s tím úmyslem, pokudž by duše jejího muže a jejích synů a její vlastní těch mší svatých nepotřebovaly, aby bůh všemohoucí všem dušem, které nejbližší jsou k vysvobození, ty mši svaté přivlastniti ráčil. S tím byla paní Turková spokojena a podepsala.“

Za tohoto vypravování o duších a dušičkách navlékala Helenka jehlu. A dost dlouho, neboť víc s úžasem naslouchala o neslýchané a divné věci, že páter Daniel napsal do poslední vůle, co by pánbůh měl udělat. I viděla bělovlasého jezovitu, jak to píše a přimhuřuje oči. A Jiříka si všimla, jak upřeně hledí na babičku, jak pozorně poslouchá. Navlékla jehlu, chtěla zase šít, než vtom se podívala paní Lerchová na hodiny a hned ji poslala do kuchyně, aby přichystala večeři.

¹⁵⁷ o tom velkém moru, o tom prvním – 1681, druhý r. 1713;

Jiřík se pak už nezdržel. Nešel však rovnou domů, nýbrž zamířil k Hubátiovi. Pod schody v průjezdu došel deklamátora Svobodu, jenž se vracel z města. Nahoře na síni setkali se s Hubátiem. Byl na odchodu, právě zavíral dveře svého bytu. Omluvil se Jiříkovi, že se nemůže s ním vrátit, protože musí do kláštera k cyriákům, regenschori P. Skopec že ho pozval na průbu, že budou zkoušet nové Brixioho opus, *Propompos gloriae divi Joannis Nepomuceni*¹⁵⁸, jež budou hrát teď o sv. Janu na lodích. A hned nadšeně chválil, to že je něco, to že bude slavná musica navalis, to že se podiví, obzvlášť až uslyší veliké sólo na valdhomey.

„To by si měl poslechnout taky náš valdhornista,“ zažertoval Jiřík a pověděl o Tomášovi, o kterém před chvílí mluvil s jeho sestrou, jaký je trubač, třebaže se nikde neučil. Zmínil se, že je z venkova, z Hradecka, že se dostal do Prahy k baronu Mladotovi a od toho k nim, Březinům, a jak, že ho se sestrou poslali do Prahy, protože jejich tatík, myslivec, zběhl pro víru za hranice, nějaký lutriján nebo husita –

Deklamátor Svoboda upřel své modré oči na Jiříka.

Bylo patrné, že to vypravování jej překvapilo. Hned se živě ptal na myslivcovy děti, to že je osud, podivná věc, co dělají u nich, u Březinů.

„Jen ten synek je u nás, dělá na vinici. Jeho sestra je u babičky Lerchové.“

Hubátius, jenž poslouchal netrpělivě, protože pospíchal, vpadl jim do hovoru, že musí už jít, půjde-li Jiřík s ním, a že by mohl také hrát, také dobrovolně pomoci o té muzice na šífech. Nenadálý návrh ulákal Jiříka. Bez rozmýšlení svolil, a tak že půjde.

Dali sbohem deklamátorovi. Ten nevskočil do svého bytu; stál, hledě za nimi. Pojednou se rozběhl, jako by je chtěl dohonit nebo na ně zavolat. Než u samých schodů zarazil, náhle se rozhodnuv. Obrátil se a vklouzl do svého obydlí.

¹⁵⁸ *Propompos gloriae divi Joannis Nepomuceni* – (řec. a lat.) Průvodce slávou svatého Jana Nepomuckého;

XXXIX

Toho dne pozdě večer zemřela paní Dorota Kateřina Turková z Rosenthalu, rodem Payerová z Payersberku. Zhasla ještě dříve, nežli se stará paní Lerchová nadála. Pozejtří večer byl slavný pohřeb za světla dvacíti pochodní kolem rakve, za světla voskovic, jež neslo dvanáct párů mnichů, za průvodu bratrstev v pohřebních pláštích, za hlaholu zvonů, za zpěvu a za hlasů pozounů, tak jak si to nebožka již před lety ustanovila.

Březinova rodina i paní stará od Pražáků šli ji také vyprovodit. Helenka Machovcova zůstala sama ve velkém pokoji. Ale jen stará paní odešla, přiběhla děvečka oznámit, že dole čeká bratr. Helenka vyskočila od šití. Tomáš ještě nikdá nepřišel sem všedního dne a tak pozdě. Něco se stalo, něco nese; blesklo jí, že Lazar Kiš přijel a tentokrát že se stavil u něho. Jen bratrovi ruku podala a již se ptala najisto, přijel-li Kiš.

„Ne, nepřišel, ale pojd’“, vyzýval Tomáš chvatně a tlumeně, „do komory, můžeš-li. Musím ti něco říct a pospíchám.“ Byl patrně vzrušen.

Když vstoupili do komory, pokračoval rovněž tak rychle, že musí hned zase zpátky, v neděli že přijde na dyl.

„Co se stalo?“

„Dnes dopoledne jdu vinicí dolů,“ tiše vypravoval Tomáš, „a jak jsem přišel do otevřených vrat, stojí tam nějaký mužský, nějaký měšťan, vinař to nebyl. On na mne: ‚Po-zdrav bůh,‘ a tak se usmíval a pak, znám-li nějakého mládence Tomáše, myslivcova syna, z Hradecka, ze tu je na vinici. ‚To jsem já,‘ povídám. Ten soused hned ke mně – a hned, mám-li také sestru a kde. Tak jsem mu řek, jmenoval jsem tě a kde jsi. Tu on sáh do kapsy, vytáhne malou knížku, okáže v ní obrázek a v něm otevřenou knihu, nad knihou srdce s třemi růžemi a meč v srdci zaražený, víš –“

„S takovým obrázkem jsme taky měli!“ zvolala Helenka, žasnouc čím dále tím více.

„A tak ten měšťan na mne, znám-li tu knížku, a já, že znám, že jsme podobnou měli. A on, chci-li ji. Já po ní hned sáh, divže jsem mu ji nevytrh z ruky. On se jen usmál a povídá, abych byl opatrný, že vím, co to je, abych byl tuze opatrný. ‚Pánbůh s námi,‘ povídá a odešel. Znenadání byl pryč. Než jsem se vzpamatoval, zašel za houštiny. Běžím za ním, ale už byl kus dole na cestě k městu. Nemohl jsem za ním, a taky mě napadlo, že to nechce. Kdyby to byl vinař býval, ani bych se tak nedivil. Po vinicích kolem Prahy je mnoho tajných našich, to jsem přeslechl. Ale ještě jsem se s žádným nesešel. Ve vinicích našeho pána není myslím žádný. Nebo se tak tuze tají, jsou přeplašení, to jsem zaslechl, jak je trestali, kde našli knížky nebo když je stihli v tajném shromáždění.

Nejvíc jezoviti je hlídají a pátrají po nich. Ve vinicích mají pořád dva misionáry; jeden má vinice a vesnice tady na té straně řeky a druhý všecky vinice a vesnice za řekou, na druhé straně. Poslední čas sebrali mnoho knih a přeplašili bratry v noci, když konali pobožnost. To mně tyhle dny vypravoval jeden starý vinař. I kazatel sem přicházel, z Žitavy nebo Drážďan, to jsem taky vyrozuměl. Ale teď už prý tu dlouho nebyl, povídal ten starý, že naposledy tady v nějaké Tróji a v Radlicích. Tak ono je potřeba opatrnosti. Proto ten, co mně knížku přines –“

„Měšťan, povídáš, odkud –“

„Myslím odtud. Naši tu v Praze snad taky jsou. Zaslechl o nás.“

„A ta knížka –“

„Hned jsem ji schoval; ve vinici pak jsem si zalezl do kouta za stavením, v kolniče, a přehlížel jsem ji. Je to Klejchova knížka, špalíček, modlitby. Chvilí jsem četl. To si můžeš pomyslit, jak mně bylo. Tak dávno nemít naši knížku! A přitom se mně pletl ten neznámý, kdo asi je, jak o mně zvěděl a o tobě, a ty kdybys tu byla, kdybych ti moh říct; do neděle bylo mně tuze dlouho. Tu mne pojednou zavolali, ať jdu do města. A tak jsem od Březinů zaskočil sem.“

„Máš tu knížku?“

„Ne, tady jí nemám, je ve vinici v skrejši, bál jsem se ji vzít s sebou.“
Tomáš mluvil už šeptem. „Ale v neděli ji přinesu. A co ten jezuita –“

„Ten teď nechodí.“ Vysvětlila mu proč, a že má strach, že teď po funuse té staré paní zase začne.

„V neděli mně o tom, Helenko, povíš. Ted' už musím zase na Koňský trh. Sháněli by se po mně a podruhé by mne třeba už do města neposlali.“ Dal dobrou noc a kvapně zmizel. Helenka se vrátila do velkého pokoje jako u vidění. Zapomněla na práci. Marně se namáhala dostat se z šera té záhady, kdo ten muž, kdo o nich ví, o ně se stará. To je božím řízením, že dostali zase knížku, aby nebyli bez outěchy, zrovna božím řízením.

V klenuté šenkovně u Březinů bylo toho večera hostí husto; koloni stolu blíženců všecko jeho kolegium. Florián Mariánek měl slovo.

Vykládal o pohřbu paní Turkové, z něhož se právě vrátil; líčil ho jmenovitě oběma komorníkům blížencům, Filečkovi a Samečkovi, kteří na pohřbu nebyli. I těm, kteří se byli podívat, pověděl leccos nového, zvláště o smrti té bohaté stařeny, že P. Daniel z tovaryšstva Ježíšova byl poslední čas pořád u ní, až duši vydechla, a jakže by nebyl, dědic –“

„On dědic?“ ptal se Fileček.

„On ne, ale pan páter rektor koleje u sv. Klimenta, to jest celé tovaryšstvo je dle její poslední vůle pravým a dokonalým dědicem. A tak ten pan páter Daniel, rozumíme, aby se nic nestalo – A modlil se, a když umírala, zvolal jí do ucha jméno Ježíš.“

„A slyšela?“ ptal se Fileček.

„Slyšela-li,“ podotkl vážně starý Kubíček, „a opakovala-li to svaté jméno, obdržela netoliko plnomocné odpustky, ale blaženě a šťastně s tím nejsvětějším jménem dokonala život.“

„Tak páni pátres všecko dědili,“ opakoval Sameček nějak zamyšleně. „Zdalipak také na chudé pamatovala?“

„No, pamatovala; nějaký bochníček chleba, lžíci soli, nějaký krejcar. A ostatním chudým,“ Mariánek se zazubil, „kapucínům a pavlánům po sedmi vědrech vína in nátura, aby se za ni modlili.“

„A, a, Mariánku, co vy, jak vy s poslední vůlí?“ ptal se Fileček a přimhouřil levé oko usmívaje se.

„Tu už mám napsanou.“

„A pamatoval jste na nás tady u stolu?“ žertoval Fileček.

„Na celý stůl ne, ale na vás, to –“

„Mlčte, mlčte, nechci nic vědět,“ Fileček mával před se dlaněmi, vzpomenuv si, jak se mu tenkrát vyplatila všetečná otázka stran posmrtného zápisu. Než ostatní, hlavně Sameček, nutili Mariánka, ať jen poví. I vyhověl a oznámil, co odkázal Filečkovi, jistě to nejkrásnější, že napsal ten odkaz, ačkoliv Fileček jemu a tadyhle Samečkovi za živobytí mnoho mrzutostí působil, a tudíž žádnou příčinu on, Florián Mariánek, že neměl, aby na něj pamatoval, nic však méně že dobrovolně, z vnuknutí božího, od žádného nejsou k tomu přinucený, anobrž z pouhé lásky že kšaftuje, poslední vůlí vysvětluje, zřizuje a odkazuje Ignáci Filečkovi, komorníku desk zemských, cestu za sebou a ten byt, který sobě na věčnosti vinšuje.

Nad tímto posledním pořízením veselost kolem stolu i v sousedství. Jen Ignác Fileček se chtěl durdit; ale nemohl, neboť Mariánek nepohladil ho tak ostře tak jako tenkrát, když mu pověděl, co by o něm, o mrtvém, napsal. Ted' mu odkázal to nejkrásnější, kvartýr v nebeském království –

„Ale abyste se na tu cestu ještě hned nevydali,“ přál vesele Sameček; přiřukl Filečkovi a Mariánkovi a všechn stůl pozvedl džbánky.

Helenka se nemohla neděle dočkat. Tomáš přišel záhy odpoledne. Jen vkročili do komůrky, už se ptala po knížce. Ohlédl se opatrně a pak ji vytáhl zpod kamizoly. Helenka dychtivě po ní sáhla a dychtivě ji prohlížela. Dychtivě a pak s pohnutím. Zrovna podobnou měli, modlitby, při nich krátký katechismus, ten obrázek na konci rejstříku, věneček a v něm srdce s mečem a růžemi a podruhé ten obrázek po katechismu, a za katechismem četla „Zpěvové duchovní“. Zatrnulo v jejím nitru. Ovzduší rodné světnice v myslivně ji náhle obklopilo a jako zavonělo, před oči jí vyvstaly večery, kdy při zavřených dveřích a okenicích čítali na Skalce, otec, někdy ona, jak poslouchali vážný hlas otcův, jak i zazpívali. Dojata, mlčky hleděla do Klejchovy knížky.

„Ten muž se už neukázal,“ vyrušil ji Tomáš. „Myslíl jsem, že třeba přijde. Ale snad nemohl, snad tam u vinice byl, ale nedostal se ke mně. A Kiš tu také nebyl. Vid' –“

„Nebyl, Tomáši,“

„To se divím, a co ty, Helenko, co ten jezovit –“

„Byl tu včera a hned mně hlásil, že zase začneme katechismus.“

„Já bych mu dal katechismus!“ Pojednou blýsklo Tomášovi v očích úsměškem. „Kdyby tak věděl!“ A ukázal na Klejchovu knížku.

„Pojď, Tomáši, pomodlíme se.“ Vzala kabátek se hřebíku a šátek a hodila vše na stůl, aby, kdyby někdo náhle vešel, mohla „špalíček“ ihned nenápadně ukrýt, neboť nesměli zavřít dveře.

Když pak Tomáš byl na odchodu, vzpomněl, že tenhle čtvrtek je svátek.

„A slavný“ dodal s úsměškem, „toho Jana Nepomuckého. Ještě jim ho římský papež neprohlásil za svatého, a už jinač neřeknou nežli svatý Jan.“

„A já ho musím taky světit,“ dodala zasmušile Helenka.

„Ty! Co –“

„Povídala stará paní, že půjdu ve středu před tím svátkem odpoledne na pobožnost u mostu, to že něco uvidím, to že bude sláva.“

„Půjdeš?“

„Musím.“

„Sama?“

„Paní povídala, že se Šantrůčkovou, to je taky poddaná naší paní. Ty přijdeš –“

„Až v neděli.“ Schovával knížku pod kamizolu. „Už mne tak nehlídají, dnes jsem tu sám; myslí si, že se mně tu líbí,“ usmál se, „že nepomýšlím na outěk.“

„A myslíš?“

„Jen co o pantátovi zvíme.“

XL

Po této neděli ve středu odpoledne před svátkem blahoslaveného Jana Nepomuckého zastavil se Jiřík Březina s houslemi pod paždí v domě U božího oka. Pospíchal, neboť se těšil na hudbu na lodích, které se měl poprvé účast-bit S Hubátiem si sjednal, že přijde sem a pak že se společně vydají do kostela sv. Kříže většího u cyriáků, kdež slavnost měla se začíti. V té nedočkavosti přišel o něco dříve. Hubátius nebyl ještě doma. Proto se zastavil u deklamátora Svobody. Zastal ho jak obyčejně bez paruky, v černé vlněné čepičce, s knihou v ruce. Usmívavě uvítal Jiříka, ale upřel na něj oči a na okamžik se odmlčel, když uslyšel, kam se Jiřík chystá. Pak jen řekl: „Tak, tak, musica navalis, musica aquática.“ Když se ho Jiřík zeptal, nepůjde-li také si ji poslechnout, zakroutil hlavou a nějak s úštěpkem dodal: „Tam bude jiné auditorium.“ Zahledl se okamžik do prázdna, pojednou však se obrátil na Jiříka:

„Víte-li pak, panáčku, že tam u mostu bývala muzika už za starodávna, a ohně pálili, a to všechno ke cti a slávě ale jiného svatého, sic také Jana –“

„Kterého?“

„To jest, ten byl tenkrát u nás svatým, dnes už pravda není, dnes je kacíř.“

„Kdo?“ ptal se Jiřík zaleknut, tuše zase něco divného.

„Jan Hus.“

Jiřík s úžasem pohlédl na deklamátora.

„Nu panáčku, vždyť já povídám, co bývalo; tenkrát, před třemi sty lety, byl svatým v celých Čechách i tady v Praze, to byl svátek v kalendáři, v kostelích, to bylo vždycky šestého července a před tím svátkem, mám to z kroniky.“ Rychle pokročil k stojanu plnému knih a položil dlaň na široký hřbet jedné z nich. „Tuhle z té.“

„Jaká je to kronika?“

„Netištěná, psaná. A tu jsem se dočetl,“ a nachýliv se, pokračoval tišeji, jako by tajemství sděloval, „že u vigílii¹⁵⁹ Mistra Jana Husa tady v Praze konšelé pálili oheň pod mostem a že na Mostecké věži trubači slavně troubili, a na bubny bubnovali, z hmoždířů stříleli, na mostě a taky od mlýnů proti Petřínu, a ze bylo množství lidí na mostě i po březích, jako dnes bude.“

„To bylo kacírství,“ vyhrkl Jiřík.

„Nu, já povídám o starých časích. Tenkrát věřili, že byl mučedník.“ ...

„Kacíř byl!“

Jiřík to rozhodně opakoval nemile dotčen tím, jako by deklamátor Svoboda chtěl srovnávat Husa se sv. Janem Nepomuckým, a pohoršen byl, že deklamátor na to kacírství Husovo nepřisvědčil. Temně cítil v tom nějaký tajný, tichý outok, zvláště když deklamátor opět se tak hradil, třebaže chlácholivě:

„Já jen povídám, co je v kronice.“

Jiřík už neodpověděl. Nastal okamžik dusného ticha. Vtom vešel Hubátius a hned jasněji zavanulo jeho veselostí, když si vzpomněl na starého Brixiho, jehož nové opus dnes měli hrát, a pojednou začal po něm; postavil se před Jiříka, a jako by se díval přes okuláry, spustil na něj:

„Tak ty chceš hrát mé concertum seu offertorium! A tak mně pověz, co je muzika. Tu mi hřej, můj papoušku!“

A hned měně úlohu, postavil se jako žáček a školáckým tónem si odpověděl:

„Muzika jest jeden kumšt.“ A v tom už byl zase Brixim; pohládl Jiříka a vybízel: „A tak to hřej, můj papoušku! A pojd', už je čas.“ A svým hlasem se pak optal: „A pan deklamátor zůstane doma?“

„I snad se také podívám.“ –

Když vyšli ven, mínil Jiřík dost nerudně, že deklamátor nikam nepůjde, že měl takový výklad o Husovi, o tom kacíři, jakou mu slávu dělávali.

¹⁵⁹ u vigílii – v předvečer svátku;

„Ale nech ho, brouka. Rozuměj mu. To má z těch kronik, ten je pořád v starých časích, o kolik set let zpátky, a tak možná, že ještě slaví toho kacíře Husa.“ Hubátius se zasmál svému nápadu, ale hned se opravoval: „Co to povídám! To jen tak špásem. Slavné mé auditorium, pan deklamátor, je dobrý katolík, jen co je pravda.“

Když Hubátius s Jiříkem odešli, zavřel deklamátor Svoboda dveře na závoru. Zvážněl, zamyslel se; chvíli stál, hledě před se do prázdna, až pak stáhl černou čepičku s hlavy a začal tlumeně zpívat:

*Ó svolání konstantské,
jenž se nazýváš svaté,
jak jsi bez opatrnosti
zhladilo bez milosti
člověka svatého –*

Asi tou dobou vyšla z domu U Pražáků Helenka Machovcova v průvodu Šantrůčkové, ženy jednoho ze sladovnických, poddaného paní Lerchové. Šantrůčková, ne stará, svěžího obličeje, jako vymydlená, svátečně vystrojená, ve velkém bílém čepci, byla žena velmi pobožná a velmi pověřčivá, která se bála čertů, duchů a různých zjevení a často se modlila k sv. Tafarieli.

Helenka se poprvé ubírala z domu U Pražáků na delší vycházku. A přece se na ni netěšila; vědělať, že ji vedou jen na svatojanskou pobožnost. To však netušila, že se to děje na popud P. Daniela, jenž sestřenici své vyložil, jak je důležité a užitečno, aby to děvče vidělo katolické slavnosti, to že bude oučinkovat, aby se utvrdila ve víře, tak aby ji poslala teď na svatojanskou slávu a později také na velká procesí a veřejné pobožnosti. Schválil také, aby jí průvodkyní byla Šantrůčková.

Ta horlivě konala svůj úkol. Cestou pořád mluvila, pořád vykládala, hlavně o kostelích, třebaže se Helenka na nic neptala. Cestou uviděla také známé místo, Staroměstské náměstí, Týnský kostel a v jeho sousedství dům hraběte Goltze, ve kterémž domu zažila tolik pohnutí, obav i strachu, ve

kterém plakala tesknoutou i pro bratra. Ohlížela se po výstavné budově, zatímco Šantrůčková vykládala o sloupu mariánském na rynku, že se tu každé soboty a o mariánských svátcích zpívají litanie, to že tu je vždycky kanovník od Sv. Víta a to že vždycky zatáhnou ulice řetězy, aby sem nemohli židé a vozy, a jaká procesí sem bývají, kongregace pánu studentů a ostatní bratrstva, obzvláště mariánská, to že je krása –

Za toho výkladu minuly vojenskou strážnici, opodál níž se červenala kašna Krocínova, minuly radnici. V úzké šeré Jezovitské ulici Šantrůčková na chvílku ztichla, ale jak se proti nim u mostu projasnilo, jak se před nimi za Mosteckou věží rozepjalo modré, zářící nebe krásného jarního odpoledne, spustila nanovo; ale nezastavila se, jak by Helenka ráda, aby se mohla rozhlédnout, nýbrž rovnou spěchala na Kamenný most, tam že uvidí to svaté místo, kde shodili sv. Jana do řeky, a jeho státui, dnes před svátkem vyzdobenou, to že je krása –

Ale most se již hustě naplnil, zvláště po pravém chodníku; u „svatého místa“, označeného křížkem s pěti hvězdami na zábradlí mostu, prudká tlačence. Pražané i sedláci v šerkách, širáky nebo beranice v rukou, selky v pestrých šátcích a sukních drali se k tomu křížku, aby jej políbili. Dál, u sochy, už také plno. Nad pestrotou houfů klečících a modlících se vznášela se socha na tu slavnost zvláště vyzdobená.

Šantrůčková se až k ní nedostala; musila ustoupit na protější chodník a odtud ukazovala a horlivě vykládala Helence, aby se podívala, to že je krása, ten oltář, tolik voskovic a barevných koulí, až se to všechno rozsvítí, a ti svatí, aby se podívala, že tu jsou jen teď, v oktáv¹⁶⁰, to že je krása – Špatně vykládala; mělat' za svaté alegorické figury, darované baronem Vunšvicem, jehož otec sochu svatojanskou zde dal postavit Šantrůčková se křižovala a žehnala před malovanou Fámou nejvýše na oltáři, rozhlašující slávu nastávajícího svatého do všech stran světa, a před génii Evropy, Asie, Afriky, Ameriky kořícími se světci.

¹⁶⁰ oktáv – období osmi dnů, po které se slaví svátek;

Na tom místě nemohly zůstat, a vůbec ne na mostě; nic by odtud neviděly, neboť u severního zábradlí v tu stranu ke klášteru cyriáků, odkudž měla se slavnost začít, tlačila se hustá řada lidí a stála jako zeď. Tedy zase zpátky k Mostecké věži, pod ní, kolem státue svatováclavské, kolem kláštera křížovnického dolů na břeh k vodě. Tu lidé již také stáli a čekali, než přece ne tak hustě. Šantrůčková našla ještě dobré místo u vody opodál starých vrb mladě zelených pod křížovnickým klášterem.

Dále napravo neurovnaným břehem také hojně zvědavých, i dál od vody, kdež ležely sklady dříví, kde se černaly i travičkou prozelenávaly hromady hlíny a hnoje a krčily se dva tři domky sešlé a sehnuté, šindelem kryté, u nichž na plotech visely kusy prádla i rybářské sítě. Sem do těchto končin a dále nečistým, nerovným pobřežím u Židovského Města se Helenka neohlížela. Užaslá, očima rozšířenýma hleděla před se k mostu, k mohutným jeho obloukům, pilířům, k sochám nad nimi, na pestrou spoustu lidí u jeho zábradlí. Na okamžik utkvěl její zrak na výšinách za mostem, na pustém svahu¹⁶¹ s holými skalisky, křovinami a s hrnčířskými pecemi, k nimž vzhůru se klikatě vinula bídná cesta, na sousední stráň zelenou trávníky, houštím, stromy a vinicemi. Zadívala se na Strahov, k němuž se schylovalo slunce, na královský hrad, na město pod ním, nad něž za mostem vznášelo se obrovské lešení, spousta trámů, trámů a prken na rostoucí veliké stavbě¹⁶².

Protější břeh nízký, místem písčité dále vpravo hustě se zelenal; staré, vysoké vrby, košaté topole stáplely tam svůj obraz hluboko v lesknoucí se řece. Za jejich korunami červenala se střecha a probělávala se kaple. Šantrůčková tam také ukázala, tam naproti, co jsou ty velké stromy, že je zahrada pánů páterů jezovitů, ta červená střecha, to že jest jejich lusthaus, to bílé, to že je v té zahradě kaple sv. Ignáce, a dál, ale to že není odtud vidět, je kaple sv. Máří ve vinici¹⁶³, tam že bývají slavné pouti, och, na

¹⁶¹ pustý svah s holými skalisky... – dnešní, zahrada Kinských;

¹⁶² rostoucí veliká stavba – kostel sv. Mikuláše;

¹⁶³ kaple sv. Máří – nyní kostelík starokatolíků u Čechova mostu;

lodičkách se tam jezdí, och, to že je krása, a v té Jezuitské zahradě¹⁶⁴ jaká je dobrá voda a jak tam je pěkně, v oktáv sv. Ignáce že se tam může, to že uvidí, to že je krása – Lidí přibývalo, houfce rostly v hustou řadu dál a dále pobřežím, tu i na druhé straně, za vodou, kdež i na lodičkách stáli. Na mostě chůze přestála. Mladí, staří v parukách i bez nich se tam tísnil i staré, mladé, v čepcích, nejvíce bílých, ale i v červených nebo smutkových, černých; všichni hleděli po vodě dolů tam, kde za částí Židovského města z měkkých, zelených vln stromových korun trčely věž a cihlová střecha kostela sv. Kříže většího při klášteře bratří řehole kající Sv. Augustina, bílých křížovníků s červeným srdcem, kterým zkrátka cyriáci říkali.

Z toho starobylého kostela, kterýž s klásterem založil král Přemysl II., když se vrátil ze své válečné výpravy k Baltickému moři, měl vyjít slavnostní průvod.

Helenka ze svého místa k tomu klásteru neviděla, slyšela však o něm celou historii od Šantrůčkové, horlivě, zaníceně vykládající, jak padaly hvězdy, když támhle z mostu shodili sv. Jana, a jak mu svítily nad hlavou, když jeho mrtvola plavala tady po řece, a jak se támhle dál, no, co ten klášter cyriáků stojí, u břehu zastavila, jak ji klášterníci ve svém kostele pochovali, tam že byl první hrob sv. Jana, a ten hrob že vydával líbeznou vůni, to že byl první zázrak, a že i pak, když sv. Jana pochovali v kostele sv. Víta, že vonělo v kostele u cyriáků, u toho oltáře, který postavili nad prvním hrobem sv. Jana, a jistě, ještě dnes, kdo se tam pobožně modlí, ucítí takovou líbeznou vůni, ona že to může říct, že tam vždycky, když se tam modlila, cítila, jako by tam byly kytky fialek.

Zářivý sloup, odlesk slunce už se chýlícího, jenž se třásl po hladině řeky a hluboko do ní prošlehoval jako plamenný meč, se krátil. Stíny stromů u protějšího břehu temněly ještě víc a rostly dál po řece. Kostel sv. Víta, královský hrad stály už šeděmodravě zamženy na pozadí do běla vyzářené oblohy. V zástupech u řeky i na mostě dlouho již čekajících neklid; všude hlučnější hovor a šum. Pojednou v nich náraz škublo, náraz

¹⁶⁴ *Jezuitská zahrada – bývala tam, kde nyní je úřad předsednictva vlády, bývalá Strakova akademie;

se zvlínily. Hřímavý výstřel z hmoždíře jimi tak hnul. Za ním zahoukl druhý. V zástupech ruch, náhlá tlačení. Každý se dral dopředu, aby víc a lépe viděl. A zase výstřel, tam někde u kláštera cyriáků; jemu odpověděly hmoždíře za mostem na Střeleckém ostrově. Do toho hlahol zvonů. Začal u cyriáků, po něm se rozezvučely zvony u křížovníků s červenou hvězdou, pak za mostem u sv. Jana na Zábradlí, u Sv. Ondřeje¹⁶⁵, u Sv. Anny.

Kdekdo obracel se po vodě dolů; všude dychtivé očekávání, napětí. Okna u křížovníků a v domech za vodou se otvírala; a hned v nich všude plno hlav. Do vyzvánění zvonů bouchaly chvílemi rány hmoždířů; pojednou zahlaholila shora, od kláštera cyriáků, jásavá fanfára polních trub a rachot vlašských bubnů. Již se také objevili hudebníci. Jeli na lodici ozdobené chvojím, na jejíž přídě stál ministrant v bílé komži a v červené sukničce s rudou korouhví v rukou. Čtyři trubači stáli na loďce a troubili a bubeník bil do kotlů. Za touto druhá, velká loď, vyzdobená nejen zeleným chvojím, ale i břízkami vpředu, vzadu, po stranách zaraženými. Na přídě dvě červené korouhve s blýsknavými kříži, prostřed lodi bílá, zlatem krumplovaná nebesa, jež drželi nad opatem kláštera cyriáků čtyři měšťané v dlouhých parukách. Kolem opata skupina mnichů; všichni tak jako opat v bělostných hábitech, na nichž na levé straně prsou zardíval se červený kříž s červeným srdcem.

Za kněžskou lodí dvě jiné, také tak velké a rovněž chvojím okrášlené. V nich chlapi zpěváci, hudebníci, staří, mladí, mezi jejichž tmavými kabáty proběhlával se na levé lodi hábit pátera Augustina Skopce, regenta chori v kostele sv. Kříže většího. Všichni měli smeknuto. A ještě dvě lodí; na těch jeli hodnostové staroměstští v kadeřavých velkých parukách, ve svátečních pláštích, tmavých i šarlatové barvy, primátor Brandt, rychtář Klouzal a kanclíř staroměstský Václav Vyšín z Klarenburka a páni z šestipanského úřadu.

Vpředu hlaholily trouby a bubny. Mírný větřík roznášel ke břehům jejich hlas a vzdouval nad kněžskou lodí bílá nebesa, z jejichž zlatého

¹⁶⁵ *Sv. Ondřej – stál na počátku Betlémské ulice;

třepeň a krumplování šlehaly pablesky tak jako z mosazných křížů povívajících korouhví. Lodi pluly tiše. Slavnostně mýjely vysoké, staré topole a vrby i kvetoucí jabloně v zahradách na levém břehu. V pozadí nad Malou Stranou vznášely se Hradčany ve velebné, tiché kráse. Zvonový hlahol nesl se nad Vltavou, zčásti už stíny ztemnělou, zčásti ještě svítící v proudivém, míhavém, mokrému lesku a pablescích vln.

Helenka žasla, hned jak stanula u řeky; teď ještě méně dbala toho, co jí Šantrůčková ve své nábožné horlivosti vykládala, zvláště když průvod lodí se zjevil, když před ním se rozléhaly nad vodou, ke břehům a dále do měst jásavé fanfáry a když za mostem hřímaly rány hmoždířů. Hudba i střelba vzrušovaly; ale pak už jen po vyzdobených lodích hleděla, jak se blížily, jak ticho se kolem nesly jako vidění, až zarazily u samého Karlova mostu pod místem, kdež byl Jan Nepomucký shozen, a pod jeho sochou, u níž hořely voskové svíce a světla za barevnými koulemi. Naposled zahučely dvě tři hmoždířové rány, poslední fanfára se rozletěla vzhůru k mostu lidmi zpestřenému. Pak ticho. Zástupy na mostě, na březích zmlkly v napjatém očekávání.

Zato na lodích ruch. Muzikanti se stavěli k stojánkům nebo před hochy držící proti nim otevřené partesy, zpěváci, velcí i drobní zpěváčkové, chopili se not. Regenschori s tonzурou, v bělostném hábitu dal znamení. „Muzika hlasy promíchaná“, zpívané litanie k blahoslavenému Janu Nepomuckému se začaly. Helenka nikdy do té chvíle neslyšela takové hudby a tak plného, krásného zpěvu. Zapomněla, že to jsou římské litanie; jen poslouchala a pozorovala zpěváky, jejich bílého vůdce, jak se rukama rozhání, pozorovala hudebníky. Měla mezi nimi známého; než v tom shluku a na tu vzdálenost Jiříka nezhlédla.

Dohráli, dozpívali; chvíli ticho, a zase nový ruch na lodích. Viděla, jak partesy skládají a nové rozdávají; a zase stáli připraveni, hudební nástroje v rukou. Než bílý kněz už nedal jim znamení; na jeho místě stanul menší muž v tmavém kabátě, v paruce, okuláry na nose, sám skladatel Simon Brix, teď také dirigent. Okamžik kmital šmytcem nad hlavou, pak jím trhl a sbor svižně spustil a svižně hrál jeho Propompos gloriae divi

Jpannis. Skladba se ladně nesla. Hráli, hráli; pojednou umlkaly strunové nástroje i flétny, hoboje, klarinety i tympány; jen čtyři lesní rohy, nástroj tenkrát ještě vzácný, hrály dále samy, hrály veliké sólo. Měkké, jako zastřené jejich hlasy líbezně a jímavě se nesly nad řeku čirým vzduchem, prozářeným posledním světlem; ladná melodie, málo kostelní, málo pobožná, ale srdečná a lahodivá, okouzlovala všechny. A když poslední tóny lesních rohů zmírajíce zalehaly do šera pod staré košaté stromy na břehu, spustil ještě jednou sbor ostatních nástrojů. Hrály rychleji, prudčeji, plným fortissimem, tympány duněly hlomozněji jako temná bouře, až posledním trhnutím ruky Brixiho, jemuž se kadeřavá paruka jen třásla, rázem vše umlklo.

Nad oblouky mostu, dole na březích i v oknech strhl se tleskot jako náhlý lijavec. Všude tleskali a zas a zas, na mostě, všude. Trvalo chvíli, než nadšená chvála ustala. Pak znovu nová produkce na lodích; zahráli a zazpívali Regina coeli.

Zatím už haslo ve vzduchu, tóny barev temněly, stíny u levého břehu černaly a protáhly se po řece. Příšeřím májového podvečera vyznívala mariánská skladba. Světla na mostě, dosud v denním světle bledá, jasněla, zářivěla, barevné koule se rozhořely a dole na lodích zaplanuly pochodně, jejichž zardělá zář třásla se ve vlnách řeky. Regina coeli doznělo, fanfáry zase jásaly, výstřely zabouřily. Lodě se obrátily; napřed zase trubači a bubeník. Korouhve tiše visely, rudé plameny pochodní, čoud jejich nesly se nad loděmi po vodě dolů, zpátky ke klášteru cyriáků.

V zástupech šum, hluk i křik. Ti, kteří celé hodiny tu stáli na slunci a trpělivě čekali, pojednou jako když stavidla vytáhne a spoustu vody spustí; všichni, i ti na mostě, i ti na březích drali se ze svých míst. Strž lidí. Tlačili se a mačkali a strkali se, volali na sebe, kleli, vykřikovali, v divokém semknutí jako zaklínění.

Šantrůčková popadla Helenku za ruku volajíc, ať se drží. Dodraly se do ulice u Klementina; tu však je dravý proud roztrhl, odrazil a zanesl každou jinam. Helenka se dostala do neznámé ulice nevzhledných domů se špinavými krámkami, chatrně osvětlenými. Zpočátku se zastavovala, ohlížela

se po Šantručkové, ale vidouc, že je to marno, chvátala dál; strachovala se, že snad ještě více zabloudí a že přijde pozdě domů. Snažila se dostat se na Staroměstské náměstí; odtud, myslila, již trefí. Pojednou vpravo větší prostora, na ní průčelí veliké budovy a proti té přes to prostranství kostel. U něho zastavila nějakou ženu a ptala se, kde to je a kudy by se dostala na Velký rynek.

„Tohle je kostel Panny Marie na Louži, tady naproti to je kolej u Sv. Klimenta, a na rynek, to, panenko, tudyhle, ke kostelu sv. Linharta¹⁶⁶, odtud vpravo nebo vlevo, no a to už pak trefíte.“

Helenka“spěchala dál; v tom chvatu zahnula za kostelem sv. Linharta nalevo, dostala se ke kostelu sv. Mikuláše při benediktinském klášteře. Tu se před ní otevřelo prostranství Staroměstského náměstí, které hned nepoznala. Ale Krocínova kašna, vojenská strážnice pod stromem i pranýř dále stranou ji připamatovaly. Vydechla si; ocitlat' se na známějším místě a světlejším. Hořelyť tu svítilny u radnice a na rozích ulice Železné a Celetné. Rovnou zamířila k domu hraběte Goltze, kterýž dle Týnského kostela hned našla; na okamžik tu stanula, rozhlížeje se kudy dál.

Vtom zleva někdo docházel rychlým krokem. Nevšimla si ho; než on se po ní ohlédl a naráz se zastavil, zrovna u ní, mládenec přibledlé tváře, černě oděný, s houslemi pod paží, mladý Březina, Jiří. Zarazila se a on ještě víc. Přišel Dušní ulicí, vrací se z kláštera cyriáků, kdež vystoupil z lodi. Šel sám, neboť Hubátius zabrousil s několika žízňivými muzikanty do hospody.

„Helenko –,“ vyrazil překvapen, „vy tady –,“

„Zbloudila jsem –,“ Pověděla, odkud přichází a jak se dostala až sem. „Ale teď už trefím,“ dodala, „tadyhle nalevo,“ ukázala rukou, „a pak rovně.“

„Ne, pak zase vpravo.“ Okamžik se odmlčel, jak zaváhal, ale hned se rozhodl: „Já vám ukážu, mohla byste zase zabloudit.“

¹⁶⁶ kostel sv. Linharta – stál v nároží Malého rynku proti jeho podsíním;

Ta ochota ji těšila. Přijala to ráda a hned vykročila. Jiřík však po tom náhlém rozhodnutí pocítil ostych; vzrušilo jej, že má kráčet po jejím boku. Zpočátku se na ni ani nepodíval; před se upíral zrak, jako by jen cesty dbal. Ale pak se obracel, když se ho zeptala, hrál-li také na lodi, že ho neviděla, že nebylo možná rozeznat, a když povídala, že takové hudby a takového zpěvu nikdá neslyšela, a jaká byla podívaná od řeky na lodi a na všechno.

Chytil se toho a hned o skladbě Brixioho; měl o čem hovořit. Chválil concertum, zvláště to sólo na valdhorny.

„To jsem si vzpomněla na bratra, kdyby to tak slyšel,“ maně uklouzlo Helence. Ale hned se zarazila a užasla, když Jiřík přisvědčil, že on taky, ne dnes, ale tuhle, když mluvili s panem Hubátiem a deklamátorem Svobodou o té kompozici. Zahnul vpravo do Haštalské ulice, ač mohl se již zastavit a vrátit se. Ale ani na to nepomyslel a nedbal, že si hodně zachází. Teď, když se tak rozhovořili, rozjařoval se, cítil tiché potěšení z toho hovoru, z té večerní pouti. Tak ještě nikdá nekrácel. Zapomněl na okolí, na čas. Až Helenka se zastavila a před se ukázala, tamhle že je Sv. Haštal, že vidí věž. I ona byla tím překvapena; zdálo se jí, že měla tak blízko.

„To bych se mohl ještě u babičky stavit,“ řekl s úsměvem, ale také se mu mihlo, co by babička řekla. „Teď už trefíte?“

Poděkovala mu, dala dobrou noc a kvapnějším krokem odešla. Hleděl za ní, až zmizela v temnu; pak pospíchal domů. Ale pořád jako by ji vedle sebe měl, jako by vedle něho kráčela, štíhlá, urostlá; zněl mu její hlas, viděl její tvář, jak se k němu několikrát obrátila. To setkání a ten průvod byly u něho událostí, na kterou i pak doma myslel, zvláště když po večeři odešel do svého pokojíčku. –

U Březinů bylo toho večera zvláště živo, i v průjezdě, břízkami ozdobeném, i v klenuté šenkovní světnici. U všech stolů plno; za dvěma samí studenti, nejvíce juristé, a v koutě už také Žufnička s loutnou. Všude mluvili o svatojánské slavnosti, hlavně o muzice na šífech. Starý Kubíček vykládal, že tu je taky velké procesí od Plzně, farář že je vede, a ještě nějaké procesí, a vůbec že je letos poutníků víc než loni.

„A bude jich ještě víc, každý rok, uvidíte,“ jistil Florián Mariánek, „jen co to přijde z Říma, až papež prohlásí blahoslaveného Jana Nepomuckého za svatého.“

„A co! U nás už svatým je,“ hodil zostra od sousedního stolu divoký Jiří Kocourek.

„A to byste neřekli“ ozval se tlustý soused, obilní handlíř, „že všude po Čechách není sv. Jan svatým. Jsou takoví berani. To jsem tuhle byl v Kamenici a tam mně správce za řeči povídal, jaké tam má poddané, tam že je dost selského lidu, co mají toho Husa, toho kacíře, za svatého, za českého mučedníka, a tuhle prý nějaký starý sedlák povídal, a co prej my katolíci ctíme tolik Jana Nepomuckého, je-li to nějaký svatý, že jsme blázni, to že je Jan Hus, ten že byl v celých Čechách za svatého, ale kněží, jako naši, katoličtí, udělali prý z toho Jana Husa sv. Jana Nepomuckého.“

„Hovado!“ vykřikl divoce Kocourek, „selské hovado beranské, a to jste mu nedal přes tlamu?“

„Ale vždyť já to od sedláka neslyšel, to ten správce povídal.“

„To nic! Dostat měl a správce by taky zasloužil, že ho nepotrestal.“

„I vždyť ho vyslýchal; ale co, sedlák, že nic neví, že byl opilý. Ale to je pravda, že v Římě pořád odkládají to svatořečení.“

„Tomu vy nerozumíte!“ utrl se Kocourek, bývalý kněžství kandidát, pak kantor a teď švec. „To je celý proces, a jaký! Kanonizační proces. Tu má ďábel svého advokáta, pánbůh má svého advokáta –“

„A my na ty advokáty platíme,“ přišeptal Florián Mariánek Samečkovi.

Vtom zabřinkaly struny; Žufnička spustil předeheru a začal vzhledem k hovoru vážnou písní:

Ej Bílá hora kvete –

Kocourek sic jej okřikl, ať mlčí, že nemohou hovořit, ale studenti pobízeli, jen ať zpívá, a pak mu i pomohli. Plným hlasem spustili za průvodu Žufničkovy loutny:

*Zimní král vyhlašuje
viktorii být svou,
z velkých děl vyhrožuje,
divné v tom věci jsou.
Maxmilián s Marií žehnal.
Viktoria, viktoria v celé české zemi!*

XLI

Tomáš pospíchal příští neděle k Helence ještě víc nežli jindá; bylť žádostiv, aby uslyšel, jak bylo o té svatojánské slavnosti, na kterou musila. Nadál se, že sestra bude nechutě o ní vypravovat; než nebylo tak docela. Vycítil, že se jí ta podívaná líbila i muzika a zpěv; ale také on napjatěji naslouchal, když vypravovala o sólu lesních rohů, a jak také mladý pán si na něj vzpomněl a jak jí ukázal cestu. Nakonec však řekl zasmušile, kdyby jí raději na ty kejkle nevodili, a vzpomněl starostně na domov, na otce, a cože Kiš nejede –

Přijel s neděle a zase vyhledal Helenku. Sběhla v prudkém chvatu se schodů, když jí děvečka oznámila, že dole stojí nějaký žid a ptá se po ní. Lazar Kiš čekal u vrat. Přinesl pozdravení z Mezříče, od babičky, od strýce, a také určitou zprávu o Machovcovi. Vypravoval, že v Mezříči u strýce Klance se zastavil nějaký bratr, nějaký prý hodinář, a ten oznámil, že se Machovec na útěku schovával také u toho myslivce na Jičínsku a také u jiných bratří, a dlouho se prý skrýval, protože jej všude stíhali a bylo nebezpečno přejiti hranice. Teprve na podzim že dorazil šťastně do Žitavy, ale tam že se mu zpočátku zle dařilo, zvláště v zimě, protože si nemohl opatřit žádné živnosti, až pak k jaru dostal místo zahradníka u jednoho pána, že je zdrav, ale že pořád vzpomíná na ně, na děti, kdyby mohly z toho

zajetí, že pro ně přijde a je vyvede, ale kdyby snad nemohl, aby byly přichystány, až by pro ně vzkázal nebo poslal.

Nejradostněji bylo Helence z té noviny, že měla jistotu o svém otci, že se zachránil a je v bezpečnosti. To však, že pro ně přijde, dotklo se jí temným znepokojením. Zalekla se na okamžik, aniž si hned uvědomila proč. Ale hned se zase těšila, jak se Tomáš zaraduje, až mu poví o pantátovi.

Zanedlouho musila zase na slavnost, na Boží tělo, nejprve nahoru na Hrad, k Sv. Vítu, a zase v průvodu Šantrůčkové. Znovu žasla; opět uzřela nový svět, slávu nevídanou, nádheru oltářů plných zlata, planoucích voskovic, obrazů a květin, nádheru skvělého průvodu, kněžských rouch, panstva, vojsko v parádě, kočáry zlacené s premovanými lokaji, hajduky, koně v drahých postrojích. Nevzpomněla si na babičku v tiché sedničce ani na noční schůzi bratrskou v černém háji dvěma třemi lucernami chudě osvětlenou. Oslněna na to hleděla a jako zmámena se vracela, nesouc dva posvěcené věnečky, jeden staré paní Lerchové, druhý sobě. Musila si jej nechat a zavěsit si jej ve své komůrce. Á nebylo jí to protivno. Věneček z polního kvítí, jaké také u nich doma rostlo, ji těšil a vypadal tak pěkně na zdi. –

Pak procesí za procesím. Celý týden je Praha měla. Ještě toho svátku druhé na Dobytčím trhu v kostele Božího těla, nazejtří u Matky boží Sněžné, v sobotu odpoledne na Hradě v Loretě, v neděli v Tejně, odpoledne u Sv. Jiljí a na Malé Straně u karmelitánů, v pondělí u Sv. Tomáše, v úterý u Sv. Jindřicha, ve středu u jezovitů blíže Kamenného mostu, ve čtvrtek ráno na Strahově a poslední téhož dne odpoledne u páterů hybernů.

Helenka věděla již napřed od Šantrůčkové o všech těchto slavnostech; na jedné z nich byla by si přála být, ne pro slavnost samu, ale pro místo, kdež se měla odbývat, v Loretě. O té slyšela již doma na Skalce od slečny Mladotovny, tenkrát, když se pan Lhotský vrátil z Prahy z korunovace, jak v té Loretě je krásně. Jemnostslečna pak ještě kolikrát za řeči, když byla s Helenkou sama, když v zimě vyšívaly, začala o Loretě, na kterou patrně

ráda vzpomínala. Než tam ji Šantrůčková nezavedla, ač také velebila Loretu, obzvláště zvonkovou hru, bože, to že je krása –

Ještě na jednu z těch slavností však Helenka musila, v neděli do Týna. Po ránu toho dne přišel znenadání Tomáš s nějakým vinařem, jenž byl jeho strážcem, aby jej hlídal, aby Tomáš skutečně šel na Boží tělo, na které jej poslal misionáři z vinic; u nich na vinici zastavil se hlavně kvůli Tomášovi. Ten se nerad vypravoval. Nechtělo se mu chodit od oltáře k oltáři. Vinař ho pak nehlídal, když viděl, že má společnice. Zato Šantrůčková se ani na krok od něho a Helenky nehнула a pořád jim hovorně ukazovala a povídala, takže si musili všeho všímat, hlavně oltářů a kněží. Tomáš hned na počátku cesty uvažoval, jak by se jí zbavil.

Stalo se však teprve na konci slavnosti, v návalu, když se všecko rozcházelo. Nebyla sice taková tlačence jako po té produkci hudební pod Kamenným mostem, nebyli by se musili Šantrůčkové ztratit; ale ztratili se jí. Tomáš uchopil v příhodný okamžik Helenku za ruku a vrazil do chumle lidí. Uskočili do Týnské ulice. Spěchali její klikatinou, obcházeli nároží křivolace vystupujících její domů, zapadali v příšeří oblouků nad ulicí; pojednou však se Tomáš zastavil a zahleděl se překvapen, žasna, k starému domu patrovému, v jehož přízemí byla hospoda, té sváteční chvíle zavřená.

Z průjezdu toho domu, ne z té hospody, právě vyšel nevelký, suchý mužík s jiným, větším; oba byli po měšťansku oblečení a v parukách. Ten menší nesl pod pažďí něco v šátku zabaleného, jako skříňku nějakou. Před průjezdem se oba zastavili a něco si povídali.

„Podívej se, Helenko, podívej se, ti dva, ten menší, vidíš, ten menší, suchý,“ tlumeně upozorňoval Tomáš v náhlém vzrušení. „To je on, víš, to je on –“ Chytí Helenku za ruku.

„Kdo?“

„Ten, co byl u mne na vinici, co mně tu knížku – Pojď –“ Rychle šel proti oběma mužům, kteří také vykročili; Helenku nepustil, vedl ji za ruku. Jak docházeli k těm dvěma, pozdravil a maně se zastavil. Suchý mužík, deklamátor Svoboda, stanuv, upřel na něj modré své oči; a již se mu hnuly náhlým překvapením. Upřel je na Tomáše, podíval se na Helenku a zase

vykročil rychleji; pozdravu Tomášova jako by byl nepostřehl. Ale jen zašel, ohlédl se; hned se však otočil, jak zpozoroval, že Tomáš i Helenka v nelíčeném překvapení se za ním dívají, a záhy a snadno zmizel v úzké ulici mezi lidmi té chvíle hustě se tu beroucími.

„Byl to on!“ opakoval Tomáš.

„Nemýlíš se?“

„Nemýlím se, jistě ne.“

„Ale on tě nepoznal.“

„Snad, anebo se nechtěl hlásit. Jen kdo to je, kdo to je –“

„Na procesí nebyl. Vyšel odtud z toho domu.“

„Ale v hospodě nebyl, ta je zavřena. Nemohl tam být, snad tu ostává. Pojd', podíváme se.“

Vešli do průjezdu. Byl dlouhý a šerý. Za ním viděli úzké, špinavé nádvoří, nad ním nalevo pavlače, vpravo učazenou zeď sousedního domu bez oken, v pozadí pak na konci nádvoří, napříč nevysoké sešlé stavení šindelové střechy. Několik lidí odtud vyšlo, dva muži, dvě ženy, Pražané dle obleku. Brali se kolem Machovcových a prohlíželi si je; jeden z mužů se i zastavil a ptal se, co tu dělají, hledají-li někoho. Tomáš hned odvětil, že ne, a rychle se obrátiv, odešel s Helenkou.

Příští neděle se ho nedočkala; teprve za čtrnácte dní. Helenka hned, jak jej spatřila, poznala, že něco nese. Přinesl v tom, čím vysvětloval, proč minule nepřišel.

„Už jsem se chystal, ale když jsem vykročil z vinice, zastavil mne –“

„– ten neznámý měšťan,“ vpadla Helenka dychtivě.

„Ne, ten ne, ale vinař, ale ne z našich vinic, odjinud, cizí. Odkud je, neřekl. Ptal se mne na jméno, a že na mne čeká, že by rád se mnou pohovořil. Řku, že jdu do města k sestře. A on: ‚Vím, že tam máš sestru. Ale do města s tebou nepůjdu, to bysme nemohli jak se patří promluvit; mezi lidmi by to nešlo. Pojd' se mnou, tadyhle mezi vinice.‘ Nechtělo se mně, myslil jsem si, co ten cizí člověk chce; ale když se optal, mám-li Klejchovy modlitby, ty, co jsem od někoho dostal, viděl jsem, že to je asi

bratr. Povídám, že mám tu knížku, že jsem ji dostal, ale že nevím od koho, ví-li on. Ale on: „To ti nemůžu říct.“

Helenka poslouchala čím dál tím napjatěji.

„Ten vinař viděl, že se divím, a povídá: „Nic se neboj. Tu knížku ti dal bratr ve víře, dobrý bratr, to mne věř!“ Tak jsem s tím vinařem šel. Chodili jsme mezi vinicemi, pak zatočil výš do polí a tam jsme si sedli do břehu pod planou hrušku. Napadlo mně, že snad přišel na špehy, ale když věděl o těch Klejchových modlitbách a pak když jsem slyšel, co a jak mluví, uvěřil jsem. Ale jak se jmenuje, a odkud je, nepověděl.“

„Snad ti také nevěřil.“

„To snad ne, ale byl tuze opatrný. O jezovitech mluvil, kruté věci, jak bratry pronásledují, hlavně ti dva ve vinicích, jak jsem ti o nich povídal. Pak vstal a povídá, abych se podíval. Vylezl jsem za ním na břeh a tu mně ukazoval. Celou Prahu bylo vidět a okolo všecko. Ukazoval mně na všechny strany, i kam nebylo vidět, a jmenoval vesnice, i za řekou, kde všude jsou vinice, k Libni a k Tróji, a zase Smíchov, a k Michli, Pankráci a jak to všecko jmenoval, že na tři míle okolo Prahy po vinicích je mnoho set vinařů a mezi nimi co je našinců. Občas že se v houfkách scházejí a konají pobožnost. A najednou se ke mně obrátí a ptá se, chci-li taky mezi ně, pocvičit se slovem božím, že proto přišel. A já řku, že chci.“

Helenka se zarazila, strach ji ovinul; ale hned se optala, ale tišším hlasem, nebojí-li se, a co ona.

„Ty nemůžeš, alespoň teď ne, je to někde daleko ve vinicích, ani nevím kde. Řek, že pro mne přijde, znamení jsme si smluvili. Ale o tobě se také zmínil.“

„On?“

„Povídá, že o sestru, jako o tebe, bude taky postaráno.“

„Jak!“ vpadla Helenka dychtivě, než i starostně a ne bez bázně.

„Ptal jsem se, ale na to nic neřekl, jen to, že teď hned to nemůže být.“

—

Když Helenka pak vyprovodila Tomáše před dům, nevrátila se jako jindy do velkého pokoje, nýbrž vešla do své komůrky. Starosti jí bratr

zanechal, divné myšlenky, které ji pudily do samoty. Všecko to tajemné ohlašování se bratří, i toho měšťana s parukou, i toho vinaře, vzrušovalo její zvědavost i obcházelo ji tajným strachem. Kdyby Tomáše chytili ve vinicích v tajném shromáždění, kdyby jej uvrhli do vězení – A též o ni že se postarají; jak, kam ji hodlají zavést – S obavou na to pomyslíla; ale hned si vyčetla, babička že by se nestrachovala, ta že by ji ještě poslala. Zaraženě, s výčitkou v nitru pohleděla na obrázky svatých, jež měla od P. Daniela, na voskového beránka s korouhvičkou, na věneček od Božího těla.

Zanedlouho musila zase na římskou pobožnost. Paní Lerchová jí oznámila (bylo v oktáv sv. Ignáce z Loyoly), že půjde se Šantrůčkovou do kaple sv. Ignáce v Jezovitské zahradě na požehnání. Řekla jí to před Jiříkem, jenž právě vstoupil. Vydaly se tam hned nazejtří. Šantrůčková vedla Helenku kolem kláštera milosrdných a kolem kláštera cyriáků k malostranskému přivozu¹⁶⁷. Plavba po široké řece ve velkém člunu plném lidu, mužů i žen, byla Helence něco neobyčejného. Šantrůčková zase hovorně vykládala i ukazovala, zvláště výš vpravo na druhý břeh, kdež na úpatí svahu u samé řeky ve vinici se proběhlávala kulatá kaple sv. Maří, aby se Helenka podívala, tam že se měly také podívat, když tam byla pouť, to že je taky krása –

Helenka tam pohleděla, ale hned zase jí těkal zrak nalevo, po Malé Straně, po Hradčanech, po vysokých, košatých vrbách a starých topolech na druhém břehu při samém kraji Jezovitské zahrady, jejichž rozlehlé koruny tiše a leskle se do široka a do vysoka rozkládaly vyzářeny prudkým světlem letního, parného odpoledne.

Lod' rozléhající se hlučným hovorem i smíchem přejela rozlitým bleskotavým stříbrem řeky a stanula v chladivém stínu těch starých stromů, jejichž mohutné haluze místy se skláněly až nad samu vodu. Lod' se rychle vyprázdnila. Lidé z ní spěchali do Menšího Města, většinou však vpravo do nedaleké Jezovitské zahrady. Nad její branou z tesaného pískovce vpravo vlevo pískovcové jehlany. Mezi nimi nad římsou oblouku socha sv. Ignáce;

¹⁶⁷ malostranský přivoz – byl nedaleko pod nynějším mostem Sv. Čecha;

kolem něho celého svatozář, mandorla. Leskla se a blýskala z pozadí dvou lip, jejichž koruny se vznášely za branou a malebně rozkládaly změť svých haluzí nad zahradní zeď i bránu v zářivém proudu světla. Dole však, v bráně s mřížovými dveřmi krásně ukutými i za ní, zelenavé šero košatých stromů, zvláště v aleji lip při cestě vedoucí ke kapli proběhlávající se na konci toho stromořadí.

Hned jak vešly branou, ukazovala ji Šantrůčková Helence, a hned zase vpravo, k řece, kdež za stromy červeně prorážela cihlová střecha, tam že je lusthauz velebných pánů páterů jezovitů, lusthauz, u něho že je studna, tam že je voda, och, jen aby se podívala, kolem, jaká krása. Šla s ní rovnou ke kapli, k níž vedly půlkruhové kamenné schody. Z příšeří otevřené svatyně tiše zářily řady voskovic na oltáři. Již tam zpívali.

Po požehnání stalo se zase, jak bylo na jaře po té svatojánské slavnosti. V davu rychle vycházejícím a tísnícím se v jediných dveřích Helenka se Šantrůčkové ztratila. Tentokrát se však nelekla, že se ocitla sama v neznámé končině. Dostala se na chodník vpravo od hlavní aleje. Kráčela jím, domnívající se, že se také tudy dostane k bráně a tam že jistě najde svou průvodkyni. Pojednou však pozbyla volného rozhledu. Vpravo vlevo zelená zeď vysokých habrových keřů rovně přistřižených; z nich vynikaly v souměrných vzdálenostech koruny mladých stromů, tu do kostky, tu do kužele nůžkami a nožem upravené. Helenka zrychlila krok; pojednou však nemohla dál. Obě zelené stěny se na konci stezky sbíhaly půlkruhem. V té zelené apsidě stála kamenná lavice, také půlkruhová.

Helenka stanula překvapená; osamělé tiché místo se jí zalíbilo, lavička vábila. Neodolala, usedla si, na chvilčku, však že Šantrůčková se jí neztratí, že jistě počká u brány. Ale jen usedla, již vstala a začervenala se. Zhlédla „mladého pána“, Jiříka.

Od včerejška, co u babičky zaslechl, že Helenka sem půjde, myslil na tuto zahradu; neklidně myslil, bráně se sám sobě, své náhlé touze, aby se sem také podíval. Nechtěl, ostýchal se, odkládal, a ještě ráno si umiňoval, že zůstane doma. Odpoledne však, když se blížil čas požehnání, nevytrval. Hnalo jej to z domu, rozběhl se, chvátal směrem k řece; ale když docházel k

přívozu, mírnil krok a vyhlížel, nestojí-li tam Helenka se Šantrůčkovou. Do lodi s nimi by se neodvážil. Když jich nespátril, vsedl. Ale bylo mu, jako by něco nedovoleného páchal.

V kapli stoje v zástupu, nedbal kněze u oltáře, roztržitě se modlil s ostatními litanie. Neklidně se rozhlížel i tlačil se, aby se dostal na výhodnější místo. Oči jeho hledaly, hledaly; ale teprve až při požehnání spatřily vedle bílého velikého čepce Šantrůčkové svěží dívčí hlavu s panenským pentlíkem ve tmavých vlasech, ne zbožně skloněnou, ale zamyšleně, vážně před se hledící. A již nedbal ničeho kolem. Viděl, ale nepozoroval; u oltáře zazněl zvonec, kněz se něco zpívavě modlil, modravé kotouče kadidlového dýmu se tam náhle vznesly a přeletěly lehkým závojem plameny voskovic i ztemnělý obraz oltářní v zlaceném rámu bohatých, bujných ornamentů. Zlatá svátost s bělostnou hostií zablýskla se v ruce starého kněze žehnajícího shromážděným; lidé klekali, křižovali se. Jiřík padaje na koleno, byl by se jindy bil v prsa a hlavu hluboko sklonil; ale dnes i té chvíle jemu slavnostní kradmo hledal jeho zrak Helenku.

Poslední ještě zpěv, pak ruch a šum odchodu. Jiřík se chvatně tlačil, když mu Helenka v tísní u dveří zmizela. Když se dostal ven na schody, zaběhl se před ním dole v aleji čepec Šantrůčkové. Stála, čekala, ohlížela se. Vtom se mu kmitla Helenka na chodníku zabočujícím od schodů vpravo stranou aleje.

Jen se kmitla a již zmizela mezi křovinami. Pustil se za ní, až pak ji uviděl na lavičce. A teď se zalekl, čeho se odvážil, že šel za ní.

Helenka vstala, okamžik váhala, pak vykročila. Pozdravila a řekla s nejistým úsměvem, jenž měl ztajit její rozpaky, že ztratila Šantrůčkovou a že myslila, tudy že jí nadejde.

„Zahlédl jsem ji a – vás taky –,“ vyhrkl, „myslil jsem, že zbloudíte.“

Šel z úmyslu za ní. Zalekla se při tom pomyšlení, než i náhlé zjasnění, radostný záchvěv pocítila. Ochotně přijala, když Jiřík se jí nabídl, že ji vyvede, tudy že by se k bráně nedostala.

Kráčeli zvolna mezi zelenými stěnami už zastíněnými; nad nimi poslední světlo třesoucí se v korunách stromů i na šindelové báni bílé kaple.

Byli jako za světem; šli sami prošeřeným zelenem a tichem. Nikoho nepotkali; jen bylo slyšet vzdalující se směs hlasů. Odmlčeli se; než to mlčení netísnilo. Jím mluvila neuvědomělá, sladká touha, v něm byl půvab prvního bližšího setkání, prvního opojujícího hnutí mladých srdcí. Jiříkovi jako u vidění zdálo se vše kolem proměněno, vyzářeno, krásnější. Až Helenka začala, v kterou stranu je brána.

„Tady kousek dál; teď se dáme vpravo.“

Jak zahnuli a stanuli v průchodu zelené stěny, ukázala Helenka před se na stezník, kdež se zabělal veliký bílý kokrhel, a v náhlém leknutí vyrazila:

„Šantrůčková.“

„Tudy jí nadejdeme,“ ukazoval Jiřík; „u brány se s ní sejdem.“

Chutě byla by šla, jak naznačil, a chtěla již vykročit, než přemohla se.

„Prosím vás, ne –“ Pohlédla na něj s bázní i prosebně. „Je to Šantrůčková, půjdu sama, pane Jiří, bude tak líp, půjdu sama.“ Hlas jí zněl vzrušeně.

Byl překvapen, nemile vyrušen; a přece se mu i zalíbilo, jak se tak rozhodla, a dojaly ho její pohled i třesoucí se hlas.

Nevzpíral se, poslechl. Viděl ji zacházet mezi stromy a křovinami. Jako srnka osamělá nesla se lehkým krokem, urostlá, štíhlá. Chvíli za ní hleděl, pak se rychle pustil stezkou, kterou si mohl nadejít. Když vyšel z brány pod lipami, zahlédl Helenku se Šantrůčkovou u přívozu. Pudilo jej za nimi, mohl tam ještě včas dojít. Ale hlas její se mu ozval, jak rozechvěně v zahradě prosila, že půjde sama, že bude tak líp. Zůstal a díval se, jak vstoupila na loď, jak se nesla přes vodu, až se mu ztratila v houfu vystupujících.

Šantrůčková pak doma hovorně a obšírně vykládala staré paní Lerchové, jaká to byla krása v zahradě na požehnání, ale jaká pak mela, když se jí Helenka zase ztratila, a jak se našly.

„Nu, tentokrát nemusilas mít žádný strach,“ podotkla paní Lerchová k Helence.

Ta tenkrát, když se vrátila po svatojánské slavnosti, vypravovala vše, i to, jak jí mladý pán ukázal cestu. Teď o něm pomlčela a jen přisvědčila, že se nebála, že neměla strach. A bezděky potají povzdychla.

XLII

Jiřík nedal se převézt na Staré Město. Vrátil se od přívozu nedbaje cesty. Pojednou stál opět u Jezovitské zahrady. Kovaná mříž její zamčena, svatozář sochy nad ní pohasla, lípy u brány ztemněly, po zahradě se stmívalo. Jen na konci šeré lípové aleje prosvítala ztichlá, zavřená kaple. Hleděl do zahrady, hleděl, Helenku zas viděl –

Když se odtrhl od brány, kráčel bez rozmýšlení rovnou dál; na přívoz zapomněl. Byl už večer. Bral se kolem ohrad, uličkami, černo nějaké podsíně na něj padlo, a zase kráčel volnější ulicí. Tu onde seděli lidé přede dveřmi nebo u otevřených oken. Bylo teplo až dusno. Za osvětlenými okny hospod, v jejichž průjezdech hluk, zpěv i harfy nebo houslí hlas. Jiřík všecko míjel, neohlížeje se a nevšímaje si lidí, které potkával.

Ale pak se maně obrátil po otevřeném oknu v patře úzkého domu, kdež někdo sedě na okně, hrál na loutnu a zpíval. Byla to nová píseň, kterou si všechna Praha rázem oblíbila, kterou doma z nádvoří často slýchal, neboť ji bez únavy zpívali pantátovi sladovniční. Hrubě si jí jako sprostné nepovšiml; ale teď v náhlém dojmu naslouchal, jak příjemný baryton za průvodu loutny zpíval:

*Ó hodinky loretánský,
proč jste dýle nebily,
že jste mě s mou nejmilejší
tak brzo rozloučily –*

Jiřík naslouchal dál, dokud se zpěv i jeho průvod za ním nesly.

Octl se na Malostranském náměstí, v jehož nároží k mostu a k Ostruhové ulici kmital se červenavý plamínek velkých svítlen. V podsíních kolem černo; nad nimi tu tam světlo v oknech novějších barokových i starých renesančních domů s malebnými štíty. Prostřed prostranství černala se dlouhá budova, profesní dům jezovitský¹⁶⁸ s kostelem sv. Václava¹⁶⁹. V boku profesního domu nad několika menšími staveními při něm vznášela se k večernímu nebi spousta lešení nad začatou velkolepou stavbou kostela sv. Mikuláše, do polovičky vybudovanou.

Jiřík se ohlédl po dlouhé řadě osvětlených oken profesního domu, pozvedl oči do černého lesa trámů a prken na lešení a krácel dál, už rychleji.

Kamenný most všechen v šeru; jen nalevo, pod sochou sv. Jana Nepomuckého kmitalo se pět červených plamínků a dál pod křížem mrkalo žluté světélko. Sochy vpravo vlevo nad pilíři, znamení a pomníky triumfu Říma nad českými nekatolíky, tyčily se temnem zastřené k večernímu nebi. Všední hluk na chodnících pod nimi zmlkl i pobožné písně žebravých studentů; krámce na mostě všechny zavřeny. Sousoší, sochy stály, linií splynulejších a měkčích, v posvátné tajemnosti, v hlubokém tichu, do něhož nerušivě šuměl jez a ztlumená nota dvojích houslí, patrně improvizovaný koncert studentský kdesi pod stromy na Kampě.

Jiřík, docházeje k Starému Městu, náhle se zastavil; mohutné sousoší naproti mu zarazilo krok. Ignác z Loyoly v mešním ornátě, monstranci vysoko nad hlavou, stál na kouli zemské, nad alegorickými sochami čtyř dílů světa, v nichž ve všech vládlo jeho dílo, rád jím založený. Jiří se té sochy v ten okamžik zalekl. „Hic stat, quo opem ferente Christiana in fide orbis stat –“ Starý bělovlasý P. Daniel se mu mihl tu pod sochou zaníceně mu, tenkrát studentíkovi, nápis ten vykládající, zde že stojí ten, jehož silnou pomocí veškeren svět pevně stojí ve víře katolické. Co by on teď mu řekl,

¹⁶⁸ profesní dům jezovitský – bydliště profesorů, kteří složili sliby a tvořili jádro řádu [nyní budova matematicko-fyzikální fakulty];

¹⁶⁹ kostel sv. Václava – zrušen za císaře Josefa II.;

jak by se na něj podíval, kdyby věděl, že on, Jiřík, vyhledával dívku z kacířského rodu, že s ní šel, že na ni stále, co krok, celou cestu myslí.

Hluk hlasů a jadrný, srdečný smích jej vyrušily. Zpod klenutí Mostecké věže vyhrnulo se pět mužů. Lucernička rudě mžikala mezi jejich temnými postavami. Jednoho z nich, Hubátia, hned poznal i v tom šeru, dle postavy i potom smíchu. Mířili na Malou Stranu, Hubátius a tři hudebníci, pátý amant, jenž si je vedl na kasaci. Hlučně hovořili, Hubátius znovu se zhluboka zachechtal. Jiřík odvrátil tvář; nebylo však toho třeba. Přešli, aniž si ho povšimli. Vyкроčil a již pospíchal. Myslí na Hubátia, jak by se zasmál, kdyby ho byl poznal a věděl, jak a proč sem zabloudil; a vtom se mu zase P. Daniel přimíhl –

Nahoře, na věži Staroměstské radnice zastavil se hlásný v koutě ochozu a táhle zazpíval do ztichlého setmělého náměstí:

*Chval každý duch Otce, Syna,
Ducha, boha Hospodina,
již bila desátá hodina.
Opatrujte světlo, oheň,
ať není žádnému škoden.
Odpočiňte s pánembohem.*

Šel ochozem dál, stanul v druhém koutě a znovu zazpíval. Vážně se neslo nad usínajícím městem:

*Ó bože nás všemohoucí,
rač strážce býti svou mocí
nést pražských i obcí –*

Za chvíli poté, když oba zpěvy dozněly v třetím i v čtvrtém koutě ochozu, hnal se úzkou ulicí Židovského Města židovský ponocný Lemmel Šperk, drže v jedné ruce píku a v druhé lucernu, do nevysokého, zašlého domu Lazara Gollerstepera kafésídra, odkudž vyrážel náramný hluk a křik.

Bouřili tam dva mladí staroměstští měšťané, Antoni Pasewi a Leopold Königsaal, oba pokřtění židé. Přišli pyšně, řinčeli kordy, zpupně si poroučeli kávu. Gollersteper ihned přinesl šálky, cukr, konvici kávy a hlásil s poníženou ochotou po německu, tak že nese tuze dobré kafé, to že bude, pane Zbraslav, jistě tuze – Nedomluvil. Mladý Königsaal na něj zařval, co se opovažuje, jak mu to říká, on že není žádný Zbraslav, neví-li on jeden smrad, že mluví s Königsaaem, s Leopoldem Königsaaem, s měšťanem královského Starého Města pražského. Žid překvapen, ustrašen, začal se omlouvat, že je tak zvyklý, nu, však že pan Königsaal donedávna byl Zbraslav a že jeho pantáta Abrahám Zbraslav tady v Maislově ulici podnes – Umlkl hrůzou.

Mladý Königsaal-Zbraslav, klna a hromuje, smetl jednou ranou se stolu šálky, cukr, konvici, že se v střepy rozlítly, mladý Pasewi převrhl stůl a křičel a lál tak jako jeho druh, jenž vytrhl kord a hnál se za vyděšeným, prchajícím Gollersteperem. Vtom vrazil mu do cesty Lemmel Šperk, ponocný.

„A ty chlape, dobře že jdeš!“ vzkřikl na něj Königsaal a vytrhl mu lucernu. „Posvítím si, kam se schoval ten kluk zlořečená, kolem pletená –“

Za chvíli vyletěl z kafésídruva domu Lemmel Šperk bez píky, bez lucerny a pádil pro vojenskou stráž, ať jde na pomoc, že ten Zbraslav, říkal také Zbraslav, a ten Pasewi všecko u kafésídru pomordují, že hledají Gollerstepera, že vrazili nahoru na komoru a odtud že přivlekli kafésídruvou, že ji vytáhli z postele a nic nedbali, že je těhotná a že křičí a prosí, že jí ukrutně smýkali.

Za čtvrt hodiny běželi ze strážnice na Staroměstském rynku tři vojáci, dva obecní a šedivý desátník v bílých kabátcích, těžké pušky s dlouhými bodáky v ruce, poklusem běželi do Židovského Města a s nimi Lemmel Šperk. Znali jej a on znal je, bylť od pluku Damiána svobodného pána ze Sikkingen, kterýž pluk už léta letoucí v Praze „ležel“, zpolovice se s Pražkami oženil a sousedsky s Pražany vycházel.

Když se ti tři vojáci s Lemmelem Šperkem vraceli z kafésídruva domu, kráčeli mezi nimi Königsaal i Pasewi bez kordů, poškubaní, s

pocuchanými parukami, bez rukavic, s roztrhanými taclemi; Königsaal měl bílý krajkový „holstuch“¹⁷⁰ krví potřísněný.

Zašli do uličky; hlučné jejich kroky, směřující k Staroměstskému náměstí, zaléhaly. Zase ticho nad Židovským Městem tmou zaklopeným; jen tu tam linul z osvětleného okna zardělý pruh do křivých uliček, bídně dlážděných nebo bez dláždění, do jejich stroužek, na jejich louže a hromady smetí.

V tu chvíli ozývaly se housle a flétna Hubátiova kvarteta do vlažné letní noci. Hráli lahodnou kasaci v osamělém, tichém místě pod Zámeckými schody pod dvěma stromy na dvorku patrového domu s prejzovou střechou. Kolem přítmí, neboť měsíc nemohl se dobýti nad oblaky. Pak i zpěv zazněl za ztlumeného průvodu houslí. To Hubátius zpíval příjemným, hlubokým hlasem:

*Vítr v létě věje,
Kupido se směje,
a ptactvo libě prozpěvuje.
Má mysl mne nese,
hledá srnku v lese,
mé srdce raduje se –*

Šmytce přitiskly, struny zazněly plněji, když Hubátius opakoval „mé srdce raduje se“, i pak v mezihře, kdy nahoře v patře se pootevřelo okno a zabělelo se v něm. Hráli zase přitlumeněji, když Hubátius pokračoval:

*O srnko spanilá,
kde jsi přebývala,
hluboce mé srdce jsi ranila.
Po horách jsem běhal,*

¹⁷⁰ holstuch – (z něm.) zde límec;

*mou srnčičku hledal,
od nebe, od země pomoc žádal –*

Kasací měla ještě jiné posluchače nežli „srnčičku“ a sousedstvo. Výš, nahoře nad Zámeckými schody proti kajetánské kapli stál, u červenobílé bariéry jeden ze strážců královského hradu, bydlících v domečkách Zlaté uličky hradčanské, hradní „střelec“¹⁷¹, v třírohém klobouku, v rudém kabátě; pušku měl opřenu o mádlo. Hleděl přes spoustu cihlových i šindelových střech dolů na tiché město, kouzelně krásné i v šeru a v hlubokých, černých stínech, a naslouchal lahodné kasací, jak ji vlašný větřík ztlumenou k němu zavíval.

Měsíc náhle vyrazil z oblaků; dumně velebný hrad zalil se proudem jeho zářivého světla a vysvítíl magicky nad městem. Jasně zahořel střelcův Červený kabát, rudý prošleh v stříbrném zamžení. Nehnutě stála stráž, chudý zbytek královské nádhery, jež se vystěhovala z opuštěného, jako zakletého zámku tesklivé krásy.

Vlašný noční vítr vál už jen svým ševelem, kasací dozněla. Praha ztichla, usnula. Půl noci minulo. Hlásily to hodiny po věžích kovovými údery, oznamoval to zpěv pověžných. Také ponocný ve Valdštejnském paláci zazpíval, jak jeho předchůdcové zpívali už od časů slavného vojevůdce. S chmurnou vážností, melancholicky neslo se z paláce do hlubokého ticha malostranských ulic:

*Dvanáctá a třetí čtvrt:
mnohým lidem život a smrt;
ta přijde nenadále,
sebere žebráka i krále –*

¹⁷¹ hradní „střelec“ – tato královská hradní stráž zrušena za císaře Josefa II.;

XLIII

Helenka zamlčela paní Lerchové, že setkala se s jejím vnukem v Jezovitské zahradě; ale také Tomášovi se o tom nezmínila, když potom druhé neděle odpoledne ji navštívil. Zato on jí pověděl, že mladý pán byl tento týden dvakrát na vinici a pokaždé že se u něho, u Tomáše, zastavil a s ním pohovořil.

„I na naši babičku se optal, považ, Helenko, že od tebe o ní slyšel.“

Helence se pozardělo čelo překvapením.

„A co ještě řek, to jsem se podivil.“

Helenka se zalekla, ale hned jí svitlo v očích, když Tomáš pokračoval: „Říkal pantátovi, jako panu starému Březinovi, aby mne nechal učit na valdhornu, abych uměl hrát z not, ale pan starý na to, teď že to nemůže být. To mně mladý také řekl.“

Helenka se v duchu zaradovala. Cítilať, že mladý pán přitom také na ni pomyslí. Ale stín padl do toho vyjasnění, když Tomáš pojednou vzpomněl, že je mladý pán hodný, ale co by říkal, kdyby věděl, že on, Tomáš, chystá se na tajnou pobožnost. Zaleknutě se optala, ví-li už něco jistého kdy.

„Čekám, že půjdu za týden za čtrnáct dní. A ty, co ten jezovit.“

„Mám teď pokoj. Celý římský katechismus mně vyložil, všechno, a pak jsem musila udělat vyznání.“

„Kde! V kostele snad –,“ vyhrkl Tomáš a prudce vstal.

„Ne, tady doma, před paní starou. Od té chvíle mám pokoj, už mne tak nehlídají. Do kostela sic musím každé neděle, ale chodím sama, Šantrůčková mne už tak nehlídá.“

„To je dobře, to se nám uleví!“

Helenka si všimla, že mladý pán od toho setkání v Jezovitské zahradě přichází k babičce častěji nežli předtím; a sama teď na jeho návštěvy čekala. Nikdy teď se nepříhodilo, aby s ním ostala sama v pokoji. Ani tam

vždycky nebyla, když vstoupil, a často se jen na okamžik tam mohla zdržet; než potěšila se, jen když jej uviděla.

Sedal s babičkou a někdy s P. Danielem. Ted' však tak bedlivě a pozorně neposlouchal, když bělovlasý jezovita vypravoval nebo vykládal. Jiřík býval roztržitý a často tajně po dveřích se ohlédl, neotevrou-li se, nevstoupí-li Helenka. To dělal i při zajímavých novinách, kdy babička poslouchala jako v kostele nebo nahlas žasla jako posledně, když starý bratranec vypravoval, jaké psaní dostali do koleje, z jaké dálky, až z Asie, a ne z kraje, ale až z konce Asie, z čínské země, to že je tisíce mil, odtamtud že psal, z hlavního čínského města, páter Slavíček, Carolus Slavíček, misionář, od nich z pražské koleje, že zase jednou po dlouhém čase došlo jeho psaní, na desátý rok že už je v Číně a s pomocí boží že se mu tam dobře daří hlavně tím, že došel přízně a milosti u samého císaře, a sice jak, nejvýmluvnější řečí, to jest muzikou. P. Slavíček že je výborný muzikant, na housle že krásně hraje a na flétnu a ještě na kolik instrumentů, a tak že si získal přízeň dvořanů, kterým mandaríni říkají, a pak i samého císaře. Stará paní Lerchová žasla a měla kopu otázek, co a jak ta čínská země a ti Číňané a císař, to že jsou pohané, a jsou-li tam také lidojedi.

Jiřík se neptal; mlčky, zamyšleně naslouchal. Myslil na Helenku, které ani nezahlédl, když sem šel, a které dnes už asi nespátí – O příštím však setkání s P. Danielem vytrhl se ze své zamyšlenosti, když uslyšel jeho novinu, v tom že je ďábel, jenž chrání a brání to bejlí kacířské, že sic už je v Čechách skoro nadobro vypleto, ale přece, přece tu a tam –

„Myslili byste, že jen mezi sedláky je ten koukol, a pane, to ne, on taky mezi měšťany. Člověk trne a děsí se, když slyší, v jakých temnotách a hrozných bludech lidé jsou, jako ten kutnohorský měšťan. Přišla zpráva z kutnohorské koleje.

Tam v Kutné Hoře nějaký měšťan a kupec, Fellmann se jmenuje, měl takové ohavné řeči, že každý člověk mohl by za svatého být vyhlášen, jen kdyby papeži a kněžím hodně peněz odkázal; přitom pojmenoval svaté, slyšíte-li, svaté boží šelmami!“

Paní Lerchová trnouc pokřižovala se, Jiřík se obrátil po P. Danielovi, jenž pokračoval: „Žasnete nad tím, ale copak tohle, co ještě ten kutnohorský měšťan nevěrec veřejně vykládal, že svatí boží byli lidmi bezbožnými, že pro svou prostopášnost od císařů a králů byli chytáni, do pytlů strkáni a do vody házeni –“

P. Daniel, upíraje mžouravé oči na paní Lerchovou a Jiříka, se odmlčel; a byl by se musil odmlčet, kdyby i byl nechtěl, neboť stará paní prudce na něj, co to mluví, to že je na svatého Jana Nepomuckého. A Jiřík, jemuž v ten okamžik se přimíhl deklamátor Svoboda, jak mluvil o svatém Janu Husovi, divže nevyskočil ze židle. P. Daniel smutně pokyvuje bílou hlavou, přisvědčil:

„Je, je, Rózičko, je to na svatého našeho divotvorce. Vždyť on ten rouhač nejen tak zastřeně, ale i naplno, neobaleně a neomaleně prohlásil, že sv. Jan Nepomucký na rozkaz krále Václava proto z Kameného mostu do vody byl hozen, protože tento svatý v cizoložství s královnou nalezen byl –“

Paní Lerchová začala se dusit a marně hmátla po holi u její lenošky opřené.

„To nebyl člověk, co tohle mluvil,“ vyrazila, „to byl sám ďábel –“

A Jiřík uděšen vyhrkl, to že není možná, to že –

Nedomluvil. Zahlédl' Helenku na konci velkého pokoje u dveří vedoucích do kuchyně. Ani P. Daniel, ani stará paní se jí v svém vzrušení nevšimli.

„Člověk, Rózičko, to řekl, člověk,“ opakoval P. Daniel, „Fellmann, kutnohorský měšťan a kupec, ale to máš pravdu, Rózičko, že jeho ústy ďábel mluvil, ten vždycky se ozve skrze ty slepejší evangelické, husitské –“ Zardělý až po bělostné vlasy zatřepal nad hlavou pravicí.

Helenka stála u dveří nehnutě, ohromena. Jen Jiří zahlédl, jak vstoupivši zaslechla o rouhání kutnohorského kupce a jak po výbuchu nevole babiččiny a P. Daniela náhle ustoupila, zmizela. Již jen na půl ucha pochytil babiččinu otázku, co se stalo s tím kutnohorským rouhačem, že ho nechají pro pohoršení tak mluvit.

„Už domluvil, už je ve vězení, sedí a má soud na krku. A bude přísný, och, přísný.“

„To musí být –“ Paní Lerchová prudce ťukla holí do podlahy.

„Bude, bude, Rózičko. Zaslouží to a pak exempli gratia, aby zašla smělost takovým rouhačům, zvláště teď, když se jedná o svatořečení.“

Jiřík už na deklamátora Svobodu nevzpomněl; Helenka mu nešla z mysli, jak tam dole ulekaně stála. Schválně pak čekal, až P. Daniel odejde. Byl by rád Helenku ještě uviděl; nadál se, že přijde. A vstoupila, právě když byl na odchodu. Plaše po něm pohlédla, nejistě se blížila k paní Lerchové, oznamujíc tišším hlasem, že tu již jednou byla, ale když velebný pán mluvil, že nechtěla vyrušovat.

„Tak jsi slyšela, co povídal o tom rouhači?“ zeptala se zkrátka, dost zostra stará paní.

„Slyšela –“

„To byl kacíř, evandělík; v pekle uhoří!“ Paní Lerchová dosud popuzená schválně tak tvrdě dorážela, v úmyslu, aby Helenka měla odstrašující příklad, a zostra dodala: „Vidíš, v čem jsi byla.“ Helenka sklopila oči.

Jiřík vzal klobouk a dal rychle sbohem. Babiččina nešetnost k Helence jej pobodla; bylo mu jí líto, nemohl však a nesměl se ozvat, nemohl babičce říci, proč Helence vytýká otcovo kacířství, když sama z něho se vytrhla a došla pravého poznání. Vědět o jejích hodinách katechismu a že ji P. Daniel babičce chválil, i že učinila vyznání víry.

Helenkou otřásl to, co zaslechla a viděla ve velkém pokoji, když P. Daniel tu vykládal o kutnohorském měšťanu; a pak těžce ji uhodila slova paní Lerchové. Pořád jí zněla, pořád viděla rozhorlení staré paní a P. Daniela i jak mladý pán se vzrušil jeho zprávou.

Stále na to myslila i pak večer, i v noci; ani usnouti nemohla. I minulý čas, vše, co se stalo na Skalce a co v její mysli tiše pozapadlo a jako pousnulo, vzbudilo se a bolavě se ozvalo. Co již tam bylo pro toho Jana Nepomuckého! Mladý pán by ustrnul, odvrátil by se –

Ted' myslí a věří, že je pravá a věrná římanka, když jistě slyšel o jejím vyznání. Těžko bylo na Skalce stavěti se věrnou; ale ted' teprve pocítila tíhu rozporu a svého postavení. A mlčky musila vše snášet. Ani Tomášovi si nemohla postěžovat. Zamlčela mu, co se přihodilo ve velkém pokoji, jak jí stará paní vyčetla její bývalou, jak se domnívala, víru. Co by řekl, a co babička, otec – Tu poprvé ji stísnila vzpomínka na ně, a poprvé nutila mysl od ní a do jiného myšlení.

Tomáš neukázal se po tři neděle. Byl sice čas vinobraní, ale v neděli odpoledne byl by snad přece mohl z vinice. Snad se zdržel tou tajnou pobožností, hádala Helenka; a dobře hádala. Když poslední neděle v říjnu přišel, hned o ní začal. Usednuv do koutka, tiše vypravoval, že tamtu sobotu navečer ozvalo se znamení za zdí jejich vinice, poblíže vinařského domku.

„Jaké znamení –“

„Píseň z Klejchova zpěvníku jsme měli smluvenou, píseň lidí pocestných, víš. Za zdí se ozvalo: ‚Ve jménu Páně na cestu se dávám – A já hned ke zdi a zazpíval jsem: ‚Můj bože, vzhlédni okem své milosti –‘“

„A mohls zazpívat, nikdo tam nebyl?“

„Byl, náš starý vinař, ale ten je hluchý, a pak neví, jaká to je písnička.“

„Kdy to bylo?“

„Navečír. Když se setmělo, vytratil jsem se tam za zeď. Ten vinař, co u mne byl, tam čekal. Povídal, že nepůjdeme daleko. Cestou vypravoval a smál se, že byl dnes na katechismu, že ten jezovita tady ve vinicích chodí v sobotu před výplatou mezi vinaře, že má s nimi katechismus a vykládá římskou víru, a jak je neodbytný, jako štěnice, že mu vinaři jednou po takovém katechismu, když šel večer domů, natloukli, ale že přišel zas.“

„A jak to bylo, kam tě zavedl ten vinař.“

„Do jedné vinice nad Libní, do viničného domku. Čekali nás. U vrat dal znamení a hned nás pustili a zavedli do toho domku. Tam už na nás čekali, sám vinař z toho stavení, starý člověk, jeho žena a syn; druhý syn,

ten, co na nás čekal, ostal venku na vartě, ten hlídal. V tom domku byli ještě tři vinaři a starý ovčák a nějaký švec z Libně, no a my dva.“

„Ten měšťan, ten, víš, co ti dal Klejchovu knížku, tam nebyl?“

„Ne, nebyl. Taky jsem na něj vzpomněl a optal jsem se na něj toho průvodce, a on: ‚Ten do vinic nemůže.‘ Zavřeli dveře, to se ví, a pak byla pobožnost. To jsem na vás vzpomínal, na tebe, na pantátu a na babičku. Ten starý vinař četl z bible i vejklad měl, pak jsme zazpívali, pěkně jsme se pocvičili v pobožnosti. Ti staří také rozjímal, jak bývalo, jak je zle, pořád hůř, jak ti jezoviti dorážejí a stíhají a zas slibují a mámí, že lákají do kostela parádou a slávou, že vinařům staví krásné betlémy o vánocích a tady v Michli, to je taky ves u Prahy, zařídili školu, to že je římské semeníště. Dokud sem chodil ze Žitavy kazatel, že bylo lip, povídal starý vinař, to že byl znamenitý kazatel, Stránský, Daniel Stránský se jmenoval. Přes tu chvíli přišel a míval pobožnosti tady kolem Prahy, ve vinicích, ale taky ve městě.“

„Umřel?“

„Ne, do Uher se vrátil, byl z Uher rodilý, je tam teď farářem. Po něm sice také přišel kazatel, ale ne už tak často. Ted' nějakého zas čekají, snad je to ten, co byl v Mezříči, v lukách, víš? No, však ho uvidíš.“

Helenka tiše, napjatě poslouchajíc, prudce sebou trhla.

„Já?“ ptala se zaleknutě.

Tomáš pohlédl na ni překvapen.

„Ten vinař mně to povídal, že přijde a že také ty budeš moci přijít.“

„Večer, v noci, tak daleko, do vinic, to není možná, Tomasi.“

„Taky jsem mu to řekl. Ale on se jen usmál a povídá: ‚To se spraví.‘ Jak, to nepověděl. Ale můžeme mu věřit, Helenko, je to pobožný člověk, pravý bratr. Neboj se, potěšíš se, uvidíš.“

XLIV

Za čtrnáct dní poté, v sobotu za listopadového, chmurného podvečera, zastavil se Tomáš Machovcův v domě U Pražáků. Odskočil sem z Koňského trhu od Březinů, kamž z vinice přišel pro potraviny. Nedal se za Helenkou nahoru do bytu, nýbrž vzkázal jí po služce, aby přišla na okamžik dolů. Přiběhla dychtivě očekávajíc novinu z domova. Tomáš neměl žádné; Helence hned pokynul, aby šli z průjezdu ven přede dveře, a tam se jí tlumeně optal, půjde-li zítra do kostela.

Hlenka divíc se přisvědčila.

„Na ranní nebo na hrubou –“

„Na kázání a na hrubou.“

„To je dobře. A sama půjdeš.“

„Sama.“

„Tak jdi, jako bys šla do kostela, ale nepůjdeš tam. U kostela na tebe počkám a pak půjdeme na naši pobožnost.“

Hlenka nemohla překvapením, leknutím hned promluvit. Tomáš měl velmi naspěch a pro šero nepostřehl němého pohnutí sestřina, a jen opakoval, tak aby se přichystala, že tam musí jít, že tam bude také kazatel.

„Tedy u kostelních dveří. Už musím jít. Dobrou noc.“

Rychlým krokem zmizel v houstnoucím šeru. Helenku chytla třesavka. Nebyla ze sychravého chladu, ale z bratrova vyzvání. Dolů sem k bratrovi skoky sběhla, zpátky se vracela zvolna, jako znaveným krokem. Prudké vzrušení nepřecházelo a nepřešlo. Paní Lerchová sobě povšimla, že Hlenka, jindy tak hbitá, čilá a pozorná, dnes při večeři nějak těžko jí posluhuje a plete se. Zeptala se jí, co se jí stalo.

„Bolí mne tuze hlava.“

„Půjdeš si dřív lehnout.“

Šla, ulehla, spánek však nešel. Té noci jen na chvilku zedřímala a ještě ji mořily těžké sny. Tenkráte v Mezřiči bez bázně kráčela v noci do luk do

tajné pobožnosti. Na zítřejší jen se strachem myslila. Nejvíc pro mladého pána, pro Jiřího.

Ráno se zvolna strojila, nejistě pak vycházela z domu, plaše se ohlížejíc, jako by číhali, kam jde, jako by věděli, kam se chystá. Divné myšlení, podivná přání se jí rojily v mysli, co by bylo, kdyby je stihli, a kdyby raději Tomáš nemohl a nepřišel, kdyby se minuli, nebo kdyby Šantrůčková pojednou, náhodou se k ní přidala. Hned ji však svědomí káralo, že si tajně přeje takových věcí, že se tak bojí.

Když se blížila ke kostelu sv. Haštala, k němuž se hrnuli ze všech domů kolem i ze sousedních ulic, píchlo jí u srdce. Pan Jiří! Kmitl se kus před ní, vcházel právě do kostela. Nechtěla svým očím věřit. Ale byl to on, jistě. Šel na hrubou. Ještě nikdá ho tu neviděla, nechodil sem. Jako lichotný vánek zalahodilo jí pomyšlení, že kvůli ní – A ona tam nebude, zrovna dnes, kdy přišel!

Ohlédla se, rozhlížela se. Rozšířené, ustrašené její oči těkaly v okolí kostela po plácku, k ulicím, po lidech jednotlivě i v houfcích docházejících. Nejde – Tomáš nikde, to již nepříjde, namlouvala si; a netrudila se, úlevu pociťovala. Že ještě chvilku počká, a nepříjde-li, půjde ona do kostela. Ale ta chvilka byla chvilčkou; vykročila a rovnou k hlavním dveřím kostelním, kdež stál houfec mládenců, šviháků vystrojených, s bělostnými taclemi, s krajkovými bílými šátky na krku, v kabátech tmavých i zelených, modrých, prostých i stříbrem premovaných, s rukávy širokého vyložení, španihelskou nebo fíkovou hůlkou v ruce, s lesklými přezkami nebo mašlemi na střevících.

Jdouc kolem toho houfku, zrychlila Helenka krok a sklopila zrak u samého však prahu se náhle zastavila. Někdo se dotkl jejího paže. Tomáš! Zasmušila se a váhavě k němu přistoupila.

„Co myslíš!“ přišeptal jí žasna.

„Když jsi nešel –“

„Tady jsem čekal. Pojd’!“

Nebylo zbylí, musila. Nedbala měšťanských synků a šviháků, kteří překvapeně, s úsměvem je pozorovali a si je ukazovali; ale po kostelních

dveřích se ohlédla. Na Jiříka myslila, že tam je, a kdyby teď vykročil a uviděl ji, že nevstoupila, že se pryč obrací, a kdyby věděl kam. Teď, poprvé, bylo jí nesnadno, obtížno jít mezi souvěrce.

„Kde to bude?“ zeptala se, když kousek zašli.

„To sám nevím; vinař na nás čeká, ten nás zavede.“

Za chvílku stanuli u něho. Byl starší muž, prostě oděný. Čekal na rohu nejbližší ulice, jak měl s Tomášem smluveno. Pozdravil Helenku, ruku jí podal a bez prodlení je vedl dále. Dostali se do ulice, kterou Helenka poznala; domnívala se, že je povede tou ulicí na Velké náměstí. Než vinař zahnul nalevo, do jiné, nešíroké mezi domy většinou starými a zasmušilými; šli pak ještě jinou, až pojednou stanuli v uličce, do které se tenkrát po Božím těle s Tomášem utekla před Šantrůčkovou, v uličce tísněné a zašeřené zachmuřeným obrem, temněšerým Týnským kostelem. Pod jeho vysokými zaprášenými, zašlými okny, mezi jeho pilíři pestro a živo, zvláště před zčernalým portálem s kamennými baldachýny a konzolami a se starobylými zašlými skulpturami. Byl otevřen. Lidé jím vstupovali do proudu figurální hudby z chrámu se řinoucí, do koloratur svěžích chlapeckých hlasů, do hudby varhan, nástrojů, již provázelo hluboké, temné pohřimování tympánů.

Vinař se ani neohlédl a rychle se proplétal mezi lidmi dál křivolakou ulicí plnou rohů a divných výstupků, až pojednou stanul před starým patrovým domem šindelové střechy, v jehož přízemí byla hospoda, teď v čas služeb božích zavřená. Helenka pohlédla překvapeně na Tomáše a Tomáš také tak na ni. Oběma se kmitlo, jak tu tenkrát po Božím těle spatřili toho tajemného měšťana, jenž Tomášovi přinesl na vinici Klejchovu knížku a jenž tenkrát nesl nějakou skříňku v šátku zabalenou.

„Tady říkají U Vorlíčků, tady té hospodě,“ podotkl vinař a vstoupil do průjezdu. Poznali jej, nešíroké nádvoří za ním, pavlače nad nádvořím vlevo a tmavou stěnu bez oken sousedního domu vpravo, i domek v pozadí nádvoří. A k tomu domku vinař krácel.

„Snad tu bude ten –,“ přišeptal Tomáš Helence, mysle na neznámého dárce. Helenka všechna vzrušena jako by neslyšela. Tady, blízko kostela, za

bílého dne tajná pobožnost! Ohlédla se plaše, jako by je sledovali, jako by tu někdo musil na ně vykřiknout a zadržet je, co dělají, kam jdou. Lidé přicházeli od Týnského kostela, jiní se tam ubírali a nikdo si jich nevšiml, nikdo se za nimi neohlédl.

Když vstupovali do nádvořího stavení, přikmitla se Helence síň mezříčské školy, jak se tam stavili, když šli na tajnou pobožnost v lukách, přikmitl se jí kantor Tauc, jak ji na té síni napomenul, aby si vzala příklad z babičky, kdyby přišlo pokušení, aby si pamatovala, jak je babička věrná a stálá v pravdě boží, v té že vychovala všechny své děti a také její, Helenčinu, matku, ta že byla ve víře jako babička. Tato náhlá vzpomínka zachvěla jí srdcem. Zastyděla se, že teď tak váhala.

Tomáš jí tu na síni zase něco šeptem řekl. Ale již mu nerozuměla. V uších jí znělo rozčilením. I Tomáš byl vzrušen, ne bázní, ale dychtivým očekáváním, a bude-li tam také ten – V kročili do velké světnice nevysokého dřevěného stropu, kdysi vybílené, bez obrazů, bez ozdoby, chudého nábytku. V čele stál stůl pokrytý bělostným ubrusem, dvě židle u něho; opodál, u boční stěny, menší stůl s cínovou konvicí a bílou mísou. Před hlavním stolem řada židlí; na nich sedělo několik starších mužů po městu oděných a několik žen v čepcích. Za nimi houfek mladších, mužů i žen, ale většinou mužů. U stolu, na kterém ležely dvě tři knihy a nějaká podlouhlá, tmavě okutá skříňka, seděl kazatel, jak Tomáš hádal, ne v taláru, nýbrž v černém kabátě, v černých punčochách, tak jako byl ustrojen kazatel Moc, když konal pobožnost v mezříčských lukách; jenže ten tu měl paruku. S tím kazatelem, kterýž přijel z Drážďan, jak vinař jim cestou pověděl, seděl mužík, suchý, povadlý, také v paruce. Tomáš poznal na první pohled, že to ten jeho tajemný dárce. Podíval se na Helenku, jež porozuměvši přikývla hlavou, že ano, že jej poznává. Vinař je vedl přímo ke stolu.

„To je syn a dcera bratra Machovce.“

Kazatel, jenž o nich už věděl, vstal, podal jim ruku a vlídně promluvil, že slyšel o jejich otci, jak je statečný, také oni aby stáli byli a vytrvali při bratřích a posilovali se s nimi a doufali v boha, jenž jich neopustí a požehná jim a jejich otci. Vtom přistoupil k nim deklamátor Svoboda. Stiskl jim

ruku, uvítal je usmívavě (i jeho modré oči se usmívaly) a hned se k Helence obrátil, že jí přinesl knížku, aby nebyla bez posily.

„Nemáte žádné?“ dodal tázavě.

„Nemám, pane.“

„Bratře, ne pane,“ opravoval vlídně deklamátor. „Tak tu je.“ Sáhł do kapsy a podal jí nevelkou knížku, také Klejchův špalíček.

Když poodstoupil, seskupili se kolem nich ostatní bratři a sestry, ruce jim podávali a srdečně je vítali. Zatím vešlo ještě pět šest bratří, ne však najednou, nýbrž jednotlivě, po chvilkách. Pak se ozval klíč v zámku, dveře se zavřely a pobožnost se začala. Kazatel stojí za stolem, máje po boku deklamátora, zanotoval: „Nenaříkej, ctný národe –“ a sbor bratří a sester zpíval dál starou tu píseň, ne však plným hlasem, ač stáli v ústraní a okna byla dobře zavřena i ucpána.

Když dozpívali, začal kazatel. Tomáš naslouchal s plnou dychtivostí. Helenka v ty chvíle zapomněla na svatohaštalský kostel, dojem však nejistoty a temné bázně jí zůstal. Kazatelových slov srdečné útěchy, mužného povzbuzení a vyzvání, jež všechny kolem dojímala, nevnímala s tak vřelým účastenstvím jako tenkrát za tajné pobožnosti v lukách, a maně si oddechla, když kazatel skončil, vyzvav shromážděné, aby přistoupili k večeři Páně, aby pili z kalicha, jenž posiloval tolik pokolení jejich předků ve víře, po celá dvě století, a ještě déle, za dob pro víru jejich slavných a požehnaných a zase těžkých a bolestných.

Kazatel hlasitě předříkával vyznání hříchů a prosbu za odpuštění, kterouž shromáždění se modlilo potichu s ním, přednesl otázky o lítosti; odpověděli na ně všichni najednou. Jeden ze starších přinesl z vedlejšího stolu bílou mísu s rybičkami nakrájeného chleba i cínovou konvici vína. Deklamátor Svoboda přistoupil ke kazatelovu stolu, otevřel skříňku a vyňal z ní kalich. Tomáš s Helenkou opět na sebe pohlédli. Ta skříňka! A žasli. Na stole nestál prostý cínový kalich, jakým u nich přisluhoval kazatel Moc, ale krásný kalich umělého díla zlatem se lesknoucí, zlatý nebo bohatě vyzlacený. A starý. Dvě stě let a více, pravil kazatel, pijí z něho hodovníci

při večeři Páně. A ten mužík v paruce ho patrně má a schovává, to jistě nesl onehdy tento kalich. To vše mžiklo Tomášovou myslí.

Před ním, v první řadě, už přijímali. Kazatel lámal chléb a podával jej z patény (ta byla prostá, cínová) do ruky všem účastníkům. Deklamátor Svoboda, jda za ním s kalichem, nachyloval jej k jejich rtům. Přistoupil k Helence. Kmitly se jí jeho modré, vlídné oči, té chvíle plné vážnosti i laskavosti. Ale jen se jí kmitly. Víc neviděla; sklopila víčka, chvějíc se. Tenkrát v noci v lukách zatanuly jí v okamžik přijímání třesoucí se, zvadlé ruce babiččiny, sahající po požehnaném chlebu z rukou kazatelových, zatanula jí její vrásčitá tvář, jak se zaleskla slzami zbožného pohnutí; a jí samé bylo v tom černém háji ve chvíli přijímání blaze a volno, cítila uvolnění a přilnutí ke všem s ní klečícím. A teď – Přijímala, chvěla se také, ale v ten okamžik přelétl jí před očima římský kostel plný světél, obrazů, zlatého lesku a lahodné hudby, plný lidí, a mezi nimi Jiří, stojící u dveří, hledající ji očima. Přitiskla víčka, chtěc zapudit ten obraz, a sama nad sebou se horšila.

Kolem zazněl zpěv. Otevřela oči, mlčela, nemohouc do zpěvu. Cítila se vinnou a nejistě, ostýchavě přistoupila, když pobožnost dokončena, s Tomášem k deklamátorovi, jenž na ně přikývl, aby šli k němu a ke kazateli. Vyptávali se na otce, kdy a jak prchl, kam se dostal, co o něm vědí. Tomáš měl slovo. Když pověděl, jak bylo na Skalce, jak tam přišla misie, kteří jezovité, jak otec prchl a kde se skrýval, nejprve u jejich strýce, pak na Jičínsku, na Veliši, u myslivce Svobody, zakýval deklamátor hlavou, usmál se tiše, a pohlédnuv na kazatele, řekl po latinsky: „Můj bratr.“

Zatím se shromáždění rozcházelo, ale ne najednou, nýbrž po jednom po dvou, v intervalech; jedni dveřmi, jak si Tomáš všiml, kterými on s Helenkou přišel, a ven nádvořím, druzí vedlejšími dveřmi. Těmi zmizel také kazatel. Trvalo drahnou chvíli, nežli se rozešli. Tomáš s Helenkou zůstali skoro až naposledy. Vinař je tak pozdě vyvedl. Zatímco čekali, viděli odcházet i toho mužíka, jenž jim knížky dal a jehož jména se ani tu nedověděli. Odcházel tentokráte sám. Kalich už prve zmizel ve skřínce; teď také i skříňka. Deklamátor Svoboda ji odnášel v šátku zavázanou.

Když vycházeli z průjezdu, Helenka se plaše rozhlížela. Než nikdo si jich nevšiml. Vinař je vyvedl k staroměstským masným krámům, odtud až blízko k Sv. Haštalu. Tam dal Helence sbohem a s ním i Tomáš. Helenka zašla ke kostelu, z něhož vycházelo několik lidí; byli poslední. Okamžik stála, váhající, pak zamířila domů. Vracela se nejista, se strachem. Kdyby se tak paní stará zeptala na kázání, jak někdy činila – Nejvíce však tížilo pomýšlení na mladého pána.

Paní Lerchová se tentokráte o bohoslužbě nezmínila. Jiřík přišel nazejtří. Helenka nebyla v pokoji, když vstoupil, ale potkala ho na schodech, když odcházel. Pozdravil, zastavil se, pohlédl na ni, jako by jí chtěl něco říci, ale hned zase vykročil, nepromluviv.

XLV

Jiří po tom nakvašeném hovoru o Janu Husovi a Janu Nepomuckém nestavil se za delší čas u deklamátora Svobody. Nechtělo se mu tam, tajná nechť mu nedala i obava, že by deklamátor snad začal zase takovou rozprávku. Ale když se s ním pak u Hubátia setkal, nic na něm nepozoroval; byl, jako předtím býval, jako by o tom hovoru nic nevěděl. A také touha po čtení se ozvala. I navštívil opět deklamátora a pak zas. Hovořili o knihách a také si zas knihy odnášel.

Ale poté jednou, bylo na podzim, ukázal se mu deklamátor zase podivný, nějak záhadný. Stalo se u Hubátia, když dohráli, to již při rozžatých svíčkách, jak teď za podzimních podvečerů hrávali. Housle ležely na stole. Jiřík seděl na židli u pulpitu, auditorium se schoulilo v křesle u vyhrátých kamen, Hubátius, zapáliv si loučkou svou bílou holandskou dýmčičku, spustil se na postel. Chutě pokuřuje, chutě a vesele hovořil. Vypravoval, co se mu dnes přihodilo, jaké bene měl, že šel před samým polednem s mladým Blatnickým (byl bohatý, měšťanský synek) a

vtom že potkali Holtzhaye, to že je, aby věděli, výborný loutenist, že se živí instrukcí v muzice, ten že zvandroval světa kus, Uhry, Slezsko i Polsko, a v Bavorsku že byl, ve Vídni, všude že učil na loutnu, a v jakých domích, u vrchností, u hrabat, baronů, teď že učí také v Praze, a taky mladého Blatnického.

„No, tak jsme ho potkali a Blatničky se ho ptá, kam jde. Že na oběd. A kde obědvá; že se stravuje u trubače Maška, ale že má toho dost, že to není k jídlu, co mu dávají. ‚A tak jdou se mnou na oběd,‘ pozval ho zčistajasna Blatničky. ‚A ty také,‘ povídá mně. Řku kam. ‚Kam chcete,‘ povídá, ‚k Modré hvězdě¹⁷² nebo do Železných dveří. Ale do Železných dveří, tam je přec jenom chutnější strava, nad ten traktér není, a pak také společnost! Rytmistr baron Planckenheim je tam denně, Višňoberský z Goldfussu, baron Dubský posílá si tam denně lokaje pro oběd, sumou panstvo.‘ To jdu, povídám, já taky jinam nechodím –“ Hubátius se zhluboka, srdečně zasmál. ‚A tadyhle pan Holtzhay taky ne. No, tak jdeme. Jakživ jsem to neviděl. To není jako v Ungelte nebo u Kunášů, nebo, pane deklamátor, salva venia, u Vorlíčků.“

To píchl své hospody a deklamátorovu. Ten se jen tiše usmál a štiplavě se optal, uměl-li Hubátius tam také po panskou jíst.

„To jste měli vidět, jakého jsem dělal kavalero¹⁷³! A jedli jsme! To jsem si, pane, vzpomněl, když jsem jako hladový filozof chodil ke Kunášům na Dobytčím trhu¹⁷⁴, když jsem tam obědval s vychrtlým laufrem barona Netolického a když jsem tam visel pořád na dveřích a šenkýřce už ani křída nestačila, protože jsem neměl ani na ty hubené obídky. A tady v traktéru u městského kuchaře šestero jídel za sebou, a jakých! To se nácek měl! Však, pane, také ty peníze, deset grošů za oběd, pití nepočítajíc! A toho panstva tam!“

¹⁷² Modrá hvězda – hostinec, později též hotel proti Prašné bráně (nynější nároží Státní banky);

¹⁷³ kavalero – (ze špan.) pán;

¹⁷⁴ *Kunášovi na Dobytčím trhu – později U Šálků, na Karlově náměstí na rohu proti budově techniky;

Deklamátor sebou zavrtěl; zdálo se, že ho to nebaví. Hubátius však si toho nevšiml a pokračoval: „Ten loutenist Holtzhay znal všechny, jmenoval nám tu to, tam ono panstvo, a najednou, jak dva páni vešli, mrkne na nás, nahne se nad stůl a šeptá: „Ten větší, to je baron Stillenau, sekretář hraběte Šporka, a ten druhý, ten s tou větší parukou, to je vznešený Engličan, až se Šotlandu, je tu v Praze už delší čas, ostává u Jednorožce¹⁷⁵, kolik pokojů tam má. Tam ho navštěvuje mnoho zdejšího panstva a on zas je. Nejčastěji bývá v paláci hraběte Šporka¹⁷⁶, za dne, a občas prý v noci a tajně.“

„Kdo je ten Engličan?“ ptal se Jiřík.

„Povídal Holtzhay, že to je kápo těch frajmaurů, v tom tajném bratrstvu či spolku, že je se Šporkem známý už z časů, kdy byl Špork v Englicku. Tam jsou ti frajmauri, co tam mají spolky, lóže jim říkají, a všechno v tajnosti, jako tady.“

„Tady?“ divil se Jiřík.

„Už tu prý je taky taková lóže. No, ten Engličan, ten jejich mistr, ten tu není nadarmo a nechodí jen tak do Šporkova paláce.“

„Pro to!“ usmál se deklamátor. „Když jsou známí –“

„Jsou, jsou, ale nač by tam chodil tajně, v noci, on, a prý taky hrabě Vrbna a hrabě Sweerts, ty jsem slyšel jmenovat, a kdožpak ví, kdo ještě, a všichni v noci, na tajné schůze, do toho spolku.“

„Byl ten loutenist při tom? Když je to taková tajnost, kdo to může vědět,“ namítl deklamátor.

„To jsem tomu Holtzhayovi také řekl. A on se jen usmál, čeho prý se pátres jezovité nedovědí. Koupili si Šporkova sekretáře, toho prvního, Kronskeho, však už od Šporka utek, musil, toho si koupili a koupí si třeba i lokaje, hajduka, no, všude prý mají své lidi, o všem se dovědí, povídal ten Holtzhay.“

¹⁷⁵ *U jednorožce – přední hospoda (hotel) na Malé Straně v Lázeňské ulici poblíže hospody V lázních, tenkrát rovněž prohlášené;

¹⁷⁶ *palác hraběte Šporka – v Jindřišské ulici, kde je nyní hlavní pošta;

Jiřík si všiml, jak se deklamátor nějak zlomyslně usmál a ochotně hlavou přikýval. Sám se optal Hubátia, je-li ta tajná společnost, ti frajmauři, proti nim, proti jezovitům.

„A jak prý!“ přisvědčil Hubátius.

„Nu, to by nebylo neštěstí,“ zvolal živě deklamátor a jen se usmíval.

Jiřík se po něm obrátil a hned na Hubátia, a nějak zostra, že ti frajmauři jsou tedy proti náboženství.

„Zcela prý ne; mají náboženství, ale své, Naturreligion, jak Holtzhay povídal, v pána boha věří, ale jsou prý proti zjevení, proti Písmu svatému.“

„A to je zlé! To je zle!“ Deklamátor sebou prudce zavrtěl a zatřepal rukama. „To nic nepořídí!“

Jiřík opět žasl. Prve proti jezovitům, a teď tak pro Svaté písmo –

Uvažoval pak ještě cestou domů o deklamátorovi, jaký je přece podivín, i o tajné společnosti, o frajmaurech; o těch s hrůzou, jak mohou být lidé tak nevěřící, že se věčnosti a božího soudu nebojí, ale že je tak, jak Hubátius po tom loutenistovi také řekl, že to všechno mají z francouzských, neznabožských knih, a nejen panstvo, ale prý i měšťané, zdejší Taliáni, Gasanova apatykář u Zlatého jelena a jiní; kdo by řekl –

Maně se zastavil, ač vál mrazivý vítr a sníh poletoval, když už byl skoro doma, na rohu Jindřišské ulice; zadíval se do ní ke Šporkovu paláci. Jen dvě tři okna viděl zářit do šera. Teď on tam hrabě Špork sám, ale pak v noci, až k němu tajně přijdou, až začne on nebo ten Angličan tajné ceremonie, prý v zednické zástěře, a hrabata tovaryši, všichni d'áblem zmámení –

To bylo nedlouho před vánočními svátky.

Na Štědrý den stavěl Jiřík betlem, krásný betlem, který mu před léty dal pantáta namalovat u Františka Rainera, jenž měl dům na Dobytčím trhu a byl strýcem Václava Rainera. Jiří stavěl ty jesle jako školáček a také pak, když chodil do gymnázia, i loni jako filozof prvního roku. Činil to z pobožnosti i pro poetický půvab svaté noci, pastýřské idyly i rodinné tradice. A tak o vánočních svátcích toho roku opět se vznášel ve velkém pokoji na obvyklém místě na užší stěně bez okna na dlouhém prkně velký

betlém, bohatý a malebný, plný omšených skal, s orientálním městem v pozadí, jehož domy měly skutečná skleněná okna, s bílými ovečkami, s pastýři v domácích selských šatech, s myslivcem i s kominíkem.

Tentokráte mu zase pomáhala mladá jeho macecha tak jako loni, jenže ne tak vesele jako minulého Štědrého dne. Byla vážnější, kolikrát i zapomněla mu podat pastýře nebo ovečku, zahleděvši se ven do mrazivého dne, jako by pozorovala sních tiše padající. Jiřík si toho hrubě nepovšiml; sám také stál po okamžiky jako zapomenutý, jako by se rozmýšlel, kam, na které místo je lépe zapíchnout figuru, kterou v ruce držel. Ale nic nevyhledával, nýbrž vázl v díle myšlenkami ha Helenku, kdyby tak pojednou vstoupila, kdyby se dívala, nebo kdyby mohla o svátcích přijít, až bude betlém hotov.

Jako rétor a ještě loni zasedl si na Boží hod odpoledne pod betlém a v milé tichosti, sám, četl si ze Zdoroslavička „Pastýřské rozmlouvání dvou pastýřův, Mavona a Davona, kteří o závod muzicírují a nočním časem boha vychvalují, když měsíc a hvězdy jasněji svítí“. To se mu tak líbilo, když četl:

*Byl právě měsíc na plně,
když jsou se dva pastýřové
k muzice vypobídli.
A jak Mavon, tak zdávna řečený,
své housle řádně správil,*

*Davon, tím jménem pokřtěný,
svou si harfu naprávil.
Jak každý na to nejvíc myslil,
byť hrál jak nejpěkněji,
koleratury vymyslíl,
byť znělo nejliběji –*

A s tichým zalíbením četl další skládání pastýřská „Vzhůru, vzhůru, k drahému dítěti pospěšte –“a „Již jest v karmazín červený ráno oblečeno –“

Letos však z té nevelké knížky nečetl. Ale kdyby si byl i na Zdoroslavička vzpomněl, nebyl by mohl číst Přišlat' toho odpoledne na Boží hod návštěva, podívat se na jeho betlém, paní obrstvachtmistrová Zuzana Richtrová, obstárlá, ale vystrojená, v širokém rajfroku, která loni o svatbách pana starého nevynechala ani jediného tance, ani prudké kuranty. Přišla se podívat na betlém, ale z betléma hned se dostala jako při každém hovoru na své válečné výpravy i na svého zesnulého muže a ovšem také na prince Eugenia Savojského, jak pod ním bojovali, jak jejich feldpáter, páter Fagot, na kázání vojákům pověděl, prince Savojského že si pánbůh vyvolil jako Gedeona¹⁷⁷ proti Turkům, ale principi že přála také Matička boží, Panna Maria, vždyť bitva u Petrovaradína (v té že také byli, ona a nebožtík její Kristián) strhla se na den Panny Marie Sněžné a ta hrozná patálie u Bělehradu (v té že také byli) na den Nanebevzetí Panny Marie, a po této bitvě že se stal nebožtík Kristián obrstvachtmistrem, aby povážili, co to bylo, když sloužil „von Pik' auf“, to že byl rejtar, péro, to ne, s tím že tuze neuměl, ale s palašem, bože! A jaký to byl muž, jako kytká, když ho poprvé uviděla, v Chrudimi, když tam přitáhli Caprariho kyrysaři a Kristián s nimi, že byla jako blázen, pantáta, radním byl v Chrudimi, ten že bránil, a jak, ale co platno, ona že se tak láskou zapálila, že s Kristiánem ujela, bože.

Utišilo se ve velkém pokoji, když se paní obrstvachtmistrová v rajfroku protáhla dveřmi nacele rozevřenými a když se zase zavřely. Soumrak se vkrádal; mohutný stůl, kredenc, všechn nábytek ztemnělý, čalouny, obrazy svatých a krajiny na plátně malované i betlém, u něhož svítil plamínek v lampičce zaražené v prkně zrovna proti jezulátku v jeslích.

V tu chvíli černé hodinky si vzpomněl Březina, že by manželka mohla zazpívat a Jiřík přitom na housle zahrát. Mladá paní nesáhla tak čile a chutě po loutně, ale vyplnila přání svého muže hned; Jiřík zaskočil do svého

¹⁷⁷ Gedeon – starozákonní židovský hrdina, který osvobodil Izrael od cizí nadvlády;

pokojíčka pro housle a již byl koncert. Březina, ještě v paruce, seděl v křesle, zpěvačka a hudec vedle na konci stolu. Venku sněžilo; v pokoji měkký soumrak, klid a útulno. Několik akordů na loutně úvodem, pak zpěv a tlumený doprovod houslí.

*Chtíc, aby spal, tak zpívala synáčkovi matka,
jenž ponocovala, miláčkovi –*

Paní Březinová měla krásný hlas a pěkně zpívala. Mile zněla před betlémem, pod jeho světélkem, stará vánoční píseň v souladném doprovodu plném citu. Pan starý poslouchal pobožně, nespouštěje očí ze své mladé ženy. Ale pak i Jiřík, jenž hrál maje oči sklopeny, pohlédl po maceše, jak se jí hlas náhle zachvěl a na okamžik i zakolísal. Bylo právě, když zpívala:

*Nynej, ráje mého kvítku, rozmarýne,
z tebeť sobě dělám kytku, jenž nezhyne.
Ó fialo, ó lilium, ó růže má!
Nynej, vonné konvalium, zahrádko má.*

A repetici „nynej, vonné konvalium – –“ vynechala. Jen struny zněly. Hned se však vzchopila a začala zas, ač ne tak zplna a svěže, spíše s namáháním, jak se zdálo:

*Ó loutno má, ó labuť má, můj slavičku,
nynej, líbezná harfo má, cimbálíčku.
Na dobrou noc dej hubičku, nynej, dítě,
kolíbat bude matička –*

Přestala, nemohla dál. Březina k ní rychle přistoupil a dotazoval se, co jí je, nepostřehnuv v příšeří, že zbledla a hned zase zčervenala.

„Nic, nic – ale hlas nějak –“

„Tak už dost, Jiříku, dost.“

Jiřík hleděl překvapen i starostně na macechu; když otec opakoval, tak že už dnes dost, odnášel housle do svého pokoje. Jak zavřel dveře, ptal se Březina znovu, naléhavěji, co je, co se stalo. Paní Březinová okamžik mlčela, pak prudce vstala, chytla jej kolem krku, hlavu na prsa mu přiklonila a pošeptala mu. A on ji k sobě přitiskl, hladil ji a políbil za sladké tajemství, jež mu cudně svěřila –

XLVI

Ale když se pak jaro otvíralo, přestalo tajemství paní Březinové býti tajemstvím. Florián Mariánek jeden z prvních je vystihl pohledem a svěřil je v březnu měsíci jednou večer náramně důvěrně stolu blíženců s významným úsměvem a mžikaje očima. Přitom také upozornil svůj zalíbený stůl, aby si povšimli pana starého, jak radostí a spokojeností jen září a že mu teď už nic neschází nežli „fon“, když paní manželka je rodem fon, tak aby synek, a jistě že to bude synek, měl také fon, a to že pan starý také pořídí.

Pak už i po nákladnickém domě mezi čeledí a chasou pošuškávali vážně i s úsměvy o vráně a krtinách, o princi nebo princezně. Jen Jiřík neměl o nastávající události dosud ani tušení. V ten čas, kdy zima přecházela, nebyl zdrav. Útlý jeho organismus snášel tentokrát nesnadno dny plískanic, mlh a sychravých větrů. Babička, paní Lerchová, starostně jej pozorovala, zvláště když i za pohody prvního jara se nějak tratil. Napomínala jej, radila mu za každé návštěvy, až jej to již unavovalo. Byl by proto rád polevil a řidčeji přicházel, ale nedokázal toho kvůli Helence.

Od toho podvečera, co s ní krácel Jezovitskou zahradou, nepromluvil za celý ten čas s ní samotnou. Jen ji vídal za svých návštěv, a ještě ne pokaždé. Ale jen když ji alespoň spatřil, když se mu jen kmitla, bylo mu jasněji. Nespokojen však a smuten se vracíval, když se jí nedočkal, když do

pokoje ani nevstoupila, jsouc paní Lerchovou jinde zaměstnána. Začátkem května jednou odpoledne vypravil se k babičce, ačkoliv mu bylo hrubě nevolno. Zima, horko jej obcházely; náhlá však touha uvidět dnes Helenku byla mocnější. Cestou si maloval, kdyby ji tak zastal samotnu, kdyby s ní samotnou mohl promluvit. A když docházel, zabušilo mu srdce dychtivostí i nejistotou. Ale v pokoji zastal jen babičku a ta hned začala o jeho zdraví, a že neposlouchá, že se nešetří, takhle že nebude moci s ní do Hájku na pout' –

„Včera jsem si na ni vzpomněla, že by teď bylo pěkně tam zajet, a povídám tomu děvčeti,“ mínila Helenku. Nedořekla, jak si pojednou vzpomněla.

„Tys taky slyšel o její bábě,“ zvolala.

„Že se s ní ani rozloučit nesměla, slyšel,“ přisvědčil čileji Jiřík.

„Už se s ní nerozloučí, nikdá.“

Jiřík sebou trhl.

„Umřela.“

„Umřela! A co, jak jste se dověděli?“

„Přijel zase ten žid a ten tu novinu Heleně přinesl.“ Jiřík hleděl okamžik před se, aby přemohl své překvapení; pak se optal, co Helenka. „Hrozně, to jsem neviděla.“

„Kdy přišla ta zpráva?“

„Dnes dopoledne. Ale po funuse je už dávno, už asi tři neděle. A jak s tím Hájkem, Jiříku, na pout' –“

Neměl chuti o ní poslouchat a mluvit, myslil jen na Helenku. Za chvíli vstal, věda, že se jí nedočká. Když vyšel na síň, zahleděl se po dveřích její komůrky. Nehnuly se a ticho za nimi. Na schodech ji také nepotkal. A přece ještě nevykročil rovnou z průjezdu na ulici. Chodba na zahrádku vedoucí jej zváněla. Kdyby snad – A nezklamal se.

Helenka seděla, kropící konev u nohou, pod javorem, jehož koruna mladě zelená nesla se do patra blízko k oknu malého sklípku. V svém trudném zamyšlení nezaslechla, že někdo vešel. Až když blízko ní ozvaly se kroky v písku, kvapně povstala. Jiřík, ubledlý, chvěje se, podal jí ruku.

„Helenko, potěš vás pánbůh ve vašem zármutku.“ Nemohla promluvit, a oči se jí zalily slzami. Nežli se rozplynuly a skanuly, stála zase sama. Ale Jiříkův hlas jí ještě zněl. Ztišil v ten okamžik bolest a dojal ji blaživým pohnutím.

Nazejtří večer oznamoval s vážnou tváří Florián Mariánek stolu blíženců, že filozof pana starého, pan Jiřík, ulehl. Včera navečer že přišel od babičky nějak obklíčený, že paní stará hned poznala, že mu není dobře. Musil do postele; v noci mu bylo hůř a dnes časně ráno že poslali pro pana doktora Globice; přišel hned a navečer že tu byl zas, že to něco vážného, dle všeho horečka, a on, Mariánek, že musil k staré paní u Pražáků, oznámit jí to, paní stará že se tuze lekla a že má o pana Jiříka velkou starost. To však nepověděl, poněvadž jednáje se starou paní, toho nepostřehl, že Helenka stojící opodál zbledla –

Královský zemský fyzik fil. a med. doktor Globic z Budčina chodil teď k Březinům každý den a první čas dvakrát denně. Nežertoval s Jiříkem jako jindy, nemluvil latinsky, ale psal latinsky, dlouhé recepty psal, když byl Jiříkovi nejprve žilou pustil; psal samá cephalia, lékařství pro hlavu, a cordica, pro mdlé srdce, a balsamum vitae i perlový traňk. S těmi dlouhými pruhy papírovými chodili od Březinů do lékárny U zlatého noha pana Augustina Dutoye na Koňském trhu a nosili odtud láhve a lahvičky, které stavěli ubohému Jiříkovi na stolek u jeho zelené postele s bílými nebesy. Plná tvář doktorova ve spoustě kadeří velké paruky zvažněla, zchmuřila se, když Březina i mladá macecha úzkostně se venku ptali, jak je. Doktor netěšil, nesliboval, spíše na horší připravoval a jen opakoval, ať dávají nemocnému medicíny, jak napsal, a v pomoc boží ať doufají. On, jenž za velkého moru před třinácti lety ordinoval jako všichni pražští lékaři také modlení k sv. patronům proti moru, k sv. Šebestiánu, Rochovi a k sv. Rozálii, a dával nemocným klásti na srdce morový štítek s modlitbičkou, doporučil teď u Březinů, když bylo s Jiříkem hůř, aby mu pověsili na krk svěcený škapulíř, to že v takových případech je prospěšno, tak jako modlitby k čtrnácti svatým pomocníkům, o škapulíř ať řeknou panímámě,

myslil paní Lerchovou, ta že má, jak se pamatuje, škapulíř v samém Římě svěcený.

Když došlo paní Lerchové vzkázání od Březinů o svěcený škapulíř, rozhodla se ihned, že jej sama pověsí vnukovi na hrdlo. Pěšky však až na Koňský trh nemohla. Dala si zapřáhnout do svého starého kočáru. Helenka pomáhala jí horlivěji nežli kdy jindy se strojit a dovedla ji k vozu. Nahoře a ještě cestou po schodech čekala, žádostivě čekala, že ji stará paní vybídne, ať přisedne a ji doprovodí, že jí bude potřebovat do schodů. Ale nedočkala se. Kočár zvolna odhrčel. A již za chvíli jej vyhlížela; rozčileně, nedočkavě očekávala paní starou. Pak, když vůz jen zahlédla, sběhla, seskočila se schodů a čekala před vraty.

Oddechla si, když stará paní vypravovala, že je Jiříkovi trochu lip, ale lítostí se jí sevřelo nitro, když stará paní líčila, jak chudáček leží bez vlády, slabý, ale všecko ošetření že má, jak náleží, že macecha jej opatruje jako vlastní matka. Lyzla že je také svědomitá i pan Hubátius že pomáhá, že celé večery vysedí u nemocného, pan doktor Globic že se také stará, ale že všecko u pánaboha, že řekl, tak aby se modlili. A stařena, jež den co den na modlitbách vzpomínala svého vnuka a na modlení v kostele a na mše za něj dala, pobídla, tak aby se pomodlily. Helenka ochotně s ní klekla před obrazy v koutě nad stolem, u nichž lampička hořela, a vroucně se modlila a říkala pak na vyzvání staré paní a bez vnitřního odporu modlitbu k Čtrnáci svatým pomocníkům z její modlitební knihy.

Za týden poté zastavil se po ránu v domě U Pražáků doktor Globic, aby staré paní oznámil, že Jiřík má vyhráno, včera že byl u něho již jen jednou, dnes že už tam také nepůjde, on, doktor, že udělal své, teď jen Jiříka hledět, aby zesílil, že je tuze sláb; ze studia toho roku že ovšem nebude nic –

Helenka, když viděla doktora Globice v neobyčejný čas přicházet, lekla se, že je s Jiříkem opět hůř. Do pokoje nemohla. V kuchyni neměla stání; vycházela na síň, vyhlédnout, šel-li už doktor. Nezahlédla ho, ale pak mladého sladovnického, jenž přiběhl v patrném spěchu, všecek udýchán. Už na schodech se ptal, je-li tu doktor Globic.

„Je, kam má jít –“

„K Březinům.“

Helence se zatajil dech a stěží vyrazila:

„K mladému pánovi?“

„Ne, k paní staré.“ A již zaťukal a vešel.

Helence se uvolnilo, stála však dosud nehnutě, leknutím všecka zmožená. Sladovnický vykročil z velké světnice. Chtěla se ho zeptat, ale vtom už vycházel doktor Globic; ne vážně, zvolna sestupoval se schodů jako jindy, nýbrž kvapnějším krokem, ač ne kvapným. A také tak se ubíral na Koňský trh k Březinům, odkudž před hodinou odešel. Všiml si, že kolem něho přehnalo se několik mladých lidí, jako by někoho honili; dále v ulici byl mu nápadný houfec lidí náramně živě rokující. A dole na Koňském trhu u kotců a krámků neobyčejné rojení. Tam, když už se chtěl zeptati, co se děje, zastavil jej novoměstský měšťan a direktor při právě konířském Vojtěch Zahořanský z Vorlíka a ptal se ho všecken vzrušený, slyšel-li, co se stalo.

„Co – U Březinů snad?“

„Ne, u cyriáků. Mají tam státui sv. Jana Nepomuckého, před klášterem¹⁷⁸, nedávno ji postavili.“

„Vím, byl jsem se na ni podívat.“

„Tak tuto novou a již vysvěcenou státui potupil nějaký hanebný žid.“

„Co udělal –“

„Co udělal! Tergum obvertit in summum opprobrium sancti¹⁷⁹ –“

„Fi!“ Královský zemský fyzikus se hlasitě uplivil. „Smrad! Ale to není možná!“

„Je, jak by nebylo, nějaký rybář ho viděl.“

„Kdy –“

„Dnes časně ráno.“

„Ale mají toho žida.“

„Už je ve Špince¹⁸⁰.“

¹⁷⁸ statue... před klášterem – stála na nynějším náměstí Curieových;

¹⁷⁹ Tergum obvertit... – (lat) K nejvyšší pohaně svatého... vystrčil na něho zadek;

„A co –“

„Víc nic nevím, jdu se na rathouz přeptat. A oni, kam pospíchají? Povídali o Březinových. K studentovi?“

„Tomu je lip, ale paní stará se náhle roznemohla.“

„Co se stalo?“

„Určitě nevím; ale čekají tam vránu, snad přišla dřív, před časem, je prý zle, pospíchám. A toho žida ať pověsí! Rouhat se sv. Janu! Sbohem, pane direktor.“

Večer bylo i dole v šenkovně u Březinů neobyčejné pohnutí. Nejprve pro toho žida, jehož čin vzrušil a rozčiloval Všecku Prahu. Florián Mariánek měl jak obyčejně nejobšírnější a nejdůkladnější zprávy. Vykládal o tom židovském rouhání toho dne již několikrát na různých místech a tady u Březinů toho večera již podruhé, že dnes ráno Vít Zelenka, staroměstský měšťan a rybář, před šestou šel k řece, nikde že nebylo člověka, ale najednou že zahlédl před novou státuí na plácku před klášterem cyriáků žida, Frešl se jmenuje, a ten Frešl že se podíval na státuí, pak že se opatrně rozhlížel, a když žádného neviděl (Vít Zelenka stál za stromem), tak že ten žid ze zadku se odkryl a takto ohavně se poklonil, třikrát, té nové státuí. Vtom že ten rybář vyskočil a hnal se po židovi, ale ten utekl do domu k Hřebíkovům a tam se ukryl. Toť se ví, že ho našli a vytáhli a ztloukli ho hned tam, a ten chlap drzá, když ho vedli do arestu, křičel a prskal, že on to na sv. Jana neudělal, ale na děti –

Tady posluchači přerušili Mariánka; zlostně se chechtali, láli a klnuli Frešlovi a křičeli, ať ho pověsí. Jiří Kocourek byl, rozumí se, pro upálení. Nespokojil se tím, že žida Frešla, jak Mariánek pověděl, hodili na žebřík, že ho již jednou zmučili; škubal sebou a divoce rukama rozhazuje křičel, že by měli ztrestat všechno židovské plemeno, že by měli na ně jít a vytlouci Židovské Město –

Druhá senzace Mariánkova, tišší, která však dojímala stůl blíženců, byla, že mladá paní stará, paní Březinová, těžce onemocněla, že se ráno

něco stalo, hned že poslali pro bábu, pak pro doktora Globice a také Tobiáš Ledecký chirurgus že byl povolán, pan starý že chodil vedle v pokoji, tam že čekal, čekal, pak když se nemohl dočekat, že vyrazil na chodbu a tam že běhal jako smyslů zbavený, za hlavu že se chytal, s paní že je zle, vykládal Mariánek, protože jí ušlo mnoho krve, že leží jako bez sebe a že se neví –

XLVII

Jeden čas se podobalo, že Florián Mariánek připíše Březinova filozofa do rejstříku svých nebožtíků a že mu bude obstarávati pohřeb. Než nestalo se tak. Jiřík se vytrhl smrti, ale zápas ten ho zkrušil. Byl všečen vysílen. Královský zemský fyzikus doktor Globic uznal, že jeho mladý pacient nenabude sil z lahviček od Zlatého noha, a kdyby mu jich sebevíce předepsal, nýbrž že nesmí zůstat ve svém pokojíčku, že musí ven na zdravé povětrí.

Porada dobrá a pomoc snadná. Pan starý Březina měl pod Žižkovem tři vinice. Jednu z nich, Ventryšku, koupila před léty paní stará u Pražáků od mnichů cyriáků kláštera sv. Kříže většího za 1200 zlatých a dala ji později své dceři, pak matce Jiříkově, jako část věna. Druhé dvě vedle sebe, jen plotem oddělené, rozkládaly se opodál. Ve větší z nich měl Březina jako mnohé z bohatých pražských rodin lusthauz, letní příbytek. Proběhlával se nejvýše nad vinicí na nevysoké terase, k níž vedlo několik širokých kamenných schodů. Skládal se ze dvou stavení, z přízemního staršího, původního, a z nového, z patrového pavilónu, který dal před několika léty pan starý Březina v boku přistavět. Bylo to stavení úpravnější, s plochými sloupy při zakulacených rozích, s bohatými římsami nad okny, s lomenou šindelovou střechou s malebným vikýřem o kulatém okně. V přízemí pavilónu přistavěna veranda, po jejíchž pilířích a nad jejich oblouky plazilo se révoví. Stranou zahrádka, křoviny a za pavilónem houšť malinových

keřů. Sem se vydal Florián Mariánek jako ubytovatel a řídil tu všecku úpravu, sem pak ubíral se také jako průvodce pozdravujícího se filozofa, když jej sem v nosítkách nesli úzkou stezkou, zelenou vinicí vzhůru. Nahoře u lusthauzu čekala stará kuchařka a teď také ošetřovatelka, z Prahy sem napřed vyslaná.

Když Jiřík vystoupil nad posledním schodem terasy z nosítek, zadíval se vpravo na starý, ohromný dub jarně zelený, stojící osaměle opodál. Pohleděl na jeho rozložitou korunu i na lavičku opřenou o jeho drsný, rozoraný kmen. Bylo to jeho zalíbené místo již od chlapeckých let Ale teď mu věkovitý dub, o němž slýchal, že pamatuje Žižku, že tu již stál, když tu Žižka dál na kopci bojoval a Němce na hlavu porazil, dal vzpomínku i na Tomáše, mladého vinaře, jak tu troubil na lesní roh veselou, hlaholivou fanfáru. A s Tomášem zjevila se mu i Helenka.

Už dlouho jí neviděl, od té chvíle v babiččině zahrádce. V horečném blouznění z počátku nemoce často se mu zjevovala; pak když mohl spravovat a řídit své myšlenky, myslíval na ni dlouhé chvíle; vzpomínal, vracel si okamžiky, jež zůstaly mu nejhloběji v mysli, jak s ní poprvé krácel ze Staroměstského rynku, jak se s ní shledal v Jezovitské zahradě, jak ji zastal samotnu ve velkém pokoji sedící u šití, jak by se byl na ni díval a díval, – a v tom její hlas se mu zachvěl, když ho žádala (tam v Jezovitské zahradě), aby s ní dál nechodil – Tak na ni doma myslíval. A tady, jen sem vkročil, zatanula mu s bratrem na mysli a šla s ním od starého dubu přes práh lusthauzu, kamž jej Florián Mariánek se starou kuchařkou šetrně doprovázeli.

Hned když Mariánek odešel, dal si zavolat starého vinaře; zeptal se ho na Tomáše, ač dobře věděl, že je v druhé, sousední vinici, a žádal, aby mu ho zítra sem poslal. Dříve však, nežli Tomáš přišel, uslyšel jeho roh. Časně zrána, kdy Jiří ještě ležel v posteli, zalehla k němu tlumeně, zdaleka pěkná fanfára, oznamující dělníkům, že je čas do práce. Pak zazněla znovu, blíž a ještě blíž, jak Tomáš troubě obcházel vinicemi. Poslouchalo se to tak mile na bílém loži v pokoji zašeřeném spuštěnými zelenými žaluziemi, mezi

jejichž prkénky promýkaly se zářivé zlaté paprsky a chvěly se jako zlatý prach a vábily ven.

Stará kuchařka bránila, aby mladý pán nevycházel, že ještě je chladno. Nezadržela ho. Vykročil ven, usedl na kraji verandy na sluníčku do křesla, jež kuchařka polštáři vystlala, a zadíval se do zářivého červnového rána. Až se mu dech zatajil na čistém, silném vzduchu, v němž se tiše chvěly uvolněné mladé ratolesty v obloucích verandy. Na okamžik přivřel oči oslněn zářivostí rozlitou po vinici, po všem, ale pak hltal krásný rozhled dýchaje s rozkoší balzamický, osvěžující vzduch. Dolů před se hleděl orosenou vinicí, na jejíž vyzářené, zkypřené půdě ležely dlouhé stíny tyček a keřů, hleděl po vinicích vpravo vlevo, z nichž tu tam tyčil se ovocný strom, a níže do roviny, do zahrad i k pastvinám a ladám u Vltavy, z níž se vznášela bělavá pára, a zase k městu, k Praze, k cihlovým, hnědě červeným hradbám zelených drnů, za ně na město, na věže a kostely nad spoustou šindelových a cihlových střech strmících, na jejich štíty, zlacené báně a kříže, bleskotající v ranních paprscích, na všecken ruch a život, na lidi pracující ve vinicích, na stádo ovcí dole i u řeky, na vozy pod bílými plachtami volně hrčící k Špitálské bráně.

S potěšením pozoroval, čehož jindá si sotva povšiml, jak s koňmi a vozem i formanem jdou a kmitají se daleko za vyzářenou silnicí dlouhánské jejich stíny; a zase hleděl na vinice, na jejich ruch. Nikdy se mu nelíbilo tak jako teď, jak v jejich zeleni se probělávají košile vinařů, jak tu tam červeně zahořely šátky žen nebo jejich živůtky i mužská kamizola. To vše jindy často viděl v různých dobách denních, nikdy však nebylo to tak krásné, nikdy neměl z toho pohledu takové radosti jako té chvíle. Až dojat vnímal všecku tu krásu modrojasného nebe, zelených vinic, stříbrem se lesknoucí řeky a Prahy v zářivém osvětlení. Zrak mu po všem těkal a sál jako neklidný motýl. Až pak začal utkvívát, vybírat si a hledat. K týnským věžím upřely se mu oči, k Sv. Jakubu, kostel sv. Haštala hledal. Vtom se mu kmitl zasmušilý starý dům U Pražáků, teď že babička zpívá svou ranní: Minula noční hodina, pokleknouc na kolena – a Helenka, Helenka –

Stín se vedle kmitl, někdo se tu zastavil: osmáhlý synek v kazajce, v nohavicích po kolena, bez punčoch, v hrubých střevících, čepici v ruce. Pozdravil, usmíval se, zdravé zuby se mu zabělaly. Tomáš.

„Říkal mně vinař,“ hlásil.

„Tak; vzkázal jsem ti. Už jsem tě slyšel, dnes, prve jak jsi troubil. Čistě, pěkně.“ Jiřík se na synka zadíval a nevěděl, že dlouho. Tomášovi bylo to až divno. Netušil, že mladý pán sleduje v jeho tváři podobu s Helenkou, že vidí její pěkné čelo, oči. Pojednou se optal, líbí-li se mu ve vinicích, nechtěl-li by raději být v městě.

„To ne,“ vpadl Tomáš živě, „tam je jako ve sklepě.“

Neřekl však, že z města by se tíž utíkalo nežli odtud. Jen dodal: „Tady jsem přece trochu myslivcem.“

„Jak –“

„Ale, trochu chytám do želez tchoře, kuny, tady ve vinicích bývají, a tuhle jsem slyšel, že zahlédli i jezovce, tamhle dál, nad Libní.“

„Ale nemůžeš střílet.“

„Nemám, ale někdy si střelím,“ zazubil se Tomáš. „Vinař má flintu.“

„Ale je to zakázáno.“

„Flintu může mít, aby postrašil zloděje. No a škodná je jako zloděj. A tak když v noci hlídám a něco se namane –“

„Troubíš-li také někdy jindy, nejen na vinaře?“

„Taky si někdy zatroubím.“

A zase chvilku ticho, zas upřel Jiřík na něj oči, a pak volně, měkčeji připomenul, že měli zármutek. „Měli, babička nám umřela.“

„Sestra byla tuze zarmoucena, viděl jsem ji,“ řekl Jiří nějak nejistě, nehledě na Tomáše.

„Ó byla, a je pořád. Taky mně povídala, že stůněte, nebyl bych nic věděl.“

„Povídala ti –“ A jako by světlo překmitlo jeho bledou tvář.

Stará kuchařka přišla oznámit, že už je snídaně a že mladý pán tuze mluví, že ho to namáhá.

„Nenamáhá; ale jdi, Tomáši, a přijď zas.“

Odpoledne navštívil Jiříka otec. S potěšením slyšel, že syn si tu libuje. Jiřík se dychtivě ptal, jak je panímámě.

„Líp, chvála bohu, líp; pan doktor povídal, že bude-li to tak pokračovat, že za krátký čas bude moci sem na vinici, že toho také potřebuje. Pak bys tu nebyl sám.“

Jiřík usmáv se, spokojeně přikývl hlavou.

Nazejtří měl vzkaz od babičky. P. Daniel ho přinesl. Jiřík seděl odpoledne na verandě na sluníčku, zahlédl mezi révovím jeho bílou hlavu. Starý kněz, maje klobouk v ruce, zvolna stoupal vinicí nahoru; hned zapomněl na únavu, když uviděl Jiříka. Usedl vedle něho, hladil mu přepadlou tvář i hubené bílé ruce a těšil jej, že tady, na zdravém povětří, *procul negotiis*¹⁸¹, se spraví, jen aby se šetřil, to že mu babička vzkazuje, a doktor Globic žádá, aby nic nedělal, nic nečetl. A ví-li, vzpomněl, slyšel-li o tom židovi, jenž se rouhal sv. Janu Nepomuckému.

Jiřík nevěděl, ale zvěděl teď o Frešlovi, a také to, že ten žid dosud sedí v staroměstské šatlavě, že jej už kolikrát mučili, ale nic z něho dosud nedobyli, že tvrdošíjně zapírá a nechce se přiznat. Jiřík poslouchal mlčky. Jindá by se byl tím činem popudil; dnes jej to tížilo a bylo mu nevolno. P. Daniel toho nepostřehl; horlivě mu vypravoval a nadto pak ještě vzpomněl na kutnohorského měšťana a kupce Fellmanna, o kterém mu loni na podzim pověděl, jak se také rouhal sv. Janu Nepomuckému, ten že od té doby seděl v těžkém arestu, že o něm jednali také u apelačního soudu v Praze, ale než se to dojednalo, že ten nevěrec a rouhač bídne dokonale, teď, těchhle dnů, v žaláři že duši pustil, bez pokání, zatvrzelý, v smrtelném hříchu. Vtom starý jezovita přestal, a mžouraje očima, kvapně se nahnul k Jiříkovi, jenž sklesl do křesla a zavřel oči.

Veseleji bylo, když pozejtří přišel Hubátius. Přinesl samé rozmarné příhody a radost zněla z jeho srdečného smíchu. Také o hudbě mnoho věděl; vypravoval o letošní muzice na šífech, o starém Brixim, že opět měl

¹⁸¹ *procul negotiis* – (lat, vysl. prokul negócijís) daleko od ruchu světa, prost starostí;

nové opus, že je hráli zase cum applausu¹⁸², to že bylo plácání, a minulou neděli jak se producírovali, že hráli u cyriáků v kostele po požehnání a zase nové opus, jež složil pan Garaffe, to že je muž virtuosus, že hráli jeho Oratorium seu Operettam de vita sancti Joannis Nepomuceni¹⁸³, že začali po požehnání a že to trvalo až do sedmi hodin.

„A co pan deklamátor?“ vzpomněl Jiřík.

„A bože, Jiříku, tolik se po vás vyptává, každý den, jak vám je, pozdravuje vás, abyste mezi nás brzo přišel.“

„Chodí ještě poslouchat?“

„Teď málo.“

„Pozdravujte ho, prosím vás.“

Jiřík záhy začal neposlouchati rad P. Daniela i své babičky. Unavovalo jej stále sedět nebo polehovat a mysl žádala zaměstnání. Florián Mariánek mu ochotně i dovedně pomohl, když za své druhé návštěvy zvěděl, že Jiřík touží po knihách. Přinesl mu z jeho pokojíčku, aby u Březinů o tom nezvěděli, tak jak si Jiřík ustanovil, modlitební knihu, svazek Ovidia, svazek Vergilia. Jiřík byl by se rád i Hájkovou kronikou potěšil; než na těžkou, velkou tu knihu byl sláb a také Mariánek si netroufal nepozorovaně ji sem dopravit. Malého Zdoroslavička mohl snadno přinést, ale na toho si Jiřík nevzpomněl. Lačně, dychtivě sáhl po knihách. Čtení bylo mu teď zvláštní rozkoší. Tolik neděl neměl řádky v ruce a tady pod křivolakými haluzemi věkovitého dubu, v chladivém jeho stínu se obzvláště příjemně četlo. Nikdy ho nepoutaly básně těch starých básníků tak jako tady, v zelenu, v samotě a tichu. Byly to většinou známé verše, ale rozcitlivělá jeho duše vnímala je vroucněji a hloub, a s takovým zájmem, jako by je četl poprvé. Čítal Metamorfózy Ovidiovy, eklogy¹⁸⁴ Vergiliovy. Všecko teď živěji mu vystupovalo, zvláště ženské postavy, jejichž steskům a nářkům dříve nerozuměl; a milostné scény a projevy, které jindá zběžně,

¹⁸² cum applausu – (lat, vysl. kum aplauzu)s potleskem;

¹⁸³ Oratórium seu Operettam de vita sancti Joannis Nepomuceni – (lat) Oratorium (kantátová duchovní skladba) o životě svatého J. N.;

¹⁸⁴ ekloga – idylická báseň o pastýřském životě;

bez určité představy přeběhl, dojímaly ho. Často si také zablouznil. V starých posvátných hájích bloudil, skalní mořský břeh se mu vynořil a na skále, nad příbojem vln unylá dívka hledící do dálky nekonečného moře. Měla Helenčinu podobu tak jako kněžka nebo bohyně v posvátném háji nebo v jarní krajině pastýřka sedící pod břízami a naslouchající Tityrově¹⁸⁵ flétně, jejíž toužebný hlas zazníval z travnatého, stinného úbočí zpod rozložitého buku.

Byly však chvíle, kdy nechával vysněného světa, kdy schvacovaly jej tesknota a touha; tu zacházel do starého domu U Pražáků. Taky na vinici netísnilo ho úvahy o víře, že Helenka je z kacírského rodu; teď jen toužil ji spatřit. Věcností se mu zdálo, co ji neviděl. A nemohl o ní pohovořit, leda se jen kradí a jako mimochodem zmínit, když Tomáš přišel. Už to jej těšilo, a proto rád vítal mladého vinaře, i proto, že mu svou tváří připomínal Helenku. –

Druhého pátku, co Jiřík meškal na vinici, dověděl se od pantáty, že se zítra sem přestěhuje panímáma, aby se zotavila po dlouhé, těžké nemoci. Jiřík se těšil na macechu. Hned od časného jitra ji očekával. Přišli nosiči, kteří dopravili sem peřiny, truhlu s vinutím a šatstvem. Od nich zvěděl, že paní stará přibude později, před polednem, zatím že se tu všechno urovná a přichystá. Vyšel ze stavení a usedl pod dub. Vzal si knihu s sebou, ale nechal ji na lavičce, jak se zahleděl po vinicích a okolí, vyzářených krásným červnovým jitem. Svěží vánek vál, listí v koruně dubu zticha šelestilo. Zraky Jiříkovy těkaly, až pak náhle utkvěly na stezce vedoucí vinicí nahoru k lusthauzu.

Rychlým krokem, s pochýlenou tváří, sledující cestu a schůdky z břeven místem v cestě zdělané, svižně stoupalo děvče, ne vinařské, ale po městsku oblečené, s pentlíkem ve vlasech, ve světlém kvítkovaném kabátku s rukávy po lokte. Na okamžik mu zmizelo pod schody terasy, vtom už se po nich překmitla a stanula na posledním stupni dychtivě vyhlížeje a pozorujíc lusthauz dále nalevo před ní. Jiříkovi se zachvěla kolena.

¹⁸⁵ Tityrus – pastýř ve Vergiliově básni;

Helenka! S úžasem hleděl na ni jako na zjevení. Neviděla ho, chtěla jítí dále do stavení.

„Helenko!“ vyrazil.

Lekla se, stála okamžik nehnutě, zarděla se, pak bez rozmýšlení spěchala k němu. Viděl ji štíhlou, nesoucí se lehkým krokem po trávníku v radostném překvapení, v radostném spěchu. Ale když stanula před ním, když zblízka jej spatřila přepadlého, přibledlého, když jí podal hubenou bílou ruku, nemohla pohnutím promluvit. Jiřík nepustil hned její pravici. Vzrušen, blaženě překvapen zapomněl na stavení opodál, na všechno okolí.

„To jsem vás už dávno neviděl, Helenko, tak dávno!“

„Mnoho jste zkusil, vzpomínala jsem. Ale teď je vám líp –“

„Teď je mi dobře.“ Bylo to vidět na jeho zjasněných očích, oddaně, něžně na ni upřených. „Přišla jste –“

„Paní babička mne poslala.“

„Vzkazuje něco –“

„Ne, nevzkazuje; já tu ostanu.“

Jiřík se v radostném leknutí vychýlil. „Tady? Ostanete?“

„Ostanu. Budu opatrovat panímámu.“

„Ach!“

„Přišla jsem napřed všechno přichystat,“ měla se k odchodu, „aby paní stará měla všechno jak náleží.“ –

Jiřík hleděl za Helenkou, až zmizela v luthauzu. Bylo mu jako v krásném snu. „Ale je to pravda,“ zajásalo v něm. „Zůstane, zůstane, bude tu s námi!“

Zůstal pod dubem, až přinesli mladou jeho macechu. Seděla v nosítkách měkce vystlaných bílými poduškami. Na přibledlé, hubené tváři bylo zřejmo, jak těžká nemoc ji mořila. Vedle nosítek kráčel Březina.

Jiřík pozdravil matku hned u schodů terasy. Víтал ji srdečně, s patrným potěšením. Podala mu z nosítek bílou svou ruku a řekla s jímavým úsměvem:

„Jiříčku, spolu jsme stonali, spolu budeme se uzdravovat.“

Dojat políbil jí vroucně ruku. Ani nevěděl, že v tom pohnutí byl i záchvív bezděčné vděčnosti za Helenku.

XLVIII

Když doktor Globic předevčírem oznámil, že by paní Březinová mohla již na vinici, zašel její muž ke své první tchyni, paní Lerchové, poradit se. Byltě v nesnázích stran obsluhy; vyložil, že by Lyzlu s ženou poslal, ale že je Lyzly v domácnosti nezbytně třeba, že by nikoho za ni neměl, a žena že potřebuje svědomité obsluhy. Na to hned paní Lerchová, tu že je snadná pomoc, žeť má u ní svou poddanou, Helenu, toho myslivce ze Skalky, a chválila ji navýsost, jaká je ochotná, svědomitá a důvtipná, často že pomyšlení uhodne a udělá a že bývala v panské službě, u slečny Mladotovny.

„A co se jejího tatíka týče, nic nevadí, děvče se zcela obrátilo, pobožná je, do kostela chodí, pan P. Daniel ji také chválí. Já sic na ni už hodně zvykla, mám ji dost ráda, ale v tomhle pádu, na nějaký týden, jen si ji vemte, budete jistě spokojeni.“

Tak se dostala Helenka za opatrovnici a společnici mladé paní Březinové. Již za své druhé návštěvy na vinici zaslechl pan starý od své ženy jen chválu Helenčinu, jak všechno pěkně přichystala, jak na vše pamatuje, že má požehnané ruce.

Paní Březinová bydlila v pavilónu v přízemí; vedle jejího pokoje, jehož okna hleděla i na verandu v čele, i na zahrádku v boku, měla Helenka pěknou bílou světničku s oknem k malinovým keřům v travnatém břehu. Jiřík obýval dva pokoje ve vedlejším, starším stavení. Již za první čas tu patrně okříval; teď se mu zjasnilo tichou veselostí a spokojeností. Blažilo jej, že je blízko Helenky. Často ji vídal, každý den kolikrát, a namanuly se i

chvíle, kdy s ní mohl promluvit. Nejednou ji zastal u macechy, když přišel návštěvou, nebo ji potkal na bílé, světlé chodbě nebo venku před stavením.

Hned prvního rána jí řekl o Tomášovi, že s ním mluvívá, že tu Tomáš bývá, zamlčel však, že dnes přijde. Když pozdě odpoledne se ukázal, řekl mu, aby chvíli počkal pod dubem. Sám šel pro Helenku, že někdo na ni čeká. Zůstal u verandy, odkudž viděl překvapení Helenčino a ještě větší Tomášovo z nenadálého shledání.

K maceše přicházel častěji; nebylo to jen kvůli ní, nýbrž také kvůli Helence. Ráno pokročil vždy jenom do chodby zeptat se, jak je panímámě, jak dnešní noci spala. U babičky vídal Helenku jen na chvílky, někdy jen na okamžik a vždycky v stejném okolí. Tady přes tu chvíli jinak, volněji, v ovzduší intimnějším. Udály se drobné výstupy, krátká i delší setkání, v nichž se mu Helenka zjevovala nově a vždy v přirozeném půvabu, mile překvapujíc. Vídal ji, jak starostně a něžně opatruje macechu, pozoroval ji tajeně, s tichou radostí a naslouchal jejímu hlasu, když s nelíčenou starostlivostí se ptala panímámy nebo jí nabízela tu onu službu, líbil se mu její úsměv, s jakým ochotně přisvědčovala na přání své nové paní.

Když paní Březinová nabývala sil a mohla před stavení na podloubíčko vínem obrostlé, sedal s ní Jiřík. Helenka stávala za křeslem pozdravující se paní. S Jiříkem vyprovázela ji také na její první vycházce pod starý dub. Paní Březinové se tu zalíbilo a skoro denně pak tam usedala s Helenkou. Pokaždé přišel Jiřík za nimi. Už vždycky čekal a vyhlížel, půjdou-li tam. Teď tu ještě raději meškával nežli dříve. Dívali se na Prahu, hovořili o ní, o návštěvách, které čekali nebo které u nich byly, o záležitostech své nové, tiché domácnosti, o zahrádce, naslouchali, zvláště podvečer, vzdálenému hlaholu pražských zvonů.

Jiřík sedával tu také sám jako předtím, ale již nečítal tak vytrvale; často se odtud obracel po stavení, vyhlížeje, nekmitne-li se tam Helenka. Jednou však, za pozdního dusného odpoledne, upíral zraky jen k obloze. Černé mraky vyvstávaly, letem rostly a vzdouvaly se a honily jako divoké vlny. Ohromný jejich stín ulehl na vinice, na Prahu, jejíž věže ztemněly pod chumly letících mračen, na cihlové hradby, na lada a pastviny před branou,

na Vltavu olovové tupě šedou, bez lesku, na vysoké skupiny zčernalých stromů nad ní. Ten pohled jej tak uvábil, že nedbal ani, když rozložitá koruna starého dubu se nad ním rozšuměla.

V ten okamžik, když zhluboka zahřímalo, když s větrem přivanul úzkostný hlas zvonu, zvonícího na mračna, přiběhla k Jiříkovi Helenka, a patrně znepokojená, vyřizovala, že panímáma ji posílá, aby pan Jiří šel domů, aby neostával v bouřce. Byl by rád ještě poseděl, ale že mohl jiti s Helenkou, vstal ihned. Za nimi se nesl hukot starého dubu; první těžké krůpěje uhodily a prudčeji zahřímalo. Jiřík však nechvátal. Šlo se tak pěkně po boku Helenčině; líbilo se mu, jak vítr jí pocuchal vlasy nad čelem, jak nad ním zaplápolala uvolněná kadeř.

Paní Březinovou zastali všecku ustrašenou. Seděla v bílém čepečku na posteli v pokoji od bouře setmělém. Jí u nohou na stoličce stará kuchařka s růžencem v rukou. Helenka rozsvítila na panin rozkaz hromničku. V jejím kmitavém světle četl Jiřík, jak si matka přála, z jejích modliteb. Prosbu za odvrácení bouře říkal, vážně, s pochýlenou hlavou; když obracel list a vzhlédl, postřehl, že Helenčiny oči jsou na něj upřeny. A již se tak vroucně v modlení nevnořil.

A pak opět výjevy prosté idyly. Uviděl Helenku v malinovém houští, jehož keře hořely zralými plody. Trhala je paní staré tak jako jindy na zahrádce kvítí na kytku do pokoje, sama svěží jako malina a jako květ. Uviděl, jda chodbou, její světničku, náhodou otevřenou, bílou, čistě upravenou, s kvítím na okně, do níž nahlédl mile překvapen, jako v rozkošné tajemství, ale plaše, s uctivou bázni. Dlouho také měl v mysli, jak ji potkal za horkého dopoledne u zahrádky, jak měla bílý, kvítkovaný šátek, pod bradu lehce uvázaný, aby ji chránil proti sálajícímu slunci, jak byla svěží, zardělá.

V pokoji u macechy nemohl se dát s ní do řeči, také ne za těch nenadálých setkání, za kterých Helenka obyčejně spěchala za svým zaměstnáním. Jen někdy postáli v hovoru, – jindá jen pozdravil, slovíčko promluvil; někdy pospíchajíc se jen usmála a zmizela jako motýl. To vše, i jen krátké slovo, i jen ten úsměv, blažilo. Krásněji bylo teď na vinici,

zářivější byly teď jasné letní dny. Nepočítal jich, nedbal jejich jména. Ráno vycházel s radostí a nedočkavě, večer ulehal přebíraje si jako kvítí milé dojmy dne a těšil se na ráno. Na Prahu zapomněl a nechtělo se mu tam ani pak, když by byl mohl se tam vypravit.

Podobně bylo také v sousedství, v bílé světničce vedle pokoje paní Březinové. Helenka byla již třetí rok v Praze. Šla sem s obavou, nadála se nových protivenství; zmýlila se však. Musila se ovšem přetvařovat i zalhávat tak jako na Skalce; než tady v Praze záhy zapomněli, proč ji s bratrem sem poslali. Neměla příčiny k nářku, naopak musila uznat a uznávala, jak slušně s ní jednají. Zvykla si rychle u paní Lerchové, víc a víc se poddávala a přizpůsobovala svému okolí a poslední čas už i zalahodila pochvala paní staré, když uznala její pobožnost a horlivost. I v té pochvalě tál a slábl její tajný odpor, s kterým sem přišla.

Ochabovala i její nechuť k projevům katolické víry. Slavné bohoslužby, průvody, procesí plné lesku a malebnosti, nádhera kostelů ji oslňovaly. Pak už se nemohla ubránit údivu i bezděčnému tichému obdivu; v tom také usínalo její svědomí a oslaboval se hlas minulosti a vzpomínek, v nichž jindá hledala posilu. Ted' už jich nehledala, nebudila. Nezapomněla, ale nevzpomínala, vyhýbala se tomu, zvláště co všechno její myšlení bylo u Jiříka. Již nemyslí na útěk, o kterém zpočátku hovořovala s Tomášem.

Zpráva o babiččině smrti bolestně ji uhodila i svědomím jí zatřásla. Ale když vtom se Jiřík těžce rozstonal, strach o něj přemáhal i krátil její žal. Schla úzkostí, ale pak, když jí stará paní oznámila, že půjde na vinici, stěží utajila výbuch náhlé, prudké radosti. Nablízku Jiříkovi teprve nevzpomínala na dni na Skalce. Jako jemnou pavučinou opřádalo se jí nitro. Žila jen dni, jeho klidu a jasnu. Již nečekala Tomáše s tou nedočkavostí jako první čas; a když přišel, vítala se s ním v tiché obavě, nenese-li nějakou zprávu o tajné pobožnosti. Byl jí blízko, ale nevidala ho mnohem častěji nežli dříve. Nemohl často docházeti. Přicházel vždy navečer a čekal obyčejně u starého dubu. Tomáš za každé schůzky začal o židu Kišovi, že nejede, nebo že tu byl, ale nemohl jich nalézt, a snad že jich ani nehledal, že asi nic nemá, co by přinesl. A starostně a již netrpělivě mluvil pokaždé o tom, že také

pantáta neposílá žádné zprávy. Sám byl, jak vypravoval, jednou na tajné pobožnosti, zase v noci a v té vinici jako poprvé. Vzpomněl také na toho měšťana, jenž měl starodávný kalich, že se znovu na něj vyptával, ničeho však že se o něm nedověděl; i na to se ptal, kdy bude zase pobožnost v městě, u Vorlíčků, a tu mu řekl ten starý vinař, ta že teď nebude, že o kazateli není ani slechu. Nepostřehl, jak si Helenka oddechla.

Pan starý Březina denně navštěvoval svou ženu a svého syna. Také P. Daniel přišel opět za několik dní po své první návštěvě. V červenci, kdy paní Březinová již pod dub chodívala a pak se i volně procházela, množily se návštěvy na vinici. Také paní Zuzana Richtrová se tam vypravila. Když pod vinicí vystoupila z nosítek, setkala se s paní Tatýrkovou z Heldenburka, a hned hovorně, po německu se hlásila, tak že mají společnou cestu, ale také hned, když čilá, usměvavá paní Tatýrková připomenula, že nerozumí, že neumí německy, začala po Česku, ach bože, ona, paní obrstvachtmistrová, že také neuměla německy, za svobodna, ani slova, ale že přijeli do Chrudimi, ona že pochází z Chrudimi, její pantáta že tam byl radním, v královském městě Chrudimi radním, tak že tam přijeli Caprarovi kyrysaři a s nimi nebožtík Kristián, bože, to že byl muž jako kytká, ale pouhý Němec, a ona německy nic, ale láska, ta že, bože, pantáta že tolik bránil, ale co naplat, ona že ujela s Kristiánem a tak že se naučila německy. – Paní Tatýrková jen se usmívala, stoupajíc čile jako veveřice stezkou vzhůru do vinice. Paní Richtrová v rajfroku, silně zardělá, ztěžka za ní, ale pořád hovoříc o svém Kristiánu, jak sloužil „von Pik’ auf“, jaký to byl rejtar, bože –

Nahoře před lusthauzem pak oživlo, když přišel také Březina i Hubátius. Pak i hlava P. Daniela se zabělala mezi révovím, hrozný obtíženým. Vlídne mžouraje usedl ke stolu a mlčky, usmívavě, zdvořile poslouchal. Paní obrstvachtmistrová měla hlavní slovo, pak i Hubátius, jenž s humorem vykládal, jaké má kromě práv, paragrafů a muziky zaměstnání, samé komisi, oč o všechno mu z domova píšou, co všechno musí objednávat, koření, punčochy, tabák, české katechismusy, a tuhle že sháněl

nějaké panence, sousedovic dcerce, mantlcajk¹⁸⁶ barvy na nynější módu, co mu to dalo, a taky punčochy že koupil, a jaké, že se hezká panna za ně stydět nemůže, těch komisí že se někdy sežene, to pantáta píše někdy celou litanii, oč žádá pan pošt mistr a sestřenice a ten a ten pan farář, no, on že si to o vagacích vynahradí u těch pánů farářů, že bude dělat pana vikáriusa¹⁸⁷.

Paní Tatýrková se zasmála jako hrdlička, zvláště když paní obrstvachtmistrová se divila, jak, jak že bude dělat pana vikáriusa.

„No, budu chodit fary vizitýrovat, na vizitací chodit.“

„Přece ne v klerice –“

„Bez kleriky, poníženě prosím, tak jak jsem; kuchyně na farárech vizitýruju, sklepy, tabule, a jsem jim horlivý vikáriuš.“

Smáli se a nepovšimli si, že P. Daniel sebou neklidně vrtěl za toho hovoru a nesmál se, a že pak tiše vstal, že nenápadně pokynul Helence, stojící za křeslem své paní, že Helenka se rozpačitě ohlédla, čekajíc, že se jí paní Březinová zeptá, proč odchází. Než ta si jí té chvíle ani nevšimla, ani toho, že odchází do lusthauzu za P. Danielelem. A nikdo se po ní neohlédl, poněvadž často odcházela pro víno nebo zákusky nebo pro vodu. Jen Jiřík, sedící proti své matce, upíral udiven za ní své oči a divil se, co se stalo, proč P. Daniel ji odvádí. A již hrubě nedbal, co se kolem hovoří, že paní Richtrová zas vykládá o princí Eugeniovi Savojském a svém Kristiánovi, že Hubátius ji čtverácky přerušil, čemuž se všichni zasmáli; jen po lusthauzu se obracel, neklidně čekaje Helenku i rozvažuje, co jí P. Daniel chce, přece ne snad nějaký výklad, teď, této chvíle.

Dobře hádal. P. Daniel zavedl Helenku do pokoje paní Březinové dokořán otevřeného a tam hned začal, že se Helenka teď nedostane do kostela, že již dlouho nebyla na službách božích, o svaté zpovědi nemluvě, vyptával se, jak se modlí, kdy a co. Helenka, jež nechutě sem šla, odpověděla rychle, aby už zase mohla zpátky. Strnula však a nevolí se zarděla, když starý kněz začal o tom, že jest jí nutno posilnit se zbožným

¹⁸⁶ mantlcajk – laciná bavlněná látka na svrchní oděv;

¹⁸⁷ bude dělat vikáriusa – tj. vynahradí si to, bude si žít jako vikář;

slovem, proto že ji sem zavolal, aby místo těch jalových světských řečí uslyšela poučení a povzbuzení.

Za řeči usedl a začal vykládati měkce a otcovsky, občas mžouraje svýma vlídnýma tmavýma očima a chvilkou povzdechu je, kterak je ten svět marný a hříšný a srdce lidské jak nespokojené, rozkoše žádostivé, k hříchu náchylné, že je samá žádost, toužení a chtivost, že srdce, jak jeden učený muž pravil, je se ipso maius, nad sebe větší, to jest že srdce ve své žádostivosti je větší nežli ono samo, a jak sv. Hugo pravil, že lidské srdce malé jest, a velké žádá, že lidské srdce sotva by stačilo, aby nasýtilo ostřejše, ale srdci samému že celý svět nestačí, proto ať opatruje své srdce, ať si nezamiluje světskou marnost, svět, neboť svět že je pravý babylón, plný konfúzí a zmatků, svět že jest jeden otevřený špitál, ve kterém většina lidí stůně horečkou, a to horečkou ctižádosti, horečkou lakomství, horečkou smilstva, horečkou zlosti –

Zavzdychal, zamžoural očima po Helence, jež před ním stála s pochýlenou hlavou jako na trní. Starý jezovita však rozněcuje se v své horlivosti pokračoval, že svět se sice zdá být krásným jako červánky, že však jest jedna noc, tmavá noc, plná nebezpečností, pokušení a hříchů.

„Čteme v Svatém písmu u proroka Izaiáše: Desideravi te de nocte, to jest duše má žádala tebe v noci. Slyšíš-li, dcero, ten hlas, duše má žádala tebe v noci. Ale ne tak, jak žádají hříšníci tohoto světa v tmavé noci hříšné lásky a rozkoše. Zbožná křesťanská panna touží v noci tohoto světa po světle, po nejsladším Ježíši, jenž jest jejím vznešeným, zaslíbeným ženichem. Pro něj má tento svět v opovržení, pro něj přemáhá své žádosti, pro něj varuje se hříchů.“

Helence bylo nevolno, trapno; ohlížela se po dveřích, bílý jezovita však toho neviděl a horlivě domlouval dále:

„O takové panně pak se řekne: Haec est virgo sapiens et una de numero prudentum, toť jest panna moudrá a z počtu opatrných, ta bude moci říci: Inveni, quem diligit anima mea, našla jsem toho, kterého miluje duše má, a radostně řekne: Vale, dobrou noc, marný světe, salvě, buď pozdraven, můj Spasiteli!“

„Helenko!“ ozvala se na chodbě stará kuchařka. „Helenko!“ –

Drsné to zavolání zaznělo Helence jako hlas andělův. Škubla sebou, bezděky se znovu obrátila po dveřích.

„Jdi, dcero, volají tě, jdi tedy po své práci,“ P. Daniel vstal, „ale vštip sobě do srdce, cos slyšela, a jednej podle toho.“ Natáhl ruku a Helenka chvatně se k ní shýbla, a rty se jí sotva dotknuvši, vyrazila z pokoje. Když přinášela na verandu mísu s jídlem, seděl P. Daniel opět na svém místě a mžouraje očima poslouchal neposlouchal, co mu paní obrstvomistřová horlivě vykládala, co zkusila, když její Kristián v Uhřích umřel, jaké nesnáze měla, že sic udělal poslední vůli, auditor že ji jak náleží napsal, pan leutenant Bartoll a fendrich Schepper ji podepsali a také furýr, a jak musí být, také jeden dragoun, všecko jak podle předpisu, ale pak dobývat, co měl nebožtík za regimentem, bože, sedláře a tambora že vydržoval na svůj groš, a to že nemohla dostat, a za koně Kristiánovy, co jí to dalo, ale že neslevila, to že byla vojna, bože, ale že vyhrála, že pan obrist musil všechno vyplatit jak se patří, ani halíře že neslevila, a pak že teprve se odstěhovala sem do Prahy, a že kdyby se byla dala, že by si tu byla nemohla koupit dům a dvě vinice.

Jiříka společnost už netěšila. Nemohl se dočkat, až se rozejde, aby byl s Helenkou třeba jen na okamžik sám, aby se jí mohl optat, proč ji P. Daniel odvolal, co jí chtěl. Nejdříve se poroučel Hubátius, pak P. Daniel odešel a za ním za chvíli paní Tatýrková z Heldenburka. Jen paní obrstvomistřová se neměla k odchodu; vstala teprve, když už slunce zapadalo, když viděla, že pan starý ještě zůstane.

XLIX

Hubátius navrátil se zapálil si hned svou bílou holandskou dýmčičku a zasedl ke stolu, aby dopsal list, který chystal pantátovi. Nežli začal, četl si, co již napsal. Bylo to:

„Praenobilis domine parens honorandissime! Valde consternatus fui, dum hodierna posta nullas litteras super meas duplices reperui; nescio, quid sit causae. Per dominum patrelem Gzizek 17 fl. rite obtinui, pro quo paterno affectu summas agens gratias, filialiter obligatus ero.¹⁸⁸ Punčochy tuto dobrý, který se jako hedbávný ponesou, dal jsem za ně 1 fl. 30 kr., neb jsou na novou módu. Nejní zapotřebí mně za ně peníze odeslati, ale pěkných raků dvě kopy, pěkných, neb nanicovatých mám v Praze dosti. Dva český katechismusy, menší a jeden větší, odesílám, za ty malý přišlo 10 kr. a za velkej 12 kr., taky půl libry zázvoru, čtyry pepře, libru hřebíčku, půl květu odesílám. Můžou-li se nějaký kosi mladý dostat, ať pantáta zase nějakého pro distructione vyživí, však ať je samec, přitom žádám vo šest šátků, ne pro mne, ale pro jednoho pátera cyriáka, za které peníze odešlu, ať jsou jenom tejnky a barvy tmavý, štráfovaný celý.“ Vzal pero a psal dále:

„Peto informari, utrum quattuor poma citrina et tabaca obtenta sint.¹⁸⁹ Ostatně odtud nic nového nepřipadá. Žádám, aby pantáta mně avisi dal, zdali forman všecko odvedl a nepřijde-li rakařka spíš nežli jindy, což když očekávati budu, se poroučím a zůstávám praenobilis domini parentis oboedientissimus filius¹⁹⁰ Fr. Hubátius.“

Položil pero, ale hned se ho zase chopil a připsal doušku: „Panu poštmistrovi a paní mě co nejpěknějc poroučeti žádám a že ty věci, který k

¹⁸⁸ Praenobilis domine parens... – (lat) Vysoce urozený a nejctihodnější pane otče! Byl jsem velmi znepokojen, když jsem dodnes nedostal žádnou odpověď na své dva dopisy; nevím, co je toho příčinou. Po panu strýci Čížkovi jsem správně obdržel 17 zlatých, za kteroužto otcovskou náklonnost vzdávám tisíceré díky a budu synovsky zavázán;

¹⁸⁹ Peto informari... – (lat, vysl. petó informáří) Prosím o zprávu, zdali jste obdrželi čtyři citróny a tabák;

¹⁹⁰ praenobilis domini parentis ... (lat) vysoce urozeného pana otce nejposlušnější syn;

expedýrování mám, aby se nestarali o ně, neb že vidí, že jejich služebník jsem.“ Složil psaní, zapečetil a začal psát adresu: „Monsieur, Monsieur Georg Joseph Adalbert Hubátius, syndique de la Ville royal Tábor¹⁹¹ –“

Vtom někdo zaklepal na dveře. Hubátius chvatně dopsal „pr. Tábor“¹⁹² a vstal.

Nějaký myslivec vstoupil, dobrý šedesátník, dlouhých vlasů prošedlých, za uši sčesaných, v tmavošedém kabátě, širokých zelených výložků, tesák u pasu, v koženkách a holínkových botách. Nesl nějaký balík. Hubátius byl překvapen myslivcem, ale ještě více tím, že je tak podoben deklamátorovi. Byl sice o něco větší, silnější a osmahlý, ale v tváři jaká podoba! Ty oči, zrovna tak pěkně modré jako deklamátorovy, jenže ne tak vlídně usmívavé. Hleděly vážně, skoro zasmušile. A hlubší hlas měl. Ptal se na deklamátora, že jest u něho zavřeno, neví-li pán, kdy přijde, on že jest jeho bratr.

„To jsem si hned pomyslí. Ale můj milý pan soused, pan deklamátor, bývá touhle dobou už doma. Není-li, tak přijde hned.“

Jen dořekl, už bylo slyšeti pootevřenými dveřmi kroky na síni. Deklamátor. Hubátius zahlédl, jak byl překvapen, jak si bratři podali srdečně ruce. A hned zmizeli v bytě deklamátorově. Hubátius vyklepáváje svou dýmčičku myslil na podobu obou bratří i v tom (v duch se usmál), že myslivec přišel s balíkem, tak jako se vracíval z města deklamátor obyčejně s balíkem knih pod paždí. No, ale v tom že jistě rozdíl, že nenese knih, ale nějakou výslužku.

Jak vstoupili do světnice, chopil se deklamátor znovu ruky myslivcovy.

„Tak tě vítám, bratříčku, vítám. A že tak znenadání, a co doma, co hoši –“ Mínil tři syny bratrovy, kteří byli také v myslivecké službě.

„Podle světa mají se dobře a podle ducha věrní jsou, pravé víry se drží tak jako Baruška a Zuzanka.“ To své dcery jmenoval.

¹⁹¹ Monsieur, Monsieur Georg... Hubatius... – (část franc, vysl. msje... séndryk d la vil roajal) Pan Jiří..., syndik královského města Tábora;

¹⁹² pr. à Tábor – (franc., snad prendre, vysl. prándr) vzít do Tábora;

„Jen tatík jejich je darebný člověk, třtina, slabý, darebný člověk.“
Tvář myslivcova se zamračila, zkřivila.

„Ty, Tomáši?“ lekl se deklamátor. „Co se stalo?“ Chtěl pošoupnout čepičkou, zapomenuv, že ještě má paruku.

Myslivec, jenž hleděl do země, přitiskl si dlaně do spánků. Okamžik tak stál, pak pozvedl oči a řekl temným hlasem:

„Už nejsem na Veliši.“

„Ne! A kde?“

„V Kopidlně, aby mne měli víc na očích, aby mne mohli vartovat. Bratře!“ vyrazil najednou z hrdla jako staženého. „Odpřisáhl jsem,“ hlas se mu třásl, „odpřisáhl jsem, zapřel víru našich otců a že už nebudu číst v našich knihách.“

„Prozradilo se?“ rychle se ptal deklamátor, trna nad tou novinou.

„Jezoviti vyčenichali, že mám evangelické knihy, uhodili na mne, přepadli mne jako psi zvěř v doupěti, skoro všechny mně pobrali a hned mne také udali. A vrchnost, víš, jaký je hrabě¹⁹³, a ještě víc hraběnka, takoví římaní, co jezovit řekne, to je jako Písmo svaté. A tak hned soud, a hrabě bez okolků, bez ohledu, že čtyřicet let mu věrně sloužím, pohrozil, že mne ihned vyžene, mne i syny, jestliže neodvolám a neodpřisáhnu-li, že už nesáhnu na evangelickou knihu. Co dělat, kam jsem měl jít, starý chlap, a přivést děti z chleba; a Zuzanka, Baruška!“

Jako vysílen sklesl na židli u stolu a bolestně zavzdychal.

„A tak jsem odvolal, odpřisáhl před hrabětem, direktorem a polesným, a ti dva jezoviti, co mne udali, co mně knihy pobrali, ti stáli u krucifixu, svodníci, klamači. Tak, bratře,“ dodal s bolestnou rezignací, „to jsem udělal. Ukaž mně dveře, vyžeň mne.“ Myslivec vstal.

Deklamátor ho vzal chlácholivě za rameno.

„Tomáši, co myslíš –“

Myslivec však ve svém rozčilení nedbal jeho řeči a vzrušeně pokračoval:

¹⁹³ hrabě – hrabě Šlik;

„To můžeš, právem; ale proč jsem k tobě přišel – Vzal jsem si tě za záminku, že stůněš, aby mě pustili do Prahy. Tu noc, nežli jsem vyjel, vynesl Václav,“ mínil nejmladšího syna, „tuhle –,“ myslivec položil pravici na balík, ježž byl předtím položil na stůl, „a čekal s ní do rána v lese u cesty. Tak nikdo doma neviděl, a oni mě pořád špehují, že něco s sebou беру, hned by mně to bavili.“

Za řeči rozvazoval uzel a vytáhl z něho hrubou knihu. Deklamátor k ní chvatně přistoupil. Jen na ni pohlédl, jen nadzvedl její tmavou koženou desku, zvolal vzrušeně: „Kralická!“

Popadl ji a držel ji pohnut v ruku, jako by se s milou duší shledal; hledě na ni, mluvil víc pro sebe: „Když nám z ní otec i dědeček čítávali a vykládali z ní –“

Myslivec zakýval smutně hlavou a vysvětloval: „Na tu se jezoviti nedostali, tu jsem měl ve zvláštní skrejši. Ale teď v Kopidlně není žádné jistoty, ani u mne, ani u chlapců, A tak mě popadl strach, aby tohle naše staré dědictví, aby mně i Kralickou nesebrali a nespálili, a tak jsem si řek, rozloučíš se s ní –,“ hlas mu přeskočil, „a dáš ji Janovi, tam bude dobře schovaná.“

„Bude, bude, to se neboj. A kdybys snad mohl ji zase mít, později,“ hlas deklamátorův zněl těšivě, „přijď nebo pošli některého z chlapců a já ti ji vydám.“

„Pánbůh dej, ale já už –,“ mávl rukou, přešel jizbou, pak stanuv dodal trpce: „Co já už – já už jen smekat před každým sloupem a klanět se tomu Nepomukovi.“

„S tím vyvádějí!“ chytal se deklamátor, aby zavedl řeč. „A těch zázraků!“

„Všecko klam,“ uhodil myslivec zostra. „To aby měli za svatého Husa. To všechno jezoviti, ti!“ a zahrozil pěstí.

„Ti panují, všem panují. Sedlák se třese před vrchností a vojskem, vrchnosti v prachu před dvorem a při dvoře má hlavní slovo jezovit, ten straší všechno peklem a očistcem a panuje.“

„Žižka na ně!“ vyhrkl myslivec hrozivě. „Kolikrát teď na něj vzpomenu, když chodím jeho šancema¹⁹⁴, když tu stál s vojskem, když římaní se před ním třásli. A teď, všechno pusto, šance zarostlé duby a houštím. Ale přece nás ještě kryjí.“

Deklamátor vzhlédl k němu tázavě. „Čtu tam, modlím se,“ vysvětlil myslivec.

„Teď?“

„I teď, po té vnucené přísaze.“ Myslivec zchmuřil obočí. „A bratry tam schováváme. Teď před měsícem jsem tam skrýval bratra Vostrého. Přišel ze Žitavy, ale pak, jak jsem se doslech, v Poděbradech ho chytili, sedí tam ve vězení.“

„Tak!“ Deklamátor se zarazil.

„Nesedí poprvé. Z toho nic nedobudou, ten je pevný a ví si rady. A co Machovcovy děti?“ pojednou vzpomněl myslivec.

„Hlídáme je. Hoch je mezi našimi na vinici, o toho se nebojím. Hůře je s děvčetem. Pořád mezi římany, posily málo, zřídka přijde mezi své,“ dokládal starostně deklamátor.

„A tatík, jejich tatík, kdybys ho, bratře, znal, jak ten je, jako skála pevný, hrdina. Jinší hrdina nežli já,“ chmurně a prudce vyrazil myslivec. „Ó jak, bratře, lituju, co jsem udělal! Och, lituju, svědomí nedá pokoje. A kdyby dnes –,“ stanul proti deklamátorovi a vzpřímiv se jako by sliboval, „kdyby mne dnes chytli, věř, neodvolal bych, a kdyby mne na místě vyhnali a třeba sebevíc hrozili a trápili, ne, bratře, nepovolil bych –“

¹⁹⁴ *Žižkovy šance – prehistorické hradiště u Česova blíže Kopidlno, jež lid měl za opevnění Žižkova;

L

Pan starý Březina odešel z vinice za soumraku. Jeho paní odebrala se po jeho odchodu do svého pokoje a unavena návštěvami záhy ulehla. Jiřík byl té chvíle ve svém bytě. Chodíval také časně spat, než toho večera neměl na spaní ani pomyšlení. Stál u okna, vyhlížel ven k verandě, neukáže-li se tam Helenka. Chtěl ještě dnes vědět, proč ji P. Daniel odvolal od stolu; byl tím velmi znepokojen. U okna čekal už drahnou chvíli, čím dále tím neklidněji. Pak vyšel ven, nahlédl do vedlejšího příbytku. Nespatřil nikoho. Dveře kuchyně na konci chodby byly zavřeny. Domníval se, že stará kuchařka šla již spat a Helenka že je ve své světničce. Opatrně obešel stavení, podívat se na její okno. Tma v něm. Nebylo možná, usuzoval, aby již Helenka spala. Ještě více znepokojen vrátil se do svého bytu. Jen se opět u okna postavil, kmitla se kolem něho. Někam chvátala. Okamžik váhal, pak vykročil rychle ven.

To již měsíc vyšel. Ztemnělá vinice zjasnila se jeho svitem. Na jejím stezníku, vyzářeném i přemřežovaném stíny rév po tyčích, nikdo. Ale pod dubem! V osvětleném místě padal na jeho mohutný kmen dlouhý stín. Helenka tam stála u lavičky. Jiříkovi zabušilo srdce. Jítí tam, být s ní – Zima jej chytila, chvěl se. Být s ní, zeptat se jí, zvědět ještě teď jistotu – Vykročil. Neviděl, jak se lekla, když ho zahlédla přicházet. Stanul před ní a nemohl hned promluvit. A nemohl z ní očí spustit. Byla jako jiná v tom měsíčním světle, bledší, ale krásnější.

„Helenko,“ zavanulo k ní rozechvěně. „Vy tady –“

„Čekám na bratra,“ odpověděla, a také neklidně.

„Myslíl jsem, že nemáte pokoje, že se něco stalo. Pan páter vás zavolal. Něco vám říkal, snad vyčítal,“ ptal se rychle a prudčeji.

„Ne, to ne, ale měl výklad. Povídal, že jsem už dávno nebyla v kostele, tak abych zas slyšela pobožné slovo.“

„To!“ Jiřík si vydechl. „Jen o kostelu.“ Odmlčel se a na okamžik se na ni zahleděl. „Helenko,“ usmál se, „vy jste chodila k Sv. Haštalu.“

„Chodila, na hrubou.“

„Každé neděle –“

Zarazila se nad tou otázkou. Ale Jiřík už odpovídal za ni, s úsměvem:

„Každé neděle ne, Helenko. Byl jsem tam taky a neviděl jsem vás.“

Sklopila hlavu, pak jako by si vzpomněla, řekla, temnějším však hlasem a nejistě, jednou že nebyla, to že šla s bratrem k Týnu. Neřekla do Týna, nemohla Jiříkovi tak zalhat; mluvila pravdu, a přece to těžko vyřkla, poněvadž to nebyla plná pravda, poněvadž zamlčela něco, nad čímž by se zhrzil a nač sama teď vzpomněla s leknutím.

„Já tam tenkrát čekal, na vás, Helenko –“ Pohled jeho šedomodrých očí, měkký a tichý, se zjasnil v tom vyznání i všechno jeho přibledlý, jemný obličej. „Čekal jsem na vás,“ opakoval, „a do Jezovitské zahrady jsem šel, Helenko, za vámi, a teď –“

Poslouchala to chvějíc se radostným návaem; než přemohla se.

„Pane Jiří, prosila jsem vás tam –“

„A teď –“

„Prosím zas.“

„Abych odešel! Tam jste se bála o mne. Teď se bojíte o sebe?“

Helenka se smutně usmála.

„A kdybyste se nemusila bát, posílala byste mne taky?“ ptal se naléhavěji a přistoupil blíž.

„Ne,“ odvětila bez rozmýšlení, srdečně a v pohledu plném něhy a oddanosti zazářila ta odpověď ještě vroucněji.

„Helenko,“ vzal ji za ruku, „tam jsem vás všude hledal a tady jsem vás našel.“

Stáli mlčky proti sobě vzrušení a šťastni. Jejich stíny nehnuté spočívaly na vyzářeném kmeni starého dubu, v jehož koruně šoumal večerní vánek. Ten tu byl jediný hlas a tlukot jejich srdcí. Než jen na chvílečku. Za lusthauzem od malinového houští ozval se zpěv:

Můj bože, vzhlédni okem své milosti –

„Tomáš!“ lekla se Helenka a maně ustoupila. Obrátili se po hlase, jenž zpíval dál:

*– na ouzkosti mé a pošli z výsosti
anděla svého, který by mne chránil
a proti d'áblu a zlým lidem bránil –*

„Tomáše se bojíte?“ zeptal se Jiří s úsměvem, jako by nebylo možná. Byl překvapen, když Helenka náhle zasmušilá přisvědčila:

„Bojím.“ A dodala tiše, rozechvěně: „Prosím vás –“

„Tak dobrou noc. Nebojte se, Helenko, nikoho se nebojte.“

Podala mu ruku a on ji chytil za obě. „Dobrou noc!“

Helenka štěstím opojená hleděla za ním, až zmizel. Pak sklesla na lavičku a zasmušile, jako odsouzená se obrátila v stranu, odkud vystoupil Tomáš.

LI

Jiřík po tomto večeru nevidal Helenku častěji nežli jindy, aniž mohl s ní déle pohovořiti. Ale krátké jejich rozmluvy, někdy chvatné, byly srdečnější, slovo, pohledy prohrátý kouzlem blažícího srozumění. Než tyto jako kradené okamžiky Jiříkovi už nestačily, zvláště když se mu zdálo, že Helenka je teď ouzkostlivější a opatrnější. Nejednou se o tom zamyslel, jak by bylo možná s ní sejít se; to býval jeho sen a toho snu místo vždycky pod košatým krytem starého dubu, jenž mu byl teď ještě milejší nežli předtím. A začal už i čas počítat, že nastal srpen, že již tu asi dlouho s panímámou nebudou, a pak až se vrátí do města, co Helenka, půjde-li zase k babičce –

Bodlo jej, když se pantáta poprvé zmínil o stěhování. To seděli venku před lusthauzem, P. Daniel s nimi. Helenka byla ve stavení. Také paní Březinová nerada slyšela o návratu a hned žádala, aby tu směli zůstat alespoň do konce měsíce. P. Daniel pochvaloval vinici, že jim dobře posloužila, na Prahu však že by neměli zapomínat, ne tak na město, ale na boží kostel, že již dávno nebyli na službách božích. A Březina hned navrhl: „Mohli byste si do Prahy zajet, jste již na to silni, a pak se zase vrátit. A vida!“ zvolal a luskl prsty, „pozejtří máme svátek, Nanebevstoupení Panny Marie, a naše kongregací má měsíční slavnost!“

Byl horlivým sodálem a toho času hodnostou, jedním ze dvanácti kurátorů „veleslavné české kongregací pod titulem Vítězslavného nanebevzetí Panny Marie“. P. Daniel, na čtyřicet let sodál tohoto bratrstva, živě pochválil ten návrh, tak, tak, to že by mohli a měli, poděkovat pánu bohu za své uzdravení, a paní stará nejenom to, anobrž že by měla teď přistoupit k této veleslavné kongregací, bezmála sto let už trvající.

„A česká od prvopočátku, a slavná. Nejvzácnější jména jsou zapsána v mariánském jejím albumu, sám císař a král Ferdinand III. slavné paměti se do něho podepsal, a co biskupů, prelátů a kanovníků, a nejpřednější kavalíři, Lobkovicové, Kolovratové, Šternberkové bývali rektory bratrstva,

tak jako je teď hrabě Vrbna. A jaké milosti poskytuje naše kongregací, jaká privilegia má a její oltář!“

„Tolik odpustků,“ přisvědčil kurátor Březina, „čtyřikrát do roka plnomocné odpustky sedmi let a tolika kvadragen¹⁹⁵; to málokterá kongregací, a –“

„A to druhé breve papežské,“ nadšeně vpadl P. Daniel, „když by u oltáře bratrstva byla sloužena mše svatá za duši kteréhokoliv zemřelého bratra neb sestry v den Dušiček, že duše ta mocí odpustků z očištcových muk bude vysvobozena. Takové breve, takovou milost má naše bratrstvo. A jak vždycky utvrzovalo svatou katolickou víru! A pomáhalo na její velké a slavné stavbě v Čechách, hned jak byly grunty k ní založeny po té slavné bitvě na Bílé hoře, jistě víc nežli jiná bratrstva, a jak rozšiřovala a rozšiřuje úctu k Panence Marii. Ta teď oroduje za Čechy, když se k ní navrátili, teď jí jsou milí nábožní Čechové, její přímluvou bude ta slavná stavba dokonána a Čechy budou, jako byly za císaře Karla IV. slavné paměti, pia terra, svatá země. A tak, milá paní,“ obracel se k paní Březinové, „přistoupíte, jistě, sám vás ohlásím jako postulanku¹⁹⁶, nu a, to se ví, beze všeho a brzo budete přijata za kandidátku a pak za sestru. Tak tedy –“

Paní Březinová ochotně [přisvědčila, že již na to také myslila.

„Tak pozejtří půjdete na pobožnost bratrstva ještě jako host, a tady Jiříček také, to se ví. A, a, co mi napadá, to děvče, Helenu, to, prosím vás, mohli byste vzít s sebou.“

Jiřík, jenž tiše naslouchal, sebou hnul, Březina neutajil svého překvapení. „To děvče?“ zvolal.

„Tak, tak, to děvče, a povím, proč to žádám. Vzpomeňte si, jakého je původu. A pobožnost bratrstva v Betlémské kapli! O té kapli jistě slýchala od tatíka husity, o kapli, o Husovi, tak ať ji teď vidí očištěnou, ať je oučastna pravé křesťanské pobožnosti. Taková pobožnost oučinkuje, srdce dojíká a taky utvrzuje ve víře. A povznese se jí mysl k vítězné Panně Marii.“

¹⁹⁵ kvadragera – pokání ve formě čtyřicetidenního postu;

¹⁹⁶ postulanka – žadatelka;

„O Helence už nepochybuju,“ tvrdila paní Březinová.

„Také bych řekl,“ přisvědčil Březina, „ale když velebný pán míní, ať jde taky, ať se podívá.“

Jiřík rád slyšel to rozhodnutí.

Nazejtří odpoledne měl opět návštěvu. Hubátius přišel. Když mu oznámil, že zejtra přijedou do Prahy, zažertoval jurista, nenavštíví-li také pana deklamátora, a hned vzpomněl, deklamátor že měl hosta, to že bylo, bratra myslivce někde z Kopidlna, to že byla podoba, i v tom, že přišel s balíkem pod paždí, jako by knihy nesl.

„Já se o tom deklamátorovi špásem zmínil, ale nepřijal to, ne, a zamračil se a rukou třepal, jako by o tom nechtěl ani slyšet. Tak kdopak ví, co –“

Nazejtří ráno byl svátek Nanebevzetí Panny Marie; v lusthauze neobyčejný ruch. Chystali se do Prahy. Jiřík, vycházeje ven, zahlédl Helenku kmitnout se podloubím a dál kolem jeho stavení. Zastal ji za rohem hledící nehnutě na starý dub opodál, výše, vyzářený sluncem krásného srpnového rána. Ani stéblo trávy u vyvstalých, křivolakých jeho kořenů se nezachvělo, list v koruně se nehnul, po obrovitém, rozbrázděném kmeni, na němž pruh žluté plísně vysvítal jasněji, nepřeletí stín.

Jiřík, tlumě krok travou již ztlumený, stanul nepozorovaně vedle Helenky, a hledě s ní k dubu, řekl s úsměvem: „To je starý přítel.“

Usmála se rozpačitě, a že se šla podívat, není-li tu Tomáš. A vtom oba najednou užasli. Rozložitá, tichá koruna starého dubu se pojednou pohnula, ač ani vánek nezavanul, ve kmeni dole strašně zapraskalo, vršek se zatřásl a náhle, rázem se klonil napravo a klonila se koruna všecka, jak se také kmen rázem nahnul. A vtom už ohromný koš rychleji se klonil, padal, letěl k zemi; v povětří zašumělo, země zaduněla, žuchlo to ohromnou ranou obrovského tělesa, sněte a snítky praskaly, lámaly se, prudce sebou zmítaly a trásly se, listí pršelo i lítalo, z kmene se zaprášilo.

Jak dub klesal, jak ohromná jeho koruna do té chvíle vysoko, ve velebném klidu rozložená se mihla v hlomozném zašumění a praskotu, Helenka vykřikla a uskočila. S ní uskočil Jiřík Ale jak dub dopadl, stanuli,

úžasem oba jako němí. Vtom přichvátala stará kuchařka s čeledínem, za nimi pospíchala paní Březinová. Zaslechliť, jak tuto stranu zaduněla temná rána. A zas už ticho. Obr ležel bez hnutí, ne podťat, ne vichrem vyvrácen, ale věkem přemožen, poražen. Rozbouřená jeho koruna se ztišila, mohutné, svalnaté jeho největší větve zaryly se do země nebo tiše trčely; ve spoustě jejich snětí a snítek nepohnul se již ani list.

Užaslí, ulekaní stáli nad padlým a litovali ho. Jiřík mlčky přistoupil k svému miláčkovi, pod nímž rozdrcena ležela jeho lavička, a prohlížel kmen všechen trouchnivý. Co chvílí pod ním strávil, a ten večer při měsíčku, když se tu setkal s Helenkou! Zaslechl, že stará kuchařka povzdechla: „Tak zčistajasna, jako když se člověk skácí. A bože, kdyby tak byl někdo pod ním seděl!“ Ohlédl se; odcházeli, Helenka poslední za nimi. Rychle jí došel a zastavil ji. Byla vážná, zasmušilá.

„Toho stromu je mi líto!“ povzdychl.

„A je to zlé znamení!“

„Komu?“

„Tak mne to obešlo.“

LII

Pozdě odpoledne o tom svátku bylo před Betlémskou kaplí rušno a živo. Měšťané y kadeřavých parukách, ve svátečních pláštích, bohaté měšťanky v zlatých čepcích, v širokých rajfrokách, voskovice v rukou, i vystrojení mládenci a panny a kněží, namnoze jezovité, samí členové „veleslavné české kongregací pod titulem Vítězslavného nanebevzetí Panny Marie“ brali se do Betlémské kaple, teď majetku jezovitů, kdež kongregace konala svá shromáždění, kdež chovala také svou pokladnici a své album. Dva preláti přijeli v kočáru, za ním volně přihrčel druhý, nádhernější. Dva běhouni, strakatě odění, přiběhli před ním; vysoko na kozlíku seděl kočí, na prkně za kočárem premovaní lokajové v kloboucích s peřím; po stranách kráčeli dva hajduci v červených kabátcích, s opeřenými kaškety na hlavě. Z kočáru vystoupil Josef František hrabě z Vrbna a z Freudenthalu, rektor kongregace, ježž přeuctivě, s hlubokými poklonami vítali vicerektor, dva asistenti, dva kurátoři a sekretář bratrstva.

Proto musili ostatní docházející stanout a nemohli hned dále do kostela. Také Helenka Machovcova; přišla sem na přání paní Březinové, která tou chvíli byla s mužem a Jiříkem už v kapli. Helenka, tísníc se v houfu, hleděla na panstvo, upírala zrak na vchod nevelkého kostela, o kterém už doma slýchala, že v něm kázal mistr Hus. Otec jim o tom vypravoval i čítal. Vzpomněla na něj, když se sem vydávala, a teď opět. Bylo jí teskno, svědomí se jí ozvalo, kde až se ocitla, na jakou pobožnost jde a do kterého kostela. A Tomáš kdyby věděl –

Hraběcí kočár odjel, uvolnilo se, houf se hnul. S ním se dostala až ke vchodu. Otevřenými dveřmi přes hlavy před ní vstupujících zazářilo jí vstříc množství planoucích voskovic na oltáři i na velkém skleněném lustru. U samého vchodu dotkl se někdo její paže a vtom ji také oslovil:

„Ale, ale, děťátko, vítám vás –“

Škubla sebou, mžikem se obrátila, jako by ji někdo odtud byl bodl. U gotického venýře¹⁹⁷ stál přitisknutý mužík v zeleném kabátě, hladce vyholený, dlouhých černých vlasů za uši sčesaných, přibledlý, hustého černého obočí, se zardělou bradavicí jako puchýřkem na pravém víčku. Poznala jej hned. Před třemi léty se jí zjevil doma u židovského hřbitova, Žitavec, Vostrý, bratr Vostrý, jenž k pantátovi tajně docházel. Krev v ní ustydla. Vtom jí zmizel, jak musila pokročit, jak proud za ní vcházejících jí vzal s sebou. A již byla v Betlémské kapli a proud ji dále nesl. Vyjeveně se ohlížela za sebe, nejde-li za ní ten Žitavec. Nezhlédla ho a nespatriila ho ani pak Všecko jako vidění. Řady pilířů nesoucích klenbu nad čtyřmi loďmi, na stěnách zašlé, staré nápisy a malby z Husových dob. Lavice skoro již plny. Ze skleněného lustru zářil proud světla, v němž bleskotaly zlaté prýmy na rudých nových korouhvicích, pořízených z odkazu paní Turkové z Rosenthalu. A v záři světel privilegovaný oltář s kroucenými sloupy, pod baldachýnem, s obrazem v rámu bohatě řezaném a zlaceném, plný pozlacených soch v pohnutých postojích. Řady voskovic na něm. Ve světle jejich tichých, rovných plamenů lesklo se zlacení rámu, ostře se blyštěly hojné záhyby rouch vyzlacených andělů a svatých. Vedle oltáře na stěně veliká černá tabule; na ní v kolika sloupcích napsaná jména rektorovo, asistentů, kurátorů, sekretářovo, celého magistrátu bratrstva¹⁹⁸ i všech sodálů i kandidátů –

Helenka to vše přehlédla, jak ji tlačence nesla; až pak nemohla dál. Zarazila u pažení kulaté studně kvádry vyložené¹⁹⁹. I odtud viděla k ozářenému privilegovanému oltáři, na panstvo a magistrát kongregace před ním, na všechno vystrojené členstvo, na hodnosity a sodály ve velkých kadeřavých parukách, v šarlatových nebo černých pláštích, na hubené, tlusté, rumné kněze v sutanách, na bohaté měšťany, držící hořící svíce, v jejichž světle leskla se jejich čela a pobleskovaly zlaté čepce i zlaté krajky

¹⁹⁷ venýř – dveřní zárubeň, rám;

¹⁹⁸ magistrát bratrstva – zde představenstvo, správa;

¹⁹⁹ *kulatá studně kvádry vyložená – za Husa nebyla; zřízena v první polovici sedmnáctého století;

na otáhlých životech²⁰⁰ do špice a blýskaly se zlaté řetězy a šňůry granátů na hrdle i pestře smaltované kalantérie na nadrech.

Všechno to skvělé shromáždění pojednou ztichlo, všichni padli před oltářem na kolena a zazpívali. Pod klenbou Betlémské kaple, kdež kdysi dojímala a rozněcovala shromážděné ohňová slova husineckého kazatele, hlaholilo plným sborem: Ó Maria, nebes císařovno –

Jak se nadšený zpěv za průvodu varhan rozšuměl, ohlédla se Helenka plaše a ustrašeně po dveřích. Žitavec tam nebyl, a nikde. Ale ozvalo se jí jeho „Ale, ale, děťátko, vítám vás“, jak ji prve oslovil a tenkrát doma u židovského hřbitova. A jak tam také řekl: „Tak vy jste myslivcova.“ A najednou jako by se kolem ní zešerilo jako před bouřkou, jako tenkrát v Dobrušce v sednici starého Lemfelda. Pantátu uviděla, jak tam vstoupil, vraceje se z kázání toho hrozného misionáře Koniáše, a mihlo se jí, jak otec sklesl na židli jako zmožený, lokte opřel o stůl, čelo do dlaní, jak pak ruce na prsou sepjal a bolestně zaúpěl: „Hřešíme, tuze hřešíme, Krista zapíráme. Och děti, děti!“

Jak klečela, schýlila se ještě níž a zakryla dlaněma tvář. Nad ní, ke klenbě někdy Husovy svatyně, hlaholila jako vítězný hymnus píseň mariánská.

²⁰⁰ otáhlý život – přiléhavý živůtek;

LIII

Když sodálové dozpívali, vystoupil na Husovu kazatelnu zavalitý jezovita v bělostné rochetě²⁰¹ a vykládal nasládlým, chvílemi tremolujícím hlasem shromážděnému bratrstvu o jeho patronce, velikomocné císařovně nebes i země, nejblahošlavenější Panně Marii, o jejím nanebevzetí a její slávě mezi kůry andělskými, o jejím svatém dvořanstvu, z něhož jmenovitě připomenul hlasem povýšeným, jakoby radostí se chvějícím, veleslavná knížata a měšťany nebeské, svaté patrony české, před bohem všech Čechů orodovníky a zástupce, svaté Cyrhu a Strachotu²⁰², svatého Václava i ostatní, zvláště však radostně Jana Nepomuckého, ač dosud nebyl vyhlášen za svatého.

Helenka, klečíc s pochýlenou hlavou, s rukama sepjatýma, slyšela hlas z kazatelny se třepetající a rozletující nad shromážděním, nevěděla však nic a nedbala, o čem kněz káže. Když skončil, pozvedla prudce hlavu a rozhlédla se. Březinovy hledala, Jiříka, ke dveřím oči plaše obrátila. Nepostřehla tam Žitavce, než proto přece se neupokojila.

Litanie se začaly. Helenka neříkala s ostatními a mlčela i pak, když modravý oblak kadidlového dýmu vznesl se od stupňů oltáře nad řady planoucích voskovic, nad zlacené sochy andělů a svatých do šera chrámové klenby a když v ten okamžik sodálové znovu zazpívali. Když přestali a vstávali, lekla se, že musí také jít. Ke dveřím kráčela s obavou, že bratr Vostrý se opět přihlásí a že ji přede všemi osloví tím svým: „Ale – ale, děťátko, vítám vás.“ Plaše se podívala tam, kdež prve stál, a bezděky se tiskla do tlačence ve dveřích, aby se v ní ztratila.

S tím hustým proudem ven se hrnoucím dostala se na volnou prostoru Betlémského plácku; již se zatmíval od soumraku. Nestanula, nečekala, jen se nejistě ohlédla po kapli a hned zamířila domů. Myslila na Vostrého,

²⁰¹ rocheta – kněžské krátké bílé obřadní roucho;

²⁰² svatí Cyrha a Strachota – Cyril a Metoděj;

čeká-li, ví-li o něm Tomáš a jak Vostrý o ní zvěděl, že půjde sem do kaple, a ví-li, u koho ona je. Výčitka ji uhlodla, že tak pospíchá, že před ním utíká a on že snad přináší zprávu o jejím otci.

Když minula na Perštýně nákladnický dům U Sladkých, zaslechla za sebou rychlé kroky a vtom také tlumené, naléhavé zavolání:

„Ale – ale, děťátko –“

A stanul vedle ní přibledlý mužik v třírohém klobouku, hladce vyholený, hustého černého obočí, dlouhých černých vlasů za uši sčesaných.

„Měl jsem vás co honit, panenka.“ Podal jí usmívaje se ruku. „Pozdrav vás pánbůh, tady se teď můžu přihlásit.“

Helenka mu podala nejisté pravici, nevědouc co říci. Než on nečekaje pokračoval:

„Řízením božím jsem vás našel, a hned. Ale kampak jdete, kdepak tu pozůstáváte, děťátko –“

„Na Koňském trhu u Březinů.“

„Tak to bych mohl s vámi, vím o tom domě.“

Lekla se, že půjde s ní až tam; než neodvážila se, aby se ho zeptala. Zahnuli do Skořepky. Vostrý začal opět o boží pomoci a prozřetelnosti, že jde k nim, k bratrovi a k ní, a že hned prvního dne ji našel. Mysl že ho vedla, vykládal, nejprve k Betlémské kapli, k božímu stánku, kdež někdy mistr Hus kázával a kdež teď ti černí panují. Chtěl nejprve zhlédnout to svaté místo, že sem jde pokaždé, když přijde do Prahy, nejdřív, a vtom že také uviděl ji, v tom že je zjevná boží pomoc.

„A kde je váš bratr, děťátko, rád bych s ním promluvil.“

Helenka mu pověděla a Vostrý se ihned zevrubně vyptával, ve které vinici Tomáš pracuje, on, Vostrý, že pražské vinice zná, že tam už kolikrát byl se podívat „na ukrytý semeno“, mínil tajné souvěrce, a že tam už dost „božího chleba“, čtení, roznesl.

„Odkud teď jdete?“ zeptala se Helenka v napětí.

„Ze Sacka, děťátko, od vašeho pantáty přicházím.“

„Od pantáty! Co dělá, kde je, je-li zdrav –,“ ptala se chvatně.

„Je, teď je zdravý, ale stonal, a dlouho. A co dělá – zahradničí; bylo by mu dobře, že vyšel z českýho Ejpta, ale stýská se mu po dětech, po vás, ale nemůže k vám a pro vás, teď nemůže, on sám ne, ale pořád na vás myslí, pořád. Pozdravuje vás, nastokrát vás pozdravuje.“

Helence se ozvalo srdce. Otec se jí znenadání přiblížil, slyšela ho. Zapomněla na ulici, přestala se lekat, neuvidí-li ji nějaký známý, a obracela se po Vostrém.

„Tak dávno jsme o něm neslyšeli,“ povzdechla.

„Je to těžký, děťátko, a já jsem se tentokrát omeškal, nemoh jsem rovnou do Prahy, jen samou oklikou, to rozumíte, proč; jsem všude u ouřadů prohlášený, a tak jsem se musil skrývat u bratrů, někdy dost dlouho. Nejdýl u – Ale abych nezamluvil: moh jsem tu být už dřív, ale upadl jsem v osidla; římani mne polapili, v Poděbradech, přes čtrnáct dní jsem seděl ve vězení, až před třemi dny jsem s pomocí boží z něho se dostal a dnes, chvála bohu, jsem dorazil do Prahy.“

„Kde budete na noc?“ zeptala se Helenka starostně. „Mám tu starý pelíšek,“ usmál se, „o nocleh žádná starost.“

To již prošli úzkou, špinavou Skořepkou, Uhelným trhem a zahrnuli přes Můstek na Koňský trh, na jehož dolejší konci černaly se boudy a krámce, v ten sváteční den zavřené. Helenka se již zase plaše ohlížela, strachujíc se, že Vostrý s ní půjde až k Březinovým. Než za těmi boudami se pojednou zastavil a na okamžik se odmlčel. Postřehla, že na ni upřel oči, že ji pozoruje a chystá se něco jí povědět. A pojednou se tiše optal:

„Kdypak bych, děťátko, moh s vámi zas mluvit?“

„Tady v městě sotva, my se vrátíme odtud zase na vinici, byla jsem tam s nemocnou paní. Snad už zítra, ale já ještě nevím, až jak pání –“

„Na tu vinici, co je bratr?“

„Na vedlejší.“

„Však já vás najdu, ale nejdřiu bratříčka, s tím musím nejdřiu promluvit.“ Přistoupil blíže, viděla mu do očí, mihl se jí rudý puchýřek na jeho víčku, když se k ní naklonil a zašeptal: „No, však jste už nejdýl pobýli v tom zajetí. Přišel jsem pro vás, pantáta mne posílá.“

V náhlém leknutí od něho odstoupila a nemohla hned promluvit. A vtom zahlédla, že od bud se blíží pan starý Březina s paní.

„Proboha, páni!“ vydechla.

V ten okamžik přešla kolem nějaká ženská a s ní skoro zároveň Jiří s Hubátiem, kterých, jsouc dolů k boudám obrácena, nepostřehla. Jiří však ji poznal. Podíval se na ni a ostře na Vostrého; zacházeje, ještě se ohlédl.

„Vaši páni?“ Vostrý upřel zrak náměstím dolů, kam ulekaně hleděla. „Tak to jděte, děťátko, to jděte, však já se zase přihlásím.“ Jen dořekl, ustoupil a ztratil se mezi lidmi, kteří se tudy ubírali.

Hlenka se po něm už neohlédla. Mžikem byla na rohu u Císařských, přeběhla napříč Jindřišskou ulici, vyhnula se skupině lidí stojících před Březinovými a zmizela v osvětleném průjezdu. Nevšimla si, že u té skupiny stál Jiří s Hubátiem. Jak ji zhlédl, dal Hubátiovi dobrou noc.

Nezamířil do svého pokojíku, nýbrž rovnou do velkého pokoje, poněvadž se nadál, že tam zastane Helenku. Nemýlil se. Pomáhala již Lyzle dávat na stůl. Všiml si, že se zarazila, když vstoupil. Ptal se po rodičích, jsou-li už doma, ačkoliv věděl, že teprve dojdou. Lyzla připomenula Helence, aby uchystala z kredence cínovou mísu a panu starému jeho zamilovanou stříbrnou pozlacenou konvičku, ona že se podívá do kuchyně. Hlenka chvějící se rukou vybírala mísu, vyňala z pouzdra stříbrnou konvičku, bojíc se ohlédnout se. Ale musila. Stanulť Jiřík opodál a ptal se, jak se jí slavnost líbila. Přisvědčila, že líbila.

„S nějakým venkovským jste mluvila,“ zeptal se znenadání, „snad s nějakým krajanem –“

„Tak, s krajanem, krajan to byl, z Hradecka, zastavil mne, poznal mne“ dokládala rychle jako na omluvenou a zarděla se.

„Ani jste si mne nevšimla,“ zažertoval, „když jsem šel kolem.“

Chtěla se usmát, sklopila však oči a tišeji dodala, že ten krajan se ptal po Tomášovi.

„To musí za ním na vinici – a – Helenko –,“ Jiříkovi se zjasnila tvář, „my tam taky půjdeme. Už je to jisté, pantáta svolil, když ho panímáma žádala, ovšem už ne nادلouho, snad jen do konce tohotole měsíce.“

Vtom přistoupil blíže a vroucněji připomínal:

„Škoda, že starý dub – Škoda, že tam už nebude. Ale, Helenko, co je vám, co se stalo – To snad ten krajan –“

„Ne, ne, nic, já jen vzpomněla na ten dub, na znamení –“

Nuceně se usmála, a vzavši mísu i konvičku, chtěla je odnést na stůl.

„Ne, Helenko, počkejte, řekněte mi, něco se stalo, povězte,“ naléhal tišším hlasem.

„Co by se stalo. Ne, prosím vás –,“ trhla sebou a naslouchala. „Už jdou!“ Chvatně vzala nádobí a donesla je na stůl a nervózně, jen aby něco dělala, jala se horlivě představovat talíře. Jiří nemohl se dále vyptávat, musil naproti svým rodičům.

Zasedli k večeři. Mluvili o slavnosti bratrstva v Betlémské kapli, o kázání, o nových členech. Jiří málo hovořil a i roztržitě poslouchal. Pozoroval Helenku, která je obsluhovala, a přemítal na mysli, cože je tak zamyšlena, smutná.

Když Jiří Vostrý Žitavec se s Helenkou rozešel, zamířil rovnou dolů Koňským trhem a zase na Můstek; odtud bral se rychle kolem Staré rychty, kolem kotců k Sv. Havlu a dále do Železné ulice. Vykračoval si najisto, poněvadž tudy nešel poprvé. Také na Staroměstském náměstí se nerozpákoval. Jen se rozhlédl a hned se pustil napříč kolem vojenské strážnice a Krocínovy kašny ke klášteru sv. Mikuláše. Obešel jeho průčelí, zahnul do nedalekých Židů. Všude cestou potkával dost lidí nebo míjel hovějící si za teplého večera před domy nebo na podsíních.

Před branou Židovského Města, dosud otevřenou, bylo živo a za ní také, zvláště vpravo na plácku v koutě u kašny. V klikaté ulici Židovského Města se valem stmívalo. Neměla tak jako ostatní ulice žádné svítilny; jen zář z oken nevysokých domů, tu tam ještě dřevěných, chatrně zjasňovala strouhy u chodníků plné nečistoty a kaluže stojaté, hnijící vody. Nade vším těžký zápach a dusno srpnového teplého večera.

Každý žid mohl tu v Židovském Městě přijmout cizího žida na nocleh, ale noclehář ten měl se vykáhati ceduličkou kvartýrmistra židovského, na kteréž mělo být uvedeno jméno příchozího, kterou branou

přibyl do Prahy a odkud, jak dlouho tu hodlá zůstat. Tuto ceduličku však dostal od kvartýrmistra, jen když mu ukázal svůj pas nebo lístek od své vrchnosti.

Jiří Vostrý nebyl ani žid, aniž měl ceduličku od židovského kvartýrmistra, nicméně hledal tu nocleh. Zahnul do postranní, nečisté uličky, kdež byla hospůdka U černého slunce, za dne tmavá, špinavá díra, plná židů, kteří tu mezi sebou měli své handle, večer navštěvovaná křesťanskými hostmi; o šábesu však a v neděli nikdo o ni nezavadil.

Také toho svátečního večera byla tichá; zardělá zář drala se okenicemi z její jizby. Svítili, než ani hlásek se tam neozval. A dveře zavřeny. Pohnuly se, když Vostrý na ně zatloukl. Žid černé, rozdělené brady a kučeravých vlasů vyhlédl.

„Šoye Samson,“ hlásil se tiše Vostrý, „jdu na noc.“

„Máte-li cedulku?“

„Nemám.“

„Tak si jděte, kam chcete, u mne spát nebudete.“

„Ale, ale, děťátko, vždyť mne znáte. Žitavec, Vostrý,“ připomínal se emigrant a nachýlil se k židovi do dveří. „Pojďte, ukažte se.“

Vostrý vklouzl do malé, nízké síně, kdež hořel na staré bedně kahan. Za okamžik zarachotil v zámku klíč; pruh světla uskočil z ulice, dveře se zavřely. Vostrý se již nevrátil. Černé slunce ho přijalo.

LIV

Toho večera bylo u stolu blíženců v hospodské klenuté místnosti u Březinů jako obyčejně, jenže nejednali jako často od jara o židu Frešlovi, který máje měsíce potupil novou státní Jana Nepomuckého, postavenou před klášterem cyriáků u Sv. Kříže většího, a jenž od té doby seděl v „očistci“ na Staroměstské radnici²⁰³. Zapíral, když jej chytili, zapíral, když jej hodili na žebřík a mučili, a nepřiznal se ani pak, když jej nanovo vzali na skřípec a všelijak trápili.

To právě zajímalo všecku společnost u Březinů, nechali žid zapírání a přizná-li se. Florián Mariánek vždycky včas a hned zvěděl, kdykoliv Frešla vyslychali právem útrpným (měl to vždy od samého krevního písaře²⁰⁴), a hned s tím také k Březinům. Stůl blíženců a všechna společnost se pokaždé čertili, jak je ten žid zatvrzelý, že by ho měli ještě více skřípnout, a divoký Jiří Kocourek, někdy student, kněžství kandidát, pak kantor a teď švec, utrhoval se a vztekal se na rathouz, jaké okolky s tím smradem, jak dlouho se s ním budou ještě ohavět, on že by ho dal ihned pověsit, ne, pověsit ne, ale spálit, zaživa spálit, to že zaslouží, kluk rouhavá.

V polovici července však na Frešla zapomněli docela, když Florián Mariánek přinesl novinu, která byla vlastně tajemstvím a která proto nadmíru podráždila zvědavost všech. Že předevečírem večer přijel do jezovitské koleje u Sv. Klimenta krytý vůz, vypravoval Mariánek a přibánil, že ten vůz byl celý černý a spřežení v něm také vrané, z venkova že přijel, že byl všecken krytý, okénka že měl zastřená (to bylo pravda) a na kozlíku že seděl, rozumí se, kočí, ale také nějaký veliký mužský, z kočáru že vystoupili dva páni páteři a ještě jeden, toho že vzali ti dva pod pažďí a ten chlap jako hora, nějaký lokaj, šel za nimi.

²⁰³ *v „očistci“ na Staroměstské radnici – Špinka, vězení;

²⁰⁴ krevní písař – písař asistující u výslechů, při kterých byli vyslychaní mučení;

Páter, kterého ti dva vedli, nechtěl jít a něco zostra mluvil, pak začal sebou škubat, jako by se chtěl vytrhnout; vtom přiskočil ten obr, pomohl pánům páterům a násilou vtáhli toho vzpouzejícího se do koleje. Dveře se za nimi zavřely –

„A – ?“ zeptal se dychtivě Fileček, když Mariánek přestal, jako by ut'al.

„A – dál nevím.“ Tím Mariánek skončil.

Po nemalém napětí veliké zklamání. Ani mu věřit nechtěli, to že dělá naschvál, a Sameček až zlostně dorážel, cože si z nich tropí blázny, ať jich nenatahuje na skřípec, ať poví. Všechn stůl naléhal s ním, než marně. Mariánek se zadušoval, že opravdu víc neví, slíbil však, že si dá záležet, aby to tajemství vypátral.

Už nazejtří večer přinesl světýlko, ale jen světýlko: že ten kočár přijel z Košumberka, tam že pátres mají rezidenci²⁰⁵, ale o těch kněžích, co přijeli, že dosud nic neví, ani proč ten jeden nechtěl do koleje a proč jej tak tajně přivezli k Sv. Klimentu.

Za týden však zasedl večer ke stolu blíženců s tváří vyjasněnou, spokojeně usmívavou, takže Sameček hned na něj, najisto a určitě:

„Tak už, Mariánku, víte –“

„A vím.“

„Tak co –“

Všichni se k němu nachylovali a naléhavě nutili jako děti dychtivé pohádky, aby pověděl.

„Dalo mně, ale už vím, už je to jisté.“

„Kdo to byli?“

„Pátres jezoviti z Košumberka.“

„A ten, co sebou škubal, co nechtěl –“

„Pošetilý páter, blázen. V té samotě na Košumberku nevěděli si s ním rady, nebylo tam pomoci, a tak ho přivezli do Prahy. A taky to tam nemohli tak utajit.“

²⁰⁵ rezidence – menší než kolej; dům pro několik jezovitů;

„Kdo je to?“

„Páter Třepický, chodil na misie, znamenitý misionář, taky písničky skládal. Ta je taky od něho, co se zpívá, když spalují bludařské knihy, o Husovi a Žižkovi.“

„Co mu vlezlo do hlavy, z čeho se pošetil?“ ptal se starý Kubíček.

„Co mu vlezlo do hlavy – To všechno, kázání, misie. Jak se říká, s čím kdo zachází, tím schází.“

„A není pomoci?“

„Není, tady se to ještě zhoršilo. Tady v koleji začal najednou zuřit. Musili ho zavřít do sklípku jako zločince a řetězy přikovat. Pominul se, křičí, strašně prý křičí, zrovna řve.“

„Co křičí?“ ptal se tišeji starý Kubíček a zmlklé stolní kolegium dychtivě upřelo zraky na Mariánkovy rty.

„Pořád jedno: Již v pekelném plamenu hořím!“ A přitom hrozně vyplazuje jazyk.“

„Ach, chudák,“ politoval starý Kubíček a prostomyslně dodal: „Tak už je tady na světě v horoucím pekle.“

Sameček se ušklíbl, chtěl starocha žertem uštípnout, ale obrátil se hned, když Mariánek dále vypravoval, že šílený páter Třepický nic nejí a jen po vodě volá a křičí: „Hořím, hořím! V pekelném plamenu hořím!“

Celý večer jednali jenom o něm, o jeho osudu, že aby kacíře a bludaře zachránil od věčného ohně, sám zakouší pekelných muk, to aby se raději bůh smíloval –

To přání se do týdne splnilo. Florián Mariánek přišel v sobotu večer se zprávou, tak že je páter Třepický už z řetězů ven, ale v nich že umřel, vlastně tedy že v pekle skončil, že ani na chvíli neměl úlevy nebo jasněho vědomí, v koleji u Sv. Klimenta že tají, jak umřel, a že ho vůbec tajili, tajně že ho přivezli, tajně do toho sklepení odklidili, snad že ani doktora nezavolali.

„A jak vy, Mariánku, jak vy jste to zvěděl?“ zeptal se Fileček.

„Pan páter rektor koleje mu to řekl,“ usmál se Sameček. „Copak náš Mariánek, ten s takovými pány –“

„To se ví, jakpak ne,“ přisvědčoval Mariánek s úsměškem, „ale tentokrát ne, tentokráte ženská, víme –“ A pásl se na jejich úžasu.

„Která?“ zvolal Fileček.

„Ctná a vážená paní.“

„Která?“ hartusil Fileček.

„Stará paní.“

„Ach –“

Všichni rozuměli, že míní paní Lerchovou u Pražáků, matku nebožky paní Březinové. „A jak by ta –“

„Kdybyste na všechno vzpomněli a myslili! Paní stará má bratrance jezovitu, pátera Suka –“

A zase obecné „Ach –“ a hlasy překvapení a obdivu.

„Rozumíte?“ Mariánek se jen usmíval. „Tady byla cestička, na tu jsem přišel. A pan páter Suk všechno věděl, vždyť dal tomu bláznivému misionáři poslední pomazání a křikl mu svaté jméno Ježíš do ucha, když umíral.“

A hned nazejtří večer zabýval se stůl blíženců opět jezovitskou kolejí u Sv. Klimenta. Tentokráte přišel s novinou Sameček, a notně nad ní rozmrzelý. Slyšel u nich, v perkamtu, že do té koleje povolali pátera Mateřovského; jednoho téhož jména že tam už mají, že jsou bratři ti dva jezovité, ten druhý, který sem do Prahy právě přijel, že byl dosud v Hradci nad Labem, misionář.

Fileček se ptal, proč ho sem povolali.

„Proč, protože to s tou rotou lutrijánskou umí, proto –,“ nerudně vysvětlil Sameček. „A co tady v Praze?“

„Do vinic, rozumíte-li.“

„Vždyť tam jsou dva páteři,“ připomenul starý Kroupa, „ti stále posluhují svátostmi a konají pobožná cvičení.“

„Konají, ale to bejlí kacířské proto se pořád ještě drží.“

Sameček mávl rukou. „Co jsme tam už knih pobrali, a nic plátno.“

„Když jim za ně zas jiné donášejí.“

„A když jsou taky zrádcové a tajní patronové. Jen si vzpomeňte, co se proneslo před třemi lety: inspektor vinic, přes třicet let byl tím inspektorem, a tajný husita! Zatímco páni pátres na vinicích kázali, tajné schůzky bludařské špehovali a rozháněli, a pořád ve strachu, aby vinaři jich neztloukli, neztýrali, přijímal pan inspektor od poběhlých predikantů pod obojím způsobem, a když sem nemohli, zajížděl si k přijímání do Drážďan nebo do Žitavy – hh –“

„Ten se povedl,“ zasmál se Florián Mariánek, „ten, a pak ještě ten kostelník u Sv. Pankráce, Jauris, tak, Jauris. Taky chlapík. Katolický kostelník a tajný husita. To ještě aby byl někdo z pánů páterů jezovitů tajně přijímal pod obojím.“

„Ssst, Mariánku,“ hrozil starý Kubíček. „Co to mluvíte, hříšný člověče, to jako by někdo řekl, že také vy chodíte do takových tajných pobožností bludařských.“

„Ach, tady v Praze nic není,“ Mariánek se jen smál, „tady nejsou, a do vinic je tuze daleko a špatné cesty.“

„No tak, no tak,“ horlivě se chytal mrzutý Sameček, „tady to slyšíte, tuze daleko a špatné cesty. Bodejt', to se ví, to je co říci, do Podola, do Michle a Libeň, Trója, Bubeneč a Holešovice a Podhoří v horoucích peklech. A tam chodit, a třeba v noci, jestliže si ten páter Mateřovský vzpomene a usmyslí. To si zajde k nám na perkamt, půjde na pana perkmistra, pan perkmistr na mne a hned spustí: ‚Tak, komorníku Samečku, obejít pány asesory, půjde se na obhlídku do vinic, prohledat obydlí vinařů, nemají-li zapovězené knihy, plašit jejich kacířské večere, chytat bláznivé predikanty, proto obejít všechny pány asesory.‘ Ono se to poroučí, ale jděte, obcházejte pány a hlase, že se půjde do těch ztracených koutů u Radlic nebo v Podhoří. Ale jak vás uvítají páni asesoři, třeba takhle urozený a statečný pan Palma, když je tak na kanapi rozvalen a břicho nad ním jako kopec, když mu melduju, že urozený a statečný pan Písecký z Granyhsfeldu, pan perkmistr, ráčí vzkazovat, že se půjde –“

Nedomluvil pro hlasitý smích Floriána Mariánka a všech, protože všichni znali tlustého sládka Palmu a znali jeho čipernost. I Fileček se smíchu neubráníl a odnesl to.

Blíženec Sameček popuzen, že došel takového politování, obořil se na něj, že se to panu komorníku zemských desk směje, a ještě že vyčítá jemu, Samečkovi, že u perkamtu mají férií víc nežli na vysokém učení, férie ženné a vinné a všelijaké jiné, a férie pořád, ad placitum, tak to že by je Filečkovi přál, aby alespoň jednou v noci se musil rozběhnouti takový kus světa, do těch koutů a brlohů mezi nečisté, bludařské vinaře a vrátit se třeba se hřbetem na modro zmalovaným, to že by mu opravdu přál –

Prozatím však bylo Samečkovu rozhorlení zbytečno. Příštího večera přišel opět a po něm zas a dále večer co večer. Urozený a statečný pan Písecký z Kranichsfeldu, pan perkmistr hoř viničných, nevolal ho k mimořádné službě. Večery u stolu blíženeců se zase uklidnily. Za mnoho dní neměli tam nic zvláštního, o čem by se živěji rozhovořili.

Až pak toho večera, kdy Helenka setkala se u Betlémské kaple s Žitavcem, Vostrým, zvěděli událost (a jim to bylo událostí), že paní Březinová přijela s Jiříkem z vinice na slavnost bratrstva Nanebevzetí Panny Marie v Betlémské kapli. Florián Mariánek, jenž s nimi mluvil, líčil večer u stolu, jak oběma na vinici znamenitě svědčilo, paní staré i panu Jiříkovi, a jak se jim tam líbí, že se tam ještě vrátí a zůstanou tam do podzima.

Starý Kubíček přitom vzpomněl, pravda, že pan Jiřík má rok filozofie tou nemocí zmařený, že nebude moci vstoupit do třetího roku, do metafyziky, nýbrž že musí ještě jednou do fyziky, ale však že nemá zmeškáno, zvláště oblíbil-li sobě eklesiastické duchovenství, a to že asi zajisté, že pan starý Březina nebude mít s ním tak těžkou alteraci jako s nejstarším Vojtěchem, pan Jiřík že jistě pomýšlí na důstojnost kněžskou.

LV

Jiřík ani nazejtří nenabyl jistoty, přihodilo-li se něco Helence. Zahlédl ji ráno na chodbě, šla s Lyzlou. Byla y tváři pobledlejší, ale poděkovala s úsměvem na jeho pozdravení. Nebyl to však úsměv rtů, očí i duše, jakým se jindy za takových setkání na něj usmála. Ten úsměv jako květ na okénku, ale v komůrce duše šero a smutno. Promluvit s ní nemohl. Ráno ji nezastal samotnu, před polednem musil k babičce, odpoledne pak, jak se doslechl, odešla Helenka na vinici, kamž ji macecha napřed poslala. Sami se tam měli odebrat až nazejtří.

Byl nespokojen, nejraději by se byl rozběhl za bránu do lusthauzu. Chystal si ve svém pokojíku knihy, přes tu chvíli však upadal v zamyšlení, v dohady, že ten mužík snad přece přinesl Helence novinu, a ne dobrou; proč by byla večer smutná, proč vzpomněla na starý dub, na zlé znamení.

Pozdě odpoledne rozběhl se k Hubátiovi. Nadál se, že uvidí také deklamátora Svobodu, s kterým už dávno nemluvil. Hubátius hned sáhl po houslích a chystal se, že si zahrají.

„A co deklamátor?“ ptal se Jiřík.

„Ted' tu již tak často nebývá, co nejsou dueta. Dnes on asi přijde; doma myslím je, zaslechl jsem prve jeho hlas, leda že by zatím odešel. No, začněme; je-li doma, přiběhne jako myš, ucítí-li slaninu.“

Začali, hráli, dveře se však neotevřely, auditorium nevkouzlo jako jindy; deklamátor se neukázal.

Když se začalo připozdívat, přestali a Jiřík se rozloučil. Už byl skoro dole pod schody, když mu připadlo, že se měl přece pro jistotu zastavit u dveří deklamátorových a zaklepat. Hned se rozhodl a stoupal zpět nahoru do schodů. Když stanul na nejhořejším, setkal se s mužíkem v třírohém klobouku, dlouhých vlasů za uši sčesaných. Jiřík se až zarazil. Zrovna takový a jistě tenhleto stál včera večer s Helenkou. A vtom se mihl kolem

něho, zrovna se protáhl a chvatně po schodech dolů. Ale do tváře se mu Jiřík mohl podívat; i zarudlý puchýřek na jeho víčku postřehl.

Chvilku stál všecken překvapen i tím zjevem, i tím, že tady se s ním setkal. U Hubátia ten člověk nebyl, a kromě Hubátia nebydlí tu žádný jiný nežli deklamátor Svoboda. A ten není doma, alespoň mysli; nebo je a měl tuto návštěvu, a proto nepřišel. Než co by ten mužík s ním – A co s Helenkou – Jiřík se vytrhl a rychle přeběhl krátkou chodbou k deklamátovým dveřím a rychle na ně zaklepal. Ale nic, ticho. Zaklepal znovu, naslouchal; vtom temné bouchnutí za dveřmi, jako by tam něco spadlo, nějaká těžká kniha. A zase ticho, žádné kroky. Jiřík zaklepal potřetí, nikdo však se neozval. Vzal za kliku; dveře zavřeny. Deklamátor není doma; ale to bouchnutí prve – A ten mužík –

Jiříkovi připadlo, aby se zastavil u Hubátia. Ale tam ten cizinec nebyl, toť jisto, Hubátius neví o něm nic, ten člověk snad jen tak maně sem přišel, zabloudil, venkovan, snad někoho hledal a stál u deklamátorových dveří, a on, Jiřík, odcházeje si ho nevšiml. Co by Hubátius mohl vysvětlit, nic. Nešel k němu; sestupoval se schodů a pak skokem, když mu připadlo, že toho mužíka snad ještě stihne dole před domem nebo že uvidí, kam se ubírá. Když vyrazil z domu, nezahlédl než několik chlapců honících se před kostelem sv. Jakuba, dál selský povoz naproti kostelu před Čertovou krčmou u Štupartů a dvě báby s krosnami, vycházející z východní brány Ungeltu. Po záhadném mužíkovi však ani potuchy.

Helenka vracela se toho odpoledne na vinici plná skličujících obav. Když stanula nahoře nad ní na posledním stupni terasy, na níž stál lusthauz, maně se zadívala od něho vpravo. Tam, kde ještě předevcírem vznášela se do vysoka do široka jako tlum tmavého oblaku rozložitá koruna ohromného dubu, tam prázdno, kus oblohy. Na zemi ležel věkovitý obr s rozbitou, pocuchanou korunou, se spoustou větví a otrískaných větvíček. Bylo jí ho líto, než v tom litování chvěla se také její vlastní temná úzkost, že se to zlé znamení splnilo.

Večer zašla si k dubu přímo. Blížila se k němu zvolna, ostýchavým krokem, jako by šla k mrtvému; bázeň ji tísnila, poněvadž očekávala, že

Tomáš přijde, že o ní už zvěděl a že snad už také i Vostrý ho našel a vzkaz otcův mu vyřídil.

Srpeček svítil; rozbrázděný kmen padlého dubu se zjasnil, pruh žlutavého lišejníku na něm vysvítal zlatěji. Stříbro měsíčné skropilo povrch koruny, jejíž černé stíny tiše spočívaly na osvětlené půdě plné listů a haluzí. Helenka vzpomněla na lavičku, jež rozdrcena pod kmenem, vzpomněla v zatnutí, jak se tu s Jiřím setkala, jak tu spolu stáli. Usedla na kmen. Bylo jí úzko. Tušila najisto, že Tomáš s radostí přijme zprávu Vostrého, že bude chtít, aby utekli, a hned, když sám na to již pomýšlel, hned tenkrát, když jí přinesl Klejchovu pobožnou knížku, kterou mu dodal neznámý, tajemný bratr, a pak obzvláště, když loni po tě svatojanské slavnosti přinesl Lazar Kiš vzkázání jejich otce, aby byli přichystáni, až by pro ně vzkázal nebo poslal.

Už tenkrát se zarazila, když zaslechla o útěku; ale také se zaradovala, že se otec zachránil, že je na bezpečném místě. Teď už se jen lekla a myslila víc na rozloučení s Jiřím než na shledání s otcem. Strach ji obcházel z hrozného rozhodnutí, jež se blížilo. Cítila výčitku, že se leká toho, nač sama zpočátku myslívala i těšila se; ale utéci, opustit navždy Jiřího –

Listů v koruně padlého dubu zašelestilo, jak večerní vítr náhle zavanul. Škubla sebou; jako by duchový hlas za ní se ozval. Babička se jí zjevila sedící u stolu v tichu nízké sedničky v přísvisu nevelkého okna, jímž bylo vidět do sadu šeřícího se zeleným zamžením; viděla babiččiny šediny, popelavý, vráscitý obličej, přísně vážnou tvář z předešlých utrpení, viděla šedivé její oči, jak na ni hleděly, ozval se jí její přísný i starostný hlas. „Až přijde pokušení, vzpomeň si, Helenko, na nebožku mámu, abyste ostali v tom, v čem jste se narodili. Smrtelně byste hřešili, kdybyste někdy couvli –“ Tak to tenkrát řekla, majíc ručena Svatém písmu sepjaté.

Ta slova se tenkrát vryla jí do srdce a hned se jí tenkrát také ozvala v pohnuté duši pevná odpověď babičce, že nikdy, že otec nebude nad nimi plakat, nikdy – A teď se leká odejít odtud, váhá dostat se k němu, aby

zachovala svou víru, čeká se strachem Tomáše a má tajné přání, aby raději nepřišel.

Za lusthauzem od plotu sousední vinice zalehl do večerního ticha zpěv příjemného hlasu:

Můj bože, vzhlédni okem své milosti na ouzкости mé a pošli z výsosti anděla svého –

Tomáš! Zachvěla se. Chtěla vstát, jiti mu naproti, nohy však jako by ztuhly; nehnuté hleděla rozšířenýma očima vstříc bratru, jako by jí přinášel ortel. Ví-li už – A neví-li, musí mu to sama říci – Blížil se, chvátal a čepicí zamával, což dosud nikdy neudělal. To je z radosti, to již ví, ví –

„Čekáš dlouho, Helenko? Nemohl jsem dřív. Vid', přišlas s novinou – Ó, já už taky vím!“ Z obličeje mu zářily radost a uspokojení.

„Tak už víš,“ opakovala mdle a tiše.

„Vím; navečer staval se u nás na vinici Novotný, vinař, víš ten, co nás vedl za Tejnský kostel na bratrskou pobožnost.“ Tomáš usedl vedle ní na kmen a pokračoval tlumeným hlasem, plným však pohnutí a tiché radosti: „Stavil se, jakoby jen tak, hovořil o díle a taky o sobotním cvičení jezovitském, a tak pobožně, a očima kroutil, náš starý vinař stál u toho, ale jak si vinař zašel pro lopatu, bratr Novotný mně přišeptal: ‚Vyprovod' mne, venku někdo čeká.‘ A tak jsem pak šel. Venku před vinicí pod lipou – no – to uhodneš, Vostrý, bratr Žitavec. To jsem vyvalil oči! Ale on jen zkrátka se mnou, pro samou opatrnost, jen chvilku postál. Snadno mne našel.“

„Věděl ode mne, kde jseš.“

„Povídal, ale že taky jeden bratr v městě mu pověděl.“

„V městě? V Praze?“

„V Praze.“

„Který?“

„To neřek.“

„A tys se neptal?“

„Ne, zapomněl jsem nad tou novinou, když zvěstoval, že jde od pantáty.“

„Tak už všechno víš,“ řekla, hledíc před se na ulomenou snět dubovou na zemi a na její černý stín v měsíčním světle.

„Že pro nás přišel, že odtud utečeme.“ Tomáš, zapomenuv, promluvil hlasitěji a radostně sebou hnul. „Já bych ti byl, Helenko, kdybych tam byl měl valdhornu, zatroubil takovou veselou – Ale, Helenko, co ty, sedíš tu jako opařená. Ty se netěšíš.“

„Bojím se.“

„Dětino, nic se neboj. Odtud se snadno dostaneme, z vinic lip nežli z města.“

„A kdy, co říkal Vostrý, o tom jsem s ním nemohla mluvit. Hned?“ Její zrak tkvěl na něm úzkostně.

„Nemohli jsme o tom dlouho jednat, ale to povídal, že hned nevyrazíme, že tu má ještě všelijaké pochůzky po vinicích, navštívit ukrytý semeno, knížky jim nese, a pocvičit se s nimi v pobožnosti.“

„Jak dlouho tu pobude –“

„To nevím, neříkal, jen abysme se uchystali. Jen kdybyste tu na vinici hodně dlouho ostali. Nevíš, jak dlouho?“

„To nevím.“

„Aspoň čtrnáct dní?“

„To snad.“

„To by bylo tak dobře.“

„Tak dlouho tu Vostrý ostane?“

„Jistě. To víš, než všechny vinice kolem Prahy ponavštíví. A pak taky nesežene schůzku vždycky, jak by chtěl, musí být tuze opatrný kvůli sobě i kvůli bratrům, a jezoviti jsou teď ostřejší, povídal bratr Novotný, že je tu teď ten zlý z Hradce, ten Mateřovský, ten taky byl tenkrát v Dobrušce na misii s těma dvěma, co nás na Skalce přepadli; teď se dostal do pražské koleje. Ale to nic. Když tu je Vostrý, když teď víme, že odtud vyvážneme, k pantátovi, to se už nedáme. Tak se jen chystej, všechno si urovnej, abys mohla hned popadnout uzel, jak přijde od Vostrého vzkaz nebo znamení, večer nebo v noci. Jen se nic neboj, Helenko, dobře to pořídíme a budeme zas u pantáty, a já,“ vstal a dodal chvatněji, těše se, „se snad dostanu zase k

myslivosti, a valdhornu jim tu nenechám. Tak dobrou noc a pamatuj a přichystej se. Ale tady u dubu už nečekej, teď vždycky u plotu za malinčím. Tam čekej každý večer.“

Podal jí ruku a rychle odběhl jako srnec. Za chvílečku ztratil se za malinovými keři u plotu.

Volným krokem, s hlavou sklopenou vrátila se Helenka do své bílé světničky. Neulehla, dlouho seděla u okna, hledíc v trudném zamyšlení na zahrádku, na malinový, jež se na měsíci stříbrošedě vlnilo, jak noční vítr jeho husté, vláčné pruty províval. I když pak ulehla, dlouho neusnula. K ránu se vytrhla z krátkého spánku, jenž byl samý těžký sen. A den neulevil v její tísní a obavách. Před polednem však svítlo jí náhlým, milým překvapením. Jiří přišel znenadání.

Čekala, že se vrátí až odpoledne s panímámou. A on přichvátal sám, napřed. Potěšila se i lekla, tíže ucítla blížící se rozhodnutí. Setkali se pod verandou. Na očích mu bylo znáti radost, že je tu zas u ní, a radost zněla z jeho slov i hlasu. Chválil si, jak tu je krásně, že se mu v Praze stýskalo, že se nemohl dočkat a tak že pospíchal.

„A také kvůli vám,“ dodal pojednou. „Měl jsem starost, že se vám přece něco stalo.“

Byla dojata jeho starostlivostí, pravdu však říci nemohla. Zakroutila hlavou, usmála se.

„Tedy ne? Opravdu?“ Okamžik pomlčel, do očí jí zkoumavě hleděl, pak řekl: „Tajíte-li něco, Helenko – A co dub?“ zeptal se pojednou a v očích mu svítlo. „Podívala jste se na něj?“

„Byla jsem tam.“

„Kdy, dnes?“

„Včera.“

„A snad navečer nebo večer! To jsem tam také byl, Helenko, pořád jsem tam v duchu byl – a – s vámi. A vy, vzpomněla jste si? Vzpomněla jste?“ ptal se tiše. Přikývla, usmála se, oči sklopila.

Vtom stará kuchařka zavolala ze síně. Helenka tam odkvapila. Ta tichá, milá odpověď jej těšila. Přec však zůstalo v něm temné, tíživé

neuspokojení, že o té své starosti a o tom krajanu neřekla nic určitého, že přece snad se něco stalo a že to tají –

LVI

Odpoledne přijela paní Březinová. Nazejtří přibyli na vinici čtyři drvoštěpové, které pan starý poslal, aby zčásti uklidili starý dub. Jejich pila urovnala pahýl nad kořeny, řezala a svištěla v koruně, oddělujíc mohutné větve od kmene; v odříznutých blyštěly se sekery, odsekávaly menší haluze. Otepě z nich odnesli za luthauz k plotu a tam vyrovnali z nich celý stoh.

Jiří nechodil přihlížet k té práci a také Helenka se tam neukázala. Až paní Březinová je pozvala druhého dne navečer, když dělníci odešli, aby se šli podívat. Když stanuli u trupu mrtvého, okleštěného stromu, v trávě ležícího, zadíval se naň Jiřík a pak prohodil, že je jako silný Samson ostříhaný, bez síly, škoda že již hlasu nevydá ani stínem nepochladí.

„A lavička zůstala pod ním,“ ukázala paní Březinová. „Ale teď nám bude celý lavičkou. Pojd’te, zkusme to.“

Jiří první usedl na kmen, mladá macecha vedle něho. Když viděla, že Helenka stojí, pobídla ji, jen ať si také pohoví. Helenka se posadila vedle své paní, kousek dál, a když se zadívala jako paní a Jiří přes vinice pod nimi a na Prahu, na její bání a věže, na červené, cihlové hradby a bašty se zeleným, drnovým krytem, na všecko město vyzářené růžovým světlem západu, chytla ji náhlá tesknost, úzko u srdce. Jiří vážně mlčel, a jako by neslyšel, co macecha hovorně vykládá o Praze, až pak, když na konec řekla, že je krásná podívaná, ale dokud měli dub nad sebou, pod jeho košatou korunou, že to bylo hezčí, přisvědčil, že bylo, a kradí pohlédl na Helenku.

Ale ne výraz tichého přisvědčení, nýbrž stín teskna stihl v její tváři; a ráno po tomto večeru zahlédl ji na zahrádce, nepozorován, stoje náhodou za

malinovým houštím, v takovém zamyšlení, že se až zarazil. Byl by nejraději vyrazil z křovin a zeptal se jí, co ji tíží; než neodvážil se.

Když ji pak za chvíli potkal, ta tam chmura v její tváři; místo ní úsměv. Ale tomu již nevěřil a jen vážněji a starostněji uvažoval, co se stalo nebo co se snad děje. Myslíl na to doma ve svém pokoji, venku, na kmeni padlého dubu, kdež seděl s knihou v ruce, ale nečetl. Spřádaly se mu různé a divné myšlenky a dohady. Pokaždé se vracel k tomu, že to s Helenkou je od té chvíle, co mluvila s tím krajanem.

Druhého dne potkal ji na terase nad vinicí. Otázal se jen jakoby mimochodem, je-li ten její krajan dosud v Praze. Zarazila se, zarudlý stín mihl se jí čelem, ale hned a jistě odvětila, že neví, že ho od toho večera neviděla.

„S tím krajanem, Helenko, něco je; myslím, že vám přinesl nějakou zlou novinu.“ Netušená otázka ji zmohla; nemohla Jiříkovi lhát, zapírat.

„Vypravoval o našich.“

„O vašich –,“ opakoval tázavě.

„O mém otci.“ Pohlédla do země.

Jiří se zarazil. Za celý čas, co Helenka byla v Praze, poprvé teď o něm od ní uslyšel, o něm, o kacíři. Ulekl se, nemile, tísnivě jej to překvapilo. Okamžik mlčel, ale když Helenka bázně k němu vzhledla, cítě, jak se jí jeho zamlknutí dotklo, zeptal se, stalo-li se mu něco.

„Ne, to ne, otec je zdrav.“

„Kde je, smím-li se optat.“

„Daleko, v Žitavě.“

„A ten váš krajan přišel ze Žitavy?“ žasna zeptal se Jiří.

„Ne, nepřišel,“ kvapně zalhala, „povídal, že to slyšel. Já jsem s ním mluvila jen chvíli, jak jsem ho potkala.“ Opět upřela oči do země, ale hned jich pozvedla, když Jiří se jí znenadání otázal, zná-li pana Svobodu, deklamátora u zemských desk.

„Ne, toho pána neznám, nikdá jsem o něm neslyšela.“ Znělo to určitě, tónem nelíčeného překvapení. Žasla, proč pojednou ta otázka. Než Jiřík jí nevysvětlil.

Po tomto rozhovoru zůstalo v něm tíživé znepokojení pro Helenčina otce, zatvrzelého kacíře. Již od dětství vštipeny mu nechuť a odpor k jinověrcům; s hrůzou slýchal doma, ve školách, v kostele o luteránech a husitech jako o lidech ztracených a zatracených. Tak také naslouchal jako chlapec vypravování babiččinu o Davidovi Kuklovi z Tagenberka, někdy majetníku babiččina domu U Pražáků, že pro kacířskou svou víru opustil dům a všecko své bohatství a že v tom kacířství zemřel v cizině. Tenkrát se bál tajemného mu nevěrce i litoval ho, že byl tak zatvrzelý i nešťastný, protože zemřel ve své zatvrzelosti a jistě do pekelných muk se dostal. Proto také myslel na Helenku hned tenkrát, když ji poprvé spatřil přicházející k babičce, čekající u dveří, s temnou bází i s politováním, že je kacířka, když její otec zběhl pro víru.

Ted' obcházela jej úzkost o ni, když mu připadlo, že se jí po otci zastesklo a snad také po jeho víře, že ač byla dosud horlivě pobožná a učinila vyznání víry, snad kolísá ve své pravověrnosti, že je v nebezpečení a běží o její spásu. Jak se o tom přesvědčit, jistoty nabytí? Promluvit s ní o tom, upřímně, nepokrytě. Ale jak, kde – – Bylo by snad možná u dubu, až by tam přišla čekat na Tomáše.

I zašel tam hned navečer, seděl na kmeni, čekal. Nepřišla. Čekal i nazejtří, neklidně vyhlížel k lusthauzu, nezaběhl-li se tam pod révím na verandě její šat, nezamířil-li k dubu. Nedočkal se. Příštího dne navečer ustoupil dál od starého dubu, když mu připadlo, že Helenka snad proto sem nepřichází, protože on tu. Aby ho nezhledla, zasedl dál až za bezové husté křoví u staré zdi, zarostlé navrchu netřeskem a bejlím. Vykradl se tam hned po večeri za prvního soumraku a zůstal tam, i když bezové houští nad ním zčernalo i réví dole po vinicích. Čekal, čekal, ale marně.

Tou dobou stála Helenka za lusthauzem za malinovými keři, krytá stohem dubových otepí u plotu sousední vinice. Čekala tu na bratra tak, jak jí ustanovil, čekala tu tak jako každý večer s úzkostí, co přinese. Po tom, když se tu s Tomášem po návratu z města poprvé setkala, nemohla sem po tři večery, pro službu u paní Březinové a pak pro starou kuchařku, jež ji dlouho zdržela. Až čtvrtého dne setkala se tu s Tomášem. Tlumeně, se vši

opatrností vypravoval jí, že bratrovi (jména nikdy nevyslovil) se dobře daří, že již navštívil některé bratry, on, Tomáš, že s ním mluvil, že mají smluvené místo ve břehu za vinicí pod starými osikami, že se však bratr dlouho neomeškal, ale zítra že s ním pobude déle, tak aby nečekala, on, Tomáš, že sem nepřijde, ale to že bratr znovu připomínal, aby byli on, Tomáš, a Helenka připraveni na každou hodinu.

Helenka zůstala příštího večera ve své světničce; než i nazejtří večer Tomáš nepřišel. Ted' sedmého večera, zatímco Jiří čekal pod bezovým houštím u staré zdi, stála na smluveném místě, vzrušeně očekávajíc, že Tomáš dnes jistě přijde a co přinese. Dlouho nevyhlížela. Opodál vpravo pohnuly se tyče v plotu, nadzvedly se a otvorem pod nimi vklouzl Žitavec, bratr Vostrý, klobouk v ruce. Proskočil jako koník v trávě a již stál proti Helence.

„Ale, ale, děťátko,“ vítal ji tiše a podal jí ruku, a hned se ohlédl po Tomášovi, jenž se za ním protáhl a hned kousek dál ke stohu dubového klestí se postavil, tak aby viděl k lusthauzu, ale jeho aby nebylo vidět. Žitavec jen ruku podal Helence a hned usedl na zem do trávy u plotu a tiše ji vyzval, aby usedla vedle něho. Poslechla užaslá nad tím nenadálým příchodem, přepadená strachem, že přišli pro ni. Lekla se Vostrého víc nežli tenkrát doma v lese u židovského hřbitůvku, u splavu, kdy jí připadl jako hastrmánek.

Ted' seděl vedle ní v trávě, ztrácejí se v hustém šeru, z něhož vyřázel přibledlý, hladce oholený obličej; zdál se bledší v dlouhých černých vlasech. Viděla mu do tváře, husté černé obočí a pod ním na víčku i zahnědlý puchýrek zablédla. Zachvěla se a nehnutě, jako strnulá naslouchala jeho hovoru. Mluvil přívětivě tlumeným hlasem. Strachu však se nemohla zbyti. Na Tomáše zapomněla, ale Jiří se jí kmitl. Než i ten zmizel, jak Vostrý začal svým měkkým, mírným způsobem o jejím otci, že ji nastokrát pozdravuje, to že jí Tomáš už vyřídil, ale kdyby pantátu byla slyšela, jak to jemu, Vostrému, ukládal, jak se mu hlas třásl, když také si vzpomněl, že on, Vostrý, děti jeho uvidí, že bude s nimi, s ní, s Helenkou

mluvit a on ne, kdyby věděla, jak pantáta na ně a na ni obzvláště vzpomíná –

„A taky má obzvláštní strach o tebe –“ Žitavec jí teď, sestře, nevykal jako při prvním shledání u židovského hřbitova, kdy ještě nevěděl, čím je. „Vím to; hned tenkrát, když jsme se potkali u židovského krchůvka, pamatuješ se, když tam pantáta pak v noci ke mně přišel, hovořil o svých ouzkostech, jak se musí tajit, jak ho to souží, že musí svou víru zapírat, že je takový dvojí, a povídal, jaký má přitom strach o vás, že ho to moří, aby vás zachoval v staré víře, a o tebe, děťátko, že má největší strach, že jseš pořád u vrchnosti, u té slečny, tuhé římanky –“

Pohládl si dlouhé vlasy od čela přes temeno a pokračoval, hledě na Helenku sedící nehnutě, s očima sklopenýma:

„Pěkně o tobě mluvil, že jseš při něm a při naší víře, jen co je pravda, a že ho máš ráda, to taky, ale že nemáš žádnou posilu, že nepřijdeš mezi bratry a sestry, a že bys v té panské službě mohla zvyknout, že svědomí se pomalu uspí, že přijde pokušení, děťátko, že bys mohla kolísat – To už tenkrát měl takovou starost a strach –“

Nic šerem se nehnulo, ani list v malinčí, ani v dubovém klestí; ticho. Helenčin hluboký vzdech se jím zachvěl. Roztesknula se, rozžehla pro otce, dojatá jeho láskou i starostí. Jako by se sám ozval, jako by zaslechla, když je varoval a napomínal, kmitl se jí v jizbě starého Lemfelda od bouře setmělé, jak tam tenkrát po misii sklesl na židli, přepadlý, zoufalý, jak sepjal ruce na prsou, prsty do prstů, a zaúpěl: „Hřešíme, Krista zapíráme. Děti, děti!“ To jí tak myslí skočilo a srdce jí sevřelo, až úzko. A teskno pak ještě prudší, jak Vostrý pokračoval:

„To bylo už tenkrát. A copak to – To tě měl pantáta na očích, tos měla posilu v něm a v Tomáši a vy všichni v Písmu svatém. Ale teď, takové časy pořád sama mezi římány, ani se nemožeš v pobožnosti pocvičit, ani ne tak jako bratr. Jseš v římské famílii a jezovit tam chodí, musilas k němu na cvičení a pak vyznání víry –“ Měkký jeho hlas pojednou zněl trpce, tvrději jako v úžasu a ošklivosti. „Tomáš mně všechno pověděl, děťátko –“

Bílá hlava P. Daniela jako by se k ní naklonila, když o Lutrovi, o Husovi mluvil, o křtících, o slepějších. A v to zas Vostrého tichý hlas, naléhavá řeč, zrovna jako by uhodl, nač vzpomněla.

„Tupili ti naši víru a tupili tím otce. Teď přišla pomoc. Posílá pro tebe, vytrhneme tě odtud. Ale ty se prý bojíš, povídal Tomáš. Snad bys neváhala.“

Odmlčel se, čekal, ale když Helenka se neozvala, pokračoval, a důtklivěji: „Ale, ale, děťátko, jak bys mohla se rozmejšlet, když si vzpomeneš na pantátu, na jeho utrpení a soužení. A to ti také vzkazuje, abys pamatovala na matku a na babičku, co ta pro víru zkusila. Ujdeš pokušení a jezovitskému mámení a shledáš se s pantátou. Jen buď přichystaná. Budeš, vid’ –“

Všecka vzrušena, tiše se chvějíc odpověděla otázkou, kdy chtějí vyjít.

„Za týden, ale třeba i dřív.“ Vostrý tiše vstal. „Jak se dá. Rád bych tu ještě nějaký den pobyl mezi bratry, ale kdopak ví – A tak buď přichystána na každou chvíli. Budeš –“ A podával jí ruku jako na slib.

Vztáhla mlčky pravici. Tomáš přistoupil, nahlédl jí do tváře vzrušené a smutné a tiše, s úsměvem povzbuzoval:

„Ale jdi, bloudku, to se tak bojíš? Těšit se máš, já se těším. Čekej zase tu zítra navečer. A kdybych snad nepřišel, tak pozejtří a každý večer. Přijdu sem pro tebe.“

„Modli se, vzývej Hospodina,“ přišeptal mužík, „a pamatuj na pantátu. Dobrou noc.“

Zmizel plotem a Tomáš za ním. Helenka se dívala za nimi, až zmizeli v temnu mezi révím. Jako zmožena, osláblá vracela se do své světničky. Tam zakřesala, rozsvítila kahan, zavřela dveře i okenice, otevřela truhlu, vyndala z ní velký šátek, rozestřela jej na podlaze, skládala do něho šaty, prádlo, obuv a pak vše zavázala. Klečela nad uzlem, hleděla na něj, ale neviděla; zatmívalo se jí v očích. Náhle jej hodila do truhly, spustila víko, a jak zapadlo, sklesla na ně rukama i hlavou a dala se do pláče.

Tak bolestně se chystala na útěk. Toto její rozhodnutí, které by první čas svého pobytu v Praze byla s radostí učinila, nebylo z ochotné vůle, ne z

horlivosti pro víru otcovu; v té již ochabla. Nutnosti povolila, tlaku, kterým ji tiskli Vostrý a Tomáš a nejmocněji její otec, trpící pro víru. Byl daleko, ale té chvíle, když Vostrý o něm mluvil, jako by nad ní stál. Jak jej tak zarmoutit – A bála se ho, zavrhl by ji, proklel. Musila poslechnout.

Doma však, ve světničce rozplakala se nad svým rozhodnutím, a ráno po té noci, pro ni tak těžké, když neviděla a neslyšela domlouvajícího Žitavce, kdy byla zase Jiřímu blíž, děsila se nad svým odhodláním. Odejít odtud, od Jiřího navždycky, nikdy ho již nespátřit, nebýt mu nablízku – A jak ustrne, odvrátí se od ní, až uslyší, za lhářku ji bude mít, která jej klamala.

Otevřela truhlu, chtěla si vzít šátek; ale jak zhlédla uzel na cestu přichystaný, spustila prudce víko a vyběhla ven. Bolest rozchodu ji chytla. Již jenom několik dní – Z verandy zahlédla Jiříka na terase nad vinicí. Měl knihu v ruce, nečetl však. Stál obrácen ku Praze ozářené ranním světlem. Zapomněla na paní, na starou kuchařku, tiskla se za réví zaclánějící oblouk verandy a jako záclona tiše povívající, hleděla na Jiřího v hlubokém pohnutí, oddaně, s vroucí láskou i teskně, s žalem, jako by se již loučila. Oči se jí kalily –

Ale jak se obrátil, odtrhla se ze svého úkrytu a vběhla do síně. A přece pak opět čekala a hledala, aby jej mohla uvidět. Obávala se s ním se potkat, a přece po tom toužila. A pomýšlení přicházelo, kdyby zůstala nebo kdyby nějaká nenadálá překážka se naskytla – Nelekala se jí, chvílemi byla jejím tajným přáním. Hned se však opět bránila, že není možná, že musí, musí.

Pracovala roztržitě, a když před obědem vstoupila do zahrádky natrhat kvítí na stůl, zapomněla, proč přišla. Stála nad záhonky jako zapomenutá, hledíc za stoh dubového listí, k plotu, kdež včera večer seděla se Žitavcem. Písek pojednou zachrupal, kroky za ní. Prudce se ohlédla. Od malinového houští přicházel Jiří. Lekla se.

„Ani nevíte, Helenko, že vás už chvíli pozoruju. Tak zamyšlená –“
Začervenala se.

„A ne poprvé; už jednou jsem vás tady tak viděl. A vyhýbáte se, nechcete, abych s vámi promluvil.“

„Ne, to ne, pane Jiří!“ V těch slovech, v jejich tónu zaleknutí.

„K dubu už nechodíte.“

„Tomáš tam nebývá.“

„A nemluvíte s ním?“

„Tady někdy –,“ ukázala k plotu.

„Ach, tady –“ Zarazil se. „To snad schválně.“

„Ne, Tomáš tak chce,“ vpadla rychle. „Denně bývám u dubu a také dál, abyste se nebála. Čekám –“

„Pane Jiří, nemůže to být –“ Pohlédla prosebně.

„Bojíte se. Ale už tu na vinici dlouho nebudeme. A já musím s vámi mluvit o něčem důležitém. Přijdete dnes? Přijďte, Helenko, přijdete, vidíte.“ Hleděl na ni a žádal ji s takovou vroucností, že se zachvěla blahem. A žádal, po čem sama tajně dychtila.

„Přijdu,“ slíbila tiše, chvatně a sehnuvši se trhala kvítí. Když se vzpřímila, byla sama. Jako ve snu uvíjela kytici. A tak také jí míjel den. Neměl konce, a přece zas lekala se večera, kterého se nemohla dočkat A se strachem pomýšlela na Tomáše, bude-li u plotu čekat –

LVII

Téhož dne pozdě odpoledne stál „starý kníže“, strýc obou páterů Mateřovských, vysoký, hubený stařec, bez paruky, dlouhých bílých vlasů, prostřed klenuté, vybílené jizby, jež byla v přízemí nevysokého domu v uličce proti jezovitské koleji u Sv. Klimenta, a volal přísně, velitelsky, hlavu vzhůru: „Matěji! Matěji!“

Matěj se však neozval.

Teprve když stařec ostřeji to jméno vyrazil, ba již vykřikl a pěstí uhodil do stolu, otevřely se dveře a nechutě, krče se, vešel Matěj, drobný šedesátník, prostovlasý, v kazajce, v tmavých punčochách a v hrubých střevících.

„Starý kníže“, hned jak se ukázala šedivá hlava sluhova, ještě více se napřímil, ruce do boků, a okamžik se díval zpod víček hrdě a přísně na Matěje.

„Proč jsi hned nepřišel?“

„Neslyšel jsem, urozený pane.“

„Žádný urozený. Zás už se ti to plete? Pořád ještě nevíš, u koho jsi? Žádné urozený, ale Jasnosti. Nevíš-li, že to poroučí starý kníže, že ke mně přijel ambasador vysoce slavné Republiky benátské, šestima přijel, laufři před kočárem a vpravo vlevo hajduci v červených kašketech, frňousy pod nosem?“ ‘

„Co poroučíte, Jasnosti?“

„Klobouk, kabát, plášť.“

„Všecko je v truhle.“

„Otevři.“

„Co s kabátem a kloboukem?“

„Hlupáku, hulváte, půjdu ven, chci se podívat do města. Podej kabát, a hned, a kord, ten stříbrný.“

„Všecko je prosím zavřeno.“

„Máš klíč, otevři!“

„Nesmím otevřít“

„Ty že nesmíš otevřít? Nechceš, nechce se ti, lenochu. Hned otevři.“

„Nesmím,“ opakoval Matěj už zastrašený, ne tuze rozhodně.

„Tedy si otevru sám. Dej mně klíč!“

„Taky nesmím.“

„Že nesmíš?“ vykřikl stařec a už byl prudkým krokem u něho a popadl jej u hrdla za kamizolu.

Sluha, jemuž obličej zrudl, chtěl se vyškubnout, „starý kníže“ však, všechnen zsinálý, držel jej hubenýma, kostnatýma rukama, třásl jím a lál mu. Matěj se kroutil, vzpíral, aby se vymkl, ale stařec ho svíral jako v kleštích. Znenadání však pomoc. P. Mateřovský v černé sutaně a v černém širokém klobouku vstoupil. Byl z obou Mateřovských mladší, sem do Prahy dostal se před nedávným časem z Hradce nad Labem. Za tu krátkou dobu zjednal si nemalou vážnost „starého knížete“, svého strýce, jenž se ho, „hradeckého“, jak mu říkal, teď už více bál nežli synovce pražského.

„Pane strejče!“ přísně zvolal Mateřovský hned ve dveřích. Byl tím výjevem tak překvapen, že zapomněl smeknout. Starý strýc ihned pustil Matěje; ruce mu klesly bez vlády k hubeným stehnům. Jako prve poroučel s grandezzou a přísně, tak nyní udýchán, plaše jako přistižený školák pohlédl po synovci, zamžikal očima a mlčel. „Starý kníže“ byl pojednou vetchým, ustrašeným starcem.

P. Mateřovskému se kábonila krevnatá tvář, husté černé obočí jakoby dva široké oblouky uhlem namalované se stáhlo; zavřel hned za sebou dveře a přísně se optal Matěje, co se stalo.

„Urozený pán chtěl, abych mu dal kabát, klobouk –“

„A kord, ne-li,“ doplnil ostře jezovita. „A nač?“

„Urozený pán chtěl do města.“

„A snad do vinic,“ Mateřovský zase tím tónem, „Matěji, jdi; ale počkej. Kde máš klíč?“

Matěj vytáhl z kapsy zubatý klíč.

„Dobře jsi jej hlídal, ale po dnešku, kdož ví – Dej mi ten klíč. A počkej venku.“

Starý Matěj odevzdav klíč odešel.

„Pane páter –,“ vyrazil stařec třesoucím se hlasem. „Ten klíč –“

„Ten klíč si teď nechám, pane strejče, nevydám ho.“ Přistrčil staré kožené křeslo kolmého lenochu, a usadiv tam strýce, zůstal před ním a mluvil káravě:

„Čeho se vám zachtělo! Do města nesmíte, nikam; nedopustíme, abyste byl pro posmíšek, byla by z toho nevážnost i k nám. Takové toulky bůhvíkudy, i za branou! Pro ostudu. Nesmí to být.“

Smolné, lesklé jeho oči tkvěly přísně, pronikavě na starci, jenž pod tím pohledem neodvážil se promluvit. Jen mručivé, krátké zvuky popuzení i strachu vyrážely mu z hrdla; vysoká brada se mu házela a zapadlá ústa jako by něco překusovala. Třásl se a dlaněma hladil, nevěda, opěradla lenošky.

„Pane strejče,“ dále káral synovec kněz, „slyšel jsem, že i do vinic morem kacírství –“

Nedomluvil. Starý Matěj vstoupil, oznamuje, že přišel nějaký posel, že byl za velebným pánem v koleji a velebný pan bratr že toho posla poslal sem.

„Pust' ho,“ poručil Mateřovský.

Vešel osmahlý muž, asi padesátník, chudého obleku. Slaměný starý klobouk držel v levé; pozdraviv sáhl pod kazajku a vytáhl psaníčko oplátkou zalepené.

„Náš velebný pán posílá tuhle –“

Mateřovský poznav po obleku, že posel je vinař, zeptal se bera psaní, z kterých je vinic, za vodou-li.

„Ne, tady, z Cihelky.“

„Tak pan páter Karas to posílá.“

„Tak, náš velebný pán. Povídal mně, tuhle máš psaní a běž, a hned a co můžeš, do koleje sv. Klimenta, a nikde se nezastavuj a neohlížej, a jen abys tam už byl.“

Co hovorný posel tak vykládal, rozpečetil P. Mateřovský psaní a četl je. Čím dále tím dychtivěji. P. Karas, také jezovita, jenž měl duchovní správu ve vinicích na pravém břehu Vltavy, mu oznamoval, že mu, on (P. Mateřovský), dobře radil, že stopoval, jak řekl, a že už je jisto, že se po vinicích toulá predikant, a dnes že on, P. Karas, najisto zvěděl, kde se zdržuje, nad Libní, ve vinici Kantůrce, alespoň dnes že tam je, a tak že je nutno hned zakročit. Na konci listu dvakrát cito, cito²⁰⁶ a dvakráte podškrtnuto.

Těchto vyznačených slov nebylo třeba. P. Mateřovský jen list dočetl a schoval, a již jednal.

„Matěji, máte-li tu papír a péro, ale rychle –“

Matěj přinesl to z výklenku stěny, kdež stálo několik starých knih, a zatímco P. Mateřovský psal, rozsvítil svíčku a sehnal také kus červeného pečetního vosku.

Na vše to hleděl neklidně „starý kníže“, a nepřestav ústy žmouliti, třel rychle dlaněma opěradla své staré lenošky. Zapadlé, velké jeho oči sledovaly každé hnutí synovcovo, ale i vinaře pozoroval.

„Tak tu máš,“ P. Mateřovský odevzdal list poslovi, „a dones to panu perkmistrovi, panu Píseckému z Kranichsfeldu. Víš-li, kde ostává –“

„Jakpak bych nevěděl, na Malém rynečku, u Třech lašťoviček, vždyť jsem tam –“

„Tak už tam běž a tak, jako jsi běžel sem. Vykonáš dobrý skutek. Je to pro boží čest.“

„Spánembohem!“ A již byl posel ze dveří.

Také P. Mateřovský měl naspěch.

„Musím odejít, pane strejče, a na ty špacíry už nemyslete.“ Mluvil mírněji nežli prve. „Ani se pro vás nehodí; a mohlo by být podezření – Spánembohem.“

²⁰⁶ cito – (lat vysl citó) rychle;

„Starý kníže“ se mu neozval ani slovem; ale když synovec vyšel ze dveří, vztyčil se v lenošce, pohrozil za ním zaťatou pěstí; jeho zlost dosud nemá vyrazila ostrým: „Ty zlý praktikante!²⁰⁷ Avšak uvidíš!“ –

Asi za půl hodiny poté zaklel Filip Sameček velmi nekřesťansky, když ho v bytě došel rozkaz pana perkmistra, aby on, Sameček, ihned obešel pány asesory královského ouřadu perkmistrovského hor viničných, že je nutno bez odkladu vyjít na vinici Kantůrku, prohlédat ji, aby tedy alespoň dva z pánů asesorů dali se o slunce západu vynajít u Špitálské brány²⁰⁸.

Sameček musil tam také; proto jej ten rozkaz tak pobouřil a proto, že mu jistě zmaří dnešní večerní zasedání u stolu blíženců. A ztemna klel a bručel ještě pak, když si bral z dřevěného hřebu plášť a když si pro všecko chystal také lucerničku.

²⁰⁷ praktikant – zde pletichář;

²⁰⁸ Špitálsko – zhruba prostor nynějšího Karlína;

LVIII

Nad vinicemi ve svazích a v úpatí Žižkova rozléhalo se troubení. Prosté fanfáry tam hlaholily, oznamující, že konec díla. Zněly tam i níže na Špitálsku ve vinicích, které se tu ještě zachovaly; byloť jich tam mnoho vysekáno, když před devíti lety se zakládala nová silnice od Špitálské brány²⁰⁹.

Slunce již zapadlo. Vinaři, kteří od časného rána osečkovali²¹⁰ réví přes tyčky přerostlé nebo okopávali vinné keře, toho, roku potřetí a naposled, ubírali se domů, většinou do blízkých vesnic. Kráčeli vinicemi jednotlivě i celými řadami; místem bylo vidět nad révím jen jejich hlavy a ramena, místem se v něm na okamžik trátili, až opět prokmitly zelenem jejich slaměné klobouky, osmahlé tváře, zabělaly se košile; tu tam zahořela červená kamizola, tu tam zableskla se lopata nebo motyka na rameni, až zhaslo vše a zůstala všude, ve svazích i v úpatích, jednolitá temná zeleň „vinného lesa“ bez odstínů.

Potůčky dělníků srážely se před viničnými vraty a brankami v hloučky, jež se trátily na cestě a stezkách ku Praze, do vesnic, k přívozu. Troubení ztichlo, vinice opuštěné; z nich čnely boudy s lisem, tu bělavé, zděné, tu tmavší, dřevěné, a sem tam lusthauz, většinou prostý, prkenný pod šindelovou střechou, nebo výstavnější jako Březinův, jenž vysoko na terase nejdéle se probělával v posledním světle hasnoucího dne. Na vinici Kantůrce, poslední z žižkovských, temněl ovocný sad na dole v úpatí, temnělo réví ve svahu i starý košatý buk, jenž byl mezník, nahoře v koutě vinice. Hradbu či plot měla na obou svých kratších stranách a na jedné delší, bočné, k severu. Na druhé, jižní, táhl se od dotčeného buku svahem

²⁰⁹ před devíti lety se zakládala nová silnice od Špitálské brány – r. 1718; dnes hlavní ulice karlínská;

²¹⁰ osečkovat – oklest'ovat, uštipovat;

dolů starý, sešlý příkop, dělicí Kantůrku od sousední vinice. Prostřed Kantůrky ve svahu stála dřevěná bouda s lisem.

Vrata dole v hradbě zavřena, na sadě a výše po vinici ticho, nikde člověka. Jen u starého příkopu zarostlého travou a bejlím, nad nímž tu tam černal se šípkový rozlezlý keř, seděl mladý vinař pod jívovým houštím. Byl tu na stráži.

Viděl dolů k vratům a k sadu, viděl do sousední vinice a dobře také na boudu. Srpnový večer byl vlhý, bez větru. Ticho v réví, v křovinách i nahoře v starém buku.

U viničné boudy pod nevelkým přístřeškem černalo se několik prázdných sudů a koše a nůše na nich; jiné sudy vnitř boudy u hrubého dřevěného lisu, jakož i kádě, kadečky, kbelíky a džbery. Od vchodu nalevo přepažená nevelká komora s nízkými dveřmi. Náčiní i lis splývaly v hustém šeru; mělat' všecka ta místnost jen dvě nevelká okna. A venku již pozdní večer, nebe zaklopené, bez hvězd a měsíce.

Dvířka komory se otevřela; zardělé světlo kahanu, jejž držel v ruce starý vinař, bez klobouku, bez kazajky, proskočilo prostornou boudou, po lisu a nádobách; zároveň zamíhaly se za nimi vysoké stíny a v koutech zhoustla černá tma. Vinař šedých vlasů postavil kahan na zem a odvalil dva prázdné sudy na sobě stojící. Úzká ulička se za nimi otevřela, vedoucí mezi ostatními sudy k lisu. Vinař vzav kahan, prosoukal se jí a zmizel za lisem; záhy se však vrátil, a ne sám. Žitavec, Jiří Vostrý se za ním protáhl. Bral se na: jisto, bez rozpaku a vešel do komory. Vtom zaklepal někdo na hlavní dveře. Vinař k nim rychle dokročil, tázaje se, kdo to.

„Skrytý semeno,“ ozval se temný hlas.

Vinař otevřel a do boudy vstoupil nevelký hubený muž v třírohém klobouku, za ním pak větší a hřmotnější v čepici, dle obleku „polní mistr“, ovčák. Vinař jim podal mlčky ruku a vedl je, zavřev opět dveře, do komory.

V nízké jizbě, na jejíchž stěnách leskly se skleněné násosky ve světle hořící louče zaražené do dřevěného černého svícnu a visely čerpy²¹¹ a

²¹¹ Čerp – vědérko;

nálevky, byla nevelká společnost: na lavici vinařova žena a její mladší syn, u stolu Vostrý a vinař ze sousední vinice. Příchozí, ten menší, švec z Libně, a ovčák, se všemi se pozdravili. Starý vinař sfouknuv kahan, postavil jej na jediné malé okno zabedněné okenicí.

„Ale, ale, tak vítám vás,“ začal Vostrý, „a pozdrav vás bůh, že jste přišli posilnit se slovem božím.“

„Čekám ještě bratra Rejsu a Řezníčka,“ připomenul starý vinař.

„Tak, ale, ale zatím nebudeme zahálet; začneme na vinici Páně.“

Vostrý sáhl do hluboké kapsy svého kabátu, vytáhl odtud nevelkou, ale dosti hrubou knížku v tmavé, hodně otřelé vazbě.

„Pojďte, bratři, pojd', sestro, začneme ve jméno Páně,“ vyzýval. Ale jen knihu otevřel a začal čísti, zaklepal někdo třikrát na okenici velmi rychlým ťukotem. Všichni sebou škubli a upřeli oči k oknu, libeňský švec ulekaně vstal.

„To je Václav,“ hlásil starý vinař překvapen, „to něco je.“

Vtom opět zaklepání na okenici, zase trojí, ale prudší.

„Dvojí zaklepání,“ vyhrkl starý vinař, „to je zlé. Bratře,“ obrátil se k Vostrému, „hned pryč, musíš se zase schovat. Jdou na nás a jsou blízko. A ty, ženo, pootevři, kdyby tuhle bratři mohli snad ještě vyklouznout.“

Za té řeči rozsvítil kahan. Zatím Vostrý sklapl knihu, strčil ji do kapsy a podal všem ruku.

„Ale, ale, to je na mě, to mají mou šlopu.“ Mluvil rychle, ne však ustrašeně, ani ne rozčileně, nýbrž s jistým klidem a odhodláním. „Nesměji mne dostat, už kvůli tobě ne,“ pohlédl na vinaře, „bud'te s pánembohem a mějte se statečně!“

To řekl už u prahu, vycházeje za vinařem. Ten mu svítil a vedl jej opět průlinou mezi sudy za lis. Vostrý za ním zmizel. Vinař, nahnut a nastrkuje kahan co nejdále před se, ptal se tlumeně, ví-li, jak mu prve řekl.

„Vím, vím, jen se neboj!“ zašeptal hlas ze tmy. „Hůl už mám a brašnu taky, všecko, už jdi, spánembohem.“

Vinař zahradiv uličku oběma poodvalenými sudy, sfoukl světlo. Když se obrátil, byli hosté už ti tam. Vyskočili hlavními dveřmi, jež vinařka

pootevřela; před nimi čekal její starší syn. Přiběhl varovat a teď zmizel s prchajícími v černu mezi keři hustého réví.

Jen tam zapadli, ozvaly se u boudy hlasy, začernaly se postavy šesti mužů, z nichž čtyři byli v pláštích. V čele P. Mateřovský, za ním dva z osmi asesorů perkmistrovského úřadu hor viničných, oba staroměstští, Václav Zatočil a Daniel Šut, jež k té noční pochůzce splasil Sameček, komorník, a tyto dva proto, aby neměl dlouhého shánění, neboť oba bydleli blízko sebe na Perštýně. Teď na vinici bral se za nimi s dvěma muži ozbrojenými šavlemi a holemi.

Sešli se po západu slunce u Špitálské brány; za soumraku dorazili do vinice vedle Kantůrky, kdež počkali, a pak postoupili až k hraničnému příkopu. Strážce skrytého v černu jívového houští nepostřehli, ani to, že jakmile je zhlédl a zaslechl jejich hlasy, odplazil se od keře až do réví. Tu se vymrštil a letěl příkrčení k boudě dát umluvené znamení.

Když komise tam dorazila, bylo kolem prázdno a ticho. Zhlédli jen proužek světla rudě žířící skulinou okenice.

„Postavte se, jak jsem řekl,“ poroučel tlumeně P. Mateřovský.

Sameček s oběma dráby rozestavili se kolem boudy, zatímco jejich velitel s oběma asesory postoupil ke dveřím, na něž zabušil. Ale nic, nikdo se neozval. Mateřovský zatloukl nanovo a zostra poroučel, aby otevřeli. Za dveřmi volné kroky, pak hlas vinařův, kdo to je.

„Ve jméno pana perkmistra, otevřete!“ poroučeli oba asesoři.

Vinař poslechl.

„Jdeme k vám,“ hlásil P. Mateřovský starci držícímu v ruce hořící kahan. „Zaveďte nás; ale dřív dveře zavřít.“ Vinař poslechl.

„Klíč teď zatím mně.“

P. Mateřovský vzal vinařovi klíč z ruky.

„A teď k vám.“ Rozhlížejíce se šli za vinařem do jeho jizby.

Venku zůstal Sameček s oběma dráby. Nestáli pohromadě, nýbrž jeden od druhého na několik kroků, tak, aby všechnu prostoru kolem boudy měli na očích. Stáli v temnu; jen před Samečkem pruh třaslavého světla a s ním neklidné černé stíny. Vytáhl lucernu, kterou dosud zakrýval pláštěm.

Na jeho stanovišti světlo, zato v sousedství tím temněji, a za ním, jak se ohlédl po vinici, nahoře ve svahu i dole, všude zátopa černé, nekonečné tmy. Stál mlčky, nedbal toho, co si jeho společníci tlumeně povídají, a jen mrzutě pomýšlel, to že bude doba, než pan páter ty husity vyslechne a než všechno prohledá a proslídí –

P. Mateřovský začínal opravdu gruntovně. Rozhlédnuv se jizbou zkušeným svým bystrým zrakem, spustil ihned s důrazem, přísně:

„Novotný, mluvte pravdu, nic nezapírejte, není vám nic platno. U vás bývají kacířské schůzky a taky dnes.“

„Ráčeji tu schůzku vidět,“ odpovídal vinař klidně, zasmušile, „tadyhle je má žena a tu je můj syn.“

„Tak, a nikdo jiný tu není; a co ‚bratři‘, ‚sestry‘,“ P. Mateřovský vyrazil ta slova s posměškem i opovržením, „a což ten predikant, který sem do vinic se zas opovážil, vykonává tu lutrijánská kázání, posluhuje kacířskou večeří a utvrzuje vás tajné nevěrce.“

„O tom já nic nevím.“

„Novotný, mluvte pravdu,“ důrazně napomínal asesor Zatočil.

„Víte přec,“ příkládal Šut a ještě ostřeji i latinou, ač vinař jí nerozuměl, „že takové tajné schůzky se pro crimine contra statum²¹² pokládají a dle nejvyšších patentů se přísně trestají.“

„A že budete tak dlouho trápen a trýzněn,“ uhodil P. Mateřovský, „až povíte pravdu a přiznáte se.“

„Já si, páni, pomoci nemůžu.“ Vinař pokrčil rameny a pohnul dlaněmi. „Já nic nevím, všechno to pánubohu poroučím.“

„Nehřešte a nevolejte pánaboha v zatvrzelém zapírání. O vás dobře víme, jaký jste, že jste beran, že máte kacířské knihy.“

„Ráčeji se přesvědčit.“

„Človče, buďte ještě opovážlivý! Mlčte!“ rozkřikl se P. Mateřovský podrážděn tou pevností, kterouž měl za smělý odpor; černé oči mu jen svítily. „Však my se přesvědčíme. A nejprve o tom predikantovi. Kde je!“

²¹² pro crimine contra stettum – (lat, vysl. pró krímine kontra) za zločin proti platnému řádu;

„Nevím o žádném.“

„Tak že tady u vás není?“

„Není prosím.“

P. Mateřovský vzal kahan a svítil jím pod postel, pod stůl, do všech koutů, rozhodil chudé postele. Když nic nenašel, poručil vinaři, sám drže hořící kahan, aby zapálil louč a svítil jím. Vyšli ven. V tmavé prostora se vyjasnilo ostřeji nežli prve. Sudy, džbery, lis, všecko nádobí se plněji vynořilo ze tmy, takže bylo možná přehlédnout, jak vyplňují, a dost vysoko, všecku místnost

„Tady nemůže být,“ prohodil Šut po německu.

„Všecko plno, ani koutku,“ přisvědčil také tak Zatočil.

P. Mateřovský mlčel a jen slídívě se rozhlížel. Pojednou prudce vykročil k oběma sudům zakrývajícím uličku.

„Sdělejte ten sud!“ poručil vinaři.

Ten poslechl váhavě. P. Mateřovský se nahnul přes zbylý, spodní. V krevnatém jeho zardělém obličejí, v záři kahanu ještě zarudlejší, prosvítlo náhlou radostí. Rychle ustoupil a poroučel:

„Tenhle sud odval taky, sem ke dveřím.“

Vinař ještě volněji a jakoby s námahou odvaloval velký sud. Zatím P. Mateřovský tlumeně upozornil své společníky, tady že je ulička, tam že je skryš. „A všimněte si, jak ten chlap zvolna dělá, jak se mu do toho nechce, – to je – No, bude-li to!“ rozkřikl se na vinaře.

Sud se zakutálel stranou, jezovita vstoupil do černé uličky a svítil do ní drže kahan nad hlavou. Pak se obrátil k vinaři a poručil mu, aby šel s loučí napřed. Vinař poslechl. P. Mateřovský kráčeje za ním pobízel ho:

„Nu, jen dál, jen dál. Co stojíš!“

Vinař se zalekl. Ale vtom se i páter zastavil překvapen. Venku se ozval výkřik, pak prudké hlasy.

Sameček tam první vykřikl. Jak stál mrzutě zamyšlen, nedbaje obou drábů, zaslechl pojednou, jako by u boudy blízko něho v temnu něco zašramotilo; ale hned to ztichlo. Na zemi však něco černého. Oba drábové opodál, každý na svém místě, tlumeně si povídali. Patrně nic nepostřehli.

Sameček na ně nezavolal z opatrnosti; nevěřil svým očím. Snad se mýlí a ještě by se mu ti dva vysmáli. Přece však obrátil se po tom podezřelém místě a posvítit tam. V zardělém, kmitavém pruhu jeho lucerny zjevilo se z černa něco divného. Někdo tam ležel na břiše, plaze se od boudy. Vtom, jak chtěl Sameček rychle přistoupit a líp si posvítit, pozvedla ta plazící se postava hlavu. Sameček náhle pohleděl v pobledlou tvář v černých dlouhých vlasech. Upřela na něj ostře oči, ale jen okamžik. Než se vzpamatoval ze svého ustrnutí, než mohl vyrazit hlas, vymrštila se postava a skočila jako kočka. To zahlédl, i jak se rozpřáhla, a již zařinčelo a sypalo se sklo jeho lucerny; náhlá tma, světlo zhaslo. Sameček vykřikl. To divné zjevení mihlo se kolem jako černý stín a rozplynulo se v tmách.

Oba drábové přiskočili. Sameček stál jako omráčený, rozbitou lucernu u nohou. Vyděšen trhavě jim pověděl, co viděl, co se stalo, jak to na něj skočilo jako strašidlo, ukazoval, kudy zmizelo. Jeden z biřiců hnál se ke dveřím zavolat pány; Sameček za ním. Ale vtom už vycházel P. Mateřovský.

„To byl on!“ vykřikl, když uslyšel. „Za ním, hned za ním do vinice!“

„Jakpak v té tmě, velebný pane!“

„Vezměte světla, počkejte!“ Vrátil se do boudy, kdež stál starý vinař mezi dvěma asesory. P. Mateřovský zapomněl ve svém vzrušení na němčinu a po česku hlásil svým společníkům:

„Byl tu, je tu, ten predikant.“ Nevšiml si, že starý Novotný zamrkal očima a že se mu rty stáhly na mžik úsměvem. Zvolna se otočil, když se jezovita na něj obořil, ať přinese lucernu a louče. Rozsvítili v lucerně, kterou si vzal P. Mateřovský, zažehli louče. Těmi svítily si jako pochodněmi oba drábové a Sameček. Oba měšťané zůstali se starým vinařem a jeho rodinou v boudě, kterou zavřeli.

Černou vinicí kmitala se rudá světla, dole při sadě, prostředkem i nahoru do svahu k starému buku se jedno třaslavě neslo. Plamen lucerny kmital se v černém réví jako svatojanská muška; plápolavě svítily hořící louče. Jejich zář poletovala po vinných keřích, jež se rázem vyjasňovaly a hned zas utápěly se v černé tmě, jak stíhající chvátali dále. Louče hořely tu

zvysoka, tu se skláněly, jak Sameček a biřici svítili dolů mezi keře. Chvillemi ozvaly se do nočního ticha jejich hlasy a volání Mateřovského; pak zase mrtvé ticho v černu vlažné noci.

Zatím pátrali asesori viničního soudu v uličce, kterou před chvílí P. Mateřovský objevil. Na jejich rozkaz svítil jim vinař kahanem. Dostali se za lis, shledali tu nevelkou prostoru, koutek, a nic jiného. Prohlíželi vše kolem, i půdu, i prkennou stěnu, ke které byl v tom zákoutí přístup, neshledali však nic podezřelého. Vrátili se, usedli na sudy (vinař musil s nimi) a čekali. Zatočil zase na něj, že jistě o tom člověku věděl, že tu byl skrytý.

„Jak bych věděl,“ zapíral starý Novotný, „možná, že tu někdo byl, ale o tom jsem nic nevěděl a nevím. Ráčejí vědět, že všelijaká povětrná chasa, nehodní lidé se ve vinicích na noc skrývají, aby se právu ustranili –“

Šut na to prudce:

„Však vy to právo taky poznáte.“

Vinař se již neozval. Stál zasmušilý, napjatě naslouchal.

Když dlouho čekali, vzal Zatočil od Šuta klíč, pootevřel, na práh vstoupil. Viděl světla kmitající se po vinici, zaslechl volání. Zavřel zas a vracaje se ohlásil, že ještě hledají. Za drahnou chvíli vykročil Šut před boudu a pozoroval, naslouchal. Od prahu oznamoval, že jedno světlo je u příkopu, druhé na sousední vinici –

Bylo pozdě na noc, když P. Mateřovský zabušil na dveře. Vešel se Samečkem a s oběma biřici. Těm louče dohořely a světlo v lucerně skomíralo. Všichni byli udýchaní, unavení; střevice měli plné hlíny, Sameček také na kolenou i na rukou, neboť za té honby dvakráte klopýtl a upadl. P. Mateřovský hrozně se zamračil na vinaře a vykřikl:

„Ty šelmo! Ty to odstůněš, nepovíš-li!“

Staroch pokrčil rameny a odpověděl, že nic neví. Jezovita prudce vstal ze sudu, na který unaveně sklesl a ostře poručil drábům: „Vezměte ho. Ale svázat, ať vám neuteče!“

Komise za chvíli odešla; spoutaný vinař krácel před ní mezi oběma biřici. Vzadu, za pány, poslední, Sameček, zmořený, mrzutý, v duchu klnoucí.

Ve dveřích viničné boudy stála vinařka a její syn. Hleděli za průvodem ve tmě se ztrácejícím. Syn pochmurně mlčel, stará žena plakala.

LIX

Paní Březinová odebrala se toho dne záhy po večeři do svého pokoje a Jiří také. Helenka pak pomáhala uklízet. Pracovala chvatně, pospíchala, lekla se však, když stará kuchařka jí připomenula, že dnes už dost, aby si šla. Když vstoupila do své světničky a pohleděla na tmavou houštinu za zahrádkou a na stoh dubového klestí, černající se u plotu vinice, vzpomněla se strachem, že tam snad už stojí Tomáš. Kdyby věděl – Zakolísala ve svém odhodlání, ale hned se odvrátila od okna, ke dveřím zašla. Jiří čeká, a slíbila mu, že přijde.

Rychle vykročila na verandu. Vnitřní zima ji roztrásla. Vychýlila se, upírala zrak k Jiříkovým oknům v přízemí. Byla osvětlena. Chtěla zpět do světničky, ale v ten okamžik stanul Jiří ve dveřích. Chtěla na něj zavolat, hrdlo však se jí stáhlo a srdce bušilo. A vtom odkvapil. Musí za ním; kdož ví, jak zítra, Tomáš, a ten – mínila Vostrého. A je to snad naposledy, naposledy, už rozloučení.

Osvětlená okna se jí kmitla, vzad uskočila, již před ní volná prostora, večerní, tmavé nebe, výše tmavý kmen starého dubu a dál černé bezové houští u staré zdi. Ohlédla se po stavení, naslouchala, pak skok – Překmitla se trávníkem; udýchaná, jako by daleký kus cesty přeběhla, s tlukoucím srdcem zarazila u dubu. Jiří vyskočil jí naproti; a již nevěděla o lusthauze, zapomněla na Tomáše, na všecko.

Stála proti Jiřímu, blízko, tváří v tvář; chvějíc se, hleděla k němu oddaně, v bázni i v tichém štěstí. Hlas se mu zachvěl, když tiše promluvil, jak je rád, že přišla. Byl vzrušen schůzkou samou i tím, co chtěl a co, jak

myslil, musí Helence říci. Cítil však nesnáz v tom, jak začít. Zmínil se opět, co se tu načekal, a pojednou se zeptal, věděla-li, že tu večer bývá.

„Věděla.“

„A opravdu jste jen kvůli Tomášovi sem nechodila?“

„Kvůli němu; řekl mně, abych čekala tam –“ Ohlédla se po stohu a malinovém houští. Ani nevěděli, že usedli na kmen.

„Měl jsem ty dni o vás starost, Helenko, a mám. Pro toho krajana, víte-li. Ptal jsem se vás, ale vlastně jsem nic jistého nezvěděl. Divné myšlení z toho pocházelo. Stalo se vám něco? Povězte, prosím vás.“

„Bylo mně smutno pro otce, a je –“

„To věřím.“ Zamlčel se, ale pak temně, nejistě se optal: „Ten člověk, ten krajan, nevyřizoval také něco jiného?“ Zaváhal, pak vyrazil: „Stran víry myslím.“

Sklopila hlavu, mlčela.

„Mám strach, abyste nepřišla do pokušení, abyste –“ Helenka se po něm ulekaně obrátila, co dopoví. Zarazil se nad tím prudkým jejím pohybem, že jí snad ublížil. Pojednou pozbyl odvahy povědět jí nepokrytě, čeho se obává.

„Vím, Helenko,“ spěšně obracel, jako by se omlouval, „vím, co páter Daniel o vás řekl a co babička, i to, jak jste se s ní za mne modlila. Tak mne to těšilo, a jak jsem vás měl na mysli v té nemoci, když mne fantas trápila, a pak když bylo líp, když jsem se rozpomínal, jak jsem s vámi poprvé šel a pak tam v Jezuitské zahradě, a tady na vinici první čas, to bylo tak krásné! Ale pak ten váš krajan – Změnila jste se, viděl jsem, že vás něco tíží, vyhýbala jste se mne –

„Pane Jiří, když pomyslím, kdo jsem –“

„O tom nemluvte, ale váš otec – Je-li něco stran víry, vyřídil-li vám ten krajan něco od otce –“

Ustal, když Helenka pojednou sklopila hlavu a zastřela dlaněma líce.

„Helenko, proboha, vy pláčete – Proč! Ublížil jsem vám – Já nechtěl, já vám věřím, věřím.“ Nachýlil se k ní, dlaně jí odňal s líce, jménem ji volal tiše, něžně, třesoucím se hlasem.

Vzhlédla k němu zarosenýma očima, pobledlá, rozrušená.

„Pane Jiří, chcete vědět – Je to pro mne hrozné, ale vám musím povědět, nebudu zapírat, vám nebudu –“ Umlkla, lekla se, co řekla. „Otec mně vzkázal, abych neopouštěla jeho víru,“ řekla to temně a těžce, „abych pamatovala –“ Dále nemohla.

„A vy – Odepřela jste.“

„Přišla jsem sem k vám a vyznávám se vám.“

„Helenko, neposlechněte!“ V náhlé radosti chopil se její ruky. „A ten krajan, ten posel, kde je, a co Tomáš –“

„Ne, prosím vás, víc se neptejte, o tom poslu nic nevím, kde je, nevím.“

„Odbyla jste ho –“

„Nevěříte mně –“ Náhle povstala.

„Věřím, věřím.“ Dál už se netázal a neopakoval otázky o Tomášovi, vida její rozrušení, a jen žádal, aby neodcházela, aby ještě zůstala.

„Musím, už musím. Tomáš čeká, a kdyby se třeba rozběhl sem –“

„Tak přijdete zítra,“ prosil tichým, vroucným hlasem.

„Přijdu, snad přijdu; ale kdyby ne –“ Třesoucí se hlas jí selhal, jak ji bodlo pomyšlení, že zítra tu již snad nebude, že mluví s Jiřím naposledy, že již teď se s ním loučí navždy.

„A kdyby ne, tak –,“ opakoval Jiří tázavě.

„Věřte, že bych byla ráda přišla. Kdybyste věděl –“

„Co to mluvíte!“ Polekán její bledostí, stržen náhlou, temnou obavou i záchvatem vřelé něžnosti, vložil pravici na její rameno a přitiskl ji k sobě. Nebránila se; v blaživé závratí přiklonila hlavu na jeho rameno. Zmlkla a Jiří také. Chvěje se hleděl do její pobledlé tváře, hladil jí vlasy, pak tiše prosil, tak že zítra, a přidal, že Tomáš počká. Na to slovo vyvinula se mu z obětí jako polekaná, že již musí, a dodala hlasem, v němž se chvěl pláč:

„Nebude-li zítra možná, prosím vás, nemyslete si nic zlého. Věřte, že jsem nemohla, že jsem musila. Spánembohem –“ Podala mu ruku a odkvapila.

Chtěl ji zadržet, volal na ni; ale již kvapila trávníkem, již zmizela v černém stínu lusthauzu. A ještě tam hleděl a viděl ji, jak ji k sobě přivinul, její pobledlou tvář, sklopená víčka dlouhých řas a zase oči k němu tak oddaně, nevýslovně vzhlízející. Blaživé vzrušení jej prochvívalo. Chvíli tak stál; pak nevěda, jako ve snách sestoupil na terasu nad vinicí. Přecházel tam, mysle na Helenku, na její poslední slova, co mínila, proč prosila, aby si nemyslel nic zlého.

Bylo již pozdě, když stanul u svých dveří. A ještě se mu nechtělo pod strop. Tiše prošel tmavou verandou, tiše, po špičkách k zahrádce, do které hledělo okno Helenčiny světničky. Tma v něm. Pomýšlel, že Helenka již asi není s Tomášem, že se vrátila, je doma. Stál, hleděl k oknu, naslouchal; neodvážil se však vstoupit do zahrádky a zaťukat Tiše se vrátil a vstoupil do svého pokoje. Svíčka na stole již dohořela.

Helenka byla ve své světničce. Nespala, seděla u lože. Sklesla tam na židli, jak sem vběhla rozloučivši se s Jiříkem. U plotu ani nebyla, na Tomáše zapomněla. Jen na Jiřího myslila, na poslední chvíle s ním. Její vzrušení nevychvívalo. Blaženost v něm i tíha i žal. Musila mu říci to, co řekla. Ale není-li v tom prozrazení – Ach, kdyby vše ostatní věděl! A zase cítila něžný dotek jeho dlaně, jak ji hladí, slyšela jeho pohnutý hlas, jeho „Helenko“ – A teď od něho odejít, navždy, navždycky –

Někdo náhle zaklepal na okno, jednou, podruhé, chvatně. Vyskočila k oknu. Pod ním nějaký muž; tlumeně žádal, aby otevřela.

Tomáš!

Dech se jí zarazil. Uhodilo pomyslení, že přišel pro ni. Nemohla ani rukou hnout. Pod oknem znovu, hartusivěji, ač tlumeně: „Otevři, Helenko, já jsem to, Tomáš.“

Poslechla. Třesoucí se rukou, všecka se chvějíc, otevřela.

„Helenko seber se,“ vyzýval Tomáš udýchaný prudkým spěchem, „a pojď!“

„Kam –,“ vyrazila uděšeně.

„Však víš; vezmi uzel –“

„Teď, hned?“

„Hned, Vostrý čeká.“

Hrůza v tom jméně. Trhla sebou, jako by ten mužík už po ní sáhl; mdlícím hlasem optala se, kde čeká, zdali u plotu.

„Ne; dál, je schovaný. Musí se schovávat, přilítl teď před chvílí, honí ho, musí hned pryč, jsou mu v patách. Tak pojd’.“

„Tomáši –“

„Vezmi uzel,“ hartusil, „pojd’, at’ nás někdo neslyší. Máš uzel přichystaný –“ Mlčela.

„Helenko, proboha, co děláš – popadni uzel, a nemáš-li ho přichystaný, pojd’ jak jseš. Už ani chvilku nesmíme zmeškat.“

„Já se bojím –“

„Zase ty strachy! Pojd’, neboj se.“

„Ach, Tomáši, já – já –“

„Pojd’ ven, honem!“

„Vzbudí se –“

„Takhle ještě spíš. Honem ven, pojd’!“ To již prudce, popuzeně žádal.

Odstoupila od okna, vyšla na chodbu, naslouchala. Přání se v ní hnulo, kdyby stará kuchařka se ozvala; ale ta spala tvrdě a nevzbudila se, ani když Helenka klíč v zámku otočila a vyběhla. Chvějíc se stanula na zahrádce proti Tomášovi.

„Kde máš uzel, proč jsi ho nevzala –“

„Tomáši, já –“

„Tak nech uzel, nevracej se pro něj a pojd’ –“ Chytl ji za ruku a běžel s ní napříč zahrádkou přes záhony rovnou k malinčí a ke stohu dubového klestí.

„Tomáši, prosím tě – počkej,“ prosila zastavujíc se, „počkej –“

„Jen pojd’, není času,“ odpíral Tomáš vzrušeně, „sic chytnou bratra – a my –“ Škubl jí a chvátal, táhl ji, neboť zůstávala pozadu. Nestačila mu, nechtěla mu stačit; u samého plotu stanula jako zarytá do země, vyškubla svou ruku z jeho a v zoufalém odhodlání vyrazila:

„Já nepůjdu!“

Tomáš byl ohromen.

„Že nepůjdeš? Proč?“

„Nemůžu.“

„Ty! Že nemůžeš!“

„Proboha tě prosím, nech mě, nezlob se, nezlob se, ale já nemůžu, nepůjdu.“

„To není možná, ty musíš! Helenko, jestliže se dnes odtud nedostaneme, tak pak už ne. A bratr čeká – chytnou ho; musíme k němu, a hned, a s ním. A pantáta, vzpomeň si na pantátu –“

„Já vím, ale já –“

„Tak jseš římanka, zradilas nás!“ tlumeně vykřikl jí do tváře všečen se třesa. Vtom začernala se za plotem mužská postava.

„Ale, ale, děťátka – copak se – pojd'te – pojd'te, je zle – dýl čekat nebudu – běží za mnou.“

Helenka maně uskočila, jak zaslechla a zahlédla Vostrého. Tomáš byl skokem u něho a hlásil mu popuzeně, co se děje.

„Popadni ji“ poroučel Žitavec, a vtom už sám proklouzl otvorem v plotu, aby Tomášovi pomohl. Helenka běžela kus zpátky.

Slyšela, jak ji bratr všečen od sebe tlumeně volá a že se pustil za ní. Pojednou však zarazil. Vostrý jej chytil za ruku, strhl jej a poroučel:

„Nech ji, stavení bude vzhůru, kvůli ní se nedáme chytit. Pánbůh ji potrestá.“

To Helenku zastavilo. Třesouc se vyděšeně se ohlédla. Spatřila Tomáše, jak skočil s Vostrým za stoh. Oba tam zmizeli. Naslouchala, vyhlížela; ale nic se již nehnulo. Ticho, temno. Pak se odvážíla několik kroků dál, až ke stohu, až k plotu pokročila. Černal se v temnu, nikdo však u něho, nikdo za ním. Shýbla se k otvoru; tyče přiraženy, zavřeno. Byli nadobro pryč, uprchli. Tomáš se vrátí k pantátovi, a ona – ho nechala, zradila, zůstala v hanbě – v hanbě –

V očích ji pálilo, stud a lítost ji krušily. Chytla se za hlavu, rukama zalomila, „Tomáši!“ do tmy vykřikla. Hlas vyzněl do hlucha, mrtvé ticho, ale v nitru se jí ozvalo: „Římanko! Ty římanko!“ A v to zas: „Pánbůh ji potrestá,“ jak Vostrý za ní hrozivě zavolal. Kmitl se jí jeho obličej, jako by

z trávy se pozvedl, bledý v černých dlouhých vlasech, se zarudlým puchýřkem na víčku. Strach ji obešel, obrátila se, spěchala kolem stohu zpět –

LX

Jiří se pozdě probudil; jeho jizba byla již všechna sluncem vyzářena. Jen oči otevřel, připadl mu včerejší večer. Pocítil blaživé zjasnění; těše se pospíchal, aby už byl venku, aby uviděl Helenku. Nadál se, že bude s panímámou na verandě; nezastal jich však. Od staré kuchařky zvěděl, že panímáma se dává právě česat. Zůstal na verandě, usedl v koutku do křesla a čekal.

Helenka té chvíle těžko konala svou službu. Celou noc nezamhouřila oka. Sklíčená, zoufalá strávila ji ve svém pokojíku. Výčitky jí drásaly srdce a strach o Tomáše, co by s ním bylo, kdyby jej chytili. Chvěla se o něj, chvěla se před jitem, až se zjistí, že prchl, až nastanou výslechy, a že ji budou nutit, aby vše vyznala a pověděla. A co Jiří, až to uslyší, neodvrátí-li se, bude-li on, tak přísný ve víře, chtít ještě teď s ní mluvit. Úzkost z toho pomyšlení.

Ráno nezaplašilo přístrachy smutné noci. Tížily, svíraly dál. Nevěděla, nedbala, jak své dílo vykonává, jak hlavu své paní upravuje. Nehovořila jako jindy, spěchala v temné touze, aby už mohla odejít, strachujíc se, že se paní začne vyptávat, co jí je. Oddechla si, když odešla z pokoje na verandu.

Jen se tam s Jiříkem pozdravila a zasedla, přišel starý vinař z jejich sousední vinice. Pozdravil uctivě, a drže klobouk v ruce, omlouval se, že snad mešká. Mluvil silně nahlas, neboť byl nahluchlý. Paní se divila, že přišel; nikdá tu v tento čas nebýval. Zeptala se, co je, stalo-li se něco.

„I nevím, panímaminko,“ odpovídal rozpačitě. „Jdu se optat Tomášovy sestry, co tu je u vás –“

Paní Březinová vzhlédla k němu tázavě, Jiří se v křesle vychýlil. Vinař vypravoval, že Tomáš se ráno neukázal, že ani nezatroubil jako jindá znamení do práce.

„Ani k snídani nepřišel. Myslil jsem, že v noci hlídal a tak že zaspal. Šel jsem ho probudit, ale v komůrce nebyl, ani památky po něm. Postel neodstlaná, ani o ni nezavadil. Myslil jsem, že časně vstal, že už ji ustlal, že je někde na vinici. Volali jsme ho, neozval se; pak jsme ho i hledali, ale nikde nic, po Tomášovi ani slechu ani dechu. Tak jsem šel zas do komůrky, a tu jsem si teprve všim, že valdhorna nevisí nad postelí jako jindy, a truhlička byla otevřená a prázdná. Všechno z ní vybráno, všechno pryč, truhla jako vymetena. Jen staré dřeváky ležely u truhly. Já bych, panímaminko, myslel –“

„Co –“ ptala se žasnoucí paní a nepovšimla si, že Jiřík prudce vstal.

„No, že Tomáš utekl,“ hlásil váhavě vinař.

„Proč by utíkal –“ Paní Březinové se nezdálo; a vtom se obrátila po Jiřím. „Slyšíš-li, Jiří.“ Stál nehnutě, ustrnulý. Vinařova zpráva uhodila zčistajasna a zasvítla ostrým světlem. Pomyšlení, že Tomáš utekl, bodlo jej dřív, nežli vinař to vyslovil. A hned mu také připadl ten mužík, ten jejich krajan, a Helenka, že snad ví; jistě ví, ví. Co včera pověděla a nedořekla – Zachvěl se a nemohl maceše ani hned odpovědět. Ta, nečekajíc, poručila vinaři, aby zavolal Helenku. Jiří bezděky ustoupil za křeslo, víc do kouta. Byl by nejraději odešel; musil však zůstat. Vzrušen, v napětí hleděl ke dveřím chodby.

Helenka zjevila se na prahu bledá; nejistě pohlédla na paní, patrně se zarazila, když spatřila starého vinaře, a vtom už sklopila oči, když postřehla také Jiřího.

„Helenko, poslyš, tady vinař povídá, že Tomáš není na vinici,“ začala mírně paní Březinová. „Víš-li o něm?“

„Nevím.“ Očí nepozvedla.

„Tady vinař povídá, že je pryč, že snad utekl.“

Mlčela.

„Leda že by snad byl v městě,“ připadlo paní Březinové, jež nechtěla uvěřit a nemohla pochopit.

„Taky jsem si to pomyslí, panímaminko“ přisvědčil vinař, „ale ta truhlička – a valdhorna –“

„Pošli do města, a hned,“ vpadla paní, „ohlaste to pantátovi a posel ať se hned vrátí. Pantáta vzkáže, co dělat, jdi, pspěš si.“

Vinař jen odešel, obrátila se paní Březinová k Helence. „Ty snad přece něco víš.“ Znělo to nedůvěřivě, ostřeji. Helenka neodpověděla.

„No, vyslýchat tě nebudu, to si pantáta spraví, zatím jdi.“ Helenka plaše k ní vzhledla a odešla. Na Jiřího pohledět se neodvážila.

„Všiml sis, Jiříčku, toho děvčete?“

„Je všechna sklíčena,“ hájil nejistě.

„Ale přece se jenom zdá, že něco ví. Proč by ten hoch utíkal. Je z kacířského rodu, snad pro víru –“

„To asi. Ale Helenka ostala –“

„Protože je pravá a hodná. Počkáme, s jakou se posel vrátí, co pantáta vzkáže. Ale to by bylo, kdyby – ne, ne –“ Znepokojená odešla do svého pokoje.

Také Jiří vrátil se do svého bytu. Přecházel jizbou, usedl a zase chodil. Na Tomáše myslil. Nepochyboval, že uprchl. A věděla-li Helenka – Věděla – Proto byla včera tak pohnuta a plakala. Vyznala se, co otec vzkázal. Ale to nebylo vše. Prosila, aby se dále neptal. A kdyby nepřišla, řekla – kdyby nepřišla – A ten krajan –

Jiří vyběhl ven přede dveře, kdyby snad Helenku spatřil, kdyby s ní mohl promluvit a třeba jen slovem se optat. Chvilku čekal, pak pokročil až na verandu, do chodby nahlédl; nikdo tam. Nevrátil se, nýbrž vešel do zahrádky v temné naději, že tam snad – Nebyla tam, nikdo tam, nikdo, a přece stanul překvapen. Půda na záhoncích místem jako rozryta, květiny pošlapané, zdupané. Žasna hleděl na nenadálou spoustu; domněnky se hrnuly. Když se vracel, když zahnul kolem rohu stavení k verandě, stanul

tváří v tvář Helence. Šla do zahrádky. Okamžik hleděli na sebe mlčky, ona bledá, jako strnulá, on vzrušený.

„Helenko,“ vyrazil, „věděla jste –“

Pohlédla mu do očí a jako na nejhorší odevzdaná temně odvětila: „Věděla.“

„Měla jste také prchnout?“

Mlčky přisvědčila.

„A ten, víte, ten krajan váš, ten pro vás přišel a pro Tomáše.“

„Přišel. Ale proboha, prosím vás – Bylo to hrozné –,“ a jako by se děsila vzpomínky nebo dál o tom mluvit, vběhla do zahrádky. Jiří hleděl za ní, ale nevstoupil. Do pokoje však se nevrátil. Chodil za luthauzem, po terase, a zas u dubu. Pořád viděl Helenku, s jakou bolestnou odhodlaností se mu vyznala, co zkusila a zkouší. Věrná zůstala, nedala se zlákat. A přece necítil plného uvolnění. Z Tomášova útěku, ze vzpurného jeho kacířství padal také na Helenku stín, a z jaké je rodiny – Co řeknou pantáta, babička, jak bude s Helenkou –

Odpoledne vrátil se posel a přinesl vzkaz, aby Helenka přišla ihned do města a on, posel, aby šel s ní, aby jí samotné nenechávali.

„Řekni jí to,“ ukládala paní Březinová kuchařce, „já jí to říct nemohu.“

Helenka nebyla překvapena tím rozkazem; nadála se ho. Jen povzdechla a hned se chystala. Zarazila se však a tázavě, smutně pohlédla na kuchařku, když od ní uslyšela, že vinař ji vyprovodí. Pocítila, že jí nedůvěřují; ještě více však se lekla, že by v tu chvíli, jsouc hlídána průvodčím, potkala Jiřího. Nepotkala. Neukázal se; ale když vycházejíc zpod verandy, kradí pohlédla k jeho oknu, zdálo se jí, že se u něho mihl. Skalka jí připadla, jak ji tenkrát vedli z kanceláře od správce Čermáka, jak je mušketýr vyprovázel do myslivny jako do vězení. Tenkrát byl Tomáš s ní; a teď utíká jako tenkrát pantáta, a ona, „římanka“, zrádkyně, kterou bůh potrestá, jde na výslech, aby vypovídala o vlastním bratru.

Toho dne večer měl slovo u stolu blíženců Filip Sameček. Stálá jeho společnost, bez Floriána Mariánka, jenž scházel, napjatě, ano dychtivě

naslouchala komorníkovu vypravování o včerejší noční výpravě do vinice Kantůrky. Také od sousedních stolů přistupovali a poslouchali, všichni jako pěna; jen divoký Jiří Kocourek vykřikoval nebo zaklel, když slyšel o tajném shromáždění ve vinici, o kacířích husitech.

Sameček byl epicky důkladný; od Adama začal, o tom, jak odpoledne dostal znenadání rozkaz od pana perkmistra hor viničných, jak obešel pány asesory, zatajil však, že byl jen u dvou, vypravoval, jak on sám se připravil a lucernu, jak všichni sešli se navečer u Poříčské brány, pak se dali sousední vinicí do vinice Kantůrky a jak tam obklíčili boudu. Jeho vypravování se tu rozohňovalo v dramatické líčení, zvláště o tom, jak on číhal, kterak zaslechl šramot a zpozoroval něco krčícího se na zemi, kterak pokročil a si posvítit, co spatřil, jaký podivný, hrozný obličej jako strašidlo, strach že z něho byl, ale on že chtěl to zjevení popadnout, ale vtom že se to vyhouplo a bouch, bác do lucerny.

Vtom vešel Florián Mariánek; neusedl si na židli u stolu, nýbrž aby nevyrušoval, zůstal mezi posluchači. Poslouchal pozorně, ačkoliv ne tak pobožně jako ostatní; ano přes tu chvíli se divně usmál, hlavou přikýval, zvláště když Sameček zrovna maloval, že ten podivný obličej, ten ve tmě skrčený člověk byl ten predikant, že byl jistě v boudě, ale že tajným východem se vytratil, on, Sameček, že by ho byl jistě chytil, že již ho měl v hrsti, ale což, když drábové vedle lelkovali a spolu žvátořili, že mu pak na vinici byl pořád v patách a jednou užuž že ho chytal za límec, ale vtom že mu z hrsti zmizel, zrovna se rozplynul, v tom že byly čáry, jistě že s d'áblem je ten predikant husitský, a tak –

„A tak vám utekl,“ vpadl Mariánek. „A já vám povím kam.“

Sameček jako by se v ten okamžik také ztratil, jako by ho nebylo; všichni ho nechali a obrátili se po Floriánu Mariánkovi. Ten, jak mu šenkýřka právě donesla pintu, zasedl ke stolu, usmívaje se pohleděl kolem a hned na Samečka, jenž se na něj utrl, jak by věděl, když tam nebyl a když sama celá komisi nic neví.

„Celá slavná komisi nic neví, nic, to je svatá pravda; nic jste nepopadli, jen starého dědka z Kantůrky, ale ten, kterého jste honili, ten predikant, Žitavec, ze Žitavy byl –“

Překvapení kolkolem; Sameček přemožen umkl.

„Tak co ten Žitavec!“ vykřikl Jiří Kocourek.

„Ten utekl na Březinovu vinici, na vinici našeho pana starého.“

„A chytili ho?“ vyhrkl Fileček všečen rozpálený napětím a zvědavostí.

„Nechytili, a nejenže nechytili, ještě ukradl mladého vinaře.“

Sameček byl ztracen, jako utopen. Donedávna ještě hrdina celé místnosti, seděl té chvíle zapomenut a pak už přemožen; už zapomněl durdit se na Mariánka, už sám dychtivě poslouchal o mladém vinaři, jenž troubil signály ve vinici, že byl také tajný evandělík. Mariánek svému stolu připomenul, pamatují-li se, že jim o tom synkovi a jeho sestře vypravoval. Před dvěma roky, tenkrát, když je pan starý Březina koupil od barona Mladoty a když on, Mariánek, je přivedl, toho hochu sem do pivovaru a jeho sestru k staré paní Lerchové, oba z Goltzova domu.

Pamatovali se nepamatovali, ale Mariánek měl výklad o Tomášovi a Helence, o jejich otci, zatvrzelém kacíři, o predikantovi, ten že o jeho dětech jistě věděl a toho synka ulákal a s sebou vzal, děvče však že zůstalo. Tu teprve všichni otvírali oči, Sameček také jako ostatní, že to děvče, tuze podobné a šikovné, je teď té chvíle tu, u Březinů, že pan starý pro ni poslal na vinici a že děvče, hned jak přišlo, vyslýchal, a on, Mariánek, že se hned po tom výsledku dostal k panu starému a to, co teď povídá, že má od něho. To děvče vyznalo, že její bratr s tím Žitavcem včera v noci pro ni přišel, aby s nimi utekla, ona však že ne.

„A proč?“ zostra vpadl Kocourek.

„Proč, protože už je pravá katolička, protože se opravdu obrátila a nechce zpátky mezi berany.“

„A co o tom Žitavci, nic nepověděla?“

„To že s ním její bratr všecko jednal, ona že toho predikanta jen jednou potkala a jen malou chvilku s ním jednala, a tak že nic neví.“

„To bych jí nevěřil,“ vskočil do řeči Kocourek.

„Proč by ne, děvče je tuze hodné, co ji znám,“ bránil Mariánek, „pan starý ji také chválí a paní stará obzvlášť, ta ji má ráda, tuze si ji oblíbila. Ostatně abyste věděl, pane mistr, povídal pan starý Březina, že to děvče půjde ještě jednou na examen, že ji budou ouředlně vyslýchat, kvůli tomu predikantovi.“

„Á, to je v pořádku,“ upokojoval se Kocourek, „ale musí se na ni jak náleží zostra, sic všechno zatají. Hlavně a především aby toho predikanta dostali a toho hocha s ním. Možná že nejsou ještě za branou, že se schovávají tu v Praze.“

S tím souhlasil všechen stůl i Mariánek a také Sameček i hospitanti kolem i dále v sousedství u ostatních stolů.

V tu chvíli myslila také sama Helenka na nový, ouřední výslech, jak se jí o něm pan starý zmínil. Seděla nahoře v patře ve své světničce u lože odestlaného, sama však ještě ustrojená. Na soud myslila, kam ji povedou a jak, snad veřejně městem jako nějakou vinici, a před koho, že snad před ty pátery jezovity, před toho Mateřovského, jak o něm od Tomáše zaslechla.

Zas jí připadlo, jak ji sem odpoledne zavedli, jak tady v pivovaře všichni pojednou tak divně na ni hleděli, Lyzla že se jí vyhnula, jako by se jí štítila, a jak pan starý na ni pohleděl, nežli začal. Všecko bylo tak trapné, tísnivé; nejvíce však ji skličovalo pomyšlení na Jiřího, co ten, změní-li se, bude-li se za ni stydět, odvrátí-li se – A do toho myšlení starost, strach o Tomáše. Bylo jí jako doma v myslivně tenkrát, když otec prchl, když jej honili a když celou noc v ouzkostech čekali, nepřivedou-li ho.

Tenkrát se také chvěla nejistotou a strachy, ale tenkrát byl s ní Tomáš; a dnes ona sama. Zůstala, a kde! Při těch, s těmi, kteří jej pronásledují. A otec, otec až uslyší!

LXI

Ráno jí Lyzla oznámila, že má před polednem o jedenácté přijíti na rathouz, že jí to pan starý nařizuje, a že ji tam žena podstaršího vyprovodí. Helenka si vydechla; lekalat' se, že biřic pro ni přijde nebo snad i sám krevní písař a že všechn dům bude vzhůru. Odešla však nepozorována. Na dolejším konci Koňského trhu mezi kotci a boudami přitočil se k nim znenadání Florián Mariánek jakoby náhodou. Dal se do hovoru a hned se nabídl, že dovede Helenku až na rathouz do kanceláře, že by si tam nevěděla rady, že by ji tam posílali od Pontia k Pilátu.

Na rathouze vedl je všude tak jistě, jako by tu byl doma; brali se do schodů, chodbou, na jejíž stěně viselo několik zčernalých obrazů na plátně malovaných, a zase do několika schodů, pak kratší chodbou, z té několik stupňů níž, až vstoupili do vybílené předsíně. Jen práh překročili, ukázal Mariánek na vykládané dveře s velikým starým zámkem a pravil: „Tak tadyhle.“

Helence již cestou vzrušené zabušilo srdce a ne bez bázně pohlédla na staršího muže v nevelké paruce, tmavě oděného, v černých punčochách, jenž seděl opodál těch dveří. Byl to purkmistrův služebník. Mariánek dal se s ním do hovoru jako s dobrým známým, ptal se, přijel-li už pan purkmistr na rathouz, a žádal, aby tuhle pannu, poddanou pana starého Březiny, ohlásil, že je sem obeslána.

Sluha odešel, hned se však vrátil, oznamuje, že panna musí počkat, páni že mají nějaké jednání. Dal se hned zase do hovoru s Mariánkem, oznamuje novinu, událost, že na trhu se včera strhla prudká hádka, z toho že bude soud. Žena podstaršího se toho chytila, ach, o tom že ona ví, že byla při tom, nějaký pan Popinger, Němec, pohádal se s prodavačkou Vendovou, když mu krájela štokfiš²¹³, že jí zle nadával, ona, žena

²¹³ štokfiš – sušená treska;

podstaršího, že si jeho německá slova nemerkovala, že není německé řeči povědomá, ale že to nebylo nadlouze, jen maloutkou chvíli, ta Venclová že se do toho pana Popingera obořila tak, že musel utéct, to že byl poprask, jak na něj spustila, a co smíchu, když utíkal, všecko že bylo při ní a tomu Němci že zajde podruhé chuť nadávat počestné ženě.

Helenka slyšela hovor, ale nedbala, neposlouchala, bylo jí nevolno při něm. Jen na vykládané dveře hleděla v trapném napětí a očekávání, kdy se otevrou, kdy ji zavolají. Konečně se pohnuly; hubený starší muž s brkovým perem za uchem se z nich vychýlil a zavolal na ni. Škubla sebou, chvatně vykročila. Co Mariánek, co jeho společnost, jak ji pozorují, neviděla, nedbala; a také neviděla velkého pokoje, do kterého vstoupila. Hleděla jen před se; její rozšířený, rozčilený zrak viděl jen několik mužů černě oděných, v dlouhých kadeřavých vlásenkách, kteří seděli kolem velkého stolu plného papírů a knih; jednoho z nich sobě zvláště povšimla, suché, povadlé tváře, jenž měl největší paruku a seděl v čele stolu, zrovna jí tváří v tvář. Jen na tyto vzrušena hleděla a nevšimla si, že stranou u stěny sedí ještě dva, její pán, pan starý Březina, a kněz, P. Mateřovský.

Zraky všech na ní tkvěly. Její zjev pány překvapil; čekali obyčejnou poddanou služebnou, a před nimi stanula urostlá dívka sličné, ušlechtilé tváře. Zachvěla se, když ten v čele stolu vážně poznamenal, aby mluvila pouhou pravdu, aby duši svou nezavedla, a že by si jen ublížila, kdyby zapírala. Ptali se na její jméno, na rodiče a věk, odkud je a dále na vše to, nač už včera se jí pan starý dotazoval, na bratra, na jeho útěk, na Vostrého, jež nazývali predikantem.

Helenka odpovídala tak jako včera svému pánu, že se s tím predikantem potkala, náhodou, kdy a jak, že s ním jen chvíli mluvila a jenom o otci, ostatek že asi s bratrem se scházel, ale že neví kde a jak často, bratr že v noci pro ni přišel, ona však že neposlechla a zůstala, více však že o bratrovi neví ani o jeho společníku, kudy a jak utekli z vinic a z Prahy a kam, také že nic neví, kde se Vostrý tu skrýval, leda to, že byl na vinici u jejího bratra tu noc, když se dali na outěk, více však že neví.

Písař, jenž zapisoval otázky i Helenčiny odpovědi, poustal, když pojednou ke stolu přistoupil pan starý Březina a na otázku rychtářovu dosvědčil, že mu totéž včera všecko také tak vypověděla. Pocítila povděk nad nenadálým svědectvím, sklopila však zraky, když pan starý také s uznáním o ní se vyslovil, že si vedla teď pořád jako dobrá katolička, což, jak myslí, také dokázala tím, že tu před pány stojí.

Kvapně pozvedla oči, když pan starý přestal a vedle něho ozval se jiný hlas; její pohled setkal se s pohledem pronikavých, smolně černých očí. Kolena se jí zachvěla, jak jí připadalo, že tento kněz vysoké postavy, krevnaté tváře je ten jezovita Mateřovský. Slyšela, že promluvil k pánům a pak hned k ní se obrátil; nerozuměla, v uších jí zašumělo. Opakoval svou otázku, pak ji pochválil, že odolala pokušení, a tak že doufá, že pro spásu své duše nic nezatajila, ale aby ještě jemu na některé otázky upřímně odpověděla. I dotazoval se na predikanta, jak vypadal. Pověděla, a Mateřovský, poznáv proskribovaného, ouředně popsaného emigranta, zeptal se najisto:

„Vostrý se jmenuje?“

Mlčky přisvědčila.

Pak otázka za otázkou. Mateřovský je zrovna sypal, bez přestávky, rychle, lapavě a skoro pořád jen o Vostrém, kde s ním mluvila, kdy, kde se s ním seznámila, jak u nich doma býval, v jakém přestrojení, co přinášel, kde se skrýval tam u nich doma a tady, jaké tu měl známé, kdy Tomáš jí o něm poprvé řekl, kde se s ním scházel, a měl-li Tomáš tu schůzky ještě s jinými, byl-li tu ten Vostrý letos poprvé nebo již dříve, psal-li jim otec ze Žitavy nebo po jiném poslu vzkázal, zná-li vinaře Novotného, slyšela-li o tajných schůzích u něho, byla-li tam nebo Tomáš.

Helenka nejprve zaleknutá, pocítila náhle odpor proti jezovitovi, jenž byl jeden z těch tří dobrušské misie. Z tohoto odporu přišla jí odvaha i síla; a běželo o Tomáše. I na Vostrého pamatovala, aby mu neublížila. Na většinu otázek pátera Mateřovského mohla směle odpovědět, že o tom nic neví. Na ty, na které mohla dát vysvětlení, odpovídala vyhýbavě nebo že je tak, jak prve řekla, a že již všecko pověděla tu i panu starému.

Než P. Mateřovský nepolevil. Znovu napomenul, a již ostřeji, a pak už i zahrozil, dál se dotazuje. Helenka stála zpříma, hledíc mu do očí; už se nechvěla, jakási bojovnost ji vzrušovala. Zardělá, s očima se lesknoucíma uhýbala se jezovitým otázkám nebo odpovídala tak, že mu z toho nic nezůstalo ani proti ní, ani proti Tomášovi. Pojednou to vše přestalo a zmizelo. Mateřovský umkl, poodstoupil, jí řekli, aby šla. Chvatně vstoupila do předsíně, planouc ve tvářích, v dojmu náhlého ulehčení, že ten jezuit v ničem jí nechytil, nic na ní nevynutil. V tom rozrušení ani dobře nerozuměla nedočkavým, dychtivým otázkám Mariánkovým a ženy podstaršího; chvatně a roztržitě na ně odpovídala, pospíchajíc ven, aby už byla odtud, u Březinů. Ale tam zklamání. Nadála se, že se vrátí na vinici. Lyzla však jí oznámila, že tu má počkat. Odpoledne zaslechla, že pan starý se před chvílí vydal na vinici. Tušila, že kvůli ní. Budou o ní, o Tomášovi jednat, a Jiří bude u toho. Čekala rozčileně jakoby na rozsudek.

Bylo tak, jak se domnívala. Pan starý Březina vykládal na vinici o jejím výslechu, o prvním, včerejším, u nich doma, i o dnešním na radnici. Jiří poslouchal mlčky, přemáhaje své napětí a pohnutí. Paní Březinová s povděkem, ráda slyšela, že Helenku pustili, že nic neshledali. Chválila ji a přiznala, že by jí hrubě scházela.

„A přec, prosím vás,“ žádal pan starý, „bylo by dobře, kdybyste ji pustila.“

Jiří sebou hnul, paní Březinová obrátila se po muži.

„Co myslíte, pane. Zvykla jsem na ni, je tuze hodná. Proč bych ji měla pustit –“

„Nemyslím navždycky, jen pro první čas. Bylo by to dobré i pro děvče samo. To víte, bratr, kacír, utekl, čeládka zví a ví už o všem. Helenka by to odnášela, jistě, pokoje by neměla. A my také, pro ty řeči, roznese se to –“

„A kam byste ji dal –“

Jiří upřel v napětí zraky na svého otce.

„Kam bych ji dal – Nejlíp by bylo k panímámě.“

Myslil starou paní Lerchovou. Jiří si tajně oddechl.

„A co my tu na vinici bez ní,“ ptala se paní Březinová.

„Čas se vám dosypá, konec měsíce je tu, pro těch několik dní –“

„To raději odtud odjedu hned.“ Zarazila se, na Jiřího se podívala. „Já – Ale tady Jiříčkovi se nebude chtít Ty bys tu raději pobyl ještě déle, vid’.“ Podivila se, jak ihned, bez rozmýšlení se k ní přidal, že by také jel do Prahy; hned však, a ne bez jistých rozpaků, odůvodňoval tuto svou ochotu tím, že den se již patrně krátí a večery že jsou studené.

Pan starý slyšel rád to rozhodnutí. Přálť si je mít už doma. Spokojen odcházel, dohodnuv se, že hned nazejtří je dá odstěhovat. Jiří jej vyprovodil až dolů ke vratům. Vracel se odtud zvolna stezkou mezi révím obtíženým zrajícími hrozny. Teď teprve mohl volně uvažovat o Helenčině odchodu a jejím dvojitým výsledku. Když ji včera odvedli do města, vplížila se mu za dojmu z Tomášova útěku obava i o ni, nenajdou-li vinu také na ní. Tížilo jej to, skličovalo. Teď od otce uslyšel, že sám P. Mateřovský uznal její věrnost.

Než zplna se mu nevyjasnilo. Zůstal ve svém svědomí znepokojen, a také pomyšlením, kdyby tak otec a všechna rodina věděli – Ale když došel nahoru na terasu a rozhlédl se k poraženému dubu, k tichému lusthauzu již jako opuštěnému, připadlo mu vše tak tesklivé, že Helenka odtud odešla, tak smutné bez ní –

Pan starý Březina vrátiv se před večerem do svého domu na Koňském trhu, dal si hned zavolati Helenku a oznámil jí, aby se přichystala, že se bude stěhovat opět k Sv. Haštalu, a sice hned nazejtří. Mírněji dodal, že bude líp, když se teď vrátí na své první místo, on že nemá nic proti ní a paní že ji pouští nerada, nicméně že bude líp, ostatně že by se mohla přes čas navrátit, to že se uvidí.

Helenka, slyšíc ten rozsudek, sklopila hlavu, mlčky jej přijala, mlčky odcházela. Uznávala, že s ní šetrně nakládají, a přece se jí zdálo, že je jako potrestaná, vypuzená. Smutně vyšla nazejtří z průjezdu výstavného domu, smutně brala se k Sv. Haštalu.

Do starého nákladnického domu U Pražáků vracela se s pohnutou myslí, jako k němu docházela poprvé, když ji Mariánek sem vedl. Bála se

staré paní, že zostra promluví, bála se starého jezovity, P. Daniela, že bude zase brát na cvičení. Zvolna stoupala do dřevěných schodů, ale jako bez dechu stanula u dveří velkého pokoje, tu kde poprvé čekala, zatímco Mariánek jednal se starou paní, a kde poprvé uviděla Jiřího a kde poprvé na ni promluvil.

Paní Lerchová v bílém čepci na šedých vlasech, šátek křížem přes prsa, v modré zástěře, s koženým kapsářem pod ní jako vždy, rovnou prostou hůl v ruce kráčela právě k mohutné dubové polici, když Helenka vstoupila. Stará paní nepoděkovala na pozdravení; zkoumavě upřela na příchozí své hnědé oči přímé a bystré. Nebyla překvapena, neboť vše již věděla od Mariánka, jenž přišel včera z rozkazu pana starého vše jí vypovědět a vyjednat, aby Helenku přijala, třeba jen na čas.

„Tak jsi zas přišla,“ vítala úsečně stará paní. „Tak vidíš, v čem jsi byla. Nešťastný hoch, ten tvůj bratr! Kdo by si pomyslnil, že je tak zatvrzelý kacír. No, a ty – ty poděkuj pánubohu a Panence Marii, že tě ochránila. Anděl strážce byl při tobě. Jseš hodná, žes jich neposlechla, že jsi se nedala. To ti bůh dal takové vnuknutí. Tak si buď zas tady, ostane všecko při starém.“ Tón řeči zpočátku dost ostrý se mírnil. „Komůrku máš, jak byla, ostala pořád prázdná. Aspoň budeš mít teď pokoj, nikdo nebude za tebou chodit jako ten tvůj bratr. Tak ve jméno Páně, děvče. No, těšilo mne to, když jsem o tobě slyšela, že jsi tak pevná. Ostaň tak pořád.“

Tady ve velkém pokoji chvála staré paní, a v komůrce pak samá výčitka. Sem k ní přicházel Tomáš první čas, když jej odvedli do služby na vinici, tady v stýskání a touze hovořovali o domovu, o pantátovi a babičce, o židu Kišovi, přijede-li už, tady se s ní Tomáš tajně modlil z Klejchovy knížky, tady jednali o společném útěku. Teď utíká Tomáš sám – A třeba každé chvíle aby čekala, jak vykřiknou, že už ho mají, a že by mohla uvidět, jak jej vedou svázaného do arestu v zástupu lidu, že se mu posmívají a lají mu.

Vyběhla z komůrky. Ve velkém pokoji bylo volněji, světleji; jasnější vzpomínky tam vyvstaly, na Jiříka, tam i ve sklípku, kam ji stará paní poslala pro vruby a kalendář, v němž měla své hospodářské a obchodní

zápisy. Helenka všude myslila na Jiříka a kdy se asi vrátí z vinice. Nevěděla, že dnes; pan starý Březina se jí o tom nezmínil, když ji sem posílal.

Jiří přijel s macechou do pražského bytu toho dne odpoledne. V průjezdě namátl se mu Florián Mariánek a ten hned mu pomáhal se stěhovat; housle a knihy mu odnesl do jeho pokojíčku. Tam také udal všecky své noviny; tak se Jiří také dověděl, že Tomáše dosud nepřivedli, ani toho predikanta, že je honí a stíhají, ale že to těžká věc, když se neví, kudy se pustili anebo nejsou-li třeba dosud v Praze, to že by mohlo býti, nebo blízko u Prahy, všude že jsou přechovávači, tajní evangelíci, ale že není nejmenší stopy, a ten vinař, kterého odvedli z vinice Kantůrky do arestu, ten že mele pořád jednu, že o ničem neví, ač na něj zostra dokročili.

Jiří se na něj zeptal a hned měl za odpověď živé líčení, kterak komise ve vinici Kantůrce pochodila, kterak ten predikant, Vostrý se jmenuje, zmizel tajným východem, takovým divným poklopem v prkenné stěně, na ten že přišli až druhý den odpoledne, když ptáček už dávno vyletěl. Panu P. Mateřovskému že bylo divno, jak se ten nečistý kacír mohl dostat z boudy, když byla obklopena, a tak si nelenoval a znenadání trhl nazejtří odpoledne zase do boudy ve vinici Kantůrce, pátral, pátral, až ten tajný poklop vypátral, na to že má on obzvláště bystrý zrak. Ale ten starý vinař se ani pak nepřiznal, to že pan páter Mateřovský nepochodil a včera při tom výsledku taky ne.

„Při jakém výsledku –“

„No, když bylo to děvče, sestra toho Tomáše myslivcova před pány na rathouze. No, tady bylo myslím jinač.“

„Jak?“ zeptal se Jiří kvapně.

„No, že to děvče nebylo nic zatvrzelé. Když sama ostala a neutekla, to je nejlepší důkaz, že už je pravá katolička. Ale tady v domě už není, už je u paní babičky. Smutně prý odtud odcházela, povídala mně Lyzla.“

Jiří jal se kvapně knihy na stole rovnat a otočil řeč. A přece pak, když Mariánek odešel, vrátil se v mysli k tomu, o čem od něho uslyšel, o Helenčině výsledku. Cestou z vinice uvažoval, má-li ještě dnes podívat se k

babičce; nezdálo se mu, hodlal počkat, kvůli Helence, a že by babička zostra spustila třeba před ní o tom, co se stalo. Než teď, když zaslechl, jak Helenka odtud odcházela, chytlo jej to a pudilo, aby se tam přece podíval.

Rozběhl se do starého nákladnického domu blíže Sv. Haštala. Ve velkém pokoji nikdo a ve sklípku rovněž. Tu chtěl počkat. V klenuté nevelké místnosti o jediném okně nebylo již jasno. Krucifix visící v koutě už v závoji šera; křišťály zasazené do rány v boku pohasly, obraz na plátně malovaný a nábytek temněly.

Jiří pristoupil k oknu, na němž ležela Hájkova kronika a Steyerovo Zrcadlo svaté a jež stínily haluze štíhlého javoru na zahrádce. Do ní se vychýlil podívat se, není-li tam babička. Byla. Opírajíc se o hůl, přehlížela něco na záhonku. Vtom přicházela z druhého konce Helenka s plochým košíkem v rukou. Venku ještě světlo; v něm dobře viděl vážný, zasmušilý výraz její tváře. Dojat ji pozoroval.

Jak došla k staré paní, maně pohlédla k oknu a spatřila Jiřího. Postřehl, jak se jí v obličeji zjasnilo a že ruměnec jím přelétl. Nerozmýšleje se odskočil od okna a chvátal ven; chtěl do zahrádky. Na schodech však zaslechl z dolejší síně babiččin hlas. Stanul, čekal. Paní Lerchová přišla, ale sama. Helenku nechala na zahrádce. Jiří byl zklamán. Musil se vrátit s babičkou, seděl s ní ve velkém pokoji, vypravoval jí o jejich návratu, odpovídal na její otázky o Tomášově útěku, vyslechl její ostrá, hněvivá slova o mladém kacíři a jeho svůdci predikantu a pořád dychtivě čekal, vstoupí-li Helenka. Také o ní uslyšel, její pochvalu, a že ona sama, paní Lerchová, je ráda, že ji sem poslali, že se může na ni ve všem spolehnout a jak je pozorná.

Čekal, protahoval svou návštěvu; ale když pak za řeči zaslechl, že Helenka odešla do města, že ji babička poslala na koupi, odešel, ne však domů, nýbrž k Hubátiovi. Sic se už šelo, ale kvůli deklamátorovi Svobodovi nechtěl odkládat. Na toho si vzpomněl hned na vinici, když uslyšel, že Tomáš prchl s nějakým predikantem, to že jistě s tím mužíkem, jež zahlédl mluvit s Helenkou večer po slavnosti bratrstva a na nějž pak vrazil na síni u dveří deklamátorových. Jistě že to byl ten posel ze Žitavy.

Jiřímu vyklíčilo náhlé podezření, zvláště když si vzpomněl na podivné řeči deklamátorovy, jmenovitě o Husovi tenkrátě před oslavou sv. Jana Nepomuckého, o uťaté ruce u Sv. Jakuba, a že má knížky od nekatolických spisovatelů. Nevěděl nic určitého a také to ne najisto, byl-li ten mužík u deklamátora návštěvou. Měl sice jen neurčité tušení, ale přece jej pudilo s deklamátorem promluvit a pozorovat jej.

Hubátius uvítal Jiřího vesele jako vždy, a že je rád, že Jiří už ostane v Praze, že budou zase hrát.

„S housličkami musíte, Jiříčku, přijít hodně brzo, už kvůli panu sousedovi. Ten se ty dni, dnes, včera, něco po vás nasháněl, jste-li v Praze a kdy přijedete.“

„Dnes, včera?“ divil se Jiří.

Někdo zaklepal na dveře. Auditorium jimi vklouzlo. Svoboda deklamátor hned k Jiříkovi; vítal ho potěšen, a že je dobře, a jak se těší, že budou zase koncerty.

„Přijeli jsme dřív, nežli jsme hodlali,“ odpovídal Jiří, „stala se nám na vinici taková příhoda.“

Svoboda rychle, skoro dychtivě se ptal jaká. Jiří hned o Tomášovi, snad že se pamatují na mladého vinaře, že jim o něm vypravoval, takový trubač, valdhornista, že byli on a jeho sestra poddanými barona Mladoty, nežli se dostali k pantátovi, ten synek že ostal kacířem a teď že pro víru utekl. Jiří sobě povšiml, že pohled vlídně usmívavých očí pana Svobody zvážněl; ale jinak nebylo v uvadlé jeho tváři nic znát. Na okamžik se zamyslel, pak přisvědčil, že se pamatuje, že byli dva, bratr a sestra.

„Ta neutekla, ta nechala nevěrectví, je teď už pravá katolička.“

Deklamátor zamrkal očima a jen řekl:

„Tak, tak; a zůstane ta holčina u vás?“

„Ne, už ne, teď je zas u babičky. Ale nejdivnější je, že se tu potloukal nějaký predikant ze Žitavy, a s tím ten mladý vinař utekl. A víte-li, že snad byl tu –“

Deklamátor, který se začal neurčitě usmívat, když Jiří mluvil o predikantovi, škulbl sebou a maně uklouzlo mu dosti zprudka:

„Kde?“

„Tady u vás, v domě.“

„Není možná!“ vybuchl Hubátius.

„Myslím, že najisto.“

„Jak to víte?“ zeptal se deklamátor už klidněji.

„Já ho tu viděl.“ Jiří pověděl, jak toho mužíka zhlédl poprvé na Koňském trhu a jak poté tady na síni. Hubátius se zasmál svým basovým, srdečným smíchem.

„To byl ten predikant u mne,“ žertoval.

„Nebo u mne“ přidával se Svoboda divně se usmívaje.

„Pan deklamátor nebyl doma,“ odvětil mu vážně Jiří, „klepal jsem na dveře, a nejednou, ale nadarmo. Ale když jsem tak u dveří stál, najednou za nimi něco bouchlo, jako by kniha spadla.“ Díval se na deklamátora. Ten vychýlil se z lenošky, ve které seděl, a vyhrkl:

„U mne v pokoji?“

„Tak, alespoň se mně zdálo.“

„Že bych byl na kolikeré zaklepání neotevřel.“ Oči deklamátorovy těkaly z Jiřího na Hubátia. „To jsem jistě nebyl doma, a to bouchnutí, to se vám zdálo, v tom je nějaká mýlka.“

„Ale jděte, Jiříčku,“ vpadl Hubátius, „to se vám opravdu zdálo. A ten člověk, kdož ví, kdo to byl.“

„Jistě ten, kterého jsem viděl po slavnosti bratrstva večer na Koňském trhu,“ určitě tvrdil Jiří.

„To je možná, ale venkovan –“

„Ne, to byl ten predikant,“ vpadl Jiří ostřeji.

„I to je možná, snad se nemýlíte,“ posvědčoval Svoboda klidně.

„Ale co by dělal tady v domě,“ zeptal se Jiří.

„To já nevím,“ Svoboda se usmál, „snad sem jen uskočil, snad mu byli v patách, kdožpak ví. A teď mu nejsou na stopě,“ zeptal se pojednou, „nic není o něm slyšet?“

Jiří rozmrzen, že nepochodil, odvětil už podrážděně, zkrátka, že dosud ne, že nic neslyšel.

„A což to děvče, sestra toho mladého vinaře,“ ptal se Svoboda zase tak klidně, „ta neví nic, neprořekla se?“

„Nic neví, bez ní všechno smluvili, pro ni jen přišli, v noci, aby s nimi uprchla; ale neposlechla.“

„Ale vyslýchali ji –“

„Vyslýchali a propustili ji, protože je dobrá katolička.“

„Tak, tak. Nu, když alespoň ona. To je dobře. Ale vy, pane Jiří, už jsem chtěl prve říci, kdypak se u mne stavíte. Shledal jsem zas několik pěkných knih, staré a také novější, líbily by se vám.“

Jiří poděkoval, že až podruhé, že již je pozdě.

„Pozdě, pravda, ale počkejte.“ Otočil se, vyběhl ven, vrátil se však za chvíli, nesa v ruce nevelkou knihu, kterou již ve dveřích ukazoval. „Tuhletu už dávno pro vás chystám. ‚Obroviště mariánského Atlanta‘²¹⁴,“ a rozevřev četl další titul: „To jest knížka o obzvláštních mariánských obrazech po celém mariánském světě divotvorné rozsazených.“ A sám dále vykládal:

„Tu máte o zázračném obraze Panny Marie Loretánské ve Vlaších, Panny Marie Sněžné v Římě, na hoře Pilované²¹⁵ ve Španihelích a jiné, a taky o Panně Marii v krajině araukánské v Království cylénském²¹⁶. To si čtete, ale obzvláště předmluvu toho překladatele, Frozín se jmenuje, tuze příkladné čtení, jak celé Čechy procestoval, pěšky všechny kraje prochodil –“

„A proč – co –,“ vpadl Hubátius, aby hovorný výklad ukrátil.

„Inu, ten Frozín chtěl se přesvědčit, zdali Čechové hynou, jsou-li opravdu už pod koněm a zdali víceji ničím už nebudou.“

„A přesvědčil se, že ne, že Čechové nehynou, ba ani se nemění, že se český jazyk rozmnožuje a že ho už vyhladit nemůžou, a vykládá, jak slovanský jazyk, z kterého pochází, daleko panuje, až skrze Arabáky a

²¹⁴ Obroviště mariánského Atlanta – latinský spis jezuita Viléma Kumpenberka v překladu Antonína Frozína;

²¹⁵ na hoře Pilované – proslulé poutní místo Montserrat, sevzáp. od Barcelony;

²¹⁶ Království cylénské – Chile;

Tatary, až k Chynám²¹⁷ – No, přečtěte si to, pane Jiří, o těch svatých obrazech, ale tu předmluvu zvlášť, a hodně bedlivě, pobožně.“ A vtiskl mu knížku do ruky.

Jiří se nebránil, nemohl. Byl zmaten. Toho dojmu se nezbavil ani venku, když se vracel domů. Sem, k Hubátiovi, na deklamátora vypravil se s jistým podezřením, že je deklamátor v nějakém spojení s tím Žitavákem, a teď si měl přiznat, že se mýlil, a nadto že je deklamátor Svoboda horlivý ctitel mariánský.

LXII

P. Daniel Suk vracel se pozejtří poté z návštěvy u své sestřenice, staré paní Lerchové. Smrákalo se, mžilo a foukal sychravý vítr. Ulice, jejichž chatrná, blátivá dlažba se mokře leskla, pustly. Bělovlasý jezovita v tmavém plášti vykračoval rychle, ne však proto, že bylo nevlídno, nýbrž proto, že mu tichá radost poháněla kroky.

Zvědělť u paní Lerchové zevrubně o Tomášově útěku, o predikantu žitavském a také o Helence. Ten útěk jej popudil, zato však měl z Helenky velikou, upřímnou radost. S tou radostí hřály jej také uspokojení a sebelibost, že on, on má hlavní zásluhu, že to děvče zůstalo, že se ubránilo d'ábelskému pokušení, že se stala takovou pevnou katoličkou. K němu chodila na katechismus, on ji vyučoval, varoval, nabádal, utvrzoval, kde jen mohl, a s boží pomocí ne nadarmo. Teď se to vyjevilo. Zachránil duši, vytrhl ji z kacírství, zachoval ji pravé, samospasitelné víře. Dal si Helenku zavolat, před sestřenicí ji pochválil a vybídl, aby se jen horlivě modlila, nejprve a především za bratra, aby jej bůh osvítil a zbavil takových zatvrzelých svodníků, jako je ten žitavský predikant.

²¹⁷ Chyny – Čína;

Celou cestu myslil na Machovcovy děti a také pak, když prošel klementinskými nádvořími, vstoupil do koleje a bral se předlouhou chodbou nevalně osvětlenou visutou svítilnou, když krácel kolem řady dveří ke svému pokojíku. Nežli tam došel, zastavil se u jedněch, u bytu P. Mateřovského, „hradeckého“, který vedl výpravu do vinice Kantůrky. Než dveře zavřeny, páter nebyl doma. P. Daniel vešel do sousedního pokoje, v němž přebýval druhý Mateřovský, „pražský“.

Zastal jej čtoucího u stolu, na němž hořely dvě svíce. Pražský Mateřovský v černé sutaně, černou sametovou čepičku na hlavě, silně podobný svému bratru, měl v rukou rukopisný sešit, „Breviarium politicorum secundum rubricas Mazarinicas“²¹⁸. Právě se zamyslel nad řádky: „Haec quinque prae oculis habe, nempe: 1. Simula. 2. Dissimula. 3. Nulli crede. 4. Omnia lauda. 5. Vide, quid agas –“²¹⁹, když vešel P. Daniel. Krátkozraký bělovlasý kněz mžouraje nepostřehl, že Mateřovský stáhl mrzutě husté černé obočí a že nerad odkládal svůj sešit. Položil jej za knihu patrně novou nebo alespoň nově svázanou, dosti hrubou, s červenou ořízkou. Ale když host přistoupil, uvítal jej vlídně a s úsměvem odpověděl na jeho otázku, kde je bratr, že odešel k výslechu toho starého vinaře chyceného ve vinici Kantůrce.

P. Daniel hned se chytil toho vinaře a ostře jej požehnal, když uslyšel, že nemohou nic z něho dobýt, že je zatvrzelý a lišák starý, že se nedá chytit, že všech otázek, i těch nejlapavějších, že se umí vytočit a vykroutit. Zato přichválil P. Daniel Helenku; vypravoval o ní, že je zas u jeho sestřenice, o to děvče že pečoval hned od počátku, jak se k sestřenici dostalo, a že se mu podařilo s pomocí boží vytrhat kořínky nevěry a kacířství.

Vykládal o tom hovorně, hodně obsírně, až to P. Mateřovského unavovalo. Mlčel, ani slůvka nepřidal, aby hovor neprotáhl. Oddechl si v duchu, když host posléze vstal a měl se k odchodu, hned se však zasmušil,

²¹⁸ Breviarium ... – Breviář politiků podle Mazariniho (tj. francouzského státníka kardinála Mazarina, 1602-1661);

²¹⁹ Haec quinque... (lat) Těchto pět věcí měj před očima, totiž: 1. Přetvařuj se. 2. Zatajuj. 3. Nikomu nevěř. 4. Všechno chval. 5. Hleď, ať cokoli děláš ...;

když si vtom P. Daniel povšiml nové knihy na stole. Hned se k ní naklonil, a přimhuřuje oči, četl si polonahlas titul její: „Cithara Nového zákona, pravého Boha v předrahých Kristové víry tajemstvích a v svatých jeho libozpěvně oslavující –“ Mile překvapen říkal si čím dále tím rychleji a již také hlasitěji: „Milým vlastencům místo nekatolických, bludy kacírskými porušených písní za dar obětované – písně celoroční –“

„P. Koniáš mně ji z Hradce poslal,“ vpadl P. Mateřovský, aby zabránil dalšímu čtení. „Včera jsem ji dostal, nedávno tomu, co byla na světlo vydána.“

„A kde, kde – tady ne, sic bych věděl.“

„Ne, v Hradci Králové.“

„A to je, to je radost, milý bratře. Hle, P. Koniáš, náš bojovník přeudatný, neohrožený. Tak už plní, o čem mluvil. Víte-li, když tu byl, kdypak, předloni, když se vrátil z misie potlučený, bouli vzadu na hlavě, pravý raněný bojovník, tu jsem s ním mluvíval a tu mi také povídal, a svatá je to pravda, že není dost na kázáních, na misiích, obzvláště ne na pálení knih, po tom že zůstává v sprostném lidu hlad po knihách, to že je nutno dát mu jiné, nové, pravé, aby se nevracel k bludařským, a tak hle, začal, a s kancionálem, to je dobře, to je, ach, kancionál v našem svatováclavském jazyku. A má-li pak tu také staročeské,“ hned se přebíral v knize, kterou si držel takřka u samého nosu, „píseň sv. Vojtěcha, Hospodine, pomiluj ny –“

„Ještě jsem to jak náleží neprohlédl. Ale libo-li, vezměte si kancionál domů, podívejte se.“

P. Daniel s nadšenou radostí přijal nabídnutí, přitiskl knihu pod pažď, sahal po klobouku, ale neodešel a jen přichvaloval, tak že máme zase novou, pěknou knihu v svatováclavském jazyku, však že beztoho se dost odstrkuje, i u nich, myslil u nich v řádu, že všude německá řeč začíná mítí vrch a je, přirozené Čechy, Pemáky, jak je s posmíškem jmenují, všude odstrkují, a panstvo urozené že si oblibuje víc a více německý jazyk.

„Nedivme se,“ uhodil dosti nerudně P. Mateřovský už netrpělivý, „nezapomeňme, jak u dvora na to hledí, tam je česká řeč řečí rebelů, a na

Bílou horu pamatujte a že tolik kacírství bylo českou řečí hlásáno a také sepsáno.“

„Ale je to přece řeč svatého Václava a svatého Vojtěcha!“ rozhorleně odrazil P. Daniel, rudna v tváři až po bílé vlasy. „A provinila-li se česká řeč proti církvi a císařům bludným učením, tak ať proti starým, kacírským knihám se vydávají nové, pravé katolické.“

„Nahoře je nedůvěra, my to nepředěláme,“ P. Mateřovský pokrčil rameny, „takový vítr shora fouká, a my nemůžeme a nesmíme proti němu. A ostatek, co; lid má, což jeho jest, kážeme mu po česku a všecko, jak potřebuje, a my, co my. Mluvíme česky, německy –“

„Ale mateřská řeč! Ach, to by nebožtík páter Balbín –“

„Mateřská řeč – hh –,“ vpadl P. Mateřovský, „my máme matku, ale ne mateřskou řeč, máme matku, svatou církev, a řeč pak jakákoliv, jen když slouží svatému náboženství.“

P. Suk překvapen, zaražen na to ani slova; přitiskl kancionál pod paždí a zase jej vytáhl, otočil kloboukem v pravé a nejistě ustupoval ke dveřím. V rozpacích podíval se na kancionál a prohodil, aby něco řekl, to že stálo peněz, taková hrubá kniha, kdo asi na ni dal, to že páter Koniáš sám nemohl.

P. Mateřovský cíť, že starocha příliš zostra odrazil, ochotně na to a mírněji, to že všecko zaplatil hrabě Šlik, pán na Kopidlně, a hraběnka, rodem Kolovratová, že také přidala.

„Znají se s P. Koniášem, ještě když byl v Jičíně,“ dodával na vysvětlenou.

„Ach, ach, tam tenkrát dosvědčil P. Koniáš veřejně a písemně, kterak zázračně jej uzdravila jičínská Panna Maria. V jičínském duchovním shromáždění o tom kázal –“

„Nu, a tam hrabě s hraběnkou z Kopidlna dojížděl, oba jsou horliví, příkladní katolíci a přejí nám, a P. Koniášovi obzvláště. Ten kancionál, prosím vás, nechte si, jak dlouho chcete –,“ kvapně připojil, obávaje se, že by staroch chytl se zase hraběte Šlika, Jičina a P. Koniáše. Tentokráte se

mu povedlo. P. Daniel děkoval za tu ochotu, a že se těší na kancionál, že ještě dnes začne, a konečně dal spánembohem.

P. Mateřovský si oddechl; ihned zas usedl, chopil se Breviaria politicorum, ale hned je zas odložil. Bratr, „hradecký“, vstoupil v tmavém plášti, od větru ve tváři červenější.

„Cože tak pozdě,“ ptal se pražský, „to tak dlouho byl výslech?“

„Stavil jsem se také u strýce. Nevím, co s ním; je teď tak divný, nemluví, mračí se –“

„To že nesmí ven.“

„Snad. Ale když je sám, to si zpívá.“

„Je-li možná!“

„Matěj mi to povídal, a nějakou prý divnou píseň.“

„Jakou?“

„Matěj slovům nerozuměl; strýc si jen tak notuje, Matěj té noty nezná, nikdá jí neslyšel.“

„Tak ať si ji zapamatuje, ať naslouchá.“

„Už jsem mu to poručil; jen aby si ji pamatoval.“

„A co ten vinař; jaký byl dnes výslech?“

„Beran, beran, zapírá a zapírá, ale dnes,“ Mateřovský se spokojeně usmál, „přece se podřekl; poprvé.“

Bratr rychle vstal a dychtivě se ptal, co, jak.

„Sice málo, maličko, a hned lišák starý uhýbal, ale slovo bylo již venku. Vystřelená rána nedá se chytit.“

„A co –“

„Z toho podřeknutí jenom světýlko, slabá, ne tuze zřetelná stopa, přece však jen stopa.“

„O těch uprchlých?“

„Ne, o nových kacířích.“

„Tak! A kde –“

Hradecký Mateřovský okamžik upíral mlčky své smolné oči na bratra a jen se usmíval, pak vyhrkl: „Ne ve vinicích, ale tady, v Praze!“

„Jak! Že by tu ještě byli? Byli tu, arcit' jen malé hnízdo, a to se vybralo, pamatuju se, před desíti, a víc, před třinácti lety, to na ně uhodil farář ve čtvrti svatojindřišské, to tam hospodský Partáček přechovával žitavského predikanta Stránského²²⁰, tuze nebezpečného kazatele, kacíře tuze smělého; bylo to ve Vajblově domě, a ten Vajbl, považ, byl radním na Novém Městě, radním povídám, a takovou nečistotu kacířskou přechovával. Ten Stránský podával v jeho domě sub utraque²²¹.“

„Ale komu, Pražanům?“

„Několika zbloudilým Pražanům. Všecky je schytali a zavřeli, jen ten predikant utekl, toho nedostali. Od těch časů byl pokoj. A teď, povídáš, že by zas –“

„Dle toho, jak se ten vinař podřekl, bych myslil, že se i tu v Praze skrývají a scházejí. Kde, o tom nemám té chvíle ani zdání. Ale budu pátrat, dáme si záležet Praha musí být čistá. Rád bych, abychom byli hotovi do kanonizace sv. Jana Nepomuckého.“

„To si dlouhou lhůtu nekladeš.“

„Ale musí to do té doby být, tady a ve vinicích. Tam bude potřeba generální vizitace. Přičiním se u konzistoře, aby ji včas smluvili s viničním úřadem.“

„Ale teď hned ne.“

„Kdežpak! Teď jsou poplašení, vzhůru. Musíme je pouspat.“

„Pražský“ bratr se usmál a přikýval hlavou v plném souhlase a porozumění.

Téhož deštivého zářijového večera vypravil se deklamátor Svoboda do své hospůdky U Vorlíčků, kamž neměl daleko. Přes ramena přehodil si svůj tmavý plášť s límcem, vzal hůl a lucerničku, ve které však nerozsvítil, ač bylo husté temno. Klikatinou Týnské, neosvětlené ulice kráčel najisto kolem nároží křivolace vystupujících, pod oblouky tu tam mezi domy ve výši patra se přepínajícími. V zardělé záři linoucích se z oken leskla se dlažba

²²⁰ *Stránský – Daniel S., Slovák, skladatel mnohých českých písní duchovních; od roku výše psaného působil na Slovensku, kdež jako farář zemřel v Kremnici r. 1755;

²²¹ sub utraque – (lat, vysl. utrákve) pod obojí způsobou;

i její bláto. Opodál Týnského kostela, jenž trčel jako obrovitý stín nad úzkou ulicí, hořela visutá svítlna v dlouhém, šerém průjezdu starého patrového domu. Rudý její plamen nevalně osvětloval jenom kraj průjezdu; dále šero a za průjezdem v úzkém nádvoří temno, jímž černala se nalevo v patře dlouhá pavlač, napravo slepá zeď sousedního domu a v pozadí nevysoké stavení šindelové střechy, to, ve kterém byli Tomáš s Helenkou na tajné bratrské pobožnosti.

Tam všude ani světélka; jen vpředu do ulice v přízemní hospodě U Vorlíčků svítily. Tam vešel deklamátor Svoboda. V klenuté nevelké místnosti skoro prázdko. U jednoho stolu čtyři řemeslníci bez paruk hráli v karty, u vedlejšího stolu dva sousedé v parukách.

Deklamátor zamířil rovnou ke stolu v pravém koutě nedaleko kamen. Tam bylo jeho místo, tam sedal každý večer. Když hospodský dával mu na stůl pintu piva, zeptal se deklamátor tiše:

„Přišel?“

Hospodský zakroutil hlavou a také tak opatrně tiše dodal:

„Ale čekám ho dnes najisto.“

A dost. Odešel od stolu, postavil se u hráčů, pozoruje hru, za chvíli přisedl k sousedům, podal jim šňupek ze své tmavé kulaté tabatěrky a připltl se do jejich hovoru, jednajícího o události, jež se zběhla nedaleko, v Železné ulici, že tam umřel Vavřinec Straka, krejčí, že udělal před svou smrtí poslední vůli, ale svého jediného syna že exhereditýroval²²², protože se k němu šeredně zachoval, neboť na otci vypresoval svůj mateřský díl a ty peníze pak ničemně a darebně proutratil a tak říkáje rozházel, a pak že na tatíka pořád ještě dorážel a i neváživě ruku svou na něj položil a otce zaškrtit chtěl, a když se lidé z domu sběhli, utekl a pryč, ten tam, že se z dešpeřací dal na vojnu, teď že o něm žádný nic neví, jen to, že z vojny zběhl a někam do Nydrantu se dostal –

Hospodský, když poseděl se sousedy, zašel také ze zdvořilosti k deklamátoru Svobodovi. Přisedl, začal o počasí, nahlas, pak opřev lokty na

²²² exhereditýrovat – (z lat) vydědit;

stolní desce, přiklonil se k hosti a tlumeně řekl, že se diví, že bratr nejde, a Novotný, mínil uvězněného starého vinaře, že byl už na žebřík hozen, ale nic, ani slova z něho nedobyli, to že jisto.

„A co to děvče“ přišeptal deklamátor, mrknuv po sousedech. „Jak to u výsledku –“

„Také nic, nic o tom útěku, že o něm nevěděla, to že bratr smluvil s Žitavcem, ale jinak nic ani o bratrovi, ani o Vostřím. Mám to od purkmistrova služebníka,“ doložil hospodský, „ten sedí v předsíni na rathouze a ví všechno.“

Deklamátor zasmušile pokyvoval hlavou a tiše povzdechl:

„Kdo by si pomyslí! Tak ji omámili!“

Hospodský se ohlédl, a vida, že jeden z hráčů má dopito, odskočil mu nalít, pak opět přisedl k Svobodovi a zeptal se tlumeně, co mladý Březina.

„Zatím nic nepozoruju; podezření měl, ale uchlácholil jsem ho,“ v modrých očích mu blesklo úsměškem, „Panenkami Mariami. Hodný mladík, ale od jezovitů popletený. Jako všichni,“ přidal trpce a zas se ohlédl po dveřích.

Těmi v ten okamžik vstoupil nějaký soused vysoké, hubené postavy, zmoklý, v zabláčených střevících, Fiala soustružník. Pozdravil se se všemi, zabroukal na nepohodu, to že měl cestu, že musil do Roztok, to že bylo, déšť, bláto – Přisedl k Svobodovi. Ten upíral na něj pátravě oči, chtěje vyzkoumat, s jakou přichází, a potichu se optal, jak je.

„Dobře.“

Mluvili dál o cestě, o počasí, o všedních záležitostech, žádný však ani slovem nezavadil o to, nač každý myslel. Fiala požádal o chléb a sýr, najedl se, vypil sklenici piva, pak vstal, měl se, k odchodu, že je unaven, že by si rád lehl.

„Svezu se s vámi.“ Svoboda rozsvítil si v lucerně o lojovou svíčku hořící na stole. Dali dobrou noc a odešli. Hospodský, vzav prázdné sklenice, šel jakoby náhodou s nimi na síň. Tam se všichni zastavili a Fiala tiše oznámil hospodskému, že se bratři šťastně dostáli z vinice, tři dni pak že se skrývali v Podhoří a v noci na dnešek že vyrazili.

„Ale nahledal jsem se, nežli jsem vypátral jejich stopu. Od bratra k bratru jsem musil –“

„Zaplat' pánbůh,“ povzdechl hospodský spokojeně. Byl by rád zvěděl zevrubnější zprávu, Svoboda však jej napomenul, aby šel, aby ti tam v světnici si nepovšimli, zítra že mu to poví. Vykročil do šerého průjezdu, po jehož stěnách a stropě poletovaly jako splašené zášlehy světla i stíny, jak vítr zmítal visutou svítilnou. Ale jen stanul na ulici před průjezdem, sfoukl světlo ve své lucerně. Husté kolem šero; v něm se černaly staré dómy vpravo vlevo. Týnský chrám, jeho pilíře, vysoká okna tmou zalitá nad oběma jako černá mátoha tratící se ve výši v temnotách.

Svoboda, vzav Fialu za ruku, zašel s ním k chrámovému pilíři. Tam v černém ústraní začal se Fiala zpovídat. Nachyluje se k Svobodovi, postavou menšímu, šeptem vypravoval, kterak se doptal na bratra Vostrého s Tomášem, kde se ukrývají, co dalo Vostrému, nežli se dostal z Kantůrky, jednu chvíli že se biřic hnal kolem něho v réví ležícího, divže o něj nezakopl. Tu se Fiala odmlčel. Ozvalyť se v pusté, liduprázdné ulici kroky. Někdo šel kolem s lucerničkou; než až k nim za pilíř se její světlo nedostalo. Chodec přešel, kroky jeho i hůl utichly.

Fiala šeptal zase dál o tom, jak uprchlíci vyrazili a že nejprve chtějí k Českému Brodu; za ty první dni od útěku, a pak než opět se z nového úkrytu vydají na další cestu, že nejprudší honba za nimi přejde a tak že s pomocí boží se dostanou na hranice i za ně, ale že to nějaký čas potrvá.

„Dostanou, doufám,“ přisvědčil Svoboda, „nejhorší mají za sebou, zaplat' pánbůh.“

„U bratra,“ Fiala mínil deklamátorova bratra, myslivce, „hodlají se také zastavit.“

„Arci, arcí; ale nebudou všickni. To děvče, to děvče!“ dodal s povzdechem. „Jak se jen stalo – Kdybychom ji mohli z toho vytrhnout – Všímej si jí dobře. A teď jdi, bratře. Bůh tě pozdrav za novinu. Zítra přijď.“

Podali si ruce. Fiala zamířil k Staroměstskému rynku, deklamátor v opačnou stranu, k Sv. Jakubu. Záhy zmizeli ve tmách černé, klikaté uličky, do jejíhož ticha hrčela voda ze žlabů.

LXIII

Když Vostrý, Žitavec, unikl z vinice Kantůrky přes vinici Březinovu, dostal se s Tomášem do Podhoří u Vltavy k tajnému bratrovi. Tři dny se tam skrývali v chalupě, většinou na půdě v seně, a nevyšli ze stavení ani na krok. A jako v noci tam dorazili, tak také v noci odtud vyrazili. Mířili za české hranice do Žitavy; přímo však a zjevně po silnicích a cestách nemohli, nýbrž tajně a velikými oklikami, většinou polními stezkami a lesy.

Vostrý, jenž ne poprvé takto cestoval, měl směr ustanovený dle „stavů“ u tajných bratrů. Jenom tak mohl uniknouti pronásledování. Bylť útek jeho a Tomášův i popis jejich po všech městech i vrchnostenských úřadech vyhlášen. V noci prchali společně, za dne, bylo-li možná postupovati, často rozděleně, každý s nevelkým vakem; Tomáš si nesl také lesní roh v hrubém pytlíku zabalený.

Z Podhoří dali se na východ a šťastně dorazili do Fidrholce, lesa tenkrát velmi rozlehlého a hustého. Za dne se tu skrývali a zvečera, obešedše Český Brod, dorazili do vesnice Kšel, kdež byli tajní bratři. Odtud opět kradmo a v noci pustili se na severovýchod do Jestřábí Lhoty, kdež je kolik dní skrýval a hostil věrný a horlivý bratr, zámožný sedlák Kantůrek.

„Kantůrka mně nepřála,“ prohodil Vostrý žertem o první večeři, „ale Kantůrek přeje. Bůh ho pozdrav!“

Odtud se obrátili na západ k Labi. Posečenými lukami podél řeky tiše plynoucí houštinami a porostlinami barvy už měnícími oklikou blížili se k večeru k Libici. Daleko před nimi v posledním světle nad rozlehlou rovinou, nad košaté koruny topolů, olší a vrb u samé řeky proběhlávala se vysoko kulatá věž poděbradského zámku. Když ji Tomáš zhlédl, zarazil krok a zadíval se na mohutný starý hrad. Vostrý na něj ukázal.

„Vidiš, Tomáši, tam v té věži jsem seděl, tam mě římané zavřeli, ale s pomocí boží jsem se přece odtud dostal.“

V Libici znal bratra, který je laskavě přijal, ukryl, pohostil a na další cestu živobytím opatřil tak, jak to předtím také učinili bratří, u kterých dosud došli ochrany. Z Libice na půlnoc do Chleb, kdež bylo také několik rodin tajných souvěrců, odtud do vesničky Bošina nad Křincem. A zase tajně, opatrně brali se odtud dále do rožďalovických lesů, v nichž se zdrželi celý den. Když z nich vycházeli, ukázal Vostrý nalevo na silnici, z lesa na severovýchod se vinoucí.

„Vidíš, Tomáši, tady tou silnicí bysme dorazili, a dost brzo, do Kopidlna k bratru Svobodovi. Ale tudy tam nemůžeme. Nikdo nesmí v městečku nic vědět, a doma, v myslivně by nás nemohl přijmout. Tam všude jsou římané, a nejtužší sám hrabě Šlik a ona, hraběnka, taky, těm je každý jezuit jako apoštol Páně a zrovna svatý.“

Tomáš už cestou zvěděl od Vostrého o myslivci Svobodovi a také to, že ten Pražan, který jemu, Tomášovi, a Helence dal Klejchovu knížku a který s nimi o tajné pobožnosti u Vorlíčků blíže Týnského kostela mluvil, je bratr tohoto myslivce. Teď, když uslyšel, že k němu nemohou, nesmějí, zeptal se, kde se schovají.

„Žižka nás ochrání, jen se neboj, Žižka, uvidíš. Tamhle!“ Vostrý ukázal přes pole a vesnice na širošířý, temný hvozď za nimi a na lesnatý chlum z toho hvozdu se pnoucí.

„A jak Žižka, strejčku.“

„Jen pojď, uvidíš.“ Šli dále polem, travnatými oupady, stezkami, pustými pastvinami, po nichž se černaly kopečky jalovce, až zapadli v ten les. Bylo již pozdě navečer. V hlubokém dolíku pod starými buky rozdělali si ohníček, shrabali spadlé listí a povečeřeli ze své zásoby. Po večerní pobožnosti se Vostrý natáhl, a tlumok pod hlavou, záhy usnul.

Tomáš hlídal, a rád hlídal. Byloť v lese a připadalo mu, jako by byl na čekání. Lesy mu na tom útěku silně ulevily a potěšily jej. Ulevily mu, neboť z Prahy vycházel neradostně, ne tak, jak se na tu cestu těšil, nýbrž popuzen a zmaten jednáním Helenčiným. Strach, jejž projevovala před útekem, pokládal za ženskou nestatečnost, kteréž se nedivil. Ale když se

pak jemu i Vostrému opřela a vytrhla, cítil, že tu není jenom ta bázlivost, ale v tom že je dílo toho starého jezovity, ten že jí tak mysl převrátil.

Vostrý přisvědčoval, že jistě, ale přece že mu je divno, že by tak, že by ten páter tak tuze zmohl, není-li snad ještě jiná příčina. A kroutil hlavou, opakuje, to že je divné, tuze divné. A Tomáš přidával, tomu že se také diví, že žádné změny ve smýšlení na sestře nepozoroval, že pořád byla horlivá, že se zpočátku na útěk i těšila a také že ani poslední dobou ani slovem se neprohřešila proti jejich víře.

„Právě proto je to tak diuný –,“ dotvrzoval si Vostrý. „A co řekne pantáta!“

„Však na toho pořád myslím.“

Když se brali širým krajem, uvolnilo se mladé mysli, a když jim zašuměly stromy nad hlavou, když Tomáš uslyšel opět hučení lesa, pozapomínal na Helenku. Lesové jej těšili. Jen jednu tužbu v nich choval: kdyby tak měl otcovu zalíbenou pušku, kterou otec ze Skalky zachránil a v Meziříčí u strýce Klance pro něj uschoval, jak žid Kiš mu v Praze pověděl. Tu pušku, tu pušku mít a smět si zalovit!

Ale tak mohl jen očima stíhat v polích zvěř, vyplašené zajíce, koroptve, a pozorovat lesy, jimiž procházeli, většinou listnaté, dubové. Bezděky je srovnával s jejich černými doma, kdež se ještě plížili mrštný rys i divoká kočka, kdež za krutých mrazů, za sněhové spousty i vlk se zjevoval, přešlý sem přes Orlické hory.

Tomáš mírně přikládala oheň, a jen suché klestí, aby prudká zář a hustý dým jich snad nezradily, a vyhlížel mezi stromy, naslouchal hlasům nočního lesa. Maloval si, jako by měl pušku, jako by stál na čekané; otce zahlédl, pana regenta, to jest starého pana Lhotského ze Ptení. Na toho si teď cestou v lesích často vzpomněl, na to, jak s ním chodili po lesích a lovili, jak mu na pasekách i v hustém lese občas musil na lesní roh zatroubit veselou loveckou, až se vše rozléhalo. Teď lesní roh v pytlíku zastrčen ležel vedle, němý. Alespoň kdyby si tu mohl zatroubit.

Po půlnoci musil ulehnout. Vostrý, probudiv se, převzal stráž. Tomáš se zahrabal do listí, chvilku naslouchal táhlému šumění, nesoucím se z

černé hlubiny lesa, a vtom usnul a spal, až jej Vostrý probudil. Už se rozednívalo. Opustili vyhaslý oheň a vydali se na další pouť. Z dolíku, jenž je utajeně hostil, brali se dále širokým lesem. Vostrý kráčel napřed; chvílemi se zastavoval, rozhlížel se, aby si zjistil pravý směr cesty. Stoupali svahem vzhůru mezi vysokými stromy; dole dosud šero, místem i temno, ale ve vrcholcích a vysoko po kmenech jasně se zlatě růžovým úsvitem. Ptáček se neozval, všude hluboké ticho jitřní. Až Tomáš do něho vykřikl úžasem, když dostoupili výšiny a stanuli na pokraji hlubokého a širokého příkopu.

Zarostlý vyschlou travou, místem i houštím ostružinovým, březinou, smrčím táhl se napravo nalevo, tratě se tu i tam mezi stromy a křovím; konce mu nedohlédli. Za příkopem ohromný násep řídko porostlý stromy, většinou duby, jehož konců rovněž nebylo vidět.

„Ale – ale, děťátko, to se divíš.“ Vostrý se usmíval. „No, a podivíš se ještě víc. Tak teď jen dolů.“ Hned se spouštěl dolů do příkopu, jenž v těch místech byl dobrých třicet stop široký. Když přešli jeho hlubokým, zarostlým dnem, pustili se ihned dále, vzhůru úbočím valu, jenž byl jistě tak vysoký jako příkop hluboký, to jest pět sáhů. Drápali se prudkým svahem, vybledlou, nehoustou jeho travou, v níž černaly se jalovcové keře, stoupali kolem houštin bodláci plného měkkého pýří a zase pod buk nebo břízu a výš prázdným místem travnatým, na němž jako svíce stály vysoké odkvetlé divizny, až stanuli nahoře na hřbetu toho valu. Byl široký, pohodlně by se jím kráčelo, kdyby stromové nepřekáželo, tu buk, tu dub, starý a rozložitý, tam skupina bříz, habrové houští nebo šedá jívka i klen. V nich ztrácel se obrovitý násep dávnověkého hradiště.

Tomáš se díval vpravo vlevo, uvidí-li konec valu. Neuviděl. Žasl a žasl zas, když před se pohleděl na prostoru okrouhlým náspem hrazenou. Také jí nepřehlédli, jak byla rozlehlá i lesem, ač ne hustým, zarostlá. Vostrý se těšil z jeho překvapení.

„Tak vidíš, jak jsem povídal, že nás Žižka ochrání. Tak už jsme tu u Žižky.“

Tomáš nechápaje upřel na něj oči.

„Ale, ale, děťátko, abys věd'al. Tohleto je Žižkovo dílo, říkají tomu ‚v Žižkových šancích‘.“ Mávl rukou dokola po valu i nad prostorou pod ním. „To Žižka vystavěl, Žižka se svým vojskem, tadyk měl ležení, odtud vycházeli široko daleko a trestali nepřátele kalicha. Rozumíš? To bylo tenkrát! A teď ti nepřátelé kalicha panují, a jak! Jen tohle tady ostalo na památku, jak bylo jindá a jakou sílu a moc měl Žižka,“ vykládal Vostrý dle lidové pověsti, jak to sám slyšel od myslivce Svobody, nemaje tušení, že to hradiště je dílo slovanských předků, vybudované mnoho věků před Žižkou.

„To bys moh tady,“ ukázal po náspu, „jít kolem dokola hodinu a víc, než bys to obešel, a povídal myslivec, že vejměra tohohle lesa,“ ukázal na prostoru pod valem, „má šedesát jiter²²³, rozvaž si, šedesát jiter, a kolem dokola všude takový ukrutný násep, tak jako je tadykle.“

„To dalo práce.“

„To bůh milý ví, jak to pořídili. Ale byli to jinačí lidé nežli teď.“

Z vrcholů zahořela zlatá zář po stromech a také již na vatu samém; zjasněly svalnaté kmeny dubů, stříbrem zasvítla z temné zeleni i z barev jeseně bílá těla žlutnoucích bříz; i do širé prostory pod valem, na které spočíval hluboký stín, prošlehly zářivé paprsky časného rána. A všude jeho svěží dech.

Tomáš, který v Praze v zajetí toužebně vzpomínal, jak bývalo krásně v lese, zvláště ráno, když vyšli na hon, pocítil této chvíle zvláště živě radost lesního jitra. Krev mu rozehrálo; toužebně i nadšeně zvolal: „To by se tu honilo! Ach –“

A pojednou si vzpomněl: „Ale aspoň zatroubit bych si mohl!“ A sahal po pytlíku, aby z něho vytáhl svůj lesní roh. Vostrý jej popadl za ruku.

„Ale – ale, co si myslíš! Troubit, tady, ještě si je zavolat! Nech toho a pojď.“

Tomáš nerad poslechl. Mínil však, že tady snad je myslivcem bratr Svoboda.

²²³ šedesát jiter – asi 35 ha;

„Je, je, ale i na toho číhají, a jak; pasti na něj líčí, kdybys věd'al, co všechno vypravoval. Nechat nás tu může, schováme se tu dobře, ale opatrně, děťátko, tuze opatrně, abysme si neuškodili a jemu ještě víc. Pojd'.“

Zahnul nalevo, kráčel vysokým náspem mezi stromy, obcházeje houštiny: přes tu chvíli se zastavil, naslouchal, rozhlížel se; Tomáš bral se za ním. Pojednou zavolal na něj Vostrý zahnuv z houštiny napravo: „Pozor, tadykle, sem!“

Tomáš stanul na místě, kdež od náspu, po kterém kráčeli, odštěpoval se vpravo, k severu, jiný, příčný, také mohutný násep, tvoře s oním ostrý úhel.

„Ted' se dáme tudykle.“ Vostrý ukázal na pobočný val, hustěji stromy zarostlý. Kráčeli jím, ne však daleko. Vostrý se nahýbal vlevo, prohlížel kmeny, jako by něco hledal, až pak u dubu, jehož kmen byl pln boulí, spustil se svahem dolů, ne však volným, travnatým místem, nýbrž houštinou. Tomáš tušil, že jdou do úkrytu. Šli.

Ve svahu, nad úpatím valu v rozlezlé houštině trnek, šípků, babyky a habří byl otvor do jakési jeskyně v náspu vykopané, otvor ne vysoký, ne široký; jeskyně za ním prostornější, ne však vysoká, takže Tomáš musil v ní chodit přihnout. Byla suchá, vystlaná mechem a senem; v koutě našli hromadu suchého klestí, blíž otvoru leželo několik očaděných plochých kamenů, jichž patrně užíváno jako ohniště.

„Tak tadyk jsme u Žižky, tadyk se ochráníme. Ach –,“ spokojeně si vydechl Vostrý, usedaje na lůžko příjemné suchým mechem a senem. Tomáš vytáhl z vaku snídání, chléb a slaninu. Za jídla znovu vyptával se na hradiště, nad nímž ještě pořád žasl, kde vlastně jsou, táhne-li se les i dál, je-li tu blízko hradiště nějaká ves a kde Kopidlno.

Vostrý vykládal, že nejbliž odtud je do Čěšova vsi, ale o tu že ani nezavadí, do Kopidlna že je dál, přes hodinu, myslivna však, ta, kterou má bratr Svoboda, že je blíž, hned za lesem stranou městečka. Na bratra myslivce byl Tomáš obzvláště zvědav, hlavně pro jeho bratra v Praze, jenž mu byl až do tohoto útěku tajemstvím. Jak se vyptával na myslivce,

zachvěla se v něm tužba, kdyby tak přišel s puškou a půjčil mu ji a nechal je s ní do lesa. Ale vtom opět uslyšel, jak myslivce Svobodu hlídají, jakou má přísnou vrchnost, tuhé římany, hraběte i hraběnku, že si zvou na zámek jezovity z Jičína a jeden z nich, Malobický že se jmenuje, chodívá po panství prohledávat obydlí podezřelých, ten Malobický že také u myslivce Svobody vyčenichal několik evangelických knih a udal ho. Vostrý obšírně vypravoval, jak chtěli myslivce ukrutně potrestat, že měl přijít z chleba, on i jeho tři synové, také myslivci, ale že mu pardon dali, když odpřisáhl, že takových knih nebude ani mít, ani jich číst.

„Tak si považ, Tomáši, co by s ním bylo, kdyby zvěďali, že nás tu skrejvá.“

„Chodí sem?“

„Chodívá. Povídal mně, že tadyk v tom hradišti je jeho kostel, tadyk že nejspíš může vytáhnout naši knížku a pomodlit se –“

Když pojedli, natáhli se a spali až přes poledne. Odpoledne vylezl opatrně Vostrý z doupěte, přikázav Tomášovi, aby se nikam do lesa nepouštěl, on že jde, že by rád myslivce uviděl a s ním promluvil, aby o nich zvěděl.

I plížil se opatrně lesem, naslouchaje, rozhlížeje se; občas, když nějaký hlas se ozval, krčil se a na chvíli skrýval se v hustém houští. Bylo již pozdě odpoledne, když stanul na pokraji lesa; v mělkém úvale před ním u rybníčku dřevěná myslivna šindelové střechy. Od ní směrem k lesu při polní cestě alej starých jabloní. Vostrý se tam proplížil, a přihrčiv se k šípkovému keři, čekal a číhal u krajního, košatého stromu.

Tomáš sám v doupěti dlouho nevydržel. Zpod nízkého stropu, z šera jeho vyplazil se na okraj, rozhrnul houští a vyhlížel. Venku nekrásnější podzimní den. Neodolal, vystoupil. Svah náspu nad ním, les před ním a kolem v záplavě slunečné záře, v níž svítily a hořely barvy podzimu, jasné zlato javoru, temnější v rozlehlých korunách buků a habrů, brunátná červeň klenových křovin a z temné zeleni i nachové kvadrátky osamělého keře brslenového. Ve svahu náspu pod širým košem starého buku plno

rozpuhaných číšek jako kožíšků a hnědých, lesklých bukvic z nich vypadlých.

Ticho všude. Tu tam zamíhal se zlatý list zvolna, krouživě padající; jinak nezachvěla se ani větvička. Vše, stromy i keř, zmlklo v tichém rozblažení hřejivé zátopy slunečné.

Tomáš také. Zapomněl na útěk, kde je. Jen les a les viděl; bylo mu, jako bývalo doma, kdy potuloval se hvozdem za podzimních zářivých dnů. Tam doma často vyhlaholil tu tichou rozkoš veselou fanfárou, kterou si pak les tlumeným ohlasem opakoval. S lesním rohem v ruce chodíval. Teď by mohl – A náhle přišlo pokušení; dlouho se mu nebránil. Uváben, ulákán vrátil se do doupěte a vynesl si svůj zalíbený nástroj. Tolik neděl jej schovával ve vaku, ani okem ho nespátril, tolik neděl ho nepřitiskl k ústům! Chtěl se na něj jen podívat, jen podívat –

Zadíval se na něj, jak se zablyštl na slunci kovovým leskem. Zadíval se, počítal, že již tak dávno nebyl s ním v lese, že tak dávno, dvě léta již, na něj v lese nezahrál. Maně přitiskl jej ke rtům, hned však opět odtrhl. Ale proč by ne – Rozhlížel se; nikde ani hlasu, ani hnutí. A je to jako v kotlině, sem nevidět pro násep a stromy. Tady nikdo a tam za náspem asi také ne. Vyběhl nahoru přesvědčit se. Ryšavá veverice přeběhla mu takřka před nohama, skočila na kmen vysoké jedle, letěla po něm vzhůru, chvostnatý její ohon se na slunci zaleskl a hup, zmizela v kosmatých větvích. Díval se za ní; i ta byla mu teď vzácná.

Pak před se pohleděl. Obrovitý násep, jenž před sty věků vyrostl z mravenčího hemžení nesčíslných pracovníků, budujících v blatech a širých bažinách mezi lesy sobě, svým rodům i stádům ohromnou pevnost, a po němž pak za krutých bojů se nejednou rozléhal divoký válečný křik, teď opuštěný, zarostlý, němý, bez hlasu; mrtvý obr. Kmeny stromů jako shluk sloupů v plném světle; i dole půdou, řídkým jejím podrostem chvěly se zlaté skvrny i celé pruhy slunečné záře. A ticho, hluboký klid. Vtom – jedna, dvě srny, celá tlupa jich; tiše se zjevily se starou v čele, zvolna kráčely, stanuly, rozhlížely se.

Tomáš se zachvěl radostí; nespouštěl zraků z ušlechtilých zvířat, z jejich hlav a krásných velkých očí, z jejich štíhlých nožek.

Nevěda přitiskl lesní roh ke rtům, zadul do něho, nejprve tlumeně, pak, stržen, plněji, a hlásně zahrál radostnou fanfáru. Překvapené srny okamžik naslouchaly, stará náhle zadupala a pryč. Ostatní letěly za ní. Dlouhými skoky tratily se mezi kmeny; ještě jejich hvězdy se bělaly, až zmizela tlupa v lesním šeru. Za plachými srnami letěly lahodné zvuky lesního rohu. Náhle však, náraz zmlkly jakoby uťaty. Tomáš odtrhl nástroj od úst, otočil se a také skok a skok náspem, za starý dub a pak svahelem dolů.

Srnám a lesu zahrál, a lovce přivábil. Mezi stromy vystoupil pán ne již mladý v kadeřavé dlouhé paruce, v třírohém klobouku, v modrozeleném kabátě, ve vysokých botách, pán na Kopidlně, František Josef hrabě Šlik. Byl na honbě; za ním kráčel mladý tělesný jeho myslivec. Hrabě stanul, velice překvapen nenadálou fanfárou a tím, že byla tak pěkně zatroubena. I nad trubačem žasl. Zahlédl ho na valu pod stromy, ale jen na mžik; mladík náhle zmizel za dubem.

„Viděls?“ ptal se hrabě myslivce. „Viděl, Milosti.“

„Kdo se to opovážil?“

„Pytlák by netroubil.“

„Nebyl by tak hloupý. Ale co stojíš! Skoč, podívej se a hledej!“

Mladý myslivec skočil a běžel, až se mu tesák po boku házel; prudce vyrazil nahoru na val a hned k dubu. Hrabě šel za ním, nevystoupil však na val, nýbrž čekal pod ním. Myslivec nahoře pátral a slídlil jako ohař, nenašel však ani stopy.

„Musí tady být,“ hrabě se přísně rozkřikl a vystoupil na násep. „Přece neuletěl; jdi, zavolej myslivce, hajného, já tu počkám.“

Tomáš doběhl divými skoky dolů do houštiny dříve, nežli se myslivec dostal na val, a šťastně, včas ještě vlezl do doupěte. Lesní roh hodil do kouta do sena; pak příkrčiv se hleděl upřeně k otvoru do houštiny a napíнал sluch. Zaslechl hlas, který se však záhy vzdálil. A nic se venku nehnulo. Ted' už mohl uvážit a uvážil, co vyvedl.

Starost uhodila, budou-li hledat dál a bude-li Vostrému možná, aby se zpátky sem dostal. Kam se poděje, kam se schová! A kdyby se vrátili opět sem a hledali zase tu – Prchnout odtud té chvíle není možná; a kdyby – Kde by se shledal s Vostrým? Nezbývalo než Čekat a ne se hnout, ani hnout.

Šero nad ním houstlo, křoviny před vchodem černaly, světlo venku haslo. Tomášovi začalo se uvolňovat; nenašli ho a nenajdou. Chtěl poodhrnout větve a ven vyhlédnout Ale jako by jej z houští někdo bodl, prudce uhnul zpátky a přitiskl se ke stěně. Venku hlasy, volání nahoře na náspu. A pojednou blíž; někdo spouštěje se svahem valu volal: „Počkejte nahoře, já tady ještě tu houštinu prohledám.“ Tomášovi se ozvalo srdce; tajil dech, oči mu ani nezamžikaly, rozšířené hleděly k otvoru. Tam kroky a již v houštině; někdo ji rozhrnoval, dral se jí blíž a blíž. Tomáš zahlédl postavu muže, jak se sklání, jak i na kolena padl a dál se prodírá. Už je skoro u samého otvoru, a vtom tam ostře zašeptal hlas do jeskyně, jemu:

„Nehýbej se, ostaň tady!“

A zas už ten muž stál a volal z houštiny nahoru na val: „Tady nic není, musíme dál. Počkejte, půjdu s vámi.“

Křoví zašustělo, postava zmizela, větve přestaly se zmítat; ještě hlasy nahoře na valu a pak ticho. Tomáš jako u vidění se nehýbal. Dosud mu znělo to ostré přišeptání: „Nehýbej se, ostaň tady!“ To byl jistě on, myslivec Svoboda; šel sem schválně pátrat, aby jiní sem nevrazili. To tedy s Vostrým už mluvil.

Teprve když se v doupěti setmělo, povylezl Tomáš k východu a vyhlédl ven. Soumrak a ticho po lese; než přece se neodvážil ven, ač mu bylo dusno. Napjatě naslouchal, neozve-li se jeho druh. Už neklidně, s obavou čekal, už jej počalo lekat pomyšlení, že Vostrého snad zaskočili, že sem nemůže nebo že snad ho již mají. Co on by pak – Jak odtud – Musí tu čekat třeba celou noc, a nepříjde-li Vostrý – Tu by ani zítra za dne nemohl odtud. Nešťastná valdhorna! Kolikrát už na ni vzpomněl a litoval; nahmatal ji pak v seně a potmě zastrčil ji do pytlíku. Aby zakřesal, ohníček zažehl, na to ani pomyšlení.

Čas se plížil, každá chvilka nekonečná. Občas poodhrnul houští, naslouchal, vyhlížel. Zatím se prosvětlo mezi stromy od měsíčního světla. Bylo již pozdě, když opět porozhrnul houští, hodlaje tentokráte dál, ven na vzduch; hned však uhnul, neboť zaslechl šustot listů na zemi a jak větvičky zapraskaly. Někdo kráčel nablízku. Pak jej i zahlédl u samé houštiny; stanul tam jako černý stín, jenž nahnul se ke vchodu tlumeně vybídl:

„Pojď, vylez ven!“

Hlas Vostřého to nebyl. Tomáš se ani nehnul, sotva dýchal.

„Jen pojď, neboj se,“ domlouval hlas, „bratr Vostřý čeká; pojď a vezmi všecko s sebou.“

Tomáš poslechl; sebral oba vaky, svůj i Vostřého, i lesní roh. Venku spatřil v měsíčním svitu muže dlouhých vlasů v třírohém klobouku, v mysliveckém kabátu; měl tesák po boku a přes rameno na řemeni pušku. Tomáše na první pohled na toho myslivce píchlo; otec se mu na okamžik zjevil. „Víš, kdo jsem,“ zeptal se myslivec.

„Bratr myslivec,“ hádal Tomáš najisto.

„Cos to udělal!“ tlumeně káral Svoboda, hned však pobízel: „Pojď, musíš odtud, bratr čeká.“ Kráčel napřed mlčky dole pod náspem kus, pak do náspu nahoru, po něm hodnou chvíli mezi stromy a zase dolů do lesa. Tomáš si povšiml, že opouští ohromné to hradiště. Svět měsíce tady v lese málo pronikal; po dlouhé pouti, za které myslivec Svoboda sotva několik slov promluvil, upozorňuje na cestu, dostali se na pokraj lesa. Tady v plném světle měsíčním uviděl Tomáš jasněji tvář svého vůdce; v duchu se podivil, jak myslivec je podoběn svému pražskému bratrovi. Myslivec měl naspěch; jen stanuli, už kvapně ukázal před se přes pole na tmavou alej ovocných stromů a na osamělou myslivnu hned za ní u rybníka, jehož hladina zčásti se černala rákosím, zčásti se leskla v měsíčné záři.

„Tam čeká bratr Vostřý, ten ti pak poví, do čeho bys ho byl málem zaved. Půjdeš tam sám, já teď půjdu napřed. Ty pak za chvíli přeběhni, skrč se, přeběhni přes pole do té aleje a tou do myslivny. Budou tě tam čekat.“

Stalo se. Tomáš dostal do myslivny, ale jen na síň. Tam seděl Vostřý, jenž jej uvítal, a tentokráte káravě, ostře, svým „ale, ale –“ a bez „děťátka“

„Ale, ale – vidíš, ďábel tě přemohl. Ted’ to máš, a mohli tě už mít, i mne, a to pro světskou marnost“

Ze světnice vyšlo urostlé děvče, myslivcova dcera; přinesla Tomášovi hrnec mléka a chléb. Myslivec Svoboda se neukázal. Tomáš vypil narychlo mléko, chléb strčil do kapsy, neboť Vostrý pobízel, a poděkovav „sestře“ vykročil za svým vůdcem, ohlížeje se po myslivci. Neuviděl ho, až kus za myslivnou v ouvoze, kdež čekal. A tu také trochu rozvázal.

„Tomáši,“ řekl vážně, „všechno jsem už slyšel tuhle od bratra, o tobě i o sestře. Tatík váš bude mít zármutek, lituji ho, a tvou sestru taky. Pozdravuj tatíka a řekni mu, že je statečný muž. A ty se pamatuj; rozumím, co to je, dostat se do lesa jako ty, ale člověk se musí přemáhat Tak, bratři, šťastnou cestu, pánbůh vás opatruj!“ A srdečně se s nimi rozloučil.

Záhy jim zmizel za ouvozem. Zpočátku kráčeli mlčky až Vostrý pojednou se Tomáše optal, má-li všechno, nenechal-li tam nic. Tomáš přisvědčil, že všechno, než přece, jen tak, pro jistotu, ohmatal si kapsy, a lekl se. V kapse, v níž nosil Klejchovu knížku, nic nenahmátl, tam a také ne v ostatních kapsách. Nikde nic, knížka pryč. Ale ted’ po tom, co vyvedl v lese, netroufal si to přiznat. Báł se Vostrého. V prvním leknutí zalhal, opakuje:

„Mám všecko.“

A zas chvatně vykročili.

Za čtrnácte dní poté za deštivého říjnového odpoledne zastavil se na kopidlanském zámku P. Samuel Malobický, S. J., ne starý, urostlý, výrazné tváře; vracel se z Prahy a mířil domů, do jičínské koleje. Pán na Kopidlně František hrabě Šlik měl Malobického ve zvláštní vážnosti a velice mu přál. Rád ho viděl a srdečně jej uvítal. Když s ním seděl ve svém pokoji, parohy hojně ozdobeném, a jezovita se také optal, jak pan hrabě honů a lovů užívá, odpověděl, že jak náleží, a přitom si vzpomněl na událost, která se mu nedávno o honě přihodila. O mladém cizím trubači pověděl, jak se znenadání v lese „na šancích“ zjevil, krásně na lesní roh zatroubil veselou fanfáru a zase tak náhle zmizel. A dále vypravoval hrabě, že ačkoliv toho

trubače dal ihned sledovat a hledat, že ho nenašli a více nespatri, ba ani té nejmenší stopy neshledali, jako by se byl do země zpropadl.

P. Malobický, jenž poslouchal velmi pozorně, zeptal se, byl-li ten trubač sám.

„Sám, docela sám, nikoho jsem s ním neviděl. A proč se, velebný, ptáte, byl-li sám –“

„Myslil jsem, nebyl-li s ním starší muž nevelké postavy, dlouhých vlasů, s červeným puchýřkem na víčku –“

Hrabě překvapen pohlédl na P. Malobického.

„Neračte se diviti, pane hrabě,“ jezovita se usmál, „to, co tu povídám o tom neznámém, máte jistě také tu na kanceláři; je to popis nebezpečného predikanta husitského, který přišel ze Žitavy a poslední dobou se v Praze tajně zdržoval, hlavně ve vinicích. Když ho tam konečně vyplašili, utekl a s ním mladý vinař. Popisy obou byly rozeslány po všech ouřadech; tedy i sem na zámek.“

„Vrchní mně před několika týdny hlásil, pravda, vzpomínám si, že něco takového došlo. A myslíte, velebný pane – „

„V tom ouředním popisu také je, že ten uprchlý mladý vinař, asi dvaceti let, má s sebou valdhornu.“

„Ach, toho věku byl, a ta valdhorna –,“ zvolal hrabě. „To by mohl být on. Ale proč by troubil. A ten druhý –“

„S tím trubačem je to ovšem zatemnělé. Ten druhý byl snad nablízku. Jen toho mladého ráčil jste vidět.“

„Jen toho, a Johan,“ myslil tělesného myslivce, „ten taky jen toho.“

„Račte dovolit, pane hrabě: kdo stíhal toho trubače?“

„Nejprve Johan, pak hajný a myslivec.“

„Svoboda?“

„Ten.“

„Ten!“ Jezuita se usmál. „A nic nenašel.“

„Nic; žádný z nich.“

„Pytlák to nebyl.“

„Najisto ne, ten by se tak neopovážil, a kdo by tady troubil na valdhornu, a tak krásně. Ale velebný pane, teď snad stopu najdeme s vaší pomocí. Vy už na ni vedete.“

Ted' P. Malobický byl překvapen.

„To je tak, velebný pane. Druhý den časně ráno po tom, co ten trubač se ukázal, našlo se něco, čeho jsme si hrubě nepovšimli. Ale teď, když slyším o husitech uprchlých –“

„Co se našlo, pane hrabě –“

„Jak jsem řekl, druhý den časně ráno našel hajný v lese u těch šancí knížku.“

„Ach!“ V očích P. Malobického se zablesklo.

„Jaká byla, kde je –“

„Já jí neviděl. Hned jsem o ní nezvěděl, a pak, přiznám se, hrubě jsem nedbal. Co knížka, myslil jsem si, a kdyby i po tom mladém byla, co s ní; podpis v ní totiž nebyl, nic, jak mně Johan řekl.“

„Kde je ta knížka,“ ptal se páter dychtivě.

„Hajný ukázal ji myslivci a ten si ji nechal.“

„Ach, myslivec Svoboda. Neráčíte nic o ní vědět, jaká byla.“

„Nějaké prý modlitby.“

„České.“

„Tak, české, povídal Johan, a nějaký obrázek v nich.“

„Ráčíte dovolit, pane hrabě, abych se Johana poptal stran té knížky.“

„Hned dám Johana zavolat“

„O jedno ještě prosím: račte mu, pane hrabě, přísně uložit, aby mlčel, ať nikomu nic neříká, že byl sem povolán a že jsem s ním jednal o té knížce.“

„Zajisté.“

Za chvíli vykládal mladý myslivec, co o knížce věděl. Neviděl jí, ale hajný mu pak o ní vypravoval a o tom obrázku, že je takový zvláštní; věneček na něm a v tom věnečku rozevřená kniha –

„A nad tou knihou srdce,“ vpadl jezuita.

Hrabě překvapen pohlédl na jezuitu a myslivec žasna přisvědčoval, že tak, srdce nad knihou.

„A v srdci meč a ze srdce rostou tři růže.“

„Tak, tak, velebnosti, tak to hajný povídal, vzpomínám si, a taky nějaká písmena v tom věnečku a taky kolem.“

„V tom věnečku V. K.“

„Snad, ale to se už nepamatuju.“

„Podpis v knize žádný nebo něco psaného.“

„Takového nic, prosím, toho by si byl hajný všiml.“

„Komu dal hajný tu knížku?“

„Myslivci Svobodovi.“

„Tys o té knížce se Svobodou nemluvil?“ zeptal se hrabě.

„Zeptal jsem se ho na ni, aby mně ji ukázal.“

„A co řekl?“ ptal se páter kvapně. „Že už jí nemá, že ji spálil.“

„Tak, spálil, a proč!“

„Povídal, že se mu nezdála, když si ji jak náleží prohlédl. ,Už mně to jednou dalo pro knížky,‘ povídal myslivec, ,a tak když jsem nevěděl, co to je, tak jsem ji spálil, abych měl svatý pokoj.‘ To povídal.“

„Tak to stačí, pane hrabě.“ P. Malobický se vděčně, s úsměvem uklonil z křesla.

Hrabě propustil mladého myslivce, znovu mu důtklivě přikázav, aby mlčel. Když s páterem osaměl, zvolal:

„Vy tu knihu znáte, velebný pane!“

„Velmi dobře. Je to zlá, kacírská kniha, od toho hlavního rozsévače husitských knih, od Václava Klejcha. V. K., to jsou jeho písmena.“ A pověděl hraběti o selském emigrantu, o jeho vydávání knih a jak se rozšiřují.

„Myslivec Svoboda jistě ji dobře znal,“ řekl hrabě neklidně.

„Jistě, pane hrabě; není však jisto –“

„– zdali ji spálil. Ale měl ji spálit Jak je tomu dávno, co odpřisáhl, že již nebude mít kacírských knih a v nich nebude čítat“

„Jsem přesvědčen, pane hrabě, že je zarytý, že tu knížku nespálil, že si ji schoval jako drahý poklad, zvláště teď, když jsme ty jeho pobrali.“

„Můžeme se přesvědčit, velebný pane. Dám prohledat myslivnu.“

„Děkuji, pane hrabě, za křesťanskou horlivost. Bude nutno tak učinit, ale dnes prosím ne, dnes ne. Myslivec ví, že jsem tu, potkal jsem ho ve bráně. Je to starý lišák. Má-li tu knihu, a on ji má, hned ji uklidil pro jistotu; bojí se mne, kdybych snad zase přišel na vizitaci. Odjedu, nechám ho, ale za nějaký čas se vrátím a s dovolením hraběcí Milosti znenadání se přesvědčím, tak jako posledně, znenadání, zčistajasna.“

„Souhlasím. Není jen o tu knížku. Bude také dobře se přesvědčit, obrátil-li se ten Svoboda opravdu, a ne jen naoko. Přehnalo jej to, ví, šlo o chléb, o službu. Teď by už tento trest nestačil. Přísahal –“

„Těm beranům je přísaha katolíkům složená jakoby nic.“

„Ohó. Kdyby se shledalo, že nás klamal, že křivě přísahal, pak bych netrestal jenom já.“ Hrabě, již tím pomyšlením pobouřený, zahrozil ukazováčkem pravice tak prudce, až se mu kučery dlouhé paruky zatřásly.

LXIV

Minul týden, minul měsíc, co Tomáš uprchl z Prahy, a Helenka nic o něm nezaslechla. Přestávala se o něj lekat a již pevně doufala, že vyvázl. Když také říjen se nachýlil ke konci, věřila, že je i s Vostrým za hranicemi, u pantáty. Ten teď už ví také o ní. To pomyšlení tížilo skoro stále; temně za dne i při práci, prudčeji, když byla sama a v noci, kdy často probděla dlouhé chvíle v trudném myšlení a vzpomínání. Také sny ji děsily; otce vídala nebo Vostrého, bledého, s rudým puchýřem na víčku, jak ji honí, jak po ní sahá, a ona do země jako zarostlá, nohy slabé, bez vlády. Jindy ve snu se s Tomášem modlila, tady v komůrce, z Klejchovy knížky se modlili a ona ji přikrývala kabátkem, a vtom že přišel Lazar Kiš, žid ze Skalky, a hlásil, tak že pro ně přijel, aby šli a sedli si, pantáta že se nemůže dočkat. Tenkrát se ve spaní rozplakala.

Jinak měla v domě pokoj. Paní Lerchová přestala o Tomášově útěku mluvit a P. Daniel, jenž občas přicházel návštěvou, choval se k Helence zvlášť laskavě. Přinesl jí také mědirytinu, obrázek Jana Nepomuckého, na znamení své přízně. Když jí připomenul, že je svěcený, políbila obrázek a začervenala se. Skalka se jí kmitla, jak regent, starý pan Lhotský, podal jí také takový obrázek, který jí z Prahy přivezl, a jak tenkrát jen naoko jej políbila. A teď. Svědomí uhlodlo, smutek pocítila a se sklopenýma očima poslouchala, jak P. Daniel před ní a před starou paní vykládal, že došly dobré zprávy z Říma, že se tam jedná o kanonizaci blahoslaveného Jana Nepomuckého, že se jeho svatořečení už bohdá brzy dočkají.

O Tomášovi také přestal se zmiňovat; až pojednou, dobrých čtrnácte dní po jeho útěku, začal se jednou odpoledne před paní Lerchovou Helenky vyptávat na toho predikanta, na Vostrého, kterého již jménem jmenoval.

P. Daniel podjal se toho vyzvídání na popud P. Mateřovského, „hradeckého“, který mu svěřil, že běží o důležitou věc, o novou stopu kacírskou, že již kolik dní pátrá a že v tom je také ten uprchlý predikant, on,

Mateřovský, že se na něj toho děvčete, Helenky, vyptával před komisí, že zvěděl to ono, že však děvče jistě všechno neřeklo, a tak že on, P. Daniel, když má nad ní takovou moc, měl by se znovu pokusit, jemu že by se tak netajila, zvláště nyní. A dal mu hned také direktivu. P. Daniel začal podle ní zkoumat zvolna, polehoučku, nejprve o bratru Tomášovi, hlavně však o Vostrém. P. Mateřovskému záleželo především na tom, aby zvěděl, měl-li Vostrý také tady v Praze spolky a s kým, ke komu chodil, kde se zdržoval, skrýval-li se tu v Praze samé.

Helence nebyly první zkoumavé dotazy ani nápadné, ani podezřelé; ale když se P. Daniel pokaždé vracel k Vostrému, vycítila, že v tom něco je, že mu na něm obzvláště záleží. Sice tušila najisto, že Vostrý se zná s tím tajemným měšťanem, jenž Tomášovi tajně dodal Klejchovu knížku a jenž s nimi mluvil o tajné pobožnosti poblíže Týnského kostela; ale o tom ani nehlesla. Jen to řekla, že s Vostrým jen jednou mluvila, když ji na Koňském trhu zastavil, že se ho tenkrát ptala, kde bude na noc, a on že se jen usmál a řekl, že tu má pelíšek, ale kde, že nepověděl, a že o tom už nemluvila ani pak s Tomášem.

Když poté P. Daniel podával Mateřovskému zprávu, horlivě, z přesvědčení dodal:

„To děvče řeklo jistě všechno a nelže, měl jste ji slyšet. Věřím jí, jistě víc neví.“ P. Mateřovský se zachmuřil.

„Tak jsem opět v koncích. Doufal jsem, že tady snad by se našla stopa. A zase nic. Lišky kacířské, ne a ne dostat se jim na kobytku. A je tu, tady v Praze, to hnízdo kacířské, tady v Praze. Ale já nepolevím!“ –

Poté se Helence uvolnilo; P. Daniel přestal se pátravě vyptávat. A volno jí bylo také v tom, že se nesplnilo, čeho se obávala, když sem k paní Lerchové se ubírala: že Jiří se změní, že se od ní odvrátí. A on přišel sem hned první den, kdy se vrátil z vinice; dále pak bylo, jako bývalo. Docházel zase tak jako před svou nemocí, jenže se skoro jen vídali; málokdy mohli spolu sami promluvit, a když, tak jen ukradeni, na okamžik.

Jiří, jenž opět chodil do koleje, sedal za těch svých návštěv s babičkou, někdy s P. Danielem. Jindy býval rád, když zastal babičku

samotnu ve sklípku; teď se mu jak mohl vyhnul, poněvadž když meškal v tom klenutém, útulném pokojíčku, Helenka tam s nimi nebývala. Proto vymýšlel i záminky, aby nemusil do sklípku. Přicházelať Helenka jen do velkého pokoje a také tam často s nimi sedala, šijíc stranou u okna.

Jiří teď už zase nemyslel na to, co jej na vinici po Tomášově útěku tak znepokojilo, na Helenčin původ a její příbuzenstvo. Utěšil se její pravověrností a vyhýbal se rozpomínkám na její minulost. Nikdá se teď před Helenkou nezmínil o Tomášovi, i kvůli sobě, i kvůli ní. Sám na něj teď nerad vzpomínal a také mu bylo líto Helenky; nechtěl se dotýkat té bolavé události, která jistě ji truí a tíží.

Také u Hubátia nebylo již řeči o tom útěku a tajemném predikantu; Hubátia to vůbec málo zajímalo, deklamátor Svoboda, jenž teď ani jednou nevynechal, když hráli na housle, se také již nezmínil a Jiří sám ani slovem o to nezavadil, poněvadž se domníval, že měl deklamátora v nepravém domnění. Proto také o tom, že zahlédl toho predikanta na síni před bytem Hubátiovým a Svobodovým, nic nepověděl ani doma, ani u babičky před P. Danielem.

K Hubátiovi na concertum chodil rád, ale návštěvy u babičky se nemohl dočkat a pokaždé tam pospíchal. Zdálo se mu, že se Helenka uklidňuje. Byla vážná, ne však zasmušilá a tak těžce smutná jako poslední dobou na vinici. A když on vstoupil, zjasnilo se jí v pohledu. To jej blažilo. Babiččin velký pokoj s tmavým starodávným nábytkem, dosti zasmušilý, jako by teď prohlédl; připadalo mu v něm světleji a veseleji, když tam mohl meškat ve společnosti Helenčině, třebaže neseděla s nimi u stolu, nýbrž stranou u okna, obyčejně tu šijíc. Zůstával teď déle s babičkou, a jen když tu Helenky nebylo a věděl, že nepřijde, krátil návštěvy a vracel se nespokojen i mrzut domů. Pak už počalo se mu ozývat přání, kdyby Helenka mohla se opět vrátit k nim.

Jednou odpoledne před samými vánočními svátky seděl zase s babičkou ve velkém pokoji; také P. Daniel přišel. Helenka šila u okna, majíc kus vinutí špendlíkovým háčkem připevněný na přeslici. Venku tichý, jasný mrazivý den. Bělovlasý jezovita stál u velkých zelených kamen

s krancem, jež příjemné teplo vydávala, a poslouchal, jak stará paní, sedíc v koženém křesle u stolu, vykládala o přípravách k nastávajícím svátkům, hlavně o rybách a vánočkách. A tu si starý kněz vzpomněl také na betlém, co Jiříkův betlém.

„Zítra začnu ho stavět.“

„Tak, tak, přijdu se podívat, však to je pěkný, čistý betlém, krásně malovaný, figury jako živé, no, od nebožtíka starého Rainera, a to byl kumštýř. A Jiříčku,“ staroch zamžoural očima, „zdaleka si také u betléma zazpíváš, vánoční, pastýřskou, betlémskou a tu, chtíc, aby spal, tak zpívala synáčkovi, to je tuze pěkná píseň, a stará, ó loutno má, ó labuť má, můj slavíčku –,“ zacitoval, „tu si vám vánočního času někdy sám i doma, v pokoji zazpívám. A víte-li, že tyhle a jiné vánoční a jiné kostelní písně vyšly teď v novém kancionálu, a také svatovojtěšská ‚Hospodine, pomiluj ny,‘ ta také, a poutnička ‚Sem, sem, Čechové, putujte‘. Ty a co jiných ještě starých i nově složených, všechny jsou v Cithaře, v tom novém kancionálu. P. Koniáš ho vydal na světlo, víš-li, Rózičko, ten pan páter, kterého sedláci do krve ztloukli, jak jsem ti o tom vypravoval, však tu bouli tadyhle –,“ páter Daniel se otočil a ukazoval na svou bělovlasou hlavu nad týl, „má dosud, to má památku.“ A zase vykládal nadšeně o kancionálu, jaká to je znamenitá kniha. To vše bylo mnohomluvné a rozvláčné, Jiříka to však nemrzelo; byla tu Helenka, mohl kradmo po ní hledět, na její sličnou hlavu k šití skloněnou, mohl chvilkami zachytit i její pohled. Pak poustala, na šití zapomněla, když Jiřík se dostal zase k svému betlému a vypravoval, co bude letos na něm nového, že si dal namalovat nové pastýře a pastýřku, také poustevníka a jeskyni pod stromy.

„To bych se měla sama přijít podívat,“ zažertovala paní Lerchová a klepla holí opřenou o lenošku na ironickou připomínku, jaká je do chůze; a vtom dodala: „Tamhle Helena by se mohla spíš rozběhnout. Takový betlém jsi jistě neviděla.“

Jiří byl babičce v duchu vděčný za její nepřímé pozvání; a sám je hned vyslovil. Helenka radostně přisvědčila, že přijde, že se ráda podívá.

Jiří žádný rok nestavěl svůj betlém tak rád a tak pečlivě jako tentokráte. První den mu pomáhala macecha jako loni; druhého dne, když dílo dokonával, pracoval sám, vesele, těše se, a v duchu počítal, kdy asi Helenka přijde, zítra že je Štědrý den, to že nebude mítí kdy, snad na Boží hod odpoledne, ale to že je jistě navštíví také paní obrstvachtmistrová, to kdyby Helenka raději všedního dne přišla.

Venku se spustila hustá chumelice; v pokoji se od ní až přišeřilo. Jiří, stoje na stole přitaženém pod betlém, začal rychleji zapichovat poslední skupiny oveček, zelený jeřáb plný rudých jeřabin a dál štíhlou palmu k městu s půlměsíci na barevných kopulích, ku bráně, z níž vycházeli lidé v orientálských turbanech i sedláčkové v pangrotkách, v brslenkách a kožichu a měšťané v třírohých kloboucích. Jen zabodl palmu do mechu, ozval se ve dveřích macešin hlas. Rychle se obrátil. Paní Březinová vstoupila a s ní Helenka v přiléhavém krátkém kožíšku z šedého sukna, v čapce kožešinou lemované, svěže zardělá od mrazu. Paní Březinová vyložila Jiřímu, že Helenka přišla pro nějaké koření a přitom že se optala, je-li snad už betlém hotový, že byla pozvána. „Jdu asi časně –“

„Ó ne, ne, právě jsem dostavěl,“ horlivě ujišťoval Jiří mile překvapený. „Všecko je hotovo, jen škoda, že není dost světla, když se tak chumelí. Ale –,“ nedořekl, skočil se stolu, odběhl ven, hned však se vrátil s planoucí svíčkou v ruce. Tou zažehl bílé a barevné svíčky krajem prkna kolem betlému i růžovou lampičku prostřed, před stájí s Jezulátkem, a odtáhl stůl.

Venku bílá prášenice a tady v jejím příšeří řada plamínků, v jejichž záři jako by vše rozkvetlo; vyjasnily se všechny barvy, zeleň stromů a mechu, bílé ovečky, brslenky pastýřů, pestré obleky žen, rozjiskřil se stříbřitý písek po skalách, zaleskla se zlatá hvězda nad chlévem; i anděl vysoko nad betlémem vyhoupl se ze šera, pestrá jeho křídla, bílý pruh legendy v jeho rukou s nápisem: Gloria in excelsis²²⁴ –

²²⁴ Gloria in excelsis... – (lat) Sláva na výsostech (bohu a pokoj lidem dobré vůle);

Helenka přistoupila blíž, překvapená nevídanou podívanou; v upřímném obdivu i v tiché radosti, že je u Jiřího, upírala zraky na betlém, z něhož pokmitovaly zásvity i po její svěží tváři. Jiří potěšen pozoroval Helenčino překvapení a měl radost z její chvály; zatrnulo v něm, když macecha hlásila, tak že to koření přichystá, ať se Helenka dívá.

Pojednou byli sami. Helenka neodvracela očí od betléma; ale té chvíle již mnoho z něho neměla. Stáť Jiří vedle ní.

„Helenko, pořád jsem na vás vzpomínal, když jsem to stavěl, a počítal jsem, kdy asi přijdete. A kdybyste tu ostala!“

Ted' se po něm obrátila; v jejích zjasněných očích, na rtech úsměv.

„Panímáma se mne prve, když jsem přišla, žertem optala, tak jdu-li nadobro, zůstanu-li.“

„U babičky nemohu s vámi ani promluvit Ó, jen když si panímáma vzpomněla!“

A vtom vstoupila.

„Tak, Helenko, koření je přichystáno. Proto ale nespěchej, počkej, pokoukej se. A tak ostat tu nechceš?“

„Kdybych i chtěla, co platno.“

„Pravda, i kdybych já chtěla. Pantáta rozhoduje. Ted' by snad už nebránil, musíme mu to připomenout,“ dodala s úsměvem.

Když s Helenkou odešla, nechal Jiří betléma, nechal svíčky hořet a přiskočil k oknu, aby zahlédl Helenku, až bude z průjezdu vycházet Dočkal se jí. Díval se za ní, až zmizela v bílé metelici.

LXV

Večer posledního dne toho roku 1727 bylo u Březinů po všem prostorném domě velmi živo, zvláště dole v hospodské klenuté jizbě, kdež pod oblakem kouře z dýmek zvučely do šumu a hlučného hovoru struny Žufničkovy loutny a jeho nevalný tenor, ale také klení divokého ševce Kocourka. Florián Mariánek zkazil mu veselý večer nejnovější svou zprávou, s kterou přišel, že dnes odpoledne, před večerem pustili z vězení žida Frešla, toho rouhače, který potupil sochu sv. Jana Nepomuckého. Od jara seděl, přes tu chvíli ho vyslychali, a jak ostře, několikrát jej mučili, ale nezmohli ho, aby se přiznal.

Zapíral v kanceláři, zapíral na mučení, a tak ho dnes pustili. Bylo to jisté, Mariánek to viděl, byl při tom, když Frešla z radnice vyhnali; a vypravoval a líčil celé hospodě, jak ten Frešl utíkal. Do toho líčení zlostné výkřiky a klení Jiřího Kocourka, jenž chtěl toho Frešla zaživa upálit.

Tak dole. Nahoře v patře shon a ruch slavné večere, kterou pan starý po starém zvyku vystrojil. Tabule byla ve velkém pokoji, kdež se vznášel Jiříkův velký betlém.

Mezi hosty byl také Hubátius. Omeškal se, přišel, když se večere již začínala. Musil ihned usednout, a to vedle paní obrstvachtmistrové Zuzany Richtrové. Pan starý to tak schválně zařídil, aby „výmluvná“ paní měla vedle sebe také „výmluvného“, jenž by záplavu její řeči, hlavně o jejím nebožtíku Kristiánovi, dovedl obratně zarážet a odvádět. Tím se stalo, že Hubátius nemohl s Jiříkem, jenž seděl opodál, hned když přišel, promluvit. A později také ne. Mělt' se co bránit paní obrstvachtmistrové, útoku jejích otázek; z těch ihned zatačela hovor a Hubátius tušil najisto, teď že přijde její nebožtík Kristián, „von Pik' auf“, vojna atd. Než vtom náhle zarazila a pohlédla ke dveřím tak jako všichni hosté. Zpěv mužských i chlapeckých hlasů se ozval za dveřmi:

*Den přešťastný jest k nám přisel,
v němž má býti každý vesel,
kdo jen odkud má začíti,
třebas celý týden.*

To chasa sladovnická začala koledu; již se hrnula, zpívajíc, svátečně oděná, většinou v zelených kamizolách, v holínkových botách, do velkého pokoje, kdež se u dveří do půlkola postavila. V čele podstarší s ferulí²²⁵ v ruce, hvozda²²⁶ s pytle, za ním dva vodáci, jeden s kropidlem, druhý s miskou, na níž na řeřavém uhlí vonně dýmalo kadidlo, mládek, jenž si rozpačitě přihlazoval vlasy; sladomel vedle něho s lopatkou v ruce zapomínal zpívat, jak si zvědavě prohlížel bohatě vypravený stůl, pány v parukách a paní vystrojené. Zato plněji tři chlapci, z nichž jeden držel koště v rukou, vyrazili jasnými svými hlasy do sboru hlubokých, vysmolených:

*My odkud začít nemáme,
na koledu jít musíme
k vám, přemilí, vzácní páni.*

*Dejž bůh, ať se daří
jak vaší paní manželce,
dítčám i čeládce – –*

*Dejte nám tolar nebo dukát,
budeme na vás vzpomínat.
Od vás to zavděk přijmeme,
na plášť si vína koupíme,
páleným ho zpremujeme,
hořkým ošijeme.*

²²⁵ ferule – zdobená hůlka, která byla odznakem cechovní moci;

²²⁶ hvozda – sušič sladu;

Pan starý spokojeně pokyvuje hlavou, naslouchal, jiní vstávali; Hubátius opustil svou sousedku docela, a postaviv se k chase, přidal se, nemoha se udržet, k ní svým hlubokým hlasem a zpíval s ní:

*Již se od vás rozejdeme
a domů se povedeme
všichni zase k naší práci,
pracovití sládci.*

*A ty, chlapečku, zametej,
zrnko k hromádce přimetej!
Víš, že my rádi píváme
a nerozlíváme.*

Jak se ozvalo „A ty, chlapečku, zametej“, což Hubátius s líčenou vážností vyrazil silněji, sáhl pan starý pod ubrousek a hodil směrem ke zpěvákům tři lesklé, tvrdé tolary. V ten okamžik roztáhl hvozda pytel, nastavil jej, tolarů však nezachytil; crnčice dopadly na podlahu. Ale vtom už hoch s koštětem vyskočil ze skupiny zpěváků a přimetl peníze do pytle. Koleda dozněla, podstarší postoupil, poděkoval za dar, podal ruku panu starému i paní staré, přál jim a pak všem pánům hostům šťastného nového roku. Poklonil se a poklonili se všichni a odešli.

Oblak dýmu, ostrá vůně kadidlová rozvanuly, zato nálada všech se rozjařila. Hubátius se smál, že mu utekli s tolary; užil obecného uvolnění, které u tabule nastalo, a přistoupil k Jiřímu. Zeptal se ho, proč už celý týden u něho nebyl, a zval jej, aby přišel zítra na Nový rok, že si zahrají, to že pak budou celý rok hráti.

„Co pan deklamátor, přijde?“ ptal se Jiří. „Abysme měli také celý rok auditorium.“

„Snad. Ani jsem s ním dnes nemluvil. Ale teď večer viděl jsem ho s balíčkem. A ne u nás v domě, v Týnské ulici. Když jsem šel teď sem k vám, zahlédl jsem ho. Něco nesl v šátku.“

„Knihy.“

„Snad, ale spíš to vypadalo jako nějaká škatule nebo jen jedna kniha. Pozdravil jsem ho, ale jako by neslyšel; neohlédl se a pospíchal dál.“

„A nezastavil jste ho?“

„Ne, pospíchal jsem.“

„A jakoby škatuli –“

„Takového něco.“

„Kam šel –“

„Nevím, v tom spěchu jsem se ani neohlédl.“

„Herr Hubátius, pane Hubátius,“ hlásila se paní obrstvachtmistrová, nemohouc se dočkat svého souseda. Hubátius musil na své místo. Odcházeje připomenul Jiřímu, tak aby zítra přišel, a dodal:

„Uvidíme, přijde-li auditorium.“

Usedl vedle své sousedky a hned zase byl ve svých „humorech“. Jiřímu však nešel deklamátor Svoboda z mysli; zvláště to jej zajímalo, že nesl něco jako škatuli. Hned jak se Hubátius o tom zmínil, živě se Jiřímu namanulo v mysli, jak jednou předloni, když začal k němu chodit, zastal deklamátora v černé čepičce klečícího u rozevřené almary a dole na jejím dnu že bylo vidět podlouhlou skříňku tmavě okutou, že deklamátor ihned zavřel almaru a že jej hned zavedl ke stolu. Tenkrát mu ta skříňka nebyla ani tak divná jako to, že předtím jednou, když Jiří neslyšán vstoupil a zastal deklamátora s knížkou v ruce, že deklamátor tu knížku chvatně sklapl a chvatně ji strčil mezi papíry a jiné knihy na stole, že ji víc nevytáhl a slovem se o ní nezmínil ani tenkrát, ani pak, ač tak rád o svých knihách rozkládal. Takové tajemství tenkrát a teď zas to přenášení, a večer –

Jiří zamyšlen hrubě nedbal, že se kolem všichni rozesmáli Hubátiovi, když uťal paní obrstvachtmistrové chlubnou řeč, jaké měli na vojně koně, Kristián že byl krásných koní milovník, že měl takového bělouše grošovatého, toho že mu záviděli a generál Heister že mu za něj dával plnou přehršli dukátů, a nebožtík Kristián že ne a ne –

A do toho Hubátius, že taky měl koně, že koupil koně arabáka a za toho že pak dostal. A vypravoval, že býval o vagacích u svého strýce v

Želetavě, jaké měl hospodářství, a jednou že strýc potřeboval koně a chtěl do Telče na trhy ale ten den před cestou že si nějak obrazil nohu, že nemohl se vydat na cestu.

„A tak jsem jel já.“ S humorem líčil Hubátius svou cestu na trh, své jednání s koňskými handlíři, jak si plácli „dej pánbůh štěstí“ a litkup pili, jak nenyčky si sedl na šimla, šiml že to byl, ale ne grošovatý, nýbrž celý bílý, trochu umazaný a chundelaté rousy na nohách, nu arabák, a tak že přijel, bez sedla ovšem, na tom koníku před faru a vtom strýc farář²²⁷ že se vybelhal ven a spráskl ruce a „Jezusmarja, Franc, cos to koupil, vždyť to není kůň, to je koza, má nohy jako koza, a hlavu! A uši na nic, tohle do kočárku? Hned se mně otoč a jed’ mi z očí!“ Tu se obrátil Hubátius k paní obrstvachtmistrové a s líčenou vážností, nedbaje smíchu kolem, dodal: „Tak jsem za šimla dostal. A byl to koníček, arabák, jak povídám, jel jsem na něm jako generál.“

Paní obrstvachtmistrová všecka zardělá mu pohrozila:

„Ne generál, ale generální šelma, pane Hubátius, generální šelma!“

Pozdě odpoledne toho posledního dne v roce navštívil P. Mateřovský „hradecký“ svého strýce „starého knížete“ v jeho bytě v uličce proti Klementinu. Stařec se poslední dobou změnil. P. Mateřovský pozoroval, že to je od počátku podzima, kdy mu zabránil vycházet na jeho oblíbené toulky. Nechtěl, aby strýc byl pro posměšek, a pak také proto, že hovořival tak divné věci o mocných pánech, jako o místodržících a také o Vídni. A nelíbilo se mu, že strýc, jak jen mohl, zapadl do vinic.

Nemohl ho mít v žádném domnění, ale nezapomínal, že strýc se narodil v evangelické víře, že s otcem husitou žil léta ve vyhnanství a že teprve pak, když se vrátili do Čech, přestoupili na katolickou víru. Proto se v nedůvěřivé mysli P. Mateřovského hnulo i v tom podezření a pátral, nemívá-li strýc, třebaže pošetilý, také nějaké hovory o víře. Ničeho však se nedoslechl. Než proto přece nedal mu vycházeti a proto starý Matěj nesměl mu vydati šaty na ulici a proto on sám vzal strýci klíč od truhly a skříně.

²²⁷ farář (z Týna) – Jan Florián Hammerschmidt, historik

Od této chvíle se „starý kníže“ změnil. Rozhněval se na synovce; ale hněv ten zůstal potajemný, doutnal. P. Mateřovský však jej cítil. Strýc stále zasmušilý nemluvil a jen někdy, když byl sám, hodil nějaké ostré slovo, ale také si i zazpíval, jak Matěj oznámil. Podezíravý synovec zatoužil zvědět, co zpívá, jaké písně. Matěj nic z toho neznal a také si nezapamatoval, jak mu P. Mateřovský uložil. Neměl sluchu, neměl paměti na zpěv. P. Mateřovský pak slevil a žádal, aby si zachytil jenom začátek té písně, třeba jen začátek.

Matěj čekal, číhal, až starý pán opět začne, poslouchal, napíнал sluch, nezachytil však ani noty, ani slova. Pak se odvážil i na starého zpěváka. Myslil, že jde na něj zchytra, když mu lichotně nadhodil, že ta píseň, kterou tuhle zpíval, je tuze pěkná, on že jí nezná, nikdá že jí neslyšel, která to asi byla. Jen dořekl, už se starý pán vzpřímil, z vysoka se na něj podíval a zostra jej odbyl:

„Kníže nezpívá!“

A pak nezpíval, přestal. Matěj to oznámil P. Mateřovskému (o své chytrosti, a jak pochodil, pomlčel) a také to, že starý pán nejen nezpívá, ale že si také na vycházku ani nevzpomene, že nežádá ani pláště, ani klíče, nýbrž že většinou sedí v křesle a mlčí. Bylo tak; zasmušilé to mlčení jeho stalo se posupným, kdykoliv vstoupil některý z jeho synovců jezovitů, jmenovitě když přišel „hradecký“. Ten se po Matějově zprávě přestal doptávat, zpívá-li strýc o samotě, zvláště když také pozoroval, že poslední dobou očividně schází. Proto se teď častěji u něho zastavil.

Když toho pozdního odpoledne na Silvestra vstoupil do předního pokojíku strýcova bytu, zastavil jej starý Matěj, nějak ulekáný.

„Velebný pane, už jsem chtěl pro vás do koleje.“

„Co je –“

„Myslím, že ne dobře. Urozený pán – já nevím, já nevím, nic neví, nic nechce, nic neodpovídá, když se zeptám –“

„Leží?“

„Neleží, sedí, tiše sedí, dopoledne podřimoval, teď ne, teď se dívá před sebe, tak – tak nějak, jako u vidění, a ničeho si nevšimne, nic nedbá,

co kolem. Už se ho ani neptám, jen se chodím na něj dívat, prve jako by mluvil pro sebe –“

„Co,“ ptal se páter kvapně.

„Račte odpustit, takové spletené věci. Račte mu to přehovět, je to samá fantas –“ Matěj náhle sebou škubl a naslouchal. Ale také P. Mateřovský zaslechl strýcův hlas; nezůstal však jako Matěj, nýbrž ihned vstoupil do pokoje; tam se už stmívalo soumrakem. Křeslo, v němž starý Mateřovský seděl, bylo vysokým svých lenochem obráceno ke dveřím, takže od nich „starého knížete“ nebylo vidět. Ale P. Mateřovský u nich ostal. Nachýliv hlavu na stranu, naslouchal tichému zpěvu třesoucího se, stařeckého hlasu.

*Ó svolání konstantské,
jež se nazýváš svaté,
jak jsi bez milosti –*

P. Mateřovský sebou škubl, hned jak uslyšel začátek, a náhle zrudl. Znal tu starou husitskou píseň, teď zakázanou a pronásledovanou, kterou tajní evangelíci „husité“ zpívali ve svých shromážděních na poctu M. Jana Husa. Ustrnulý okamžik naslouchal, ale pak prudce vykročil ke křeslu.

„Co to zpíváte!“ obořil se.

„Starý kníže“ v polosvitu okna, proti němuž seděl, obrátil kalné oči po hlase, ale jinak se ani nehnul. Jeho pohled tkvěl na krevnaté, zarudlé tváři synovcově netečně, a ne bázlivě jako jindy. Otázky jako by neslyšel nebo nedbal; neodpověděl. Pak odvrátil oči, zahleděl se do prázdna a začal zase tichým, chvějícím se hlasem zpívat:

*Zdali se tím zavinil,
že mnohým hříchy zjevil –*

„Mlčte!“ rozkřikl se P. Mateřovský a chytil starce za rameno.

„Starý kníže“ umkl, obrátil se po synovci. Teď teprve jako by jej poznal. Neschoulil se však ustrašeně, nýbrž škubl sebou, vytrhl se mu, levou opřel se o opěradlo chtěje vstát, zahrozil pravicí a ztěžka oddechuje zasípěl hněvivě: „Praktikante, praktikante jezovitský – jdi – jdi! –“ To bylo poslední starcovo vzplanutí. Jen to „jdi“ plné záští a odporu vyrazil, upadl do křesla; hrozící pravice sklesla a visela bez vlády přes opěradlo. Ležel zsinálý, s očima vyjevenýma, s ústy otevřenými.

Matěj všecken polekaný přiskočil, nevěda jak pomoci; a bál se také P. Mateřovského. Ten mu poručil, aby přinesl vodu a ocet. Natírali starci spánky, čelo a odnesli jej na lože. Zas už mlčel, ani nehlesl a synovce jako by neznal nebo neviděl. Ten poručil Matějovi, ať nemocného bedlivě opatruje, ať také vše přichystá, že sem přijde kněz s pánembohem, on, Mateřovský, že jde a sem jej pošle.

„Je zle, velebný pane,“ šeptal starý sluha vyprovázeje jezuitu.

„Zle, viděls, a fantas zlá.“

Matěj byl by se rád optal, jaká to píseň, to že je ta, kterou také on, Matěj, slýchal, jistě ta, že ji poznal, ale pamatovat že si jí nemohl; když se vsak velebný pán pro ni tak popudil, neopovážil se.

P. Mateřovský nedbaje ruchu a shonu na ulici, lidí hrnoucích se do osvětlených kostelů nebo z nich vycházejících, spěchal do nedaleké koleje a tam rovnou k bratrovi. Vzrušen pověděl mu, co viděl, co slyšel, že strýc zpíval kacířskou.

„To je pošetilst, pomatená mysl,“ konejšil bratr.

„Ne, to je hereze, utajené a tajené kacířství. Vzpomeň si, v čem se strýc narodil, že strávil mladá léta v kacířské víře, jaký tuhý husita byl nebožtík jeho otec; ten jistě ostal tím, čím byl, i když se na katolickou víru obrátil. Ten to bludařství dobře, hluboko vštípil svému synu. Je to pomatená mysl, pravda, ale teď zjevuje a prozrazuje smýšlení. To před smrtí bývá. Vzpomeň si, že papež Řehoř, když umíral, začal se modlit německy, v mateřské své řeči. A tady zas první víra se projevila; to, co strýc jistě tajil, teď to je vidět. A ty vycházky, vinice, kdožpak ví – Ale už

nás nebude dlouho lekat a starosti nám nahánět. Dlouho nevydrží; jdu pro kněze.“

„Půjdu k němu.“

„Jdi.“

„A co Matěj, slyšel také tu písničku?“

„Slyšel, ale nezná jí, nic neví; řekl jsem, že to je fantas.“

P. Mateřovský, „pražský“, šel k strýci; vrátil se asi za hodinu, ne do svého bytu, ale k bratrovi. Oznámil mu, že strýc umřel.

„Byl tam s pánembohem?“

„Byl, ale přišel pozdě.“

„Tak nebyl zaopatřen!“

„Ne, právě skonál, když kněz vstoupil. Mne strýc už nepoznal. Ležel s přivřenýma očima. Jen oddechoval, a bez bolestí. Zhasínal. Skonál jako když usne.“

„Skonál nezaopatřen, nesmířen,“ P. Mateřovský „hradecký“ řekl to tvrdě, „skonál v herezi. Ta měla hluboké kořeny.“

LXVI

Nazejtří dopoledne zašel Jiří k babičce přát jí šťastného nového roku. Ve velkém pokoji vyhřátém a v plném světle jasného, mrazivého dne zastal jen Helenku. Stará paní byla sice doma, ale vrátivši se právě z kostela, odstrojovala se v malém sklípku. Jiří potěšen, že alespoň okamžik může sám s Helenkou promluvit, stiskl jí ruku, přál všeho dobrého a srdečně dodal:

„A taky aby se splnilo, co panímáma chce, to přeju sám sobě k Novému roku. Včera už řekla pantátovi.“

„O mne!“

„Včera odpoledne, když chystali tabuli. Zaslechl jsem to. Pantáta neodřekl, jen myslí, že by bylo dobře ještě počkat. Jen aby to dlouho netrvalo, Helenko.“

Paní Lerchová vstoupila. Sotvaže Jiří vyslovil své blahopřání, byl tu nový gratulant, bratranec staré paní, P. Daniel. Usedli ke stolu, Helenka přinesla kalíšky, víno, pečivo. P. Daniel měl slovo. Vypravoval také novinu, že včera v noci skonal starý pan Mateřovský z Mateřova, strýc velebných pánů páterů Mateřovských, ve vysokém věku více než osmdesáti let.

„Byl snad trochu pošetilý, jak jsem slyšela,“ podotkla paní Lerchová.

„Byl, poslední léta byl, ale v hodině smrti jako by prohlédl, povídal mně páter Mateřovský, ten, co se k nám dostal z Hradce, a jak pan strejc příkladně umíral, jak zkroušeně se připravil na cestu do věčnosti. Zkroušeně, příkladně, a – a, to je milost boží, ta se starému pánu také zjevila, na něm obzvláště. Abyste věděli: otec jeho byl jeden z rebelů a on sám byl v evangelické víře zrozen a vychován. Ale obrátil se z milosti boží a byl příkladný katolík, také sodál české kongregací Vítězslavného nanebevzetí Panny Marie. Pohřeb bude zítra, a slavný, u Sv. Salvátora.“

„Byl ženatý?“ zeptala se paní Lerchová.

„Ne, panic, starý mládenec, ne dle nějakého slibu, to ne, nu, neoženil se, nebylo to žádnou obětí.“ Bělovlasý páter se odmlčel, zamžoural očima, podíval se z paní Lerchové na Jiříka, ale hned zas začal, a živěji, jakoby potěšen z myšlenky, která mu přišla: „Že povídám o oběti, vzpomněl jsem si, Jiříčku, tobě, a tobě, Rózičko, jsem nepovídal o Martinu Ertnerovi,“ a nečekaje odpovědi pokračoval: „Je to příkladné, zvláště pro tebe, Jiříčku.“

Paní Lerchová pokynula Helence sedící opodál u okna, aby dolila. P. Daniel ani si nepovšiml, že tak učinila, a že jak tiše přistoupila, zase tak usedla na své místo, a horlivě pokračoval:

„Já toho Ertnera neznal, ale slyšel jsem o něm, nebožtík P. Bernard Frank, náš profesor v syntaxi, nám o něm vypravoval a nejednou za příklad ho dával –“

„Kdo byl ten – ten –,“ ptala se stará paní, která by byla ráda, aby bratranec už opravdu začal.

„Ertner, Martin Ertner? Byl mládenec náramně pobožný, veliký ctitel Panenky Marie, pocházel ze staré, bohaté rodiny. Přijel do Prahy na studie. Když se tam vydával na cestu a s matkou se loučil, požehnala mu a dala mu krásný zlatý prsten, v rodině jej chovali už kolik set let, byl na něm vyryt obraz rodičky boží s Ježíškem. Každý prvorozený syn z té famílie dědil ten prsten a jím pečetil svou svatební smlouvu. Ten jistý Martin Ertner, o němž povídám, byl také prvorozený. A tu mu, když odjížděl na studie, matka jeho dala ten prsten. ‚Vezmi si ten prsten,‘ povídá, ‚také tvůj nebožtík otec zpečetil jím svatební smlouvu, když jsme spolu vstupovali v manželství. Ty jsi náš prvorozený, tvůj je prsten, vezmi si jej, neboť jsem stará a nevím, dočkám-li se tvé svatební smlouvy. Pánbůh ti požehnej.‘ Syn přijal prsten a odjel z domova.“ Páter Daniel mechanicky připiv si z kalíška, jen srkl a pokračoval:

„Milý mládenec študýroval excellenter, semper primus, pořád první. Ale co se nestalo! Poslední čas těch studií oblíbil si dceru jednoho pražského měšťana, hodnou pannu; tu miloval a ona jeho. No, mohl si ji vzít, nebylo by žádné překážky, ale poslyšte. Když ten mladý Ertner byl poslední rok ve studiích, měl být přijat do mariánské kongregace. To jsem

už povídal, jak horlivě a s vroucnou pobožností uctíval rodičku boží. Těšil se náramně, že bude přijat do mariánského bratrstva, nemohl se té chvíle ani dočkat. Radostí se chvěl, když jako ostatní kandidáti klečel před oltářem.

Když na něj došlo, říkal náramně dojat modlitbu a přípověď, tak jak ji říkali všichni, že hodlá nebes královně vždycky sloužit a že prosí pro krev Ježíše Krista za nás prolitou, aby jej Panna Maria v počet svěřenců svých a za sluhu stálého přijmouti ráčila. Ale tu milý mládenec nepřestal jako ostatní, nébrž jako u vytržení, bledý a třesa se pozvedl sepjaté ruce k oltáři, k obrazu Panny Marie, a slíbil svatosvatě slavný slib panické čistoty, a když jej slíbil, sdělal s prstu starý ten prsten a položil jej třesoucí se rukou na oltář. Mohl a taky asi chtěl jím zpečetit svou svatební smlouvu, vyvolenou už měl, ta měla být jeho nevěstou, ale v tom nábožném zapálení obětoval Panně Marii prsten a svou svobodu. To si můžete pomyslit, jaké pohnutí z toho bylo! Bratrstvo, do kterého vstoupil, usneslo se, aby ten prsten pověšen byl na pentliče na sochu Panny Marie na oltáři jako převzácná oběť.“

„To věřím, že bylo pohnutí,“ opakovala paní Lerchová vážně, „a nejvíc asi bylo pohnuto to děvče. Ta chudák – Jestliže jí předtím slíbil, že si ji vezme –“

„Svatý slib je silnější, mocnější, ten rozvazuje. A snad bylo to děvče tak pobožné, že uznalo rozhodnutí svého milého.“

Jiří, jenž nehnutě, zaražen poslouchal, podíval se po Helence. V ten okamžik setkal se s jejím pohledem. Byl hluboce vážný a jakoby zaleknutí v něm.

„A co ten Ertner –,“ zeptala se paní Lerchová.

„Vstoupil do našeho řádu. Jemu jistě také nebylo lehké u srdce. Ale v tom byla ta oběť. To tadyhle Jiříček nebude mít takových bolestí, ten bez oběti přijme důstojnost kněžskou a vstoupí k nám –“

Stará paní, jejíž dávné přání a očekávání bratranec právě vyslovil, s úsměvem přisvědčila, to že jistě, a hned si vzpomněla, že tadyhle Jiří, to ještě byl takhle malinký chlapec (ukázala rukou), přišel jí vinšovat jako

mnišek, pěkně v hábitu, se sestřičkou, ta že zas byla za jeptišku ustrojená. Nebožka Rézinka, mínila Jiříkovu matku, že ta děti přivedla, a když tadyhle Jiřík říkal vinš, že se jim oči radostí zakalily.

„A já vtom povídám: Rézinko, ten hábit Jiříka nemine, ten bude knězem. A ona, chudák, tak radostně přisvědčila, že dá pánbůh. Těším se na to, pantáta taky. Nu, a co ty, Jiříku?“ zeptala se přímo.

Jiří, v jehož přibledlé, jemné tváři náhle běleji prokvetlo, přepaden nenadálou otázkou odvětil, že o tom neuvažoval, že ještě dost času.

„Milý hochu, rok uteče, ani se nenaděješ.“

„Uteče, a jak uteče,“ přisvědčoval P. Daniel s úsměvem, „ale ode dneška za rok sejdem se tu dá pánbůh zas, my staří, jak jsme, a tadyhle Jiříček bez paruky, v klerice, už jako klerikus. A to dej pánbůh!“ Zdvihl skleněný, broušený kalíšek, aby na to přání připil. Helenka upřela ke stolu ulekané oči. Jiří je zahlédl a pro ten pohled ani neviděl, že P. Daniel s babičkou vstali a povznesli sklenice jemu na připití.

„Nu, Jiříčku, ťukni, připij!“ pobízel starý páter. „Až za rok, velebný pane,“ vyhrkl Jiří vzrušen, „ted' ještě nevím –“

Oba staří, kalíšky v rukou, stáli okamžik tiše, beze slova, zklamáni, ustrnulí neočekávanou odpovědí; až P. Daniel, nejistě se usmívaje, se ptal:

„Tak ty se rozmýšlíš –“

A stará paní svým rozhodným způsobem přidala: „Nebo nechceš!“

Jiří mlčel. V ten okamžik Helenka obrátila tvář do okna, ale vtom už vstala a vyšla kvapně ven.

Paní Lerchová rozmrzele usedla; P. Daniel ji konejšil, že Jiříček dosud neuvážil, však že si to rozmyslí, že jí nezkazí radost ani pantátovi, však že dobře ví, co je v božím přikázání: „Cti otce svého –“ Dlouho však už nevykládal a záhy odešel. Za chvíli měl se také Jiří k odchodu. Stará paní se mu již ani slovem nezmínila; neloučila se však s ním tak, jako jej přivítala. Helenky se v pokoji nedočkal a venku na síni se nadarmo po ní ohlížel.

Vrátil se domů zamyšlen, neveselý; starost si přinesl, těžké upomenutí na budoucnost. Dříve, za prvních let jeho studia, kdykoliv byla řeč nebo

zmínka o budoucím povolání, jemu vždy připadl stav kněžský. Jeho zbožné mysli, kterou kostely, jejich ovzduší, oltáře se zlacenými sochami, se zlacenými skřínkami s ostatky svatých ve vyšívaném hedvábí, v zlatém dracounu a filigránových ozdobách za lesklými skleněnými tabulemi i šero a ticho postranních kaplí, ambitů se zpovědnicemi tajemně temnými a zamřežovanými, klekátka, plamínky v stříbrných lampách a obrazy mučedníků i asketů vábily a dojímalý, zdál se kněz u oltáře nebo na kazatelně býti velebným a stav jeho nad jiné povznesený a žádoucí.

Ted' se ho lekl. Přípitek P. Daniela jej donutil, aby vážně se rozpomenul a uvážil, že záhy nastane čas rozhodnutí. V tichém jeho štěstí na vinici nepřicházela ta myšlenka. Ted' dolehla jako těžký stín, tak jako i připomínka na otce. Ten a babička tedy již o něm rozhodli a domnívají se, že rád půjde na kněžství. Až zvědí, proč nechce, až uslyší o Helence – Zalekl se jejich odporu.

Za oběda byl zamlklý, po jídle zašel hned do svého pokojíku. Ani k Hubátiovi se mu hrubě nechtělo; než šel tam přece. Na deklamátora ani nevzpomněl a na to, co o něm včera slyšel. Hubátius sám začal. Pověděl, že byl dnes u souseda s gratulací a že mu řekl, jak jej včera potkal v Týnské ulici.

„A že něco nesl, škatuli nebo co, o tom jste se mu nezmínil?“

„I zmínil; a on, že nesl knihu, kroniku, nějakému svému známému, jmenoval ho, to že je velký čtenář, že s ním sedává u Vorlíčků.“

„Přijde dnes?“

„Přijde jistě.“

Přišel. Jak vstoupil, hned pohlédl pátravě na Jiřího a hned k němu s novoročním přáním. Jiří nehrál tentokráte s takovou chutí a s nadšením jako jindy; byl roztržitý, zamyšlen a také dlouho nevydržel. Odešel dřív, hnalo jej to odtud; divná tíseň jej chytla, zatoužil uvidět Helenku, promluvit s ní. Pospíchal soumrakem k Sv. Haštalu; u babiččina domu se zastavil. Jiti nahoru, jak by mohl. Babička by se lekla, a co by jí řekl, proč přichází ve chvíli tak neobyčejnou.

Hleděl do osvětlených oken, číhal, nemihne-li se tam Helenčin stín; a zase přecházel temnou stranou ulice a vyzíral k osvětlenému průjezdu, kdyby snad náhodou Helenka sestoupila. Než nedočkal se jí; ani jejího stínu nepostihl. Smuten vrátil se domů –

Na první návštěvu po té novoroční ubíral se s tajnou obavou, že přísná babička zase začne o kněžství. Ale neřekla ani slova; Jiří však cítil, že stín z toho novoročního hovoru zůstal. A v Helenčině pohledu uviděl tajenou tíseň. Než ani na okamžik nezůstali sami, nemohl s ní důvěrně promluvit. Tušil příčinu té zasmušilé vážnosti, nikoliv však úplně.

Helenka se lekla toho, že by Jiří měl být knězem, ale úzkost ji obcházela, pomyslí-li, že by snad vstoupil do toho řádu, mezi ty, kteří zničili její rodinu, že by ho ztratila navždycky a tak, že by se nesměla k němu ani slovem přihlásit. Této její úzkosti a strachu před jezovity Jiří netušil, a také ne, že v té úzkosti i výčitka ji přibodává, že ona je všeho příčinou, že ruší shodu a mír v rodině, kvůli ní že Jiří kazí otcovo a babiččino vroucné přání.

LXVII

Jednou odpoledne počátkem března zašel si Jiří k Božímu oku na concertum. Hubátius rozkládaje partesy, podotkl, že budou bez auditoria.

„Stůně deklamátor, nebo není doma?“

„Nestůně, doma je, ale není s ním řeč“

„Něco se stalo?“

„Asi. Včera odpoledne dostal hosta, mladé děvče, venkovské, hezké, statné děvče. Byla to jeho neť, dcera toho myslivce z Kopidlna, však jsem vám o něm vypravoval, když tu loni v létě byl u deklamátora, povídal jsem, jak mu je podobný.“

„Co to děvče?“

„Přišlo znenadání, nečekal jí, tuze se divil, když ji uviděl, tady na síni, když jsem tam s deklamátorem právě stál. Hned ji zavedl do kvartýru, uctil ji, dlouho spolu hovořili, dlouho svítili. Bylo to asi něco důležitého, co to děvče přineslo. Ale nepobylo tu. Časně ráno zas odešla. Ani jsem jí už nespátril. A po té návštěvě je deklamátor všechen změněný.“

„Jak –“

„Zdá se mně, že se vyhýbá, že mu není do řeči; proto myslím, že dnes nepřijde. A to jsem upozoroval, že dnes chodil s knihami; dvakrát jsem ho zahlédl, vždycky s balíkem pod paždí –“

„To přec není nic divného.“

„Je, protože ty knihy nepřinášel ze Židů, nýbrž odnášel odtud z domu.“

„Odnášel, a balíky!“

„A ne sám. Taky pomocníka měl. Ten taky odnášel knihy, a večer, náhodou jsem ho zahlédl, takový dlouhý, hubený, celý balík odnášel a tak se ohlížel a pospíchal a ke schodům zrovna skočil, když jsem právě pootevřel dveře.“

„Byl deklamátor doma?“

„To se ví, že byl.“

„Co se stalo, že tohle dělá. Že by knihy prodával – „

„To sotva. Zeptat se není možná; a taky se člověku vyhýbá. No, uvidíme, přijde-li.“

„Začali, hráli, ale auditorium nevklouzlo ani pak, když po přestávce začali novou skladbu. A deklamátor doma byl, to věděl Hubátius najisto.

Záhada zůstala záhadou; za týden však pojednou šlehlo světlo do jejího temna. Jiří přišel odpoledne k babičce; zastal ji v malém sklípku a musil tam s ní zůstat, neboť se jí nechtělo do velkého pokoje, zvláště když za chvíli přišel bratranec, P. Daniel.

„Ach, Jiříčku, to je dobře, žes tady,“ bělovlasý kněz zamžoural očima, „to je dobře, povíš doma novinu. Novinu nesu. To byste neřekli!“

„Co se stalo?“ ptala se rychle paní Lerchová.

„Stalo, ó stalo! K nám do koleje došla zpráva – Nu, takhle: P. Mateřovský přišel ke mně a povídá: ‚Tak už stopa by byla.‘ Řku, jaká stopa. A on na to: ‚Pamatujete se, jak loni v srpnu utekl z Březinovy vinice mladý vinař s žitavským predikantem – ‘“

„Tomáš!“ bezděky zvolal Jiří překvapen.

„Tak mají po něm stopu!“ tázala se i žasla stará paní. „A kde?“

„Dost daleko, na Jičínsku u Kopidlna se našla. P. Malobický z jičínské koleje přijel k nám a ten všechno pověděl P. Mateřovskému, a ten zas mně.“

„A co –“

„Pro primo, na Kopidlně panuje hrabě Šlik, tuze hodný a zbožný pán, a paní hraběnka také nadmíru pobožná, oba dali peníze na Citharu, na ten kancionál, jak jsem vám o něm –“

„Ale co přinesl ten jičínský velebný pán?“ vpadla nedočkavě paní Lerchová.

„Na tom kopidlanském panství je ve službách toho pana hraběte myslivec, nějaký Svoboda, tajný husita –“

Jiřík překvapením prudce vstal; deklamátor Svoboda se mu mihl a že má bratra myslivce, právě tam, jak Hubátius vypravoval.

„Ten myslivec,“ pokračoval P. Daniel, „měl už jednou pro to své bludařství soud, kacířské knihy se u něho našly; ale že bludy odpřisáhl i to, že takových knih už nebude přechovávat a v nich číst, smiloval se ten pan hrabě a nechal ho ve službě. Smiloval se nad ním a nad jeho rodinou; má ten myslivec dvě dcery a tři syny, ti jsou také při myslivosti.“

„A teď přísahu zrušil,“ vpadla stará paní.

„Nejen to, alebrž se i rouhal, a jak!“

„Rouhal!“ opakovala ulekaně paní Lerchová.

„Svatému Janu Nepomuckému. Mluvil s dvěma sedláky v lese, snad také byli berani, a těm vykládal o nastávající kanonizaci, že už bude svatořečení ‚toho Nepomuka‘, jak on povídal, to že je jako proces před soudem, že musí být svědkové na ty zázraky, a že se i našli, ale ti svědkové že roku nepřechkají, poněvadž lživě svědčili, že se staly zázraky, nic že se nestalo, jenom klam a podvod.“

Paní Lerchová tlumeně vykřikla odporem a pobouřením. Jiřímu strnuly oči. Hleděl na starého kněze a myslel na myslivcova bratra, deklamátora Svobodu, a polekaně.

„A to ještě ten rouhač myslivec vykládal sedlákům, že v tom svatořečení jsou naše praktiky, nás z tovaryšstva Ježíšova, to že všechno my jezuité, abysme měli za svatého Husa taky svatého. Slyšíte-li, svatého Husa řekl, toho slepejše, toho arcikacíře pojmenoval svatým!“

Paní Lerchová klepla holí opřenou o křeslo, hrozíc se, že je možná, aby člověk takhle mluvil. Také Jiří byl ohromen tou řečí myslivcovou; než opět se mu přikmitl deklamátor, jak tenkrát před svatojanskou slavností na vodě si vzpomněl na Husa, sice že to nebylo nic rouhavého, ale jej, Jiřího, že to přece mrzelo.

„A jak, prosím vás,“ ptala se stará paní, „když ti berani byli mezi sebou, jak to vyšlo najevo.“

„Byli neprozřetelní; nevšimli sobě, že nablízku stojí hajný, a ten to na zámku udal.“

„A jak ten vinař, Tomáš?“ vzpomněl Jiří, „jak ta stopa –“

„Ta se našla vlastně už před tím rouháním. To taky vypravoval P. Malobický, ten je vlastně na tu stopu uvedl, jak to mám od pana pátera Mateřovského. Jak jsem povídal, ten myslivec i křivě přísahal.“

„Ale Tomáš, velebný pane.“

„Ten tam taky byl, u Kopidlna, pod ochranou toho myslivce, on i ten predikant.“

„Chytili je –,“ ptal se dychtivě Jiří.

„Nechytili. Ti tam byli už na podzim a tohle rouhání stalo se teď nedávno.“

„Jak se dověděli, že Tomáš tam byl a ten –“

„Valdhorna ho prozradila a kacířská knížka.“

P. Daniel vypravoval o příhodě v lese na hradišti u Kopidlna, jak o ní uslyšel P. Malobický od hraběte Šlika, jakož i o knížce, kterou hajný tam u valu našel a kterou si myslivec Svoboda nechal, a ta knížka že jistě byla kacířská, hrabě že chtěl hned tenkrát, když mluvil s P. Malobickým, dát prohledati Svobodovu myslivnu, na radu však P. Malobického že to odložili.

„Ale nenyčky, když hrabě Šlik uslyšel o tom myslivcově rouhání, rozpálil se hněvem a již nečekal na pana P. Malobického. Poručil, aby ihned prohledali myslivnu; a tak se stalo. Šli tam ze zámecké kanceláře a také kopidlanský farář a hledali.“

„A našli –,“ ptal se tišeji Jiří.

„Našli, a zrovna tu, kterou hajný našel. Myslivec předtím říkal, že ji spálil. Nic nespálil, našli ji, hajný ji hned poznal, jen se na ni podíval, našli ji a ještě jednu knížku, také kacířskou. A tak se prokázalo, že myslivec křivě přísahal.“

Všecko, co teď slyšel, vzrušovalo Jiřího hlavně kvůli deklamátoru Svobodovi. Vše, co mu bylo na něm podivného, záhadného, teď náhle jasnělo, i ta návštěva jeho neteře, i to nedávné stěhování knih; nejdříve však se ozvalo, že se přece nemýlil, že ten predikant, kterého zahlédl na Hubátiově a deklamátorově síni, jistě byl u deklamátora. To vše se v ten okamžik valem přihrnulo na mysl, i to, mluvila-li Helenka pravdu tenkrát

na vinici, když na jeho otázku odpověděla, že deklamátora nezná. Sám teď chtěl v tom vzrušujícím překvapení povědět, že ten myslivec má tu v Praze bratra; ale zaváhal, a než se rozhodl, ptala se paní Lerchová, co se stalo s tím myslivcem.

„Hrabě ho dal zavřít na zámku; věc šla ke konzistoři a půjde k apelacím. Teď už nejde jen o službu a chléb, ale o hrdlo, holečkové, o hrdlo, když se ten myslivec dopustil křivé přísahy a tak ohavně se rouhal. A, a, jen si považte, tady v Praze má bratra, P. Mateřovský mně to řekl, a on to má od P. Malobického, ten toho myslivce a celou famílii tuze dobře zná.“

„Co je ten bratr,“ ptala se stará paní.

„Je prý ouředníkem u zemských desk.“

Vtom si paní Lerchová vzpomněla zase na Tomáše, co se s ním stalo, když se dostal z toho Kopidlno dál. „Dostal, a jistě taky přes hranice, d’ábel je chránil, jistě jej zavedl do jejich Jeruzaléma, do Žitavy.“ Stará paní se chopila své hole, vstala v náhlém rozhodnutí nadobyčej rychle a ven ke dveřím. Otevřela je, zaklepala prudce holí o podlahu a ostře zavolala:

„Heleno!“

Jiří se zalekl. Sklopil oči, když Helenka, nic netušíc, ochotně přiběhla. Hned však postřehla, že se něco přihodilo; nejistě postoupila ke křeslu, do něhož paní zas usedla.

„Novinu ti povím, Heleno,“ začala bez úvodu, „o bratříčkovi. Dověděli jsme se, tadyhle velebný pán přinesl jistotnou zprávu, že s tím nehodným predikantem utíkal přes –“

„Kopidlno –,“ pomohl P. Daniel. „Měl tam spolky s nějakým myslivcem.“

Jiří viděl, že se Helenka zalekla.

„S křivopřísežníkem,“ dodal chvatně P. Daniel, „odpřisáhl, že nebude mít kacírských knih, a pak u něho dvě našli.“

„A jedna byla tvého bratra, ztratil ji tam v lese,“ doplnila paní Lerchová.

Helenka se zachvěla strachem o Tomáše, co o něm uslyší, že ho snad přece chytili. A vtom už pokračovala, a přísně, paní Lerchová: „Tu knížku mají, škoda že taky jeho nechytili.“

Helenka si v duchu vydechla.

„Co ty víš o tom myslivci,“ vpadl P. Daniel ne tak mírně a usmívavě jako jindy. „Znáš-li ho?“

„Neznám.“

„Ale slyšelasi o něm.“

Okamžik váhala, plaše pohlédla na Jiříka, jenž seděl hledě do země; před ním lháti nemohla. Přisvědčila, že slyšela, ale už dávno, doma od otce.

„Tos mně neřekla, když jsem se tě vyptával,“ ostře vyčetl P. Daniel, a náhle, jak si vzpomněl, se optal: „A tak taky znáš bratra toho myslivce, je tady v Praze, ouředník u zemských desk; my víme všechno.“

Jiří pozvedl kvapně hlavu a pohlédl po Helence.

Ta přímo hledíc páterovi do očí odvětila klidně a jistě: „Neznám.“

„Že neznáš? Tak jsi s ním nemluvila?“

Helenka, jež dosud nevěděla, že ten tajemný měšťan, jenž Tomášovi zanesl na vinici Klejchovu knížku a s nímž pak o tajné pobožnosti u Vorlíčků mluvili, je bratr kopidlanského myslivce, odpověděla bez rozpaků a váhání zase tak jistě, přesvědčujícím tónem ryzí pravdy:

„Nemluvila, neznám ho.“

Jiří, jenž v stísnění čekal její odpověď, cítil, že mluví pravdu a že bylo pravda, co mu řekla tenkrát na vinici, když se jí ptal na deklamátora Svobodu.

Také P. Daniel dál už nenaléhal otázkami; jen paní Lerchová dodala, a přísně:

„Tak vidíš, do jakých čistých spolků se tvůj bratr dostal, s rouhači a křivopřísežníky. Do toho tě chtěli taky přivést. Děkuj pánubohu. Tak, teď víš.“ A mírněji skončila: „Tak si jdi.“

Helenka odcházejíc postihla Jiříkův pohled; byl jasný.

A teď Jiří sám se dostal do výslechu, když podotkl, že zná myslivcova bratra, toho úředníka zemských desk, že bydlí zrovna vedle Hubátia na

jedné síni. Pověděl, jak se s ním seznámil a že deklamátor chodíval k Hubátiovi poslouchat, když hráli na housle. Že si také od něho knihy vypůjčoval, netroufal si v ten okamžik říci. Žaslat' babička a hrozila se i tak, s kým se to scházel, a neukonejšilo jí, když Jiří opakoval jí svědectví Hubátiovo o deklamátorovi. P. Daniel hleděl okamžik před se, zamyšlen, až pojednou se vytrhl.

„To bys, Jiříčku, měl povědět panu páteru Mateřovskému.“

„A proč?“

„Protože je ten ouředník bratr toho myslivce. P. Mateřovský už o něm ví, povídal mně to, a přitom, tady že by byla snad stopa –“

„Jaká?“

„Abyste věděli, jsou i tady v Praze, nejen ve vinicích, povídám tady v městě tajní evangelíci a husiti.“

„Není možná!“ žasla paní Lerchová.

„Jsou prý najisto. Nu, když to řekne páter Mateřovský –“

„A tak by si myslil, že ten deklamátor –,“ dohadovala se stará paní.

„To neřekl, nic neřekl, ale kdo by si hned pomyslel tak jako ty, Rózičko. Ale mlčet o tom, mlčet.“

„A ty, Jiříku, tam k Hubátiovi nechod'. Hrajte si u vás, doma, nemusíte tam,“ vyzývala paní Lerchová.

„Nebojte se babičko, ten pan deklamátor přestal už k Hubátiovi chodit.“

Jiřík odešel, ne však domů, nýbrž k Božímu oku do bytu Hubátiova. Na mysli měl deklamátora, který přesto, že ho měl v domnění, byl mu sympatický pro jeho lásku k hudbě a knihám. A dobrý se mu zdál, hned jak se s ním seznámil, a k němu, k Jiříkovi, byl zvláště hodný; zval ho k sobě, rád jej viděl, knihy mu ochotně půjčoval a někdy zavedl pěkný hovor o knihách, o české řeči a historii. Jiřík vzrušen tím, co teď od P. Daniela o něm uslyšel, pospíchal k Hubátiovi, aby mu to oznámil a s ním o tom promluvil.

V starém domě U božího oka, jindy tichém, nápadný ruch. Před průjezdem, v průjezdě hlouček lidí, žen i mužů, na schodech také skupina a

všude patrné vzrušení; nahoře nad schody dvě ženy pozorovaly dveře deklamátorova bytu a šeptaly si v dychtivé zvědavosti. Jiřík se nikde nezastavil, nikoho se nezeptal, ale tím prudčeji se hnál do schodů, tuše, že se něco stalo. Ani nezaklepav, vrazil do Hubátiova pokojíku.

„Co se tu děje!“ zvolal hned na prahu.

„Divné věci.“ Hubátius byl nadobyčej vážný. „Zčistajasna přišla komisi a prohlíží deklamátorův byt.“

„Co, knihy?“

„Ty především.“

„Kdo tam je?“

„Jezovita, P. Mateřovský.“

„Ach! Sám?“

„Ne; kaplan z Týna je s ním, farář nemohl. Jsem jako zmámený, proč na deklamátora tak uhodili.“

Jiří pověděl novinu, kterou si nesl od P. Daniela.

„Ach, tak to je!“ zvolal Hubátius. „Teď rozumím, proč tu bylo to děvče. Proč pak to uklízení knih.“

„A když je uklízel, byly tedy zakázané, kacířské.“

„To snad, ale proto bych souseda ještě neodsoudil. Je knihomol, sehnal kde co, třeba lutrijánské a husitské, a snad i turecké, mohamedánské, jen když to byl starý špargál. Proto může být, a já také myslím, že je, dobrý katolík. Kdopak může za bratra.“

Jiří neodpíral, ba spíše rád výklad ten slyšel, a jen se optal, je-li tu komisi už dlouho.

„Och, dlouho, přehrabávají a přehlízejí všecko zevrubně. Týnský kostelník jim ty knihy snáší a podává.“

Někdo zaklepal na dveře. Týnský kaplan vstoupil. Ptal se po Hubátiovi.

„Máme tu u souseda,“ vykládal, „komisi; pan Svoboda je v podezření, že má kacířské knihy.“

„Našli jste nějaké?“ zeptal se kvapně Hubátius.

„Dosud nic. Ale ten pan Svoboda se odvolal na vás, že ho dobře znáte.“

„Znám tuze dobře.“

„Měl jste snad někdy nějaké podezření stran víry –“

„Neměl, velebný pane, chodí ke správě boží, do kostela, všecko.“

„Nebo měl-li nějaké spolky.“

„Co já vím, neměl. Nikdo ho nenavštěvoval, sám také nikam nechodil a nechodí, leda večer do hospody k Vorlíčkovům na pintu piva a někdy sem ke mně poslechnout si muziku, když tadyhle s panem Březinou hrajeme na housle.“ Hubátius sice vzpomněl na dlouhého souseda, jenž od deklamátora knihy odnášel, ale nezdálo se mu, aby tu jedinou návštěvu uváděl. A nechtěl se také zmínit o knihách, jež ten muž odnesl; nic jistého o tom nevěděl a sousedovi by tím přitížil.

„Ach pan Březina!“ zvolal kaplan. „Taky vás jmenoval, a že vám půjčoval knihy.“

„Půjčoval.“

„Jaké – Ale ne, počkejte, pojd'te se mnou, prosím vás, k panu páteru Mateřovskému vedle, to bude nejlíp, když to také před ním vypovíte.“

Šli. Jiří zneklidněn a v napětí. Pokoj deklamátorův jako o velkém smýčení nebo stěhování. Všude samé knihy, jako by napršely. Stojany skoro vyprázdněny, po stole však, po lavici, po židlích a posteli i na podlaze hromádky knih nebo jednotlivé folianty většinou ve vepřovici svázané. Nad tím vším mohutná postava P. Mateřovského krevnaté tváře; právě čekal, až mu kostelník podá ze stojanu poslední knihu. Nevelký deklamátor zdál se vedle jezovity v černé sutaně menší a drobnější. Byl bez paruky; ta trčela zavěšená na stojánku na stole nad knihami. Komise přišla znenadání, takže deklamátor neměl ani času, aby si ji dal na hlavu. A v prudkém překvapení na ni nevzpomněl. Byl v černé vlněné čepičce, když vstoupili. Smekl ji a držel dosud v ruce.

Jiří viděl jej tak poprvé, krátce ostříhaného. Zdálo se mu, že deklamátorovi uši odstávají, a vůbec připadal mu hubenější, seschlý, nějak ubohý. Až mu ho bylo líto. Stál přihrben, ač ne skleslý nebo sklíčený. V

pěkných modrých očích zasvitlo, když vstoupil Hubátius s Jiříkem. Ten rozhlédnuv se tím zpuštěním pokoje, všiml si, že jest i almara dokořán otevřena. Mrkl po jejím dnu. Okované skřínky tam nespátril.

P. Mateřovský se hrubě ani neomluvil, když se Hubátius přihlásil, a hned, že je dobře, že pan soused přisel; vyptával se jako kaplan a pak také Jiřího, že prý si vypůjčoval odtud knihy, aby pověděl jaké, a že tu býval a knihy si prohlížel. Jiří přisvědčil, že vypůjčoval a pan deklamátor že také mu knihy ukazoval, když nějak zvláště vzácnou a starou koupil.

„Koupil,“ vpadl Mateřovský, „a kde?“

„Kupoval, co já vím, nejvíce v Židech.“

„A tak,“ přidal se Hubátius s úsměvem, „že panu deklamátorovi ani na tabák nezbylo. To všecko z lásky k starým knihám.“

„A jaké knihy vám půjčoval?“ ptal se Mateřovský Jiřího. „Většinou historické, Beckovského kroniku, Balbínovy knihy –“

P. Mateřovský stáhl své husté černé obočí. „A také knihu mariánskou, Obroviště mariánského Atlanta, o zázračných obrazech Panny Marie.“

Mateřovský překvapen upřel své černé oči na deklamátora, ale hned se zase ptal Jiříka, zdali také někdo jiný si tu vypůjčoval knihy.

„Co já vím, ne,“ odpověděl Jiří.

„Jenom loni na Silvestra,“ vzpomněl Hubátius.

Deklamátor, jenž stál s pochýlenou hlavou, vztyčil ji a napjatě upřel zrak na Hubátia, jenž pokračoval: „Nesl nějakou knihu do své hospody U Vorlíčků, to jsem viděl, že něco nese pan deklamátor, potkal jsem ho v Týnské ulici, a jak mně pak řekl, byla to kronika; nesl ji dobrému známému, s kterým večer sedává.“

„Vám nepůjčoval nic?“

„Velebný pane,“ Hubátius se usmíval, „já na ty staré knihy nemám ani kdy, ani chuti.“

Mateřovský jim poděkoval několika slovy a tím je propustil. Jiří šel opět k Hubátiovi a čekal u něho, až komisi odešla. Čekali, číhali, až půjde. Zhlédli oba kněze, kostelníka, jenž kráčet za nimi a nic neodnášel. Nic

nenášli, co by bylo zakázaného nebo jen podezřelého. Zašli, zvědavci zmizeli ze schodů i z průjezdu.

„Tak nepochodili, nic nepopadli,“ zvolal Hubátius, když komise zašla, a zvolal to s uspokojením, skoro vesele. Přálť sousedovi. Jiří však mlčel; nebyl uklidněn a také sám s sebou spokojen. Nevyčítal si, že prve tak svědčil a že zamlčel to, co jej předtím znepokojilo, některé narážky a hovory deklamátorovy; ale to jej temně tížilo, že deklamátor tolik z bibliotéky stěhoval, když se dověděl, co se stalo s jeho bratrem, a že asi dozajista byl ve spojení s tím predikantem a s tajnými bludaři. Chtěl se o tom zmínit Hubátiovi, než vtom vešel deklamátor.

Byl bez paruky, měl však jako jindy černou vlněnou čepičku na hlavě. Nebylo to však jejich auditorium, které jindy s úsměvem na rtech i v modrých očích se protáhlo, vklouzlo tiše dveřmi a schoulilo se v křesle u kamen. Deklamátor vstoupil zvolna, skoro ostýchavě, postál okamžik u dveří, pohleděl pátravě na mladé hudebníky, pak rovnou k nim a podal každému z nich ruku.

„Pozdrav pánbůh, mladí páni, zastali jste se mne.“ Byl patrně pohnut. „Jak si páni pátres na mne vzpomněli! Nu, pochodili – Ach, zlý čas na mne uhodil, to je zkouška, a bude. Pozdrav pánbůh, rád jsem tu býval, tuze rád.“ Modré oči mu zamžikaly. „Tak spánembohem.“ A kvapně odešel, dříve nežli se oba přátelé vytrhli ze svého překvapení.

„To jako by se s námi loučil,“ řekl Jiří. „Baže; myslím, že na concertum už nepřijde, že máme po auditorium.“

LXVIII

Helenka nemohla tenkrát na vinici, když se jí Jiří zčistajasna otázel, zná-li deklamátora Svobodu, pochopit a vysvětlit si, proč se jí na něj ptá, a marně hádala, kdo ten muž je. Pak za těch pohnutých dnů a změn zapomněla na něj. Teď uslyšela o něm nanovo a zas se jí ptali, P. Daniel, zná-li deklamátora Svobodu. Tentokrát alespoň zvěděla, že je to nějaký úředník a bratr myslivce Svobody. Z tohoto označení vyšlo jí světlo; skoro naurčito hádala, že ten pan deklamátor je ten tajemný měšťan, který přišel za Tomášem na vinici a přinesl mu Klejchův špalíček, že to je ten, kterého loni o Božím těle, když s Tomášem uskočili Šantrůčkové, potkali v Týnské ulici a s kterým se pak setkali o tajné pobožnosti u Vorlíčků.

Živě si ho pamatovala, vlídný a milý pohled jeho modrých očí, jak ji pobídl, aby mu neříkala pane, ale bratře, jak s nimi pěkně mluvil, na jejich otce se vyptával, a pak o večeri Páně jak jí kalich, ten zlatý, starý kalich, ke rtům nachýlil. A také jí daroval Klejchovu knížku. Tedy ten. Ví-li o Tomášovi, o jeho útěku – Jistěže ví, tak jako se zná s Vostrým. A ví-li o nich, o jejich útěku, ví také o ní, co učinila. Zalekla se toho pomýšlení a toho, že ten vážný muž zle o ní soudí. On a všichni, kteří se tam v té tajné modlitebně scházejí.

Ale že Jiří se jí po něm ptal, už loni – Vzpomněla si, že jej předtím už jednou jmenoval a pana Hubátia, oba najednou, jako své známé je jmenoval. Ale pak na vinici, když se jí vyptával na „krajana“, Vostrého, zeptal se znenadání, zná-li deklamátora Svobodu – Mohla směle říci, že nezná, než otázka sama jí zůstala záhadou. A byla jí také teď; ledaže by Jiří věděl, že se Vostrý zná s deklamátorem. Než jak by to mohl vědět –

S účastenstvím myslila na toho záhadného jí muže, jak mu teď asi je kvůli bratru myslivci, nebude-li také kvůli němu trpět, když všichni tak hrozně smýšlejí; a co chudák myslivec – Otce skrýval, Tomáše, pomáhal jim a Vostrému, a teď – Kdyby mohla toho pana deklamátora varovat, aby

ted' byl opatrný, zvláště s těmi tajnými pobožnostmi. Ale kde ostává a jak by se k němu dostala –

Uslyšela o něm a jeho bytu dříve, nežli se nadála. Jiří přišel pozejtří a vypravoval před ní babičce, jak šel posledně odtud k Hubátiovi, jak u Božího oka bylo všechno vzhůru pro komisi u deklamátora Svobody. Vypravoval o P. Mateřovském, jak znenadání k němu přišel s týnským kaplanem, ten že pak, právě když on, Jiří, byl u Hubátia, vstoupil do Hubátiova kvartýru a pozval je, aby šli do vedlejšího, kde je komisi, aby vydali svědectví. Helenka přestala šít a jen poslouchala, a velmi napjatě. Stará paní se hrozila, jaké to mají spolky, že by mohli, on, Jiří, i pan Hubátius, mít pěkné opletání, ještě aby také je citýrovali –

„Nic nebude, babičko. U deklamátora nenašli ani jediné zapovězené knihy, a k Hubátiovi už přestane chodit poslouchat, víc už nepříjde, Hubátius to také povídal.“

„To věřím, ted' ho přejde všechna muzika, když jde jeho bratru o hrdlo.“

Helenka pohlédla ulekaně ze staré paní na Jiřího, čekajíc, co řekne, to není možné, aby tak ukrutně – Ale Jiří nevyvrátil toho strašného slova, jen vážně přikývl, a že je s myslivcem jistě tuze zle –

O té komisi u deklamátora Svobody uslyšela zas, nazejtří, když přišel P. Daniel (Jiřího tu nebylo) a vypravoval staré své sestřenici, co slyšel od P. Mateřovského, kterak marně hledal, ale proto přece že tomu deklamátoru nevěří. To P. Mateřovský řekl, zatajil však, co hodlá, že právě pro to své silné podezření nespustí deklamátora z očí a že ho dá hlídat a špehovat. Paní Lerchová, slyšíc opět o deklamátorovi, vyslovila se znovu a rozhodně, že by Jiří neměl k Hubátiovi chodit, když má takového souseda, a že pro jistotu požádá zetě, Březinu, aby Hubátia pozval, ať raději chodí hrát k Březinům.

„A, a to ostatní, Rózičko, jsi Březinovi neřekla? Neřekneš?“

„To myslíte jako –“ Stará paní se ohlédla, odmlčela se, pak poslala Helenku za záminkou ven.

„Co myslím, Rózičko: ví-li Březina, že Jiřík nechce na kněžství.“

„Ještě jsem s ním nemluvila, už tu dávno nebyl, ale myslím na to, je už čas. Pozvu si ho.“

„Je čas, je, jaro tu, co nevidět přijde léto a pak –“

„Pořád to mám na mysli. Nejde mně na rozum, hoch vždycky tak pobožný, už jako chlapec samý ornát a oltáříček, a vždycky jako by se samo sebou rozumělo, že bude knězem. Už mi napadlo, není-li v tom něco –“

„Co bys myslila?“

„Co jediné by mohlo mu zvrátit myšlení – děvče.“ P. Daniel prudce sebou zavrtěl.

„Rózičko, co si pomýšlíš! Jiřík, Jiříček, jako panenka, ženských se bojí jako sv. Aloisius.“

„Nu, neříkám, a nechci ani věřit, že by se tak pomátl; ale jiné překážky nevím.“

„Pozorovalas něco?“

„Dosud ne, a jak bych mohla já, tady, když tu je na chvílky. To Březinovi – Řeknu zeťovi, ať si všímá, anebo taky,“ rychlila řeč, „ať se optá Hubátia, ten by snad nejspíše věděl, je-li co.“

Staré paní ani na mysl nevstoupilo, že by její vnuk, syn tak vzácné rodiny, mohl si oblíbit chudé děvče, vlastní poddanou svého otce, a nadto dceru takového zarytého kacíře.

Společnost u stolu blíženců neměla od minulého podzima žádné zvláštní příhody nebo události, která by ji zajímala a vzrušovala tak jako noční výprava Samečkova se slavnou komisí pánů asesorů královského ouřadu perkmisterského hor viničných do vinice Kantůrky. Dlouho rokovali o té výpravě a ještě pak i v zimě občas k ní v hovorech zatočili, kdykoliv Florián Mariánek přinesl zprávu o starém vinaři Novotném, jenž byl jedinou kořistí dotčené komise vedené P. Mateřovským.

Ty zprávy však byly celkem pořád stejný, že totiž ten vinař je nadmíru zatvrzelý, že se nechce přiznat a že z něho nemohou nic dobýt. Jednou také vypravoval Mariánek, co zvěděl od sluhy pana primátora, že z rathouzu vystrčili starou vinařku, ženu toho Novotného, že jim tam na rathouz

chodila plakat a prosit, aby jí dovolili promluvit s mužem, a taky, bloud stará, aby ho pustili, a tak když pány tak tuze obtěžovala, že ji biřic z rathouzu vyhnal a pohrozil jí, že ukáže-li se tu ještě jednou, že ji vymrskají. Nad touto zprávou zavrtěl hlavou starý Mikuláš Kroupa, velebitel rodu Brartdlinských ze Štětkře, a ještě starší Jan Kubíček, velebitel rodu hubrykovského, milovník české kroniky a malovaných obrazů, hlasitě povzdechl, že to té ubohé ženě přece neměli udělat –

Po Novém roce přinesl Sameček z ouřadu zprávu, že ten starý vinař, třebaže se nepřiznal, byl odsouzen, poněvadž přechovával predikanty a svůdce kacírské, a sice že byl odsouzen na půl léta k těžké obecní práci v okovech.

Nevydržel to. V únoru se roznemohl na zánět plic. Tenkrát starou ženu jeho k němu pustili. Ale jen tenkrát; jenom jedinkrát ho navštívila. Když přišla podruhé, již nedýchal. Vyprovodila jej s dvěma svými syny ke hrobu, ne však na hřbitov, nýbrž na odlehlém místě. Do posvěcené země jeho tělo nesmělo; nedovolil to ani úřad, ani farář, poněvadž starý Novotný přechovával kacíře a svůdce, sám jistě heretik. A bylo potřeba příkladu, aby kdejaký nevěrec se ustrašil.

O tom nejenom u stolu blíženců, ale po vši klenuté jizbě hospodské u Březinů rokovali. Jiří Kocourek rozhodně chválil ten trest, tak že to má být, jinak že to kacířstvo nebude vyplněno, kacířstvo, ta ostuda, ba jistě že to je ostuda pro Prahu, ostuda, ostuda, že tu mohou ještě být ti slepejší lutrijánští a husiti, když Praha a všecka země očekává vyhlášení nového svatého, svatořečení blahoslaveného Jana Nepomuckého.

Kocourek se pak znovu pobouřil, když jeden z juristů, kteří u Březinů měli svůj stůl a skoro každého večera tu zasedli, přišel s úžasnou zprávou. Z Jičína, jeho rodného města, mu psali, co spáchal v sousedství, v Kopidlně, myslivec Svoboda, jak se znovu projevilo jeho kacířství, i to, jak se rouhal sv. Janu Nepomuckému a směle vyhlásil, že žádný z těch, kteří svědčili o zázracích sv. Jana, roku nepřechkají. Z toho vzrušení a pohoršení u všech stolů; nejdivočejší byl opět Jiří Kocourek, jenž rozhazuje rukama a blýskaje očima se čertil, že je tohle v Čechách možno, tohle, když v tom

svatořečení bude čest celé zemi, všechno království že bude mít čest a slávu po všem světě, a takový beran že se opováží – A hned zas, jak vždycky vše páčil, navrhoval, že by měli toho rouhače zaživa spálit, to že by bylo spravedlivé.

O tom svatořečení se u stolu blíženců nejednou jednalo, jmenovitě o tom, kdy už na ně dojde, že by už byl čas, že se nikde nemohou dočkat, jak duchovenstvo a páni, tak i sprostný lid. Tady v té nedočkavosti krotil všechny Jiří Kocourek, jindá vždy prudký a nedočkavý; ale to nemluvil z něho divoký švec, nýbrž bývalý teolog, kněžství kandidát. Chlácholil, aby se blýskl výkladem, že není možná, jak by chtěli, aby to svatořečení užuž bylo, hned, bez odkladů, to že musí minout jistá doba mezi blahořečením a svatořečením, nejméně deset let, tak aby si vypočetli, že když byl Jan Nepomucký před sedmi lety prohlášen za blahoslaveného, nemůže teď, letos, ještě být prohlášen za svatého, to že tak skokem nejde, a pak že to je dlouhý proces, ó, tuze dlouhý a drahý, advocatus diaboli, čertův advokát, že se brání a vzpouzí, všelijaké kličky a ouskoky vymýšlí, jen aby ohlášené zázraky zvrátil a za nic prohlásil. A co ostatně – Tady v Praze svatořečení jako by už bylo, sv. Jan má tu oltáře, obrazy, statue, všechnu svatou poctu –

„I kostely,“ vpadl mu do řeči starý Kubíček. Jen ať se jdou podívat na Hradčany ke klášteru voršilek²²⁸, pobízeli, tam že uvidí nový, krásný kostel sv. Jana Nepomuckého, on že tam byl už dvakrát, že ho dostavují, jaká výstavnost, a což až bude všechno hotovo, a to že bude jistě letos do podzima, to už bude taky celý vymalován, jaká krása, on mistr Rainer, co má Herzogovu, synovec nebožtíka Rainera France, od toho že má taky obrázky, Ježíš v zahradě Getsemanské a jiné, jako od starého Rainera, a mladý že si dává v tom kostele tuze záležeti a že jej, Kubíčka, pozval, aby se přišel podívat, až bude tepleji a jasno.

I šel pak starý Kubíček, byl krásný májový den, a večer pak líčil u stolu blíženců, co viděl, třebaže v kostele ještě plno lešení, ale už tak že člověk oči otvírá, jaké divy v tom malování, stavba dole, kostelní loď jako

²²⁸ klášter voršilek – nyní vojenský objekt v ulici U kasáren;

by v tom malování zdola do výšky rostla, jak to je malováno, sloupy, římsy, a všechno jako opravdivé, a pak těch figur! A malíře že by jim přál vidět, Rainera –

„Měli byste ho vidět, jak v té výšce maluje a jak se musí kroutit, tu na bobek a zas naznak, hlavu do týla, tvář nahoru, tak malovat, v takovém položení! Obličej měl od barev všechen postříkaný, o šatech nemluvě, a zas odstupovat, dívat se, měřit, a zase tak zkrouceně nebo naznak, oči do stropu. Povídal mně, že z toho vole dostane, čtverák, ještě se smál. Ruka se mu jen kmitá, když maluje, pemzlík jen lítá. Ale taky zrovna pod tím pemzlíkem všecko kvete. To je krása!“

„A co figury?“ zeptal se Kroupa.

„Co jich je, a jaké! Svatého Jana a jeho zázraky. Taky jak sv. Jan uzdravil Terezii Krebsovou, jak jí obživla uschlá levá ruka, však se na ten zázrak sám pamatuju, tomu je pětadvacet let, a víc.“

Jiří Kocourek hned do toho a s tváří velice vážnou, tak určitě, znalecky, tenhle zázrak že sv. Janu v Římě pomůže, toho zázraku že advocatus diaboli nevyvrátí, ten že svaté kolegium uzná, a hlavně ovšem, co se neporušeného jazyka týče.

„No, a Rozálie Hodánková,“ ozval se starý Kroupa, „když ji sv. Jan zachránil, když se topila. To je přece taky zázrak.“

„Je, taky,“ prudce přisvědčil Kocourek, nelibě dotčen, že jej staroch vyrušil, „a jiné, zázraků dost; ať si některý z nich ten d'áblův advokát vyvrátí, zbude jich ještě dost, a těch, to vám povídám, nevyvrátí, obzvláště když jsou na ně svědkové. A jsou naživu a nesešli smrtí, jak povídal ten kacír, ten myslivec, víte-li, že roku nepřežijí, kdo svědčili o zázracích sv. Jana. Zato myslím ten rouhač roku nepřečká,“ hrozivě prorokoval, a hned zase volněji a nějak slavnostně: „A do roka bude svatořečení, to vám povídám. Není sice ještě deset let od blahorečení, ale v Římě něco sleví, jak by ne, když nejenom Čechy, Morava a Slezsko, alebrž i jiné země, celý svět tak říkajíc nemůže se dočkat kanonizací a žádají o ni potentáti, knížata, panstvo, vysoké kněžstvo, obzvláště páni pátres jezoviti. A ti mají v Římě

moc, ti tam něco zmohou, a tak najisto do roka bude to svatořečení. Uvidíte.“

U Březinů nikdy tak pozorně, bez vyrušení a rádi Kocourka neposlouchali jako této jeho prorocké chvíle.

Hubátius a Jiří hrávali teď na jaře málokdy, a vždycky sami, bez auditoria. Soused deklamátor nepřišel už od toho dne, co byla u něho komise; také jindy se u Hubátia nezastavil. Vyhýbal se i náhodným hovorům. Hubátius se mu nedivil. Vykládal si, že Svoboda se stydí za to, čím se bratr myslivec provinil, a že jej asi také tíží starost, co z toho pojde nejen bratru, ale i dětem jeho a snad i jemu samému. Bylo mu ho líto, a když Jiří za hovorů neutajil, že by měl přece pochybnosti a domnění o deklamátorovi, Hubátius je vyvracel.

Za poslední návštěvy Jiříkovy, bylo jednou v květnu odpoledne, začal ihned, jen Jiří vstoupil, o deklamátorovi. „Pan soused zmizel,“ hlásil Hubátius. „Zmizel?“ žasl Jiří. „Snad –“

„Utekl, myslíte. Ne, to ne. Před pěti dny odpoledne jsem ho viděl naposledy. To přišel odpoledne domů a již nevykročil; večer nebyl ani u Vorlíčků a ráno odešel. Kdy, nevím, já ho neviděl odcházet, ale podruhyně dole povídala, že ho zahlídla časně ráno, hůl v jedné a uzlík v druhé ruce. Hospodáři²²⁹ prý ohlásil, že jde na nějaký den z Prahy, do čtrnácti dnů však že se navrátí.“

Jiříkovi přešlo pomyšlení, vrátí-li se opravdu, hned však je zamítl a řekl jen:

„To je divné. Kam by se to byl vypravil –“

„Já vám, Jiříčku, povím; mně to, pravda, neřekl, ale myslím, že se nemýlím. Do Kopidlna šel.“

„Za bratrem!“ zvolal Jiří, překvapen. „Za tím myslivcem.“

„Tak.“

„Navštívit ho.“

„A snad rozloučit se s ním, a snad navždycky.“

²²⁹ *hospodář – domácí pán;

„Myslíte –“

„Jak teď jsou zákony,“ Hubátius, juris licenciát, nadobyčej zvažněl, „a patenty proti nekatolíkům. To bludařství a kacířství, a kdo by je nějak fedroval, pokládá se pro crimine contra statum. Všechny patenty proti heretikům jsou tuze ostré, obzvláště poslední, předloni vydaný. To jsou tresty, a jaké, samá těžká práce obecní, na rok je nejmenší, galeje – „

„Ale tak starý člověk byl by na veslování na galejích nedostatečný.“

„Tak je tu ještě mrskání a vypovězení ze země. A huť ještě s těmi, kdož kacířským učitelům a predikantům zdržování a doupě dávali a je skrejvali nebo kdo tajná conventicula drželi a kacířské knihy vevláčeli. O těch se vejslovně v tom patentu rozkazuje, že musejí být na hrdle mečem trestáni.“

„Musejí,“ tiše opakoval žasnoucí Jiří.

„Tak je to vejslovně v tom patentu, nu, a ten myslivec takového kacířského vyslance či emissarium skrejval, sám jste to vypravoval. Pravda,“ Hrubátius mluvil rychleji a jaksí jasněji, „úleva by byla možná, kdyby ten arrestatus –“

„Myslivec –“

„– kdyby ten myslivec opravdu želel a litoval, a byl někdo, kdo by za něj in optima forma juris kavíroval²³⁰ a ručil, nemusil by na smrt.“

„Kdyby deklamátor kavíroval –“

„Toho by soud jistě nepřijal, a pak,“ Hubátius stáhl obočí, když mu vtom připadlo, co myslivci přitěžovalo, „ten člověk už jednou dostal pardon, a zas upadl do toho, a tudíž přísahu zrušil.“

„To rouhání –“

„To je to nejhorší, a proto ubohý můj soused hrubě nepochodí. Ostatně kdožpak ví, šel-li tam, a šel-li, sotva se s veselou navrátí.“

Za soumraku, za měkkého májového soumraku, vrátil se Jiří domů. Šel nejprve do svého pokojíka vzít na se domácí kamizolu. Sotva však že rozepjal první knoflík svého tmavého kabátu, vstoupil pan starý, otec. Sem

²³⁰ in optima forma juris kavírovat – (lat, vysl. in optymá forma) být ručitelem po právní stránce plně vyhovujícím;

do pokojíka skoro nikdá nepřicházel; Jiří žasl a hned jej také obešlo nedobré tušení. Tvář otcova, kolem níž kadeřavá paruka, až na ramena a záda dlouhá, v tom šeru ztemněla, byla plna vážnosti.

„Divíš se, Jiříku, že sem přicházím. Jdu za tebou, čekal jsem, až se vrátíš, rád bych s tebou promluvil mezi čtyřma očima.“

„O čem, pantáto,“ nejistě se ptal Jiří, tuše, o čem bude řeč.

„Než se nadějeme, bude konec tvým studiím na filozofii, pak už přichystat se na povolání. Myslil jsem si, že samo sebou se rozumí, že najisto pomýšlíš na důstojnost kněžskou.“ Odmlčel se; oči jeho utkvěly zkoumavě na synově přibledlé tváři. V pokojíku dusně ticho. Pan starý čekal na odpověď, Jiří však, sklopiv oči, mlčel.

„Očekával jsem, Jiříku,“ začal opět pan starý, „že rád přisvědčíš a ochotně řekneš: tak, tak, pantáto. A ty mlčíš. To jako bys řekl ne. Tedy je pravda, co mně babička řekla. Nechtěl jsem tomu ani věřit. Tak ty nechceš.“

„Pantáto, ještě je čas.“

„Je čas,“ ostřeji přisvědčil Březina, „tos už řekl taky babičce, pravda, je čas, ale abys nechal váhání a rozmýšlení. Chci to, a vůlí svého otce nepovrhneš. A kdybys i to si troufal, pamatuj na nebožku panímámu. Ta žila v tom pomyšlení, že budeš oblečen jako kněz, a v té myšlence taky zemřela. Víc ti říkat nemusím a taky nebudu. Vím, žes hodný syn, víš, jak tě nebožka matka měla ráda, jak já tě mám rád. Nezarmoutíš mne a babičku taky ne. Nevím, zdali nepřišlo na tebe nějaké pokušení. Neptám se a nepátrám. Přišlo-li, přemůžeš je. Víš, co je synovská povinnost a co poroučí boží přikázání.“

A ticho. Přísná, pronikavá slova přestala. Jiří byl sám. Stál v houstnoucím šeru dosud na témže místě ustrnulý. Tedy přišlo to, čeho se tajně obával. Otcova řeč účinkovala mocně sama sebou i připomínkou na nebožku matku. Bylo to pravda, bylo to matčiným vroucím přáním, věděl to. Tenkrát myslel, že snadno, s radostí je splní. Ale teď – A „přišlo-li nějaké pokušení“ – Zachvěl se. Ví-li něco pantáta, nebo jen hádá – Ne, neví, sám to řekl, nemůže vědět. Ale až zví –

LXIX

Téhož odpoledne, kdy Jiří meškal u Hubátia, dorazil deklamátor Svoboda do Kopidlna. Bylo to třetího dne, co se vypravil z Prahy. Šel pěšky, někdy se svezl kus cesty, jak se příležitost naskytla. Došed nehledal bratrovy myslivny. Vědělť, že by tam z rodiny nenašel nikoho. Hned jak myslivce odvedli do vězení, musily se obě dcery jeho z myslivny vystěhovat. Tři synové, myslivci, ponecháni zatím ve službě v jejich revírech, jak byli v Nadslavi, v Křešicích a v Hlásné Lhotě. Mluvílo se však o tom, že hrabě jich tam asi nenechá, protože jsou také podezřelí, pokud se víry týče.

Deklamátor Svoboda snadno se doptal na neteře. Našly si byt v dřevěném stavení na kraji města. Když vstoupil, daly se do pláče, jako by na pohřeb přicházel. Baruška, mladší, nemohla ani promluvit. Statečnější Zuzanka, která v únoru přiběhla do Prahy mu povědět, že jim náhle odvedli pantátu do vězení a proč, oznámila teď třesoucím se hlasem, že včera přišel z Prahy rozsudek.

„Od apelací. A je zlý,“ tázavě vyhrkl deklamátor.

„Zlý,“ opakovala Zuzka temně. „Dnes ráno to pantátovi ohlásili, že –“ Hlas jí selhal, nemohla dál; Barušce sedící u stolu sklesla hlava na ruku na stůl položenou. Deklamátor mžikaje očima hleděl úzkostně na Zuzku, jako by očekával vlastní svůj ortel, pak optal se jediným slovem: „Smrt –“

Zuzka přikývla, a jak jí vtom zatřásl náhlý příval prudkého pláče, vyrazila:

„Mečem popravit a pak tělo spálit –“ A zastřela dlaněma tvář.

Deklamátorovy oči náhle ustrnuly. Chvěl se a zvadlá jeho tvář pojednou požloutla i zesivěla.

V nízké roubené světnici tlumený vzlykot obou sester; deklamátor chvilku mlčel, až pak se optal:

„Byly jste u něho?“ Došoural se ke stolu a sklesl tam na lavici.

„Nebyly, nepustili nás k pantátovi. A tolikrát jsme prosily,“ oznamovala Baruška s netajenou hořkostí a žalem. „Och, prosily jsme –“

„A Jan, Karel, Frantík taky, všichni,“ doplňovala Zuzka, myslíc své bratry, „ale nic platno. Když ten ortel teď přišel, běžely jsme zase na zámek, a na kanceláři, teď že by nás pustili, povídali, ale ať pantátovi domluvíme, aby prosil o milost.“

Deklamátor chmurně zakýval hlavou a zeptal se, kdy je pustí.

„Zítra.“

„A co hoši?“

„Těm jsme dnes vzkázaly, ti zítra tu nebudou, přijdou později, to pak zase půjdeme, s nimi.“

„A zítra já s vámi.“ A pojednou se optal, co jezovité.

„Ten páter Malobický, co pantátu už jednou dostal do vězení, jak nás v myslivně tenkrát přepad a knihy pobral, tenkrát poprvé, ten onehdy byl u pantáty ve vězení. Ale nepochodil. Co s pantátou mluvil a jednal, to nevíme, ale odešel prý od něho celý rozzlobený.“

„To nám zahradník pověděl,“ přidala Baruška, „ten se nás přece tak neštítí jako ostatní lidé.“

Celý večer, dlouho do noci seděli a mluvili skoro jen o nebohém odsouzeném. Deklamátor dověděl se od neteří podrobností o svém bratru, kterak byl zatčen, také o hajném udavači, že byl za udání odměněn, padesát tolarů že dostal, jak otce vyslýchali na kanceláři, ouřad, a také konzistoř, za tu že byl farář a ještě jeden páter z Hradce, ti že otce vyslýchali, všechny výslechy že byly dlouhé, každé slovíčko že napsali a pak že to všecko poslali do Prahy, tam že to měli kolik neděl.

„To si apelací přispíšila,“ podotkl chmurně deklamátor. „Jindy tak nespěchají.“

„A to, pane strejčku, nám taky zámecký zahradník po straně svěřil, co na zámku zaslechl, že pantáta nic nezapřel, že měl odvolat, prosit a slíbit, že teď už opravdu se dá na katolickou víru. Ale on ne –“

„On ne,“ opakoval deklamátor smutně, než i vážně s jistým uspokojením. „To už loni řekl, když u mne byl a přinesl Kralickou, abych ji

schoval, víte o tom, to už tenkrát řekl, že tuze lituje, co udělal, že odvolal a odpřisáhl, že nemá proto pokoje. „A kdyby dnes mne chytli,“ povídal tenkrát, „věř, bratře, neodvolal bych, kdyby mne i vyhnali, a třeba sebevíc mně hrozili.“ – A co hrabě,“ vzpomněl pojednou deklamátor.

„Ten tu teď není, ani hraběnka, ale brzo prý už přijedou.“

„Teď jsou snad spokojeni,“ řekl deklamátor trpce i ostře. „A nejvíc asi ti liščí jezuviti. Takový trest, taková pokuta! To je ukrutné, katanské!“ –

Zámečtí, a kdož z městských šli nazejtří ráno kolem zámku, ohlíželi se po dcerách myslivce Svobody, stojících u zámeckých vrat. Zamlklé, zasmušilé, Baruška i pobledlá vzrušením, čekaly na pražského strýce, jenž se odebral k vrchnímu.

Mocný pán v dlouhé kadeřavé paruce, v tmavohnědém kabátě seděl v černém křesle u psacího stolu ve své kanceláři a chladně, přísně mluvil k deklamátoru Svobodovi, jenž přednesl snažnou prosbu, aby směl navštívit svého bratra, a teď tu stál příkrčeně před nejvyšším správcem šlikovského panství. Vrchní se nejprve vyptával prosebníka, co je, kde je, kdy přišel, pak rozkládal mu o hrozném činu odsouzeného; zvláště přísně vytýkal jeho zatvrzelost, až ukončil tím, že jemu, deklamátorovi, a dcerám myslivcovým dovolí a tímto dovoluje, aby se k bratrovi podívali, aby mu však domluvil, ať se obrátí, kaje a želí, tak jediné snad, že praví snad, by trest mohl mu býti zmírněn, ovšem jen zmírněn, teď že by už nemohlo být jako poprvé, kdy Jeho Milost hraběcí se slitovala nad ním i nad jeho rodinou, že ho nechal ve službě, začož myslivec se šeredně odvděčil. Trestán že bude a být musí, ale aby se kál a d'ábelské pejchy ať nechá a zatvrzelosti, ano pejchy, jak praví, on, vrchní, tu pejchu a zatvrzelost že myslivec ukázal ještě teď ve vězení, když jej velebný pán, pan páter Malobický, z křesťanské lásky navštívil, z křesťanské lásky a milosrdenství, aby arrestatum potěšil a na pravou cestu přivedl, k svaté samospasitelné víře katolické, začož on, bratr myslivec, se pěkně odměnil, že slov velebného pána nechtěl ani poslechnout, ani s ním mluvit, že mu neodpovídal a neodpověděl, ale jako dub mlčel, on, takový hříšník a na samém pokraji hrobu.

Deklamátor, tiskna oběma rukama třírohý svůj klobouk na prsa, bledl i červenal, přešlapoval a ukláněl se, kdykoliv se domníval, že vrchní už skončí svou řeč. Když skutečně domluvil svůj přísný, nelítostný výklad, přisvědčil deklamátor rychle, ale také obojetně, že jistě, že bratrovi domluví, aby všechno jak náleží rozvážil. Hluboce se poklonil a vykročil. Vrchní pokynul písaři, aby šel s ním, písař pak na chodbě poslal mušketýra, aby zavolal dcery myslivcovy.

Smutný průvod dětí odsouzeného myslivce Svobody bral se nádvořím, chodbami k vězení. Před nimi kráčel strýc deklamátor hledě do země. Žádný z nich ve svém vzrušení nedbal, jak zámečtí se zastavují, jak si je s lačnou zvědavostí prohlížejí, jak si na ně, zvláště na deklamátora ukazují, ale každý z nich se zachvěl, když mušketýr, pojednou stanuv na šeré chodbě, zarazil klíč do velikého zámku a rachotivě otvíral.

Nízkými dveřmi vstoupili; deklamátor napřed, za ním Zuzka s Baruškou. Mušketýr zůstal venku, písař hned u dveří. V klenuté nevelké místnosti šero; zamřežované okénko bránilo světlu májového dne. Jen pruh přisvitu pronikal mříží a chvěl se na podlaze špinavých, vyšlapaných prken plných suků. Vězeň seděl na chudé posteli, stojící u stěny, maje hlavu pochýlenu. Rachot klíče, kroky a tlumené zavzlykání z šera u dveří vytrhly jej ze zadumání.

Dcery stanuly u něho a hlasitě zaplakaly, když jej zblízka spatřily, když viděly, jak se za ty měsíce ve vězení přepadl, jak zhubl, ve tváři požloutl, jak dlouhé jeho šedé vlasy do běla prokvetly. Poznal je, nejistě však hleděl na nevelkého muže v paruce, té chvíle v ramenou jakoby sraženého. Ale jak zaslechl jeho hlas, vztáhl, mile překvapen, k němu ruce, na nichž okovy zachrastily, a pohnutě zvolal:

„Jene, bratře! Tys přišel! A vy, děti, tak vás přece pustili! To teď, teprve teď, když – A co hoši? Vyhnali je, vědí-li už o mně – A ty, bratře, tys v Praze slyšel o tom orteli?“

„Ne, Tomáši, teprve tady, včera.“

„A k hošům jsme poslali,“ vpadla Zuzka přemáhajíc pláč, „jsou ještě na místě, přijdou taky.“

„Jsou ještě na místě,“ opakoval chmurně myslivec, „ale jak dlouho. Vyženou je jako vás.“ Upřel hluboko zapadlé oči na dcery. „Pořád jsem na vás vzpomínal, co jste zkusily –“

„Copak my; ale vy, pantáto,“ povzdechla Baruška sedajíc vedle něho na pelest.

„Já – Po lesích jsem chodil, teď v téhle kleci, nikoho nevidět a bez knížky,“ povzdechl myslivec. „Pojď, Zuzko, sedni taky vedle mne. S nikým nepromluvit, tolik neděl! Jen jeden přišel, a toho zase já nerad viděl. Ten jezovit z Jičina, Malobický“ myslivec vzhlédl k deklamátoru, jenž stál proti němu. „Ten tu byl a byl by chodil dál. Že přišel vyzejskat mou duši k spasení, to řekl, a začal domlouvat a přemlouvat. Ale já mlčel, já ani slova na to, nic, ať řekl co chtěl, ať se ptal nebo hrozil, já mlčel, a tak odešel.“

„To jste právě chybil, to jste si ublížil,“ ozval se písař mezi dveřmi.

Zapomněli, že tu je. Teď, když se přihlásil, zmlkli na okamžik; až deklamátor začal, že byl u pana vrchního.

„Dovolil, abych tě, bratře, navštívil, ale s tou vejhradou, abych ti domluvil, abys si rozmyslil, že by ti v trestu polevili, kdybys –“

„Bratře, chceš-li, abych s tebou mluvil, mlč, o tom mlč,“ vpadl chmurně a prudce myslivec. „Víš, co jsem ti řekl v Praze, jen si vzpomeň, já lhářem nebudu.“

„Pantáto,“ s bázní ozvala se Baruška chvějícím se hlasem, „kdybyste –“

„Pantáto,“ zaprosila s ní Zuzka tiše plačící.

„Chcete-li mně taky domlouvat?“ Pohlédl na ně káravě. „Jste-li mé dcery, nemluvte o tom. Co ty neděle ve dne v noci jsem se napřemýšlel a taky o tom, co mne čeká! Nejednou přišlo pokušení, ďábel našeptával, abych prosil, odvolal, a ještě včera, když mně rozsudek ohlásili, hrozně jsem se zalek a byl jsem jako třtina. Ale pánbůh se nade mnou smíloval, posilnil mne, přemoh jsem strach, už jsem odevzdaný do vůle boží. Hřešil jsem předtím a zapřel jsem svou víru, ale teď už ne, teď už ji zachovám a nedám si svědomí utlačit ani –“ Nedořekl. „S pomocí boží vydržím. A vy, děti a bratře –“

„Nechte kázání,“ rozkřikl se písař ode dveří, „jste-li sám beran, nenutěte ostatních. Už byste mohli jít,“ vyzýval tvrdě.

Myslivec, jako by neslyšel, pokračoval hledě na deklamátora:

„Tobě nemusím nic vykládat. Myslil jsem na tebe, jak ty, co v Praze, co dědictví po dědu –“

„O to se neboj,“ vpadl deklamátor, rozuměje, že bratr myslí Kralickou bibli, kterou do Prahy přinesl.

„A taky na to jsem myslel, netrpíš-li.“ Oči myslivcovy pohleděly tázavě i starostlivě na bratra.

„Nic, nic.“ Deklamátor se rychle k němu přiklonil a přišeptal: „Kalich nebyl u mne, když přišli mně knihy přehlížet. Byl už kolik neděl jinde.“

Myslivcovi to stačilo, neboť věděl, jak bratří v Praze chovají posvátnou nádobu, že každý nějaký čas, po střídě.

„Co ty šeptý!“ rozkřikl se písař a postoupil ode dveří. „Už pojďte!“

„Ještě chvílku,“ žádal deklamátor.

„Chvílku na věčnost,“ připomenul písaři myslivec ne prosebně, nýbrž zasmušile, s výčitkou. „My se ještě uvidíme, milé děti,“ obrátil se k dcerám, „dá pánbůh, vás ke mně ještě pustí a bratry, pozdravujte je, ale s tebou, bratře“ myslivec vstal, „se už neuvidím.“

Deklamátor přikročil rychle proti němu, až k němu, jako by nechtěl, aby myslivec postoupil dále, na světlejší místo.

„Zaplat’ ti pánbůh za všecko – a –,“ myslivcovi se zachvěl temný hlas, „neopouštěj tady Barušku a Zuzanku, kdyby tvé pomoci potřebovaly. A budou –,“ zhluboka, teskně povzdechl. „Ať ostanou věrny, a všichni.“

„Všecko udělám, všecko,“ ujišťoval deklamátor chvějícím se hlasem, bledý, chvěje se. „A tebe posilni pánbůh a potěš, měj se statečně –“

„Spánembohem!“ Vězeň podával ruku, od níž, od pouta, visel dlouhý řetěz.

Deklamátor mrknuv po písaři, který stál dále v příšeří, hmátl mžikem pod kabát, chytl bratra, objal jej a přitom vtiskl mu do dlaně nehrubou, nevelkou knížku. Ale vtom náhlá mlha. Oči se mu zalily slzami. Slyšel

zachřestění řetězu, pláč obou neteří a do toho, jak bratr mu přišeptal: „Tamě potěší.“ Myslil knížku, kterou si mžikem schoval pod svou šedou mysliveckou kamizolu, teď už hrubě sešlou.

Když se deklamátoru v očích zase projasnilo, viděl, že bratr objímá dcery, které na něm visely plačíce. Písař se znovu hartusivě ozval. Ještě jednou stisknutí ruky, ještě jednou „spánembohem“, ještě pohled ode dveří k chudému loži, u něhož stál chvěje se vyhublý starý myslivec dlouhých bílých vlasů.

Dveře zapadly, klíč zarachotil, zámek zapadl; ticho v šerém vězení. Myslivec zmožen sklesl na lože; přestal se přemáhat, bolesti se bránit. Sepjal ruce, sepjaté přitiskl ku bradě. Ale jak s žalem i úzkost přišla, sáhl pod kamizolu a vytáhl knížku. Ohlédl se do okénka, ke dveřím, pak jakoby náhle osvěžen rychle vstal a postoupil dále na světlejší místo, aby si prohlédl bratrův dar. Nová, a přece známá knížka, Klejchův špalíček silně ztenčený a upravený. Index, celé kusy z hrubé, na sedm set stránek silné knihy, katechismus její, mnohé písně vytrženy, zbytek upraven knihařským uměním deklamátorovým v tenkou knížku měkkých desk.

Ale i tak byla myslivcovi, toužícímu po nábožném čtení, vzácným darem, světlem i chlebem. Byly v ní i vroucí „nábožné modlitby“ i „zpěvové duchovní“. Dychtivě si knížečku prohlížel, žádostivě obrátil titulní list; zrak uvázl na motech z bible:

„Vždycky se modlete a neoblevujete.“

A níže žalmistovo:

„Vzývej mne v den soužení; vytrhnu tě a ty mne budeš slavit –“

Obracel, nežli se dal do řádného, pobožného čtení, narychlo přehlížel modlitby, písně. Ach, samé milé, známé. Jak pěkně mu je bratr vybral, ty staré, jež s otcem, dědem doma tajně zpívali, jež si pozanotoval v lesní samotě „na šancích“ pod duby, kdež se i modlíval. Tu, hle, také stará, Lutherova:

*Hrad přepevný jest pánbůh náš,
zbroj výborná i síla,*

ont' nás chrání, když satanáš proti nám své vysílá –

A tu také „píseň lidí pocestných“: Ve jménu Páně na cestu se dávám – A četl znovu: na cestu se dávám – Přestal, zamyslel se; cesta mu připadla, která mu nastává, daleká cesta, předaleká, na věčnost – Zahleděl se do prázdna, ale pak jako by hrůze myšlenek utíkal, útočiště, útěchu hledal, nachýlil se ke knížce, dal se do čtení. Zabral se do něho s hlubokou vroucností.

LXX

Jiří nazejtří po tom večeru, kdy otec jeho se tak rozhodně vyslovil, nevykročil z domu. S otcem, s macechou uviděl se jen v poledne, a ještě nakrátko. Po jídle neposeděl jako jindá, nýbrž hned vstal a odešel, vymluviv se, že mu není dobře. Březina, když s ženou osaměl, ihned vyložil, proč Jiří tak pospíchá, proč asi mu je nevolno, a vyslovil přitom svou nevoli a nevrlost nad jednáním Jiříkovým. Čekal ženin souhlas, a horlivý. Paní Březinová však, uslyševši, že se Jiřímu nechce na kněžství, povzdechla soucitně.

„Ach, chudáček!“

„Jak, ještě litování?“

„Jistě, pane, ho lituju, když nemá k tomu náklonnosti –“

„Je-li však to proto, jak panímáma myslí, že mu nějaké děvče udělalo –“

Mladá paní nezalekla se té námitky prudce a rozčileně pronesené; usmívajíc se tvrdila své mínění:

„To teprve bych jej litovala. A víte něco? Kterou si Jiří oblíbil?“

„Nic nevíme, ani já, ani panímáma. Je to něco tajného. Už jsem se ptal také Hubátia, neví-li nebo nepozoroval-li něco.

„A on –“

„Náramně se divil, to že by bylo tuze divné. On že neví nic a také že nic nepozoroval.“

„Snad se mýlíte, pane.“

„V tom jistě ne, že nechce na kněze. Ale v tom mu nepolevím.“ –

Jiří znal otcovu pevnou vůli. Proto slova jeho tak mocně účinkovala, proto se nemohl ani za dne upokojit. Zalekl se, starostně uvažoval, jak bude, co by si počal; svého rozhodnutí však se vzdáti nechtěl.

K babičce šel pozejtří; byl přesvědčen, že mluvila s otcem, a teď, až on přijde, že začne o kněžství. Mohl se tomu vyhnout, než přece tam pospíchal, poněvadž toužil uvidět Helenku. Stará paní však ani slovem nezavadila, ale také Helenky nespatriil. Vracel se smuten. Kvůli ní byl by se tam hned nazejtří rozběhl, odložil však návštěvu, aby se babička nepodivila, že přichází tak neobyčejně záhy. Až za dva dny se tam stavil. Helenky však opět nespatriil. Jako by zmizela. Čekal, ale nedočkal se, ačkoliv návštěvu hodně protáhl. Také našel si záminku, aby mohl do malého sklípku a odtud do zahrádky nahlédnout. V mladé zeleni dole však nikdo. A zeptati se nesměl. Domů šel smuten i znepokojen pomyšlením, že babička snad něco tuší a že Helenku poslala pryč. Kudy se ubíral domů, nedbal. Šel, oči do země, také kolem kostela sv. Jakuba i kolem domu U božího oka. Sotva si toho povšiml a nepřipadlo mu, aby se stavil u Hubátia, že tam už dlouho nebyl.

Když vstoupil doma do velkého pokoje, postřehl, že se macecha na něj zkoumavě podívala. A poslední dva tři dny, tak se mu zdálo, chovala se k němu nějak pozorněji a něžněji. Snad něco ví, pantáta jí asi řekl; a řekl-li, není macecha s pantátou zajedno, sic by na něj, na Jiříka, jinak hleděla, ne tak starostně i laskavě. Ten její zkoumavý pohled jej plašil; chtěl hned zase do svého pokojíka, do samoty. Macecha však jej zastavila vlídnou otázkou, s úsměvem pronesenou:

„Víš-li, Jiříku, nač vzpomínám?“

Pohlédl na ni tázavě.

„Že tomu teď rok, co jsi se roznemohl a pak já. Ale na to tak nevzpomínám, to bylo ošklivé, ta nemoc, ale na vinici, jak bylo krásně, takový den jako dnes, když mne tam přinesli, když jsi mne uvítal. To bylo kolem všechno tak krásně zelené a slunce svítilo. A jak nám tam svědčilo. Hned bych tam zase chtěla, teď tam všechno kvete, jabloně, kvítí.“

„Mohla byste tam, třeba zatím jen na nějaký den.“

„Ty bys nechtěl?“

„Chtěl, ale kolej –“

„Ráda bych třeba i na nějaký den. Ale Lyzla by se mnou nemohla, to by musila Helenka –“ Odmlčela se překvapena náhlým ruměncem, jak plápolavě přelétl přibledlou tváří studentovou; ale hned, cítíc jeho okamžitou rozpačitost, že neví kam pohledět, mluvila dále, jako by nic nezpozorovala:

„Teď by už byl čas, abych si o ni řekla; pantáta dal lhůtu do jara. Tak teď jen aby babička dovolila. Myslím, že mně to udělá k vůli.“

„Jistě,“ přisvědčil Jiří nejistě, klopě oči. A pojednou si vzpomněl, že má expliky prepisovat, že musí jít, dokud je světlo.

Paní Březinové zmizel úsměv z tváře. Zvážněla. Kolikrát už zabývala se tím, co jí muž svěřil a má-li Jiří opravdu takové milostné tajemství. Bylo v tom mnoho zvědavosti, ale i starosti o nevlastního syna, kterého měla ráda. Jen kde, kde by si některou zamiloval, když nikam nejde, když se vyhýbá paním, pannám, když i jí samé se zpočátku stranil a když byl tak dlouho na vinici. Tam byla jen Helenka. Vzpomněla na ni ve svých úvahách, ale hned to také odmítla, jak by to bylo možné: poddané děvče, takového rodu, a Jiří! Rodová vštípená jí povznesenost nedala pomysleti. Sic uvážila, že to děvče je sličné, milé a jinačí než ostatní jejího stavu. Než přece – Ale teď ten náhlý plápol jako by světlo rozsvítil. Jiří se tak zapálil při jejím jméně. Snad přece. A Helena – Nic na ni nevěděla, přála jí, měla ji ráda, nemohla pomyslet, že by ona snad sama jej uvábila, že snad nic ani neví. Ostýchavý student třeba jen tiše, tajně ji miluje. A snad ani ne. Pro to začervenání – Jestliže však přece – Ubohý hoch.

Toho dne pozdě odpoledne chystal se Hubátius do města. Když se dostrojil, a vzav hůl pod paždí, zavíral dveře, zaslechl, že někdo jde do schodů. Rychle se obrátil. Pan soused, deklamátor, bez uzlíku, hůl v ruce, v zaprášených střevících, stoupal opatrně, skoro po špičkách, plaše, jako by nepozorovaně chtěl proklouznout. Když vkročil na poslední schod, pozdravoval jej Hubátius, ne však hlučně a vesele jako jindá, a překvapen upřel oči na souseda, jehož se skoro lekl. Zdálť se mu všecken přepadlý, jakoby nezdravý. Deklamátor mlčky posmekl klobouk.

„Tak zase domů, pane deklamátor? Z domova domů, z Kopidlno –“

„Tak, tak, zase domů, ale ne z domova. Kopidlno není můj domov, tam –,“ a pohnul zachmuřen dlaní.

Hubátiovi nedalo a zeptal se ne z pouhé zvědavosti, nýbrž z účastenství:

„Jak je tam, pane deklamátor; myslím –“

Deklamátor teď dlaní už mávl, a prudce.

„Zle, pane Hubátius, tuze zle.“

„Proces není ještě u konce.“

„Je, je, lata et publicata sententia.²³¹“ Řekl to trpce, s bolestným úsměškem. „Slavná apelací si přispíšila.“ Pojednou přistoupiv až k samému Hubátiovi, řekl temným hlasem, chvějícím se hlubokým vzrušením: „Jste jurista, co byste řekl. Slyšel jste, vidíte, slyšel jste, proč můj bratr – Víte, jaký zločin,“ deklamátor se chvěl, „že nechtěl zapřít své mínění, potlačit své svědomí, za to smrt, smrt, poprava, a pak, pak tělo spálit,“ to temně, prudce vyrazil, „tohle slavná apelací, slyšíte,“ a chytl Hubátia za rukáv, „to je spravedlnost, svatá spravedlnost!“ Pojednou se otočil a zaťatou pěstí zahrozil mlčky, bled; jeho modré oči, jindá dobré, usmívavé, sršely hněvem a záští.

Hubátiovi bylo ho líto, ale také se zalekl a ohlédl, neposlouchá-li ještě někdo jiný, když deklamátor vášnivě rozkládal dál:

²³¹ lata et publicata sententia – (lat) rozhodnutí bylo vyneseno a zveřejněno;

„Za to, že nechtěl jednat proti svému svědomí, a pro toho svatého, a ještě ten svatý ani svatým není, pro toho nesvatého svatého, kterého si páni pátres jezuviti, ti –“

„Pane deklamátor,“ okřikl jej Hubátius a chytl jej za ruku, „pamatujte se! Proboha, co mluvíte!“

Deklamátor otočil po něm vyjevené oči, umlkl, najednou jako by se v ramenou srazil, a ten tam. Míhl se síní, prudce vrazil klíč do zámku, prudce otevřel a zmizel. Hubátius hleděl za ním zaleknut, ale také žasna. Nadál se přísného rozsudku, ale tak krutého ne. Popravit, upálit! Nedivil se pohnutí deklamátorovu; o novém svatém však takhle mluvit – Aby ještě soused sám se do něčeho nedostal!

Jiřík odešel od macechy zaražen, sám s sebou nespokojen. Jistě sobě povšimla jeho náhlé rozpačitosti, jak se začervenál. Odmlčela se, pohlédla na něj. Řekl-li jí pantáta, co bylo – Jistě že řekl, a tuší-li něco, a babička – Proto asi už podvakráte nezastal Helenky. V té nejistotě velký nepokoj.

Nazejtří byl by se hned ráno rozběhl k babičce; z opatrnosti však nesměl. Odpoledne se nemohl ani dočkat. Hleděl vyjiti z domu nepozorovaně. Plaše a rychle vykročil, když sobě zjistil, že otec odešel a že macecha se strojí někam na návštěvu. Ve velkém napětí blížil se k starému domu U Pražáků.

Když dole v prostorné síni minul houfec čekající se džbány a korbely v rukou u stolice, na níž šenkýřka trůnila, zahlédl Helenku. Jen se mu kmitla, jak sběhla se schodů na síň a zmizela dveřmi v pozadí vedoucími na zahrádku.

Náhle se mu vyjasnilo, ulehčilo. Helenka tu, zbytečně se strachoval. A teď by s ní mohl promluvit. Nerozmýšlel se, kvapně vešel za ní.

Zahrádka měla do ulice zeď, v jednom boku dům U Pražáků, v druhém zeď sousedního menšího příbytku, jež neměla žádných oken. V pozadí se táhl plot, oddělující zahradu od nádvoří a jeho přístavků; husté křoviny jej zakrývaly.

Všechno tu v májové, mladé zeleni, javor u domu před oknem malého sklípku, dva stromy černého bezu u zdi a vysoká houština šeríku v koutě

mezi zdí a sousedním domem květy všeka obalená. Po záhoncích samý květ, aurikule²³², modřenec, plné chudobky bílé, červené.

Jiří mžikem se rozhlédl. Helenka sama. Sbírala na lavičce pod kvetoucím šeříkem šití, které si tu zapomněla. Písek zachrustěl, stín padl na bělostné vinutí a rozechvělý hlas ztlumeně ji zavolal:

„Helenko!“

Zalekla se, zaradovala.

„Už jsem vás dávno neviděl.“

„Byla jsem náhodou pokaždé v městě.“

„Opravdu náhodou?“

Žasla.

„Nebylo-li schválně,“ dodal.

„Já že bych –,“ zalekla se, hned se však usmála tomu pomyšlení.

„Snad babička. Je doma?“

„Je v bratrstvu, dnes mají schůzi.“ Brala šití.

„Helenko, počkejte, proč odcházíte?“

„Proto, proč jste myslel, že mne paní babička z domu posílala. Pane Jiří,“ oči její zaprosily, „pusťte mne, bude líp.“

„Počkejte, prosím vás, kdy bude zase taková chvílka,“ a maně zachytil její ruku.

Lekla se, rozhlédla se zahrádkou, kolem i k nádvoří, k oknu u košatého javoru. Nikde nikdo. A přece zas opakovala:

„Bude líp, pane Jiří. Bylo by líp, kdybych –,“

„Co –,“

„Jak to mám říct. Prosím vás, ráda bych se byla už dávno optala, ale nebylo možná, a taky jsem se bála a bojím se, co byste si pomyslel, co byste řekl –,“

„Co!“

„Z myslí mně nejde, co o Nový rok vám pan páter Daniel vypravoval, co pak řekl a paní babička.“

²³² aurikule – prvosenka;

„Proč na to teď vzpomínáte, právě teď –“

„Já často.“

„Slyšela jste, co chtějí?“

„Abyste vstoupil do řádu pana pátera.“

„Ne, do řádu nevstoupím, do žádného, a –“

Nespustila z něho oči v napjatém očekávání, jak dořekne.

„– nechci na kněžství,“ vyrazil odhodlaně.

Vydechla si tajně, tváří se kmitl svit, hned však pohasl, a vážně se optala:

„Ale dřív, to jste chtěl, slyšela jsem.“

„Mluvili zas, o mně. Ale už nechci.“

„Pane Jiří, často jsem teď myslila –,“ výraz tváře i zvuk hlasu smutněly, „často – že –“ Nemohla dál.

„Nač,“ zeptal se zaleknut.

„Že by bylo líp, kdybych tu nebyla, kdyby –,“ zbledla, víčka jí zamžikala. „Co si myslíte?!“

Vzhledla k němu; měla oči zaroseny.

„Helenko, proboha, nemluvte tak!“ Chytl ji za ruce. „Věřte mně, ať se děje cokoliv!“

V ten okamžik ukázala se v okně malého sklípku šedá hlava paní Lerchové v zlatém čepečku, lemovaném proužkem bělostných krajek. Stará paní se právě vrátila z bratrstva; že na Helenku marně volala, šla vyhlédnout, není-li na zahrádce. Uviděla ji, ale i vnuka, jak drží Helenku za ruce, jak oba jako zapomenutí pohnutě hovoří.

A přišlo světlo. Stará paní teď viděla, proč se Jiří vzpírá. V její tváři úžas, ohromení. Zmizela od okna, ne však nadlouho. Zjevila se tam opět a vedle ní mladá, sličná hlava paní Březinové v aksamitovém čepečku s krajkami. Právě vstoupila, a jen u prahu pozdravila, odstoupila paní prudce od okna a hned k ní, chytila ji za ruku, všecka od Sebe, a vedla ji k oknu.

„Pojďte, pojděte, uvidíte.“

Mladá paní, žasnouc, co stará paní má, pak uviděla, ustrnula. Zahlédly, jak Jiří drží Helenku za ruce, jak se mu Helenka vyvinula, ale neslyšely, jak třesoucím se hlasem prosila:

„Jděte, jděte, já se bojím, o vás se bojím.“

„Nemáte mne ráda,“ vyrazil vyčítavě. V ten okamžik přišlo mu slovo, jež jindá si netroufal, nemohl vyslovit. A to slovo zmohlo Helenku.

„Mám, mám,“ bez ostychu, plně se vyznala a vyznání to zazářilo také v jejích očích. „Všecko bych pro vás podstoupila, věřte mně.“ A kvapila ze zahrádky, rozechvěná, zardělá. K oknu za javorem ani nevzhlédla.

Tam obě hlavy zmizely. Stará paní Lerchová seděla na truhle všechna popuzením zmožená. „Tohle, tohle!“ opakovala, hněvem se třesouc, a prudce klepla několikrát svou holí o podlahu.

„A vy jste zrovna do toho přišla, zrovna, a přesvědčila jste se, jaké to kvítí, ta holka, ta beranka, kacírka. Bože, bože!“

„A já přišla, panímámo, o ni říct, abyste mně ji teď na jaro a na léto zase nechala, chtěla jsem ji teď k nám a pak na vinici.“

Stará paní se zlostně zasmála.

„To ještě, to ještě! A na vinici, a s Jiříkem. Však na té prokleté vinici –,“ klepla zase prudko holí, „tam se to zplichtilo, tam ho omámila, tam – A vy jste nic neviděla!“ vyrazila s výčitkou.

„Neviděla, nic jsem nepozorovala,“ bránila se paní Březinová, překvapená, zmatená prudkým výbuchem staré paní. „Nic, jistě.“

„Tak si ji vezměte, na vinici, a Jiříka, když nic –“

Paní Březinová, sedící vedle ní, prudce vstala.

„Panímámo,“ řekla přemáhajíc se, „Jiří chodil také sem k vám, a nic jste nepozorovala.“

„Baže nepozorovala, slepá jsem byla. A když ta ještěrka dovedla se tak přetvařovat. Kde je, a kde je Jiří?“

Paní Březinová vyhlédla do zahrádky a hlásila:

„Není tam, a nikdo.“

Šly do velkého pokoje. Zastaly tam jen Helenku. Seděla u okna, šití na klíně; nešila. Stará paní změřila ji svým pronikavým zrakem.

„Byl tu Jiří?“ vyrazila úsečně, hlasem zlostí ztemnělým. Helenka zaleknutá mlčela.

„Byl tu?“ opakovala ostře paní Lerchová.

„Byl.“

„Kde?“

„Na zahrádce.“

„Snad ho ještě dohoním,“ chytala se paní Březinová, chtějíc ujiti prudkému výstupu. Stará paní ji nezdržela.

„Jděte, jděte,“ pobízela vzrušeně, „a povězte pantátovi, povězte mu, že už víme, proč nechce na kněžství, že miliskovat se na zahrádce je mu milejší, a s takovou!“

To zaslechla paní Březinová již venku, za dveřmi. Už nezahlédla, jak Helenka zbledla, jak stará paní hněvem všecka od sebe, potřásajíc holí, s opovržením opakovala:

„S takovou! S takovou svodnicí!“

„To nejsem!“ vykřikla Helenka.

„Jseš, mlč, jseš, a kacírka. Vždyť jsi beztoho proto ostala, proto jsi neutekla, abys mohla svádět nezkušené hochy!“ Helenka zaúpěla. Ale stará paní bouřila dál: „To mám za všechno. Jdi, jdi, klid’ se mi odtud!“ Stará paní ukázala holí ke dveřím. „Na oči mně nechod’!“

Když Helenka prve vyběhla ze zahrádky, zůstal tam Jiří již jen okamžik. Kvapně vstoupiv do síně, ohlédl se po schodech vedoucích nahoru do pokojů, stanul, chvilku čekal. Helenky však nezahlédl. Vzrušen vrátil se domů. Ani se nesvléknuv, přecházel svým pokojíkem. Helenku měl na očích, uvažoval, co řekla, co snad hodlá, a co on, že nesmí polevit, ne – Náhle se zastavil prostřed pokoje a s úžasem pohleděl ke dveřím. Macecha vstoupila. Na pohled seznal, že se něco stalo, že něco nese.

„Jiříčku,“ její hlas se zachvěl, „byla jsem u babičky. Byla jsem říct o Helenku.“

„Co babička – Nebyla doma.“

„Byla, ve sklípku. Sotva jsem vkročila, vzala mne za ruku a vedla mne k oknu.“ Jiří sebou trhl.

„Abych se podívala.“ Paní Březinové patrně rozčilené začala váznout řeč. „Ach bože, Jiříčku, uviděla jsem, ach – tebe a –“ Přistoupila blíž a řekla tlumeněji: „Máš ji rád?“

„Mám.“

Překvapená tou rozhodností dodala s výčitkou: „Ale nerozvážil jsi –“

„Rozvážil všecko.“

„Ne, ne, měl jsi se pamatovat. Helenka je hodné děvče, ale přece jen – Není možná, to není možná, abys kvůli ní –“

„Co babička?“

„Hrozně se hněvá.“

„Na Helenku!“

„Na Helenku tuze, jen co jsem zaslechla.“ Jiří se náhle otočil a sáhl po klobouku. „Proboha, co chceš, snad ne –“

„Půjdu k babičce.“

„Ne, nepůjdeš, nesmíš,“ postavila se ke dveřím, „co si myslíš! Ted', v tu chvíli k babičce! A pantáta! Zamlčet to není možná.“

„Sám mu to řeknu.“

„Jiříčku, nedráždi ho, pamatuj se. Nezbývá, než abys poslechl, aby ses zřekl.“

„Ne, to neudělám.“

Paní Březinová žasnouc i trnouc, upírala na něj zrak. Nepoznávala ho v té jeho prudké rozhodnosti. Byl bledý, chvěl se, ale stál vztyčen a pevně rozhodnut. Vtom vešel Březina. Vrátil se z města, ptal se po ženě. Řekli mu, že je u pana Jiřího. Pohledem poznal, že se stalo něco velmi vážného. Paní stará nemohla nic zatajit; mluvila, chvějíc se strachy, prosila muže, aby se nehněval, prosila Jiříka, aby se pamatoval. Pan starý zahořel, a nedbaje proseb ženiných, uhodil na Jiřího, jakou hanbu jim způsobil. Jiří mlčel, ale když otec se rozkřikl, však že to brzo ukončí, že se té ještěrky, té beranky zbaví, vykřikl: „Co chcete, co myslíte!“

„Co ti bude zdrávo. Uvidíš!“ Vzal ženu za ruku, vyšel s ní ven a zavřel pokoj.

Jiří byl vězněm; bodlo jej to, tíže však jej skličovala starost, co otec zamýšlí s Helenkou. V té nejistotě byl večer hrozný. Jiří přecházel, posedoval v mučivém přemýšlení a v starosti. Ani nerozsvítil. Macecha pak vstoupila se svící v ruce. Uzřela jej, an sedí na loži jako zdrcen. Nemohla lítostí ani hned promluvit. Pohládila jej, konejšila, zvala jej, aby šel s ní, aby tu neseseděl potmě.

„Pantáta není doma,“ dodala.

„Kde je?“

„Šel k babičce.“

Jiří pohnut děkoval maceše a prosil, aby ho nechala, že nepůjde, že nemůže.

Večer, noc trudně přešly a ráno nedalo jistoty, jak je u babičky, co se děje s Helenkou. Až v poledne zvěděl od Lyzly, jež mu přinesla jíst, že Helenka už není u paní babičky, že musila pryč. Vyskočil ze židle.

„Pryč! A kam?“

„To nevím.“

Zůstal v novém mučení. Nemohl v něm vydržet. Odpoledne, když myslel, že otec není té chvíle doma, vešel do velkého pokoje zeptat se macechy. Ale jen vstoupil, vrátil se znenadání otec. Paní Brezinová zaleknuta uvítala jej prosebným pohledem. Jiří, zasmušiv se, sklopil oči v tichém odporu. Pan starý, zachmuřený, ne však už pobouřený, šel rovnou k němu.

„Jiříku,“ oslovil jej vážně, ale ne bez citu, „pobloudils, nahlédni, že to není možná. Koho si to tvé oči vyvolily! Poddaná, z kacírského rodu!“

„Je pravá katolička.“

„Je katolička, snad, ale proč. Proč asi zůstala a neutekla s těmi bludaři. Rozuměj, že kvůli tobě, jen kvůli tobě, a ne pro víru!“

Ta slova uhodila. Jiří bezděky ustoupil, hledě vyjeveně na otce.

„Babička to řekla a má pravdu. To děvče zamýšlelo –“

„Ne, ne, pantáto, nic nezamýšlela, sama mi včera řekla, že by bylo líp, aby tu nebyla.“

„To že řekla? To má pravdu. A taky se tak stane.“

„Co myslíte?“

„Že tu nebude, ani tu, ani u babičky. A taky už není.“

„Kde je?“ Úzkost chvěla se v tom výkřiku. „Nač to chceš vědět? Je to marné. Postarám se, aby tě dál už nemámila.“

„Co jste udělal?“

„Neptej se, to je má starost.“

„Ale proto přece na kněžství nepůjdu.“

„Uvidíme!“

Ve velkém pokoji vztyčil se Jiří v prudkém odporu; ale když se vrátil do svého pokojíčku, sklesl jako bez vlády zmožen strašným pomyšlením, že Helenky snad už ani víckrát neuvidí, a dal se do pláče –

LXXI

Helenka, vypuzená paní Lerchovou, utekla se do své komůrky. Plakala, raněná výčitkami staré paní. Bolestně cítila nespravedlnost té z nich, že je svodnicí; pálila však také ta, že jí připomenula, že jen z lásky k Jiříkovi neprchla a zůstala, že pro něj zapřela svou víru, opustila bratra i otce. A strach ji obcházel, že Jiří teď jistě trpí od svých a ona že musí od něho, že jí tu nenechají, že s Jiřím bude sotva moci promluvit, že ho snad už ani neuvidí. To pomyšlení bylo nejhroznější.

Ve svém rozrušení nepovšimla si, že se pootevřely dveře, že děvečka jimi zvědavě nahlédla; hned však ulekaně vstala, když děvečka pak přišla zas a přišeptala jí, že přišel pan starý Březina, že je u staré paní. Tedy už ví, jistě už mluvil s Jiřím a teď přišel, kvůli ní přišel; o ní se jedná, o ni se smlouvá se starou paní. Snad si ji, Helenku, dá zavolat a začne se nový výslech, uslyší nové výčitky, a jí, kdyby se hájila, neuvěří.

S tlukoucím srdcem čekala, a tajíc dech, naslouchala každému kroku a hlasu na síni, nejdou-li už pro ni, aby šla před pány. V komoře se stmívalo,

setmělo, už byl večer. Pojednou se otevřely dveře, zardělá zář šlehla do komory. Děvečka s lucernou v ruce, vystrojená jako na cestu, vstoupila a vyzvala Helenku, aby si složila do šátku své věci, že musí odtud. Helence sklesly ruce, nemohla hned ani promluvit; až se jí vydrala otázka ustrašená, bez zvuku:

„Odtud?“

„Odtud. A teď hned.“

„Kam?“

„Však uvidíte. Jen pojd'te, zavedu vás.“

Helenka zdrcená pomyšlením, že ji vyhánějí, že ji někam zavedou, nemohla se vzchopit. Děvečka musila ji znovu pobídnout a pak sama jí pomoci z truhly vybírat, rovnat, do uzlu svázat.

Když děvečka vzala lucernu do ruky a vyzvala, tak že půjdou, vypukla Helenka v pláč. Jak překročila práh a stanula na síni, otevřely se dveře velkého pokoje. V nich vysoká postava pana starého Březiny v tmavém kabátě, ve velké paruce; zamračeně, přísně hleděl. A za ním šedá hlava staré paní hněvivých pohledů.

Helenka zarazila krok; ale jak se obrátila, jak zavolala třesoucím se hlasem:

„Pane starý, slyšte, prosím vás –,“ chtěla se bránit; ostré však „Jen jdi, jdi“ přerazilo její volání. V tom bouchly dveře, zavřely se, obě postavy, Helence v ten okamžik hrozně, zmizely. Nevědouc jak, sestoupila se schodů. V průjezdě zahlédla světla, hlouček lidí, zaslechla i hlas stoličné na ni pokřikující, ale nerozeznala nikoho. Kráčela tmavou ulicí vedle své průvodkyně, nedbajíc zpočátku, kudy jdou.

Ale pak si povšimla, že přešly Celetnou ulicí, že zahýbají ke Koňskému trhu. Jako světélko zablesklo jí pomyšlení, že jdou k Březinům. Zahlédla výstavný ten dům, ale jen zahlédla, a ještě ne zplna. Hned u Císařských zahrnula děvečka do ulice a dál kolem kostela sv. Jindřicha nad hřbitov a jeho obrubu do temna se pnoucího do neosvětlené, nevýstavné ulice.

Tam vešly do patrového nevzhledného domu, průjezdem na dvoreček, na němž spočívaly stíny dvou mladých lip v zardělé záři, linoucí ze tří oken malého domku v pozadí. Helenka v úzkostném napětí kráčela za děvečkou. Bylo jí, jako by ji vedli do vězení. Nadála se škaredé místnosti, a vstoupila do kuchyně pěkně uklizené, pak do vybílené světnice; v té bylo vše jako sklo, čisté a lesklé. Vládla tu Šantrůčková, žena podstaršího, která předloni vodila Helenku po různých pobožnostech a procesích a s kterou byla také na svatojanské slavnosti, když hráli a zpívali večer na šífách. Teď nezářila vlídností a horlivostí jako za těch pobožných vycházek; také však nevítila Helenku nevlídně. Nic se nedivila jejímu příchodu; mělať už zprávu od pana starého.

Děvečka odešla; Šantrůčková přinesla večeři. Když se jí Helenka nedotkla, již se neudržela. Spustila, to že je, bože, co si jen myslila, tak vysoko, bože, tak vysoko, že nechtěla ani věřit, když navečer přiběhla od Pražáků druhá děvečka a vyřídila, čeho pan starý žádá, aby nechala u sebe Helenku, a když děvečka vypověděla, proč to je, co se stalo. Bože, kam jen pomýšlela, co si myslila, že měla tak krásnou službu, paní stará že ji měla jako svou, že neměla zpyšnět, že měla pamatovat, kdo je, u koho je, a ne tak vysoko hledět“ kampak by se dělo –

Helenka mlčela; uvolnilo se jí teprve pak, když ji Šantrůčková zavedla do šerého přístěnku, kdež stála postel bez nebes. Usedla na ni. Spánek nešel a nepřišel. Trud, mučivá nejistota, co s ní hodlají a jak pan starý s Jiřím jednal, nedaly spáti.

I nazejtří zůstala u Šantrůčkové, také druhého dne a dál; zpočátku jako vězeň. Šantrůčková první dva dny ji nikam nepustila. Helenka cítila, že ji proto tak hlídá, aby snad se někde nesešla s Jiřím. Jinak nejednala s ní zle; hovorná žena, jež skoro celý den byla sama, měla pojednou někoho, jemuž mohla ustavičně vykládat. Helenka tím zkoušela; musilať vyslýchati nejvšednější zprávy a klevety o domácnosti, o trhu, o sousedech, jakož i hovory o pobožnostech a modlení, o sv. Tafrieli, patronu zakopaných pokladů, a zas o sv. Janu a jeho zázracích, také o snech, viděních a divných pověrách.

Helenka zpočátku tupě poslouchala, jsouc myšlením u Jiřího; toužila zvědět o něm, nesouží-li ho kvůli ní, a kdyby s ním mohla jen slovíčko promluvit, uvidět jej. Zeptat se Šantrůčkové, po tom, jak jí vyčetla, že tak vysoko hleděla, si netroufalá. Ale proud všedních hovorů Šantrůčkové přinesl také zprávu o Jiřím. Čtvrtého dne, co Helenka meškala v tom zajetí, přiběhla navečer Šantrůčková všecka vzrušena, co se děje u Březinů, u pana starého, že pan Jiří odebral se s paní starou, s macechou, na vinici, pan Jiří, kdopak ví, ale že to slyšela, muž jí to řekl v pivovaře, pan Jiří že nechtěl, že se bránil, opravdu, že taky zavolali pana doktora Globice, a tak že pan Jiří musel sednout do senfu a tak že jej odnesli a v druhém paní starou, ta že panu Jiřímu tuze domlouvala a prosila jej, aby poslechl, a prosila také a chlácholila pana starého, ten že se tuze popudil a zlobil.

Helenka z úzkosti vpadla jí do řeči, stůně-li pan Jiří, když zavolali doktora, stůně-li, ležel-li snad.

„Ne, to ne, chodí, ale člověk může také chodě stonat, obzvláště když se v srdci trápí—“

Helenka od té chvíle zabíhala v duchu na vinici k lusthausu, jenž se Jiřímu teď stal vězením. On jako zavřený, ona však nyní volnější. Šantrůčková ji už tak nehlídala; i na ulici ji nechala, samotnou do kostela poslala. Ale tíže teď doléhaly starosti, co dál, co s ní pan starý zamýšlí, tady že jí přece nenechá a nechat nemůže.

Druhého dne po té zprávě o Jiřím přichvátala Šantrůčková z města, jako pokaždé ve velkém bílém kokrheli, a přinesla novinu. Dlouho ji netajila. Začala o Floriánu Mariánkovi, zná-li ho Helenka, no a když zná, tak že jí poví, tak že toho Mariánka potkala, on že ji zastavil, že vždycky se s ní zastaví, čtverák že je a novin že má, ale taky že se hodně vyptává, a tak jak jí pěkně pozdravení dal, tu ona že: Kam, kam, pane Mariánku, kam – A on na to: To byste neřekla, k velkému pánu. A já, ke kterému. A on, k panu baronu. Já řku: Baronů je mnoho. Tak abyste věděla, k panu baronu Mladotovi.“

Helenka, jež netečně poslouchala, při tomto jméně upřela oči na žvátornou ženu, jež jedním proudem vypravovala dále:

„A co vy, Mariánku, u pana barona Mladoty. A on, Mariánek, že mu jde děvče nabídnout. Uplivnu se a povídám: Hříšníci starý, ale on se jen usmál, co si myslím, že jde o poddané děvče.“

„O mne,“ vpadla Helenka ulekaně.

„O vás, pravda; no, jste v poddanosti našeho pana starého, no a pan starý vás teď nechce mít v poddanosti, rozumíte proč, to pochopíte, a tak poslal Mariánka k panu baronovi, když jste byla předtím jeho poddanou, aby se zeptal a vyjednával, nechtěl-li by pan baron vás do svého poddanství přivést. No,“ Šantrůčková přistoupila k Helence, na níž postřehla, jak ji svou novinou ustrašila, „vy to nerada slyšíte, ale co platno. Pravda, z Prahy pryč, to se vám nechce.“

Helenka jako ohromená mlčela. Skalka se jí kmitla, hrozný správce Čermák, ratejna, surová čeládka, jež se jí a Tomášovi posmívala. Tam zase být a zůstat navždy! Šantrůčková stojíc nad ní, vykládala dál a těšila, že by to bylo pro Helenku líp, když se dostane odtud, na venkově že spíš zapomene. Náhle však umlkla, když vtom, jak prohodila o tom zapomenutí, dala se Helenka do pláče.

Bolestná tíha zůstala Helence z té noviny. Celé odpoledne a večer i v noci, kdykoliv se vytrhla ze spánku, ji cítila. Uvažovala o ní, obracela ji různě, také to, což kdyby jí baron Mladota nechtěl, co pak. A hned si řekla, tu že by ji pan starý prodal někomu jinému, aby ji vzdálil, pryč dostal. A přijme-li ji zas baron Mladota – Raději uprchnout, aby jí nepřevzeli na Skalku, uprchnout, ale hned, ze Skalky že by toho pak nepořádila. Odtud, říkal Tomáš, že se snáze uprchne. Ale kam – Za ním, k otci – k otci. A Jiří – Zachvěla se. Všecko marné, už je navždycky rozvedli, nesejde se s ním, kdyby i zůstala. Ale prchne-li k otci, Jiří zanevře na ni, že se vrací k své víře. Ach, jak jinak – A jak prchnout, kudy, sama se vydat na tak dlouhou cestu. A chytnou-li ji, zavlíknou ji do vězení, budou ji mrskat –

Vzpomněla na bratra myslivce Svobody, toho kdysi jim tajemného měšťana, který jistě věděl o útěku Tomášově a pomáhal Vostrému, ten že by jí poradil, teď že by se od ní neodvrátil. Kdyby k němu šla – Bydlí zrovna vedle pana Hubátia. Ten jistě půjde za Jiřím na vinici, bude s ním

mluvit. Kdyby po něm mohla Jiřímu alespoň pozdravení vzkázat, nebo kdyby mu napsala a pan Hubátius psaníčko vzal a na vinici Jiřímu odevzdal – Ach, marné myšlení. Jak by mu řekla, a kdyby i řekla, odvrátil by se od ní, teď jistě. Ale ten deklamátor by ji přijal, ten jistě, a poradil by –

Ale odejít navždycky od Jiřího. A zůstane-li, přijdou pro ni a odvedou na Skalku, a také navždy. Obojí hrůza, ať prchnout, ať se dát odvést –

Nazejtří před polednem vrátila se Šantrůčková z města. Jen vstoupila, již hlásila, že mluvila v pivovaře s Mariánkem.

„Co říkal,“ zeptala se Helenka v ulekané dychtivosti. „Ze už dlouho u mne nebudete, že vejhost už je napsaný, pan baron že vás přijal ve své poddanství, smlouva že už je napsaná. Taky povídal, že pan starý moc nežádal, že by vás byl dal třeba zadarmo, no víte proč, to se nedivte, a já řku, tak kdy. A Mariánek, že brzo, že tu je forman z té strany, co má pan baron panství, tak až ten forman naloží, za dva dny, a snad už zejtra, že byste s ním jela.“

Helenka nevykřikla, nezaplakala, mlčky vyslechla strašnou jí zprávu; zbledla však a chvěla se, chmurně hledíc do země. Odpor se v ní ozval, že se nedá tak prodávat, že se nedá jako němá tvář odvést na Skalku, to že raději uprchne. Nemyslila však, že k otci; chtěla jen pryč, pryč, aby nemusila na Skalku.

Odpoledne zaslechla Šantrůčková, že Helenka v přístěnku tiše pláče. Vstoupila k ní.

„Takhle to nepřemůžete,“ řekla jí. „Jděte do kostela, jděte, pomodlete se, aby vám dal pánbůh jiné myšlení.“

Helenka musila poslechnout; na kostel však nemyslila. Když vyšla z domu, zahlédla u hřbitova, rozkládajícího se kolem blízkého kostela sv. Jindřicha, dva muže, jednoho malého v paruce, druhého velkého v třírohém klobouku, bez paruky. Dlouhé vlasy měl za uši sčesány. Vypadal jako venkovan; ten menší jako by mu cestu ukazoval, sem, do jejich ulice. Ten malý – Stanula překvapením. Toť jako ten deklamátor. A je, jistě. Mluví k většímu, ruku mu podal, obrátil se zpátky ke Koňskému trhu.

Helenka rychle vykročila, aby dohonila deklamátora; tady cestou mohla by se zeptat. Ten veliký šel dále proti ní; ale skoro před ní samotnou se zastavil.

Byl přepadlý, jako ustaraný, vlasy měl prokvetlé. Pohlédla naň a leknutím se zastavila. A cizinec také v náhlém, prudkém pohnutí jako přimražený. Rty se mu zachvěly, všechn se zachvěl.

„Helenko!“ Dále však nemohl. A jí s leknutím hluboká lítost sevřela nitro. Bylo jí otce líto, jak zestaral, zešedivěl. Jeho smutný pohled tiché výčitky, jeho chvějící se hlas jí otřásl, jakož i vědomí viny, jak před ním stojí. Než i dávná láska k němu, do té chvíle potlumená, se náhle a vroucně ozvala v té směsi citů, i bázeň. Ani slova nemohla vyrazit; ale oči se jí zalily slzami.

„Helenko, takhle se shledáváme. To jsem si nemyslel, když jsem Vostrého pro tebe a pro Tomáše posílal, že se vrátí bez tebe. Nechtěl jsem ani uvěřit. Ó to mně bylo –“ Zamlčel se, ohlédl.

„Pojď, tady nemůžeme stát, pojď tadyhle na krchov.“

Šel, a Helenka poslušně vedle něho v temném strachu, oči do země.

„To mně bylo,“ pokračoval Machovec přerývaně, „to jsem taky na nebožku matku vzpomínal a na babičku mezříčskou, kdyby se byly dočkaly, cos jim vyvedla, a proč – proč! Slyšel jsem, ten pan úředník, myslivce Svobody bratr, ten to teď zvěděl, pověděl mně. Takové zmámení, bože!“

Stanuli na hřbitově stranou, dál od vrat, u zdi mezi hroby.

Helenka, když loni neposlechla Vostrého a Tomáše, děsivala se otcova hněvu, že na ni zanevře, že ji zavrhne. Teď slyšela jeho řeč, a ne prudkou a hněvivou, ale chvějící se pohnutím.

„Tak se mně stejskalo na světě, Helenko, když po všem, co jsem obětoval a zkusil, tohles mně udělala. Byl bych se hned sem rozběhl, ale bratr Vostrý mne zdržel a nepustil, co si myslím, že bych v tu chvíli nic nepořídil, že v Praze po tom jejich outěku jsou pobouření a poplašení, jak tě jistě hlídají. A pak v tom podzimním nečase, kde bych se skrejval, jak v lesích, v polích. Ach, to byl dlouhý podzimek a zima ještě delší, to byla

doba, jara jsem se nemoh dočkat. Jít jsem musil, nedalo mně. Cesta byla zlá a dlouho trvala, když člověk nemůže rovnou a musí se schovávat. Ale ještě víc jsem zkusil myšlínkami, strachem, pochodím-li, nejdu-li nadarmo, nejseš-li nadobro ztracená. Modlil jsem se, Hospodina jsem vzýval –“

Povzdechl, okamžik hleděl na dceru. „Helenko, když na mne jsi mohla zapomenout a tohle udělat, vzpomeň si na nebožku matku, v čem tě vychovala, a na babičku, co ta pro víru vytrpěla. Helenko, jdu pro tebe; půjdeš se mnou?“

Bledá, hledíc do země poslouchala. Srdce se jí třáslo. Nevěděla, že mlčí, že neodpovídá. Až znovu se ozvala otcova otázka, teď už v bolestném překvapení:

„Tak ty nechceš? Nepůjdeš?“

Vzhlédla k němu. Viděl jí v očích, ve tváři boj. A vtom řekla temně, v bolestném odhodlání: „Půjdu.“

V ustarané tváři myslivcově náhle rozjasnění. Vzal Helenku za ruku.

„Pánbůh tě posilní. Tedy půjdeme.“

„Kdy! Hned?“ zeptala se ulekaně, jak bodlo pomyšlení, že by Jiřího už ani neuviděla.

„Musíme ještě dnes, jen co bratru Svobodovi to oznámím. Vidělas ho, znáš ho, to je ten, co vám dal knížky. K němu mne Vostrý poslal, ujal se mne, poradil, všechno o tobě věděl, i kde teď jseš, všechno, Helenko. Takhle jsem to s ním smluvil, kdybys poslechla.“ A pověděl jak.

Jiří nechtěl na vinici, poněvadž viděl, že jej proto pantáta tam posílá, aby jej úplně odloučil od Helenky, aby jí nemohl už ani zhlédnout. Bránil se a rozčilil se tak, divže do mdlob neupadl. Zavolali doktora Globice a ten nařídil, vyhovuje přání pana starého, že Jiříkovi jsou nezbytný klid a samota, že musí na vinici. Usláblého ho usadili do nosítek a donesli do lusthauzu, kamž se zároveň odstěhovala paní Březinová. Ticho, hluboký klid samoty utěšené v jarní zeleni jej přijaly; než neoblažily ho tak jako loni těmito časy, kdy jej po těžké nemoci sem přivezli.

Vinice, malinové houští za domem, keře bezu při staré zdi, všechno zase tak omladlé; zahrádka krásně prokvétala, výhled na Prahu a do jarního

kraje kolem za jasných májových dní byl půvabný. Nic však nezajalo Jiříkovy mysli, nic jí nepotěšilo. Sedal s macechou, jež se šetrně a něžně k němu měla, ale sotva slovíčko promluvil. O samotě, ve svém pokoji po čtení ani nesáhl. Knihy ležely na stole, na okně netknuty a Mariánek, který řídil stěhování, také housle zbytečně sem dopravil. Jiří často sedal na kmeni poraženého dubu, vyhlížel ku Praze, k lusthauzu, k malinovému houští, jako by někoho očekával. Šťastné chvíle minulého jara a léta živě se mu vracely ve vzpomínkách, ale více teď bolely než utěšovaly.

Když loni po Tomášově útěku musila Helenka do města a on tu zůstal, ač jen nakrátko, sám s macechou, zdálo se mu tu vše tak opuštěné a teskné. Ted' smutek tím hlubší, poněvadž neměl naděje, že se Helenka sem vrátí, ba ani že ji uvidí. Druhého dne, co tu meškali, zeptal se na ni macechy. Viděl, že je v rozpacích, jak nesnadno odpovídá, a že jistě zamlouvá a plné pravdy nepovídá; když řekla, že nic jistého neví, jenom to, že pantáta nechce, aby u nich zůstala, ale jinak že se ještě nerozhodl.

Neřekla mu vše, poněvadž nemohla, poněvadž ho litovala a bála se, že by se znovu pobouřil a na zdraví sobě ublížil. Jiří, v tváři bledý, jenž mlčky poslouchal, smutně pokýval hlavou a řekl tiše, bez výčitky:

„Nechcete mně, panímámo, povědět. Ale to mně, prosím vás, řekněte, zdali Helence neublížili.“

„Ne; to ne,“ vpadla horlivě paní Březinová, „jistě ne, pantáta nic jí neublížil, také bych nedopustila.“

Hned druhého dne, co meškali na vinici, měli návštěvu. Hubátius přišel. Paní Březinová jej ráda viděla kvůli Jiřímu. Ale ten poslouchal bez valného účastenství hovoru bývalého svého informátora. Obrátil však živěji po něm oči, když povídal o návratu svého souseda, deklamátora, jakož i přísném trestu, který stihne jeho bratra. S jakým rozhořčením o tom rozsudku deklamátor se vyjádřil, o tom Hubátius pomlčel.

Když odcházel, Jiří jej vyprovázel, ale mlčky. Až ve svahu vinice na stezce mezi révím se pojednou zastavil a zasmušile řekl, že Hubátius jistě ví, proč on, Jiří, tu je, a ví-li něco o Helence.

„Jen to, že není ani u vás, ani u paní babičky.“

„Kde je?“

„To nevím, neptal jsem se, ale zeptám se.“

Jiří hned s prosbou, aby se tedy zeptal a brzo zas přišel.

Hubátia se pak nemohl ani dočkat. Vyhlížel ho každý den ve chvílích, kdy asi mohl přijít. Teprv až čtvrtého dne pozdě odpoledne zahlédl ho přicházet. Chvátal mu naproti dolů vinicí, a jen došel, tázal se dychtivě, zvěděl-li.

„Zvěděl. Je u Šantrůčkové, ženy podstaršího.“

Jiří se zalekl a zeptal se, co tam, a pojednou prudce zvolal:

„Snad neslouží!“

„To jistě ne, čeká tam, až co pan starý, až jak rozhodne. Neviděl jsem ho, a také bylo by těžko se ho zeptat.“

Jiří se dál už neptal. Kráčel s hlavou sklopenou, mlčky až nahoru k lusthausu. Nevzhlédl ani, když Hubátius vypravoval, že soused deklamátor má nějakého hosta, včera že k němu přišel nějaký cizí, už starší muž, z venkova, že byl u deklamátora na noc, že ten muž je asi z kopidlanského příbuzenstva.

Helenka vrátivši se ze hřbitova, začala v přístěnku tajně chystat uzel na cestu, jak otec jí řekl. Teď teprve plně pocítila bolest svého rozhodnutí. Rozrušena, třesoucíc se rukama sbalovala oblek, vinutí; jen modlitební knížku, kterou měla od P. Daniela, nechala na posteli.

Vzpomněla, jak loni se také tak chystala. Tentokrát uzlu již nerozváže; půjde, musí jít, už není vyhnutí.

Šantrůčková šukajíc vedle v sednici, zvolala pojednou, co Helenka v přístěnku dělá, že tam tak dlouho je, že musí teď být v sednici, ona, Šantrůčková, že musí na chvíli odejít, že chce navštívit jeromyšku, ví-li, jeromyšku, co byla u staré paní Turkové, u té, co měla ten slavný funus, to že byla krása, zlý že ji před smrtí strašil, že slýchala, a jeromyška že to také slyšela, jako by někdo v pokoji kopytem dupal, jistě ďábel, teď že se taky jeromyška rozstonala a že vlastně už dlouho stůně, ale ona, Šantrůčková, že teprve dnes o tom se dověděla, tak že půjde ji navštívit, tak aby Helenka pěkně ostala doma a hlídala.

Helence se tím uvolnilo; staralať se do té chvíle, jak vynese uzel ze světnice ven otcovi, aby to Šantrůčková nezpozorovala.

Machovec už čekal před domem. Přišel od deklamátora; ten jej teď vyprovodil, ne však až k domu, nýbrž jen k Sv. Jindřichu, kdež se uchýlil na hřbitov.

Machovec dlouho, ale trpělivě čekal na svém stanovišti, na ulici před domem, v průjezdě. Všiml si také ženy ve velkém bílém čepci, která vyšla ze zadního stavení v nádvoří a která se po něm zvědavě ohlédla. Uhnul, kousek zašel, vrátil se zas, a když vstoupil do průjezdu, spatřil Helenku kmitnout se dvorečkem. Mlčky, chvějíc se odevzdala mu v šerém průjezdě uzel. Machovec bera jej, přišeptal jí:

„Tak navečer, Helenko, za branou, jak smluveno. Pomoz nám pánbůh!“

Vykročil, zašel kousek do ulice, za chvíli se však vrátil a rovnou na hřbitov k Sv. Jindřichu pro deklamátora. Ukázal se mu, nepromluvil, a deklamátor, jako by ho neznal, vyšel a bral se k Senovážnému náměstí, směrem na Poříč, ke Špitálské bráně. Machovec vykročil za ním, nepřidal se však k němu. Byli sobě jako cizí, neznající se, a to až za bránu, kus za bránu, ku plotu první zahrady, jenž se táhl podél silnice. „Tak tady, bratře, čekej,“ řekl deklamátor myslivci, „až dcera přijde. Minout tě nemůže a ty jí nepřehlídneš.“ Pojednou ukázal od silnice vpravo na vinice dole i ve svahu, na výstavný letní byt nejvýše se proběhlávající. „Tamhle, vidíš, to je lusthaus toho sládka Březiny. Tam tvá dcera loni byla a v té vedlejší vinici Tomáš, tamhle!“

Machovec se tam zadíval a povzdechl:

„Tak tam přišlo pokušení, tam upadla v osidla. Zaplať ti pánbůh, bratře.“

„Spánembohem, už musím, aby si nás nevšimli.“

„Budeme na tebe vzpomínat a na bratra, na toho mučedníka.“

„Modlete se,“ deklamátor chmurně pokýval hlavou, „modlete se. A teď spánembohem--“

Helenka se vrátila do bytu Šantrůčkové. Rozhodnuto; odejde, navždy odejde. Jiřího už ani neuvidí. Ani vzkázat mu nemůže, nesmí. Bolest ji zmohla, a v ní vyžehla palčivá touha dáti mu sbohem, alespoň slova s ním promluvit, třeba jen lísteček mu napsat, povědět mu, kam ji chtěli poslat.

Na okně kalamář, dvě brková péra a nevázaný kalendář „ke cti sv. Václava, knížete, mučedníka a patrona Království českého“. Papíru však nedal. Co bylo v něm čistých stránek, všechny plny zápisů, šikmo letících řádků ježatých liter psaných těžkou rukou podstaršího. Nebylo možná nějaký lístek vytrhnout. Jiná však kniha pomohla. Helenka skočila do přístěnku pro modlitby. Jak je rozevřela, zabělala se jí čistá stránka nevelkého obrázku, mědirytiny, ručně kolorované, také dar P. Daniela. Na obrázku Panna Maria s korunou v krinolínové sukni a v plášti plném ozdob a drahého kamení a Ježíšek podobně oděný, oba na oblaku nad poutnickým kostelem. Helenka na obrázek ani nepohleděvši, namočila brk a psala na zadní, bílé straně:

„Chtěli mne poslat zas na Skalku, navždycky, odtud z Prahy navždycky, teď přišel otec, musím s ním, ach, vy mně neodpustíte, to je hrozné pomyšlení, ale co jsem řekla na zahrádce, je pravda, do smrti, do smrti –“

Nemohla dál, rozplakala se; pak se opět chopila pera a připsala: „Spánembohem, spánembohem. Nezapomeňte a odpusťte.“ Položila péro, uslzená, chvíli seděla, uvažujíc, jak by se ty řádky dostaly do Jiříkových rukou, jen jemu do rukou, jak se na vinici vypravit, uvidí-li ho, zahlédne-li ho, a kdyby se měla s ním potkat – Ne, ne, nesmí, už nesmí – Vstala, schovala obrázek za ěadra, podívala se do nádvoří, a když nikoho nespatriła, vyšla ven na ulici. Okamžik se opatrně rozhlížela, pak zahrnula na Senovážné náměstí. Bylo pozdě odpoledne, již před slunce západem. Lidí potkávala hojně, zvláště když se dostala na Poříč, když kráčela ke Špitálské bráně. Po slunce západu měla se za ní sejít s otcem. V tuto chvíli jí prošla, nedala se však dále silnicí, nýbrž obrátila se vpravo k vinicím, zelenajícím se dole i v žižkovských svazích. Zadívala se k nim, nahoru k Březinovu lusthauzu, jenž se nade všemi probělával.

Dole u vinic pak usedla u plotu do trávy a tupě se dívala na ruch silnice před ní, na vozy kolem jedoucí, na lidi přecházející. Den zhasínal, zeleň vinic i dřevěné boudy v nich temněly. Pojednou zahlaholila trouba ohlašující konec díla, a hned také z ostatních vinic, blíž i dál, zdola i shora ozývaly se krátké fanfáry májovým podvečerem. Vinaři se vyhrnuli z vinic, rozešli se.

V tu chvíli přiblížila se Helenka k Březinově vinici. Vrátka otevřena, nikdo v nich. Okamžik váhala, pak rychle vklouzla do milých, dobře známých míst. Pohleděla vzhůru cestou mezi révím, kterou loni tolikráte prošla; terasa nad ní prázdná, Jiří tam nestál. Zabočila vpravo podél plotu, pak bokem vinice vzhůru pěšinkou při samé staré zdi, až stanula udýchaná vzrušením nahoře u houštiny černého bezu, kdež Jiří, jak se jí vyznal, ji vyhlížel a na ni čekával.

Dech se jí zatajil, srdce zabuchalo, když uviděla lusthaus, verandu, kmen starého dubu v trávě ležící. Všude, všude, na každé místo bylo nač vzpomenout. Nevzpomínala však, jen vyhlížela ve hlubokém pohnutí a strachu, kde by se snad Jiří zjevil. Než nikde, nikde; všude prázdnost, ticho kolem. Snad je v pokoji, snad sedí s panímámou. Odvážila se několik kroků dále; zahlédla, že jest okno jeho pokoje otevřeno. Vtom vystoupil z lusthausu Hubátius, za ním Jiří, bledý, zasmušilý. Chvěla se, sepjaté ruce k ňadrům přitiskla; hleděla, hleděla, jen Jiřího viděla, očí z něho nespouštěla. Kráčel mlčky vedle Hubátia, jenž čile o něčem rozkládal. Ale jen Jiřího viděla, zrakem sledovala. Šel s Hubátiem na terasu; tady snad se rozloučí, vrátí se. Ne, jde dál, sestupuje s Hubátiem, vyprovází jej. Ohlédla se po lusthauze, k otevřenému oknu, náhle se rozhodla. Doběhla tam; běžíc sáhla za ňadra pro obrázek. Na okně knihy; do jedné z nich strčila obrázek, rozhlédla se po pokoji, dlouhým pohledem se rozhlédla. Od verandy se ozval hlas staré kuchařky.

Helenka uskočila a zpět k bezovému houští teď už ztemnělému, ke staré zdi; běžela podél ní, jako by spáchala nějaký zločin, a nezastavila se až dole u kouta mezi zdí a plotem v čele vinice, v němž byla brána. K ní kráčela mezi keři révovými volněji a opatrně. Snad Hubátius s Jiřím ještě

nedošel nebo snad u brány stojí. Ale Hubátius právě vykročil, mihl se kolem plotu; Jiří se od brány už obrátil. Plížila se révím, aby ho mohla ještě jednou zblízka uvidět, blíže mu být. Šel zvolna, s pochýlenou hlavou. Náhle stanul; opodál vpravo, v réví pláč, bolestné zavzlyknutí. Zarazil se, naslouchal; ale zas už ticho, ani hlas, a v tmavém réví ani hnutí. Snad to mámení sluchu; vykročil, znovu se však zastavil, naslouchal i rozhlížel se. Tichý májový soumrak; nikde ani hnutí, ani hlasu. Obrátil se a, bral se stezkou vzhůru.

Machovec čekal u plotu první zahrady za Špitálskou branou. Hrozná nejistota minula, těžké břímě z něho spadlo. Helenka přijde, půjde s ním, odvede si ji k Tomášovi. Uvolnění cítil, upokojení. Ale pak, když ruch na silnici slábl, když slunce dávno zapadlo a soumrak nastával, obracel se vpravo, směrem ku bráně, vyhlížel po silnici. Dle ujednání měla Helenka tu již být. Snad ji něco zdrželo, konejšil se, nějaká překážka, snad žena, u které teď bydlila. Když se připozdívalo, začal se obávat, že by se v tom šeru mohli minout, že Helenku snad přehlédne. Nebo snad – Nechtěl domyslit, že by nepřišla, že by se rozmyslila.

Již začal trnout. Připadlo mu, aby šel kousek naproti; zůstal však pro jistotu, aby Helenku neminul. Ze silnice očí neodvrátil. V Praze začali už svítit, světla tam proskakovala.

Pojednou stála před ním jako zjevení. Nepřišla z té strany, kam hleděl; překmitla se přes silnici naproti od vinic. I v šeru rozeznal, že je vzrušena, uplakána.

„Helenko, tys byla – tam –,“ ukázal k vinicím.

„Byla,“ přisvědčila temně. „Pojďte.“

Machovec ihned poslechl a nic se neptal, nic nedomlouval. Byl rád, že Helenka přišla. Kráčel, hledě vpřed, na cestu; Helenka se ohlédla po vinicích, teď už zčernalých, po Březinově lusthauzu nad nimi. Svítili tam. To poslední ozářené okno vpravo – Tam prve byla. Teď je Jiří tam; nesedí s matkou, sám je. Našel-li už obrázek, najde-li ho. Najde. A co bude – Odvrátí-li se –

Kráčeli zaprášenou, opuštěnou silnicí. Machovec začal hovořit, záhy však ustal. Helence nebylo do řeči, cítil to a viděl, že se obrací, často obrací, jistě po těch světlech vysoko nad vinicemi. Ohlížela se po Jiříkově oknu, vzpomínala, jak jej naposledy zahlédla. Pojednou silnice se zahnula, osvětlená okna zmizela; Helenka už jich neviděla. A před ní temno. Chytl ji pláč; přemáhala jej, tajila. Vedle kráčel otec a tiše bohu děkoval, že ji vytrhl z římských osidel, že ji vyvádí z temné země ejpské.

LXXII

Když Jiří nazejtří ráno otvíral okno svého pokoje, postrčil přitom knihami tam ležícími; přitom si všiml, že v jedné z nich je zastrčený nějaký obrázek. Nevěděl o něm, a proto rozevřel knihu, aby se podíval. Nepamatoval se na něj ani na to, že by jej byl sem uložil. Jak jej zase dával do knihy, zahlédl, že na jeho zadní, prázdné straně jsou psané řádky. Podíval se, začal číst, a již četl, četl; úžas z těch řádků, úžas, leknutí. Nevěřil, četl zas. Zraky uvázly na řádku: „ted’ přišel otec, musím s ním –“ Její otec, kacír! A zas ulpěly na začátku. „Chtěli mne poslat zas na Skalku –“ Je to od Helenky, je; a toto: „Co jsem řekla na zahrádce, je pravda –“

Helenka to psala. Obrázek se chvěl v jeho rukou jako lupen. Navždycky ji chtěli dostat z Prahy, pantáta; a ted’ navždycky odešla. Kam – Do ciziny, jistě, když pro ni přišel otec. Do luterské země ji zavede. To je tady v lístku: „Vy mně neodpustíte –“ Zaúpěl, sklesl na židli, obrázek v ruce. Hleděl strnule na jeho řádky, ale již nečetl. Uhodily, a uhodilo pomyšlení, kterak se obrázek sem dostal, že Helenka jej přinesla, že tu byla nablízku, tady u okna, tady. Mohl ji uvidět, mohl s ní promluvit, a ona nesměla, tajila se – Ach ten vzlyk, který včera večer z réví zaslechl a který se mu pak v tichu večera i tady ozval, na který nemohl zapomenout –

To Helenka zaplakala skrytá v réví. Viděla ho, ale nepřihlásila se; zaplakala, ale i pláč přemohla. Tak se s ním loučila, tak odešla. A tak blízko byla! Kdyby byl jen pokročil přesvědčit se, odkud to vzlyknutí, byl by ji uviděl. Och, och – A on šel nedbaje dál, pryč. Tak ji tam nechal – V kruté lítosti zastřel si dlaněma, tvář.

Tou chvílí vstoupil do lusthauzu pan starý Březina. Paní Březinová se lekla, cože v tak neobyčejný čas přichází a tak neklidný, jak bylo zřejmo z jeho tváře.

„Kde je Jiří?“ bylo jeho první, když vstoupil.

„Ve svém pokoji.“

„Jistě? Viděli jste ho teď ráno?“

Paní Březinová žasla, nechápajíc.

„A kde by byl? Lyzla byla u něho před chvílí, říct mu, aby šel k snídání. Ale on vzkázal, že nepřijde.“

Pan starý si vydechl: „Tedy ne.“

„Co, pane –“

„Myslil jsem, že tu není, že prchl.“

„Prchl, Jiří! Prosím vás –“

„S tou –“

„S Helenkou!“

„Ta je pryč, utekla.“

I vypravoval, už klidnější, ne však klidný, že dnes ráno příběhla Šantrůčková oznámit, že to děvče myslivcovo, co bylo u ní, zmizelo. Vypravovala, že šla pozdě odpoledne navštívit nějakou známou, že se zdržela a vrátila se až večer. Děvče, pan starý neříkal už Helenka, mělo být doma a hlídat, ale doma nebylo.

„Šantrůčková myslila, že odběhla k nějaké známé, proto čekala, pořád čekala. Ale když se děvče nevracelo, dostala strach, proto však přece nepřišla ohlásit, co se stálo. Čekala, až přijde muž, a bála se taky. Podstarší, dopilkuba, přišel až po jedenácté v noci, a když mu Šantrůčková řekla, co je, obořil se prý, snad že by nešla mne o půlnoci burcovat, a co by to taky

bylo platno, kde v horoucích peklich to děvče teď v noci hledat, a čert ať vezme beranku. A tak příběhla Šantrůčková až ráno.“

„Helenka nepřišla.“

„Kdežpak, ta už je kdožvíkde. Když mně Šantrůčková oznámila, co se stalo, hrubě jsem se lekl. Napadlo mně, že snad také Jiří utekl. Nu chvála bohu.“

„Sama utekla.“

„Kdož to ví, ale asi ne. Šantrůčková povídala, že viděla včera odpoledne nějakého mužského před domem. Obcházel tam, čekal a tak prý se rozhlížel, až když se na něj podívala, zahrnul do ulice.“

„Myslíte, pane –“

„Mohlo by být, už starší prý člověk, snad její tatík, přišel si pro ni. Nu ať,“ Březina mávl rukou, „ať utekla; je pryč, bude svatý pokoj, já jí honit nebudu. Ohlásím to, ale víc dost, nic nebudu dělat. A Jiří teď, doufám, prohlídne, až uslyší. Podívám se k němu.“

„Proboha prosím, jen opatrně, aby se mu něco nestalo. Bojím se, že mu to dodá, je chatrný a trápí se, je to na něm vidět. Prosím vás, abyste snad počkal.“

„Ne, bude líp, zví-li včas.“

A šel. Jiří seděl na židli skleslý, oči do země.

„Jiříku, soužíš se, lituji tě,“ začal Březina, „ale soužíš se pro nehodné děvče.“

Jiří se prudce po něm obrátil a podrážděně zvolal:

„Proč nehodné.“

„Řekl jsem ti, že loni zůstala jen kvůli tobě, ne proto, že by byla horlivou katoličkou.“ Jiří stiskl rty, sklopil oči.

„Teď když viděla,“ pokračoval Březina, „že je konec, utekla. Jiříku, je pryč, včera večer uprchla.“ Očekával úžas, leknutí, a uslyšel výčitku:

„Prodal jste ji, měla jít zas na Skalku, nechtěla tam –“

„Aj, tak si to vykládáš. A jak to víš! Ale to nevíš, že někdo pro ni přišel z Lutriján, některý z těch kacířů, snad její tatík, a ona šla, ochotně šla,

opustila nás, když viděla – Všecko si vzala, jen katolické modlitby ne, ty nechala u Šantrůčkové, copak s nimi teď, když –“

„Mlčte, prosím vás,“ vykřikl Jiří všecken bledý, „nepovídejte mně to!“

Paní Březinová, obávajíc se, aby se něco nestalo, odvážíla se za mužem; právě vstoupila, když Jiří tak vykřikl. Přiskočila, sklonila se k němu, konejšila ho, a pohledem prosila muže a rukou ukazovala, aby šel, aby Jiřího nechal. –

Hubátius, jenž toho dne navečer potkal Floriána Mariánka, dověděl se, že Helenka zmizela a jak to pan Jiří těžko nese, že pan starý byl dnes ráno u něho, a tu že se něco stalo, ale to že je jisto, že se panu Jiřímu přitížilo, že musili zase poslat pro pana doktora Globice, ten že tam byl odpoledne, pan Jiří že musil ulehnout.

Hubátius se vyptával na Helenčin útěk. Mariánek vypověděl vše, co měl od samého pana starého i od Šantrůčkové, ke které si schválně zaskočil. Vypravoval, jak ta ženská vyvádí, jakou má skrze to alteraci; ale on, Mariánek, jinak že neklade, nežli že to bylo všechno smluveno, že si to děvče všecko odneslo až na modlitební knížky, že ji děvečka sousedovic viděla z pavlače, že uzel vynáší, ale to že se ještě vrátila, ale bez uzlu, a tak že ho někomu, kdo čekal, odevzdala; stran toho, kdo to byl, uvedl, co zpozorovala Šantrůčková.

„Jak vypadal,“ zeptal se Hubátius kvapně.

„A toho si Šantrůčková ani tak nevšimla, jen že měl šedivé dlouhé vlasy za uši sčesané a že byl už starší. Ostatek, abych pravdu řek, pan starý je myslím rád, že to děvče zmizelo.“ –

Hubátius odcházeje od Mariánka, myslil na toho neznámého muže dlouhých šedých vlasů. Takový byl předevcírem u deklamátora.

Když Hubátius nazejtří ráno vykročil ze svého bytu, potkal na síni deklamátora Svobodu také odcházejícího. Zastavil jej a pověděl mu, co je s Jiřím. Deklamátor, v tváři povadlejší, patrně ustaraný, poslouchal zasmušile a pak povzdechl:

„Lituju mladého pána. A to děvče taky.“

„Kam asi ušlo –“

Deklamátor podíval se na Hubátia, jako by chtěl říci, cože se jeho ptá; ale mlčel.

„Nějaký starší muž prý na ni čekal, snad její otec.“

„Možná, možná, ale co – snad –“

„Povídám to proto“ vpadl Hubátius, „že jak mně ho popsali, byl podoben tomu, který byl předevcírem u vás.“

Deklamátor sebou škubl, sraštil čelo a zkrátka řekl:

„Tak; ještě mne budou vinit. Trestat by mne už nemohli, už mne dost potrestali, chleba mně vzali.“

„Jakže, pane deklamátor!“

„Už jím nejsem, už ne deklamátor desk zemských Království českého.“ Trpce se usmál. „Včera mne vyhnali z ouřadu.“

„Vyhnali!“

„Nebo propustili, jak chcete, ale pěšky jako za vozem.“

„To kvůli –,“ žasl soucitně Hubátius.

„Tak, tak. Bratra ještě málo potrestali, tak ještě taky mne, a na jeho děti taky dojde, jistě.“

„A jak on –“ Hubátius se zarazil, nemohl doříci, kdy bude bratr popraven.

„Bratr? To myslíte, kdy – čtvrtého června, to je pozejtří.“ Oči se mu rozšířily. „Pozejtří. Spánembohem!“ Mužík se otočil a chvátal ke schodům.

Hubátius hleděl zamyšleně za ním. Ubožák, bez chleba. Starý, hodný ouředník, a teď zčistajasna vyhnán. Co bude dělat? –

Když Hubátius druhého dne odpoledne navštívil Jiřího a viděl ho na loži bledého, osláblého, nezmínil se mu o sousedovi, co jej stihlo. Také o Helence pomlčel. Mluvil o jeho chorobě, těšil. Jiří, sedě na loži, měl oči sklopeny a patrně neposlouchal. Pojednou se však otázel:

„Neslyšel jste, s kým odešla?“

Hubátius překvapen odpověděl, že snad s otcem, jak slyšel.

„Tedy mezi ně zas – och –,“ povzdechl Jiří a zase pak mlčel.

Hubátius nevěděl, co na to říci, co dále mluvit. Jak jeho oči nejistě těkaly, postřehl pod poduškami v hlavách postele knihu.

„Ach, Jiříčku, vidím, že čtete, to byste teď neměl. Copak to čtete?“

Jiřík chvatně sáhl po knize, jako by se o ni bál, a tiše, ale rozhodně řekl, že nečte, nic nečte.

Hubátius odešel a Jiří, hledě do prázdna, myslel dále na to, co Hubátius řekl, že Helenka odešla s otcem. Musila, musila, ach jistě musila. Tady ji vyháněli, otec přišel, a snad také kvůli němu, Jiříkovi, odešla. „Všecko bych pro vás podstoupila,“ zaznělo mu v duchu, jak tam na zahrádce řekla. Všecko by podstoupila. To aby mu uvolnila. V náhlém pohnutí sáhl po knize, podíval se na Helenčin obrázek, znovu četl její řádky. „Ach, vy mně neodpustíte, to je hrozné pomyšlení, ale co jsem řekla na zahrádce, je pravda, do smrti, do smrti – „ A četl zas: „Co jsem řekla na zahrádce, je pravda, do smrti, do smrti.“ Oči se mu zakalily, ne poprvé nad těmito řádky, a šepem si opakoval: „Do smrti, do smrti –“

„Čtvrtého června, to jest pozejtří,“ ta slova, a jak to deklamátor pověděl, dojala Hubátia a pamatoval na ně. Jmenovitě pozejtří, toho označeného dne, živě si vzpomněl na svého souseda. Nezpozoroval, že by byl ráno odešel; než z jeho bytu nezaslechl žádného šramotu, žádného hlasu. Ale deklamátor doma byl.

Na dnešek málo spal a časně vstal. Na snídání zapomněl, uklízení záhy nechal. Přecházel, usedal a zase k stojanům s knihami, díval se na ně, zářel z řady vyčnívající, ale nedošel ani konce, obrátil se k oknu, na ulici vyhlédl, po hodinách se otočil, díval se na ně. Při všem byl v myšlenkách pořád v Kopidlně u bratra, počítaje, že tou dobou asi jej vyvedli z vězení, že se rozloučil s dětmi, a jak, jak, bože, jaké loučení hrozné, co Zuzka, co Baruška, a hoši, ti – och –

Deklamátor rozběhl se pojednou ke dveřím, vzal za kliku, přesvědčil se, že jsou dobře zavřeny, pak vytáhl si z knih bibli. Nebyla to bratrova Kralická; tu předtím, když z opatrnosti uklízel knihy, schoval u Fialy

soustružníka. Melantriška²³³ to byla. Donesl ji na stůl, otevřel ji nazdařbůh a četl. Oči bloudily po řádcích, rozčilená mysl však nevnímala slov jindy mu posvátných. Ustával, na stěnu po hodinách se ohlížel; znovu se dal do čtení, dlouho však nevydržel. Zavřel bibli, dal ji na místo, a zase přecházel, zastavoval se, do země se zadíval. Hlubokým, smutným tichem tikaly hodiny; chvílemi se ozval třesoucí se povzdech sklíčeného deklamátora. Bylo mu ouszko. Popraviště vstoupilo před oči, potupný průvod, kat, viděl meč se blýsknout, viděl krev – A pak, pak – Mrtvolu hodí na hranici dříví, zapálí ji. Snad právě teď hoří a bratr – Nedomyslí, vytrhl se, vyjeveně se ohlížel, rozešel se prudce pokojem, jako by chtěl utéci, u okna se zastavil, vyhlédl. Ulicí kráčeli lidé, živě rozkládali, smáli se. Popuzen se otočil, šel podél stojanu knih. Na nich navrchu ležela malá tenká knížka, jemu zvláště milá, z které včera večer četl, Kšaft umírající matky jednoty bratrské. Vzal ji, maně ji otevřel a četl:

„Vás posavad věrné a v té věrnosti stále trvající a již i konce víry své dobíhající potěšuji potěšením tím, kterýmž potěšil nás převěrný náš Pán oněmino svatými slovy svými: Vy jste ti, kteří jste v mých pokušeních se mnou zůstali. A jáť vám způsobuji, jakož mi způsobil Otec můj, království, abyste jedli a pili za stolem mým v království mém. Potěšení toto přijmětež, ó synové, a nekormuťte se již více pro ztrátu zemské vlasti a stánků obydlí svého, nebo k slavnějším věcem vede nás ten, kterýž řekl: Zvěstuj lidu mému, že jim dám království věčného Jeruzaléma –“

Deklamátor zhluboka povzdechl a pohnut opakoval si polonahlas: „Mučedník, mučedník.“ Někdo zaklepal na dveře. Byl to Hubátius; účastenství přivedlo jej ke dveřím. Mínil se zastavit, aby deklamátor nebyl tak sám, opuštěný, a srdečné slovo k němu promluvit. Zaklepal i zavolal na deklamátora. Než ten neotevřel, ani se mu neozval. – –

Týden po nešťastném čtvrtém dni června měsíce přišla k deklamátorovi jeho neť Zuzka, dcera po nebožtíku myslivcovi. Přišla povědět o posledních dnech svého otce a vyřídit panu strejčkovi poslední

²³³ Melantriška– česká bible vydaná pražským knihtiskařem Jiřím Melantrichem poprvé r. 1549;

jeho pozdravení. Vypravovala, často ustávajíc pohnutím i v pláči. Deklamátor seděl proti ní zasmušilý, nehnutě poslouchaje; někdy tajně povzdechl, někdy slovem zkrátka a tiše se optal.

Uslyšel, jak bratr statečně si vedl, že nezakolísal, že jezovitu Malobického, který ještě jednou přišel k němu do žaláře a pak před samou popravou, odbyl, od něho se odvrátil, uslyšel, jak bratra ta knížečka, kterou mu tajně podstrčil, těšila a posilnila, jak se syny myslivci a s ní, Zuzkou, a Baruškou se loučil a jak si spokojeně povzdechl, teď že klidněji umře, když mu tiše a tajně slíbili, že zůstanou věrni, že se raději vystěhují. A slyšel, že se bratr netřásl ani na popravišti, že sepjal ruce, k nebi se díval, tak že chvílečku stál, až kat –

„Byli jste tam?“ zeptal se tiše deklamátor.

„Až na popraviště jsme šli za pantátou, ale pak –“

Deklamátor pokýval hlavou, pak řekl tázavě: „Mečem –“

Zuzka mlčky přisvědčila. „A tělo spálili, kat –“ Zuzce se řinuly slze po tváři.

„A popel –,“ ptal se deklamátor.

„Všechn popel tam na popravišti shrabali a zakopali.“

„I popel, Zuzko, potupili, i popel, ale –“ Náhle vstal a vytáhl z knih nevelkou knížečku, tu, z které si četl v den poprav, Kšaft umírající matky, hledal v ní, rychle, rozčileně, místo, které jej v onen den potěšilo a posílilo, a přitom mluvil: „Zuzko, pantáta podstoupil smrt pro svou víru, ukrutný trest, a po smrti ještě ho potupili. Ale, poslechni, tady –“

Našel hledané místo a četl. Hlas jeho, zpočátku zastřený, ponenáhlu jasněl, až zněl už zvučně v nadšeném pohnutí, když četl konec toho místa: „Nekormuťte se již více pro ztrátu zemské vlasti „a stánků obydlí svého, nebo k slavnějším věcem vede nás ten, kterýž řekl: Zvěstuj lidu mému, že jim dám království věčného Jeruzaléma. Utečte jen stínům věku tohoto, přijměte utěšení slávy své, připojení býti majíce po svém odtud propuštění do zástupu onoho velikého, kteří stojí před trůnem i před obličejem Beránka – O nich hlas nebeský dí: To jsou ti, jenž přišli z velikého soužení a umyli roucha svá a zbílili je v krvi Beránkově.“ –

Zuzka zůstala u strýce dva dny. Domů nesla bratřím myslivcům a sestře Barušce od něho pozdravení a zprávu, co se s ním stalo, jak i jej potrestali a že chválí jim to, na čem se usnesli, on že se vystěhuje s nimi, aby však nechválili, teď hned že není pravá chvíle, poněvadž je pozorují a hlídají, aby to nechali do podzima, do té doby že k nim ještě přijde a že s nimi smluví, kdy a jak vytrhnout z toho babylónského zajetí.

Hubátius i pak nepřestal si svého souseda s účastenstvím všímati, třebaže deklamátor byl stále plachý. K Vorlíčkům už denně nechodil, nýbrž jednou nebo dvakrát za týden. Hubátius ho teď už nikdy nezahlédl s balíkem pod paždí. Přestal kupovat a nosit si knihy. Patrně na ně neměl, nedařilo se mu. Počátkem července nemálo překvapil Hubátia. Potkal ho jednou odpoledne na síni, ale neminul ho jako jindy, nýbrž pozdraviv zastavil se s ním.

„Pane Hubátius, promiňte, že zastavuju, ale nedá mně, rád bych věděl, prosím vás, jak je s mladým panem Březinou, s panem Jiřím.“

Hubátius překvapen i potěšen ochotně odpověděl, že se mu daří lip, ale že mu nebylo kale z toho pobouření mysli, čtrnáct dní že ležel a pak že musil až do konce června zůstat na vinici, doktor Globic že tak radil, teď že je zase v Praze a chodí do koleje, ale že je dosud na něm vidět, že stonal.

„To víte, pane deklamátor, vždycky takový subtilný, outlého zdraví a pak tohleto trápení.“

„Ale už se upokojil.“

„Ba myslím, že ne. V gruntu srdce to ostalo. Je smutný, často zamyšlený, neusměje se, na housle ani nesáhne a pořád doma. Ani k babičce nejde, tam nebyl od té doby, jak, no snad víte.“

„Čas to spraví; zapomene.“

„Jiří ne, ten ne, a když –“ Hubátius měl na jazyku: „a když se také souží pro to, že Helenka odešla mezi ty nevěrce,“ ale hned se vzpamatoval a hned obracel: „Jako tohle. Onehdy jsem byl u něho, v jeho pokojíčku, hovořím, povídám tak leccos, abych ho povyrazil, to se ví, že ne smutné věci, ale on se ani neusmál, jen jako by poslouchal; ale neposlouchal,

protože najednou povzdychne a povídá: Jen to kdybych věděl –' Zamlčel se a já řku, co, a on: „Kam odešla, kde je.““

Hubátius se odmlčel, na deklamátora se zahleděl, jako by čekal, teď že přece na to odpoví. Deklamátor okamžik mlčel; zdálo se, že porozuměl, že chce povědět, na očích mu to Hubátius viděl, pojednou však vážně pokýval hlavou a řekl jen:

„Chudáček,“ a dodal: „Zdalipak alespoň čte.“

„Teď už čte, to čte, to myslím nejspíš zapomene, když čte.“ –

A pak zase jako předtím. Deklamátor zase tak plachý, spíše vyhnul se, než aby se zastavil. Žil čím dále tím skromněji; sám si vařil, sám si poklidil. Zdálo se, že mu je hůř. Hubátius ho dvakrát viděl s balíkem knih pod paždí, jak šel s nimi síní po špičkách, jak pospíchal, jako by je byl ukradl. Z domu je vynášel. Hubátius najisto hádal, že knihy nese na prodej, že mu začíná být asi zle, když tohle dělá, když sáhl na svůj poklad, na své jediné potěšení.

Bylo tomu tak; deklamátor začal pustošit svou sbírku knih, kterou po léta sháněl, na niž obětoval kdejaký groš, pro kterou si nic nepřál a často i od úst sobě utrhl. Těžké bylo odhodlání, ještě těžší vykonání. Když pomýšlel první část vynést a měl knihy vybrat, obcházel jejich řady, přehlížel a prohlížel, rozmýšlel se, kterou vzít; často již vztáhl ruku, ale nedohmátl, tu onu již povytáhl, ale hned opět zastrčil, nemoha se odhodlat a s ní se rozloučit.

Připadal si jako Herodes, jenž vraždí děti, a ne cizí, ale vlastní, nejmilejší děti. A přece se musil rozhodnouti. Vybral kupu knih, na stůl složil, ale když už je chtěl provázky svázati, ještě dvě vytáhl a postavil je zase do řady k ostatním ve stojanu. Jednou jich ušetřil, podruhé však musily. Vzdychal, když knihy do balíčku svazoval, vzdychl, když překračoval práh. Vzpomínal, s jakou radostí si je nosil, jak mnohé vysvobodil od zkázy, jak byly zvedeny, potrhány, ušpiněny, jak je všechny vyčistil a svým knihařským uměním vyspravil, do nového kabátku dal, a teď že musí zase do těch špinavých kotců židovských, do těch černých děr mezi všelikou, veteš, kdež budou se v prachu válet, v prachu a špíně, v

mrkavém světýlku čadící lucerničky, a čekat, až je usmolené, chlupaté ruce vytáhnou a budou je nabízet; a prodají je třeba jako starý papír nebo někomu, kdož jich neocení, kdož jich nebude tak opatrovat. Už nikdy jich nespatri –

Hubátius postřehl, že soused smutně své knihy odnáší. Ale jak pomoci. Hubátius sám neměl nazbyt; a kdyby měl, jak deklamátorovi nabídnout, a třeba by zle pochodil. Mimo nadání mohl však posloužit. Jednou odpoledne, bylo v polovici srpna, otevřely se dveře Hubátiova bytu a jimi vklouzl deklamátor Svoboda, bez paruky, v černé čepičce, tak jako když chodíval na concertum, jenže ne tak vesele. Modré jeho oči se neusmívaly, jenom rty, a ty rozpačitě. Neusedl do křesla, nýbrž stál a jako by se ostýchal. Začal dosti zdaleka, omlouval se, pak teprv o tom, proč přichází, že se hodlá stěhovat, že se mu valně nevede, to že dá rozum, když je bez služby; na venkově že bude levněji živ, že hodlá k bratrovým dcerám do Kopidlna, a tak že, to že pan soused uzná, tolik knih s sebou brát nemůže –

„A pak abych pravdu řek, do těch knih jsem mnoho strčil, všecko, a teď, jak povídal, a proto –,“ odmlčel se.

„Měl byste knihy na prodej.“

„Mám, to mám, a už jsem taky něco jich prodal.“

„Ale, pane deklamátor, sedněte si,“ zval Hubátius srdečně a přistrčil mu křeslo.

„Prodal,“ deklamátor povzdechl. „A jak – Ale co dělat, tuze nerad, tuze. A musím ještě; ale ty bych nerad do Židů, ty bych rád viděl v dobrých rukou, kdo by si jich vážil, kdo by je měl taky trochu rád.“ Nutil se do úsměvu; ale ten úsměv Hubátia dojal.

„Jsou to pěkné knihy,“ pokračoval deklamátor, „a některé tuze vzácné, latinské, staročeské a – a –,“ podíval se na Hubátia, „od katolíků sepsané, taky od jezovity, Balbína.“

„Rád, rád, pane deklamátor, ale –,“

„Nemyslím vás, pane Hubátius, ale máte mnoho známých mezi juristy a tak –,“

„Pravda, to rád udělám, budu shánět a doufám, že ne nadarmo.“

Deklamátor mu podal ruku, děkoval a pohnutě dodal: „Vy, pane Hubátius, jste se nade mnou nepohoršil. Všichni se mně teď vyhýbají, dělají, jako by člověka neznali, však víte proč, jen vy ne. Zaplať vám pánbůh.“ –

Hubátius hned, když ho deklamátor požádal o zprostředkování, vzpomněl si na Jiřího. Jemu nejprve pověděl o těch knihách, kterak jej deklamátor navštívil a co řekl. Jiří zasmušile poslouchal, chvíli mlčel, pak oznámil, že si koupí, ale deklamátora aby nic neříkal, že on, Jiří, si knihy kupuje; hned také podtrhl řadu titulů v seznamu, který Hubátius měl od deklamátora. Když Hubátius odcházel, zastavil jej Jiří a řekl, hledě zasmušile do země:

„Snad by deklamátor věděl –“

„Co –“

„Kam Helenka odešla, kde je. Kdybych alespoň to věděl.“

V těch slovech znělo tolik smutku a toužebnosti, že Hubátius nemohl déle tajit, že o tom s deklamátorem už jednal.

„Víte, Jiříčku, tuhle jsem potkal deklamátora, to jest sám mne zastavil a ptal se na vás tak upřímně, že mne to těšilo, a tu jsem mu řekl, jak jste si povzdychl, že kdybyste alespoň věděl, kam Helenka odešla, kde je. Řekl jsem mu to, nemrzte se, v dobrém oumyslu, zaťukal jsem.“

„A on?“ zeptal se chvatně Jiří.

„I tak se na mne podíval a viděl jsem mu na očích, že chce něco říct, že snad něco ví, ale pak najednou jako by se rozmyslil, neřekl nic a jen politoval.“

Jiří zklamán chvíli mlčel, pak se otázal, myslí-li Hubátius, že deklamátor něco ví.

„Mohl by, zahlédl jsem u nás v domě takového mužského, jak ho pak Šantrůčková zahlídla před svým kvartýrem.“

„Otec –vyhrkl Jiří jako ulekaně.

„Kdopak ví.“ –

Za dva dny vyplatil Hubátius deklamátorovi značnější sumu za stoh knih, mezi nimiž byly spisy Balbínovy i Stránského *Respublica Bohemiae*. Když je deklamátor skládal na stůl, zeptal se Hubátia, kdo je koupil.

„Pane deklamátor, věřte, že budou v nejlepších rukou a že nový pán bude je mít opravdu rád. To mně věřte!“

„Zaplať pánbůh. Škoda že nesmím vědět jeho jméno. Ale pozdravujte ho, pozdravujte ho.“

Přišel zjednaný mužský, jenž do té chvíle nevěděl, kam knihy poveze, a začal je snášeti dolů na vozík před vraty. Hubátius se vytratil. Deklamátor usedl do kouta a hleděl do země. Teprve když mužský hlásil, že bere poslední, tak že snad je to všechno, vstal, mlčky přisvědčil; nemohl ani promluvit. Díval se za mužem, až vyšel, díval se vlastně po knihách v jeho náručí, pak se obrátil po prázdných stojanech skoro nadobro vymetených. Bylo mu jako o pohřbu, když vynesli drahého srdci. Slzy se hrnuly deklamátorovi po zvadlých, požloutlých tvářích.

LXXIII

Jiří nepustil z mysli to, co Hubátius mu řekl, že deklamátor Svoboda snad ví, kam Helenka odešla, kde je. Z toho pokušení, aby sám se k deklamátorovi odvážil. Váhal však, rozmýšlel se a zas uvažoval, jak by se k němu dostal, aby Hubátius o tom nezvěděl. Pak náhodě vše odevzdával; dvakráte zašel až k domu U božího oka, kdyby tu deklamátora snad potkal. Než nedočkal se ho. Když přicházel potřetí, bylo koncem srpna, pozdě odpoledne, zahlédl, že Hubátius právě vykročil z domu. Jiří se v ten okamžik rozhodl. Vešel, rychle stoupal do známých schodů, rozčilen se zastavoval, váhal, pomýšlel, jak to říci, a co pak, kdyby deklamátor jej odbyl, proč se na něj obrací, co on –

Tak došel na poslední schod. Vtom vykročil deklamátor z bytu. Ustoupit nebylo již možná. Deklamátor užaslý hleděl na Jiřího, jenž mlčky pozdravil.

„Ach, ach, pan Březina,“ prohodil deklamátor nejistě, „pan Hubátius myslím odešel.“

„Jdu k vám, pane deklamátor.“

„Ke mně? Ke mně?“

„Chtěl jsem se optat –“

„Medle, načpak –“

„Přítel Hubátius se už taky ptal,“ začal nejistě Jiří. Deklamátor začal nervózně pošukovat svým kabátem na prsou.

„Prosím vás, pane deklamátor,“ znělo to vroucně i smutně, „nemám pokoje, rád bych věděl, kam odešla Helenka myslivcova, s kým –“

„Helenka, Helenka – A to – a to přicházíte ke mně? Co já, jak já –,“ dodal prudčeji.

„To mne souží, ta nejistota,“ povzdechl Jiří, „jen to kdybych věděl, kam odešla, musila-li, a s kým.“ Úzkost třásla se v těch slovech i v jejich tónu.

Deklamátor ji cítil; zadíval se na něj, v modrých očích jeho svitlo soucitem. Mlčel, váhal, zase potáhl zkrátka a prudce kabátem na prsou; ale pak mírně, jako jindy s Jiřím hovořival:

„Je to neštěstí, pane Jiří, rád bych, ale člověk aby se pro každé slovo třásl.“

„Pane deklamátor,“ vpadl Jiří vzrušeně, „přede mnou můžete všechno říct. Víte-li, prosím vás pro všechno, žádný o tom nezví, žádný!“

„Co bych mohl říci, nežli to, že když její bratr přišel k otci sám, bez ní, loni, víte, že otec, jistě horlivý ve své víře, neměl pokoje, nechtěl jí tu nechat, nemohl, že si pro ni přišel a odvedl ji.“

„Kam, do Žitavy snad –“

„Vy jste to řekl; myslím, že tam, jistě, zaslechl jsem, tam. Ale pospíchám, pane Jiří, spánembohem.“ Vykročil, než vtom se zas obrátil. „To jistě víte, že jsem knihy prodal, musil, to víte, och, a víte-li taky o tom,

kdo jich mnoho koupil, Stránského a ty ostatní, prosím vás, aby je měl rád, rád, a že mu děkuju; ten je bude doufám opatrovat a hledět si jich, spánembohem.“ A již byl na schodech.

Jiří stál na šeré síni. To o knihách převanulo; jen na to myslil, co deklamátor řekl o Helence. Odešla, musila, odešla tak, jak se domýšlel. Deklamátor to neřekl naplno, ale je to jisté, jisté. Helenka se již nevrátí, nemůže, a je zase mezi těmi bludaři –

Zkrušen vracel se od Božího oka. –

Tou dobou byl P. Mateřovský „pražský“ ve své cele v koleji u Sv. Klimenta zabrán do čtení. V pokoji málo světlém šero pojednou rychle houstlo, neboť venku vyvstala černava a zaklopovala všecku oblohu. Horlivý čtenář utekl se k oknu, aby lépe viděl. Ale jen tam začal dále číst, už jej káral bratr, „hradecký“, jenž právě vstoupil: „Co děláš, vždyť už není vidět? Co to čteš?“

Bratr odstoupil od okna.

„Hrozný spis, hrozný a nebezpečný.“ A četl nadpis: „Pensées diverses sur les comètes“²³⁴. Sepsal to ten helvitský filozof Bayle. Neznaboh, brání neznabohy, ateismus, že prý nevěra je lepší nežli pověra, že vláda by měla trpět všechny víry, všechny, i nevěrce.“

„To se smí tisknout?“

„V Nyderlandtu smí. Takové a ještě horší nepravosti napsal ten člověk, a jak prý se nemá křesťanství, rozumí se katolické, pokládat za krvežíznivé náboženství, když se neštítí ani podvodu a klamání, dragonád²³⁵, kata a inkvizicí, jen aby utisklo svědomí a přesvědčení.“

„Kata na něj a na jeho spisy! Nač to čteš, nač se zlobíš.“

„Musím přec nepřítelé znát. A přibývá těch škribentů²³⁶ proti zjevenému náboženství, proti katolické církvi; už ne Locke a Toland²³⁷, už

²³⁴ Pensées diverses sur les comètes – (franc, vysl. pánsé divers sůr le komét) správně Pensées diverses écrites a l'occasion de la Comete (Rozličné myšlenky napsané při objevení komety), spis, jehož autorem je – stejně jako spisu Dictionnaire historique et critique – franc. filozof Pierre Bayle (pjér bél, 1647-1706);

²³⁵ dragonáda – násilné provádění protireformace s pomocí vojska, zvl. dragounů;

²³⁶ škribent – pisálek;

jich je jako bejlí a tenhle Bayle je kápo, ten je prorok těch frajmaurů, jak si je taky pan hrabě Špork u nás začal. Knihy toho Bayla jsou jejich evangelium. Jejich nevěra, jejich takzvaná tolerancí k jiným náboženstvím, k bludařstvu, všechno je z toho spisovatele, i zášť proti našemu tovaryšstvu, zášť, a jaká!“

„To je několik zvrhlých pánů.“

„U nás, a taky jich přibývá. Ti frajmauri rozšiřují mor těch neznabožských spisů.“

„Taky na ně dojde. Ale nejdřív musíme dorazit zbytky domácího bludařství, vytrhat poslední kořínky ohavného husitství.“

Nedomluvil. Vešel Matěj, někdy služebník „starého knížete“, zesnulého strýce obou Mateřovských. Byl nyní ve službách koleje. Od jara, kdy P. Mateřovský s týnským kaplanem byli na komisi u deklamátora Svobody a nepochodili, měl Matěj za úkol stopovat deklamátora, vyzvídat o něm a zprávy shánět. Pomocníkem byl mu týnský kostelník, jenž bydlil nedaleko deklamátora a měl mnoho známostí ve všem jeho sousedstvu. Tak zvědával P. Mateřovský vše, co deklamátor dělal, kam chodil, s kým se stýkal, vše, i že se schází u Vorlíčků podezřelá společnost a že měla také ještě jinde schůzku, přes dvůr v zadním domku.

Toho srpnového chmurného večera vstoupil Matěj chvatně a nějak vyjeveně oznamoval, co nese od Leníčka, mínil týnského kostelníka, že zahlédl teď zvečera toho deklamátora s nějakým cizím mužem, černě ustrojeným, a že vešli spolu k Vorlíčkům.

„Do hospody, co na tom,“ vpadl P. Mateřovský.

„Jemnostpane, šli tam a ztratili se tam.“

„Kterak!“

„Leníček za chvíli, za malou chvíli tam za nimi vkročil, a už tam nebyli. A odcházet jich dveřmi, kudy se vychází na ulici, neviděl, a hlídal dobře, nežli tam vkročil. Dal si pivo, čekal, přijdou-li do sednice, ale nepřišli. Ztratili se z ní, ale z domu nevyšli, zůstali v něm; to tam mají

²³⁷ Locke a Toland – John L. (vysl. džon lok, 1632--1704) a John T. (vysl. tólnđ, 1669-1722), angličtí materialističtí filozofové;

nějakou schůzku. Jak mně to Leníček řek, já se hned postavil, abych viděl k průjezdu, jde-li někdo tudy na dvoreček a do zadního stavení.“

„A šel?“ zeptal se P. Mateřovský dychtivě.

„Dva jsem zhlíd. Šli tam na dvoreček a už se nevrátili, ti ostali jistě v tom zadním stavení.“

„Kdo teď tam hlídá?“

„Leníček a mladší kostelník. A já tam zase jdu.“

„Jdi, přijdu za tebou.“

Matěj odkvapil. P. Mateřovský, zapomenuv na slavného autora Dictionnaire historique et critique i na Šporka a frajmaury pražské lóže nedávno založené, spěchal do své jizby vzít si plášť. Začaloť venku pršet za temného rachocení hromu. A blýskalo se. –

Cizinec, s nímž šel deklamátor, byl Moc, kazatel, jenž před třemi roky podal večeri Páně v Mezřiči staré Klancové, babičce Helenčině a Tomášově, a jenž pak v noci vykonal v lukách v doubravě pobožnost s tajnými bratry. Ted' přibyl do Prahy posílit „tajné semeno“. Posledně navštívil zahraničný kazatel bratry v Praze předloni na podzim, kdy také Tomáš a Helenka přijímali u Vorlíčků v nádvorním stavení. Tam uvedl deklamátor Moce toho večera hospodskou jizbou u Vorlíčků a dále domem. Postranními dveřmi vstoupili v patře do sešlé místnosti bez nábytku, chatrně osvětlené dvěma svícemi, jež hořely na stole postaveném na nevysokém pódiu v čele té tajné modlitebny. Na stole cínový talíř s rybičkami, zastřený bělostným ubrouskem, cínový korbílek vína a starobylý kalich, který od Nového roku uschovával Fiala soustružník, jak na něj po střídě došlo. První sem přišel a již čekal s několika bratřími a s dvěma sestrami. Všichni se skupili kolem kazatele a vítali jej. Vyřizoval pozdravení od bratří v Žitavě a v okolí.

„Přibývá jich,“ vykládal, „noví přicházejí odtud z Čech, nejvíce od Litomyšle, z opočenského panství, od Nového Města a Náchoda, neboť nemohou již snést, jak je pronásleduje vrchnost světská a duchovní; a žízni po svobodě slova božího. Taký odtud z Prahy přibyli; loni ten mladý vinař, slyšeli jste, a teď také jeho sestra. Ta loni s bratrem nešla, to víte, ale teď,

když otec si pro ni přišel, poslechla. Právě když jsem se vydával na cestu sem, dorazil bratr Machovec s dcerou do Žitavy; s pomocí boží a našich bratří dostal se šťastně přes hranice.“

Někdo zaklepal na hlavní dveře, pak heslo se tam před nimi ozvalo, když Fiala soustružník se tlumeně zeptal, kdo to. Vstoupili dva bratři, pražští sousedé, za chvíli ještě jeden, a ten byl poslední. Deklamátor přehlédl malou obec, očima spočítal, pak obrátil se ke kazateli, že už nikdo nepříjde, a uvedl jej na pódium za stůl. Moc, položiv před se agendu, pozdravil bratry a sestry, pověděl, jak na ně za hranicemi vzpomínali a vzpomínají, kterak jsou opuštěni, že toužili sem někoho poslat, že však dříve nebylo možná, až teď, třetího roku, co přijímali večeri Páně. Vzpomněl, že se skrývají a trpí pro víru, obzvláště že s bolestí vzpomíná na bratra Svobodu, jež v Kopidlně ukrutně popravili.

Deklamátor, stoje vedle, pochýlil hlavu.

Kazatel pokračoval pohnutým hlasem, že bratr Svoboda skončil jako mučedník, že zmužile podstoupil hroznou smrt – Kazatel pojednou zarazil a všichni se obrátili po dveřích. Někdo na ně zatloukl.

„To není žádný bratr!“ zvolal temně deklamátor. „Bratři, sestry –“

Nové zabušení a zas, prudší, hřmotnější, a ostré vyzvání, ať otevrou.

Deklamátor bezděčně sáhl po kalichu, jako by mu ho někdo již bral; kalich byl jeho prvním pomyšlením, jen o něj se lekl. Kolem náhlé ustrašení. Všichni vyskočili, všichni se vyjeveně dívali k hlavním dveřím, do nichž venku stále bušili a již mlátili mocnými údery, až se otřásaly. Někdo vykřikl: „Zrada“ a všechnen přepadený houfec jakoby vymrštěn hnál se zmateně k vedlejším dveřím. I kazatel se neudržel. Popadnuv agendu se stolu, vykřikl na deklamátora, ať jde, a skočil za prchajícími.

Deklamátor bledý vzrušením však neslyšel. Ruce na kalichu, stál sám na pódiu, nevšímaje si bratří, kteří v divé tlačenci mizeli vedlejšími dveřmi. Ustrašené jeho oči tékaly jizbou, zoufale hledaly koutek, místečko, kdež by mohl ukrýti kalich. Kmitloť se mu, že Římané dobývají se nejen dveřmi, ale že jistě číhají také dole a že by jim padl do rukou i s kalichem,

tak jako padnou prchající bratři. Ale jen holé stěny kolem, nikde kouska nábytku; klíč od stolu měl hospodský a jinde žádné skryše.

Hlavní dveře již praskaly a povolovaly. Zůstane-li, zmocní se římané kalicha. Nezbývá nežli pustit se za bratřími; tudy snad přece se dostane ven nebo kalich ukryje. Třesa se vzal jej a chtěl skočit k vedlejším dveřím; ale nohy pojednou usláblé se mu zamotaly, zavrával, levicí zašermoval, jako by se chtěl zachytit, pak letěl několik kroků hlavou dopředu a sklesl, kalich v pravé, u samých dveří. Vtom utichl praskot hlavních dveří; veřeje vyraženy a přes ně hrnuli se do chudé modlitebny „ukrytého semena“ vítězní římané.

Když P. Daniel toho večera tiše doříkal z breviáře completorium²³⁸, vstal, chtěje vyhlédnout ven, kdež déšť harašil a blesky krátkými oslňujícími zážehy prorážely hustou tmou. Ale jen pokročil, pootevřel někdo jeho dveře a zavolal jimi:

„Pojďte, pojděte k rektorovi!“

Bělovlasý kněz polekán vyhlédl ven. Dlouhou chodbou, nevalně osvětlenou visutou svítilnou, jejíž světlo oslepovaly prudké plápolky blesků, chvátało několik bratří v sutanách, prostovlasí, tak jak vyběhli ze svých cel, a všichni jedním směrem, k pokoji pátera rektora. Před nimi někdo v mokrému plášti a klobouku. Krátkozraký P. Daniel ho nepoznal, ani toho, jenž jej vyvolal ven. Bez rozmýšlení dal se za chvátajícími. Vstoupil do pokoje, do šumu a ruchu tmavého houfce kněží jezovitů. Vyrozuměl, že P. Mateřovský se vrátil z nějaké výpravy.

Ten, už bez pláště a bez klobouku, oboje shodil u dveří, stál před vytáhlým, hubeným páterem rektorem, mužem nejlepších let. Drže temnou, kovanou skříňku, oznamoval, že se mu podařilo přepadnout tajnou pobožnost husitskou, právě když se chystali přijímat sub utraque, v domě U Vorlíčků v Týnské ulici že je přepadl, v zadním domku přes dvůr, tam že se již dávno scházeli a že nikdo neměl ani zdání. V houfci jezovitů výkřiky úžasu a pohoršení nad tou smělostí kacírskou.

²³⁸ completorium – (lat) povinná večerní modlitba katolických kněží;

„A tady,“ P. Mateřovský, všechn zrudlý chvatem i vzrušením, otevřel skříňku a vyndal z ní zlatě se lesknoucí kalich. Prudkým, radostným mávnutím pozdvihl jej vysoko před se, aby jej páter rektor a všichni viděli.

„Ecce, ten kalich je odtamtud. Ten jsem jim sebral.“ Černé, smolné oči se mu leskly, hlas se mu radostnou chloubou pozachvěl. „Je to starý, husitský kalich. Z toho pili, je tuze starý, jistě z husitských časů. Tu je!“ A v triumfu jím zamávav, podal jej rektorovi. Všichni se tlačili, a nejvíce P. Daniel, aby zhlédli vzácnou kořist.

P. Mateřovský přitom podával zprávu, jak podezření pojal, jak dal jednoho ouředníka, bratra toho popraveného rouhače Svobody myslivce, stopovat, jak dnes došla zpráva o cizinci, kterého viděli s tím Svobodou, že hned tušil, že to nějaký predikant. Chvatně a stručně vypověděl, jak ti dva byli stopováni, jak on, Mateřovský, došel si na týnskou faru, kterak s kaplanem, s Matějem, kostelníkem a dvěma biřici přepadli ty husity in flagranti.

„Musili jsme dveře vypáčit. Bohužel, zatím druhými dveřmi rozprchly se ovečky i s pastýřem,“ slovo to řekl s posměškem, „do domu U Vorlíčků se dostali, jen dva tam naše varta sebrala, hospodského a ještě jednoho.“

„Co ten predikant?“ ptal se páter rektor.

„Ten zmizel, to je veliká škoda. Ale druhého hlavního berana, toho bývalého deklamátora u zemských desk, Svobodu, toho máme. Jenže, bohužel, ne živého, nýbrž mrtvého.“

Úžas mezi jezovity; rektor se chvatně ptal, bránil-li se.

„Ne, rukou jsme na něj nesáhli. Ale pánbůh ho potrestal; šlakem ho porazil. Všichni utekli, ten deklamátor byl poslední; ale jen ke dveřím se dostal, tam padl a umřel. Ještě chraptěl, když jsme k němu vrazili. Ale už o sobě nevěděl. V smrtelném hříchu zcepeněl. A jak! Ten kalich v ruce.“ P. Mateřovský vzal kalich, a křečovitě jej pravicí sevřev, pozdvihl jej. „Takhle ho měl, tak s ním utíkal a nepustil ho, ani když padl. Jako v kleštích ho držel: to byla práce, nežli biřici z té mrtvé ruky kalich dobyli. Jen násilou, a jakou!“

„A co s tím mrtvým?“ ptal se rektor.

„Nechali jsme ho tam.“

„A ten kalich – Byl zabaven v týnské farnosti.“

„Byl jsem s ním nejprve na faře. Když jsem žádal, že bych ho tu rád ukázal, farář hned svolil. Nu, kacíři z toho kalicha už pít nebudou,“ dodal v brutální radosti a spokojen. „Teď už bude Praha čistá, to byli ti poslední. Těch několik, co zbyli, snadno vypátráme. A hlava jejich pryč. Ten deklamátor byl jistě jejich vůdce; byl to nebezpečný, tvrdý husita.“

„A vás pozdrav pánbůh!“ Páter rektor podal Mateřovskému ruku.

U Vorlíčků přes dvůr, v zadním domku v patře ležel mrtvý deklamátor Svoboda u stolu na pódiu, kam ho biřicové zatáhli. Když jej po podlaze vlekli, sletěla mu paruka. Ležel bez ní, bez čepičky; prsty pravé ruky, jež křečovitě sevřela posvátné dědictví, měl od biřiců vyvráceny. Sklené, v sloup obrácené oči nezatlačeny. V modlitebně tma; zdola, ze síně, dral se nahoru vyraženými dveřmi vítr a chvílemi hlasem zaúpěl. A chvílemi zamžikaly skulinami okenic zsinale svity blesků. Pak opět hluboké temno.

V hlubokém temnu žil, v hlubokém temnu odešel. Ani tucha jitřního světla.

Temno, temno. –

To, co se událo u Březinů v máji měsíci, vzrušilo stůl blíženců a vzbudilo jeho vřelé účastenství. Zvláště starý Kubíček, jenž vždycky tvrdil, že Jiříček jistě si oblíbil eklesiastické duchovenství, trnul a byl zmaten tím, že si ten zbožný, ušlechtilý mládenec oblíbil děvče takového rodu a tak, že zapomněl na čtvrté boží přikázání a svému pantátovi se opřel a sám že se z té nešťastné lásky až rozstonal. Nejednou pak na něj u stolu vzpomněli, jak se mu na vinici daří, až pak samý konec června jim pan Venci, tady u Březinů písař pivovarský, oznámil, že se pan Jiří z vinice vrátil, že mu je líp, ale přece že je na něm znát, že stonal.

„A vesele se nepodívá, málo mluví, ničeho si hrubě nevšimne,“ doplnil Florián Mariánek, „to ještě na srdce stůně, a na to není léků v apatyce, to snad jen čas spraví.“

Koncem srpna nová událost, ta u Vorlíčků. Stůl blíženců i všecka společnost trnuly nad tím, že tady v Praze, u samého kostela, konaly se kacířské pobožnosti. Jiří Kocourek zase divočel a klel, jak to na ně šli, že skoro všichni berani, husiti jim uskočili, že ta vrata dole, hloupá, pitomá, nechala je proklouznout i toho predikanta, a toho hospodského že by měli hodit na žebřík a pálit mu bok, aby vyznal a pověděl, že by mu dal vymlouvat se, jako se vymlouvá, že o ničem nevěděl, a ten deklamátor, jak ho pánbůh potrestal, šlakem porazil, jistě že byl jejich kápo, toho že měli zahrabat na popravišti, pod šibenicí, a ne u Sv. Valentina, to že jest ještě pro něj čest, dostat se na hřbitov povržených²³⁹.

Už po dva večery jednali u stolu o té události a třetího večera zas, ale bez Samečka; nepřišel. Divili se, a nejvíce Fileček. Sameček ani nazejtří nepřišel a tu již byl Fileček neklidný a staral se, nestůně-li. Florián Mariánek jej upokojil. Hned jak vstoupil, oznámil novinu, co se děje, že včera a dnes byla generální vizitace. P. Mateřovský že se o ni přičinil, že konzistoř ji smluvila s viničným úřadem, takže včera a dnes nanovo uhodili na vinice, tu i za vodou, kolik komisí že se tam vydalo a všude najednou, v stejný čas, takže Sameček také musil na tu bludařskou vojnu, ten že asi má radost a že bude povídat

Povídal, vypravoval, líčil hned nazejtří, a klel a zlobil se i nadával, jaká to je služba, ve dne v noci, a na jedné generální vizitaci že nebylo dost, a že hned ještě druhou, a z obojí nic, skoro nic, pár knížek, a nic, predikant nikde, ani stopy po něm, žádná večere pod obojím, nic, jen pár zakázaných knížek, to že nestálo za tu turbaci a noční štrapací, jejich parta, při které on byl, že nepopadla ani jediné knihy, tak co, nač –

„A bude-li generální vizitace za rok, popadne ještě míň,“ vykládal Mariánek, „vždyť za ta leta, to jsou už leta, co na ty bludaře dokračují a chodí, co jim těch knih už pobrali! A pak těch beranů ubývá; staří vymírají, nu, a ti mladí, ti už chodili do školy k páterům jezovitům, už rádi chodí na procesí a na betlémy, jak jim to všechno páteři vystrojí. Myslím, Samečku,

²³⁹ hřbitov povržených – opovržených (nablízku byla trestnice);

že jste byl včera naposledy, že už ani jeden večír nevynecháte. No, tak na zdraví!“ A přitukl mu a hned po něm Ignác Fileček a všichni ostatní upřímně a vesele.

Tady dole šumno i veselo, nahoře však v pokojíku mladého Březiny teskné ticho. To, co mu deklamátor, odcházející ze svého bytu, řekl o Helence, zkrušilo Jiřího; a nazejtří ráno se lekl, až se zachvěl, když uslyšel, že deklamátor je mrtev, že skončil nedlouho po tom, co se s ním rozešel, a jak skončil. Všichni kolem jen o tom, že to trest boží, že tak bídně skončil, v smrtelném hříchu, v tom kacírství. A v tom kacírství teď také Helenka. A již se nevytrhne, toť krutá jistota. Vrátila se k otci, ale také k své první víře. Stesk po ní jej svíral, ale také úzkost o její duši, o její spásu.

Byly okamžiky, že se zatvrzoval, že si vyčítavě opakoval, co mu otec tenkrát řekl, proč Helenka s bratrem neuprchla. Ale vtom už jej dojímalomomyšlení, jaká v tom láska, když nechala bratra, když opustila otce. A zase shledával důkazy, rozpomínal se na vše, co by dosvědčilo, že se upřímně obrátila, že jen asi z donucení odešla, nebo pro něj, pro něj, aby ho zbavila protivenství a boje. Někdy chodil pokojíčkem jako zoufalý nebo zase padl na kolena a modlil se za Helenku.

Tak bývalo na vinici; pak, když se do Prahy navrátil, kdy začal opět chodit do koleje, nemohl zůstat v šeré síti svých trudných myšlenek, musil se vzchopiti k práci. Sálh zase po knize. Při ní pozapomínal, těžké chvíle zaháněl. Sedal dlouho do noci při světle, úsilně studoval, neboť poslední rok jeho filozofického studia se nachýlil. Knih po deklamátorovi se teď ani nedotkl. Nemohl, divný jakýsi strach mu nedal.

Přišly zkoušky; odbyl je výborně. Nepřichvátal však z koleje rozradován. Rovnou zašel do svého pokojíku a neřekl doma ani slova. Vydechl si po práci, radosti však neměl. Teď přímo před něj předstoupila neodkladná otázka, kterou pořád za sebou cítil jako těžký stín, co teď, otázka a již také odpověď, jak v té skleslosti myslisama se nabízela a jediná byla a žádná jiná.

Pan starý Březina po celý ten čas od prudkého setkání se na vinici o tu otázku nezavadil, také ne babička, které se Jiří po dlouhém čase zas ukázal.

Toho dne, kdy si odbyl zkoušku, přišel odpoledne otec za ním do jeho pokoje; vlídně mu domluvil, že musil se od cizích dovědět, kterak eminenter vybyl examina²⁴⁰. Jiří mlčel. Pan starý povzdechl a měl se k odchodu. Než u dveří se ještě zastavil.

„Ty ani slova, Jiříku! Mlčíš –“

„Co bych měl říct, pantáto.“

„Co teď hodláš.“

Jiří na něj pohlédl, pak odevzdaně, smutně řekl: „Co zbývá.“

Pan starý rychle postoupil opět do pokoje. „Tedy míníš –“

„Nic jiného nezbývá nežli jít do seminarium.“ A svěsil hlavu.

„Buď pánbůh pochválen! Synu, nebudeš litovat.“

LXXIV

Na Skalce vše po starém, v obyčejném pořádku a klidu; jen v říjnu minulého roku 1727 způsobila pohnutí zpráva, kterou přinesl Lazar Kiš z Prahy, že Tomáš, syn myslivcův, utekl z vinice s nějakým Žitavákem, že není po nich ani stopy, že tou dobou jistě je za hranicemi. Zpráva ta dotkla se zvláště regenta panství, starého pana Lhotského že Ptení. Své neteři, slečně Polexině, řekl ne bez výčitky: „Tak vidíš, Polexino, že by bývalo líp, kdyby byl ostal tu; myslilas, že se v Praze obrátí, a tu máš –“

„Ale to děvče, Helenka, pane strejče, neprchla, ta se opravdu obrátila, tu jsem zachránila.“

Dlouho však se tím stará slečna nemohla hájit a těšiti se. V létě roku 1728 přijel na Skalku synovec Antonín Josef Mladota ze Solopysk se svou manželkou, s „paní hrabinkou“, a ten za příležitosti si vzpomněl a pověděl, že měl do své poddanosti zase přivést a proč dceru bývalého myslivce Machovce, tu, co tetě sloužila za komornou, že již bylo všechno s tím

²⁴⁰ eminenter vybyl examina – výborně vykonal zkoušky;

sládkem sjednáno, že ji chtěl slečně tetě sem zase poslati, ale vtom že to děvče uteklo, tatík že si pro ni přišel odněkud ze Saska. Slečna Polexina žasla, trnula. Pan Lhotský chtěl jí s úštěpkem říci: „Vidíš? Nač jsi ji poslala do Prahy, a teď –“ Vida však její zklamání a nesnáz, pomlčel.

Zato správce Čermák spokojen, ve škodolibé radosti odfoukl si jako loni, když uslyšel o Tomášovi, a regentovi s úsměškem v duchu pověděl, tak že to vidí, komu tak přál, a teď že slečna se také přesvědčila, jaká to rota kacířská, lutrijánská ti Machovcovi.

Pan Mladota s „paní hrabinkou“ odjeli začátkem podzimu. Na Skalce se ztišilo a zase vše po starém, v obyčejném pořádku a klidu. Také letos jako každého podzimu zastavil se na Skalce žebravý mnich z králického kláštera, hubený, přibledlý, zapadlých tmavých očí, ten, jenž požíval zvláštní přízně správce Čermáka. Tentokráte jej mnich překvapil tím, jak vstupuje pozdravil. Hned jak práh překročil, položil obě dlaně na prsa a obrátil oči vzhůru, což jindá dělával, jen když vyslovil nějaké svaté jméno nebo něco zbožně jímavého. A teď zrovna u prahu tak ruce položil a se zbožnou vážností pozdravil:

„Pochválen buď Ježíš Kristus!“

Hned taky oznamoval, a radostně, tak že se teď bude pozdravovat, to že je to nové, krásné pozdravení, teď že se již nebude říkat „pozdrav pánbůh“, „zdrávi byli“ nebo „zdař bůh“, ale „pochválen buď“ a na to že se odpovídá „až na věky amen“, jak to nedávno nařídil Svatý otec²⁴¹, jinde že se tak už pozdravuje, tady že se to teprve začíná, ale to že bude všeobecné, arcibiskup že vydá o tom nařízení. Správce na ně nečekal. Hned jak mnich odešel, sám tak pozdravoval a přísně poručil čeládce, aby také takové pozdravení dávala –

Zima uhodila, sněhu napadlo, dráb přinesl po vánocích z města jako každého roku „Nový kalendář hospodářský a kancelářský – – od jednoho umění hvězdářského obzvláštního milovníka pilností na horizont český a jiné okolní krajiny a země sepsaný - - na rok Páně, jenž jest obyčejný

²⁴¹ *Svatý otec – Benedikt XIII.;

1729“. Správce hned a dychtivě se podíval, je-li v kalendáři konec „Vejtahu inkvizitorního procesu“ proti židům Lazaru Ábelesu a Löblovi Kurzhandlovi, kterýž Vejtah – už ve čtyřech ročnících téhož kalendáře, už od roku 1725 se po kuších táhl. Ale ani tentokráte mu nebylo ještě konec. Správce zase tam četl: „S tímto inkvizitorním procesem budu dá bůh roku 1730 laskavému čtenáři dáleji kontinuovati.“

To správce zamrzelo, ale pak měl náhradu, uspokojil se, poněvadž tato nová část se mu obzvláště zalíbila vyličením funusu zamordovaného dvanáctiletého pacholete židovského, Šimona, jež vlastní otec Lazar Ábeles prý zabil, že ten mládeneček měl na rakvi červený aksamitový příkrov, že jej nešlo šestnáct mládenců, „vše v červených pláštích s pěknými věnci na hlavách, pod sladkým zpěvem hlasů dvojnásobných muzikantů“, žalm Laudate pueri Dominum (Chvalte, dítky, Pána) že zpívali, a kterak jej nesli do Týnského kostela, červené fakule v rukou, že po obou stranách kráčelo mnoho městských vojáků, od městských kompanií.

Třikrát za tu zimu přečetl si správce Čermák tuto kontinuaci²⁴², ale také prudčeji nežli jindy obořoval se na poddané židy dole v Podbřeží a zase jednomu každému z nich říkal ábeles s potupnými, surovými doplňky.

V lednu nového roku 1729 přinesl oujezdský farář od děkana z Dobrušky, že v Římě se začalo jednat o svatořečení blahoslaveného Jana Nepomuckého, to že je jistotné. Koncem března došel na Skalku list pana Mladoty, kterýmž listem staré tetě své slečně Polexině oznamoval, že to, čeho si všichni toužebně přáli, se vyplnilo, že tohoto měsíce, jmenovitě na sv. Josefa, prohlásil Svatý otec v kostele sv. Jana v Lateráně blahoslaveného Jana Nepomuckého za svatého, že nazejtří poté vydal o tom bulu podepsanou jím samým a devětatřiceti kardinály, z čehož je teď tady v Praze radost veliká a obecné plesání.

Slečna Polexina radostně vzrušena chvátała s tou novinou k panu strejci, jenž trochu polehoval, dala si pak zavolati správce Čermáka, aby to oznámil čeládce, a hned si také vyzdobila svůj oltářík, a večer rozsvítivši

²⁴² kontinuací – kontinuace, pokračování; kostel sv. Jana v Lateráně – bazilika sv. Jana, hlavní chrám biskupa římského (papeže) v sousedství Lateránského paláce;

všecky svíčky na něm, pomodlila se, klečíc před ním, litanie k sv. Janu Nepomuckému.

Zpráva o kanonizaci došla pak také ouředně a rozletěla se z kazatelen po všech panstvích, krajích, po všem království, po vší české koruně a dál, daleko za hranice. Od jara teď všude jen jediný hovor, o novém svatém, zvláště pak, když pražský arcibiskup vydal vyhlášku, že kanonizace ta bude v Praze slavně slavena, ty slavnosti že budou po osm dní, od devátého do šestnáctého dne měsíce října. A již také ustanovil všechen pořádek²⁴³, všechny průvody, kdy, kterého dne budou, které řady pražské, která procesí, z kterých krajů v který den se jich zúčastní.

První na Skalce se rozhodl správce Čermák, že pojede do Prahy na tu velkou, vzácnou slavnost. Hned v dubnu žádal o dovolení, a pan Lhotský mu je dal. Sám na Prahu nepomýšlel, říkáje, že ten babylón pro něj už není, že ho má dost od korunovace, ale neteř slečnu Polexinu pobídl, aby se vypravila do Prahy.

„Už jsem na to myslila, pane strejče, ráda bych Prahu do smrti ještě jednou uviděla. Ale paní hrabinka, kdož ví –“

Ale za čtrnácte dní došlo psaní od synovce z Prahy. Zval on sám a jménem své manželky, a velmi srdečně, slečnu tetu svou a pana strejče, aby přijeli do Prahy na tu svatojánskou slavnost, to že budou divy.

„Nu, vzpomněli si, vzpomněli,“ pan Lhotský spokojeně pokýval hlavou, „pěkně děkuju, ale já nemohu. Ty však, milá Polexino, pojedeš,“ dodal skoro poroučeje, ale s úsměvem. Slečna, nerozmýšlejíc se, rezolutně přisvědčila, a tak že pojede.

Na Skalce se po žních mnoho mluvilo o Praze, o svatojánské slavnosti a jak se na ni všude chystají, v Dobrušce, v Opočně, že budou odevšad veliká procesí s muzikou, že obětní svíce ponesou do Prahy ke hrobu sv. Jana, v Dobrušce že chodí sám purkmistr s pokladnicí a sbírá, pořádkové že také dají, kůr literátský²⁴⁴ a záduší²⁴⁵, však že to bude svíce třicítiliberní,

²⁴³ pořádek – zde cech řemeslnický;

²⁴⁴ kůr literátský – sdružení kostelních zpěváků;

²⁴⁵ záduší – zádušní úřad;

voskář že chce jen za práci pět zlatých a za malování tři, a jinde že ponesou nejen svíci, ale také jiné dary, stříbrný svícen, lampu.

Slečna Polexina chtěla vyjet po prvním říjnu, připravovati však se začala již v polovici září. Vybrala své nejlepší, staromódní sic, ale z drahých látek ušité šaty a pěkný svůj kožich, vinutí²⁴⁶ hojně a hojně zásob na cestu i malou apatéku a přitom kuchařce nařizovala, co a jak za její nepřítomnosti; příkazy ty co den doplňovala, jak jí něco nového připadlo, ale také co den jí připomínala, ať si pana regenta hledí, ať má všechno v pořádku, jak je zvyklý, všecko. Jindy klidná, rezolutní, začínala teď být rozčilenou pomyšlením na odjezd, na rozloučení se se starým panem strejčem, pomyšlením na cestu a na Prahu, na kostel sv. Václava, kdež odpočíval její pan Vilím.

Za krásného jitra říjnového přiharašil před zámek starý panský kočár, hodně staromódní; dva statní hnědáci v postroji ne zrovna parádním a ne nejnovějším jeho spřežení. Na vysokém kozlíku Martin, šedivý, spolehlivý kočí. Nahoře v jídelně, kdež visely kontrfekt nebožtíka císaře Leopolda ve veliké alonžové paruce a ztemnělé obrazy krajin a také „landšaft marinářský“, lodě se zežloutlými plachtami v bouři, pohnutě se rozloučila slečna Polexina s panem strejčem, jenž ji pak doprovodil až ke kočáru. Tu již čekal správce, myslivec, písař i Čeládka, aby dali milostpanně slečně sbohem a přáli jí šťastnou cestu. Správce spokojeně nadul tváře, poněvadž se těšil, že za dva dny také vyjede, a sice koňmo. Slečna, přemáhajíc své rozčilení, mluvila úsečně, opakovala rozkazy už dané, připomínala, ať jsou opatrní, zvláště aby oheň opatrovali. Ještě z kočáru, na němž vzadu kupily se koše i zásoby sena a ovsa a v němž nebylo nazbyt místa pro samé škatule a balíčky, podala panu Lhotskému ruku. A když už Martin udělal bičem tři kříže, když už vůz vyjížděl kolem ohromného topole branou ven, dotazovala se neklidně komorné, vzala-li to ono, nezapomněla-li –

²⁴⁶ vinutí – prádlo;

Bylo slunečno, krásný podzimní čas. Kočár ze Skalky hrkotal zaprášenou cestou zpočátku dosti rychle, čím dále však, tím volněji, zvláště když se dostali na hlavní silnici ku Praze. Vozů a kočárů, které jely od Prahy, nemnoho, ale těch, které mířily tam k hlavnímu městu, takřka jeden proud. Jely selské vozy s nákladem nebo s lidmi, kolébaly se těžké formanské vozy pod bělavými plachtami, předjížděly je panské kočáry a jízdní pocestní a zase kryté vozy, staré kočáry, starší ještě nežli ten, který vezl slečnu Polexinu, ještě i takové, které neměly ani kozlíku, jejichž kočí seděl na podsedním koni, jak bývalo dřív.

Slečna Polexina vyhlížela nebo se modlila růženec, a zas se vytrhovala, když jeli kolem nějakého procesí, jež pod korouhví, uprášené, mlčky nebo zpívajíc ubíralo se nekonečnou silnicí.

Třetího dne dorazil skalecký kočár ke Špitálské bráně; před ní, v ní i za ní bylo, tak říkajíc, boží dopuštění, co všude lidstva, vozů i jezdců. Proto trvalo drahý čas, nežli Martin vjel do města, jež slečna vyhlížela v dychtivém očekávání. V ulicích neměla rozhledu, než i tak žasla, jak se Praha změnila, co všude nových domů pěkného díla, cihlových lomených střech, průčelí kumštovně vypravených, co ubylo těch nízkých nebo patrových starých pod šindelovou střechou, jak ona je tu zamlada vídala.

Ale všecky, ať nové, ať ty staré nevzhledné, všecky jako vystrojeny, u všech dole u vrat, u dveří břízky teď už prožloutlé a ještě více mladých smrčků, jedlí a věnce z chvojí.

Martin se konečně propletl až k Prašné bráně²⁴⁷, také tak vyzdobené, a tou dále Celetnou ulicí na Staroměstské náměstí, kdež zarazil před velikým domem hraběte Goltze, tchána pana Mladoty ze Solopysk. Byl už čas. Slečnu začala bolet hlava a již užívala osvěžujících kapek. Všecka roztřesená vystoupila z kočáru. A hned tu, jak se náměstím zběžně rozhlédla, seznala, že se kolem dějí veliké přípravy. Všude zdobili domy chvojím, obrazy, chystali transparenty, smolné pánve, barevné lampy, lucerny, voskové pochodně, na radnici plno lidí dokončujících výzdobu a

²⁴⁷ Prašná brána – tenkrát otlučená, o nízké cihlové střeše;

na Týnském kostele vysoko mezi oběma věžemi již vytažen veliký průsvitný obraz sv. Jana Nepomuckého. Ruch a shon všude.

Pak, když synovec a „paní hrabinka“ ji pěkně uvítali, když s nimi zasedla k jídlu, uslyšela divy, co se všechno chystá, co je, jaká je tu spousta lidí, Praha že jim nestačí, hospody že všechny nabity, nikde ani koutku, ani lůžka, v každé rodině že mají kolik hostů, v klášteřích že také plno duchovenstvem, biskupové že přijeli a co lidstva, i cizinců a panstva, co procesí už prošlo, a ta že teprve začínají, tak že nebylo ani před šesti léty o královské korunovaci.

Za staromódním kočárem slečny Poxiny vjelo Špitálskou branou toho odpoledne ještě mnoho povozů; po žádném z nich neohlížel se po ulicích tlačící se lid tak, jako po chatrném selském voze, taženém spřežením hubených koní v odřeném postroji, na němž bylo více provazů nežli řemenů. V nízkém truhlíku toho vozu, na jehož prknech bylo plno zaschlého hnoje, seděl na otěpce slámy hubený, bledý kněz v obnošeném plášti, v zablácených střevících. Zpod ohmataného klobouku čouhaly mu tmavé nečesané, pocuchané vlasy. Tak vjížděl do Prahy P. Antonín Koniáš, nejnebezpečnější protivník tajných nekatolíků. Nenáviděl jich, ale také sám sebe, své tělo. Jiní kněží z hradecké koleje vydali se do Prahy na slavnost svatořečení Jana Nepomuckého v pěkném kočáře. Koniáš neužil toho pohodlí; pěšky chtěl vykonat pout ke hrobu nového světce. U Brodu ozval se však jeho starý neduh; bolest a slabost jej zmohly. Bylo tam dost příležitosti vsednout do pohodlného kočáru; než on vybral si tento povoz.

Ten hrkotal po nevalném dláždění a roztrásal fanatického kněze. Tmavé, pronikavé jeho oči těkaly kolem bez únavy. Rozhlížel se po domech už vyzdobených, po zástupech proudících ulicemi. Spokojen pozoroval všechen ten nevídaný ruch, prudce ochotně smekal a hlavou kývaje pozdravoval, když vůz dojel nějakého procesí ať městského, ať selského, beroucího se za zpěvu pod korouhvemi za svým farářem. Jinde, když míjel houf té chvíle mlčící, volal nahlas se zbožnou nadšeností, rozjařeně: „Pochválen buď Ježíš Kristus!“ a také tak děkoval: „Až navěky!“, když na něj někdo pokřikl tím novým pozdravením.

Tak jel až na Staroměstské náměstí. Tu slezl, neboť by byl musil dlouho čekati pro nával lidu a shluk povozů, než by se byl dostal do Klementina. Z vozu si vzal svůj nevelký vak. Neměl v něm žádných potřeb cestovních, nýbrž modlitební knihu a několik výtisků nového spisu svého „Clavis haeresim claudiens et aperiens, Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamýkající, Registrík některých bludných, pohoršlivých, podezřelých neb zapověděných kněh –“, ježž tohoto slavnostního roku vydal na zhoubu a potření všech spisů z ducha Husova vyrostlých. Tyto výtisky vezl darem svým dobrým známým; jeden také P. Danielovi.

Těžko, ale se vztyčenou hlavou, potěšen krácel do koleje klementinské, celé už vyzdobené alegorickými figurami, emblémy, obrazy ze života sv. Klimenta a sv. Jana Nepomuckého, zlacenými nápisy, anagramy²⁴⁸, chronostichy²⁴⁹ na zdích a na desíti vysokých pyramidách, jež otočeny girlandami tyčily se kolem rozlehlé budovy. Branou ozdobenou chvojí, malbou i nápisy vstoupil do tvrze svého řádu, do jejích nádvoří plných radostného ruchu, on, její odvážný, nejobětivější bojovník.

Slečna Polexina, osvěživši se klidným spánkem, vypravila se ráno s komornou z domu hraběte Goltze. Za průvod poděkovala, že chce jen do kostela. Cestou koupila u voskáře velikou svíci. Mířila ke klášteru páterů augustiniánů na Novém Městě, do jejich kostela²⁵⁰. Neměla tam tak daleko, ale dostala se tam dosti pozdě. Cestou zase tak jako včera, plno lidí, plno vozů dělných i krytých, malované, pozlacené karety, malované, zrcadlové kočáry s laufry pestře oděnými a hajduky; za povozy, vedle nich, mezi nimi chvátající Pražané, vystrojení, ve velkých parukách, paničky ve vyzdobených čepcích, řemeslníci, učedníci a zase procesí pestrých barev, to z Čech, to z Moravy, sedláci v bílých šerkách, v pláštích a už i v kožichách ovčích s vyšívanými květy živých barev na zádech, sedláci v kloboucích, ve

²⁴⁸ anagram – hříčka záležející ve vytvoření nového slova přeskupením písmen slova základního;

²⁴⁹ chronostich – nápis ve formě verše nebo básně., v němž nápadně vyznačená velká písmena udávají jako římské číslice letopočet události, o které nápis mluví;

²⁵⁰ *ke klášteru... augustiniánů... do jejich kostela – sv. Václava v Resolově ulici;

vysokých čepicích, selky v plenách bohatě vyšíváných, v čepcích, v červených, zelených sukních, za hlučnou hudbou, doprovázející jejich zpěv. Jek klarinetů, hlas trumpet, pronikavé předřikávání zpěváků slyšela ještě kus, když se dostala do odlehlejší ulice.

Proto nemohla volně kupředu a pak ji zdržovala dekorace domů; nemohla se odvrátiti, musila se podívat po jejich výzdobě, po červeném sukně a pestrých kobercích z oken visících, po sochách a soškách sv. Jana v nárožích domů, nad průjezdy, ve výklencích, jak všechny jsou pod baldachýny, v kvítí, zeleni, v brokátu i v pentlích, jak kolem nich jsou připraveny lampičky a pod nimi barevné lucerny na zítřejší iluminaci.

Až ji přijalo kostelní ticho. Tam rozžehla voskovici a zarazila ji na železný svícen ve zdi nad deskou kryjící sklípek zrovna vedle sklípku Brandlinských ze Štěkře, kamž před pěti léty pochovali urozeného pána pana Jana Rudolfa Brandlinského ze Štěkře, královských soudů, dvorského, lenního a komorního, též královské komory v Království českém rady, s nímž jeho starožitný rod mužského pohlaví zhasl a na nějž tak často a vždy nadšeně vzpomínal starý Mikuláš Kroupa u stolu blíženců.

Stará slečna pohnuta, ale bez slzí, klesla na kolena u kamenné desky kryjící pana Vilíma Kunáše z Machovic, jenž tu již skoro půl století odpočíval, její někdy kavalír, jenž jí „jako své pěkné bohyni s pokornou reverencí sloužil“, jenž se těšil, „až ta chvíle přijde a její bílé ruce políbí – „ Ty teď zvadlé spínaly se nad jeho hrobkou a srdce, jemuž vinšoval kontent, trnulo tichým žalem i bolestným blahem vzpomínek –

Florián Mariánek si od konce září ani neoddech!; po všechn ten čas měl samé sháňky, všelijakou také pomoc i práci při okrašlování domů. Přitom, jak mu jinak nedalo, musil mít o všem vědomost, o tom, co se kde chystá, děje, o přípravách ke slavnosti, o výzdobě kostelů, paláců, o chystané iluminaci. Poslední den před samou slavností, to jest v sobotu dne 8. října toho roku 1729 pozdě odpoledne vracel se z Hradčan, kde byl obhlédnout všecku jejich dekoraci, jmenovitě velikou triumfální bránu před Švarcenberským palácem, okrasu arcibiskupského paláce, ohromný obraz namalovaný na průčelí Svatovítského kostela, na vítězné brány před ním, bohatě okrášlené alegorickými figurami, malbami a zlacenými nápisy. To, že byly latinské a německé, že ani jediný z nich český, netrklo Floriána Mariánka. Jako by se to samo sebou rozumělo, když teď německá řeč začínala mít všude přednost. On jen na ty brány hleděl a na ozdobnou kapli ze dřeva, z plátna vybudovanou, bohatě vymalovanou, po jejíchž stěnách větve palmové a vavřínové, lilie a růže a v čele obraz sv. Jana za kříšťálovým sklem v rámci plném drahého kamení; čtyři věže kolem té kaple si prohlížel, jejich alegorie, sochy a obrazy Karla VI., papeže Benedikta XIII., kanonizační bulu podávajícího, sochu sv. Václava, sochu českého království, sochy dvanácte jeho krajů holdujících sv. Janu.

I do kostela se dostal a důkladně obhlédl jeho nádhernou výzdobu, nový baldachýn nad hlavním oltářem, stříbrem a zlatem krumplovaný, rudé hedvábné a damaškové koberce a čalouny po stěnách, jejich zrcadla, spoustu stříbrných lamp mezi pilíři ověšenými koberci a girlandami. Nejdéle postál u hrobu sv. Jana a vyšel pak jako zmámený tím bohatstvím, pestrotou barev, leskem zlata, stříbra a drahého kamení. Kráčel dolů Ostruhovou ulicí, zvolna, zastavuje se, ne však únavou, nýbrž pro spoustu lidí, nahoru dolů se valících. Na Vlašském plácku, nad nímž se vypínal ještě nedostavěný kostel sv. Mikuláše, nemohl dále pro množství kočárů a vozů,

přijíždějících od Kamenného mostu. Ty nejpřednější nejely, nýbrž vlekly se a ještě co krok se zastavovaly; zadnější stály nekonečnou řadou.

Mariánek tlačil se, obcházel, až se dostal do Mostecké ulice, kdež povozy a kočáry malované, zrcadlové, karety stály ještě hustěji v proudech lidí, valících se i od mostu, i k mostu, k jeho věžím ozdobeným chvojí, alegoriemi, obrazy utopení sv. Jana i lampičkami a pochodněmi na zítřek uchystanými. Mariánek se prodral až na most, ne však daleko. Vpravo vlevo spousta lidí jako zed', venkovanů v bílých i pestrých krojích, měšťanů, řemeslníků v parukách i bez nich. Most zatopen pestrými barvami zástupů, prostřed nichž dvě řady povozů a kočárů, mířících na Malou Stranu, na Staré Město, nemohoucí se skoro hnouti. Nad tou pestrou, hlučící směsí, nad níž trčely dlouhou řadou v živé směsi barev poutnické korouhve, bleskotaly v zářícím slunci zlatené emblémy na dřevěném chrámcí vznášejícím se nad sochou nového svatého, plném maleb a zlatení, soch, obrazů, visutých lamp, s řadami svíček na oltáři bohatě zřízeném u nohou sochy. Do hluku a šumu tísnicích se zástupů doráželo vykřikování předřikavačů, v to zpěv jejich zástupů i hlučná hudba, doprovázející poutničky zpěv.

Mariánek dral se a dral kupředu zrudlý, zpocený, stál však skoro pořád na jednom místě. Cítil horký dech sousedů; dýchali mu do týla, do tváří, strkali jej a šťouchali, jak se lokty probíjel, dopředu vzpínal, láli mu, pokřikovali na něj; zaslechl klení kočího a zlostné volání, že už hodinu jede tím mostem a ještě není u konce, ať se hýbají u všech čertů. Do toho na druhé straně u zábradlí, k němuž příboj náhlé tlačence přirazil, jek a nárek. A napravo kousek dál strkanice u dvou senfů, světle zeleného a malinové barvy, když jejich nosiči, pobízení zoufalým voláním dam v nosítkách, chtěli si cestu proklestit.

Mariánek záhy seznal, že neprorazí, tudy že se přes most nedostane. Podnikl ústup, který byl také nesnadný; už se zlobil a v té zlosti si pomyslně, jak bude zítra o iluminaci, to že se most zboří, a co ten jeden most, že by ani tři nestačily. Udýchán, pokopán, s natrženým kabátem vyrazil konečně do postranní ulice, odkudž pospíchal k řece, k přivozu. Tam bylo volněji, ač

ne tak volno jako jindy. Nikdy tu přívozem nejezdilo tolik lodí, člunů, lodiček a prámů jako dnes a včera. A všechny, ať malé, ať velké, všechny ozdobeny chvojím a všechny plny, plničky.

Slunce již chvíli zapadlo a již se soumračilo, když se Mariánek dostal na staroměstský břeh. Vtom zvysoka udeřil plný, kovový hlas; zvon se ozval, za ním druhý, třetí a všechny na Malé Straně, na Starém Městě, z Hradčan a jiné. Za chvíli vyzváněli po veškeré Praze, po všech kostelích, farních, klášterních a jiných. Na sto zvonů, a více jich, hlaholíc hlásilo zítřejší velikou slavnost. Vigilie²⁵¹ se začaly.

Florián Mariánek mířil na Koňský trh ke svému stolu. Stmívalo se a po ulicích ještě živo, hlučno. V některých svítily nárožní svítilny, většina však měla jen záři linoucí se z oken a průjezdů hospod. Tam všude šum a ruch, veselost, muzika, tu harfa a housle, tam loutna nebo dudy nebo i „bandy“ poutnické. Mariánek potkával houfce venkovanů, znavené, ušlé, patrně nevědoucí, kam na nocleh, nebo bloudící. Ale viděl také jiné, již odpočívající na stupních států a kostelů, u Sv. Mikuláše na Starém Městě, u Sv. Havla, na sousedních podsíních a na podsíních Uhelného trhu. Všude tu jako tábor, plno uzlů a vaků, u nich poutníci a poutnice sedící, o zed', o pilíře opřené.

Zmožen, hladov a ještě více žízniv došel Mariánek k Březinovu domu, vyzdobenému chvojím, břízkami, zelenými věnci, obrazem sv. Jana a v patře koberci a červeným sukem. Z průjezdu rozléval se proud záře; v klenuté šenkovně dost lojových svíček, než mraky kouře z dýmek kalily a dusily jejich mrkavé světlo. Všecka místnost plna domácími hosty i cizími. Ani místečka prázdného; jen privilegovaný stůl blíženců měl jediné a to čekalo na Mariánka. Žufnička v zarudlém a také vyrudlém dlouhém kabátě hrál na loutnu a zpíval, ale jeho nevalný tenor nemohl proniknout směs hlučných hovorů ode všech stolů se rozléhajících.

Velké slovo měl divoký Jiří Kocourek, někdy student, kněžství kandidát, pak kantor a teď švec, jenž celé hospodě chlubitivě připomínal, tak

²⁵¹ vigilie – pobožnosti konané v sváteční předvečer;

co, co, vědí-li, že to loni prorokoval, že letos bude kanonizací, a s těmi zázraky zrovna tak, jak to řekl, v Římě že to taky uznali, čtyři zázraky, zrovna jak on to tady povídal, čtyři zázraky, to že je moc, že jenom dvou je potřeba, jenom dvou, tak že se tomu učili, když byl v teologii, aby věděli, dvou, a tady byly čtyři!

Do toho pan Venci, písař pivovarský, přiběhl s novinou, že ve Spálené ulici u trinitářů hrála na lešení muzika, čtyřicet muzikantů, a pojednou že lešení prask, prolomilo se, spadlo a s ním muzika, všech čtyřicet muzikantů že se válelo na hromadě, ale že žádnému se nic nestalo, jen paruky že si pomíchali, to že je div divoucí, učiněný zázrak –

Pak Mariánek měl slovo o své cestě, o svém utrpení, co viděl na Hradčanech, to že se nedá vypovědět, ta krása a nádhera, obzvláště u Sv. Víta, u hrobu sv. Jana, těch darů, co již došly, a co teprve jich ještě donesou, co tam už velikých obětních voskovic malovaných, vyzlacených, co stříbrných lamp a svícňů a stříbrných figur svatých, a jazyků zlatých a zlatých i stříbrných srdcí, jedno že je všechno diamanty posázeno, a ten baldachýn nad oltářem, samé krumplování, a figura sv. Jana že má na hlavě zlatou korunu, a jo, taky co kalichů darem dáno, také ten, vědí-li, co vzali těm husitům, když je přepadli u Vorlíčků, jak ten deklamátor zemských desk ten kalich držel a byl přitom šlakem poražen, tak ten kalich, z toho že dával pít ten arcikacíř Jan Hus, ten kalich, teď upravený a posvěcený, byl prezentýrován sv. Janu Nepomuckému.

Pak o zítřku mluvili, o velkém procesí ze Strahova k Sv. Vítu, o zítřejší první iluminaci, že Praha, co stojí, neviděla takového osvětlení, jaké bude zítra, a nejen zítra, nýbrž po celý týden, každý den iluminací a každý den průvod, slavné procesí. Mariánek vytáhl z kapsy tištěnou vyhlášku arcibiskupovu, aby sobě a společnosti připomenul, jaký bude pořádek; četl, která procesí z kterých krajů účastní se kterého dne slavného průvodu.

„Medle Nepomuk napřed, vidíte, rodiště sv. Jana. Tady druhého dne, v pondělí, vidíte, první –,“ a vypočítával dle vyhlášky: Plzeň s arciděkanem, Klatovy, Nepomuk, Ne-po-muk, Rokycany, Žebrák, Beroun, Rakovník a selský lid z okolí těch měst. „Jen si považte,“ položil vyhlášku

na stůl, „doslechl jsem se, že z těchhle končin procesí budou mít přes sto korouhví, šedesát farářů je povede, jedenáct muzik jim bude hrát. To jest jen z jedné strany. A teď sesumírujte, co už jich tu je a co ještě přijdou z ostatních krajů, co tisíce tisíců se přivalí, co farářů a kněží s nimi, bože – Ale zítřejší slavnost, ta bude jako naše, pražská, a jistě bude nejkrásnější, a večer iluminací a muzika na šífech, tentokrát z obou stran mostu, tři sta muzikantů a zpěváků, a kanóny na Vyšehradě, v Brusce, na Petříně, a vojsko v parádě, naši Sikkingen dostali na zítřek nové uniformy, časně ráno po-mašírují na Hradčany –“

„Kdyby člověk mohl s nimi,“ povzdechl Fileček. „Ale takhle, kdo se tam dostane, co z té slávy uvidíme.“ Mariánek neřekl nic a jen se obojetně usmíval; ale když vstali a strojili se na odchod, tentokráte mnohem později než jindy, přišeptal Filečkovi a přišeptal Samečkovi, chtějí-li tu slávu na Hradčanech vidět, aby přišli zítra po čtvrté ráno sem k Březinovým, aby tu čekali před domem, on že je zavede na Hradčany a že ten div divoucí uvidí, jistojistě, a dobře že uvidí, že jim za to ručí.

Noc na ten podzimní čas nadobyčej vlašná ztišila hlučnou Prahu. Světla všude pohasla, hospody zavřeny, ulice opuštěny, stupně však chrámové i podsíně plny poutníků noclehářů a plna jich křížová chodba minoritského kláštera u Sv. Jakuba. Také před kostelem křížovníků a v sousedství u Sv. Salvátora odpočívali a na Kamenném mostě plny jich chodníky z obou stran. Seděli opření o zábradlí, choulili se u svých uzlů, leželi nataženi, zmoženi spánkem, mužští, ženské. Pestré řady jich splývající jako dva obrovské záhony kvetoucího máku v kouzelném světle ouplňku.

Spali; ale tu tam ještě v některé skupině tlumený hovor, zachechtání, výsknutí mladého ženského hlasu a hned také zlostné kárání nějaké babky; mužský je okřikl, ticho, až všecken hlas umkl. Ztemnělé sochy svatých nad spícími; dole hučivě šuměl splav.

Dlouho však nezněl do hlubokého ticha. Sotvaže začalo svítat, Praha se již budila. Tou ranní dobou kráčeli přes Kamenný most Florián Mariánek a za ním blíženci, Ignác

Fileček a Filip Sameček, oba krčící se v jitřním chladu. Vyzazili proto tak časně, aby snáze se dostali nahoru na Pohořelec, kdež si Mariánek zamluvil u dobrého známého okno.

O něco později, po páté ranní, řinčela po Kamenném mostě vojenská hudba; za ní vykračoval si pluk svobodného pána ze Sikkingen, kterýž pluk tu v Praze již léta byl posádkou. Vojáci v třírohých kloboucích, v nových šosatých kabátech bělošedé barvy, v bílém řemení, těžké pušky na rameni, postupovali nahoru na Hrad; plukovní prapor, nesený v čele prvního bataillonu, bílý, s říšským orlem a monogramem C. VI.²⁵² na jedné a s obrázkem Panny Marie na druhé straně, třepetal se v ranním větru a třepetaly se praporce ostatních dvou bataillonu, oba zelené, s devízou na jedné a se znakem Uherského a Českého království na druhé straně.

Za nimi třinácte městských kompanií v plné parádě a s nimi davy lidí, Pražanů, venkovanů, čím dále tím hustší a mocnější, řada panských povozů, nádherných kočárů. V jednom z nich baron Mladota ze Solopysk, pán na Skalce, a s ním manželka jeho a teta, slečna Porexina. Vezl je na Hradčany k Sv. Vítu, kdež měly zabezpečená místa; sám pak mířil na Strahov, kdež se mělo procesí seřadit. Mohutný proud byl už za časného rána; pak už zátopa se valila Kamenným mostem na Malou Stranu, k přívozům, od přívozů na Malou Stranu a odtud všecko nahoru na Sión²⁵³ a na Hradčany. Floriánu Mariánkovi a blížencům bylo tou dobou již dobře. Sice již dlouho čekali a musili dále čekati, nicméně si libovali; ušli tlačeníci a měli jistotu, že slavné procesí uvidí dobře a pohodlně. Seděli v nízké světnici u okna, povídali si, blíženci podávali šňupat, Fileček ze stříbrné tabatěrky s figurou Turka vyrytou na víčku, Sameček ze stříbrné tabatěrky s figurou nahé ženštiny, vyrytou vnitř na dně pod tabákem. Když Fileček posledně podával, divže mu tabatěrka nevypadla z ruky, jak se lekl. Zahřmělat' rána z děla, druhá, třetí, až se nízká okna zatřásla. V to zvony se rozezvučely a vyzváněly zhluboka, slavnostně; v jejich hlas udeřil přes tu chvíli dělový výstřel, tu plněji, jasněji, z Petřína, tu temněji, od Brusky, z Vyšehradu.

²⁵² C. VI. – Karel VI.;

²⁵³ Sión – Strahovský klášter;

„To už to začalo,“ Mariánek podíval se na své staré stříbrné hodinky, ctihodné velikosti, „pravda, začalo, půl osmé, už vycházejí ze Strahova.“

Od té chvíle nehnul se s blíženci od okna. Zatím jen slyšeli hlahol zvonů, bouchání děl a pak už také hudbu a viděli dole řady městských vojáků z obou stran prostranství, postlaného zeleným puškvorcem, a za řadami tísnící se davy lidu. Hudba zněla jasněji, blížila se. Mariánek otevřel okno, Nebylo chladno, slunce zářilo. V napětí, v dychtivém očekávání vyhlížel s blíženci směrem ke Strahovu. Dlouho nečekali; průvod se ukázal, blížil se. V čele sám jediný kněz vysoké postavy v pluviálu s hořící svící v ruce jako vůdce.

„To je farář od Sv. Martina!“ zvolal Mariánek, „hlele, ten napřed, ten to vede.“

Za farářem praporečníci, nesoucí prapory pražských měst, a za nimi sbor hudebníků v tmavých kabátech, v černých punčochách a v střevících. Hrajíce došli, hrajíce zacházeli; za nimi nekonečný průvod, mohutný proud plný barev, lesku zlatých port, dracounů a bohatého vyšívání, bleskotu křížů nad korouhvemi, prokvetlý řadami plamének voskových svěc, jež nesli duchovní, nad nímž se rozléval hlahol zvonů a co chvíli bouchaly hřímavé výstřely děl.

V čele hned za hudebníky temné i bílé řady mnichů, trinitáři v bílých hábitech se škapulířem²⁵⁴, s červenomodrým křížem na prsou, bílí cyriákové s červeným srdcem, serviti, pauláni, augustiniáni, františkáni, hybernáci, minoritě, dominikáni, v černých, hnědých, bílých hábitech s černými škapulíři, bílí premonstráti, každý svíčku v ruce, strakatina mnichů s tonzurami i lysohlavých, většinou oholených, ale také bradatých a jiných s věnečky vlasů kolem vyholených temen; mladí, starší i bělovlasí, ti bledých, asketických obličejů, ten onen nažloutlý, zapadlých očí, většina však červených tváří, ten zasmušilý, ten do země hledící, jiní veselých oček, mlsných rtů, hubení, tlustí s laloky a zášijky, strakatina mnichů.

²⁵⁴ škapulíř – část mnišského roucha, široký pruh látky s otvorem pro hlavu;

Za ní nový sbor hudebníků hlučně hrajících, za těmi magistráty pražských měst, primátoři, rychtáři, radní, „urození a stateční vladykové“, členové šestipanského úřadu a jiných, všichni ve velkých parukách, v slavnostových pláštích, většinou červených, planoucí pochodně v rukou. Tu začal Mariánek vykřikovat a jmenovat, tu že je, hele, primátor staroměstský pan Brandt a vedle rychtář Klouzal a za nimi, vidí-li, hle, pan Vejvoda s panem starým, míní sládka Březinu, a tam na kraji pan Zahořanský. Také Sameček sebou škubl a vykřikl, když zahlédl svého představeného, perkmistra hor viničných Píseckého z Kranichsfeldu, postavou nevelkého, jehož drobný obličej ztrácel se v ohromné paruce.“

Za magistráty učenost, vysoké učení, černě odění profesori s bělostnými krajkovými šátky na krku, hodnostové, zlaté řetězy kolem hrdla, všichni ve velkých parukách až na ramena, až na záda. Mariánek volal na blížence, znají-li toho vysokého, to že je ten mazaný advokát a profesor Neumann, vědí-li, ten, jenž i excelencpána tajného radu hraběte Šporka dostal do arestu, do Černé věže. Vtom umkl překvapen a vychyloval se tak jako Fileček a Sameček. Blížila se ohromná korouhev z rudého damašku zlatem vyšívaná, s obrazem sv. Jana, čtrnáct stop široká, dvacet vysoká; jako rudý mrak bleskotající zlatými svity vznášela se nad pestrým proudem. Devět mužů ji neslo na třech žerdích, druhých devět kráčelo kolem na vystřídání.

Fileček povzdechoval „Jezus, Jezus“, to že je, ti že se pronesou, a štěstí že není vítr, jinak, při větru že by nebylo možná, kdepak, a i teď jaká tíže, aby se podívali, jak ti nosiči jsou červení, jak těžko jdou, jak se korouhev třese.

A již nová podívaná, nová hudba, té chvíle tichá, a za ní sbor zpěváků. Ten zpíval; za ním blížil se zástup alumnů²⁵⁵ prostovlasých, v bělostných rochetách, každý s hořící svíčkou v ruce. Průvod vpředu nějak vázl, alumnové se na chvíli zastavili. Mariánek mlčel, dychtivě však přehlížel jejich řady, jako by někoho hledal. Náhle sebou trhl a tlumeně volal:

²⁵⁵ alumnus – seminarista;

„Podívejte se, hled'te, vidíte, tamhle v druhé řadě, ten poslední, znáte-li ho –“

„Kde, kde, kdo –“

„V druhé řadě, ten poslední, dívá se do země, no, Jiříček pana starého, Jiříček Březinův.“

„Ach, už vidím! Už vidím!“ zvolal Sameček a Fileček hned za ním, že taky, a povzdechl:

„Ach, chudáček, je nějak bledý.“

„To po té nemoci.“

„A nic se nerozhází.“

A konec. První řada alumnů se hnula, vykročila, ostatní za ní. Bílý mrak rochet zmizel a ti v okně hned zapomněli na Jiříka, na alumny, jak se blížil jiný zástup skvělejší barvami, třpytem zlatých port a krumplování na těžkých pluvíálech. Pražští faráři přecházeli kolem okna a za nimi šest kněží nesoucích na nosítkách červeným sukem zastřených vyzdobenou sochu sv. Jana v životní velikosti.

Proud průvodu neměl konce a rozvíjel se čím dále tím pestřeji, leskleji, nádherněji, jak se v něm brali konzistorní radové, preláti Království českého, kanovníci, hradecký a litoměřický biskup, všichni v infulích, ve skvostných pluvíálech, zlaté, blýsknavé kříže na zlatých řetězech na prsou, shluk vysokých infulí, bílých, brokátových na hlavách tváří většinou rumných a ducatých. Za nimi, nad nimi nejvýše infule²⁵⁶ primasa království, pražského arcibiskupa hraběte Kuenburka v nádherném pluvíálu. Vznášel se, stařec osmdesátiletý, vetchý, bělovlasý, na nosítkách nesených služebníky pestře oděnými a premovanými. Seděl nahrben, drže v rukou relikviář z křišťálu a zlata, vyzdobený drahým kamením, chovající jazyk nového světce.

Mariánek i Fileček a Sameček pokřižovali se, mlčíce v obdivu a úctě; až pak se ozvali, když za arcibiskupem zjevil se skvělý zástup: královští místodržící, zemští vysocí úředníci, každý s voskovou planoucí pochodní v

²⁵⁶ infule – mitra, vysoká dvojčípá pokrývka hlavy pro biskupy a některé církevní hodnostáře;

ruce, šlechta z celé české koruny, panstvo mladé i staré, všichni v drahých parukách grand infolio, v aksamitových, hedvábných kabátech odstávajících šosů, tmavých i jasných barev, jež se na prsou ztrácely v nákladném vyšívání.

Přešlo i toto nádherné divadlo; za ním nové, poslední, těm třem u okna ne již tak vzácné, ač bylo pestré a rozmanité a ze všech nejmohutnější: bratrstva s hořícími svícemi, zástupy lidu pražského i venkovského. Korouhve různých barev nad nimi. Ze zástupů rozléhal se zpěv. Mariánek a blíženci vyčkali u okna až do konce; ještě i pak zůstali a hleděli za pestrým proudem, hrnoucím se k Hradčanskému náměstí a dál slavnostní branou před Švarcenberským palácem a slávobranami v Královském hradě do chrámu sv. Víta. Ještě když průvod zašel, rozléhal se k zářícímu nebi zpěv posledních zástupů, splývající s hlaholem zvonů a s houkáním děl. –

Mariánek s Filečkem a Samečkem se nedal za slavným průvodem. Věděli, že by se nedostali do kostela, ani ne do nádvoří. Mariánek připomenul, teď že snáze dojdou do města; kdyby čekali, až bude po kázáních, českém před kostelem, německém v kostele, až bude po slavné mši, to že by pozdě obědovali. Blíženci chutě přisvědčili a šli.

Když slavné bohoslužby skončeny, rozlévala se zátopa lidí z Hradu dolů; proudy se hrnuly k Zámeckým schodům, k Ostruhové ulici, Hradčanským náměstím. Čtyři jezovité, dostávše se z kostela, a ne snadno, zarazili opodál Zámeckých schodů, aby chvíli počkali, než největší tíseň pomine. P. Koniáš přivedl sem pod paždí bělovlasého P. Daniela; teď ho pustil a stál vedle něho s bratřími Mateřovskými. Dívali se na hlučný nával kolem se valící, dívali se přes nízkou zeď, jak proud šumí dole Ostruhovou ulicí. P. Koniáš zahleděl se dál na Prahu vyzářenou poledním sluncem, na její bání, kostely, věže, paláce, ke Kamennému mostu, na němž strakato, nejvíce bílo a červeno, od zástupů i od korouhví nad nimi, a nejpestřeji kolem chrámce nad sochou sv. Jana, kdež prošlehovaly pablesky zlacených andělů a emblémů. P. Daniel byl zamyšlen. Prve, když vycházeli z kostela, připomenul nahlas, že všechny nápisy na té dekoraci jsou jen latinské a německé, že tu ani slova českého, to že není jak se patří.

„Kdo by to tak vykládal,“ odbyl ho P. Mateřovský „pražský“. „Hlavní je oslava sv. Jana a ty nápisy jsou fortelné, co na tom, v jaké jsou řeči, a je to především pro panstvo a pro cizince.“ P. Daniel na to neodpověděl a netroufal si už říci, co mu tou odpovědí připadlo, aha, tak že české kázání venku před kostelem, na dvoře pro sprostný lid a německé v kostele pro panstvo, a ještě víc, co ho také hnětlo, že u nich, v řádu, v koleji bude na oslavu sv. Jana i theatrum, divadlo studenty provozované, jedno latinské, druhé německé, a žádné české, to že řeč sv. Vojtěcha, sv. Václava pěkně odbývají. Ale co, Pemáci, Pemáci –

P. Koniáš dotkl se jeho ruky.

„Podívejte se, jen pohleďte,“ oči mu zářily a chorobně bleďá tvář zjasněla, „na to lidstvo, tady kolem a dole v ulicích, na mostě. A všechno teď pravověrný lid. Tři sta let to trvalo, rozvažte si, tři sta let! Husa spálili, ale duch toho slepejší strašil pořád. Teď už je přemožen. Ty zbytečky v horách nevydrží, budou jako sníh na slunci. Podívejte se,“ mávl rukou k mostu, „jak se tam tlačí k sv. Janu, a tady u jeho hrobu jsem viděl, jak líbali stupně a zábradlí oltáře, i plakat jsem je viděl, plakali zbožným pohnutím.“

P. Daniel vyjasniv pohled, přikyvoval usmívaje se a přisvědčoval:

„Tak, tak, bude zase jako za Karla IV. A Praha, Praha,“ přimhouřil oči a pohleděl dolů na město nádherně rozložené a vyzářené, „ta zas bude a už je civitas devotissima, civitas devotissima.“²⁵⁷

„Až na toho Šporka hraběte a jeho frajmaury,“ uštípl P. Mateřovský „pražský“, „těm nesvítí pět hvězd sv. Jana Nepomuckého, ale tři blikavé hvězdičky jejich lóže“²⁵⁸.

„A ty sfoukneme!“

P. Koniáš mávl prudce rukou jako na doraženou; P. Daniel, upíraje oči na Prahu, spokojeně si opakoval:

„Civitas devotissima.“

Noc po tom dni v Praze přejasná nádherným, velkolepým osvětlením. Všude samá zář od nejzazších konců, od hradeb, od Vyšehradu a výšiny

²⁵⁷ civitas devotissima – (lat) nejoddanější obec, zcela oddané město;

²⁵⁸ tři blikavé hvězdičky jejich lóže – první pražská lóže U tří hvězd;

Nového Města dolů k řece, na mostě, na vodě, za vodou a zase svahy vzhůru na Strahov, na Hradčanech, v Královském hradě i na chrámu sv. Víta, všude spousta světél v oknech i venku, i na věžích, barevné svítlny, lampy, průsvitné obrazy, smolné ohně a zář voskových pochodní. V té záplavě světla nekonečné proudy lidstva, hluk a šum i veselá hudba ha prostranstvích.

Fiala, soustružník, nevyšel se podívat. Zavřel se ve světnici za svým krámem v přízemí šerého domu v Železné ulici a četl ve staré knize, jež mu zůstala dědictvím z uklizených knih nebožtíka Jana Svobody, deklamátora zemských desk. Bylo to Severinovo vydání díla Petra z Mladenovic, Spis o utrpení mistra Jana Husa²⁵⁹. Fiala nechtěl té slávy venku vidět, chtěl zapomenout; četl pobožně, ale pak pojednou i do jeho tichého zákoutí vrazil ohlas řinčivé hudby a mocného hluku. V ten okamžik si vzpomněl na ubohého deklamátora, co by říkal, kdyby se byl toho dožil. Nezůstal by, byl by vyšel ze země. A co zbývá. Fiala povzdechl. „Vyhráli, ti černí vyhráli,“ pomyslel, „udeřili námi o zem. Co zbývá –“

Paní Březinová si včera vzpomněla, že z jejich vinice, od lusthauzu bude překrásná podívaná na slavnou iluminaci. Pan starý přisvědčil a pobídl, aby se šli podívat, že uvidí osvětlení vcelku, a když bude ještě každého dne po celý týden, že si je mohou zase v městě prohlédnout, on sám že by také šel, ale dnes že nemůže, proto však aby sena vinici vydali. Paní stará vyzvala Jiřího, jenž i jako teolog bydlel doma, pozvala svého bratra; paní obrstvachtmistrová Richtrová, zaslechnuvši o té výpravě, pozvala se sama.

Zajeli tedy na vinici, a když nastal večer, stáli na verandě před lusthauzem, odkudž byl širý rozhled na Prahu. Teď místo ní pohádka, zázrak. Umlkli obdivem, úžasem, když uviděli moře světél, řady ozářených oken, ulic, ozářené brány, věže, svítící veliké transparenty na nich, když uvázl jejich pohled na velkolepém pozadí, na osvětleném Strahově,

²⁵⁹ Petr z Mladenovic (zemřel r. 1451), univerzitní mistr, doprovázel Husa do Kostnice jako sekretář Jana z Chlumu; napsal latinskou zprávu a z ní český výtah (Spis...), jehož vydání u Pavla Severina vyšlo v Praze r. 1533.

kláštere, kostele i věžích, na královském hradě, na kostele sv. Víta a jeho věži. Tam všude spousta světla v oknech, venku na římsách, na střechách tisíce planoucích voskových pochodní. Jejich světla mihotala se a třepetala nad Hradem, na kostele až po hřeben jeho střechy, na věži, z níž do daleka zářily veliké průsvitné obrazy. Nerozeznali jich, ale slyšeli už předtím, že tam budou obrazy svatých zemských patronů. Hrad á chrám sv. Víta s věží velebně se pnoucí, nesčetnými světly jako osypané, to vše jako vidění, jako něco vykouzleného, nejúchvatnější z úchvatného pohledu na zářící Prahu, nad níž zardělá záplava vysoko vystupovala a rozlévala se po nočním nebi.

První nabyla hlasu paní Zuzana Richtrová; začala vykřikovat, ach světe, ne, tohle, to že jakživa neviděla a nebožtík Kristián taky ne, ani když byli ve Vídni. Začala sebou potrhávat, když večerní vítr přivál k nim od města tlumený ohlas hudby, a vzpomínat, ach teď na mostě, a na řece, to že je krása, tři sta muzikantů a zpěváků na šífech, z obou stran mostu, jedni že přestanou, druzí začnou, tam že ono je, no, pan Hubátius že jim zítra poví, to že zas přinese noviny, čtverák –

Jiří v obleku alumna, v tmavomodrém taláru přepásaném šerpou a v plášti s červeným límcem, stál v pozadí a mlčel. Vzácná, kouzelná podívaná strhla i jeho pozornost. Díval se, díval, ale pak mu myšlenky utíkaly. Před tím nádherným divadlem vzpomněl si na tiché letní podvečery, jak tu a pod dubem sedali, Helenka s nimi, jak se dívali na zrůžovělou Prahu, jak to bylo krásné. Maně se ohlédl; všude tma, smutno, prázdno –

Když se pak z vinice vraceli, když stoupali stezkou dolů, kráčel Jiří poslední, sám a zůstával pozadu. Společnost už docházela ku bráně; nedbal, ani jí neviděl. Stanul, zahleděl se nalevo do hustého, setmělého réví. Ani lístek se nehnul, ale bolestné zavzlyknutí se mu tam ozvalo, Helenčino zavzlyknutí.

Srdce ho prudčeji zabořilo.

LXXVI

Za kalného listopadového odpoledne pracoval Machovec, někdy myslivec, teď zahradník, ve velké zahradě na předměstí Žitavy města. Znenadání přišel k němu cizí muž, vysoký, hubený, kterého ochotně uvítal, když cizinec se ohlásil, že je z Prahy, Fiala soustružník, přítel nebožtíka deklamátora Svobody.

„Podle jména tě znám,“ pravil Machovec, „bratr Svoboda tě jmenoval, když jsem byl u něho v Praze, a taky dcery myslivce Svobody kopidlanského mně vypravovaly, žes jim zachránil Kralickou, kterou si bratr deklamátor u tebe schoval.“

„Kde jsou myslivcovy děti?“

„Utekli z Čech, všichni, tři synové, myslivci, a dvě jejich sestry, jsou dosud pohromadě, tady za Žitavou ve vsi. A ty –“

„Taky jsem se přistěhoval, včera; chci si s pomocí boží v městě zavést řemeslo. Bude mně doufám líp. Přestanou strachy; každou chvíli jsem čekal, že mne odvedou, že pro mne přijdou.“

„Chytili někoho v tom shromáždění?“

„Dva; hospodského, toho teď pustili, a bratra Sekeru. Ale žádný z nich nic nevyzradil, nikoho nejmenoval; ale člověk přec nebyl jistý. A ty přetvářky ustavičné –“

„Tak, bratře, ty a nepokojné svědomí; ale tady se utiší. Mně se také ulehčilo, mám pokoj myslí.“

„Co bratr Vostrý –“

„Ten je zase v Čechách, v Hradecku. Tam je mnoho bratří, tam se to dá držet, a on nepoleví, do smrti bude navštěvovat ukryté semeno a outěchu roznášet“

„A tvůj syn?“

„Tomu se poštěstilo. Dostal se na sousední panství do myslivecké služby. Nejvíc mu pomohlo, že pěkně troubí na valdhornu.“

„A dcera?“

„Dcera?“ Machovec stáhl obočí. „Je se mnou tady. Ale pojd' do stavení, chleba si ukrojit“ Když docházeli k nevelkému dřevěnému domku v koutě zahrady pod košatou, vysokou hruškou, teď už skoro bez listí, stála Helenka venku a dívala se přes plot, jako by někoho vyhlížela.

„Tamhle je má dcera,“ ukázal Machovec. „Ani neslyší, že přicházíme. To se někdy tak zamyslí, zadívá v tuhle stranu,“ dodal zasmušile.

„Na polední,“ doplnil Fiala.

„Uhodls. Kde jsou Čechy.“

„Praha.“

Machovec hlavou přisvědčil a s povzdechem opakoval: „Praha. Ty tedy víš –“

„Ještě nezapomněla.“

„Sic ani nepovzdechne, je pravá ve víře, opravdu, ale na Prahu myslím nezapomněla. Helenko!“

Rychle se obrátila a šla k nim, vážná, a vážnou zůstala, i když uslyšela, že příchozí je krajan, bratr; ale když Machovec řekl, že Fiala přichází z Prahy, že je přítel nebožtíka bratra deklamátora, nějak jí překmitlo v očích.

„Důvěřoval mně,“ dodal Fiala ne bez úmyslu.

Vešli do stavení; Helenka uctila hosta.

Když za chvíli přišel pomocník s nějakým dotazem, Machovec vyšel ven, aby ukázal, co dělat. Jen vykročil, obrátila se Helenka k Fialovi, jako by mu chtěla něco říci. Ale neřekla. Než on uhodl. Přistoupil k ní.

„Nebožtík bratr deklamátor mně vypravoval, všechno mně pověděl, a dřív už mně uložil, abych tě nespouštěl z očí.“

„Tedy víte,“ řekla Helenka tiše a sklopila oči. „A víte-li také o něm, kde je, co –“

„Mladý Brezina, vím. Je v seminariu, bude knězem.“

„Jezuitou?“

„To ne, světským knězem.“

Nic neřekla, ani nepovzdechla, pobledla však, obrátila se.

A Fiala si pomyslí:

„Ba, nezapomněla.“

Vtom se vrátil Machovec.